

34

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 1. CİLT

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

34.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
1. CİLT

23 -27 MAYIS 2016
EDİRNE

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No : 3491-1

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No : 176-1

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr. Candaş KESKİN

23 -27 MAYIS 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen
38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri
Sempozyumu,
Trakya niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Mizanpaj

Öğr. Gör. Yavuz SARSILMAZ

Kapak Fotoğraf : ;Kale Koy Sunağı, Mecideye, Keşan, Edirne.

*Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Öğrt. Görv. şule Nurengin BEKSAÇ : Kuzey Batı
Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya-Oyma ve Megalitik)
Anıtlar ve Kült Alanları Projesi Edirne ve Kırklareli İlleri Yüzey Araştırması
Kaya Sunağı ve Bağıntılı Kült Alanları alışmaları*

ISSN : 1017-7663

*Not: Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candan KESKİN
Tarafindan denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları
sorumludur.*

*Edirne Trakya Üniversitesi Matbaa Tesislerinde Basılmıştır.
Edirne 2017*

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Yener YÖRÜK (Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Burçin ERDOĞU (Zeytinlik Höyük Kazısı Başkanı- Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (Kırklareli Höyüğü Kazısı Başkanı, Emekli öğretim üyesi)

Prof. Dr. Rainer CZICHON (Oymaağaç Höyüğü Kazısı Başkanı- Uşak Üniversitesi-Uşak)

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ (Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Edirne Yeni Saray Kazısı Başkanı- Medeniyet Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Andreas SCHAHNER (Boğazköy Kazısı Başkanı- Alman Arkeoloji Enstitüsü-İstanbul)

Prof. Dr. Christopher ROOSEVELT (Kaymakçı Yerleşimi Kazısı Başkanı- Koç Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Stefania MAZZONI (Uşaklı Höyük Kazısı Başkanı- Floransa Üniversitesi-İtalya)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU (Teos Antik Kenti Kazısı Başkanı- Ankara Üniversitesi-Ankara)

Doç. Dr. Sabina LADSTATTAER (Efes Antik Kenti Kazısı Başkanı- Avusturya Arkeoloji Enstitüsü-Avusturya)

Doç. Dr. Özlem ÇEVİK (Ulucak Höyük Kazısı Başkanı- Trakya Üniversitesi-Edirne)

Dr. Sachihito OMURA (Kalehöyük Kazısı Başkanı- Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü-Kırşehir)

YAYIN KURALLARI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen "Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu"nda sunulan raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Göndereceğiniz rapor metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

1. Yazıların A4 kağıda, 13.5x19 cm.lik bir alan içinde 10 punto ile, satır aralığı 10 punto olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek, Times new Roman fontu ile 10 sayfa yazılması,
2. Başlığın 14 puntoda bold ve satır aralığı 14 punto olacak şekilde yazılması,
3. Metinde ana başlıkların büyük harflerle ve italik, alt başlıkların ise küçük harflerle ve italik olarak yazılması,
4. Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda satır aralığı 8 punto olacak şekilde yazılması,
5. Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
6. Çizim: ve resim toplamının 15 adetten fazla olmaması, fotoğrafların CD'ye JPG veya TIFF olarak kaydedilip gönderilmesi, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olması,
7. Çizimlere (Çizim:.....), resimlere (Resim:.....), haritalara (Harita:.....) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
8. Bildirilere, bütün yazarların mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
9. Metin çıktısı ile birlikte metnin mutlaka CD'ye yüklenerek gönderilmesi gerekmektedir, CD'deki metin ile metnin çıktısı uyumlu olmadır aksi takdirde CD'deki metin esas alınacaktır

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus / ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBUCATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TLFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo :.....) and maps (Map :.....) Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to the address Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus / ANKARA until the 1st of August

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Çiğdem MANER Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR).....	1
Erdoğan ASLAN ,Yusuf KILIÇ Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırması 2015.....	27
Harun OY Uşak-Banaz İlk Tunç Çağı Araştırmaları 2015 Yılı Çalışmaları.....	51
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2015 Sezonu Sonuçları	75
Günder VARİNLİOĞLU Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015.....	91
İrfan Deniz YAMAN ,Yavuz AYDIN ,İraz Aslı YAMAN Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2015).....	111
Emre OKAN 2015 Yılı Batı Karadeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırması.....	123
Ümit AYDINOĞLU, Ahmet MÖREL Dağlık Kılıkia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2015.....	135
Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Ahmet UHRİ, Berkay DİNÇER Cengiz GÜRBIYIK, Canan ÇAKIRLAR, Gözde ÖZÇOLAK, Ece SEZGİN Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (Kaya) 2015.....	151
Sami PATACI, Nazlı YILDIRIM, Özlem ORAL İsaf BOZOĞLU, Sinan ALTUN, Ardahan İli 2013-2015 Yüzey Araştırmaları.....	175

Martin SEYER, Helmut LOTZ, Pascale BRANDSTÄTTER The Archaeological Survey On Toçak Dağı (Lımyra) 2015.....	201
Murat ÇEKİLMEZ, Emel DEREBOYLU POULAIN Aydın ERÖN, Emre ERDAN Nurdan AKBULUT ,Emrah ÖZDEMİR 2015 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması.....	217
Özdemir KOÇAK, Mustafa BİLGİN Hatice G. KÜÇÜKBEZCİ Afyonkarahisar ili ve ilçeleri 2015 yılı yüzey Araştırmaları.....	233
Akın BİNGÖL, Mustafa KARAGEÇİ 2015 Yılı Kars - Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları.....	265
Mehmet SAĞIR, İsmail ÖZER, İsmail BAYKARA Serkan ŞAHİN, Seçil SAĞIR 2015 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması.....	281
İsmail BAYKARA, Berkay DİNÇER, Serkan ŞAHİN, Derya BAYKARA ,İsmail H. BOLKAN 2015 Yılı Van İli Pleistosen Dönem Yüzey Araştırması.....	295
İsmail ÖZER, Mehmet SAĞIR, Berkay DİNÇER Serkan ŞAHİN, İsmail BAYKARA, Erksin GÜLEÇ 2015 Yılı Muğla Ve Çanakkale İlleri Yüzey Araştırması.....	315
Kemalettin KÖROĞLU Anadolu'daki Yeni Assur Dönemi Kaya Kabartmaları: 2015 Yılı Araştırmaları.....	329
Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN 2015 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teri-Toryumu Yüzey Araştırması.....	355
Şengül G. AYDINGÜN İstanbul Tarih Öncesi Araştırmalarının 2007-2015 Yılları Arası Sonuçları.....	369

Atila TÜRKER

Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım Ve Canik Lokaliteleri.....391

Derya YALÇIKLI

Balıkesir (Altıeylül, Karesi ve Dursunbey) Yüzey Araştırması, 2015.....417

Ahmet Cem ERKMAN

Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem 2015 Yılı Omurgalı Fosil Yatakları Yüzey Araştırması.....435

TURGAY YAZAR, Ebru BİLGET FATAHA

2015 Yılı Sivas Yüzey Araştırması.....445

Sabahattin EZER, Kahraman YAĞIZ

Kemal ZORLU , Muzaffer ÖZÇİRİŞ

Adıyaman İli 2015 Yılı Prehistorik ve Protohistorik Çağ Arkeolojik Yüzey Araştırmaları.....465

Elif KOPARAL , Volkan EMİRCİLER

Michele MASSA

Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları.....483

Kadriye ÖZÇELİK , Amélie VIALET

Hande BULUT

Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2015.....505

Yoko TANİGUCHİ, Keigo KOİZUMİ, Chiemi IBA

Kunio WATANABE, Katsuhiko SANO, Piao CHUNZE

Hatice TEMUR, Ayça BAŞTÜRKMEN,

Uğur YALÇINKAYA, Mustafa TOPTEPE

Scientific Research for Conservation of Rock Hewn Church, Üzümlü

(Cappadocia) in 2015: Chapel of Niketas the Stylite in Red Valley.....525

Zeynep Koçel ERDEM

Tekirdağ Merkez Ve Şarköy İlçeleri İle Çanakkale Gelibolu Yarımadası

Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları.....545

Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN Emine Saka AKIN, Tekin SUSAM Sebastopolis Antik Kenti Merkezli Bölgenin Peyzaj Görünümü ve Yerleşim Yapısı 2015 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	567
Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL, Yrd.Doç.Dr. Türkan ACAR Yrd.Doç.Dr. Elif GÜRSOY Uşak İl ve İlçeleri'ndeki Türk Dönemi 2015 Yüzey Araştırması.....	587
Engin BEKSAÇ, Şule Nurengin BEKSAÇ Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya-Oyma Ve Megalitik) Anıtlar Ve Kült Alanları Projesi Edirne ve Kırklareli İlleri Yüzey Araştırması Kaya Sunağı Ve Bağıntılı Kült Alanları Çalışmaları.....	609
Tayfun CAYMAZ, Mehmet EMEÇ Urla Yarımadası Güney Kesimi 2015 Yılı Yüzey Araştırması.....	623
Turgut SANER Larisa (Buruncuk) 2015.....	647
Bilge HÜRMÜZLÜ, Uygur HECEBİL Meltem AYAŞAN, Çağatay ÇELİK Isparta Arkeolojik Surveyi 2015 Çalışmaları.....	667

KONYA İLİ EREĞLİ, HALKAPINAR, KARAPINAR VE EMİRGAZİ 2014 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI (KEYAR)

*Çiğdem MANER

GİRİŞ

Konya Ereğli YüzeY Araştırması (KEYAR) 2013'te beş senelik bir yüzeY araştırma projesi olarak başlamıştır. YüzeY araştırmasının genel amacı Ereğli Müzesine baēlı Ereğli, Halkapınar, Emirgazi ve Karapınar ilçelerinde Tunç ve Demir çaēları yerleşimlerini araştırmaktır. 2013'te yüzeY araştırmasına Ereğli ilçesinden başlanmıştır, ve 2014 arazi sezonunda Ereğli ilçesinin yüzeY araştırmasına devam edilmiştir. Bunun yanında Halkapınar ve Emirgazi ilçelerinde de küçük çapta yüzeY araştırmalarına başlanmıştır. 2013'te on dört yerleşim ve iki tümölüs tespit edilmişti (Harita 1), 2014 arazi sezonunda ise yirmi yedi yerleşim yeri tespit edilmiştir (Harita: 1, Tablo: 1). Bunun yanında Ereğli Müzesinde yayına yönelik eser çalışması yapılmaktadır. Müzeye baēlı ilçelerden gelen ve Tunç ve Demir çaēlarına ait eserler yayına hazırlanmaktadır².

2014'deki arazi sezonu 7.6-7.7.2014 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına temsilcimiz Kayseri Müzesi'nden uzman arkeolog Ali Haydar Atalar olmuştur. YüzeY araştırmasına Koç Üniversitesi'nden ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nden lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri katılmıştır³.

* Yrd. Doç. Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE

**37. Uluslararası Kazi, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumunda sunulan bildiri, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabında yayınlanması gerekirken, teknik sorunlardan dolayı, 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı Kitabında yayınlanmaktadır.

¹ Maner 2014a, 2014 b. 2014a yayında düzeltme: Sayfa 42-43'te bulunan Resim 3 ve 4'ün alt yazıları hatalıdır. Doğrusu: Resim 3: Kuyunun Daēı Höyüēü hayvan heykeli; Resim 4: Acıpınar Tepesi Höyüēü.

² Müzede bulunan bronz Hitit heykelciēin alt kısmı ve kilden makara biçimli obje tarafımdan yayınlanmıştır. Maner 2015.

³ Katılan öğrenciler: Aymesey ALBAY, Aysel ARSLAN, Hazel BAHAR, Ece BULAK, Ayşe BURSALI, Muhip ÇARKI, Betöl Gaye DİNÇ, Eliföl DOēAN, Sernaz ENGİN, Ahmet Yüksel EREL, Naide

Yüzey araştırması Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Koç Üniversitesi Tohum Fonu (SF 00013), Ereğli Belediyesi, AVIS ve Demireller Tesisleri tarafından desteklenmektedir. Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi eski dekanı Prof. Sami Gülgöz'e, Ereğli Müze müdürü Mahmut Altuncan'a, Ereğli belediye başkanı Özkan Özgüven'e, Belediye başkan yardımcısı Zuhâl Savaş'a, Ereğli Down Cafe çalışanlarına, Hilmi Erel'e, katılan öğrencilere ve sevgili şöförümüz Sadiye Kaya'ya teşekkürü bir borç bilirim.

YÖNTEM

Genel olarak muhtarlardan, köylülerden, çiftçilerden bilgi toplanır. Google Earth gibi uydu görüntülerinden höyük tespiti için faydalanılmaktadır. Yerleşim belirlenince GPS ile noktaları alınır, höyüğün büyüklüğü ve yüksekliği tespit edilir, krokisi çizilir, fotoğrafları çekilir, çanak çömlekler yerinde incelenir, çizilir ve fotoğrafları çekilir. Tont Kalesi, İbizlik Kalesi Ören Yeri ve Cihan Kalesi'nde İTÜ Geomatik Mühendisliği öğrencilerince Total Station ile ölçümler yapılmıştır.

2014 ARAZİ SEZONUNDA TESPİT EDİLEN YERLEŞİMLER

2014'te bir aylık arazi sezonu boyunca Ereğli'nin Bulgurluk, Aziziye, Yeniköy, Yukarıgöndelen, Acıkuyu, Aşağıgöndelen, Acıkuyu, Zengen, Obruk, Çukurkuyu, Kutören, Belkaya, Kızılgedik, Taşbudak, Beyören, Deveağıl, Karaağıl, Kuzukuyusu, Sazgeçit, Kargacı, Pınarözü, Selvili, Türkmen, Çiller, Kamışlıkuyu, Akhüyük, Göktöme, Özgürler, Aşıklar, Tatlıkuyu, Taşağıl, Adabağ, Büyükdede, Gaybı, Yıldız, Orhaniye, Belice, Gökçeyazı köyleri ve civarları incelenmiştir.

Ayrıca Halkapınar ilçesinin Seydifakılı köyü ve Emirgazi ilçesinin Eskikışla ve Dikilitaş Mevkiilerine gidilmiştir. Yüzey araştırması sırasında envanterlik eser bulunmamıştır. Ereğli ilçesinde yirmi dört, Emirgazi ilçesinde iki, Halkapınar ilçesinde ise bir yerleşim yeri tespit edilmiştir (Tablo: 1, Harita: 1). Kullanılan yerleşim numaraları 2013'te başlanan numaralama sisteminin devamıdır. 2014'te tespit edilen yerleşimler aşağıda açıklanmaktadır.

GEDİKLİ, Yavuz Selim GÜLER, Alihan KESKİN, Alican KUTLAY, Aksel Mert MAĞIYA, Günce Pelin ÖCGÜDEN, Zeynep Özge ÖZDEMİR.

2.....

17. Sırçanlı Tepe

Bulgurluk köyü yol girişinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında bulunan küçük bir höyüktür. 1041 m rakımda konumlanmıştır. Höyük niteliğini büyük oranda yitirmiş olup 95x95 m ölçülerindedir, çevresinde ve üzerinde tarım yapılmaktadır. Höyüğün kuzeybatısında az miktarda Roma ve Bizans seramik parçaları ile 2 adet işlenmiş obsidyen parçası görülmüştür.

18. Boğazkuyu Höyük

Höyük Bulgurluk Köyü'nün 1,7 km kuzeyinde bulunmaktadır. Badem şeklinde olup, 414 m uzunlukta ve 183 m genişlikte olan bir höyüktür, en yüksek yeri 1073 rakımdır. Höyük aşağı yukarı 3 metre yüksekliktedir. Höyük tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Höyüğün üzeri yüksek otlarla kaplı olduğundan çok az sayıda çanak çömlek bulunmaktadır. Höyüğün güney ucunda tepede bir tarafı düz diğer tarafı da kubbe şeklinde işlenmiş bir taş blok bulunmuştur. Yan tarafının birinde altı düz üstü tonoz şeklinde bir niş işlenmiştir. İşlenmiş blok aşağı yukarı 70 cm uzunlukta, 45 cm genişlikte ve 55 cm genişliktedir. Muhtemelen bir mezarın ya da lahitin üst tarafıdır. Yerleşim önemli stratejik bir konuma sahiptir. Çanak çömlekler ağırlıklı olarak Orta Tunç Çağı (Çizim 1: No: 15), Orta Demir Çağı (Çizim 1 No. 16), Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine aittir. Mimari izlere veya duvar kalıntılarına rastlanmamıştır.

19. Holtan Mevkii Yerleşimi

Bulgurluk köyü yol girişinin 6 km kuzeyinde bulunmaktadır. Düz yerleşim alanıdır ve 1056 m rakımda konumlanmıştır. Tarım faaliyetinden dolayı hem yerleşimin büyüklüğü konusunda hem de iskan dönemleri hakkında kesin bilgi edinilememiştir. Yüzeyde bulunan çanak çömlekler genel olarak Roma ve Bizans Dönemine aittir.

20. Zencirli Höyük

Zencirli Höyük⁴ daha önce James Mellaart⁵ ve Semih Güneri⁶ tarafından araştırılmıştır, bölgenin büyük ve önemli höyüklerinden biridir (Resim: 1). Yerleşim çok önemli stratejik bir konuma sahiptir, Gülek Boğazı'ndan Konya Ovası'na girildiğinde hemen ilk yerleşimlerden biridir. Yeniköy köy girişininin 2,5 km. doğusunda bulunur ve 1057 m rakımda konumlanmıştır. Höyük geniş bir alana yayılmaktadır, tepeye doğru yayılım alanı daralmaktadır. Höyüğün alt yayılım alanı 377 (K-G) x 327 (D-B) m iken, tepesi sadece aşağı yukarı 100 x 100 m'dir. 6 m yüksekliğindedir. Höyük üç yapay terastan oluşmaktadır, bu da muhtemelen farklı dönemlerdeki yayılım alanları ile bağlantılıdır. Höyüğün özellikle kuzey ve kuzeydoğusunda 2-3 metre yükseklikte tepecikler mevcuttur. Bunların eskiden kalayhane olarak kullanıldığını köylüler söylemektedir. Bu tepelerin üzerinde Demir çağı, Roma, Bizans, Selçuk (?) ve Osmanlı çanak çömlekleri bulunmaktadır. Çanak çömleklerin arasında birçok yuvarlak kapak olarak yuvarlatılmış çömlek parçaları da vardır. Höyüğün güney ucunda herhalde Osmanlı Dönemine ait dikdörtgen bir binanın temelleri gözükmemektedir. Aşağıgöndelen muhtarının anlattığına göre Cumhuriyet Döneminde burada kervan işleten bir kişi varmış, muhtemelen bu bina kalıntıları o dönemdendir. Höyüğün üzerinde ve eteklerinde yapılan yüzey araştırmasında incelenen çanak çömlekler bu yerleşimin Neolitik çağından Osmanlı Dönemine kadar sürekli kullanıldığını göstermektedir. İncelenen çanak çömlekler arasında desenli ve desensiz Neolitik Dönemi çanak çömlekler (desenliler Mersin Yumuktepe Geç Neolitik çanak çömlekleri ile benzerlik göstermektedir), Kalkolitik, Erken Tunç (Çizim: 2 No. 5,7, 9), Karum Kaneş Orta Tunç Çağı (Çizim: 2 No. 1, 4, 6) çanak çömlekleri dikkat çekmektedir. Aralarında Dönemi için tipik olan kırmızı kahverengi sırlı üçgen kulplar bulunmuştur (Çizim: 2 No. 4, 6). Bu parçalardan yola çıkarak burasının büyük ihtimalde o dönemde bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını veya Karumlara bağlantılı bir yerleşim olduğunu söylemek mümkün. Şimdiye kadar

⁴ Konya Koruma Kurulu'nun tescil listesinde Zencirli Höyük olarak kayıt edilmiştir.

⁵ Mellaart 1954, 192; 1955, 125, 130; 1958, 335; 1963, 209 No. 93. Mellaart 1954'teki yayınında Sincirli Höyük olarak bahsetmektedir. 1963'daki yayının da ise Zencirli Höyük olarak değiştirmiştir.

⁶ Güneri 1989-91, 99, 102. Güneri yayında yerleşimden Zincirli Höyük olarak bahsetmektedir.

yayınlanan kervan güzergahları arasında Ereğli bölgesi bu konuda araştırılmadığı için göz önünde bulundurulmamıştı, ancak bu yeni veriler bu bölgenin de Asurlu tüccarlar tarafından kullanıldığını ve Asur ticaret kolonilerinin bağlantıları hakkında da yeni bilgi vermektedir. Bunun dışında Geç Tunç Çağı (Çizim: 2 No. 8), Orta Demir çağı - Porsuk 3 ile benzer - (Çizim: 2 No. 2, 3, 10), Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı çanak çömlekleri bulunmaktadır. Bunun yanında Hitit Dönemine ait hayvan (muhtemelen geyik) şekilli kulp parçası (Çizim: 2 No. 8) ve pişmiş topraktan insan şekilli bir figürünün üst parçası ve 25 civarında işlenmiş obsidyen alet parçaları bulunmuştur.

21. Yıldızlı Höyük

Yerleşim iki yanyana bulunan alçak ve yayvan höyükten oluşmaktadır. Adana Ankara karayolu üzerinde Yeniköy yol ayrımından Zengen yolunun 2. km'sinde, ana yolun 1800 m doğusunda bulunmaktadır, ancak yoldan gözükmemektedir. Yeniköy'deki Zencirli Höyük ile aynı dikey aks üzerinde bulunmaktadır. Yerleşim 1042 m rakımda konumlanmıştır. Oldukça yayvan ve geniş bir alana yayılan höyük bir yayı andırmaktadır. Yerleşim batı-doğu yönde 500x140 m, kuzeybatı-güneydoğu yönde 440x160 m büyüklüktedir. Yüzey araştırması burasının özellikle geç dönemde yerleşim olarak kullanıldığını göstermektedir. Çok sayıda cam bilezik fragmanları, Roma, sırlı Bizans (sarı-yeşil-kahverengi) ve sırlı ve sırsız Selçuk ve Osmanlı çanak çömlekleri bulunmaktadır. Aralarında tek tük Geç Tunç ve Orta Demir çağı çanak çömlekleri de bulunmaktadır.

22. Pınar Mevkii Yerleşimi

Eski Zengen köyünden Zengen Höyüğe giden yol üstünde, Belediye Binası'nın 800 m kuzeydoğusunda, yöre halkı tarafından Pınar Mevkii olarak adlandırılan mevkide höyüğe benzeyen yükseltiden şüphenelenip yüzey araştırması yapılmıştır. Yerleşimin karşısında su havuzu bulunmaktadır, su havuzunun batısında bir mağaraya veya yerel halkın deyişine göre yer altı şehrine bir giriş bulunmaktadır. Ancak bu giriş taşlarla kaplıdır, ve giriş engellenmiştir. Höyükte çanak çömleklerin arasında Erken ve Geç Tunç, Demir çağı ve Roma dönemleri bulunmaktadır. Ayrıca

iki işlenmiş obsidyen parçası bulunmuştur. Biri ok ucu şeklinde olup diğeri de yonga parçasıdır.

23. Zengen Höyük

Zengen'de, Pınar Mevkii'den 500 m güneydoğusunda meyve bahçeleri içinde bulunan bir höyüktür.⁷ En yüksek noktası 1038 m rakımda konumlanmıştır. Höyük yaklaşık 6 m yüksekliğinde, 120x110m ölçülerindedir (Resim: 2). Höyüğün üzerinde duvar temellerinin izleri vardır, bunlar höyüğün kuzeyinde bulunmaktadır ve aşağı yukarı 1 metre genişlikte ve 5 metre uzunluktadır. Duvar temeli kuzeyden güneye uzanır. Seramik yoğunluğu daha çok batı-kuzey ve tepe kısmında görülür. Kaçak kazı çukuru içinde ön yüzeyleri kırmızı renkli alçı parçalar, kerpiç parçaları görülmüştür. Erken ve Geç Tunç, Demir, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik kırıkları bulunmaktadır.

24. Mezarlık Höyük (Yeni Zengen Höyük)

Höyük Yeniköy Zengen karayolunun 10. km'sinde, yolun solunda karayoluna 2 km mesafede 1043 m rakımda kuzeybatı-güneydoğu yönünde konumlanmıştır (Resim: 3). Höyüğün üzerinde tarım faaliyetleri yapıldığından alçalmıştır, yaklaşık 4 m yüksekliğindedir. Höyüğün üzerinde herhangi mimari ize rastlanmamıştır, ama höyük sınırları içerisinde güneyde yer alan ev ve hayvan barınağının 65 m doğusunda mezarlık alanı bulunmaktadır. Höyükte Erken (Çizim: 1 No. 13) – Orta – Geç Tunç, Demir (Çizim: 1 No. 14), Roma ve Bizans dönemlerine ait çanak çömlek parçaları bulunmaktadır.

25. Akhöyük

Akhöyük Köy Camii'nin 130 m kuzeybatısında, 1021 m rakımda bulunmaktadır. Aşağı yukarı 210x130 m ölçülerinde yaklaşık 15 m yüksekliğindedir, doğal bir taş platosu-tepe üzerine kurulan bir yerleşimdir (Resim: 4). Höyüğün kuzeydoğusunda kükürtlü su kaynağı (termal su olarak da bilinir) vardır, çevreye buradan kükürt kokusu yayılmaktadır. Höyük asırlardan beri köy

⁷ Höyüğün S. Güneri tarafından 1980'lerde yüzey araştırması yapılmıştır. Güneri 1989-91, 118

⁸ Höyük daha önce S. Güneri tarafından da araştırılmıştır. Güneri 1989-91, 118.

mezarlığı olarakda kullanılmaktadır. Mezarlıklar özellikle güney cephesinde ve tepesinde bulunmaktadır. Höyükte çokca işlenmiş obsidyen bulunmuştur. Bu belki de burasının Neolitik Dönemde bir işlek yeri olduğuna işaret edebilir. Çanak çömlekler arasında Kalkolitik, Erken – Geç Tunç (Çizim: 3, No. 27), Demir (Çizim: 3, No. 28), Roma, Bizans dönemleri tespit edilmiştir.

26. Çiller Höyük

Çiller Höyük bölgenin büyük höyüklerinden biridir, Çiller Köy Camii'nin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda ana yolun sağında, 1023 m. rakımda bulunmaktadır (Resim: 5). Yaklaşık 8 m. yüksekliğinde olup, 270x260 m büyüklüğündedir. Kuzey tarafı karayolu tarafından bölünmüştür, aynı şekilde doğu tarafında da toprak yollar bulunmaktadır. Höyükte mimari izlere rastlanmamıştır. Yerleşim Akhöyük ile aynı aks üzerinde bulunmaktadır. Çanak çömlekler burasının Neolitik Çağdan Bizans Dönemine kadar iskan yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç, Orta Tunç (Çizim: 1 No. 11), özellikle Geç Tunç, Orta Demir çağı (Çizim: 1, No. 12), Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinden çanak çömlekleri bulunmaktadır.

27. Göktöme

Büyük olasılıkla Roma Dönemi'ne ait olan Ak Köprü'nün 630 m güneydoğusunda 1023 m rakımda bulunan höyük özelliğini hafif yitirmiş olan bir höyüktür. 4 m yüksekliğinde, 75x75 m ölçülerindedir. Çok az miktarda Roma ve Bizans çanak çömlekleri bulunmaktadır.

28. Aşıkmezar Höyüğü (Kırhöyük)

Höyük Aşıklar-Tatlıkuyu arasında, Aşıklar'ın 3,23 km batısında, anayolun 80 m kuzeyinde, 1009 m rakımda konumlanmıştır. 4 m yüksekliğinde, 150x160 m ölçülerinde bir höyüktür. Mimari ize rastlanmamıştır. Yapılan yüzey araştırmasında Erken ve Geç Tunç, Orta Demir, Roma ve Bizans dönemlerine ait çanak çömlekler kaydedilmiştir ve birkaç adet obsidyen parçası da bulunmuştur.

⁹ Bu höyük hem Mellaart hem de Güneri tarafından 1960'larda ve 1980'lerde araştırılmıştır. Mellaart 1954,192; 1963, 209 No. 91 ve Güneri 1989-91, 118.

29. Butalık Mevkii Höyük

Aşıklar Köyü'nün, 1,2 km kuzeybatısında, Aşıklar Höyüğü'nün 2,25 km kuzeydoğusunda, 1011m rakımda konumlanmıştır. Düz yerleşim alanıdır ya da höyük niteliğini tamamen yitirmiş höyük olma ihtimali de var. Tarım arazilerinin ortasında bulunmaktadır. Yerleşim alanında az miktarda Roma seramik kırıkları görülmüştür.

30. Balı Höyük

Tatlıkuyu Köyü'nün 1,25 km güneydoğusunda 1007 m rakımda konumlanmıştır. Yükseltisi büyük oranda yok olan höyük yaklaşık 160x160 m ölçülerinde bir yerleşim yeridir. Alanda sadece Roma Dönemi çanak çömlekleri bulunmuştur. Höyüğün doğusundaki arazide seramik kırıklarının devam ettiği görülür.

31. Adabağ Höyüğü

Adabağ Köyü'nün yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda, 1004 m rakımda konumlanmış orta boylu höyüktür (Resim: 6). Höyüğün kuzeydoğusu toprak alımı için bulldozer tarafından tahrip edilmiş. Ayrıca Höyüğün kuzeyinden geçen yolun höyüğün bir kısmını böldüğü gözlemlenmiştir. Höyük yaklaşık 5 m yüksekliğinde, 150x150 m ölçülerindedir. Höyükte mimari izlere rastlanmamıştır. Çanak çömlek yayılımı daha çok güney-batı- doğu yamaçlarda ve tepede görülür. Yüzeyde Erken – Orta - Geç Tunç, Demir, Roma, Bizans dönemlerine ait seramik kırıkları görülmüş yerinde fotoğraflanmıştır. Ereğli müzesinde vitrininde bulununan koç şeklinde gri hamurdan yapılmış bir riton Adabağ Höyüğü'nden gelmektedir.

32. Adalıyer Mevkii Yerleşimi

Yerleşim alanı Pınarözü'nün, 2,1 km batısında bulunmaktadır. Höyük değildir, düz yerleşim alanıdır. 1017 m rakımda konumlanmıştır. Alan, batı tarafta

yerleşim alanı, doğu tarafta nekropol olarak iki alana ayrılmıştır. Yerleşim alanında Roma ve Bizans Dönemi çanak çömlekler bulunmaktadır. Kaçak kazı yapanlar tarafından tahrip edilen nekropol alanında ise sanduka özelliği göstermeyen mezarlıklar ve işlenmemiş taşlarla çevrilmiş mezarlar bulunmaktadır. Mezarlıklar doğu-batı yönünde konumlanmıştır.

33. Başın Yaylası Höyük

Kuzukuyu'nun 4.75 km güneybatısında, 1021 m rakımda konumlanmıştır. Güneydoğu-kuzeydoğu yönde şekillenen höyük aşağı yukarı 150x300 m ölçülerindedir. Yerleşim alanı doğal tepe üzerinde kurulmuştur ve güney yamaçlarına da inmektedir. Tepedeki yerleşmenin çevreye hakim bir konumu vardır. Seramik yayılımı daha çok doğu yamaçta, tepede ve tarlada yoğunlaşır. Çanak çömlekler Kalkolitik, Erken Tunç, Orta Tunç (?), Geç Tunç, Demir Çağı ve Roma dönemlerine aittir.

34. Asar Mevkii Kale Yerleşimi

Beyören, Keklikören, Asar Mevkii'nde, Beyören Köy Camiisi'nin 2.5 km kuzeybatısında ovaya hakim 1526 m rakımda konumlanmıştır. Köyden aşağı yukarı yarım saat yürüme mesafesinde bulunur. En tepede doğal kayalık içine oyulmuş sarnıçlar, merdivenler bulunmaktadır. Ayrıca yerel taşlar dan oluşan bir tahkim mevcuttur. Sur aşağılara doğru tahrip olmuş, kare ve daire formu yerleşim alanları görülmüştür. Çok sayıda kaçak kazı yapılmış olup, kazı yapılan çukurlardan birinde yarısı kırık vaziyette Bizans sütun başlığı görülmüştür. Yapılan yüzey araştırmasında Roma ve Bizans Dönemi seramik kırıklarının tepenin doğusundaki kurumuş su yatağına kadar yayıldığı gözlemlenmiştir. Beyören'in içinde birçok Roma ve Bizans Dönemi işlenmiş taşlar bulunmaktadır. Caminin yapı taşları arasında kiliseye ait yapı taşları da bulunmaktadır. Bunların arasında Roma Dönemi değirmen taşları ve haçlı yapı parçaları bulunmaktadır.

35. İbizlik Kalesi Örenyeri (Çekin Kalesi)

İbizlik Kalesi Örenyeri halk tarafından Çekin Kalesi olarak bilinmektedir (Resim : 7). Ereğli'nin kuzeyinde Kutören'in 6.5 km güneydoğusunda bulunur, 1103

m rakımda kuzeybatı - güneydoğu yönlü olarak vadiye hakim olan bir kale yapısıdır. Kale yapısı verimli vadinin ortasında tüm ovaya hakim önemli stratejik bir konumdadır. Doğusunda Niğde, kuzeyinde Aksaray, batısında Konya ve güneyinde Toroslar bulunmaktadır. Kalenin uzunluğu aşağı yukarı 215 m (K-G), genişliği (B-D) 108, metredir ve aşağı yukarı 23,2 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Doğal bir kayalık üzerinde kurulmuş olan kalenin kuzey tarafı akropol niteliğindedir. Kalenin etrafı tamamen sur ile kaplıdır, yer yer sur duvarının temelleri görünmektedir. Sur kıklopik tarzda yapılmıştır. Duvarların taşları tepeden aşağı düşüp yamaçlara yayılmıştır. Kalenin kuzey tarafında (akropol kısmında) 3-4 sıra taş duvar korunmuştur. Kalenin batı tarafında dikdörtgen planlı iki kulenin izleri vardır. Bir kulenin kuzey duvarı iki sıra taş halinde korunmuştur. Taşlar 0,5x0,7 m, ya da 1x1 m boyunlarındadır. Kalenin ortasında güneybatı yönde 10x10 m ölçülerinde yapı temel izi vardır. Kalede incelenen çanak çömlekler arasında Kalkolitik, Erken (Çizim : 1 No. 19) - Orta - Geç Tunç (Çizim 1 No. 17-18), Demir Çağı, Roma ve Bizans çanak çömlekleri vardır. Ağırlıklı olarak Orta ve Geç Tunç ve Demir Çağı çanak çömlekleri gözlemlenmiştir, kale mimarisi de Geç Tunç Çağı – Erken Demir Çağı kale mimarisine benzemektedir. Kale büyük olasılıkla Tyana (Niğde) ile bağlantılı yol güzergahı üzerinde. Burasının Hitit veya Demir Çağı'nda (Geç Hitit) bu bölgeye kontrol eden bir kale yerleşmesi olma ihtimali yüksektir.

36. Obruk Höyük

Obruk Höyük adı üzerine bir obruğun içinde bulunmaktadır. Höyüğün üzerine Obruk köyü kurulmuştur, dolayısıyla höyük tahrip olmuş ve bazı yerlerde höyük niteliğini kaybetmiştir. Höyük Kutören, Obruk Yaylası, Çekin Kalesi'nin 5.83 km güneydoğusunda 1050 m rakımda bulunmaktadır. Höyük yükseltisi kendini daha çok doğu yamaçta hissettirmektedir. Höyüğün tam boyutunu anlamak mümkün değil, çünkü hem çok tahrip olmuş, hem de üzerinde köy bulunmaktadır. Aşağı yukarı (K-G) 87 m ve (D-B) 63 metredir. Doğru yamaçta yaklaşık 9 m uzunluğunda yerel taşlarla yapı temel izi görünmektedir. Yine doğu yönlü olarak yaklaşık 4,5 m genişliğinde 218 m uzunluğunda yol temel izi görülür. Höyüğün üzerinde evlerin arasında gri taştan yapılmış tonozlu yapı yer alır. Yapının tonozu içten üç kemerden oluşur. Bu yapıların hangi döneme ait olduğu konusunda ip ucu yoktur. Çanak

çömleklerin arasında geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemi kiremit parçaları bulunmaktadır.

37. Karaağıl Örenyeri (Maşatca Höyük)

Maşatca Höyük Tepesi'nde ve yamaçlarında yapılan tarım faaliyetlerinden alçalmış ve tahrip olmuş bir höyüktür. Tepesi bir zamanlar mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Karaağıl Yaylasının 800 m güneybatısında 1047 m rakımda konumlanmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda 90 m, doğu-batı doğrultuda 90 m ölçülerindedir. Çanak çömlekler Demir Çağı ağırlıklıdır. Mezarlıklar dışında mimari ize rastlanmamıştır.

38. Cihan Kalesi

Kale Obruk Köyü'nün batı tepesinde yer almaktadır (Resim: 8). Kutören Kasabası'nın 12 km güneydoğusunda, Çekin Kalesi'nin 5.7 km güneydoğusunda 1085 m rakımda konumlanmıştır. Aşağı yukarı (K-G) 53 m, (D-B) 79 m'dir. Duvarlar kiklopik tarzda, az işlenmiş büyük taş bloklardan yapılmıştır. Hem obruğa hem ovaya hakim bir konumda bulunmaktadır. Kale doğal bir yükseltinin üzerinde inşa edilmiştir. Kalenin girişi batısında bulunmaktadır. Duvarların arasından geçen düz bir geçittir. Hemen girişin arkasında (sağında ve solunda) duvarları sura dik gelen odalar mevcuttur. Sağda iki oda, sol tarafta iki oda tespit edilmiştir. Bu tarz kale girişleri Geç Hitit Dönemi yerleşimlerden bilinmektedir¹⁰. Kalenin kuzeybatısından basamaklarla aşağı (obruğa) inilmektedir. Kalenin 1.60 km kuzeybatısında yerel taşlarla daire şeklinde oluşturulmuş doğu-batı yönlü muhtemelen geç döneme tarihlenen mezarlık alanı tespit edilmiştir. Çanak çömleklerin arasında Geç Tunç Çağı, ağırlıklı olarak Orta Demir Çağı, Roma ve Bizans çanak çömlekleri bulunmaktadır.

39. Sarıçören Kalesi

¹⁰ Örneğin Karatepe, Karkemiş, Zincirli Höyük (Sam'al).

Belkaya Merkez'in 3.9 km kuzeybatısında, 1192 m rakımda, Arısama Dağı'nın batı tepesinde yer alır. Tepede eski yerleşim izleri (ev duvarları) dikkat çekmektedir, Belkaya'nın ilk yerleşimi buradaymış. Tepede bir düzlüğün içine kurulmuş olan bu yerleşimin ortasında büyük ve yüksek bir kaya kütlesi bulunmaktadır. Bunun etrafı 1,5-2 m büyüklüğünde kaya bloklarla çevrilmiştir, kuzey tarafında da giriş bulunmaktadır. Gidilen günde hava şartları uygun olmadığından burada 2015'te araştırmaya devam edileceğine karar verilmiştir.

40. Tont Kalesi

Tont Kalesi (Resim: 9) bölgenin en çok bilinen kalelerinden biridir. Ivritz'in 6,5 km kuzeyinde, Gökçeyazı Köyü'nün yaklaşık 1.9 km güneydoğusunda bulunmaktadır. Kale çok tahrip olmuş, batı tarafı kum ocağı olarak kullanılmış, kalenin büyük bir kısmı dinamitlenmiş ve kepçe ile alınmış. Kalenin tepesi de dinamitlenmiş, höyük tabakaları ve yerleşim ciddi şekilde tahrip olmuştur. Kalenin batısında ruhsatla işletilen büyük bir kum ocağı var. Yerleşim, kaleden ve kalenin kuzey ve güney yamaçlarına yayılmış yerleşimden oluşmaktadır. Güney, güneydoğu ve kuzey yamaçlarında bazı duvar kalıntıları görülür. Duvarlar değişik dönemlere ait olmalı, çünkü farklı tekniklerde yapılmışlardır. Aralarında Hitit Dönemi kiklopik tarzı andıran duvarlar da vardır. Batı tarafında horasan harcı ile yapılmış kule kalıntıları dikkat çeker. Büyük ihtimalle Hirakle adı ile anılan Arab istilalarında yapılan kale burası olmalıdır¹¹. Kalenin kuzey duvarından yaklaşık 70 m kuzeydoğu yönde harçsız kiklopik duvarlı 12 odalı yapı temel izi, 170 m kuzey yönde 6 odalı yapı temel izi, 100 m kuzeybatı yönde çok odalı yapı temel izi ve yol izleri görülmüştür. Hitit Döneminde ise Hupışna/Hubişna adlı kent olduğu düşünülmektedir¹². Tabula Imperii Bizantini'ye göre Tont Kalesi Bizans Döneminde ilk önce Kybistra daha sonra da Heracleia olarak adlandırılmaktadır¹³. Çanak çömlekler tüm alana yayılmış durumdadır. Aralarında güney, güneybatı ve güneydoğu yönlerde yoğunlaşmakla birlikte Kalkolitik, Erken (Çizim: 3, No. 23-24), Orta (Çizim: 3, No. 26) ve Geç Tunç (Çizim: 3, No.21-22), Orta Demir Çağı (Çizim:

¹¹ Hild – Restle 198, 188-189.

¹² Garstang and Gurney 1959: 16, 72; Kessler 1975. Kybistra'nın Hupışna/Hubişna isminden türediği düşünülmektedir. Kessler 1975.

¹³ Hild – Restle 1981, 188-189.

3, No. 25), Roma, Bizans ve Selçuk (?) dönemlerine ait seramik kırıkları tespit edilmiştir. Çiller Höyük ve İbizlik Kalesi Örenyeri'nde görülen Orta Tunç Çağına tarihlenen parmak ucu baskılı kulplar burada da bulunmuştur (Çizim: 3, No. 26).

41. Eskikışla Dikili Taş Mevkii Yerleşmesi

Emirgazi'nin kuzeyinde Kıcıkışla veya Eskikışla adı altında bulunan mahallenin önemi 20. yüzyılın başlarında bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Eski Şark Eserleri bölümünde sergilenen beş Hitit sunağın bulunduğu yer olmasından kaynaklanmaktadır. IV. Tuthaliya'ya ait olan bu eserlerin Kıcıkışla mevkiinde bir çeşmenin yanında bulunduğunu Kıcıkışla'da oturan bir çiftçi bize anlatmıştır¹⁴. Çiftçi sunakların Arısama Dağı'nın tepesinden getirildiğini çocukken duymuş. Sunakların üzerindeki kitabeler Sarpa Dağı'ndan bahsetmektedir. Hawkins'e göre Sarpa dağı büyük olasılıkla Arısama Dağı'dır¹⁵. Eskikışla Dikili Taş Mevkii Arısama Dağı'nın 1.92 km batısında, 1075 m rakımda konumlanmıştır. Düz bir yerleşim alanından ibarettir, ancak çok otlak kaplı olduğundan dolayı yüzey araştırması yapılamamış ve 2015 arazi sezonunda buraya tekrar gelinmeye karar verilmiştir. Ayrıca Arısama Dağı'na da çıkılacaktır.

42. Maltepesi Höyük

Emirgazi'nin Kale Mahallesi (Yunus Emre Mahallesi olarak da bilinir) Camiinin, 1.27 km kuzeyinde 1108 m rakımda konumlanmıştır. Yaklaşık 210x170 m ölçülerinde 4 m yüksekliğinde bir höyüktür (Resim: 10). Höyükte tek tük kaçak kazı çukurları vardır. Höyükten Erken ve Geç Tunç Çağları, Orta Demir Çağı, Roma ve Bizans dönemlerine ait çanak çömlekler bulunmuştur, yerinde fotoğraflanmış ve çizilmiştir.

43. Osmanköseli Höyük

¹⁴ Dedesi anlatmış.

¹⁵ Hawkins 1995.

Halkapınar'ın Seydifakılı Köy Merkezinin 3.65 km kuzeydoğusunda tarlaların ortasında yer almaktadır. Höyük ve çevresi tarım için kullanılmaktadır ve höyük büyük oranda kaybolmuştur. Ancak yoldan rahatlıkla görünmektedir. Höyüğün tepesinde ve güneydoğusundaki tarlada seramik dağılımı görülür. Ancak otlar yüksek olduğundan seramik sayısı tam anlaşılamadı; mimari ize rastlanmadı. Seramikler ağırlıklı olarak Kalkolitik ve Erken (Çizim: 1 No. 20) - Orta ve Geç Tunç Çağ'larına aittir.

İVRİZ VE AMBARDERESİ'NDE 3 D LAZER TARAMA ÇALIŞMALARI

İvriz kaya kabartması daha önce 3 D lazer tekniği ile taranmış ve sonuçları da yayınlanmıştır¹⁶. Ancak İvriz'in aşağı yukarı 7 km güneybatısında bulunan Ambarderesi'ndeki Hitit kabartması henüz 3 D Lazer ile taranmamıştı ve her sene çoğalan tahribatlardan ve kaçak kazılardan dolayı burasının hem koruma amaçlı hem de kabartmanın detaylarını anlamak ve doğru yorumlamak için tarama ihtiyacı doğmuştur. Ambarderesi taranırken İvriz de tekrar taranmıştır. Z + F Imager 5010 C faz bazlı ölçüm teknolojisi ile çalışan bir 3 D lazer tarayıcı sistemi kullanılmıştır¹⁷.

EREĞLİ MÜZESİ'NDE ÇOCUKLARA YÖNELİK KÜLTÜREL MİRAS ÇALIŞMASI

2014'te Ereğli'de bulunan Türkiye Eğitim Gönülleri Vakfı'nın (TEGV) Ateşböceği Eğitim Programı koordinatörü Fatih Demirkol ile beraber Ereğli Müzesinde çocuklara yönelik arkeolojiyi, kazıları, müzeyi, müzeciliği, kültürel mirası ve kültürel mirası koruma konularını ele alan bir eğitim günü düzenlenmiştir. Bu etkinliğin her sene tekrarlanması planlanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son iki senedir yapılan yüzey araştırması bölgenin Neolitik Çağ'dan itibaren önemli bir iskan yeri olduğunu kanıtlamaktadır. Yüzey araştırması özellikle Orta Tunç Çağı Asur Ticaret Kolonileri çağına ait yerleşimlerin çevredeki ticaret ağına dahil olduğunu kanıtlamıştır. Yapılan araştırmalar dört farklı yerleşim tipi

¹⁶ Şanlıoğlu, Zeybek, Karauğuz 2013.

¹⁷ Bu çalışma Koç Üniversitesi'nde alınan Tohum Fonu (SF 00013) ile yapılmıştır.

olduğunu ortaya çıkarmıştır, bunlar: düz yerleşim, höyük, dağ veya tepe üzerine kurulan yerleşim ve kale yerleşimleridir.

KAYNAKÇA

Garstang, J., Gurney, O. R. 1959: *The Geography of the Hittite Empire*, London.

Hild, F., Restle, M. 1981: *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos*, TIB 2, Wien.

Güneri, S. 1989-91: “Orta Anadolu Höyükleri, Karaman-Ereğli Araştırmaları”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 28-29: 97-114.

Güneri, S. 1990: Orta Anadolu Höyükleri, Karapınar, Cihanebyli, Sarayönü, Kulu Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 7, 323-339.

Hawkins, J. D. 1995. "Appendix 2. EMIRGAZI altars," *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (Sudburg)*, StBoT Beiheft 3, 86-102.

Kessler, K. 1975: “Hupišna” *Reallexikon der Assyriologie, Vierter Band Ha-a-a Hytaspes*: 500.

Maner, Ç. 2014a: “Konya ili Ereğli, Halkapınar, Karapınar ve Emirgazi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları (KEYAR)”, 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, 27-46.

Maner, Ç. 2014b: “Preliminary Report on the First Season of the Konya-Ereğli (KEYAR) Survey 2013”, *Anatolia Antiqua* 22: 343-360.

Maner, Ç. 2015: “Hethitische Funde im Museum von Ereğli und ihre Bedeutung für die hethitische Präsenz in dieser Region, *Istanbuler Mitteilungen* 64: 207-221.

Mellaart, J. 1954: “Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey”, *Anatolian Studies* 4: 175-240.

Mellaart, J. 1955: “Iron Age Pottery from Southern Anatolia”, *Belleten* 19: 115-136.

Mellaart, J. 1958: “Second Millenium Pottery from the Konya Plain and Neighborhood”, *Belleten* 22: 311-345.

Mellaart, J. 1963: “Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain”, *Anatolian Studies* 13: 199-236.

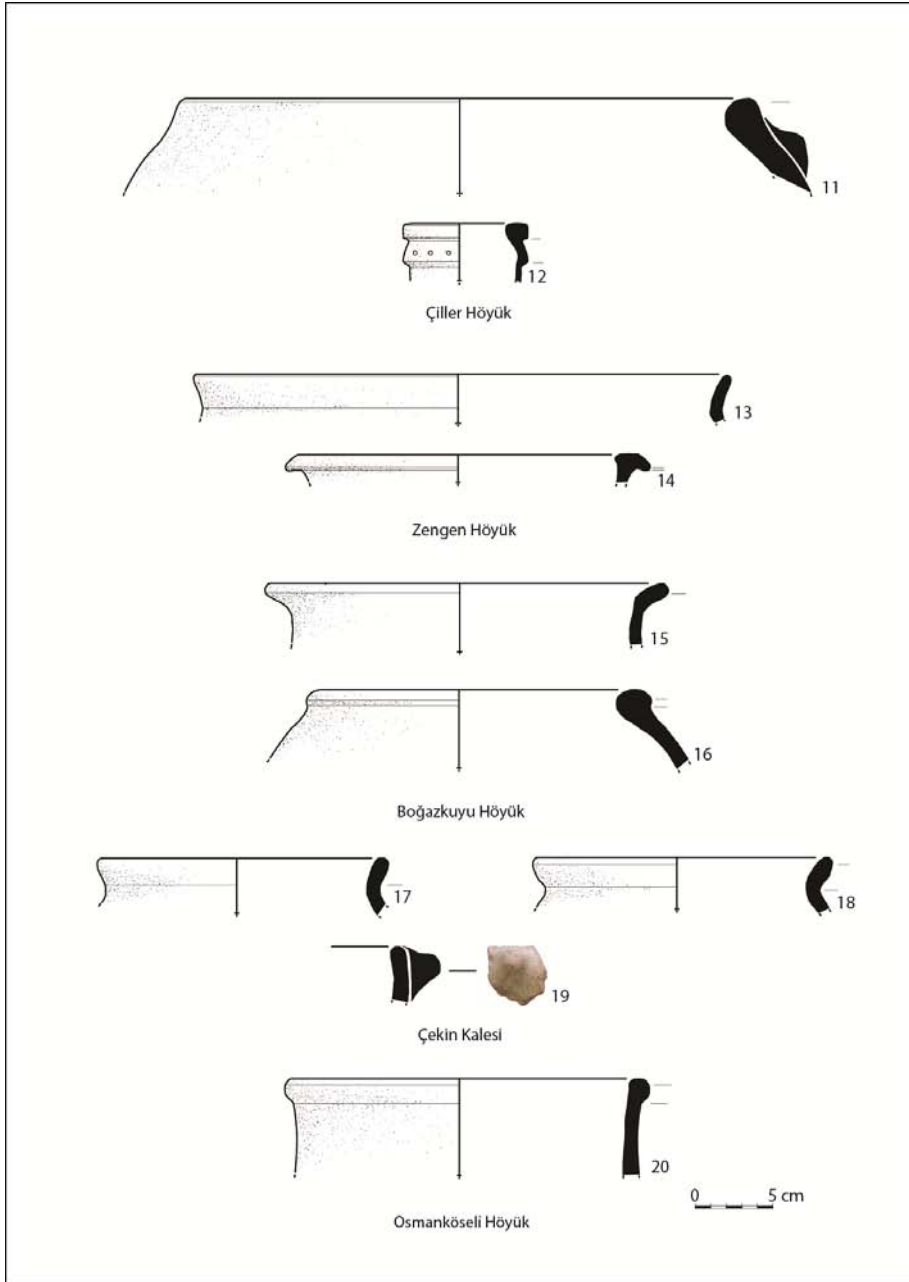
Şanlıoğlu, İ., Zeybek, M., Karauğuz, G. 2013: “Photogrammetric Survey and 3 D Modeling of Ivriz Rock Relief in Late Hittite Era”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* Vol 13, No.2, 147-157.

Yerleşim No	Yerleşim Adı	İlçe-Köy	UTM	UTM	Rakım	Tescil Durumu
17	Sırçanlı Tepe	Ereğli, Bulgurluk, Kamışlıkuyu Köyü	Y:602522	X:4168133	1041 m	Tescilli
18	Boğazkuyu Höyük	Ereğli, Bulgurluk	Y: 605752	X:4164158	1072 m	Tescilsiz
19	Holtan Mevkii Yerleşimi	Ereğli, Bulgurluk	Y:605247	X: 4168701	1056 m	Tescilsiz
20	Zencirli Höyük	Ereğli, Yeniköy	Y:61798	X:4175067	1052 m	Tescilli
21	Yaldızlı Höyük	Ereğli, Yeniköy	Y:613521	X:4177879	1042 m	Tescilli
22	Pınar Mevkii Yerleşimi	Ereğli, Eski Zengen	Y:609768	X:4187994	1093 m	Tescilsiz
23	Zengen Höyük	Ereğli, Eski Zengen	Y:610288	X:4187456	1038 m	Tescilli
24	Mezarlık (Yeni Zengen) Höyük	Ereğli, Yeni Zengen Köyü	Y: 606632	X:4181952	1043 m	Tescilli
25	Akhöyük	Ereğli, Akhüyük	Y: 593926	X:4162014	1021 m	Tescilli
26	Çiller Höyük	Ereğli, Çiller	Y: 596818	X:4166208	1023 m	Tescilli
27	Göktöme	Ereğli, Göktöme	Y: 597301	X:4162291	1023 m	Tescilsiz
28	Aşıkmezar Höyüğü (Kırhöyük)	Ereğli, Aşıklar-Tatlıkuyu arası	Y:578710	X:4154398	1009 m	Tescilli
29	Butalık Mevkii Höyük	Ereğli, Aşıklar	Y:581051	X:4155274	1011 m	Tescilsiz

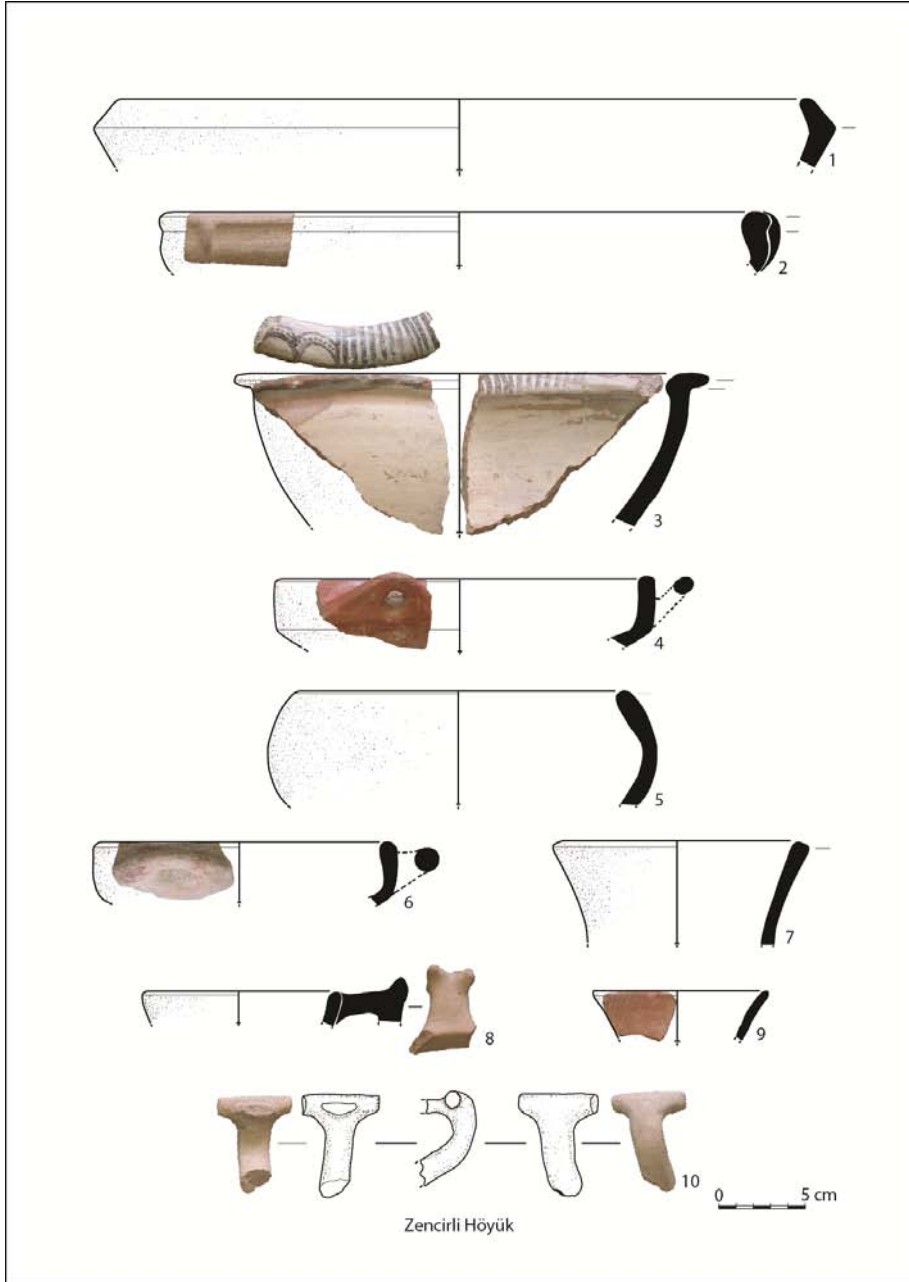
30	Balı Höyük	Ereğli, Tatlıkuyu	Y:576524	X:4153887	1007 m	Tescilsiz
31	Adabağ Höyük	Ereğli, Adabağ	Y:577270	X:4150686	1004 m	Tescilli
32	Adalıyer Mevkii Yerleşimi	Ereğli, Pınarözü	Y:586804	X:4163408	1017m	Tescilsiz
33	Başın Yaylası Höyük	Ereğli, Kuzukuyu	Y: 583273	X:4169777	1021 m	Tescilsiz
34	Asar Mevkii Kale Yerleşimi	Ereğli, Beyören, Keklikören- Asar Mevkii	Y: 574860	X:4185069	1526 m	Tescilsiz
35	İbizlik Kalesi Örenyeri (Çekin Kalesi)	Ereğli, Kutören	Y: 589181	X:4187847	1103 m	Tescilli
36	Obruk Höyük	Ereğli, Kutören, Obruk Yaylası	Y: 594701	X:4186866	1050 m	Tescilli
37	Karaağıl Örenyeri (Maşatca Höyük)	Ereğli, Karaağıl	Y: 589142	X:4178401	1047 m	Tescilli
38	Cihan Kalesi	Ereğli, Kutören, Obruk yaylası üstü	Y: 594544	X:4186345	1085 m	Tescilsiz
39	Sarıçören Kalesi	Ereğli, Belkaya köyü sınırında, Kötü Dağ mevkiinde	Y: 577460	X:4199866	1192 m	Tescilsiz
40	Tont Kalesi	Ereğli, Gökçeyazı Köyü	Y: 603228	X:4147085	1266 m	Tescilli
41	Eskikışla Dikili Taş Mevkii Yerleşmesi	Emirgazi, Eskikışla (Kıcıkışla)	Y:573108	X:4199035	1075 m	Tescilsiz
42	Maltepesi Höyük	Emirgazi, Yunus Emre Kale Mahallesi	Y: 573624	X:4197384	1266 m	Tescilsiz

43	Osmanköseli Höyük	Halkapınar, Seydîfakılı köyü	Y:618908	X:4147746	1445 m	Tescilli
----	----------------------	------------------------------------	----------	-----------	--------	----------

Tablo: 1

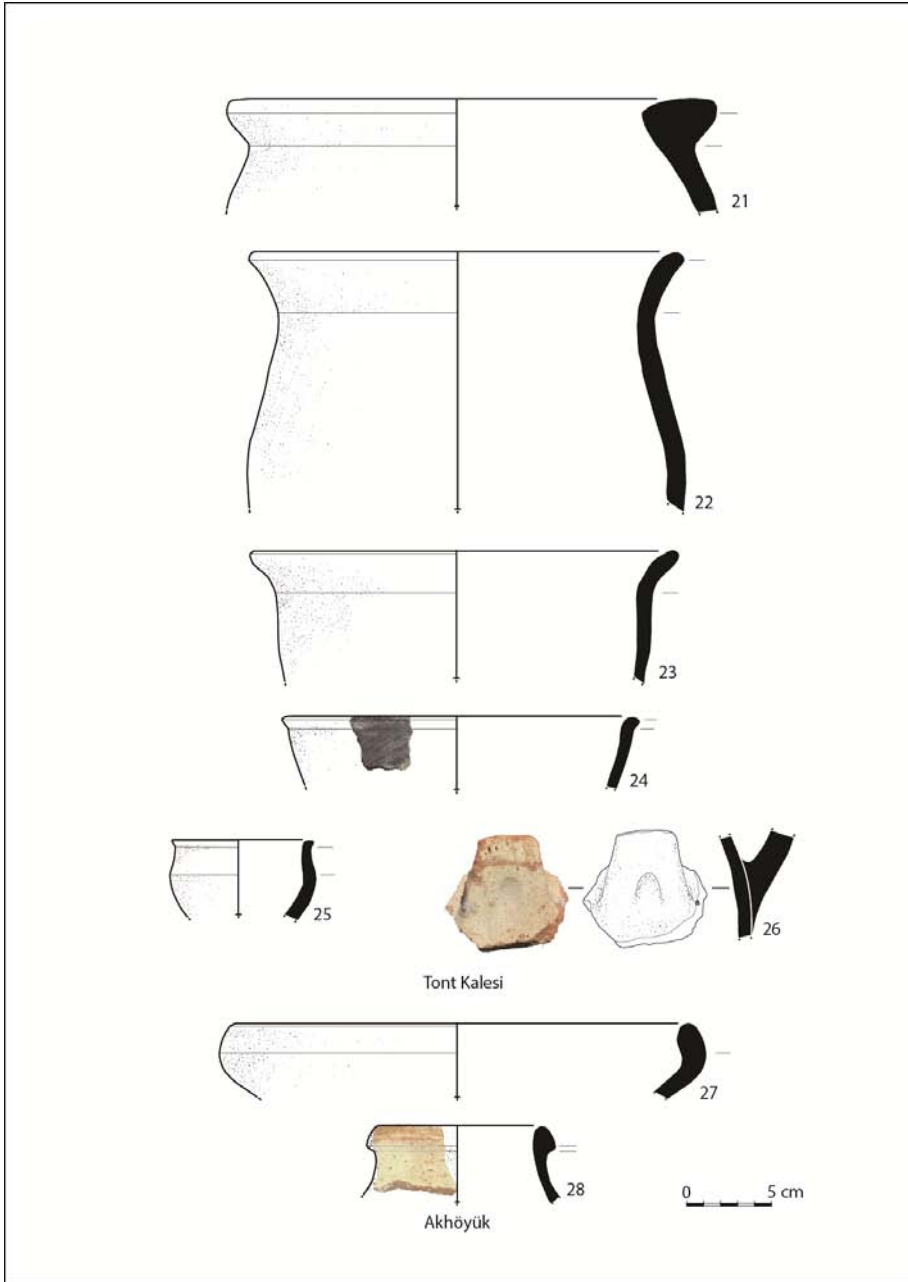

Çizim: 1

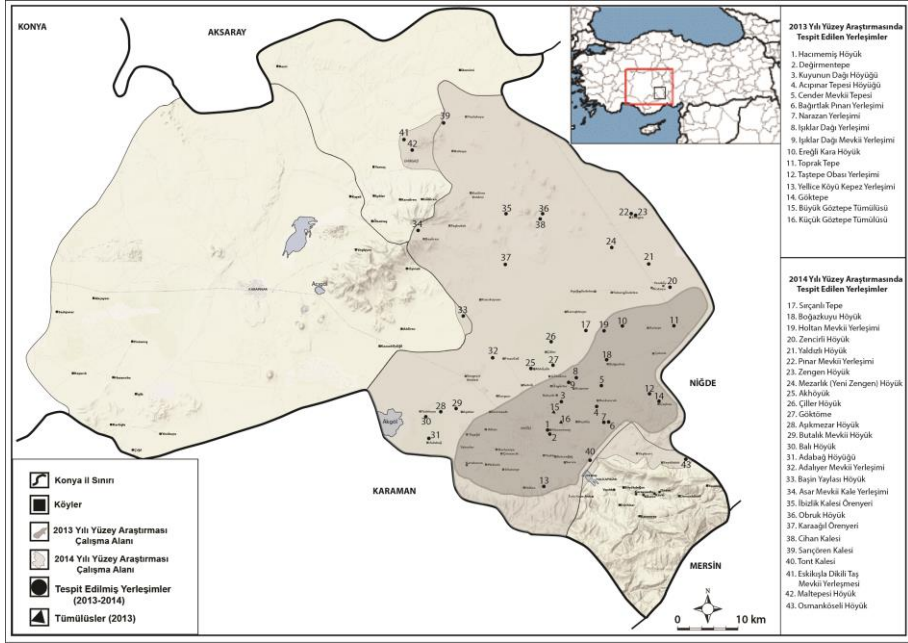

Çizim: 2

20.....

Çizim: 3

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

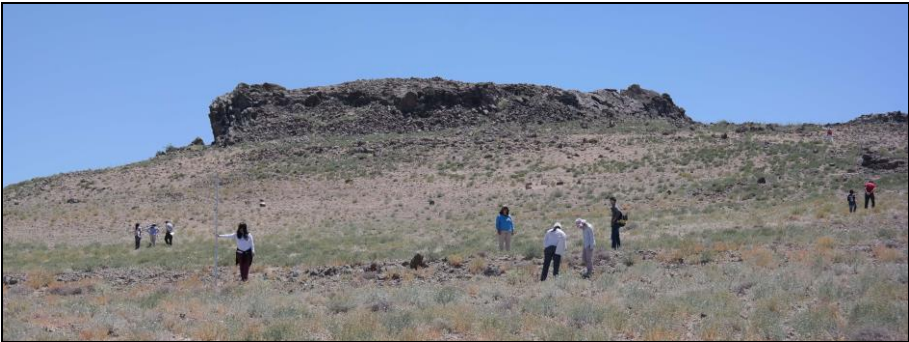
Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim : 9

Resim: 10

KEKOVA ADASI ARKEOLOJİK YÜZEY/SUALTI ARAŞTIRMASI 2015

*Erdoğan ASLAN

**Yusuf KILIÇ

1. GİRİŞ

Kekova Adası, günümüz Antalya ili Demre ilçesi Üçağız mevkiinde, Simena antik kentinin 1 km. güneyinde, Andriake Limanının ise 4 km. batısında yer almaktadır. Ada, yaklaşık 7.5 km. uzunluğunda ve en geniş yeri 1.8 km. ölçülerindedir. Ada kuzeydoğu-güneybatı doğrultuludur ve çoğunlukla dik yamaçlı ve en yüksek yeri yaklaşık 180 m. olan dağlık bir yapıdadır. Adanın dağlık yapısı tarıma uygun olmamakla birlikte kentsel yerleşimi de oldukça kısıtlamaktadır. Bu nedenle adanın sadece üç bölümde yerleşim bulunmaktadır. Bunlardan ilki adanın batı ucunda nispeten yerleşime daha uygun bir alanda bulunan, günümüzde Tersane Koyu olarak adlandırılan doğal koy ve bu koyun gerisindeki bölgedir. İkincisi ise adanın kuzey yamacında bulunan ve Kuzey Yerleşim olarak anılan yaklaşık 1 km. uzunluğundaki kıyı alanıdır. Ada üzerindeki son yerleşim alanı ise adanın doğu ucunda bulunan günümüz modern fenerinin bulunduğu alandır (Resim: 1).

2012 ve 2013 yıllarında tarafımızca yapılan Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırmaları, Kekova Adası'nın batı bölümünde yer alan ve günümüzde Tersane Koyu olarak anılan doğal koy ve bu koyun güneyindeki kentsel yerleşim ile sualtı çalışmaları kapsamında Tersane Koyu, Kuzey Yerleşim ve adanın doğu ucundaki Karaöz Mevkii'nde yapılmıştır². 2015 yılında ise yüzey araştırmaları³, Kekova Adası'nın kuzey yamacında bulunan ve kıyıya paralel olarak

* Dr. Erdoğan ASLAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü KONYA, erdoganaslan@gmail.com

** Yusuf KILIÇ, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü KONYA

¹ Beaufort 2002, 21.

² Aslan 2014, 335-354.

³ 2015 yılı Çalışmalarında Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müze Müdürlüğü uzmanlarından Yener Taş görev yapmıştır, sayın Taş'a buradan bir kez daha teşekkür ederim. Araştırmalar sırasında, çalışmalarımızı destekleyen Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne,

uzanan karasal kent yerleşiminin bulunduğu alanda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ada kıyılarında yapılan sualtı yüzey araştırmaları ise Kuzey Yerleşim önünde, adanın doğu ucunda bulunan günümüz modern fenerinin bulunduğu alanda, adanın güneye bakan yüzünde bulunan ve Eğri Liman olarak adlandırılan alanda ve Tersane Koyu yakınlarında bulunan daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz arkaik çağ batığının bulunduğu bölgede gerçekleştirilmiştir (Resim: 1).

2. KUZEY YERLEŞİM ALANI ARAŞTIRMASI

Kuzey Yerleşim Alanı, adanın kuzeye bakan yamacındadır. Bu yerleşim günümüzde bölge halkı tarafından “Batık Kent” olarak anılan ve Tersane Koyu’nun yaklaşık 1 km. doğusunda yer alan dik yamaçlı kıyı şeridinde bulunmaktadır. Bu yerleşim alanı yaklaşık 1 km. uzunluğunda, teraslanmış bir kıyı yerleşimidir. Kıyı hattından başlayarak yamaca doğru ana kayanın teraslanması ile üst üste dokuz terasa varan bir düzenleme ile zemini ve güney duvarlarını tamamen ana kayanın oluşturduğu, bir ve iki kattan oluşan çok sayıda dörtgen yapı görülmektedir. Yapıların çatılarına ve ikinci katlarına ilişkin ahşap hatıl delikleri günümüzde halen görülebilmektedir. Bazı yapıların kesme taş blok ve moloz taşlarla oluşturulmuş cepheleri halen ayakta. Cepheleri ayakta olan az sayıdaki bu yapıların pencere ve kapıları in-situ olarak görülebilmektedir (Resim: 3). Ayrıca özellikle üst teraslara ulaşan merdiven yapılarına yakın çok sayıda sarnıç yapısı da günümüze ulaşan diğer yapılar arasındadır (Resim: 8). Bu sarnıçların yağmur suları ile beslenmesini ve dolduktan sonra fazla suyun denize ya da bir alt seviyedeki sarnıca aktarılmasını sağlayan ana kayaya oyulmuş kanallar ve yine ana kayaya oyulmuş daha geniş ve daha derin olan muhtemelen kanalizasyon olarak kullanılmış kanallar da günümüze ulaşmayı başarmıştır.

Söz konusu alanlarda planı çıkarılarak detaylı tanımları yapılan mimari yapılar için KY kodlaması, Sarnıçlar için KS kodlaması kullanılmıştır. 2015 yılı

Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Selçuk Üniversitesi İleri Teknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'ne teşekkür ederiz. Ayrıca 2015 yılı çalışmalarına katılan Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Emet Egemen ASLAN, Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencilerinden Yusuf KILIÇ, Hanife BORAN ve Uğurcan ORHAN'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

yüzey araştırmaları, toplamda 1 km uzunluğunda ve yaklaşık 14.000 m²'lik bir alanı kaplayan Kuzey Yerleşim alanının 700 m. uzunluğunda ve yaklaşık 10.000 m²'lik bölümünde sürdürölmüştür. Çalışma kapsamında araştırılan alanda 182 adet yapının planı çıkartılmış, bu yapılardan 147 adedinin detaylı tanımı ve belgelenmesi yapılmıştır (Resim: 2).

2.1. Konut Yapıları

2015 yılı yüzey araştırmaları kapsamında toplam 182 oda-mekandan oluşan yapı tespit edilerek kent planı üzerine işlenmiştir. Bazıları tek odadan oluşan konut yapılarından bazıları dokuz oda sayısına kadar çıkmaktadır. Konutların kent planı üzerindeki yerleşimine bakıldığında düzenli bir kent planı görölmemektedir. Bu düzensiz yerleşim eğimli kayalık arazi yapısı ve ilk yapılan konutlara sürekli eklemeler yapılması nedeninin yanında duvarların kaya temelleri ve eğimli araziye takip etmesi sonucu oluştuğu anlaşılmaktadır. Düzensiz dar sokaklardaki kimi konutlar temel seviyesinde korunmuşken kimi konutlar çatı seviyesine kadar korunmuştur. Duvarları korunmuş yapıların tamamında ikinci kata işaret eden hatıl delikleri ve ikinci kat pencere açıklıkları görölmekte dolayısıyla konutların birden fazla katlı oldukları anlaşılmaktadır. Çoğunlukla tam dörtgen olmayan taşlarla örölen duvarları iki sıra halindedir ve araları daha küçük molozla doldurularak harç ile birleştirilmiştir. Bazı konutlarda gerek iç mekanda gerekse dış mekanda duvarların sıvalı olduğu görölmektedir. Konutların ikinci katlarına ulaşım dik yamaçta yer alanlarda bir üst kottan ve yapının arka cephesinden olduğu görölmektedir (Resim: 3).

2.2. Kilise ve Şapel

Kuzey Yerleşim alanında 1 Şapel ve 3 büyük Kilise tespit edilmiş, ancak kiliselerden birinin planı ve detaylı araştırması 2015 yılı araştırmasında mümkün olmamıştır.

2.2.1 KY-6 Şapel

KY-6 yapısı adını verdiğimiz Şapel kuzey yerleşim alanının en batı ucunda bulunan liman alanında yer almaktadır. Temel seviyesinde korunmuş olan yapı 11.5x6.5 m. ölçülerindedir. Doğu-batı yönünde dikdörtgen olan yapının dar olan batı yönünde 2.2 m. ölçüsünde bir giriş ve eşik taşı, doğu yönündeki dar duvarında da 1.6 m. yarıçaplı bir apsis bulunmaktadır. Duvar kalınlığı 0.75 m. olan yapının, güney duvarının bir bölümü dışında kalan tüm duvarları 0.60 m. derinlikte sualtında bulunmaktadır. Şapel yapısı yaklaşık ½ 'lik oranlı ölçüleri itibariyle Likya bölgesinin şapel yapısı ölçülerine paralellik göstermektedir. Yapı temel seviyesinde korunmuştur ve iç kısmında narteks ve nef gibi bölümleri bulunmamaktadır. Büyük oranda sualtında bulunan yapının duvarlarının kesme taş bloklardan izodomik bir örgü sistemi ile örüldüğü anlaşılmaktadır. Yapının denize doğrudan açılan doğu bölümünün zeminine 2.30 m. genişliğinde ve doğu cephesi boyunca bir platform oluşturacak biçimde zemin dörtgen döşeme taşları ile kaplanmıştır. Yapının iç bölümünün zemini de aynı biçimde dörtgen taşlarla kaplanarak düz bir zemin elde edilmiştir. Zemin döşeme taşlarının üzeri ve birleşim yerleri yer yer görülebilmekte ancak genel olarak kalker tabakası ve kekamoz birikmesinden dolayı tam olarak görülememektedir. Kekova adasının yerleşim alanlarından biri olan bu alandaki sualtında kalmış beş yapıdan biri olan şapel yapısı olasılıkla bu alana inşa edilen en geç yapılardan biridir. Bölgede yaşanan depremler nedeniyle sualtında kalan bu yerleşim alanının daha sonraki yıllarda tekrar organize edildiği dönemde yapıldığı anlaşılan şapelde, bölgede ve tüm Akdeniz kıyılarımızda görülen deniz seviyesinin yükselmesi sonucu sualtında kalarak işlevini yitirdiği düşünülmektedir (Resim: 2, 6, 7).

2.2.2 KY-29 Kilise

KY-29 yapısı adını verdiğimiz Kilise kuzey yerleşim alanının orta bölümünde ve kızı çizgisi üzerinde kısmen sualtında yer almaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan yapının duvarları kısmen düzgün olan blok taşlarla harç kullanılarak örülmüş ve dolgu malzemesi olarak küçük moloz taşlar kullanılmıştır. 15x20 m. ölçülerindeki yapı birbirleriyle bağlantılı 6 farklı bölümden

oluşmaktadır ve bu bölümler aşağıda alfabetik sıraya göre farklı harflerle adlandırılmıştır.

KY-29a, “haç” planında tasarlanmış olan mekanın bu kısmı 8.10x3.50 m. ölçülerindedir. Duvarlarının mermer plakalarla kaplı olduğunu gösteren dübel delikleri ve kaplama mermer parçaları yapının oldukça özenli dekorlandığını göstermektedir. Bu kısımda sağlam olarak günümüze ulaşan duvar yüksekliği 2.10 m. ölçüsündeki güney duvarıdır. KY-29a odasının güneybatısında yer alan KY-29b bölümü 4.00x2.80 m. ölçülerindedir. 0.85 m. genişliğinde duvarlarla çevrili ve kısmen kare bir plana sahip olan bu bölümün güneyinde duvar üzerinde 1.20 metrelik bir alanı kaplayan 0.60 m. çapında bir apsis bulunmaktadır.

KY-29b bölümünün güneybatısında yer alan ve kısmen dikdörtgen bir plan sergileyen KY-29c bölümü 3.50x2.40 m. ölçülerindedir. Duvar kalınlığı 0.65 m. olan alanda en iyi korunan duvar 0.60 m. yüksekliğindedir. Yapı içerisinde doğu duvarından 0.82 m. batıda güney duvarından 0.37 m. kuzeyde 0.35 metrelik kısmı ölçülebilen yivsiz bir sütun tamburu, duvar kaplaması olarak kullanılan mermer plakalar ve bunların duvara tutturulmasını sağlayan pişmiş toprak materyal yer almaktadır. Yapının güney kısmını oluşturan 14.50x2.60 m. ölçülerindeki KY-29d bölümü kısmen dikdörtgen bir plan sergilemektedir. Kuzey duvarı KY-29a, b ve c kısımları ile ortak kullanılırken, güney duvarı 1.58 m. yüksekliğindeki ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulan alana düzgün kesme taş bloklarla ve harç kullanılarak örülmüştür.

Kilisenin doğusunda yer alan KY-29e bölümü 3.80x2.00 m. ölçülerindedir. Bu bölüm tonozlu bir üst örtüye sahiptir ve bu kısım büyük oranda günümüze ulaşmıştır. Duvar kalınlığı 0.85 m. olan yapı, düzgün kesme taş bloklarla harç kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının kuzey yönünde 1.40 m. ölçüsünde bir kapı açıklığı yer almaktadır. Yapı içerisinde kapı açıklığının doğusunda 0.25x0.25x0.30 m. ölçülerinde bir niş yer almaktadır. Apsisin güneydoğusunda yer alan bu odanın, Lykia bölgesinde nadir görülen diakonikon mekanı olduğu düşünülmektedir.

4 Ayinde kullanılan eşyaların ve metinlerin saklandığı bölüm. Bkz. Tekinalp 2000, 294.

11x6.50 m. ölçülerindeki KY-29f bölümü haç planlı kilisenin kuzeyinde deniz seviyesinde bulunmaktadır. Güney duvarını KY-29a ve b odalarıyla ortak kullanan yapının diğer duvarları moloz taşlarla örülerek yükseltilmiştir. KY-29f bölümünün doğu kısmında 2.90 m. çapında temel seviyesinde takip edilebilen bir apsis bulunmaktadır. Kilise ile doğrudan bağlantılı olduğu anlaşılan bölümün tamamı sualtında kalmıştır (Fig. 2, 4).

2.2.3 KY-119 Kilise

KY-119 yapısı adını verdiğimiz Kilise kuzey yerleşim alanının orta bölümünde ve kıyı çizgisinin bir üst kotunda yer almaktadır. Kıyı hattında ilk terasta bulunan kilise yapısı 32x16.85 m. ölçülerindedir. Yapı Kuzey Yerleşim üzerinde tespit edilen diğer kiliselerle karşılaştırıldığında, KY-29 kodu ile adlandırılan haç planlı kilisenin neredeyse 3 katı uzunluğunda olduğu görülmekte ve anakara ve yerleşim alanındaki büyük kiliselerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Kiliselerin apsis kısımlarının doğuya baktığı net olarak bilinse de KY-119 no'lu kilise yapısı kıyı hattına uydurularak inşa edildiğinden tam olarak doğuya bakmamakta, 20°'lik bir açıyla kuzeye dönük olarak inşa edilmiştir. Büyük ölçekli yapı tanımlanırken kolaylık sağlaması amacıyla kilise 7 bölüme ayrılmış ve bu bölümlerden her biri farklı bir harfle adlandırılmıştır.

KY-119a, 5x14.40 m. ölçülerindeki KY-119a bölümü dörtgen bir form göstermektedir. Doğu, batı ve kuzey duvarları moloz taşlarla örülerek yükseltilirken, güney duvarı ana kayanın tıraşlanması ile oluşturulmuş, 0.80 m. genişliğindeki batı duvarı ise KY-118 yapısıyla ortak kullanılmaktadır. Narteksi oluşturan KY- 119a bölümünden kilise içerisine giriş doğu duvar üzerinde bulunan kuzeyde 1.55 m., duvarın merkezinde yer alan ise 2.20 m. genişliktedir ve bu kapı üzerinde haç motifi işlenmiş olan lentosu ile birlikte günümüze ulaşmıştır. Narteks bölümü içerisinde, güney duvarı oluşturan ana kayadan 1.40 m. uzaklıkta kare formda ağız kısmına sahip ve KS-24 olarak adlandırılan bir sarnıç yapısı bulunmaktadır. Ada üzerindeki

5 Anadolu'daki orta büyüklükteki kiliselerin 20 m. ile 30 m. arasında değiştiği bilinmektedir. Bkz. Tekinalp 2000, 290.

diğer yerleşim alanında ve anakarada yer alan bir çok kilisenin içine veya yakınına sarnıç yapıldığı bilinmektedir⁶.

23x6.30 m. ölçülerindeki KY-119b bölümü kilisenin naos kısmını oluşturmaktadır. Naos bölümünün doğusunu oluşturan apsis kısmı yaklaşık 6 m. çapındadır ve apsisi ortalama 1.60x0.65 m. ölçülerindeki 5 blok oluşturmaktadır. Bu bölümden batıda 2.20 m. genişlikteki kapı ile narteks bölümüne, güney ve kuzey duvarlarında apsis başlangıcından 5.50 m. uzaklıkta bulunan 1.85 m. genişliğindeki kapı açıklıkları ile KY-119e ve KY-119f olarak adlandırılan yan neflere geçilmektedir. KY-119c bölümü 3.55x5.20 m. ölçülerindedir. 0.70 m. genişliğindeki duvarlarla çevrili bölümün batı duvarı üzerinde kilisenin narteks bölümüne geçişi sağlayan 1.55 m. genişliğinde kapı açıklığı bulunmaktadır. 2.50x8 m. ölçülerindeki KY-119d bölümü, kilisenin en kuzeyinde bulunmaktadır ve üç tarafı 0.80 m. genişlikteki duvarlarla çevrilidir. 3.40x14 m. ölçülerindeki KY-119e bölümü kuzeyde KY-119d, güneyde KY-119b, batıda KY-119c bölümleri ile ortak duvar kullanımı söz konusudur. KY-119e bölümüne ait olan tek duvar 3.30 m. uzunluğundaki doğu duvarıdır.

3.30x20.30 m. ölçülerindeki KY-119f bölümü KY-119 yapısının en güneyini oluşturmaktadır. Kilisenin güney nefini oluşturan bölüm bir koridor görünümünde dörtgen form göstermektedir. Güneyde ana kayanın tıraşlanmasıyla oluşturulan duvar ile sınırlanan alan, batıda KY-119a, kuzeyde KY-119b, doğuda ise apsis etrafını çevreleyen kısım ile ortak duvar kullanmaktadır. KY-119g bölümü 5.20x12.70 m. ölçülerindedir. Kuzey, güney ve doğu yönleri 0.70 m. genişliğindeki ana kaya üzerine örülen duvarlarla çevrilen bölüm, batıda KY-119e, KY-119f bölümlerinin doğu duvarları ve apsisin dış yüzeyi ile sınırlanmaktadır. Likya Bölgesi'nde apsisi içten ve dıştan yuvarlak form gösteren kiliselerin neredeyse tamamı İ.S. 5-6. yüzyıllara tarihlenirken, dışta düz duvarlarla sınırlanmaya başlayan apsilerin daha geç bir tarihe ait olduğu düşünülmektedir⁷ (Resim: 2, 5).

⁶ İşler 2009, 261; Aslan 2014, 340, 342.

⁷ İşler 2009, 240.

2.3. Liman Alanı

Yerleşim planında KY-7 adını verdiğimiz, Kekova Adası'nın kuzey yamacında yerleşim gören yaklaşık 1 km. uzunluğundaki kıyı alanı içinde sağlam olarak görülebilen tek mendirek yapısıdır. Yapı günümüz kıyı hattının 13 m. kuzeyinde ve yaklaşık 2 m. sualtındadır. Yapının tüm blokları eksiksiz ve in-situ olarak günümüze ulaşmıştır. 2 m. duvar kalınlığı olan yapı doğu-batı doğrultusunda 61 m. uzunluğundadır ve batı ucu 107°'lik bir açı ile güneye dönerek buradan da 8 m. daha devam etmekte ve toplamda 69 m. uzunluğa ulaşmaktadır. Bölgede hakim rüzgar yönü batıdan estiği için batı yönü daha korunaklı hale getirilmiş ve mendireğin batı kanadı ile kıyı arasında 7 m. genişliğinde bir giriş açıklığı bırakılmıştır. Sırt biçimindeki yamacın daha eğimli olan doğu yönünde mendireğin duvar yüksekliği yaklaşık 8 m., batı yönünde ise 4 m. yüksekliktedir. Mendireğin iç kısmı yaklaşık 4 m. derinliğinde olmasına karşın mendireğin dış kısmı, oturduğu yamacın buradaki dik eğiminden dolayı ani bir düşüşle yaklaşık 18 m. derinliğe ulaşmakta buradan da daha az bir eğimle kıyıdan 200 m. açıktaki 90 m. derinliğe ulaşmaktadır. Mendireğin deprem sonucu oluşan tektonik hareket sonucu sualtında kalmış olduğu ve işlevini yitirdiği anlaşılmaktadır. Ancak işlevini yitirmeden önce deniz seviyesinden yaklaşık 1-1.5 m. yükseklikte olduğu düşünülen mendireğin batı bölümünde yaklaşık 220 m² ölçüsünde, doğu bölümünde ise 120 m² ölçüsünde bir liman ve demirleme alanı oluşturduğu hesaplanmaktadır. Bu iki liman alanı arasında kalan yaklaşık 40 m. uzunluğundaki bölümde ise muhtemelen limana ilişkin yapılar bulunuyordu. Ancak günümüzde bu alan üzerinde geç dönemde inşa edilen şapel yapısının bulunuyor olması, bu alandaki olası erken yapılar hakkında veri elde edilmesini güçleştirmektedir. Limanı oluşturan mendirek iki yatay iki dikey şekilde tekrar eden isodom örgü tekniğinde harç kullanılmadan inşa edilmiştir. Bloklar kesme kireç taşındandır ve yaklaşık 2x1x0.70 m. ölçülerindedir, ancak mendireğe yandan çarpan güçlü deniz dalgalarına karşı mukavemet gösterebilmesi amacıyla yatay blokların uç kısımları incelti olarak 0.50 m. ölçüsüne getirilmiş, orta kısımları her iki yüzde 0.70 m. ölçüsünde kalın bırakılmıştır. Dikey blokların ise

8 İ.S. 2 ve İ.S. 4-6. yüzyıllar arasında yaşanan depremlerin bu denli büyük ölçüde olduğu bilinmektedir. Bkz. Kelletat-Kayan 1983, 87; Bekaroğlu 2008, 6, Şek. 2.

9 Blackman 1973b, 115 vd.; Aslan 2011, 88.

dış kısımları 0.70 m. ölçüsünde olmasına karşın iç kısımları 0.50 m. ölçüsüne indirilerek, dikey ve yatay blokların birbirine geçmesi sağlanmış ve mendirek duvarının yan baskıya karşı güçlenmesi sağlanmıştır (Resim: 2, 6, 7).

2.4. Sarnıç Yapıları

Adanın bu bölümünde hiçbir doğal su kaynağı bulunmadığından sarnıçlar oldukça önem kazanmaktadır ve 2015 yılı çalışmalarında planı çıkarılmış olan alanlarda toplam 32 sarnıç tespit edilmiştir. Bu sarnıçlar, en küçüğü yaklaşık 2 ton kapasiteden başlayarak en büyüğü 100 ton kapasiteye kadar, çok çeşitli hacimlerde. Kimi sarnıçlar konutların içinde kimi sarnıçlar konutların yanında kimileri ise bağımsız durumdadır. Temel olarak iki tipe ayırdığımız sarnıçlardan ilk gurubu oval ya da torba formu sarnıçlar, ikinci gurubu ise dörtgen formu tonoz çatılı sarnıçlar oluşturmaktadır. Bu iki grupta kendi içinde alt formlara ayrılarak ilk gurubun alt formları olan tamamı ana kayaya oyularak inşa edilmiş olan torba formu gövdeye sahip olanlar ve bir bölümü ana kayaya oyulmuş bir bölümü ise moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş oval gövdeli olanlardır¹⁰. Sarnıçların tamamının içleri kırmızı renkli mikalı sızdırmaz bir harç ile sıvanmış oldukları görülmektedir. Diğer yandan birçok sarnıcın yağmur suları ile beslenmesini ve dolduktan sonra fazla suyun denize ya da bir alt seviyedeki sarnıca aktarılmasını sağlayan ana kayaya oyulmuş kanallar ile birbirine bağlanarak organize edildiği görülmektedir (Resim: 8).

2.5. Sualtı Araştırmaları

2015 yılı sualtı araştırmaları Kekova Adası'nın çevresinde yer alan, Kuzey Yerleşim Alanı, Karaöz Mevkii, Eğri Liman ve Tersane Koyu Arkaik Batık Alanı olmak üzere toplamda 4 farklı alanda sürdürülmüştür. Karada yapılan çalışmalara paralel olarak yürütülen sualtı araştırmaları, yukarıda belirlenen bölgelere tespit, gözlem ve fotoğraflama çalışmaları için dalışlar yapılarak gerçekleştirilmiştir.

¹⁰ Beaufort 2002, 21.

Yapılan alışmalar ile elde edilen veriler aşağıda dalış alanlarına göre ayrılarak düzenlenmiştir (Resim: 9).

2.5.1. Kuzey Yerleşimin Alanı Araştırmaları

Kekova Adası Kuzey Yerleşiminin önündeki alandan başlayarak, batıya doğru kıyıdan 20 metre açığı kadar olan alan koridor halinde taranmıştır (Resim: 9). 5 ile 22 metre arasında değişen derinliklerde yapılan çalışmalarda sağlam olmayan yapı malzemeleri, form veren ve kırık amphora parçalarına rastlanılmıştır. İçerisinde yer yer safra taşlarına da rastlanılan toplamda 20x250 metrelik bir alanın taraması gerçekleştirilmiştir

2.5.2. Karaöz Mevkii Araştırmaları

Kekova adası Karaöz mevkiinde belirlenen dalış noktasından başlanarak 15 ile 28 metre arasında değişen derinliklerde çalışmalar srdrlmştir (Resim: 9). Bu alanda yapılan araştırmada, tam form veren bir adet Osmanlı apası, bir adet ''Y'' apa ve çeşitli formlarda kırık amphora parçaları tespit edilmiştir. (Resim: 9a, b, c, e).

Y'' Tipi Metal apa

Karaöz mevkiinde tespit edilen metal çapanın beden ve kol bölümü görülebilmektedir. Yaklaşık 1.5 m. uzunluğundaki çapanın iki kol açıklığı 0.80 m.'dir ve formuna bakıldığında ''Y'' tipi olarak adlandırılan bir demir çapa olduğu anlaşılmaktadır. apanın kare kesitli kolları 0.04 m. apındadır ve bedene yaklaşık 110 derecelik bir aı ile bağlanmıştır. Kolların uç kısımları deniz zeminine tutunabilmesi amacı ile çift tırnak biçiminde 0.04 m. uzunluğunda içe doğru hafif bklmştir. Alandaki ''Y'' formlu çapanın benzerleri Serçe Limanı Batığı'nda, Yassı Ada Bizans Batığı'nda ve Çamaltı Burnu 1 Batığı'nda da bulunmuştur. Benzer ''Y'' tipi apalar İ.S. 6. yüzyıl ile İ.S. 11. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. (Resim: 9b).

Lamboglia II Amphoraları

Lamboglia II amphoraları İ.Ö. 2. yüzyıl sonu - İ.Ö. 1. yüzyılın ilk yılları arasına tarihlendikleri saptanmaktadır¹¹. Çalışmamızda omuz seviyesine kadar korunmuş Lamboglia II amphorası örnekleri bulunmaktadır. Ağız kenarı ve kulplar korunamamıştır ancak boyun ve gövde günümüze ulaşmayı başarmıştır. Erken Lamboglia II Amphoralarında görülen omuzdan gövdeye geçişteki sert dönüş bu örnekte olmamasına karşın silindirik uzun boyun ve kaideye doğru genişleyerek aniden daralan gövde yapısı bu amphoranın ya Lamboglia II'nin geç bir versiyonu ya da ilk kez N. Lamboglia tarafından Tip II olarak adlandırılan bu amphora grubunun yeni bir versiyonu olabileceği ve İ.Ö. 2. yüzyıldan sonraki bir tarihe verilebileceği önerilmektedir¹² (Resim: 9c).

Günsenin- Ganos Amphoraları

Karadeniz Bölgesi kökenli bu tip amphoraların İ.S. 13. yüzyılda üretildiği düşünülmektedir. Çalışmamızda yer alan form sadece bir kulp ve ağız parçasından oluşmakta ancak genel form karakterini vermektedir. Dışa çekik ucu yuvarlatılmış ağız kenarına, ağız kenarının altından başlayarak ağız kenarı seviyesini aşan ve keskin bir açı oluşturduktan sonra dikey olarak gövdeye doğru inen dikey kulpa sahiptir ve bu özellikleri ile Günsenin Tip 3 grubuna girmektedir. Benzerleri Anamur Müzesi'nde, Taşucu Müzesi'nde, Çamaltı Burnu I Batığı'nda, Akko'da bulunmaktadır ve İ.S. 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Fig. 9e, f).

2.5.3. Eğri Liman Alanı Araştırmaları

Kekova Adası Eğri Liman adı verilen bölgede yapılan çalışmalar belirlenen dalış noktasından başlanarak, 10 ile 30 metre arasında değişen derinlikte gerçekleştirilmiştir (Resim: 9). Yapılan çalışmalarda form veren ve kırık amphora

¹¹ Şenol 2000, 121.

¹² Şenol 2000, 120

parçalarına rastlanılmıştır (Resim: 9g, h). Bu formlardan tanımlanabilenlerin detaylarına raporun bu bölümünde yer verilmiştir.

Rhodos Amphoraları

Kekova Adası sualtı araştırmalarında rastlanan Rhodos amphoraları dışa çekik, ucu yuvarlaklaştırılmış ağız kenarına, kalın, içi yivli silindirik ve uzun boyna, ağız kenarının altından başlayarak ağız kenarı seviyesine yükselen ve keskin bir açı oluşturduktan sonra dikey olarak omuz üzerinde gövdeyle birleşen oval kesitli kulplara sahiptir. Rhodos amphoraları özellikle İ.Ö. 3. ve 2. yüzyıllar arasında Akdeniz ve Karadeniz'deki tüm merkezlere dağıldığı bilinmektedir¹³. Benzerleri İskenderiye, Marmaris¹⁴ ve Bodrum¹⁵ Müzeleri'nde bulunan bu amphoralar kulplarındaki mühürlerden İ.Ö. 3. yüzyıl sonuna, İçel Müzesi'ndeki benzeri ise İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹⁶ (Resim: 9g).

2.5.4. Arkaik Çağ Batık Alanı

Kekova adası Tersane koyu yakınlarında, daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz Arkaik Çağ Batığının bulunduğu bölgede ve çevresinde 8-28 metre arasında değişen derinliklerde araştırma yapılmıştır (Resim: 9). Yapılan çalışmalarda Arkaik Batığa ait sepetkulplu amphora parçaları (Resim: 9j) ile mortarlar (Fig. 9k) ile batığa yakın alanlarda kontekst vermeyen tekil durumda çeşitli formlarda kırık kulplar ve form veren amphora gövdeleri tespit edilmiştir.

Sepet Kulplu Amphoralar

Kıbrıs'ta üretildiği düşünülen¹⁷ bu amphoralar karakteristik sepet formu yüksek kulplara sahiptir¹⁸. Kekova Bölgesinde yer alan Tersane Koyu'nun

¹³ Şenol- Kerem 2000, 97; Şenol 2003, 13.

¹⁴ Şenol 2003, 20.

¹⁵ Alpözen et al. 1995, 93.

¹⁶ Şenol- Kerem 2000, 97, No: 22.

¹⁷ Alkaç 2013, 109 vd.

¹⁸ Şenol 2009, 102.

kuzeybatısında kıyıdan yaklaşık 20 metre açıkta ve 15-20 metre arası değişen derinlikteki batık alanında bulunmaktadır. Söz konusu batık alanında kırılmış durumda çok sayıda Sepet Kulplu Kıbrıs Amphora parçası ile az sayıda Milet-Samos grubu amphora parçası ve yine az sayıda mortar tipi kap bulunmaktadır¹⁹. Alanda bulunan çok sayıdaki kulp ve gövde parçaları form verecek niteliktedir. Bu amphoraların benzerleri Kelenderis kazılarında²⁰ açığa çıkarılan ve halen Silifke Müzesi'nde²¹ bulunan Sepetkulplu amphoralardan Tip 1 olarak sınıflandırılan guruba girmekte ve İ.Ö. 700-550 yılları arasına tarihlendirilmektedirler. (Resim: 9j, k).

Etrüsk Amphoraları

İtalya kökenli olan Etrüsk amphoralarına, Kekova sualtı araştırmalarında kulpları korunamamış olsa da yumurta formlu gövde yapısı ile karakteristik özellik gösteren örneklerine rastlanmaktadır. 14 cm. ağız açıklığı, yaklaşık 60 cm. yüksekliği ile dışa açılan ağzı, yüksek dudak yapısı ve kısa boyunu ile diğer alt gruplardan ayrılarak Py tarafından Tip 5 (A-Etr 5) olarak tanımlanan gruba girmektedir. Bu grup Py tarafından İ.Ö.550-450 yılları arasına tarihlendirilmekte ve Fransa yakınlarındaki Bon Porte I batığında bulunan benzerleri İ.Ö. 550-500 yılları arasına tarihlendirilmektedir²² (Resim: 9l).

AE-3 Amphoraları

Tersane Koyu yakınlarındaki Arkaik Batık alanı yakınlarında bulunan AE3 tipi amphora parçası ağız, kulp ve boyun kısmı korunmuş durumdadır. Bitronkonik Amphoralar olarak da bilinen bu tip amphoralar İ.S. 1-3. yüzyıllar arasında Mısır'ın Mareotis Gölü atölyeleri başta olmak üzere çeşitli bölgelerinde üretildikleri bilinmektedir²³. Neredeyse tüm Akdeniz kıyılarında dağılım gösteren

¹⁹ Özdaş 2011, 120.

²⁰ Zoroğlu 1996, 276.

²¹ Alkaç 2013, 110.

²² Daniel 2009, 31-32; Py 2001, 40.

²³ Şenol 2003, 475.

AE3 amphoraları ile Kekova Adası kıyılarında da karşılaşılmaktadır. Alanda bulunan form, dışa çekik yuvarlatılmış 0.10 m. genişliğinde ağız kenarına, uzun silindirik bir boyna ve boynun üst bölümünden başlayarak yine boyunun üst bölümüne yakın bir alanda biten oval kesitli dikey kulplara sahiptir²⁴. Alt bölümü korunamamış amphoranın bilinen sağlam örneklerinde torpil formunda kaideye doğru daralan bir gövde ve içi dolu konik sivri bir kaideye sahip oldukları bilinmektedir. Taşucu Arslan Eyce Amphora Müzesi'nde bulunan benzeri İ.S. 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilmektedir²⁵ (Resim: 9m).

DEĞERLENDİRME

Kuzey Yerleşim alanında yapılan araştırmalar ile 182 adet mimari yapı ve 32 adet sarnıcın koordinatları ile birlikte çizimi yapılarak yerleşim planı oluşturulmuştur. Bunlardan 147 adet yapı ve 30 adet sarnıç ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış ve fotoğraflanmıştır. Alanda çalışmalar sürdürülürken yüzeyde günümüze sağlam olarak ulaşamamış mimari plastik, pişmiş toprak kap ve kiremit parçalarına rastlanmıştır. Rastlanılan buluntulardan ön yüzeyleri bezeklerle süslü olan parapet parçalarından bir tanesinin arka yüzünde dört adet yunanca harften oluşan bir yazıt yer almaktadır (Resim: 10).

Yerleşim alanının planı çıkartılan yaklaşık 2/3'lük kısmından anlaşıldığı üzere, bu alanın tamamında yaklaşık 300-350 konutluk yoğun bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Ada üzerindeki yapılar içerisinde ticari amaçlı kullanıldığı düşünülen işlikler, askeri amaçlı karada bulunan gözetleme kuleleri ile iletişim kurabilecek şekilde tasarlanan yuvarlak formlu kule/fener? yapıları²⁶ ile çok sayıda konut yapısı bulunmaktadır. Burada karadan bağımsız bir yaşamdan söz etmek olanaksızdır, çünkü adanın tarıma elverişsiz dağlık ve kayalık yapısı yerleşim üzerinde yaşayan insanların kendi temel gereksinimlerini karşılamasına izin vermemektedir. Ada üzerinde yaşayan ya da sürekli anakaradan gelerek burada bulunan insanların amacı olasılıkla ticari faaliyetlerdir. Olasılıkla ada ile kara arasındaki iç denize giriş yapan büyük boyutlu gemiler için kıyı içlerine kadar

²⁴ Şenol 2000, 389.

²⁵ Şenol 2000, 389.

²⁶ Zimmerman 2000, 336.

girmek oldukça zordu. Bu yüzden ticareti yapılacak olan mallar karadan adanın kuzeyinde bulunan yerleşime taşınıyor ve gemilere buradan yükleniyordu. Kıyı hattı boyunca uzanan ve birçoğu bölgede yaşanan depremler ile sualtında kalmış olan kıyı yapılarının, önünde ya da çevresinde teknelerin yanaşması için düzenlenmiş alanlar görülmektedir. Moloz taşla örülen duvar ya da kıyı hattı üzerindeki doğal koylardan oluşan bu alanlar ada halkı ve küçük boyuttaki tekneler için yeterli olmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz büyük boyutlu gemiler için ise, yerleşim alanının batı sınırında bulunan, büyük ölçekli bir mendirek yapısı ve arkasında mendirek ile ilişkili yapılar ile büyük bir kompleks oluşturan liman alanı bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Ticari amacının yanında gerek karadan gelecek olan halkın, gerekse seyahat eden denizcilerin dini ihtiyaçlarını karşılamaları için kilise yapıları inşa edildiği görülmektedir.

Elde edilen veriler bu alandaki yerleşimin bir nevi transfer noktası olduğunu düşündürmekte, fakat yapılan araştırmaların tamamlanamamış olmasından dolayı net bir şey söylenememektedir. Gelecek yıl çalışmanın eksik kalan kısımları tamamlandığında, yerleşimin boyutu, işlevi, kapsamı ve yerleşim mimarisi daha net olarak anlaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alkaç 2013* E. Alkaç, "Silifke Müzesinden Doğu Akdeniz Üretimi Amphoralar" *Cedrus I*, (2013), 107-124.
- Alpözen et al. 1995* T.O. Alpözen, A. H. Özdaş, B. Berkaya, *Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Ticari Amphoraları*, Ankara 1995.
- Aslan 2011* E. Aslan, *Kekova Bölgesi Limanları (Doktora Tezi)*, Konya, 2011.
- Aslan 2014* E. Aslan, "Kekova Adası yüzey ve Sualtı Araştırmaları 2012-13" *AST 31*, (2014), 335-354.
- Beaufort 2002* F. Beaufort, *Karamanya, Çev.: A. Neyzi – D. Türker* Antalya 2002.

- Bekaroğlu 2008 E. Bekaroğlu, "Hatay'da Yükselmiş Holosen Kıyı Çizgileri, Paleoeolojik ve; Tektonik Değerlendirmeler", Coğrafi Bilimler Dergisi 6.1, 2008, 1-21.
- Blackman 1973b D. J. Blackman, "Evidence Of Sea Level Change in Ancient Harbours and Coastal Installations" Ed.: D. J. Blackman, Marine Archaeology. Bristol: Colston Papers 23, 1973, 115-139.
- Daniel 2009 J.A. Daniel, Etruscan Amphorae and Trade in the Western Mediterranean 800-400 BCE. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Texas A.M. Üniversitesi), Texas 2009.
- İşler 2009 B. İşler, Likya Bölgesi'nde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.
- Kelletat-Kayan 1983 D. Kelletat- İ. Kayan, "Alanya Batısındaki Kıyılarda İlk C" Tarihlendirmelerinin Işığında Geç Holosen Tektonik Hareketleri" Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C. 26, Şubat 1983, 83-87.
- Özdaş 2011 H.A. Özdaş, "Akdeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları 2011", ANMED 2012-10, 119-124.
- Py 2001 M. Py, "Amphores étrusques". Eds. M. Py, A. A. Auroux – C. Sanchez, Corpus des Céramiques de l'âge du Fer de Lattes (Fouilles 1963-1999). LATTARA 14/2 (2001), 15-44.
- Şenol-Kerem 2000 A. K. Şenol – F. Kerem, "İçel Müzesinde Bulunan Bir Grup Amphora", Olba 3 (2000), 81-114.
- Şenol 2000 A. K. Şenol, İskenderiye Kazılarında Ele Geçen Amphoralar Işığında Kentin Roma Dönemi Şarap, Zeytinyağı, Salamura ve Sosyal Ticareti, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi), İzmir 2000.
- Şenol 2003 A. K. Şenol, Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları, Ankara 2003.
- Şenol 2009 A. K. Şenol, "AETAM'da Bulunan Amphoraların Tipolojisi". Ed.; A. K. Şenol, AETAM'da (Arslan Eyce

Taşucu Amphora Müzesi) Bulunan Ticari Amphoralar ve Akdeniz’de Ticaretin İzleri, Mersin, 2009.

Tekinalp 2000

V. M. Tekinalp, Geç Antik Dönem Sonrasında Ve Ortaçağ’da (M.S.4.- 14.y.y.) Andriake kenti, İstanbul 2000.

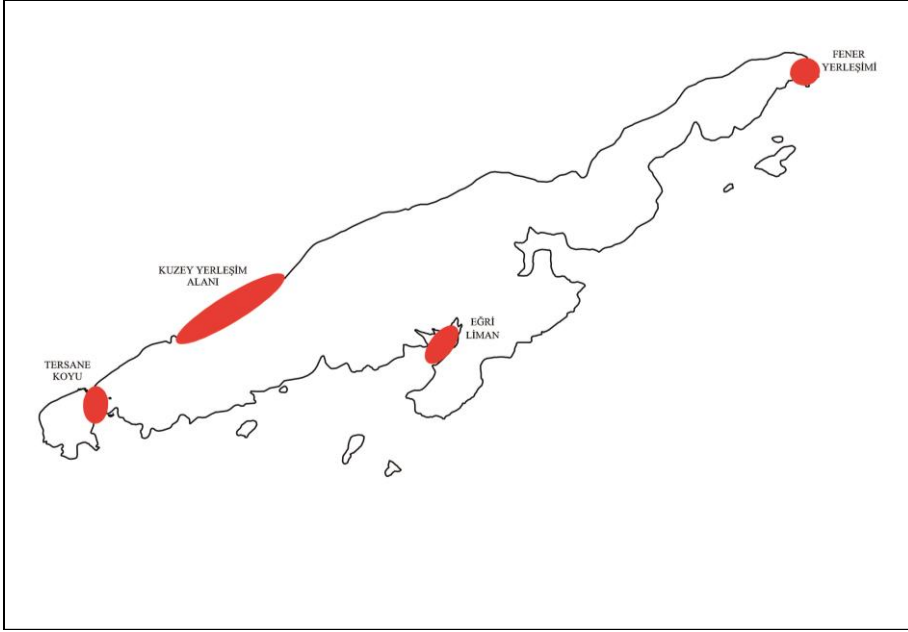
Zimmerman 2000

M. Zimmermann, “Teimusa- ein Zentrallykischer Mittler Kulturellen Wandels” AW 31, 333-342.

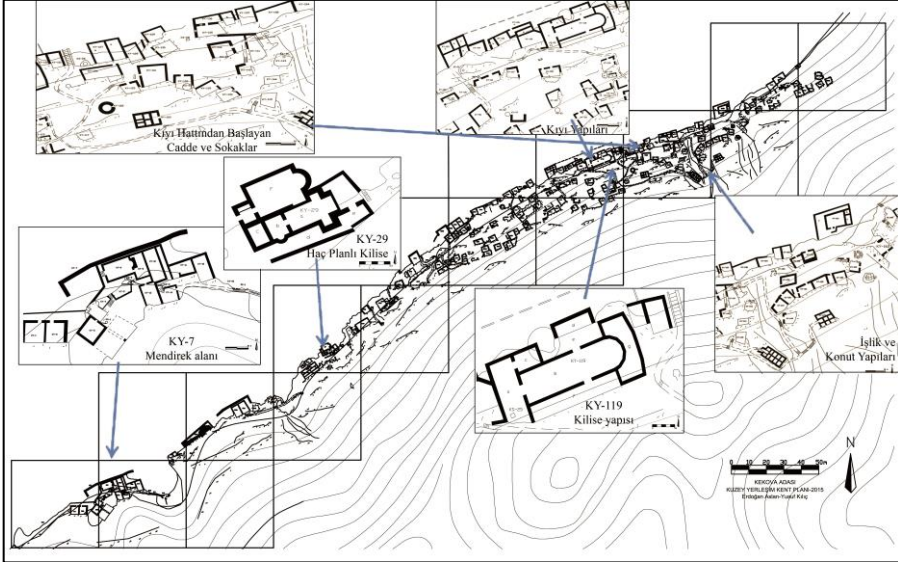
Hafenplatz als

Zoroğlu 1996

L. Zoroğlu, “1995 Yılı Kelenderis Kazı ve Onarım Çalışmaları”, KST 17 (1996), 261-276.

Figür 1: Kekova Adası Haritası.

Figür 2: Kekova Adası Kuzey Yerleşim Planı.

Figür 3: Kekova Adası Kuzey Yerleşim Alanı Terasların genel görünümü.

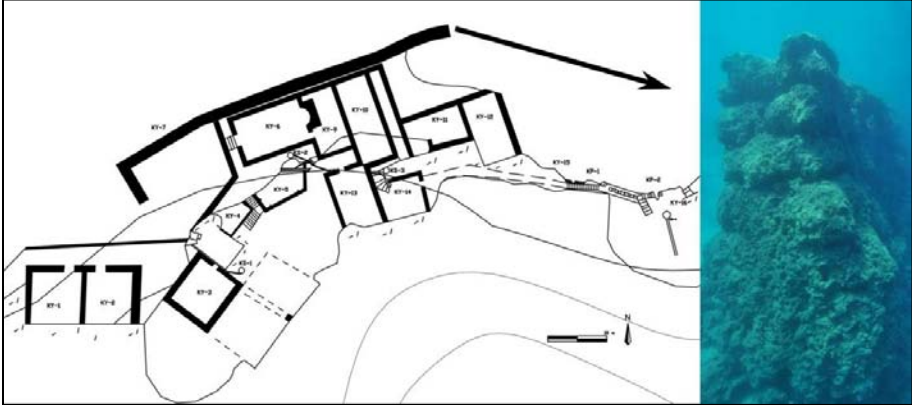
Figür 4: Kuzey Yerleşim Alanında yer alan Haç Planlı Kilise.

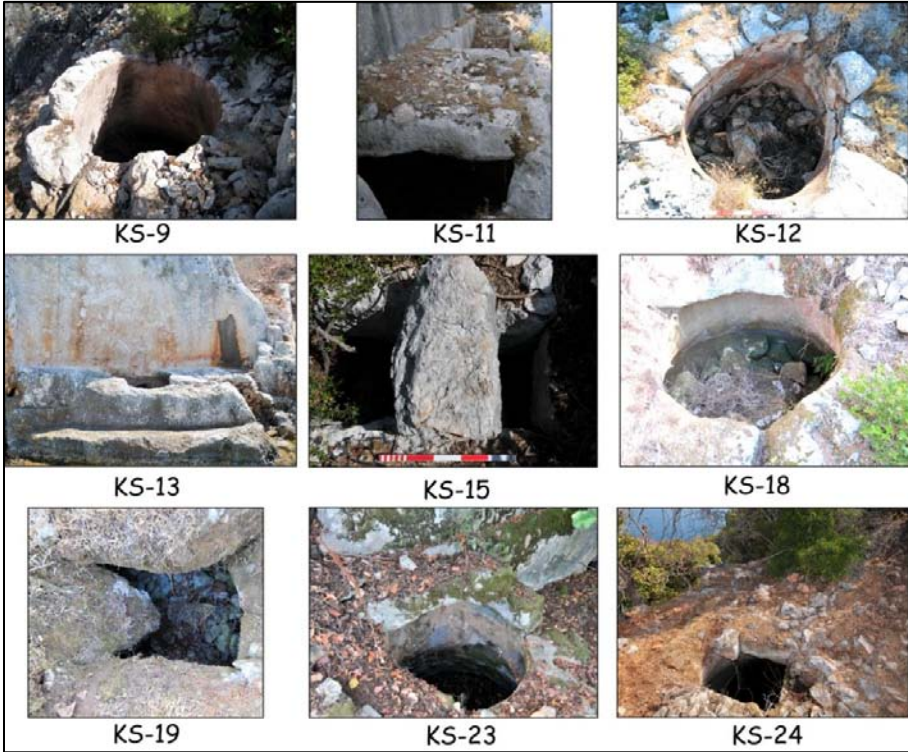
Figür 5: Kuzey Yerleşimde yer alan KY-119 numaralı Kilise yapısı.

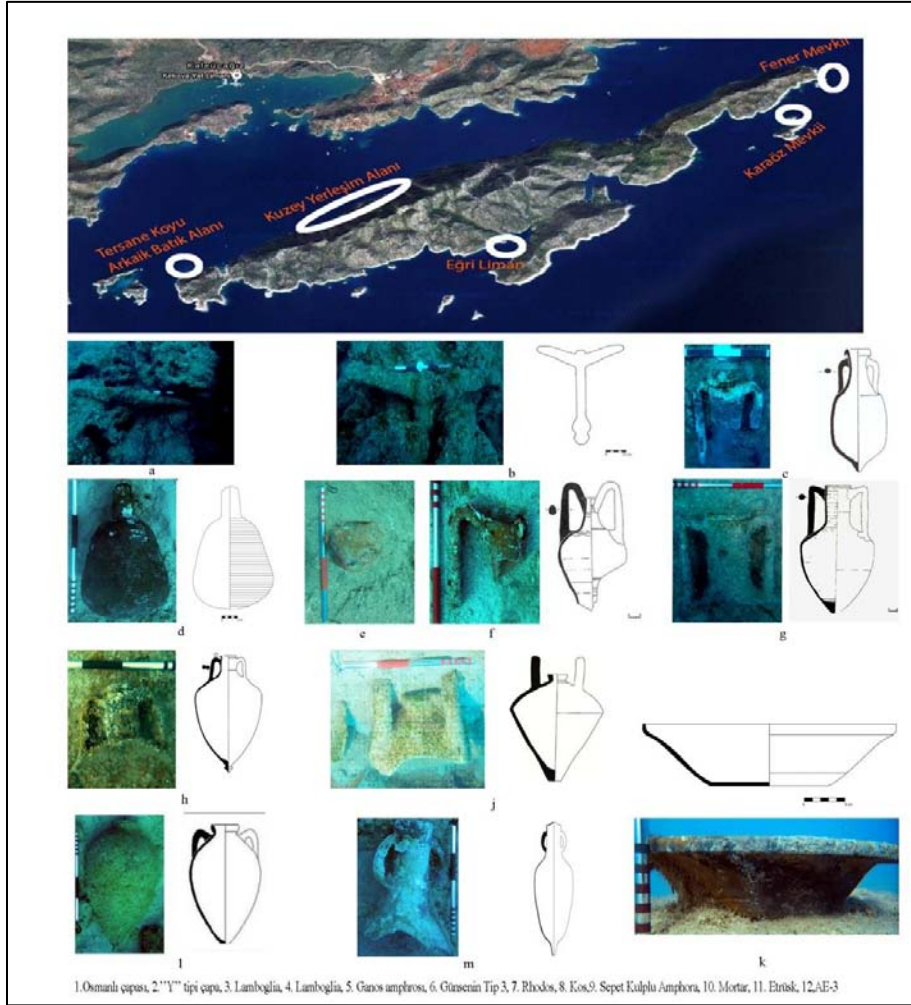
Figür 6: Kuzey Yerleşim Liman Alanı

Figür 7: Kuzey Yerleşim Liman Alanı.

Figür 8: Kuzey Yerleşimde bulunan sarnıç yapıları

Figür 9: Sualtı Araştırmalarının yapıldığı bölgeler ve buluntuları.

Figür 10: Kuzey Yerleşimde bulunan parapet parçaları ve yazıt.

UŞAK-BANAZ İLK TUNÇ ÇAĞI ARAŞTIRMALARI

2015 YILI ÇALIŞMALARI

*Harun OY

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni ile Uşak İli ve İlçelerinde üçüncüsünü gerçekleştirdiğimiz “İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları” kapsamındaki arkeolojik yüzey araştırmaları 02.09.2015-14.09.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Başkanlığımız altında gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmasına Arkeolog Göknur Bektaş, Arkeolog Doğuş Coşar, Coğrafyacı Turgut Akkaya ile Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanı Mine Çifçi katılmıştır. Özverili çalışmaları nedeniyle ekip üyelerine teşekkür ederiz.

Araştırmalarımız süresinde bizden desteklerini esirgemeyen Ordu Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü’ne¹, bize her türlü desteği veren ve konaklama imkanı sağlayan Banaz Kaymakamı Muzaffer Şahiner’e, Banaz Orman İşletme Şefliği’ne, Evrendede Orman İşletme misafirhanesinde bizimle ilgilenen Hüseyin Sarıkaya’ya, İl Kültür ve Turizm Müdürü Şerif Arıtürk’e, Uşak Müze müdürü Sabiha Pazarıcı ve bütün müze personeline teşekkürlerimizi sunarız.

Önceki dönem çalışmalarımız Uşak merkez ilçede gerçekleştirilmiştir². Bu seneki araştırmalarımız öncelikle Banaz İlçesi’ni ikiye bölen karayolunun kuzeyindeki ormanlık ve dağlık alanları oluşturan Murat Dağı ve çevresindeki köylerde gerçekleştirilecektir. Murat Dağı ilçenin kuzeyini ve Kütahya ile olan sınırı oluşturmaktadır. Bu nedenle engebeli orman arazisinde çalışmalarımız

*Yrd. Doç. Dr. Harun OY, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi A.B.D.

Cumhuriyet Yerleşkesi, Altınordu/ORDU. e-mail: harun_oy@hotmail.com

¹Araştırmalarımız Ordu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.(Proje No: AR- 1521)

² Oy 2014: 215-230; Oy 2016: 499-520.

gerçekleştirilmiştir. Buradaki çalışmaların ilerleyişine göre ilçenin güneyindeki ovalık alanda da kısmen araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Harita).

Kızılhisar Höyük

Banaz İlçesi'nin batısındaki Kızılhisar Köyü'ndeki tescilli Kızılhisar Höyük araştırılmıştır. Kızılhisar Höyük, köyün 3 km. kuzeyindeki Kozanalı Mevkii'nde bulunmaktadır. Yerleşme Kızılhisar Göleti'nin batısında, ormanlık bir bölgede ve doğal bir sırt üzerinde yer almaktadır (Resim: 1).

Yerleşmede İlk Tunç Çağı ve Bizans Dönemi seramikleri bulunmaktadır. Yerleşim kuzeydoğu-güneybatı uzantılı doğal bir sırt üzerinde 100 m. kadar bir alanı kapsamaktadır. Fakat buluntular sırttan yamaçlara doğru yayıldığı için daha geniş bir alana yayılmaktadır. Sırtın göletten yüksekliği 30 metreden fazladır.

Koordinatlar: (35S) 0728111E 4289591N Rakım:1064 m. Duyarlılık: 6 m.

Kızılhisar İlk Tunç Çağı (İTÇ I-II) buluntuları içerisinde çoğunlukla kırmızı ve daha az oranda gri/siyah astarlı mal gruplarına ait el yapımı içe dönük ağızlı kaplara ait örnekler, çeşitli at nalı tutamaklar, sepet kulp örnekleri, kabartma tutamaklar, üç ayaklar ile çakmaktaşı alet örnekleri belirlenmiştir (Resim: 2).

Yerleşmenin 70 m. kuzeyinde yine gölet kıyısındaki toprak yolun geçtiği alanlarda Bizans Dönemi pithos parçaları görülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0728179E 4289759N Rakım:1027 m. Duyarlılık: 12 m.

Üzeyir Yaylası Höyük

Kızılhisar köyünün kuzeyinde Üzeyir Yaylası'nda yapılan araştırmalarda bir İlk Tunç Çağı yerleşimi tespit edilmiştir. Bölge yoğun çam ormanlarıyla kaplıdır ve belirli dönemlerde burada yayla şenlikleri düzenlenmektedir. Yerleşme Üzeyir Yaylası'nın güneybatısında olup 30 m. çapında ve 2 m. yüksekliğindedir. Tahribat nedeniyle yerleşim şeklini kaybetmiştir. Tahribat ve yoğun bitki kapladığı için fazla

seramik bulunamamıştır. Yerleşmede kullanılan taşlar tamamen tahrip olmuş durumdadır. Üzeyir Yaylası Höyük müze tarafından tescillenmiştir.

Üzeyir Yaylası Höyük'te kırmızı ve gri/siyah astarlı mallara ait dikey kulplar, üç ayaklar, az sayıda maden cürufları ile çakmaktaşıdan alet ve yonga parçaları belirlenmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0727503E 4213038N Rakım:1242 m. Duyarlılık: 6 m.

DERBENT KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

Efek Höyük

Banaz'ın batısındaki Derbent Köyü'nde araştırmalara devam edilmiştir. Bu köy ormanlık alanda yer almaktadır. Derbent Köyü'nün 3 km. kuzeyindeki Efek Bölgesinde yaptığımız araştırmalarda bir İlk Tunç Çağı yerleşiminin yanı sıra bu yerleşime ait nekropol alanı da tespit edilmiştir. Yine aynı bölgede 1 adet mermer adak steli tespit edilerek Uşak Müzesine teslim edilmiştir. Bulunan stel 19x12 cm. boyutlarında ve 3 cm. kalınlığa sahiptir. Tek köşe akroteri mevcut, yüz kısmı noksan olan tanrıçanın yer aldığı stelin diğer kısımlar kırık ve eksiktir (Resim: 3). Çevrede Erken Roma Dönemi'ne ait bazı seramik parçaları da belirlenmiştir.

Derbent köyünün 3 km. kadar kuzeyindeki Efek Bölgesinde Efek Höyük olarak isimlendirilen İlk Tunç Çağı yerleşimi doğal bir sırt üzerinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde 80-90 m. çapında alanı kapsamaktadır. Yerleşmenin alt kısmında bir su kaynağı bulunmaktadır (Resim: 4).

Koordinatlar: (35S) 0730134E 4290686N Rakım: 1207 m. Duyarlılık:6 m.

Efek Höyük'te İlk Tunç Çağı'na tarihlenen (İTÇ I-II) açık kırmızı mal gruplarına ait sepet kulplar, makara ve ilmek kulplar, çeşitli kabartma tutamaklar,

ağız üstünde oluk bezemeli örnekler³, üç ayaklar, maden cürufu örnekleri belirlenmiştir (Resim: 5).

Efek Höyük Nekropolü

Efek Höyüğün nekropol alanı yerleşmenin güneydoğusundaki eğimli ve ormanlık alanda yer alır. Toprak yolun hemen kıyısından itibaren başlayan nekropol alanında yoğun tahribat nedeniyle pithos parçaları geniş bir alana yayılmıştır. Pithos mezarlara ait büyük boyutlu parçaların yanı sıra mezarlara hediye olarak koyulmuş olduğu düşünülen küçük boyutlu çanak çömlek parçaları da belirlenmiştir. Ayrıca aynı alanda düzgün yüzeyli büyük taşların varlığı bunların taş/sandık mezarlara ait olabileceğini veya pithos mezarların ağızlarının kapatılmasında kullanılmış olma ihtimalini düşündürmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0730054E 4290543N Rakım: 1223 m. Duyarlılık:19 m.

Koordinatlar: (35S) 0730092E 4290772N Rakım: 1207 m. Duyarlılık:6 m.

KIZILCAÖREN KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

Banaz İlçesi'nin batısında yer alan Kızılcaören, Kuşdemir, Burhaniye ve Ovacık köyleri ormanlık ve engebeli araziye sahiptir.

Kızılcaören Köyü, Banaz İlçesi'nin 3 km. batısında yer almaktadır. Kızılcaören Köyü'nün 150 m. batısında Kilise Yeri denilen alanda geç dönem seramik parçaları görülmektedir. Buradan mimariye ait mermer sütun parçaları ve kilise kalıntılarının çıktığı söylenmiştir. Köy içerisinde yer alan çeşmelerde Bizans-Hristiyanlık Dönemi mimari unsurlar kullanılmıştır. Köy çevresine yayılmış bazı mimari parçalarda görülmektedir. Köy içerisindeki çeşme devşirme malzeme kullanılarak yapılmıştır. Kapı formlu mezar steli çeşmede kullanılmıştır.

³ Kusura'da ki bezemeler Efek Höyük örneklerinden farklılık göstermektedir. Lamb 1938: 246, Pl.LXXXIV, 12.
Period B.

Koordinatlar: (35S) 0734630E 4289863N Rakım: 1010 m. Duyarlılık:6 m.

Yine Kızılcaören Köyü'nün 3.5 km. kuzeyinde Kuyudağı Mevkii'nde yapılan incelemelerde Helenistik-Roma Dönemi seramik parçaları belirlenmiştir. Ana kayaya oyulmuş bir kanal tespit edilmiş olup yerleşme ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu mevkide büyük bir su kuyusu yer almaktadır.

Koordinatlar: (35S) 0733240E 4291560N Rakım: 1254 m. Duyarlılık:6 m.

Banaz'ın 3 km. batısında Kuşdemir Köyü Karaağaç Mevkii'nde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Karaağaç Mevkii Kuşdemir Köyü'nün 5 km. batısında yer almaktadır. Burada mezarların bulunduğu bir alandan söz edilmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0733073E 4293012N Rakım: 1263 m. Duyarlılık:7 m.

Kuşdemir Köyü

Kuşdemir Köyü'nün 5-6 km. kuzeybatısında Kale Mevkii denilen alanda birbirine 7-8 m. uzaklıkta 2 adet Trapetum tespit edilmiştir. Bölgede seramik parçalarının da çıktığı söylenmiş fakat yoğun çam ormanı ile kaplı ve dağlık bir araziye sahip olduğu için bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Koordinatlar: (35S) 0732220E 4292473N Rakım: 1290 m. Duyarlılık:7 m.

Burhaniye Höyük

Banaz İlçesi'nin kuzeybatısında yer alan Burhaniye Köyü araştırmalarında bir İlk Tunç Çağı yerleşimi tespit edilmiştir. Yerleşme Burhaniye Köyü'nün kuzeyinde, Burhaniye'den Ovacık Köyü'ne giderken köy çıkışında Köy Arkası Mevkii'nde bulunmaktadır. Yolun hemen kıyısında başlayan yerleşme 70 m. çapında olup 6-7 m. yüksekliğe sahiptir. Yerleşmede İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemi seramikleri görülmektedir.

Yerleşmede tespit edilen İlk Tunç Çağı seramikleri (İTÇ I-II) kırmızı ve kahverengi astarlı yalın mallardan oluşmaktadır. Yerleşmede üç ayaklar, dikey kulplar, taş baltalar, çakmaktaşı alet ve yongalar, yarım ay şeklinde ağırlık ve maden cürüfları da belirlenmiştir (Çizim 1).

Koordinatlar: (35S) 0730734E 4296889N Rakım: 1306 m. Duyarlılık:12 m.

Çamsu Höyük

Banaz İlçesi'nin kuzeybatısında Kütahya sınırına yakın olan Çamsu, Karacahisar, Küçükler, Ayrancı, Baltalı ve Gürlek köyleri bulunmaktadır.

Banaz İlçesi Çamsu Köyü'nde (eski adı Çece) tescilli olan Çamsu Höyük'te incelemeler yapılmıştır. Çamsu Höyük köyün 2 km. güneydoğusundadır. Yerleşme bölgeye hakim bir noktada olup 100 m. çapında bir alanı kaplamaktadır ve 30 m. yüksekliğe sahiptir. Yerleşmenin güneyinden Öyük Deresi akmaktadır.

Çamsu Höyük İlk Tunç Çağı seramikleri (İTÇ I-II) kırmızı, kahverengi ve gri astarlı mallardan oluşmaktadır. Yine üç ayaklar, dikey kulplar ve bezemeli örneklerde yerleşmede bulunmaktadır (Çizim: 2).

Koordinatlar: (35S) 0727998E 4302085N Rakım: 1130 m. Duyarlılık:4 m.

Çamsu Höyüğü'nün 70 m. batısında Martlı Çeşme'de devşirme malzeme olarak yazıtlı bir mezar steli kullanılmıştır. Çamsu Höyüğün doğusunda ve Martlı Çeşme'nin batısında yer alan Boztepe'de (Horasçı) Hellenistik? ve Roma Dönemi seramik parçaları belirlenmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0728583E 4302033N Rakım: 1100 m. Duyarlılık:5 m.

Kütahya sınırında yer alan Karacahisar, Küçükler ve Baltalı köylerinde İlk Tunç Çağı'na ait herhangi bir buluntu belirlenememiştir.

Ayrancı Köyü'nün (eski adı Comburt) 3 km. kuzeybatısında Yukarı Bozyer Mevkii'nde yapılan incelemelerde Roma Dönemi seramikleri belirlenmiştir.

Banaz İlçesi'nin kuzeybatısında Gürlek Köyü araştırılmıştır. Köyün 3.5-4 km. kuzeyinde Eserlik Mevkii'nde yapılan incelemelerde yoğun olarak madencilik faaliyetlerinin sürdürülmüş olduğuna işaret eden cüruf ve cevher parçaları ile maden artıkları tespit edilmiştir. Arazide Roma-Bizans Dönemi kiremit parçaları görülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0733162E 4304812N Rakım: 1268 m. Duyarlılık:6 m.

Banaz Höyük

Banaz Köyü araştırmalarında önceden bilinen Banaz Höyüğü incelenmiştir. Yerleşme Afyonkarahisar-Banaz karayolunun 500 m. yakınında Banaz İlçesi'nin girişinde, Banaz Köyü'nün 2,5 km. güneyinde yer alır. Yerleşme karayolundan rahatça görülmektedir. Yerleşme Banaz Köyü ile Afyonkarahisar-Banaz karayolunun arasında kalmaktadır (Resim 6).

Banaz Höyük, kapladığı alan ve stratejik konumu nedeniyle bölgede dikkat çeken yerleşmelerden birisidir. Afyonkarahisar-Banaz-Uşak-Gediz Nehri prehistorik yol güzergahı üzerinde önemli bir noktada yer almaktadır. Ayrıca Banaz Höyük'ten hareketle Gürlek Çayı'nı takip ederek Çamsu Höyük'e ve oradan Comburt Ovası üzerinden Kütahya'ya ve Gediz ilçesine ulaşan prehistorik yol güzergahı üzerindedir.

Yerleşme 200 m. çapında ve 10 m. yüksekliğe sahiptir. Yerleşme Aşağı Ilgın Mevkii'nde, Basmacı Değirmeni etrafındadır. İlk Tunç Çağı seramiklerinin yanı sıra Orta Tunç Çağı, Klasik, Hellenistik ve Erken Roma buluntuları da görülmektedir.

Yerleşmede kırmızı, kahverengi ve gri astarlı seramikler bulunmaktadır. Ayrıca at nalı tutamaklar, kabartma tutamaklar, dikey kulplar, üç ayaklar, çakmaktaşı aletlerde belirlenmiştir (Çizim 3).

Koordinatlar: (35S) 0740017E 4292616N Rakım: 925 m. Duyarlılık:7 m.

Küçük Oturak Köyü'nün 2 km. kuzeyinde Hoca Ahmet Mevkii'nde Roma-Bizans Dönemi yerleşimine ait bazı buluntular görülmektedir. Bu alanda Hoca Ahmet Deresi vardır. Hoca Ahmet Deresi vadisinin doğu tarafında ormanlık alan içerisinde amorf seramik parçaları görülmektedir. 1968-1969 yıllarında buradan cıva madeni çıkarılmış olduğu bildirilmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0735762E 4301468N Rakım: 1125 m. Duyarlılık:6 m.

Hatıplar Köyü'nün 2 km. kuzeyindeki Yerot Mevkii incelenmiştir. Bölgede çatı kiremitleri ve amorf seramik parçaları görülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0741670E 4298598N Rakım: 993 m. Duyarlılık:6 m.

Alaba Köyü Horozdede Mevkii incelenmiştir. Burası Afyonkarahisar-Uşak karayoluna hakim bir noktadadır. Yine Horozdede Mevkiinin batısında yer alan Ören Mevkii incelenmiştir. Alaba Köyü içerisindeki Kavgı Tepe incelenmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0744058E 4300523N Rakım: 1083 m. Duyarlılık:6 m.

Dümenler Höyük

Dümenler Köyü araştırmalarında tescilli olan antik yerleşim alanı incelenmiştir. Dümenler Höyük, Dümenler Köyü'nün 500 m. güneybatısında, Dümenler Göleti'nin batısında Höyük Mevkii denilen alanda yer almaktadır. Yerleşmede İlk Tunç Çağı buluntularının yanı sıra Roma-Bizans Dönemi seramikleri de görülmektedir. Bu yerleşimden lahit ve mimari parçalar çıkarılmış ve müzeye teslim edilmiştir. Bir kısım mimari parçalar köy camisinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yerleşme 100 m. çapında ve yükseklik 3 m. kadardır. Yerleşmenin büyük çoğunluğu gölet suları altında kalmıştır. Karayolundan Dümenler Köyü'ne girişte köy mezarlığını geçince nekropol alanı yer almaktadır.

Yerleşme üzerinde İlk Tunç Çağı'na tarihlenen kırmızı ve kahverengi mal gruplarına ait çeşitli seramikler ve üç ayak örnekleri belirlenmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0744578E 4303512N Rakım: 1099 m. Duyarlılık:7 m.

Çiftlik Höyük

Afyonkarahisar-Uşak karayolu üzerinde Afyonkarahisar'a sınır olan Banaz'ın en doğudaki köylerinden Çiftlik Köyü araştırmalarında Dikilitaş Mevkii'nde köy ile mezarlık arasında yer alan Çiftlik Höyük incelenmiştir. Yerleşme, karayolunun 700 m. güneyinde ve Çayözü Deresinin kıyısında yer almaktadır. Çiftlik Höyük 100 m. çapında ve 5 m. yüksekliğe sahiptir. Yerleşmede İlk Tunç Çağı ile Hellenistik-Roma Dönemi seramikleri bulunmaktadır.

Koordinatlar: (35S) 0759987E 4301044N Rakım: 1246 m. Duyarlılık:10 m.

Çiftlik Köyü'nün doğusunda, köy mezarlığının güneyinde bulunan Akyar Mevkii incelemiştir. Çiftlik Höyük ile Akyar Mevkiinin uzaklığı 300 m. kadardır.

Karaköse Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusundaki Ören Çayırları Mevkii'nde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Kocaçam veya Dedeçam denilen mevkide tuğla ve kiremit parçaları belirlenmiştir.

Karaköse Köyü'nün 2-3 km. güneybatısında, Karakayalar Mevkii'nde incelemeler yapılmıştır. Burası Karaköse Göleti'nin güneyinde ve Çiviler Deresi'nin 100 m. güneyinde yer almaktadır. Karakayalar Mevkii'nden gölet inşası için dolgu malzemesi alınmıştır. Bazı mezarlar ve çok sayıda kemik parçaları etrafta görülmektedir. Mezarların Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0757591E 4295873N Rakım: 1398 m. Duyarlılık:7 m.

Balcıdamı Köyü Kuru Mevkii'nde incelemeler yapılmıştır. Burası köyün doğu yamacındadır. Bölgede mezarlar ile tuğla ve kiremit parçaları görülmektedir.

Mezarlık alanı köyün yukarısına doğru geniş bir alana yayılmış durumdadır. Bölgede Roma Dönemi'ne ait seramik parçaları bulunmaktadır.

Koordinatlar: (35S) 0759265E 4294346N Rakım: 1545 m. Duyarlılık:6 m.

Paşacık Köyü/Mercimeklik Mevkii/Mercimekli Tepe

Paşacık Köyü'nde Sultanoluğu Mevkii incelenmiştir. Burada Geç dönem seramikleri bulunmaktadır.

Paşacık Köyü'nün 3.5 km. doğusunda Mercimeklik Mevkii'nde (Mercimekli Tepe) İlk Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı ve Roma Dönemi yerleşimi tespit edilmiştir. Yerleşme Afyonkarahisar-Uşak karayolunun 6-7 km. güneyindedir. Etrafta rüzgar türbinleri bulunmaktadır. Höyük alanı doğu-batı doğrultulu 80 m. ve kuzey-güney doğrultulu 70 m. kadardır. Höyükteki yükseklik 8 m. kadardır. Höyüğün kuzeyi dik bir alandan oluşur. Yerleşmenin kıyısından tarla yolu geçmektedir. Yine yerleşmenin kıyısında küçük bir dere akmaktadır (Resim 7-8).

Koordinatlar: (35S) 0755955E 4297232N Rakım: 1341 m. Duyarlılık:6 m.

BÜYÜK OTURAK KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

Büyük Oturak Köyü'nün kuzeyinde Kozviran Mahallesi'nde tescilli Asartepe Mevkii incelenmiştir. Asartepe Mevkii, Kozviran Mahallesinin 4 km. kuzeyinde ve göletin 1 km. kuzeyinde yer alır. Yerleşme bölgeye hakim bir noktada ve yüksek bir tepe üzerindedir. Geç Roma-Bizans Dönemi buluntuları görülmektedir. Bölge ormanlık bir alanda ve su kaynakları bakımından zengindir.

Koordinatlar: (35S) 0750233E 4307408N Rakım: 1315 m. Duyarlılık:6 m.

Çukurören Höyük

Büyük Oturak Köyü'nün 2.5-3 km. kuzeydoğusunda, Uşak-Afyonkarahisar karayolunun 2.5 km. kuzeyinde yer alan Çukurören (Çüküren) Mevkii'nde bir İlk Tunç Çağı yerleşimi tespit edilmiştir. Yerleşme Çukurören (Çüküren) Mevkii'nde, tarla yolunun bittiği noktada, tren yolunun hemen güneyinde yer alır. Kemerli tren yolu menfezinin hemen doğusunda yer alan yerleşmenin kıyısından küçük bir dere akmaktadır. Burada bir çeşmede bulunmaktadır. Yerleşmenin çapı 70 m. den fazladır. Üzerinde tarım yapıldığı için yüksekliği ise 3 m. kadardır.

Koordinatlar: (35S) 0754527E 4305748N Rakım: 1097 m. Duyarlılık:6 m.

Çukurören Höyük seramikleri (İTÇ I-II) daha çok devetüyü astarlı mallardan oluşmaktadır. Ayrıca kırmızı ve gri açkılı mallarda bulunmaktadır. Çok sayıda ilmek kulplar ile üç ayaklar yerleşmede tespit edilmiştir (Çizim: 4).

Corum Köyü içerisinde Harmanyeri'nde geç dönem küp ve seramik parçaları görülmüştür. Yine Corum Köyü Ören Mevkii incelenmiştir. Bölgede tuğla ve kiremit parçaları görülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0750173E 4295058N Rakım: 1252 m. Duyarlılık:7 m.

HASAN KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

Hasan Köyü'nün 500 m. batısında Banaz'dan gelirken köyün girişinde Harmanyeri Mevkii'nde bazı mezar çukurları ve kapak taşları görülmüştür. Burasının Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir.

Koordinatlar: (35S) 0744718E 4292362N Rakım: 994 m. Duyarlılık:6 m.

Hasan Köyü'nün 6-7 km. kuzeyinde, Uşak-Afyonkarahisar karayolunun doğusunda yer alan Kırantarla Mevkii incelenmiştir. Çevrede Geç Roma Dönemi'ne ait mezar çukurları görülmüştür.

Koordinatlar: (35S) 0744449E 4294592N Rakım: 980 m. Duyarlılık:7 m.

Hasan Köyü'nün doğusunda Çitoluk Mevkii incelemelerinde büyük pithos parçaları görülmektedir. Bölgede Roma Dönemi mezarları yaygındır.

Koordinatlar: (35S) 0747450E 4294422N Rakım: 1205 m. Duyarlılık:6 m.

Bağkonak Köyü araştırmalarında tescilli Tümülüs ve Bağarası Mevkii incelenmiştir.

YENİCE KÖYÜ ARAŞTIRMALARI

Yenice Köyü'nün 10 km. kadar kuzeyinde yer alan Kılıçar Mevkii incelenmiştir. Burası tescilli olup Yenice Göleti'nin kuzeydoğusunda gölete 1 km. uzaklıkta ve bölgeye hakim bir noktada yer almaktadır.

Koordinatlar: (35S) 0753729E 4293981N Rakım: 1415 m. Duyarlılık:6 m.

Yenice Köyü'nün 2 km. doğusunda, tarla yolunun kuzeyinde yer alan Kalkankaya Mevkii incelenmiştir. Burada yer alan Tümülüs tahrip edilmiştir.

Koordinatlar: (35S) 0750127E 4290929N Rakım: 1160 m. Duyarlılık:6 m.

Yenice Höyük

Yenice Köyü'nün 1 km. güneyinde bulunan Höyük Mevkii incelenmiştir. Yerleşme köyün güneybatısında ve köyden rahatça görülmektedir. Tescilli olan Yenice Höyük, Killik Mevkiinin 100 m. doğusunda yer alır. Güneyinde bir çeşme vardır. Yerleşme 70 m. çapında ve 5-6 m. yüksekliğe sahiptir (Resim 9).

Koordinatlar: (35S) 0748684E 4288965N Rakım: 1105 m. Duyarlılık:6 m.

Yenice Höyük'te İlk Tunç Çağı (I-II-III) ve çok sayıda Orta Tunç Çağı seramikleri bulunmaktadır. Yerleşmede kırmızı astarlı mallar yoğunluktadır (Resim 10). Ayrıca devetüyü ve kahverengi astarlı mallarda mevcuttur. Yerleşme buluntuları içerisinde sepet kulplar,ilmek kulplar, dikey bezemeli kulplar, at nalı tutamaklar, üç ayaklar ile ağırlıklar bulunmaktadır.

Yenice Höyüğü'nün hemen karşısında Killik Mevkii incelenmiştir. Burası yerleşmenin nekropol alanı olarak gösterilmektedir ve yerleşmenin batısında yer alır⁴.

Koordinatlar: (35S) 0748435E 4289069N Rakım: 1089 m. Duyarlılık:6 m.

SONUÇ

Bu sezonki çalışmalarımız neticesinde Uşak İli Banaz İlçesinin kuzeyinde yer alan köyler araştırılmıştır. Bu çerçevede 33 köyde 11 adet İlk Tunç Çağı yerleşimi ve bu yerleşimlere ait 3 adet nekropol alanı incelenmiştir.

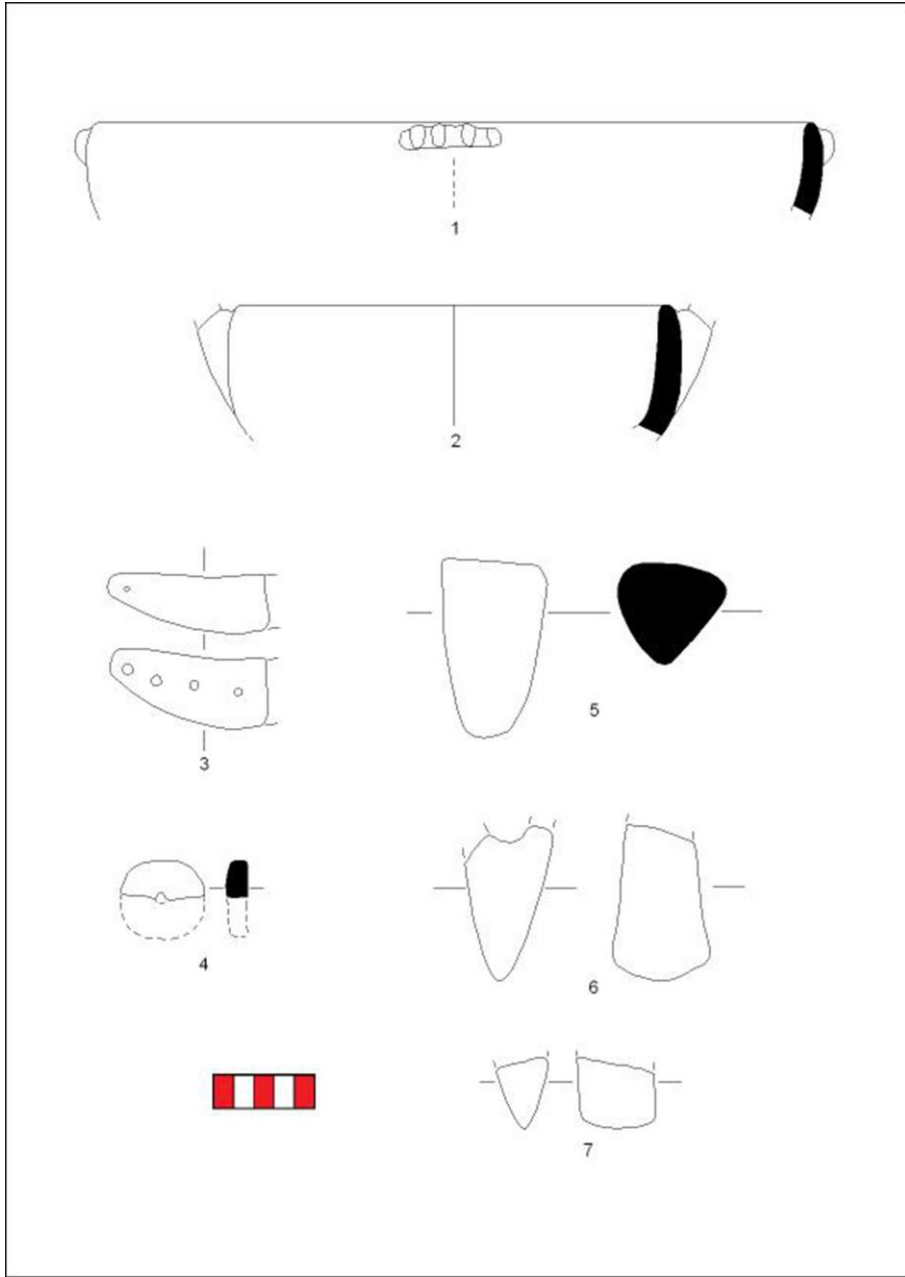
Murat Dağı ve çevresinde bulunan su kaynaklarının ve ormanların zenginliği yerleşime uygun alanlar oluşturmaktadır. Bu nedenle Murat Dağı ve çevresinde prehistorik dönemlerden itibaren yerleşim görülmektedir. Kızılhisar Höyük, Üzeyir Yaylası Höyük ve Efek Höyük yerleşmeleri yoğun ormanlarla kaplı bir alanda birbirleriyle yakın mesafede konumlanmıştır. Bu yerleşmeler orman içi yerleşimleridir. Banaz'ın kuzeyindeki bu yerleşmeler 1000-1300 m. rakımlarda konumlanmıştır.

Banaz Höyük dağlık alan ile ovalık bölge arasında stratejik bir konuma sahiptir. Yerleşme kapladığı alan bakımından ve önemli yol güzergahları üzerinde olması nedeniyle de önem arz etmektedir. Burada yapılacak detaylı çalışmalar bölge araştırmaları için önemli veriler sunacaktır.

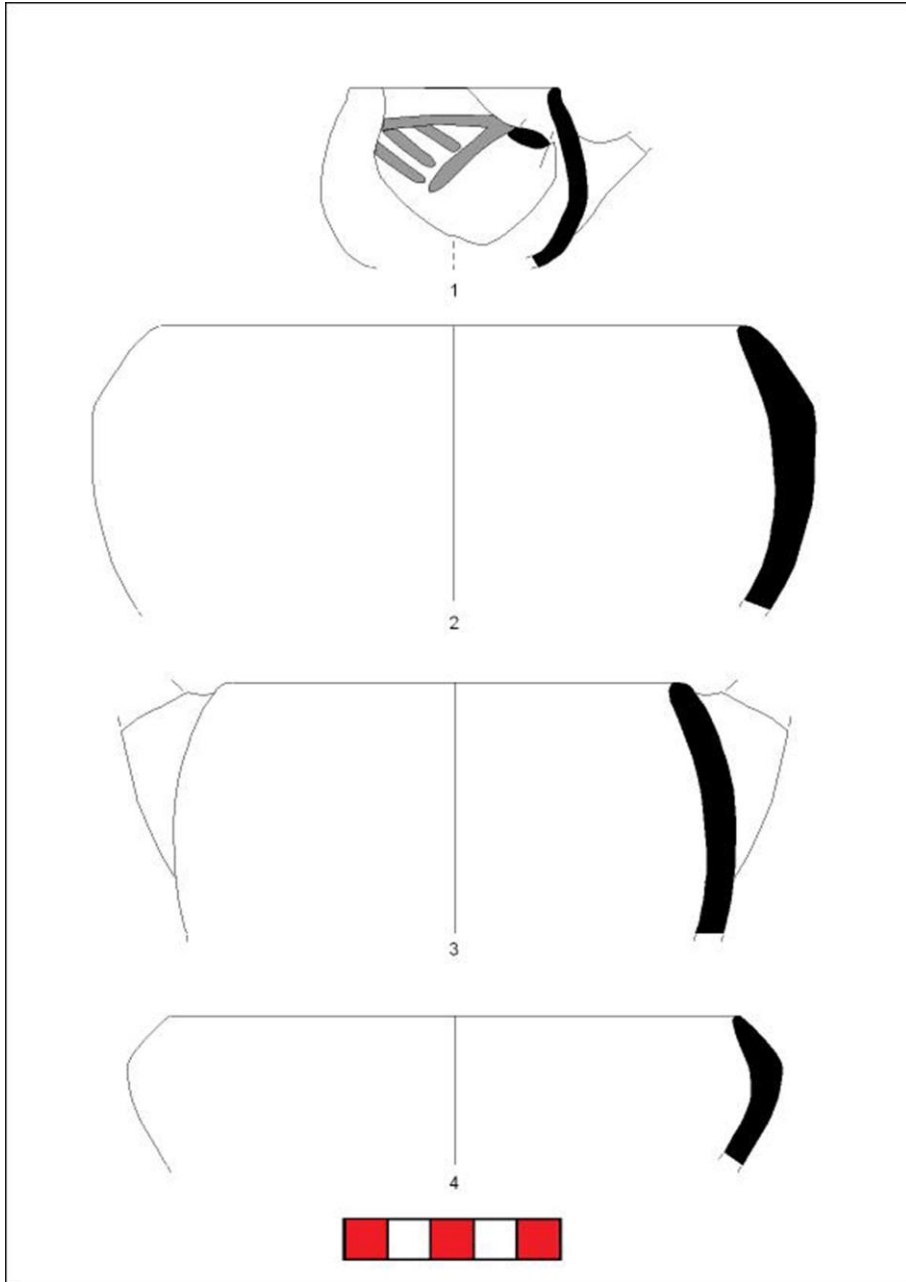
⁴ Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri 2007: 91.

KAYNAKÇA

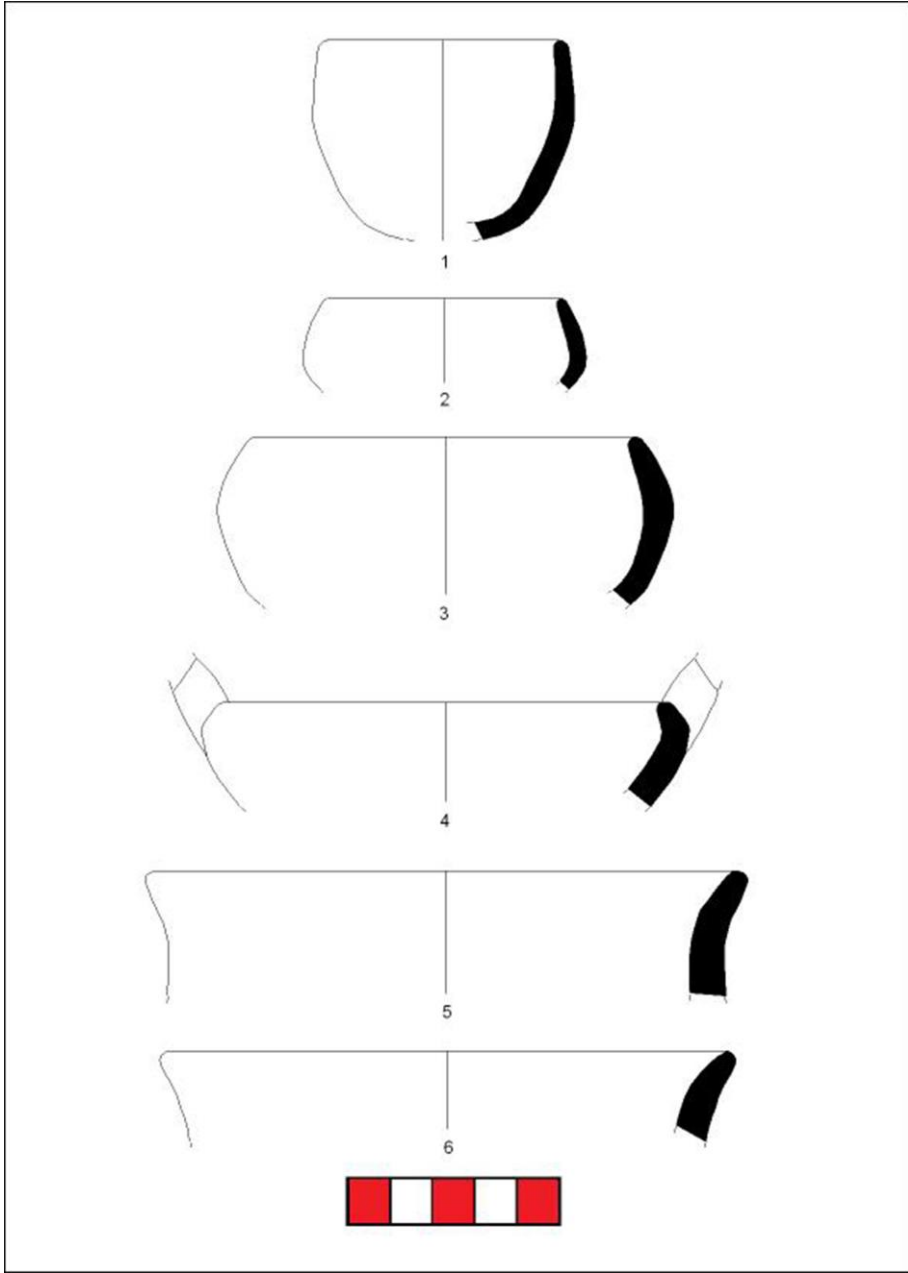
- Lamb, W. 1938, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar: II", *Archaeologia* 87, Oxford, 218-273.
- OY, H. 2014, "Uşak İli ve İlçelerinde İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları 2013 Yılı Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 32-1*, 215-230.
- OY, H. 2016, "Uşak İli Merkez İlçe İlk Tunç Çağı Araştırmaları 2014 Yılı Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 33-2*, 499-520.
- Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri*, İzmir 2007.

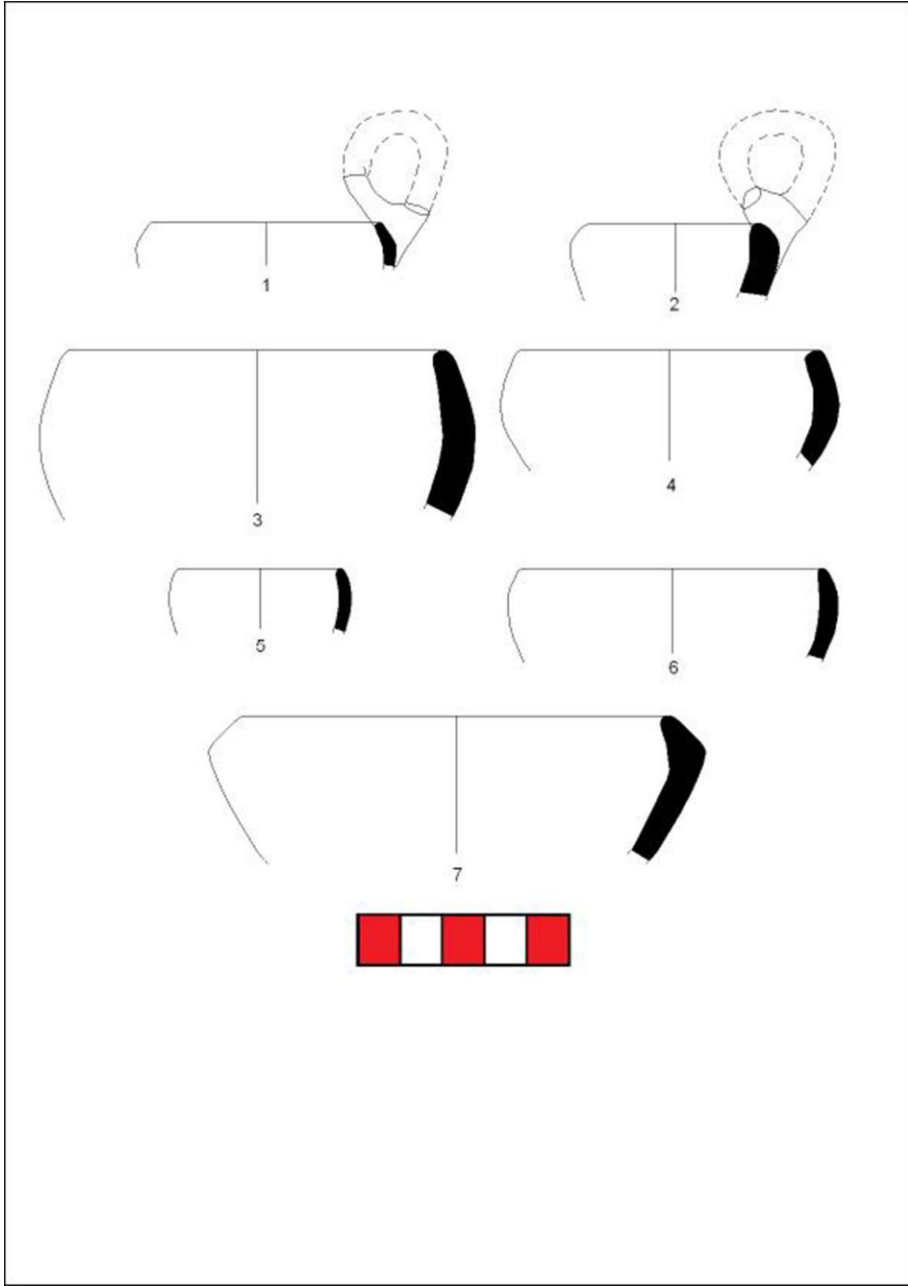
Çizim 1: Burhaniye Höyük buluntuları

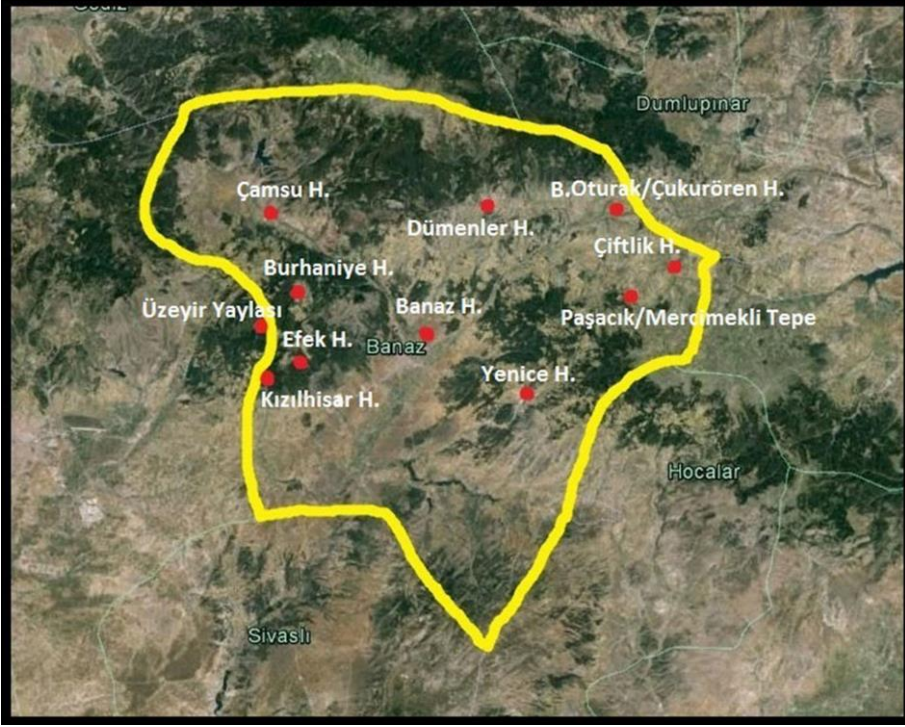
Çizim 2: Çamsu Höyük buluntuları

Çizim 3: Banaz Höyük buluntuları

Çizim 4: Çukurören Höyük buluntuları

Harita 1

Resim 1: Kızılhisar Höyük

Resim 2:Kızılhisar Höyük buluntuları

Resim 3:Derbent Köyü, Efek Höyük çevresinde bulunmuş olan adak steli.

Resim 4:Efek Höyük

Resim 5:Efek Höyük buluntuları

Resim 6:Banaz Höyük

Resim 7:Mercimekli Tepe

Resim 8:Mercimekli Tepe buluntuları

Resim 9:Yenice Höyük

Resim 10:Yenice Höyük buluntuları

MERSİN AŞAĞI GÖKSU ARKEOLOJİK KURTARMA YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2015 SEZONU SONUÇLARI

***Tevfik Emre ŞERİFOĞLU**

Mersin İli Silifke, Mut ve Gülnar İlçe sınırları içerisinde bulunan Göksu Vadisi'nin güneydoğu ucunda inşa edilmekte olan Kayraktepe Barajı dolayısıyla sular altında kalacak arkeolojik alanlarla kültürel materyalin tespiti ve belgelenmesi hedefiyle 2013 yılında Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından başlatılmış olan Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi'nin üçüncü arazi çalışması sezonu 28 Haziran-15 Temmuz 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014; 2015a; 2015b; Şerifoğlu, Mac Sweeney, Colantoni, Collar ve Eve 2016).

Vadinin Silifke ve Mut ilçe merkezleri arasında kalan tüm bölümünü kapsayan çalışma alanımızda 2015 sezonunda geçen yıllardan farklı olarak sadece yoğun yüzey araştırmalarına odaklanılmıştır. 2013 ve 2014 sezonlarında uygulanan metodolojik yöntemin ilk aşamasında uzaktan algılama yöntemleriyle belirlenen arkeolojik alan adayları ziyaret edilerek buralarda arkeolojik materyalin olup olmadığı kontrol edilmekte, ikinci aşamadaysa belirlenen bazı arkeolojik alanlarda detaylı araştırmalar gerçekleştirilmekteydi (Şerifoğlu 2015; 2016). 2015 sezonunda sadece ikinci aşama uygulanmış, yoğun arkeolojik yüzey taramaları için biri Kurtsuyu Çayı'nın Göksu Nehri'yle birleştiği, diğeri de Ermenek Çayı'nın Göksu Nehri'yle birleştiği alüvyon ovası olmak üzere iki bölge seçilmiştir (Resim: 1). Bu bölgelerin seçimindeki en önemli neden daha önce tespit edilmiş arkeolojik alanların buralarda yoğunlaşmış olmasıdır. Bir başka sebep de bu düzlük alanların tamamen baraj inşaatı sonrası oluşacak yapay gölün suları altında kalacak olmalarıdır.

*Yrd.Doç.Dr.Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rahva Yerleşkesi, 13000 Bitlis/TÜRKİYE. teserifoglu@beu.edu.tr

Yoğun yüzey araştırması çalışmalarımız doğrultusunda söz konusu alanlar 25 metreye 25 metrelik karelere bölünerek beş ya da altı kişilik gruplarla yürünmüştür. Bu yürüyüşlerde tespit edilen seramik ve yontmataş buluntular sayılmış, profil veren çanak-çömlek parçaları yerinde temizlenmek, çizilmek ve fotoğraflanmak suretiyle kayıt altına alınmış, karşılaşılan taş duvar temelleri ve kerpiç parçaları gibi mimari öğelerse sadece fotoğraflanmıştır. Araştırma iznimizin niteliği dolayısıyla arazi çalışmalarımız esnasında Tunç ve Demir Çağları (Protohistorya)’na odaklanmamız gerekse de arkeolojik materyal barındıran tüm alanlar, tarihlendirildikleri dönemler göz önüne alınmaksızın fotoğraflanarak ve GPS koordinatları alınarak kayıt altına alınmış, yine bilimsel ve kültürel değeri yüksek tüm buluntular ait oldukları döneme bakılmaksızın belgelenmiştir.

Yoğun yüzey araştırması çalışmalarının ilk ayağını daha önce kazıları gerçekleştirilmiş olan Kilise Tepe çevresinde ve bu höyüğün güneyinde bulunan Çingentepe ile bu höyük arasında kalan bölgede gerçekleştirilen çalışmalar oluşturmuştur. Çalışmalarımız Kilise Tepe höyüğünün kuzeyinde başlamış, bu çalışmalar esnasında höyüğün kuzeybatı tarafında Bizans Dönemi arkeolojik materyalinin yoğun olduğu anlaşılmıştır. Bu alanda tespit edilen bir Bizans sikkesi burada gözlemlenen arkeolojik materyalin tarihlendirilmesinde bizlere önemli bir rehber olmuştur (Resim: 2). Bu çalışma ve gözlemlerimiz Kilise Tepe’nin kuzeyindeki Çakıltepe’nin batı kısmındaki alanda Bizans Dönemi’nde küçük bir yerleşim olabileceği ya da Kilise Tepe Bizans yerleşiminin bu alana kadar yayıldığına işaret etmektedir.

Bu alandaki çalışmalar esnasında Çakıltepe’nin doğu kısmında, Kilise Tepe’nin kuzeydoğusunda kalan mevkide de Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı’na ait olması muhtemel seramik gövde parçalarıyla birlikte biri mikrolitik olmak üzere birkaç parça çakmaktaşı ve kuartz yontmataşla karşılaşmıştır (Resim: 3). Kilise Tepe’de en erken yerleşim safhasının Erken Tunç Çağı’na ait olduğu göz önüne alınırsa, söz konusu buluntular bağlamında bu alanda yaşayan sakinlerin Kilise Tepe’ye yerleşmesiyle birlikte burayı terkettiklerinin, veya en azından Erken Tunç Çağı’nın başlarında Çakıltepe ve Kilise Tepe’de komşu yerleşimler bulunduğu iddia edilmesi mümkündür.

Kilise Tepe höyüğünün batı, doğu ve güney taraflarında gerçekleştirilen yüzey taramalarında Kilise Tepe’de daha önce tespit edilmiş tüm dönemlere ait seramik parçalarıyla karşılaşmış olmakla beraber seramik ve kiremit parçalarından oluşan arkeolojik materyalin yoğunluklu olarak Geç Roma ve Bizans Dönemleri’ne ait olduğu anlaşılmıştır (Postgate ve Thomas 2007). Bu anlamda höyükteki yerleşimin bu dönemde ciddi anlamda genişlediği tespit edilmiştir. Höyüğün batı tarafındaki alandaki çalışmalarda bulunan bir balıkçı ağı ağırlığı net biçimde tarihlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte Bizans Dönemi’ne dek Göksu Nehri’nin höyüğe daha yakın bir noktadan aktığının ve höyük sakinlerinin bu alanda balıkçılık faaliyetleri gerçekleştirdiklerinin önemli bir göstergesidir (Resim: 4).

Kilise Tepe çevresindeki detaylı araştırmalar sonrası höyüğün güney tarafından Göksu Nehri’nin güneyinde yer alan Çingentepe höyüğüne kadar uzanan düzlük alüvyon ovasında incelemelerde bulunulmuştur. Kışla Köyü’nün de içinde bulunduğu bu bölgede yerleşime müsait düzlük alanlarda ekip üyelerimizce sistematik yürüyüşler gerçekleştirilmiş, buluntular sayılmış, profil veren parçalar çizilerek fotoğraflanmıştır. Bu alanda çok az sayıda arkeolojik materyale rastlanmış, bunlar içerisinde tarihlendirilebilenlerin daha ziyade Bizans, Ortaçağ ve Osmanlı Dönemleri’ne ait oldukları gözlemlenmiştir. Belgelenen parçalar içerisinde bir yeşil sırlı seramiğin 12.-13. yüzyıllara, çok renkli bir seramik parçasının da 19. yüzyıla ait olduğu düşünülmekte olup bu buluntular Kışla Köyü ve çevresinde en azından Ortaçağ’dan beri kesintisiz olarak yerleşildiğinin anlaşılmasını sağlamıştır (Resim: 5). Bu alandaki çalışmalarımız esnasında Kışla Köyü’nün hemen batısında, Göksu Nehri üzerinde ayakları halen görülebilen taş köprü kalıntıları da ziyaret edilmiştir. Geç Roma Dönemi’nde inşa edildiği düşünülen ve Ortaçağ’a dek kullanılmış olması muhtemel köprü Kışla Köprüsü adıyla kayıt altında alınmış, fotoğraflanarak belgelenmiştir (Resim: 6).

2015 sezonunda gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir ayağını da baraj inşaatı sonrası tamamen su altında kalacak olan Çingentepe çevresinde gerçekleştirilen incelemeler oluşturmuştur. Bu höyüğün çevresindeki tarım alanları ve bahçeler de 25 metreye 25 metrelik karelere bölünerek yürünmüş, bu çalışmalar esnasında Erken Tunç Çağı’ndan Bizans Dönemi’ne dek tarihlendirilebilen çok sayıda seramik

parçasıyla karşılaşmış, bu parçalar çizilmek ve fotoğraflanmak suretiyle kayıt altına alınmıştır. Çalışmalarımız Çingentepe yerleşiminin Kilise Tepe'nin aksine, çevre araziye çok da yayılmamış olduğunu, höyüğün güney ve batı tarafındaki araziye doğru kısmen genişlemiş olmakla birlikte tarih boyunca nispeten küçük bir yerleşim olarak kaldığını ortaya koymuştur.

Çingentepe'deki çalışmalarımız esnasında karşılaşılan önemli buluntulardan birisi bir Hitit Dönemi seramik libasyon koluna ait taban parçasıdır (Resim: 7). 2013 yılında bir benzeri vadinin daha kuzey bir noktasında bulunan Attepe'de tespit edilmiş olan bu parça Geç Tunç Çağı'nda Çingentepe yerleşimindeki Hitit ve kuzey Orta Anadolu kültürel etkisinin kuvvetini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014: 75).

Çingentepe'deki çalışmalarımız esnasında höyüğün üzerinde bulunduğu tepenin kuzeybatı yamacındaki su kaynağı çevresinde tespit edilen Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihli mimari kalıntılar da 2015 sezonunun önemli keşiflerindendir. Bugün bir sulama havuzunun bulunduğu bu alanda tespit edilen sütun parçaları, bir sütun kaidesi ve mimari bloklar burada söz konusu dönemlerde bir çeşmenin bulunduğu önemli kanıtlardır. Sütunlardan biri üzerine Yunan alfabesine ait fi (Φ) ve lambda (Λ) harflerinin kazındığı görülebilmektedir (Resim: 8). Bu mimari öğeler ve belki de Çingentepe'nin burada kurulmuş olmasının ana sebeplerinden biri olan su kaynağının çevresi fotoğraflanarak ve GPS koordinatları alınarak kayıt altına alınmış ancak araştırma iznimiz ve araştırma konumunuz çerçevesi dışında kaldığından bu alanda daha detaylı bir inceleme gerçekleştirilmemiştir.

Çingentepe Höyüğü çevresinde gerçekleştirilen çalışmaların tamamlanması sonrası araştırmalarımız Mut kent merkezinin güneybatısında bulunan ve yine tamamen baraj suları altında kalacak olan Attepe Höyüğü'nün de içerisinde bulunduğu diğer bir alüvyon ovasında devam etmiştir. Attepe dışında 2013 ve 2014 sezonlarında ziyaret edilerek incelenen Görmüttepe ve Örentepe örenyerlerinin de içinde bulunduğu bu ova Ermenek Çayı'nın Göksu Nehri'yle birleştiği noktada bulunmaktadır (French 1965: 180; Şerifoğlu 2015: 44-45; 2016: 265-266). Göksu Nehri'nin güney kıyısında yer alan doğal bir tepe üzerinde bulunan Attepe

Höyüğü'nün çevresindeki çalışmalarımız tepenin doğu, batı ve güney tarafında yer alan düzlük alanların 25 metreye 25 metrelik karelere bölünmesi ve bunların sistematik olarak yürünmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Tepe çevresinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmalar esnasında çok az sayıda seramik parçasıyla karşılaşmış, bunlar içerisinde profil veren herhangi bir örnekle karşılaşmadığından farklı alanlardaki seramik yoğunluğunun tespitine yönelik olarak bunların sayılmasıyla yetinilmiştir. Tespit edilen seramiklerin tamamına yakınının höyüğün batı yamacı ve hemen çevresindeki düzlük alanlarda bulunduğu gözlemlenmiş, güney tarafta az sayıda örnek görülmüş olmakla beraber güneydoğu ve doğu yönlerinde hiçbir arkeolojik buluntuyla karşılaşmamıştır.

2013 sezonunda Kalkolitik Dönem'den Bizans Dönemi'ne dek iskân edilmiş olduğunu tespit ettiğimiz Attepe'nin batı yamacında 2014 sezonunda gerçekleştirilen jeofizik incelemeler tepenin sadece batı yamacının alt kısmındaki bölümünde yüzey altında mimari kalıntılar olduğuna işaret etmiş olup 2015 sezonunda gerçekleştirdiğimiz çalışmalarımız sonucunda elde edilen veriler Attepe'deki yerleşimin tarih boyunca daha ziyade tepenin batı yamacının aşağı kesiminde bulunduğunu ve çevreye yayılmayarak küçük boyutlu kaldığını çok daha net bir biçimde ortaya koymuştur (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2015b: 234-235). Bu detaylı çalışmalar sonrası tepe üzerinde gerçekleştirilen genel gözlemlerde bir obsidyen dilgi ve birkaç çakmaktaşı yontmataş buluntuyla karşılaşmış olup Kalkolitik Dönem ve Erken Tunç Çağı'na ait olmaları muhtemel bu arkeolojik buluntular, yerleşim tepenin alt kısmına yoğunlaşmış olsa da tüm tepenin çeşitli faaliyetler için kullanılmış olduğunu göstermektedir (Resim: 9).

2015 sezonu çalışmalarımız esnasında değinmiş olduğumuz sistematik yürüyüşler ve detaylı incelemeler haricinde küçük çaplı jeofizik taramalar gerçekleştirilmiş, daha önce tespit edilmiş bazı alanların da hava fotoğrafları çekilmiştir. Geoscan RM-85 öz direnç cihazıyla gerçekleştirilen jeofizik taramalarının Kilise Tepe ve Çingentepe çevresinde, seramik yoğunluğunun fazla olduğu alanlarda gerçekleştirilmesi planlanmakla birlikte Kilise Tepe çevresindeki toprağın çalışmayı gerçekleştirdiğimiz mevsimde bu tip incelemeler yapmak için

fazla kuru olması sebebiyle buradaki çalışmalar 2016 yılına ertelenmiş, Çingentepe'nin güneybatısında bulunan, seramik yoğunluğu nispeten yüksek ve toprağı nemli 20 metreye 20 metrelik küçük bir alanda gerçekleştirilen çalışmalarda da bu alanda toprak altında belirgin bir mimari yapılaşmanın olmadığı belirlenmiştir.

2015 arazi sezonunda gerçekleştirdiğimiz bir çalışma da Phantom 2 Vision+ kuadkopter ile projemizin önceki sezonlarında belgelenen Çingentepe ile Maltepe höyükleri ve bu yıl incelediğimiz Kilise Tepe'nin kuzeyindeki alanın hava fotoğraflarının çekilmesi ve fotogrametrik yöntemlerle incelenmesi olmuştur. Bu alanlarda çekilen hava fotoğrafları çeşitli bilgisayar yazılımları yardımıyla üç boyutlu fotoğraflar haline getirilmiş ve ilgili alanlardaki muhtemel arkeolojik mimari kalıntıların bu şekilde incelenmesi hedeflenmiştir. ingentepe üç boyutlu hava fotoğrafı tepenin zirve kısmının güney tarafında kare planlı yapıların varlığını (Resim: 10), Maltepe'nin üç boyutlu hava fotoğrafıysa tepenin zirvesi ve daha alt kesiminde savunma duvarlarının varlığını ortaya koymuştur (Resim: 11). Bu alanlarda önümüzdeki sezonlarda jeofizik incelemeler yapılması halinde söz konusu mimari yapıların nitelikleri hakkında daha kesin bilgilere ulaşılabilecektir. Kilise Tepe'nin kuzey ve Çakıltepe'nin güney yamacını içeren bir başka üç boyutlu hava fotoğrafı herhangi bir mimari kalıntının varlığına işaret etmemekle birlikte bu alanın topoğrafik yapısı ve yerleşim alanlarının konumları hakkında önemli bilgiler sunmuştur.

Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi'nin 2015 arazi sezonu planlandığı gibi gerçekleştirilmiş olup hedeflenen tüm bilimsel amaçlara ulaşılmıştır. Gerekli iznin verilmesi halinde 2016 sezonunda baraj suları altında kalacak alanlardaki detaylı sistematik incelemelerimiz sürecektir, arkeolojik alan adayları ziyaret edilerek buralarda çizim ve fotoğraflama yoluyla belgeleme çalışmaları yapılacak, bazı alanlarda da hava fotoğrafı çekimi çalışmalarına ve jeofizik araştırmalara devam edilecektir. Önümüzdeki yıllarda başta Çingentepe olmak üzere baraj suları altında kalacak bazı arkeolojik yerleşimlerde Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nün maddi desteği ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle kurtarma kazılarının başlatılması da yörenin

kültür tarihinin aydınlatılması ve kültür varlıklarının sağlıklı bir biçimde belgelenerek gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün talebi ve koordinasyonu ile oluşturulmuş olan Bilimsel Komisyon Göksu Vadisi'ndeki incelemelerini sürdürmekte olup komisyonun raporu doğrultusunda bölgede çok yakın gelecekte gerekli görülen koruma ve kurtarma çalışmalarının başlatılacağı umulmaktadır.

10 Ocak 2016 Pazar günü Silifke Müzesi'nde, Projemiz Başkanlığı ve Silifke Müze Müdürlüğü ortaklığında gerçekleştirilen Silifke ve Mut İlçelerinde Kalkınma ve Turizm Faaliyetleri Bağlamında Kültürel Mirasın Korunması Çalıştay'ı da projemiz kapsamında gerçekleştirilen bir çalışma olması açısından zikredilmeye değerdir (Resim: 12). Hem projemiz kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ve sonuçlarının bölge halkı, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarıyla paylaşılması, hem de kültürel mirasın korunması konusunda bölgedeki eskikliklerin tespit edilerek giderilmesi yolunda adımlar atılmasının sağlanması hedefli toplantıda projemiz hakkındaki sunum dışında Müze Müdürü İlhami Öztürk müze faaliyetleri, Dr.Günder Varinlioğlu Boğsak Adası ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırması projesi, Dr.Yasemin Sarıkaya Levent Alahan Manastırı için planlanan mimari restorasyon ve çevre düzenleme projesi ve Dr.Ayşe Ege Yıldırım Mudurnu Kültürel Miras Alan Yönetimi hakkında bilgiler vermiştir.

Bu sunumlar sonrası çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarına mensup izleyicilerin aktif katılımıyla bir tartışma gerçekleştirilerek bölgede kültürel miras bilincinin derinleştirilmesi ve özellikle de genç nesillere bu bilincin aşılması için kurum ve kuruluşlar tarafından yapılabilecek faaliyetleri içeren bir yol haritasının oluşturulmasına çalışılmıştır. Bölge halkına yönelik bu tip faaliyetlerin organizasyonuna önümüzdeki yıllarda da devam edilecek, yine benzeri çalışmalarla projemizle yerel kurum ve kuruluşların daha yakın ve uzun vadeli ilişkiler kumasına çalışılacaktır.

Yüzey araştırması projemizin 2015 sezonu arazi çalışması ekibi yürütücü olan şahsım dışında seramik ve küçük buluntu uzmanları Dr.Naoise Mac Sweeney

(Leicester Üniversitesi) ve Dr. Anna Collar (Aarhus Üniversitesi), teknik çizimci ve fotoğrafçımız Nazlı Evrim Şerifoğlu, arazi yöneticisi Dr. Carlo Colantoni, arazi asistanı Bengi Başak Selvi, veritabanı uzmanı Dr. Stuart Eve ve tüm çalışmalara büyük bir özveriyle katılmış olan Karaman Müzesi Arkeologlarından Bakanlık Temsilcisi Özlem Evcî'den oluşmuştur. Uzman ekip dışında çalışmalara lisansüstü öğrencileri Nevra Arslan, Songül Yetişir, Şıvan Ayus ve Panagiotis Georgopoulos katılmışlardır.

Teşekkür

Projemizin 2015 arazi çalışması Britanya Akademisi'nin Newton Fonu kapsamında sağladığı cömert maddi destekle gerçekleştirilmiş olup bu destekle birlikte projemiz bir Bitlis Eren Üniversitesi-Leicester Üniversitesi ortak projesi haline gelmiştir. Bu bağlamda hem Britanya Akademisi'ne hem de bizlerden kurumsal desteklerini esirgemeyen Bitlis Eren ve Leicester üniversitelerine teşekkür ederiz. Silifke Müze Müdürü Sayın İlham Öztürk'e, tüm Silifke Müzesi çalışanlarına ve Bakanlık Temsilcisi Özlem Evcî'ye projenin pürüzsüz bir biçimde sürdürülebilmesi için göstermiş oldukları çabalardan ötürü müteşekkirimiz. Bizlere bu bölgede çalışma imkanı verdiği için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve tüm emekleri dolayısıyla Kazılar Dairesi personeli başta olmak üzere Genel Müdürlüğün değerli çalışanlarına teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

FRENCH, D., 1965. "Prehistoric Sites in the Göksu Valley", *Anatolian Studies*, 15: 177-201.

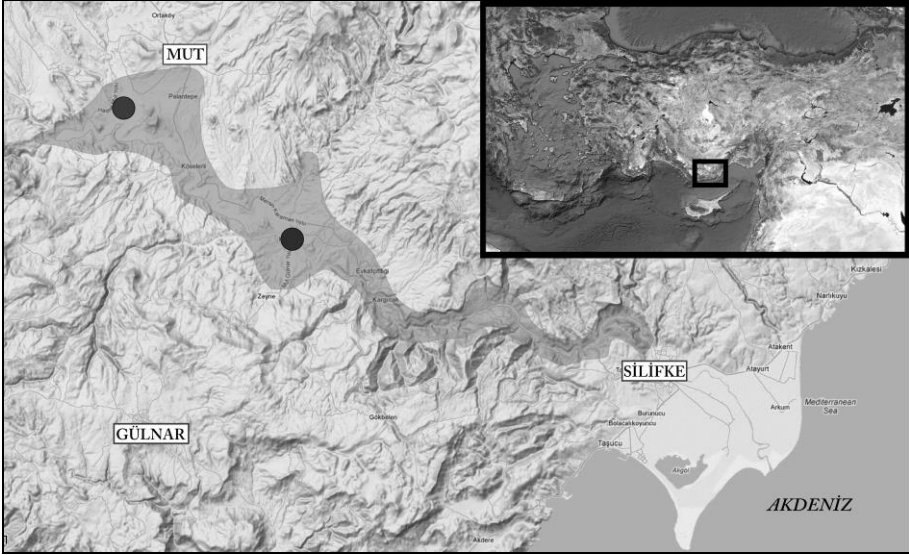
POSTGATE, J.N. ve D. THOMAS, 2007. *Excavations at Kilise Tepe 1994-1998: From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia*. McDonald Institute for Archaeological Research; British Institute at Ankara, Cambridge; Londra.

ŞERİFOĞLU, T.E., 2015. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2013 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32/2: 43-54.

2016. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2014 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33/2: 263-276.

82.....

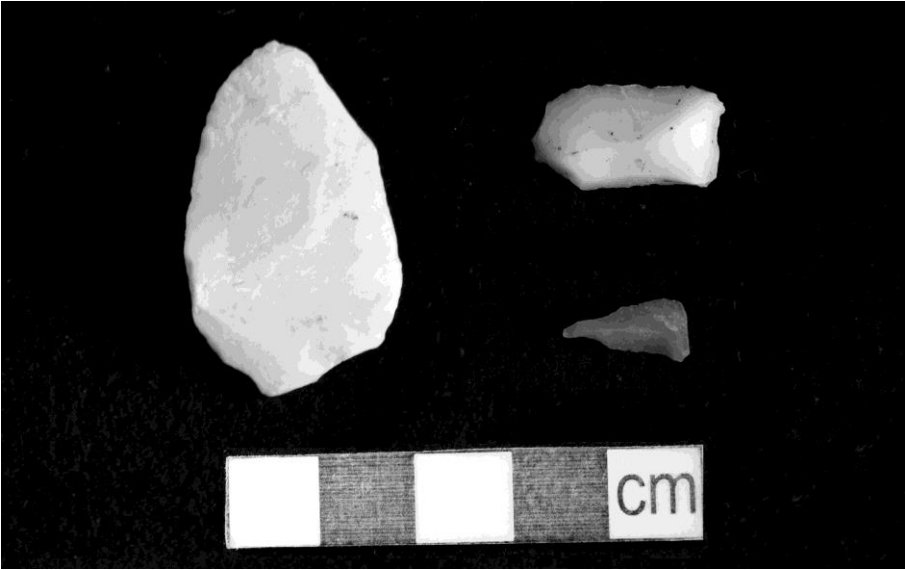
- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2014. “Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Preliminary Results of the First Season”, *Anatolica*, 40: 71-92.
- 2015a. “Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Second Season”, *Anatolica*, 41: 177-190.
- 2015b. “Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project: the Results of the 2013 and 2014 Seasons”, S.R. Steadman ve G. McMahon (ed.), *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011-2014) Volume I*. Cambridge Scholars Press, Newcastle upon Tyne: 228-254.
- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY, C. COLANTONI, A. COLLAR ve S. EVE, 2016. “Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Third Season”, *Anatolica*, 41, *basımda*.

Resim 1: Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi çalışma bölgesi ve yoğun yüzey araştırması alanları.

Resim 2: Çakıltepe'nin güneybatı kısmında bulunmuş Bizans sikkesi.

Resim 3: Çakıltepe'nin doğu kısmında bulunmuş yontmataş örnekleri.

Resim 4: Kilise Tepe'nin batı tarafında bulunmuş bir balıkçı ağı ağırlığı.

Resim 5: Kışla Köyü civarında bulunmuş yeşil sırlı Ortaçağ (sol) ve çok renkli 19. yüzyıl (sağ) seramik örneği.

Resim 6: Kışla Köyü yakınlarındaki taş köprü kalıntıları.

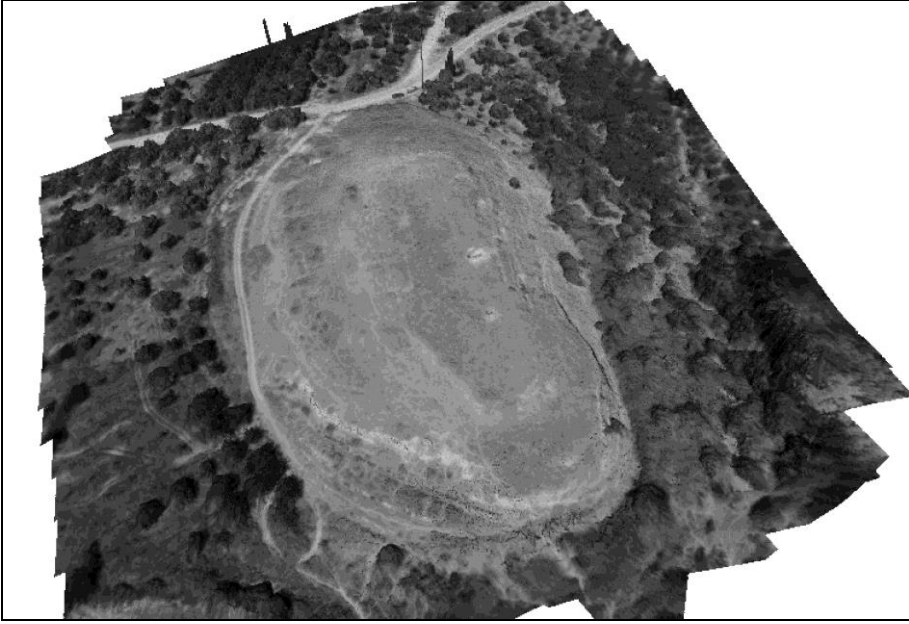
Resim 7: Çingentepe’de bulunmuş Hitit Dönemi seramik libasyon koluna ait taban parçası.

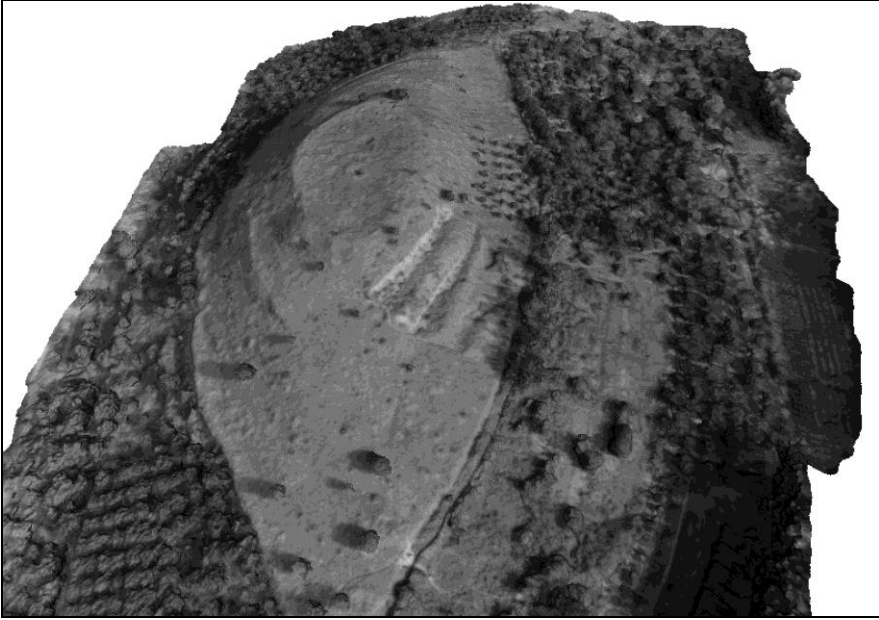
Resim 8: Çingentepe’nin kuzeybatı yamacında tespit edilen bir sütun parçası.

Resim 9: Attepe’de bulunmuş bir obsidyen dilgi.

Resim 10: Çingentepe’nin üç boyutlu hava fotoğrafı.

Resim 11: Maltepe'nin üç boyutlu hava fotoğrafı.

Resim 12: Silifke Müzesi'nde gerçekleştirilen Silifke ve Mut İlçeleri'nde Kalkınma ve Turizm Faaliyetleri Bağlamında Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı.

BOĞSAK ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

2015

*Günder VARİNLİOĞLU

(2015 'te aramızdan ayrılan Dr. Haydar Dönmez 'in anısına ...)

2010 yılından beri Mersin İli, Silifke İlçesi sınırlarında gerçekleştirilen Boğsak Arkeolojik YüzeY Araştırması (BOGA), Taşucu Körfezi ve hinterlandında kültürel peyzajı, yerleşim dokusunu, mimari gelenekleri ve ekonomik yapıyı araştıran bir yerleşim, peyzaj ve ada arkeolojisi projesidir (www.bogsakarchaeology.org). BOGA'nın yoğun ve yaygın yüzeY araştırmasında, Helenistik dönemden ortaçağa uzanan kalıntılar tespit edilmiş; ancak, bölgede özellikle geç antikçağ boyunca dikkat çekici bir ekonomik canlılık ve buna koşut imar faaliyeti olduğu görülmüştür.

Doğuda Eğribük'den, batıda Yeşilovacık'a uzanan kıyı hattı, dağ sırası ile arka bölgedeki verimli Ovacık ovasından ayrılmaktadır (Harita: 1). Bu kıyı çizgisinde, kabotaj tipi deniz yolculuğunun gereksinim duyduğu demirleme, erzak tedariki, alışveriş, konaklama, din hizmetlerini vb. karşılamada, az sayıdaki küçük girintiler ile koylar ve özellikle de kıyı boyunca dizilmiş adalar önemli rol oynamaktaydı. Taşucu Körfezi'nin doğal kaynaklardan yoksun çorak adalarında, yerleşimlerin oluşumunu ve sürekliliğini sağlayan ekonomik yapıyı çözümlemek için, arkeolojik peyzaj bütünsel olarak alınmalıdır. Bu, arkeolojik peyzajı oluşturan tüm coğrafi, kültürel, mimari ve arkeolojik verilerin tespit edilmesini, belgelenmesini ve araştırılmasını gerektirmektedir.

Taşucu Körfezi'nde deniz peyzajının yapılaşmasını incelemek için en iyi örneklerden biri olan Boğsak Adası'nda, geç antikçağda Asteria adıyla bilinen yerleşim, BOGA'nın saha çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Boğsak Adası örneğinin gösterdiği gibi, yerleşime pek de uygun olmayan koşullara karşın, Taşucu Körfezi'nin adalarında ve kıyılarında, İ.s. 4. yüzyıldan en az 7. yüzyıl sonuna/8. yüzyıla dek süren canlılığı yorumlamada, yalnızca deniz ticareti ile bu yerleşimlerin bağlı olduğu uzak coğrafyalar değil, körfezin hinterlandındaki yerleşimleri ve arazi

kullanımını da değerlendirmek önemlidir. Bu amaçla BOGA, Taşucu Körfezi adalarında, özellikle Dana, Güvercin ve Kösrelilik Adaları'nda, kıyı hattında ve Boğsak Koyu'nun çevresinde, 2011 yılından beri, yaygın yüzey araştırmasının ilk adımları olarak kabul edilebilecek, tespit ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

2015 sezonunda, yaygın ve yoğun yüzey araştırması bir arada yürütülmüştür. Bir yandan Boğsak Adası'nda yoğun yüzey taraması, yapı envanteri, arkeometri ve haritalama çalışmaları devam ederken, öte yandan Taşucu Körfezi adalarında, kıyılarında ve Göksu Irmağı'na uzanan bölgede yaygın yüzey araştırması yapılmıştır.1

BOĞSAK ADASI VE KOYU

Yapı Envanteri ve Arkeometri

Boğsak Adası'nda ve Koyu'nda, Yrd.Doç.Dr. Mine Esmer'in başkanlığında (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi), yapı envanterine devam edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, mimari kalıntıların, mekân düzenlemesi, yapı öğeleri, strüktürel özellikler ve duvar örgüsü teknikleri ile malzemeleri açısından ayrıntılı olarak incelenmesi ve belgelenmesidir. Bu çalışmada, adanın kuzey ve kuzeydoğu bölümlerini kaplayan mahallede, konut olduğu düşünülen yapılara öncelik verilmiştir. Örneklemeye, iyi durumda günümüze gelmiş, yani mimari öğeleri (kapı, pencere, kemer, niş vb.) korunmuş yapılardan başlanmıştır. Büyük ve kompleks yapılarından farklılaşan küçük ve sade yapılar ile duvar örgüsü ve malzemesi açısından, farklı evrelere işaret edebilecek kalıntılar örneklemeye dahil edilmiştir. 2015 sezonunda, kuzey-kuzeydoğu mahallesinde 12 adet yapıda; güneybatı kıyısında, bir bölümünün konut dışında işlev üstlendiğini düşündüğümüz 7 adet yapıda envanter çalışması yürütülmüştür (Çizim: 1, Resim: 1). Ayrıca, Boğsak

* Yrd.Doç.Dr. Gündir VARİNLİÖĞLU, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. 89, Bomonti Şişli, İstanbul. E-posta: gvarinlioglu@gmail.com
1 BOGA 2015 saha çalışmasına katkıları ve destekleri için Bakanlık temsilcisi Cenap Işık'a, Silifke Müzesi müdürü İlhami Öztürk'e ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, BOGA heyeti adına teşekkür ederim. Mersin Büyükşehir Belediyesi METAB, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP), Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Purdue University ve British Academy, projeye mali destek sağlamıştır.

Koyu'nun güney kıyısında, çekek yerlerinin batısında yer alan ve bugün Ayazma olarak bilinen alandaki, geç antikçağa tarihlenen yapı kalıntısı belgelenmiştir. Yapısal öğelerin ve duvar örgü tekniklerinin kaydedildiği envanter formları, eskizler, Total Station ve GNSS kullanılarak yapılan ölçümler, yersel ve hava fotoğrafları, belgeleme çalışmasının ana unsurlarıdır.

Bunun yanı sıra, 2013'ten beri devam eden arkeometri çalışmasını, 2015 sezonundan itibaren, Gazi Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nde doktora öğrencisi arkeolog Murat Eroğlu devralmıştır. Eroğlu doktora tezinde, BOGA'nın araştırma alanında, özellikle de Boğsak Adası'nda kullanılmış yapı malzemelerinin fiziksel ve kimyasal özelliklerini, dağılımını, yapılarla ilişkisini ve kaynaklarını araştırmaktadır. 2015 sezonunda yapı envanterine koşut olarak, Boğsak Adası'nın kuzeydoğu mahallesi, güneybatı kıyısı, Boğsak Koyu'ndaki Ayazma'dan, ayrıca henüz yalnızca temel haritalama çalışması gerçekleştirilen Eğribük (Tahtalimanı) ve Köşrelilik Adası yapılarından toplam 107 adet taş, tuğla/kiremit, sıva, harç ve metal (demir ve kurşun) örneği arkeometrik analiz için toplanmıştır. 2013 yılından beri toplanan örneklerde, temel fiziksel testler (birim hacim ağırlığı, su emme kapasitesi, gözeneklilik, vb.), agrega ve bağlayıcı analizi, agregalarda granülometrik analiz, petrografik ince kesit optik mikroskop analizi ve X-Işınları Floresans Analizi (PED-XRF) analizleri yapılmaktadır.

Yoğun Yüzey Taraması

Prof.Dr. Nicholas Rauh (Purdue Üniversitesi-ABD) yönetiminde, Boğsak Adası'nda yoğun yüzey taraması gerçekleştirilmiştir. Önceki yıllarda çalışılmamış olan kuzey ve kuzeydoğu bölgeleri, beş ayrı alana (*transect*) ayrılmıştır. Yoğun bitki örtüsü ve arazi yapısı, düz hatlar izleyerek seramik taraması yapmaya uygun olmadığından, görünürlüğü yüksek, yaklaşık 5-10 m yarıçapındaki açık alanlar seramik birimleri (*locus*) olarak belirlenmiş, bu birimlerin koordinatları el GPS'i ile ölçülmüş, yalnızca diyagnostik seramikler kayıt edilmiştir. 'Chronotype' tanımlama

yöntemi2 kullanılarak, seramiklerin hamur ve süsleme özellikleri kaydedilmiş, her parça fotoğraflanmış, yalnızca bir bölümünün çizimi yapılarak arazide bırakılmıştır.

Bu yöntem izlenerek, 58 seramik biriminde toplamda 1000'den fazla parça incelenmiştir. Bu seramiklerin yalnızca 648 tanesi tarihlenebilmektedir. Bunların büyük bölümünü ince mallar ve amforalar oluşturmaktadır. İlk analizler, söz konusu alanların İ.s. 3.-7. yüzyıllarda yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu döneme tarihlenen seramikler 2015 taramasındaki örneklerin %82'sini oluşturmaktadır. İnce mallar Kıbrıs Kırmızı Astarlı (özellikle 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11 formları) ve Foça Kırmızı Astarlı seramiklerdir (özellikle form 3). Amforaların büyük bölümünü, Geç Roma I-Yassıada ve 9.-12. yüzyıllara tarihlenen Günsenin I malları oluşturmaktadır. Boğsak Adası'nda bugüne dek sırlı seramiğe veya kesin olarak ortaçağa tarihlenebilecek başka bir buluntuya rastlanmamıştı. Bu yeni bulgular ışığında, 7. yüzyıl sonu/8. yüzyıldan sonra adanın kısmen iskan edilmeye devam etmiş veya terk edildikten bir süre sonra tekrar kullanılmış olabileceği söylenebilir. Ayrıca, kayda alınmayacak kadar düşük oranda da olsa, İ.s. 2.-3. yüzyıl seramiklerinin bulunması, adanın geç antikçağdan önce, yerleşim amaçlı olmasa da bir biçimde kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

YAYGIN YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yaygın yüzey araştırmasında gerçekleştirilen çalışmalar, yöntem ve yaklaşım açısından iki grupta özetlenebilir: Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu Saha Çalışması ve Mimari Tespit-Belgeleme Çalışması.

Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu

2015 yılında, British Academy'nin desteğiyle, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile Newcastle Üniversitesi (İngiltere), Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu (Historic Landscape Characterisation-HLC) üzerine ortak bir proje başlatmıştır. Batı Avrupa'da yaygın olarak kullanılan bu yöntem, BOGA'nın peyzaj arkeolojisine

2 Bilinen tiplerin ve formların kaydedilmesi ve bilinmeyen formların karakterinin tanımlanması

yönelik çalışmalarına entegre edilmiştir.³ HLC'nin bir ayağı bilgisayar ortamında, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve veritabanı yazılımları kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Harita Genel Komutanlığından edinilen 1/25.000 ölçekli haritalar (dijital vektör verisi), orthophoto ve 1953-1990 arasında farklı yıllarda çekilmiş siyah-beyaz hava fotoğrafları, çeşitli uydu görüntüleri ve tarihi haritalar CBS ortamında bir araya getirilir. Eş zamanlı olarak, bu verilerin karşılaştırmalı analizi sonucunda peyzaj karakter tipleri (ör. tarım terası tipleri, parsel tipleri, yerleşim alanları) belirlenir ve bunların temel özellikleri (ör. tarih, kullanım, bitki örtüsü) veritabanına kaydedilir. Saha çalışması ayağında ise, bilgisayar ortamında gözlemlenen peyzaj karakter tipleri, insan yapımı (ör. yerleşimler, kaleler, yollar) ve doğal ögeler yerinde kontrol edilir. Bir başka deyişle, uzaktan algılama ile elde edilen verilerle arkeolojik veriler karşılaştırılarak, dijital yöntemlerle ulaşılan varsayımların doğruluk düzeyinin artırılması sağlanır. Bu verilerin analizi, arkeolojik peyzajlarda tarih boyunca görülen süreklilikleri ve değişimleri anlamlandırmamıza yardımcı olur.

Arkeolojik peyzajların bu yöntemle bütünsel olarak ele alınması amacıyla, 2015 sezonunda, araştırma bölgesindeki tarım terasları ve tarlalar, uydu görüntülerinde tespit edilen kalıntılar, farklı topografik ve coğrafi özellikler gösteren alanlar sahada incelenmiştir. Batıda Yeşilovacık, doğuda Limankalesi, güneyde Akdeniz kıyısı, kuzeyde Gökbelen arasında kalan bölgede yürütülen yaygın yüzey araştırması, özellikle Gölcük, Akdere, Tokmar, Uşakpınarı ve Gökbelen civarına yoğunlaşmıştır (bkz. Harita 1). Böylece, Taşucu Körfezi'nin hinterlandında, hem ovalık hem dağlık alanlardaki farklı çevresel nişlerin özelliklerini, ekonomik kapasitelerini, insan eliyle geçirdikleri dönüşümleri ve arkeolojik sitlerle ve yerleşimlerle olan bağlantılarını incelemenin ilk adımı atılmıştır.

BOGA, HLC çalışmalarıyla eş güdüm halinde, araştırma bölgesi için Kültürel Miras Alan Yönetim Projesi (KMAY) hazırlanmasının, bu arkeolojik ve kültürel peyzajın korunması için önemli bir aşama olduğunu düşünmektedir. 2015 yılında

³ *Historic Landscape Characterisation* yönteminin Doğu Akdeniz Havzası'ndaki uygulamalarının bir özeti için bkz. S. Turner and J. Crow, "Unlocking Historic Landscapes in the Eastern Mediterranean: Two Pilot Studies using Historic Landscape Characterisation," *Antiquity* 84 (2010): 216-29.

heyetimize katılan Dr. Ayşe Ege Yıldırım, Silifke ve Mersin’de yerel yöneticiler ve Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri ile görüşmeler yaparak, bir ön rapor hazırlamıştır. Gerekli destek bulunduğu takdirde, bu konudaki çalışmalar devam edecektir.

Mimari Tespit-Belgeleme

2015 sezonundaki Mimari Tespit-Belgeleme çalışmasında, Boğsak çevresindeki ve Taşucu Körfezi kıyısındaki kalıntılara öncelik verilmiştir. Boğsak Koyu’nun yakın çevresindeki Kavurkaklık tepesinde ve Karabucak köyünde; Boğsak’ın güneyindeki Eğribük (Palaiai) koyunda; Dana Adası’nın karşısında, Körömer Burnu ve Akburun arasındaki kıyı hattında ve Aprodiasias’ın doğu koyunda yer alan Köşrelık Adası’nda, GNSS/CORS ölçüm aleti kullanılarak haritalama çalışmalarına başlanmıştır.⁴

Kavurkaklık

Kavurkaklık Tepesi, bugüne kadar araştırılmamış bir alandır. BOGA’nın 2013-2014 sezonlarında Dr. Matthew Harpster başkanlığında yürüttüğü çalışmalarda, Kavurkaklık tepesinin kuzey eteklerinde, kıyı boyunca antik çekek yerleri belgelenmişti.⁵ 2015 sezonunda, Kavurkaklık tepesinin diğer bölümlerindeki keşif çalışmaları sırasında, tepenin doğu yamacının üst kesimlerinde, yoğun bitki örtüsü arasında kalmış mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Kaba yonu, orta-büyük boy yerel kireçtaşı ile, harçsız olarak örülmüş duvar kalıntılarının ait oldukları yapıların, ne tür bir komplekse veya yerleşime ait olduğunu bilmiyoruz. Ayrıca, bugün tamamen yıkılmış olan, harçsız moloz duvar kalıntıları (Resim: 2) Kavurkaklık tepesinde tahminen 7 hektarlık bir alanı çevrelemektedir. Bu kalıntılar, Eğribük’ün kuzeyindeki tepede görülen benzer duvarlar gibi, deniz ulaşımına hakim bir kaleye veya tahkim edilmiş bir yerleşime olabilir; ancak, tarihleme konusunda veri sağlayacak bir bulguya henüz rastlanmamıştır. Kavurkaklık’daki hiçbir kalıntıda

⁴ Mimari çizim ve ölçüm çalışmaları Dr.Ahmet Çinici ve arkeolog Yasemin Aydoğdu yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

⁵ M. Harpster and G. Varinlioğlu, “Stemware & Slipways,” *Institute of Nautical Archaeology Quarterly* 42.1 (2015): 18-25.

harç kullanılmadığı için, bu alanın geç antikçağdan önceye ait olduğunu düşünüyoruz.

Karabucak

Boğsak Koyu'nun arka bölgesinde, kıyıya 1.5 km uzaklıkta, Karabucak adıyla bilinen dağın köy yerleşimi ve tarlaların arasında, yaklaşık 9 hektarlık bir alana yayılmış halde, olasılıkla Roma-geç antikçağa tarihlenebilecek bir yerleşime ait mimari kalıntılar bulunmaktadır. Yerleşimin etrafındaki tarlalar, çok geniş bir alana yayılmış tarım terasları, zeytin işlikleri, bunlarla bağlantılı kuyular, sarnıçlar ve yapılar, bölgede yoğun tarımsal faaliyete işaret etmektedir. Nitekim, Boğsak Koyu'nun arka bölgesindeki tepelerde ve vadilerde, büyük boyutlu zeytinyağı işlikleriyle dikkat çeken, irili ufaklı pekçok yerleşim kalıntısı (ör. Gölcük), bunlarla bağlantılı tarım terasları ve bugün hala kısmen kuru tarım için kullanılan geniş araziler bulunmaktadır. Bu kalıntılar daha önce kayıt altına alınmadığı için, öncelikle bunların tespiti ve GNSS/CORS aleti kullanılarak haritalanması çalışmasına başlanmıştır.

Eğribük/Tahtalimanı (Palaiai)

Mimari belgeleme ve tespit çalışmasının en önemli bölümü Eğribük'te (Palaiai) gerçekleştirilmiştir. Buradaki kalıntılar çoğunlukla ağaçların altında kaldığı için, hava fotogrametrisi yöntemleri kullanılamamış; vaziyet planının hazırlanmasında GNSS/CORS aletiyle yapılan ölçümler esas alınmıştır. Eğribük'teki mimari kalıntılar, denizin hemen içinden başlayarak içeriye yaklaşık 150 m devam etmektedir (Resim: 3). Bugün kalıntılar kamp alanı olarak kullanılmaktadır; bu nedenle tahribat devam etmektedir. Kalıntıların büyük bölümü, koyun kuzeyinde yoğunlaşmıştır; kuzey ve güneyindeki tepelerde ise, kalelere ait olduğu düşünülen harçsız moloz duvar yıkıntıları mevcuttur. Kıyıda, düzlük alanda geriye kalan mimari kalıntılar arasında, kaçak kazılarla ortaya çıkmış, bir evresinde zeytin işliği olarak kullanılmış bir yapı ve bazilikal formda, üç nefli ve tek apsisli, ilk evresi geç

antikçağa tarihlenebilecek, küçük bazilika dikkati çekmektedir.⁶ Bazilikanın kuzey duvarına bitişik, ama aralarındaki fiziksel bağlantı belli olmayan, tek nefli ve apsisli, kireçtaşı döşemesi kısmen korunmuş, bir yan mekân bulunmaktadır. (Resim: 4). Apsisin içindeki tuğla ile örülmüş dikdörtgen formlu bölme veya havuz, bu yan mekânın vaftizhane olabileceğini düşündürmektedir. Bu yapının mimari özellikleri ve olası evrelerini çözümlemeye yönelik bitki temizliği ve ayrıntılı çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir.

Eğribük'teki kalıntıların büyük bölümünde, Boğsak Adası'ndan aşına olduğumuz, harçlı, küçük dörtgen taş örgü görülmektedir (Resim: 5). Geç antikçağda burada bir liman ya da iskele olduğunu hem mimari kalıntılardan hem de yazılı kaynaklardan biliyoruz.⁷ Ayrıca Palaiai, verimli Ovacık ovası ve yamaçlardaki yoğun tarım teraslarının da gösterdiği gibi, tarım, hayvancılık ve orman ürünlerinin (özellikle gemi yapımı ve inşaat için ağaç) deniz ticaretine ulaştığı iki limandan birisidir. Tahtalimanı toponiminin de gösterdiği gibi, burası küçük olmasına rağmen, önemli bir ticaret iskelesidir.

Kargıcak Boğazı

Kargıcak Boğazı'nın kara kesiminde, güneyde Körömer Burnu, kuzeyde Akburun arasındaki kıyı çizgisinde, geniş bir alana yayılmış; ancak, neredeyse tamamen kaybolmuş mimari kalıntılar bulunmaktadır. Bunların bir yerleşime mi ait olduğu, yoksa buradaki bir demirleme alanı ile ilgili kalıntılar mı olduğunu söylemek için yeterli veriye rastlanmamıştır. Bu alanın geç antikçağda kullanılmış olduğunu, yamaçtaki Mavikent tatil sitesi civarında, 2013 yılında Silifke Müzesi'nin tespit ederek, mimari plastik parçalarını müzeye taşıdığı, kilise kalıntılarından biliyoruz.

⁶ Bu bazilika yaklaşık 15 yıl önce Silifke Müzesi tarafından kazılmıştır, ne yazık ki bu çalışmayla ilgili hiçbir arşiv kaydı bulunmamaktadır.

⁷ Ammianus Marcellinus, 14.2.13.

Kösrelilik Adası

Aphrodisias kentinin doğu koyunda yer alan Kösrelilik Adası'nda, kuzeybatı burnunda iskele ve ilgili yapılar (Resim: 6), adanın tepesinde kayaya oygu bir yol, kiliseye ait sütun gövdeleri ve kaideleri ve işlevlerini bilmediğimiz çeşitli yapıların kalıntıları bulunmaktadır. Bunların bir bölümü yalnızca ana hatlarını kaydedecek biçimde, GNSS/CORS kullanılarak ölçülmüştür ve az sayıda harç ve taş örneği arkeometrik analiz için toplanmıştır. Bu yapıların bir kısmı kabaca geç antikçağa tarihlenebilir; ancak, detaylı bir yüzey taraması yapılmadan, adadaki kalıntıların evreleri hakkında henüz birşey söyleyemiyoruz.

Dana Adası

Dana Adası'nda, 2011, 2014 ve 2015 yıllarındaki ön çalışmalarda, adanın kuzeybatı kıyısında, yaklaşık 1300 metre boyunca kesintisiz devam eden; ve içeriye doğru yaklaşık 130 metre uzanan bir yerleşimin kalıntılarını incelemeye başlamıştık (Resim: 7) . Adaya yapılan keşif amaçlı ziyaretlerde, sahil boyunca sıralanan çok sayıda sarnıç (Resim: 8); sarnıçlarla bağlantılı bir hamam kompleksi; ikisi kıyıda olmak üzere en az üç kilise kalıntısı ve bunlara ait mozaik tesseralar ile mermer ve kireçtaşı mimari plastik elemanları; işlevleri henüz bilinmeyen, Roma-geç antikçağa tarihlenebilecek pekçok yapı (Resim: 9), lahit ve khamosorion tipi mezarlar tespit edilmişti. Sınırlı ön çalışmalar sonucunda, bir liman yerleşimi olarak değerlendirdiğimiz bu kıyı hattının kuzey ve güney uçlarında, çekek yeri, tuzla ve taş ocağı olarak yorumlanabilecek kalıntılar tespit edilmişti.⁸ Kalıntıların özellikle kıyıya yakın olanları, hem çevresel etkiler hem de yapı malzemelerinin yağmalanması sonucunda, ancak temel seviyesinde korunmuştur ve oldukça bozulmuş durumdadır; bu da yapıların formlarının ve işlevlerinin anlaşılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Örneğin, tuğla duvar örgüsü ile inşa edilmiş hamam yapısının dış yüzeylerini kaplayan izodomik örgüye ait kesme taşlar neredeyse tamamen sökülüştür (Resim: 10). Her ne kadar henüz sistemli bir çalışma

⁸ Varinlioğlu, G. "Boğsak Adası ve Güney Isauria kıyıları yüzey araştırması (2011)," *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 30 (2013): 371-9; Varinlioğlu, G. "Boğsak Adası yüzey araştırması 2011 / Survey on Boğsak Island 2011," *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 10 (2012): 137-41.

yapılmamışsa da, Dana Adası'nda İ.s. 5.-8. yüzyıllar arasına tarihlenebilecek seramikler görüldüğünü belirtmek gerekir.

Boğsak Adası'nda olduğu gibi, Dana Adası'nın arka bölgesi yoğun bitki örtüsüyle kaplı olduğu için, bu alandaki kalıntıların sahada tespiti ve birbirleriyle olan ilişkisinin anlaşılması zorlu bir süreçtir. Bu nedenle 2015 çalışma sezonunda, geniş bir alana yayılmış bu kalıntılarda yapılacak sistemli arkeolojik çalışmayı kurgulayabilmek için, kuzeybatı kıyı çizgisi boyunca, düşük çözünürlüklü hava fotoğrafları (Resim: 11) ve videoları çekilmiştir. 2016 sezonunda, Boğsak Adası'nda yürütülmüş çalışmalarda uygulanan yöntemlerden yola çıkarak, Dana Adası'nda yoğun yüzey araştırması, mimari tespit-belgeleme, arkeometri ve jeolojik analiz çalışmaları planlanmaktadır.

SONUÇ

2010 yılında, Boğsak Adası'nda bir yerleşim arkeolojisi projesi olarak başlayan BOGA, bu yerleşimin parçası olduğu arkeolojik peyzajın farklı ölçeklerde, bütünsel ve artzamanlı olarak ele alındığı bir yüzey araştırmasına evrilmiştir. Önümüzdeki yıllarda, Taşucu Körfezi'ndeki dört adada ve kıyı çizgisinde, yoğun yüzey araştırması ve mimari tespit-belgeleme-envanter çalışmaları devam edecektir. Öte yandan, körfezin hinterlandında, HLC temelli yaygın yüzey araştırması ile ada, kıyı ve kara peyzajının bağlantısallığı araştırılacaktır.

Harita : 1

Resim : 1

Resim :2

Resim : 3

Resim : 4

Resim : 5

Resim : 6

Resim : 7

Resim : 8

Resim : 9

Resim : 10

Resim : 11

AKSARAY İLİ PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2015)

*İrfan Deniz YAMAN
Yavuz AYDIN
İraz Aslı YAMAN

GİRİŞ

“Aksaray İli Paleolitik Çağ YüzeY Araştırması” çalışmalarımıza, 2015 yılında başlamış bulunmaktayız. Bu yıl çalışmalarımızda Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Arkeoloji Müzesi’nden Uzman Mahmut AYGAT görev yapmıştır¹. Araştırma faaliyetleri Aksaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje numarası: 2015-069). Çalışmalarımız, 5 Ekim 2015 tarihinde başlamış ve 18 Ekim 2015 tarihinde sona ermiştir. Araştırmalarımız için seçtiğimiz bölgenin belirlenmesinin temel nedeni; bu bölgede daha önce Paleolitik konulu herhangi bir yüzeY araştırmasının yapılmamış olmasıdır. Esasında sadece bu sene araştırdığımız bölgede değil, aynı zamanda Aksaray İli ve çevresinde bu konuda herhangi bir çalışma bu tarihe kadar gerçekleştirilmemiştir.

Araştırmamıza başlamadan önce Aksaray İli ve çevresinde günümüze kadar hangi arkeolojik çalışmaların yapıldığı titizlikle araştırılmıştır. Halen devam eden ve tamamlanan arkeolojik kazılara bakıldığında, Aksaray’ın en eski tarih veren arkeolojik yerleşim alanının Aşıklı Höyük olduğu görülmektedir. M.Ö. 9. bin ve M.Ö. 8. bin arasına tarihlendirilen bir yerleşimdir. Orta Anadolu’da avcı-toplayıcı grupların göçer yaşamı terk ederek yerleşik hayata geçtikleri en eski köy olma özelliğiyle ön plana çıkarılmış bir alandır². Bu alan dışında Aksaray İli sınırları

* Yrd. Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN, Aksaray Üniversitesi, Sabire Yazıcı Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7.Km Merkez Kampüs 68100 AKSARAY/Türkiye
Arş. Gör. Yavuz AYDIN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye/ANKARA-Türkiye
Arş. Gör. İraz Aslı YAMAN, Aksaray Üniversitesi, Sabire Yazıcı Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7.Km Merkez Kampüs 68100 AKSARAY/Türkiye

¹ Kendisine, Araştırma ekibi ve şahsım adına teşekkür ediyorum.

² Özbaşaran 2011, 57 – Özbaşaran vd. 2010, 8-9.

içerisinde Musular Höyük³, Güvercinkayası⁴ ve Acem Höyük⁵ diğer önemli arkeolojik alanlar arasında sıralanabilirler.

Aksaray İli sınırları içerisinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları incelendiğinde ise; 1993 yılından başlanarak, 2007 yılına kadar çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmüştür⁶. Bu çalışmalarda dikkat çeken en önemli husus; Paleolitik konusunda hiçbir çalışmanın bulunmamasıdır. Bu noktadan hareketle öncelikle çalışma konusu belirlenmiş ve ardından Aksaray İli ve çevresinde yüzey araştırması yapılmamış bir bölge seçilerek çalışma programı netleştirilmiştir. Bu bağlamda 2015 yılı çalışmalarımızı gerçekleştirmiş olduğumuz alan, genel olarak Aksaray il merkezinin güneydoğu ve Hasandağı'nın kuzeydoğu çevresi: kuzeyde Sevinçli Kasabası, doğuda Uzunkaya Köyü, güneyde Yuva Kasabası ve batıda Akhisar köyü ile sınırlanmış bir bölgedir (Resim: 1).

Yüzey araştırmasına başlanmadan önce, çalışmaların en olumlu koşullarda yapılabilmesi adına çalışma alanı üzerindeki yol güzergahları belirlenmiştir. Oldukça dik ve engebeli bir araziye sahip olan bölge içerisinde çok sayıda vadi, kurumuş dere yatağı, tepe bulunduğu için söz konusu arazilere mümkün olduğu kadar yakın bir yol ile ulaşılarak zamandan tasarruf edebilme imkanı yaratılmıştır. Çalışma alanı içerisinde günlük araştırma bölgesi belirlenerek, bu sahanın araştırma ekibi tarafından hiçbir bölüm atlanmadan göz ile taraması gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sırasında dikkat edilen diğer önemli bir husus ise; arazide sadece yontmataş odaklı bir tarama yapılmamış olması aynı zamanda yontmataş yapımında kullanılabilecek uygun hammaddelerin tespit edilmesi yönünde olmuştur. Bu bağlamda yontmataş yapımı için en ideal hammadde olarak kabul edilen obsidiyen ve çakmaktaşı kökenli malzemeye şartlanmadan, her türlü taş dikkatle incelenmiştir. Nitekim 2015 yılı çalışmaları sırasında keşfedilen buluntu alanlarından bir tanesi – ve belki de en önemlisi- bu yaklaşım sayesinde tespit edilmiştir. Çalışılan bölgenin taş türleri ve hangilerinin yontmataş yapımı için uygun olduğunu bilmek, her zaman araştırma ekibi için bu anlamda bir avantaj sağlamaktadır. Unutulmaması gereken

³ Gülçur 1995, 193 – Gülçur 1997, 405.

⁴ Gülçur ve Endoğlu 1998, 85-97

⁵ Özgüç 1966, 2 – Öztan 1991, 247.

⁶ Gülçur 1995, 191-214 – Balkan-Atlı ve Cauvin 1997, 293-312 – Balkan- Atlı vd. 2009, 329-346.

diğer bir konu ise, esasında bölgede hammadde kaynağı olmasa bile, dışarıdan taşınarak getirilmiş malzemenin olabileceğidir. Kısacası çalışmamız sırasında yontmataş konusunda araştırma ekibi olarak her türlü olasılığı düşünüp değerlendirerek bir çalışma gerçekleştirmiş bulunmaktayız. Çalışma sahasının adım adım gezilmesine karşın bazen işin içerisine şans faktörünün de dahil olduğunu unutmamak gerekir. Aynı arazide çalışma gerçekleştirmiş birden fazla ekip olsa bile, ender durumlarda dikkatli ve şanslı bir ekip üyesi daha önce keşfedilmemiş bir bulguya rastlayabilir.

BULGULAR

Araştırma sırasında izlenen rota, genel anlamda çalışma alanının kuzey bölümünden güneye doğrudur. Bu rotanın izlenmesinde temel neden, şehir merkezinin ve konaklama alanının, çalışma alanının kuzey bölümünde yer almasıdır. Dolayısıyla her çalışma gününde, araştırılan alana en kısa sürede ulaşarak zamandan tasarruf edebilmek hedeflenmiştir. Çalışma alanının başlangıç bölümleri, genel anlamda şehir merkezine yakın olmakla birlikte, büyük bir taş ocağı, ağaçlandırma sahası gibi karışık sahaları içermektedir. Arazinin doğal yapısı korunmamış olsa da, bu tür arazilerde ne ile karşılaşılabilceğinizi kestiremezsiniz. Özellikle Taşkestik Tepe olarak adlandırılan alanda, bölgede karşımıza çıkabilecek, yontmataş yapımına uygun hammaddenin varlığı da araştırılmıştır.

Çalışmamızın ilk günü içerisinde, ilk yontmataş bulgular tespit edilmiştir. Esasında şehir merkezine bu kadar yakın bir alanda bu tür malzemeye rastlanması şaşırtıcıdır. Araştırmanın ilerleyen günlerinde, zorlu arazi koşullarında; sürülmüş tarlalar, dik yamaçlar ve tepelerle kaplı bir bölgeye gelinmiştir. Bu bölge içerisinde neredeyse hiç taş malzeme görülmemiştir. Araştırma açısından olumsuz bu durum, güneye gidildikçe değişmeye başlamıştır. Başlangıçta yontmaya uygun taşların görülmeye başlanması ve devamında tekil buluntular ile arazide gözle görülür bir değişiklik ortaya çıkmıştır. İlerleyen günler içerisinde Eski Akhisar yakınlarında Burç Tepe olarak isimlendirilen alanda, dağınık halde geneli küçük boyutlu obsidiyen malzeme tespit edilmiştir. Obsidiyen bulunan alanın tamamında amorf seramik parçaları da ele geçmiştir. Bu bölge içerisinde insan tarafından şekillendirilmiş küçük mağaralara rastlanmıştır. Bu oyuk alanların özellikle

mumyaların konulması için kullanılan alanlar oldukları düşünülmektedir. Bu düşünce esasında bölge halkı tarafından bilinmekte, Müze çalışanları tarafından da doğrulanmaktadır. Sözü nü ettiğimiz mağaralar doğal olmayıp herhangi bir dolgu barındırmadığı için detaylı olarak incelenmemiştir.

Burç Tepe'nin yaklaşık 1.3 km doğusunda, eteklerinde ve üzerinde çok sayıda seramik bulunan bir höyük tespit edilmiştir. Bu höyüğün daha önce tescillenmediği öğrenilmiş ve yetkililere konu ile ilgili bilgiler aktararak, Akhisar'a yakınlığı sebebiyle "Akhisar Höyük" olarak adlandırılmıştır. Bu alanın doğusunda yine mimari kalıntılar bulunan ve kaçak kazı çukurlarıyla tahrip edilmiş başka alanlar gözlemlenmiştir. Araştırmamız sırasında maalesef çok sayıda kaçak kazı alanı görülmüştür.

Araştırmamızın ilerleyen günleri içerisinde, sürülmüş bir tarlanın hemen yanında bulunan bir tepe ve eteklerinde dağınık halde yontmataş bulgular tespit edilmiştir. detaylı incelemeler neticesinde hammadde kaynağının da tepe eteklerinin güney bölümünde olduğu görülmüştür. Aynı hammadde kaynağının Ortaakburun Tepesi olarak adlandırılan bu alanın hemen doğusunda yer aldığı belirlenmiştir. Bu tepede hammadde kaynağı olmasına karşın, herhangi bir yontmataş malzemeye rastlanmamıştır.

Araştırmanın son günlerinde, çalışma sahasının güney bölümünde Çelte k Köyü ile Uzunkaya Köyü arasında yer alan bir alanda, kurumuş bir dere yatağında bir alet ele geçmiştir. İlk etapta uzaktan bir el baltası görünümünde olduğu için iki yüze yli alet olduğu düşünülmüştür. Yakından yapılan incelemeler neticesinde ise bu aleti tanımlamanın pek te kolay olmadığı netleşmiştir.

Yüzey araştırması sırasında arkeolojik bulgulara rastlanan toplam 4 alan ve bir adet daha önce tescili yapılmamış höyük tespit edilmiştir.

1 NUMARALI ALAN: Taşkestik Tepesi doğusunda kalan Ortasoy Tepesi, Sevinçli Köyü'nün 2.5 km. batısı.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0595350 E, UTM Kuzey 04245036 N

Google Earth Koordinatları: 38° 20' 54.29" K, 34° 5' 28.30" D

Rakım: 1250 m.

Bu alan içerisinde bulunan az sayıda yonga esasında herhangi bir döneme atıfta bulunulabilecek nitelikte olmamasına karşın, Aksaray şehir merkezine yaklaşık 4,5 km. uzaklıkta olması dolayısıyla kayda alınmıştır. Zira şehir merkezine yakın alanların tamamı yakını ağaçlandırma çalışmaları nedeniyle doğal yüzeyin bulunma ihtimalinin olmadığı bölgelerdir.

2 NUMARALI ALAN: Burç Tepe sırtları, Akhisar Köyü'nün yaklaşık 2.4 km. kuzeyi.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0596591 E, UTM Kuzey 04241174 N

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 48.50" K, 34° 6' 17.50" D

Rakım: 1272 m.

Burç Tepe sırtlarında yer alan alan içerisinde, geneli küçük boyutlu ve çok sayıda obsidiyenden üretilmiş yonga ve dilgi tespit edilmiştir. Söz konusu parçaların incelenmesi neticesinde teknolojik ve tipolojik özellikleri bakımından karakteristik bir parçaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla dönem açısından fosil direktör niteliğinde bir parça olmadığı için buluntular sadece yonga ve dilgi olarak kayda geçirilmişlerdir (Resim: 2-3).

3 NUMARALI ALAN: Ortaakburun Tepesi, Çeltek Köyü'nün 2 km. güneyi.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0595940 E, UTM Kuzey 04240028 N,

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 11.59" K, 34° 5' 50.16" D

Rakım: 1162 m.

2015 yılı arazi çalışmalarımız sırasında tespit edilen en önemli alandır. Tepe ve eteklerinde gerçekleştirdiğimiz inceleme sırasında başlangıçta dağınık konumda büyük boyutlu yongalara rastlanmıştır (Resim: 4). Bu yongalar üzerinde belirgin

topuklar ve geniş vurma yumruları tespit edilmiştir. İlerleyen süreçte daha detaylı araştırmalar neticesinde tepenin esasında hammadde kaynağı olduğu görülmüştür. Yongaların tamamı yakınının Alt Paleolitik Dönem özellikleri gösterdiklerini düşünmekteyiz. Özellikle Alt Paleolitik yongalı kültürler arasında yer alan *Clactonien* özelliklere benzerlik söz konusudur. Bu alanda bulunan hammadde ile ilgili net bir bilgi alabilmek adına, bölgede araştırmaları bulunan bilim insanlarıyla görüşülmüştür⁷. 3 numaralı alan olarak tanımladığımız tepe ve çevresinde bulunan hammaddenin Çörtlü Kireçtaşı (Göl Kireçtaşı) olduğu anlaşılmıştır. Yontmataş malzemelere bakıldığında, bazı parçaların sertliğini muhafaza ettiği görülürken bazılarının ise bozulmaya maruz kaldığı ve yapısal değişikliğe uğradıkları tespit edilmiştir.

Hammadde kaynağını barındıran bu alanın aynı zamanda yontmataş parçaların üretimi için kullanılan bir yer olduğunu düşünmekteyiz.

Buluntularımız içerisinde bir adet çekirdeğin büyük olasılıkla *Levallois Çekirdek* olduğu düşünülmektedir (Resim: 5). Bu bağlamda Alt-Orta Paleolitik Dönem'e atıfta bulunmamıza olanak sağlayan bir buluntu niteliğindedir.

4 NUMARALI ALAN: Sakızlı Burnu, Çeltekköyü ile Uzunkaya Köyü arasında.

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0602235 E, UTM Kuzey 04238271 N,

Google Earth Koordinatları: 38°18'9.36" K, 34° 5' 54.39" D

Rakım: 1250 m.

Uzunkaya Köyü'nün güneybatı kısmında yer alan bir sırtta bulunmaktadır. Söz konusu alanda bir kenarı üzerinde düzelti bulunan bir alet ele geçmiştir (Resim: 6). Bu parçanın form itibarıyla bir el baltası olabileceğini düşünmekteyiz. Buna karşın iki yüzeyli alet tanımında her iki yüzden düzelti taşıma özelliğini barındırmaması kafamızda soru işareti oluşturmaktadır. Gerçekleştirmiş olduğumuz incelemeler neticesinde bu parçanın benzerinin Afrika'da bulunduğunu ve *Homo erectus*

⁷ Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILDIZ (Aksaray Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Bölümü) ile kişisel görüşme.

tarafından kullanılan, basit ve çok işlenmemiş el baltası olarak tanımlandığı görülmüştür (Resim: 7). Bu alet ve olası benzerlik durumuyla ilgili görüşlerimiz kesinlik içermemekle birlikte, az sayıda düzelti taşıyan olasılıkla *Abbevilien* tipte bir iki yüzeyli alet olabileceği yönündedir.

Akhisar Höyük: (İsimlendirme tarafımızca yapılmıştır)

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0597998 E, UTM Kuzey 04241808 N,

Google Earth Koordinatları: 38° 18' 55.55" K, 34° 7' 15.54" D

Rakım: 1242 m.

Söz konusu höyük Akhisar Köyü'nün içinden geçerek kuzey yönünde ilerleyen yol üzerinde bulunmaktadır. Akhisar Köyü'nün yaklaşık olarak 4.5 km kuzey doğusunda Kıraç Bağları mevkiinde yer almaktadır. Höyük çevresinde Demir Çağı'na ait seramik mevcuttur (Resim: 8).

SONUÇ

Aksaray İli ve çevresinde gerçekleştirmiş olduğumuz Paleolitik Çağ konulu yüzey araştırmasının başlatılma nedeni, araştırma alanı sınırları içerisinde söz konusu çağa ait arkeolojik materyal olup olmadığı sorusudur. Bu sorunun cevaplanabilmesi için 3 yıllık plan dahilinde tüm alanların araştırılmasını beklemek gerekecektir. 2015 yılı çalışmalarımız, temel sorumuzun karşılığını olumlu anlamda cevaplamıştır. Araştırma sırasında tespit edilen yontmataş materyaller içerisinde – özellikle 3 ve 4 numaralı alan- bizlere net bir kültüre atıfta bulunma imkanı vermemesine karşın, dönemsel açıdan sorularımızı yanıtlayacak niteliktedir. 3 numaralı alanda bulunan malzemeler ve 4 numaralı alanda ele geçen tek buluntu Alt Paleolitik Dönem özellikleri yansıtmaktadır. Bunun yanında yine 3 numaralı alanda bulunan *Levallois* çekirdek Alt-Orta Paleolitik özellikler gösteren bir malzemedir. Dolayısıyla araştırmamızın ilk yılında Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek

⁸ <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2032299/Humans-created-stone-axes-350-000-years-earlier-thought.html>

materyallerle karşılaşmak oldukça sevindirici ve ilerleyen yıllarda devam edilecek araştırmalar için önemli ipucu niteliğindedir.

Bizim açımızdan sevindirici sonuçların yanı sıra, henüz cevaplayamadığımız soru işareti olarak kalan konularda söz konusudur. Bunlar arasında belki de en şaşırtıcı olanı; obsidiyen hammadde kaynaklarına sadece 18 km. uzaklıkta olan bir alanda neredeyse hiçbir yontmataş materyale ya da ham obsidiyene rastlanmamış olmasıdır. Bu konuyla ilgili düşüncelerimiz ilerleyen yıllarda gerçekleştireceğimiz araştırmalarla netleşecektir.

Yüzey araştırması sırasında bulunan yontmataş malzemenin Alt Paleolitik Dönem *Calctonien* ve *Abbevilien* kültürler ile bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla *Homo erectus* insan türünün kullanmış olduğu aletler olabilmeleri söz konusudur. Malzemeler ile ilgili kültürel yorumlarımız kesinlik arz etmemekte olup, tartışmaya açıktır. İlerleyen yıllarda devam etmesini umut ettiğimiz araştırmalarımız bu konularda da daha net cevaplara ulaşabilme imkanını bizlere tanıyacaktır inancındayız.

KAYNAKÇA

BALKAN-ATLI, N., M.C. CAUVIN (1997). “1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, 293-312.

BALKAN-ATLI, N., N. KAYACAN, B. DİNÇER, Y. ÇAKAN, L. ASTRUC, (2009). “Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması (Göllüdağ Obsidiyen Araştırmaları)”, *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3.Cilt*, 329-346.

GÜLÇUR, S. (1995). “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması”, *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 191-214.

GÜLÇUR, S. (1997). “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1995 Ortak Yüzey Araştırması”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II.cilt*, 401-412.

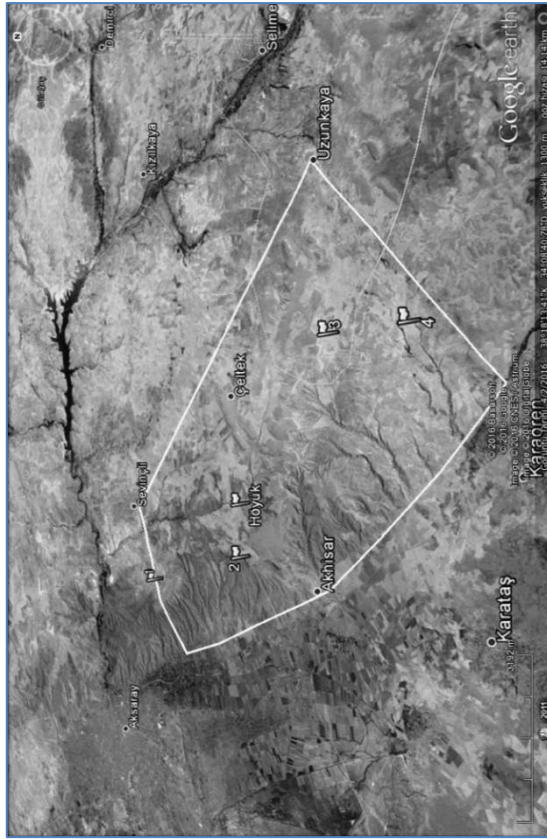
GÜLÇUR, S. ve M. ENDOĞRU (1998). “Güvercinkaya 1996 Kazısı”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: 85-112.

ÖZBAŞARAN, M., G. DURU, D. TEKSÖZ, S. OMACAN (2010). “Yaşayan Geçmiş: Aşıklı Höyük”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 8: 7-20.

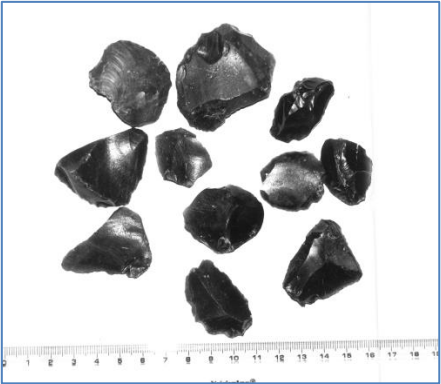
ÖZBAŞARAN, M. (2011). “Re-Starting at Aşıklı”, *Anatolia Antiqua*, XIX: 27-37.

ÖZGÜÇ, N. (1966). “Acemhöyük Kazıları/Excavations at Acemhöyük”, *Anadolu/Anatolia X*: 1-28/29-52.

ÖZTAN, A. (1991). “1989 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 247-258.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

2015 YILI BATI KARADENİZ KIYILARI ARKEOLOJİK SUALTI ARAŞTIRMASI

*Emre OKAN

Batı Karadeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları'nın ilk etap çalışmaları 2015 yılı Eylül ayı içinde gerçekleştirildi. Bu çalışmanın başlatılmasında, ülkemiz Karadeniz kıyılarında arkeolojik araştırmaların yetersiz oluşu nedeniyle, potansiyelinin tam olarak bilinmemesi başlıca etken oldu. Bu, hem Karadeniz arkeolojisi hem de ülkemiz sualtı kültürel mirası açısından büyük bir boşluğun oluşmasının da nedenidir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya gibi Batı Karadeniz ülkelerinin yaptıkları çalışmalar ve tespit ettikleri arkeolojik kalıntılar, ülkemiz Karadeniz kıyılarının da kapsamlı bir biçimde gözden geçirilmesinin zorunluluğunu doğurmuştur.

2015 yılı çalışmalarımızı iki ana başlıkta toplamakta yarar vardır. Bunlardan birincisi, deniz üzerinde geçirilen zaman ve yapılan çalışmalar, diğeri ise deniz ve hava şartları ile zorunlu tatillerin araya girmesiyle doğan boşlukta karadan yapılan ve potansiyel liman alanlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar.

* Yrd. Doç. Dr. Emre OKAN, Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE

1 Araştırmanın 2015 yılı ilk etap çalışmaları 21-30 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Çalışmaya Bakanlık Temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Arkeolog İhsan TERCAN katıldı. Düzce Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet BİLİR, Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü doktora öğrencisi Güzin BİLİR çalışmada heyet üyesi olarak yer aldı. Kendilerine teşekkürü borç bilirim. Çalışmada maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, Ereğli Derin Deniz Dalış Merkezi eğitmeni Sayın Volkan DEMİRCİOĞLU'na sonsuz şükranlarımı sunarım. Son olarak izin ve katkıları için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve değerli personeline sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

1- Arazi Çalışmaları

21.09.2015 tarihinde, Zonguldak İli, Ereğli İlçesi'nde, projenin arazi çalışmaları başladı. Bu çalışmalar, aralıklarla (deniz ve hava şartlarının izin verdiği ölçüde) yaklaşık 10 gün devam etti. Ereğli ve çevresinde yapılan çalışmalarda, toplam üç farklı noktaya dalışlar gerçekleştirildi (Harita : 1).

1.1- Ereğli Antik Mendirek ve Liman İçi Çalışmaları

Herakleia Pontika kenti limanı üzerine bugüne kadar az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu limanı ve kalıntılarını ilk tanımlayanlar 17. ve 18. yüzyıllarda bölgeye gelmiş olan seyyahlardır². Bu seyyahların ve Hoepfner'in aktardığı bilgiler bize Herakleia Limanının ne kadar büyük ve görkemli olduğunu göstermektedir. Antik yazarlardan Herakleia'lı Memnon ise kentteki limandan bahsederken "Büyük Liman"³ tabirini kullanır. Bu da kentte başka bir liman olması gerektiğini akla getirir. Hoepfner, kendi zamanında su yüzünde kalıntıları görülen liman mendireğinin, olasılıkla kentin pazaryeri ile ilişkili olan liman olduğunu, Menon'un bahsettiği "Büyük Liman" ın ise kentin kuzeyindeki liman bölgesi olması gerektiğini belirtir. Ancak bugün kuzeydeki limanın durumunu gösteren herhangi bir iz kalmamıştır. Hoepfner, ticari liman olarak tanımlayabileceğimiz güneydeki limanın, korunmuş olan mendireğini, "270 m. uzunlukta ve bir süre düz devam ettikten sonra güneye doğru kıvrılır" şeklinde tanımlamıştır⁴. Bu çalışmada, liman çukurunun ölçüleri 600X300 m. olarak belirtilmiş ve kentin deniz gücü olarak bölgedeki önemini vurgulayan ölçüler olduğu ayrıca belirtilmiştir⁵. Herakleia limanının görkemi kentin denizcilik ve gemi yapımındaki görkeminin de yansımasıdır bir bakıma. Şöyle ki, özellikle Hellenistik dönem, İskender'in generallerinin birbirlerine gövde gösterisi yaptığı bir dönemdir ve özellikle Ptolemaios sülalesi bu konuda oldukça başarılı görünmektedir. Bu dönemde yapılan "Büyük Boyutlu Gemi"ler,

² Bu seyyahlar ve kente ait plan ve gravürleri için bkz. W. Hoepfner, "Herakleia Pontike-Eregli. Eine Baugeschichtliche Untersuchung". *Forschungen an der Nordküste Kleinasiens. Ergänzungsbande zu den Tituli Asiae Minoris*. Band II Teil I, Wienne, 1966. 7-11.

³ Memnon 34.8.

⁴ Hoepfner 1966, 14.

⁵ Hoepfner 1966, 15.

donanmaların da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim Demetrios Poliorketes'in oğlu II. Antigonos'un, Makedonia'ya yaptığı seferde Ptolemaios Keraunos ile yaptığı ve kaybettiği deniz savaşında, ptolemaios'un donanması çok sayıda kentin gönderdiği gemiden oluşmaktaydı. Ancak bunlar içerisinde en önemlisi Herakleia kenti tarafından gönderilen ve içinde 1600 kürekçi, 1200 asker ve 2 dümenciye barındıran, sekiz sıra kürekçili (oktareme), "*Leontophoros*" yani aslan taşıyan isimdeki devasa gemiydi⁶. Memnon⁷ tarafından övgüyle bahsedilen bu gemi, Herakleia'nın denizcilikteki üstün konumunun da bir göstergesiydi.

Neredeyse 1960'lı yıllara kadar deniz yüzeyinden bile rahatlıkla görülebilen ve bugün ne yazık ki modern balıkçı barınağının altında kalmış olan kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu antik Herakleia Pontika limanının (**41 16. 858'N-31 24. 668'E**), güney kanadı üzerinde çalışmalar yapıldı (Harita: 1, No: 2). Bu çalışmalarda, denizin durgun oluşu ve havanın sakin oluşu sayesinde, mendireğin yaklaşık 40-50 m. lik kısmı üzerinde yaklaşık 45 dk ile 1 saat arasında bir süre, detaylı dalışlarla görüntü alındı. Buna göre, Antik Herakleia Pontika mendireğinin ilk olarak kesme taş bloklarla, düzgün bir mimari yapıda inşa edildiği, ancak zaman içinde gerek depremler, gerekse de dalga hareketleriyle, bugünkü yığma taş görüntüsünü elde ettiği anlaşıldı. Mendireğin yapımında bölgenin yakınındaki taş ocaklarından alındığı anlaşılan büyük boyutlu kesme taş bloklar ile şekilsiz büyük blokların kullanılmış olduğu görüldü (Resim: 1). Bu bloklar içinde yer alan ve olasılıkla antik kentteki yapıların kalıntıları olabilecek mimari bloklar, mendirek yapısının birkaç evreli olabileceği izlenimi verdi. İlk mendirek olasılıkla kentin kurulduğu İ.Ö. 5. yüzyıl başından sonra inşa edilmiş, ancak Roma Döneminde, kentin önem kazanmasıyla birlikte genişletilmiş olmalıdır. Bu genişlemede de, kentin erken Dönemine ait mimari elemanların kullanıldığı, kalıntılardan anlaşılmaktadır (Resim: 1). Buna rağmen kronolojik açıdan yeterli veri olmaması, dönemsel ayrımın tam olarak yapılabilmesini zorlaştırdı. Bu çalışmalar 2016 yılında daha detaylı bir biçimde yapılarak konuyla ilgili daha doğru bilgilere ulaşılması

⁶ Leontophoros isimli devasa savaş gemisi her bir kenarında 100 sıra kürek ve her bir kürek sırasında 8 kişinin yer aldığı bir gemi olarak tanımlanmış ve hesaplama buna göre yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak bkz. W.M. Murray, *The Age of Tians: The Rise and Fall of the Great Hellenistic Navies*, Oxford University Press, 2011, 170-175.

⁷ Memnon 8, 6 (III 2) Jacoby'de, FGrHist. III B 434 s. 344.

amaçlanmaktadır. Günümüzde çok az bir kısmı su yüzeyinde görülebilen antik mendireğin mendireğin büyük kısmı modern balıkçı barınağı altında kalmış durumdadır. Demir Çelik Fabrikası'na olan yakınlığı da eklendiğinde sualtında kalan 50 m. lik kısım hala tehlike altındadır. Bu nedenle araştırmanın ilerleyen sürecinde yapılacak olan daha detaylı çalışmalar sonucunda, yapının koruma altına alınması için gerekli öneriler de sunulabilecektir.

Aynı bölgede, modern balıkçı barınağının güneyinde, antik mendireğin doğusunda, liman içi olarak adlandırılan alanda (41 16. 871'N-31 24. 653'E) yapılan çalışmalarda ise, yaklaşık 4-5 m. derinliğe dalışlar gerçekleştirildi. Ancak sadece döküntü nitelikte birkaç seramik parçası dışında kaydadeğer bir veriye rastlanmadı.

1.2- Ereğli'nin Güneyinde Yapılan Çalışmalar

Ereğli İlçesi'nin güneyinde, Ereğli ile Alaplı ilçeleri arasındaki sahil yolu üzerinde, modern Huzurevi' nin batısındaki, Aquapark'ın bulunduğu alanda (Harita 1, No. 1) yapılan çalışmalarda, Ereğli antik mendireğinden daha iyi durumda bir başka mendireğin kalıntılarına rastlandı (41 13. 217'N-31 24. 067'E). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bu yapı, antik Herakleia mendireğinden daha iyi korunmuş durumda tespit edildi. Batıya doğru yaklaşık 140 m. uzunlukta ve en geniş bölümü yaklaşık 13 m. dir. Bu mendirek üzerinde, tüplü dalış yerine, serbest dalış yöntemiyle çalışıldı ve önemli görüntüler elde edildi. Yapılan incelemeler sonucunda, bu mendireğin Ereğli mendireğinden farklı olarak, çoğunluğu şekilsiz taşlardan oluşan irili ufaklı (poligonal ve az sayıda rektogonal) blokların birbiri üzerine yığılmasıyla oluşturulduğu görüldü (Resim : 2).

Bu mendirek, antik yazarlar tarafından da bahsedilen⁸ antik Lykos/Lykus (Modern Güllüç) nehrinin deniz döküldüğü alana oldukça yakındır. Lykos/lykus nehri De Graauw tarafından antik bir liman olarak tanımlanır⁹. Nitekim İ.S. 3. yüzyıl'da yaşamış olan Caius Julius Solin, "Polyhistor" adlı eserinde Lykos/lykus

⁸Pseudo Skylaks Periplus 91; Ksenophon, Anabasis VI. 2.3.

⁹ Arthur de Graauw, *Ancient Ports and Harbours* Vol. 1: The Catalogue, 4th Edition, 2014.

nehirinin bulunduğu yerde Acone Limanı olduğunu belirtir¹⁰. Bunun yanında Plinius (Nat. Hist. IV. I.4.), Herakleia kentinin Lykos/Lykus nehrinin üzerinde yer aldığını belirtir, yani bu bölgeyi de Herakleia territoryumuna dahil eder. Bu noktada tespit etmiş olduğumuz mendirek, en azından şimdilik, De Graauw tarafından Lykuos/Lykus nehri üzerinde olduğu iddia edilen antik limanın lokasyonu açısından da bir fikir vermektedir. Ancak konu ile ilgili kesin sonuçlara 2016 yılı çalışmalarında, nehir ağzında yapılacak jeofiziksel çalışmalar sonrasında ulaşılabacaktır.

Bu alanda hava şartlarının çok elverişli olmaması nedeniyle, detaylı biçimde çalışılamadı ve herhangi bir tarihleyici materyalin tespit edilememesi nedeniyle de, tarihi hakkında bilgi elde edilemeyn bu yapının detaylı araştırmaları, 2016 yılı çalışma takvimine bırakıldı..

1.3- Bababurnu (Çeştepe)

Modern Ereğli İlçesi'nin kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve üzerinde, Antik Herakleia kentine ait deniz feneri kalıntılarını barındıran, Bababurnu yada Çeştepe adıyla bilinen burnun batısında (**41 17. 127’N-31 23. 301’E**), yaklaşık 20-25 m. derinlikler arasında dalış çalışmaları gerçekleştirildi (Harita 1, No: 3), Her ne kadar antik çağda korunaklı bir mendireğe sahip olsa da, batı ve kuzeybatı rüzgarlarına açık oluşu bu bölgeyi, batıklar açısından önemli bir konuma getirir. Bu amaçla söz konusu alanda hem dip yapısının durumunu gözlemlemek, hem de olası batıklar veya amphoraların tespiti amacıyla dalışlar gerçekleştirildi. Hava şartlarının biraz sert olması ve havanın kapalı olması sualtında görüşün yetersiz olmasına neden oldu. Buna rağmen, çok sayıda, ancak kronolojik açıdan bütünlüğü olmayan (İ.Ö. 4.- İ.S. 5-6. yüzyıllar arası) seramik-özellikle amphora- parçaları tespit edildi (Resim: 3),. fotoğraflama işlemi yapılarak yerine geri koyuldu (Resim: 4).

1.4- Melen Ağzı Yüzey Araştırması

¹⁰ Polyhistor Chap.44, "C'est là que sur le fleuve Lycus, est située Héraclée ; c'est là qu'est le port Acone.....". C. J. Solin, *Polyhistor*, C.L.F. Panckoucke, Paris 1847.

Hava şartlarının deniz çalışmasına izin vermediği günlerde, araştırmanın B planı olan mevcut liman alanlarının tespiti amacıyla karadan çalışmaya devam edildi. Bu çalışmalarda ilk olarak, Batı Karadeniz'in en önemli nehirlerinden biri olan ve özellikle Prusias ad Hypium (Düzce-Konuralp) kentinin denizle bağlantısını sağlayan Melen (Hypios) nehrinin denize döküldüğü noktada araştırmalar gerçekleştirildi (**41 04. 217'N-30 57. 012'E**) (Resim: 4). Antik yazarların da bahsettiği üzere, nehrin oldukça geniş olan ağız kısmı, antik dönemde fırtınadan kaçan gemilerin sığınma limanı olarak kullanılmasının yanında, iç kesimlere yapılan taşımacılığın başladığı küçük bir ticaret limanı olarak ta kullanılmıştır. Bugün bile nehir ağzının iç kesimlerine kadar balıkçı tekneleri ile özel teknelerin girebiliyor ve demirleyebiliyor olması, nehrin antik misyonunu bugün de devam ettirdiğini gösteren önemli bir durumdur. 2016 yılı çalışmalarında, bu nehrin ağız kısmında yapılacak olan jeofizik araştırmalar ile deniz tabanı altında kalmış olası kültür varlıklarının tespitinin yapılması amaçlanmaktadır.

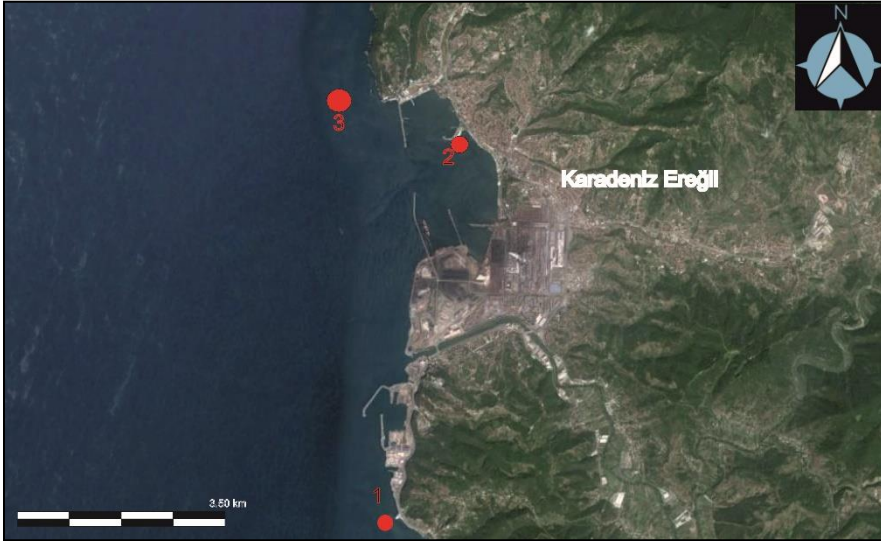
1.5- Zonguldak Çavuşağzı Koyu

Zonguldak Limanı'nda, bölgedeki salyangoz dalıcıları ile yapılan bilgi edinme toplantılarında, sualtı kültür kalıntılarının yerleri konusunda bilgi alışverişi yapıldı. Bu konuşmalar esnasında dikkatimizi çenек husus, tüm salyangoz toplayıcılarının Çavuşağzı adıyla bilinen koydan bahsetmeleri oldu. Bunun üzerine Bakanlık Temsilcisi ile birlikte Cemaller Köyü'ne bağlı Çavuşağzı koyuna (**41 22. 36 N- 31 36. 20 E**) giderek bu alanda gözlemlerde bulunuldu (Resim: 5). Gerçekten de küçük çaplı bir limanın varlığına işaret eden kıyıdaki kayalar üzerinde insan eliyle yapılmış bazı izlere rastlandı. Nitekim antik yazarlardan Arrianus'un "Karadeniz Seyahati" isimli çalışmasında bahsettiği Nymphae isimli antik bir yerleşimin bugünkü Çavuşağzı sınırlarında olduğu tespit edilmiştir¹¹. Bu alandaki detaylı çalışmalar araştırmanın 2016 yılı çalışma takvimine dahil edildi.

¹¹ De Graauw isimli araştırmacı, Ege, Akdeniz ve Karadeniz'deki antik limanların tamamını koordinatlarıyla birlikte yayınlamıştır. Bunun için bk. A. De Graauw, Ancient Ports, Vol I, 2014.

Sonuç

Zonguldak İli, Ereğli İlçesi sınırları içinde gerçekleştirilen , "Bithynia Bölgesi Karadeniz Kıyıları antik Liman, Yerleşim ve Batık Potansiyelinin Tespiti" başlıklı sualtı yüzey araştırmasının 2015 yılı ilk etap çalışmaları başlıca 2 bölgede gerçekleştirildi. Bu çalışmalarda biri yeni keşif olmak üzere iki adet antik liman mendireği tespit edildi ve literatüre dahil edildi. Ayrıca olası liman yerleşimlerinin belirlenmesi amacıyla karadan yürütülen çalışmalarda Düzce İli sınırlarındaki Melenagzı ile Zonguldak İli sınırlarında yer alan Çavuşağzı yerleşimlerine gidilerek, buralardaki olası liman potansiyeli araştırıldı. Bu çalışmalar bize, Karadeniz'in antik çağlardan günümüze kadar, zamanı ve etkisi kestirilemeyen fırtınalarına karşı, denizcilerin belli noktalara, sığınma amaçlı küçük limanlar yaptıklarını gösterdi. Özellikle Ereğli lianı güneyinde bulunan mendireğin de esas olarak bu amaçla yapılmış olduğu düşünülebilir. Ereğli Bababurnu açıklarında yapılan dalışlar ile söz konusu kıyı şeridinin, batıklar açısından tatmin edici verileri barındırdığı sonucuna varıldı ve 2016 yılı çalışmalarının özellikle bu alanlarda yoğunlaştırılmasına karar verildi.

Harita 1: 2015 Yılı Çalışma Alanları

Resim 1:Ereğli Antik Mendirek Kalıntısı

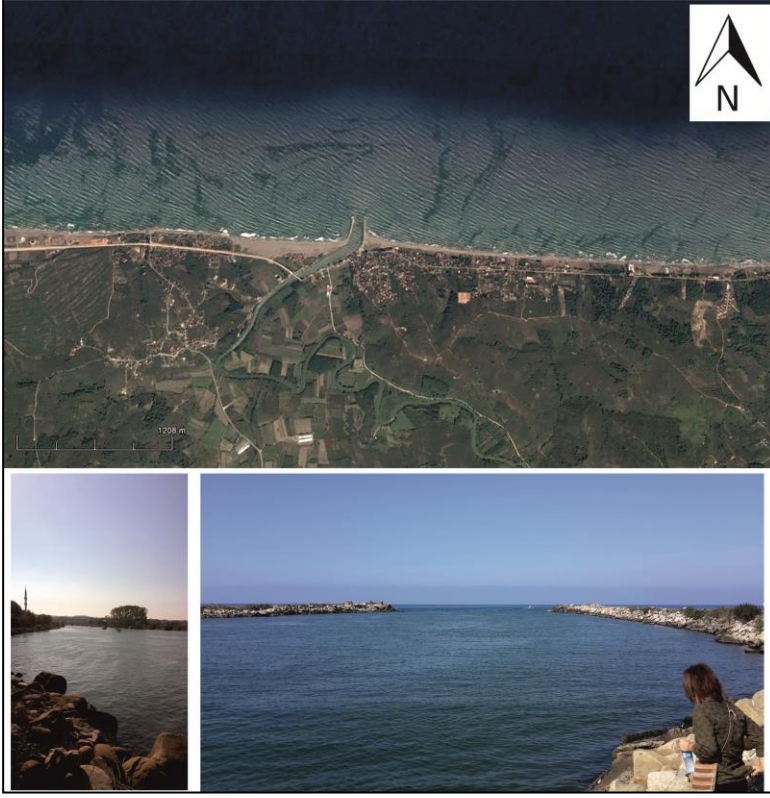
Resim 2:Lykos/Lykos Nehri güneyindeki mendirek.

Resim 3: Ereğli Bababurnu

Resim 4:Farklı dönemlere ait amphora örnekleri

Resim 4:Malen Ağızı yüzey araştırması uygu görüntüsü ve nehir ağzından görüntüler.

Resim 5:Zonguldak Çavuşağı yüzey araştırması uygun görüntüsü ve koydan görüntüler.

DAĞLIK KILIKIA'DA KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2015

Ümit AYDINOĞLU
Ahmet MÖREL

Mersin İli, Erdemli ve Silifke ilçeleri arasında kalan alanda sürdürülen Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması'nın 2015 çalışmaları kapsamında, bölgedeki Helenistik Dönem kırsal yerleşimleri hakkında tespitler yapılmış, antik yerleşimlerin bazılarında kapsamlı inceleme ve belgeleme çalışmaları sürdürülmüş, bölgedeki Geç Antik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesi hakkında incelemeler gerçekleştirilmiş ve yeni tespit çalışmaları yapılmıştır². Ayrıca bölgedeki Antik Dönem konut mimarisini incelemeyi hedefleyen çalışmalar devam ettirilmiştir³.

Araştırmalar kapsamında bölgede Helenistik Dönem kırsal yerleşimlerin varlığına ait çok sayıda tespit yapılmıştır. Bölgedeki bilinen en erken kırsal yapılar Helenistik Dönem ile Roma hakimiyetinin başlarına kadar olan dönemde yapıldıkları bilinen Kilikia Kuleleri'dir ve bunların gözetleme amaçlarının yanı sıra tarımsal üretimin güvenliği için de kullanıldıkları önerilir⁴. Bölgede, kulelerin çiftlik evi olarak kullanıldıklarına dair kanıtlar, sürdürülen araştırmalarda da tespit edilmiştir. Önceki dönem çalışmalarımızda, Hayatınbaşı'nda tespit ettiğimiz kule formu çiftlik evinin, sahip olduğu ölçüler ve duvar işçiliği, bölgedeki Helenistik Dönem kuleleri ile paralellik gösterir. Bu alanda, çiftlik evinin arkasında yeralan bir kaya nişi içerisine yapılmış kartal kabartması da bu alanın Helenistik Dönemden

¹ Doç.Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/Türkiye; Arş. Gör. Ahmet MÖREL, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/Türkiye

² 2015 yılı arazi çalışmalarına Bakanlık Temsilcisi olarak Silifke Müze Müdürlüğü Uzmanı Özgür TOPBAŞ katılmıştır. Ayrıca, Yrd. Doç.Dr. Sinan MİMAROĞLU, Yrd. Doç.Dr. Hidayet TAĞA, Arş. Gör. Ahmet MÖREL, Ark. Miray MİMAROĞLU, Yüksek Lisans öğrencileri Okan ÖZDEMİR ve Hülya ERDOĞAN çalışmalarda yer almışlardır. Katkıları için teşekkür ederiz.

³ Bu araştırma Mersin Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiştir (2015-AP2-1218).

⁴ Durugönül 1998, 113. Bu kulelerin bazılarının Roma ve Erken Bizans Dönemlerinde içlerine eklenen üretim donanımlarıyla zeytinyağı atölyesi olarak kullanıldıkları tespit edilmiştir, bkz. Aydınöğlu 2009, 49-50.

itibaren kullanımına işaret eders. Son dönem araştırmalarında Korykos'un yakın civarında çok sayıda küçük çiftlik ve bunların sahip olduğu atölye ve üretim donanımları tespit edilmiş olması, bölgede Helenistik Dönemdeki tarımsal üretimin ve organizasyonun varlığına ait en erken arkeolojik kanıtlar olması açısından önemlidir⁶. Bunlar polygonal duvar işçiliğine sahip bir kule ile kulenin yakınında, presler ve yine kulenin civarında bulunan polygonal mezar evleri gibi yapılardan oluşur.

Bu tür yapılanmaların sayısı, araştırma kapsamında gerçekleşen tespitlerle artmıştır. Türkmenuşağı-Susanoğlu hattındaki çalışmalarda vadi kenarında, Helenistik Dönemin savunma mimarisine işaret eden yerleşimler ve bunun çevresine yayılmış çok sayıda küçük yerleşim tespit etmiş olmamız önemlidir. Bu yerleşimler, sahip oldukları duvar örgü teknikleriyle, Helenistik Dönemin karakteristik özelliklerini taşımaktadırlar. Benzer şekilde, Demircili Güvercinlik yerleşiminde son dönem araştırmalarımızda Helenistik Dönem sivil mimarisine ait izler tespit etmiş olmamız, Territorium'daki Helenistik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesinin varlığına işaret eder. Yerleşimde tespit edilen Kuleli Çiftlik evi konum itibari ile tarımsal alanlara ve vadi içi yollara hakimdir. Yapı 21.5 x 21.5 metre ölçüleri ile kare bir plana sahiptir. Çiftlik evinin inşasında özenli işçilikli harçsız polygonal duvarlar kullanılmıştır, duvarlar 1.22 m ile 0.98 m arasında yer yer değişen çift kabuklu örgüye sahiptir. Yapının girişı güneydedir ve doğu batı doğrultusunda yapıya sonraki bir evrede eklendikleri anlaşılan birbiri ile bağlantılı üç oda olduğu görülür. Yapının konumu, yapı tekniğı ve çevresindeki üretim donanımları ile birlikte değerlendirildiğinde bölgede Helenistik Dönem ile birlikte görülmeye başlanan kuleli ve avlulu çiftlik yapılarının bir örneğı olduğu anlaşılmaktadır. Yapının kuzeyindeki geniş açıklık ve yapıya entegre biçimde izlenebilen polygonal duvarlar bu alanın bir avlu işlevine sahip olduğunu göstergeleridir.

2015 yılı araştırmalarında da benzer örneklerin sayısını arttırmak mümkün olmuştur. Silifke Hüseyinler Köyündeki Körsarnıç yerleşimi önündeki büyük düzlük

⁵ Aydınöglü 2010, 250.

⁶ Aşkın 2010, 33-52.

tarım arazisiyle bu durumu destekler. Burada tespit edilen yapının bir çiftlik evine ait olduğu anlaşılmaktadır ve polgonal duvar örgüsü bunun Hellenistik Dönem kökenine işaret eder (Resim: 1). Yerleşimin önünde tarım arazi olarak kullanılan geniş bir düzlük ve içerisinde bir kırma teknesiyle bir vida pres ağırlığı olan bir atölye de tespit edilmiştir.

Erdemli İlçesi Ayaş Mahallesi'ndeki Poşlu Kule benzer bir örnektir. Kule, önündeki geniş tarımsal düzlüğe hakim noktada kurulmuştur ve etrafında 9-10 mekâna ait temel izleri tespit edilmiştir. Kulenin kapı lentosu üzerinde niş içerisinde bir yıldırım demeti, ortada bir labut ve bir kalkandan oluşan Olba sembolleri yer alır. Sahip olduğu polygonal duvar işçiliği ve kabartmalarıyla Hellenistik Dönem kırsal yerleşimlerinden biri olduğu anlaşılır.

Silifke İmamlı Köyü Ahatlı Mevkii'nde, çöküntü düzlük içinde küçük bir tepelik üzerindeki dikdörtgen planlı çiftlik evinin özenli işçilikli polygonal duvarları, Hellenistik Dönem kökenlerine işaret eder (Resim: 2). Çiftlik evinin kapısının üzerinde; yıldırım demeti, labut ve kerikaion kabartmaları vardır. Yanındaki mekanda ise, içindeki üretim donanımlarıyla bir zeytinyağı atölyesi yer alır. Pres baskı yuvası iki taş desteklidir, ortada ise mortar formlu bir kırma teknesi vardır. Bu alanda ayrıca bir avlu, sarnıçlar ve poligon al duvarlardan oluşan mekanlar ile etrafa yayılmış çok sayıda atölye ve presin varlığı tespit edilmiştir. İmamlı Çukur mahallesinde de, ön cephesi, arka ve yan duvarları poligon al duvar örgüsüne sahip Hellenistik Döneme ait bir çiftlik evi tespit edilmiştir. Yapının sonraki kullanım evrelerinde arka duvarın tamir edildiği ve doğusuna mekanların eklendiği anlaşılmaktadır. Burası küçük bir vadinin yamacındaki kayalığa oturtulmuş yapılar grubudur. Bütün bu örnekler bölgede Hellenistik Dönem'de kırsal bir yerleşim düzenlemesinin varlığı kanıtlamaktadır.

Roma ve Geç Antik Dönemde yerleşimlerin kırsal karakterlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Araştırmalar kapsamında Roma Dönemi'ne tarihlenen çok sayıda kırsal yerleşim de tespit edilmiştir. İmamlı Gömmeceli'de geniş tarımsal düzlüklerin çevrelediği bir tepelik eteklerinde kurulmuş çiftlik bu kapsamda incelenmiştir. Tarımsal düzlükler küçük vadi koyaklarında teraslar şeklinde sıralanmış durumdadır

ve çiftlik evi bunlara hakim küçük bir tepe üzerinde yer almaktadır. Çiftliğe ait mekânların sadece temelleri korunmuş durumdadır. Bu alanda kaya üzerinde bir niş içerisinde Iupiter Dolichenus kabartması da yer almaktadır⁷ (Resim: 3⁷).

Silifke Bayındır Köyünde de benzer bulgular tespit edilmiştir. Bayındır Köyü'ndeki geniş yayımlı yerleşim üç tepe üzerine kurulmuştur ve batıdaki tepenin nekropol olarak kullanıldığı görülür. Bu alanda bir grup khamosorium ve ortalarında bir kaya mezar yeralır. Yerleşimde çok sayıda tonozlu mezar da bulunmaktadır. Bunlar bazı alanlarda gruplar halinde bir aradadır ve içlerinde lahit ve khamosorium vardır. Bazı lahit tekneleri üzerinde ise tabula ansata ve haçlar yer almaktadır. Yerleşimde bir kilise de tespit edilmiştir ve bu yapının apsisi, tribelon ve yan girişleri korunmuş durumdadır (Resim: 4). Kilisenin kapı lentosu kantharos içinden çıkan üzüm salkımları, meander ve saç örgüsü motifleriyle bezenmiştir. Kilise içinde ayrıca bir ambon yer almaktadır. Bayındır Köyün girişinde Koymargedığı Mevkii'nde ise vadi kenarında tepelik alan üzerinde tepenin yamacına kurulmuş bir çiftlik evi tespit edilmiştir. Yamaç boyunca dikdörtgen sıralı mekânlara ait kalıntılar, iki pres ve ana kayaya oyulmuş üçgen kapaklı khamosorium bu alanda tespit edilmiştir.

Bölgedeki kırsal yerleşimlerin Geç Antik Dönemde de varlığına ait çok sayıda kanıt tespit edilmiştir. Bölge 4-7. yüzyıllar arası yaşanan siyasi ve ekonomik süreç sonucu ekonomik olarak canlanmaya başlar. Yenilenen yol ağları ve korunaklı limanlar gibi hızlı, ticareti kolaylaştıracak politikalar sayesinde zor coğrafi şartlara sahip olan bölge özellikle zeytinyağı ve şarap ticareti ile ekonomik büyümeyi yakalar. Bunun sonucu olarak bölge nüfusunda ve yerleşimlerde önemli bir artış ortaya çıkar. Buna ait çok sayıda arkeolojik kanıt yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Bölgedeki Geç Antik Dönem kırsal yerleşim düzenlemesi üzerine hazırlamayı planladığımız çalışmalar kapsamında, Erdemli Şahar yerleşimi ziyaret edilmiştir. Burası sahip olduğu kalıntılar ile Roma Döneminden gelen ve Geç Antik Dönemde devam eden bir yerleşimdir. Yerleşimdeki Roma Dönemine işaret eden

⁷ Daha önce yayınlanan bu kabartma için bkz. Durugönül 1989, 51-137-139.

lahit üzerinde tabula ansata ve büst kabartması vardır. Yerleşimde ayrıca çok sayıda atölye de tespit edilmiştir ve kilisede de incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmalar Erdemli İlçesi sınırları içerisindeki Öküzlü antik yerleşiminde de devam ettirilmiştir. Elaiussa Sebaste'nin *khora*sında yer alan olan ve bugün Kumkuyu (Ayaş) kasabasının yaklaşık 9 km. kuzey batısındaki Öküzlü yerleşiminde çok sayıda arkeolojik kalıntı tespit edilmiştir ve bunlar Öküzlü'nün bölgede Helenistik Dönemden gelen, Roma ve Geç Antik Dönemde de devam eden kırsal karaktere sahip bir yerleşim olduğunu gösterir. Öküzlü yerleşimi konum olarak sahilden iç bölgelere giden rotalar üzerindedir, bir tepe üzerine kurulmuştur ve bu alanda tarım yapmaya elverişli küçük düzlükler ve terasların olduğu araziye hakimdir. Yerleşimin özellikle batısındaki oldukça geniş teraslara ve büyük bir çöküntü düzlüğe hakim noktadadır. İncelemelerimizde, özenli işçilikli polygonal duvarların tespit edilmesi, buradaki Helenistik Dönem yapılanmasına işaret eder. Ancak, dönemler boyunca sürekli iskan görmesi sebebiyle yerleşimin Helenistik Dönemin hakkında veri elde etmek mümkün değildir. Yapılan çalışmalar ışığında, yerleşimle ilgili olarak sahip olduğu kalıntıların bir bütün halinde değerlendirilmemesi ve bölgedeki kırsal yerleşim düzenlemesi kapsamında ele alınmaması bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerleşimde çok sayıda konut bulunmaktadır (Resim: 5). Ancak yoğun tahribat ve ormanlık alan sebebiyle tanımlanmalarında sorunlar vardır. Yörükler tarafından iskan görmesi de bir çok yapının tahrip olmasına yol açmıştır. Yerleşimde üç kilise vardır ve bunlar erken dönemlerden beri araştırmacıların ilgisini çekmiş ve çeşitli çalışmalarla tanıtılmıştır⁹. 2015 yılı yüzey araştırmalarımız sırasında Orta

⁸ Bent, ziyaret ettiği yerleşimdeki iyi korunmuş bir Erken Hristiyan Dönemi kilisesi ve daha erkene giden kalıntıların varlığından bahseder, Bent 1891, 219. Sonraki çalışmalarda yerleşimdeki kiliseler üzerinedir. Yerleşimde çok sayıda Geç Antik Dönem konutu bulunmaktadır ve bunlardan biri I. Eichner tarafından ayrıntılı biçimde incelenmiştir, Eichner, 2011, 98. Öküzlü'nün sahip olduğu yerleşim düzenlemesi ise incelenmemiştir. Roma Dönemi ve Geç Antik Dönem yapılanması ve bu dönemlere ait zengin arkeolojik kalıntıları konusunda ise çalışma yoktur. Geç Antik Dönem, yerleşimdeki kalıntıların sayıca çoğaldığı, yerleşim alanının genişlediği ve kendisinden önceki dönemlere ait kalıntıları da tahrip ettiği bir süreçtir. Yüzeydeki kalıntıların çoğunluğu bu döneme aittir. Bu sebeple Öküzlü, Hild ve Hellenkemper tarafından 50-70 konutun bulunduğu Roma-Erken Bizans yerleşimi olarak tanımlanmıştır, Hild-Hellenkemper 1990, 369.

⁹ S. Eyice, Öküzlülük olarak tanımladığı yerleşimdeki kiliseyi ele alarak değerlendirir, Eyice 1982; Eyice 1996, 215; Eyice 1988, 21. Kilise, A. Aydın tarafından da narteks üzerinde galerisi bulunan kilise olarak

Kilise olarak adlandırılan yeni bir kilise tespit edilmiştir¹⁰ (Resim: 6). Tespit edilen bu kilisenin, 20 yüzyıl başlarına kadar Yörüklerin yaz dönemlerinde Öküzlü'ye yerleşmeleri sırasında konut ve ahır olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşimde bulunan iki kilisenin ise detaylı çalışmaları yapılmasına rağmen yerleşim dokusu içindeki önemleri şu ana kadar değerlendirilmemiştir. Yerleşimde bulunan kiliseler en yakın piskoposluk merkezi olan Seleukia'ya bağlı olmalıdır¹¹. Öküzlü'nün kırsal karakterine işaret eden üç atölye, üretim donanımları ve harman yerleri de tespit edilmiştir. Mezarlar ise bölgedeki kırsal yerleşimlerin karakteristik özellikleridir ve Öküzlü yerleşiminde çok sayıda lahit mezar tespit edilmiştir. Bunlar arasında beş örnekle serbest duran lahithler başı çeker. Ayrıca bir kaya lahit örneği ve az sayıda *khamosorium* mezar da tespit edilmiştir. Yerleşim sahip olduğu bu kalıntılar ve özellikleriyle kırsal karaktere sahiptir. Yerleşimin içerisinden geçen antik yolun her iki kenarı boyunca sıralanmış çok sayıda konutun varlığı tespit edilmiştir. Ormanlık alan ve tahribat sebebiyle bu konutların mimari planları hakkında veri elde etmekte güçlükler bulunmasına karşın konut gruplarının dağılımına dair veriler elde etmek mümkündür. Yerleşimin kesin kuralları olmayan bir planlamaya sahip olduğu görülür. Bu planlama caddeyi, sokakları içermesinin yanı sıra kamu yapısı olan kilisenin, üretim mekanı atölyelerin cadde boyunca yerleştirilmesi gibi özellikleri kapsar. Bu durum aynı zamanda kırsal yerleşimdeki kentsel özellikleri göstermesi açısından önemlidir. Yerleşimde tespit edilen kiliseler, kiliseleri birbirine bağlayan ve yerleşim boyunca uzayan taş döşeli yol ve bazı evler arasında tespit edilen dar sokaklar yerleşimdeki kentsel mimari izleri göstermesi açısından önemlidir.

tanımlanır, Aydın 2001, 117. Yerleşimdeki kiliseler S. Hill tarafından da ele alınarak ayrıntı şekilde tanımlanmışlardır, Hill 1996, 237-240.

¹⁰ Bu yapı, ilk kez 2006 yılında yapılan bir yüksek lisans tezinde “yeni kilise” olarak değerlendirilmiştir, Muluk 2006, 76.

¹¹ Diokletianus'un yeni idari yapılandırmasıyla Kilikia ve Isauria'yı birbirinden farklı iki eyalet olarak görmekteyiz. 325 yılında yapılan İznik Konsilinde her iki bölgenin adı da listelerde geçmektedir. Dönem'in piskoposluk listelerinde Kilikia'nın, Kilikia Primea ve Kilikia Secundea olarak iki farklı bölüme ayrıldığını görmekteyiz. Her iki bölümün farklı metropolitlik merkezi bulunmaktadır. Kilikia Primea'nın metropolitlik merkezi Tarsos, Kilikia Secundea'nın metropolitlik merkezi ise Anavarza'dır. Listelerden anlaşıldığına göre Kilikia Primea'da sekiz, Kilikia Secundea'da ise on olmak üzere, Kilikia'nın toplam on sekiz piskoposluk merkezi bulunmaktadır. Isauria ise, Kilikia'ya göre daha küçük bir coğrafyaya sahip olmasına rağmen yirmi dokuz piskoposluk merkezi bulunmaktadır. Isauria'nın metropolitlik merkezi Seleukeia'dır (Silifke), Ramsay 1960, 427-430.

2015 yılı çalışmalarında kapsamlı Tapureli Antik yerleşiminde kapsamlı inceleme ve belgelemeleme çalışmaları sürdürülmüştür. Burası, Mersin ili Erdemli ilçesinde, Erdemli'nin yaklaşık 36 km. kuzeyindeki Tapureli Köyü içerisinde ve bölgede kırsal alanda kurulmuş yerleşimler arasında konumu ve kalıntılarıyla öne çıkar¹². Lamos olarak bilinen ve Antik Dönemde yol olarak da kullanıldığı bilinen önemli bir vadinin kenarındaki üç tepe üzerine kurulmuştur ve vadi yollarını kontrol altında tuttuğu anlaşılr. Elde edilen veriler, yapıların çoğunlukla son kullanım evresi olan Geç Antik Döneme ait olduğunu gösterir. Bununla birlikte, Hellenistik Dönemden başlayan ve gelişen bir yerleşimin varlığına ait çok sayıda kanıt tespit edilmiştir. Yerleşim, vadi kenarında akropolis konumuna sahiptir ve burada polygonal duvar tekniğine sahip iyi korunmuş çok sayıdaki yapı tespit edilmiştir. Gerek akropolis konumu gerekse de polygonal duvar tekniği bölgedeki Helenistik Dönem kale yerleşimlerin karakteristik özelliğidir ve Tapureli'nde bu Helenistik Dönem kale yerleşimlerden biri olduğu anlaşılr. Yerleşimin nekropolis olarak kullanılan güney tepesindeki yamaçlarda tapınak tipli mezar anıtları, yaklaşık 40 kaya mezar, çok sayıda khomosorium ve lahit mezarların yanı sıra iki asker kabartması ve bir kült alanında bulunan oturan figür kabartmaları da buradaki Roma yerleşiminin büyüklüğü ve önemi hakkında veri sağlar. Antik yerleşimin iyi korunmuş kalıntıları ise son kullanım evresi olan Geç Antik Döneme aittir. Bu kalıntılar arasında sekiz kilise, çok sayıda konut yer almaktadır. Yerleşimde sürdürdüğümüz çalışmalarda, antik yerleşimi dolaşan iyi korunmuş bir yolun tespit edilmiş olması planlı bir yerleşime işaret eder. Bu yolun, güney tepede bir propylona bağlanması ise, kentsel mimarinin izi olarak karşımıza çıkar. Gerek bölgede tespit ettiğimiz bazı yerleşimlerde de bu tip kentsel mimarlık özellikleri taşıyan yapıların (anıtsal kapılar, antik yollar ve kiliseler vb.) tespit edilmesi, gerekse de Tapureli'nin bu özelliğe sahip olması bu tip yerleşimlerin karakterinin incelenmesinin zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, yerleşimin kurulduğu dağlık alanda kırsal yerleşme

¹² Tapureli antik yerleşimiyle ilgili bilgiler, Kilikia bölgesini ziyaret eden gezginler ve yakın dönem araştırmacıları tarafından verilmiştir, Bent 1891, 218; Hicks 1891,260; Hild- Hellenkemper 1990, 426. Yerleşime gelen gezginler ve araştırmacıların ilgilendikleri yapı grubu ise genellikle kiliseler olmuştur, Keil- Wilhelm 1931, 97; Hill 1996, 247. Yakın dönemlerde ise yerleşimdeki Kilise A'da kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir, Akcan-Ergün 2003, 175-186; Aydın 2010, 343. Yerleşimdeki kabartmalar S. Durugönül tarafından yayınlanmıştır, Durugönül 1989, 103.

dokusunun belirlenmesi ve anlaşılabilmesi için yerleşim sınırlarının tespiti ve yerleşim dokusunun değerlendirilmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Çalışmalarımızı sürdürdüğümüz bir diğer alan ise Akkale olmuştur¹³. Bölgenin doğal limanlarının oluşmasına olanak sağlayan dağlık coğrafyanın ve topografyanın hissedilir şekilde değişmeye başladığı alanda kurulan Akkale yerleşimi bölgenin kırsal yerleşimlerinin kent ile bağlantısını sağlayan bir liman yerleşimidir. Yerleşimde çok sayıda yapı bulunsada bunlar içerisinde konaklama mekanı, hamam, kubbeli ve kilise anıt mezar ayrıca ön plana çıkar. Konaklama mekanı ve bununla ilişkili yapılar burasının kendi içerisinde bir kompleks olarak ele alınması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Yapıya giriş güney cepheden giriş doğu ve batı köşelerde bulunan tonozlu iki bölüm ile yapılmaktadır. Üst yapısı tonozlu yapının ana mekanı üç bölümden oluşmaktadır ve bu bölümler dokuz sıradan oluşan kemerli yapısı ile dikkat çeker. Yapının kuzey doğusunda bulunan bölüm ise sahip olduğu spiral taş rampalı bölümü ve yapının diğer bölümlerinden yüksek bir koddan yer alıyor olması sebebi ile burasının bir deniz feneri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşimde yürüttüğümüz çalışmalar sırasında Kubbeli Anıt Mezar hakkında da yeni verilere ulaşılmıştır. Bu anıt mezar hakkında çalışma yapan araştırmacılar yapının iki katlı olarak inşa edildiğini önermişlerdir. Ancak, yapının üçüncü bir katı olduğunu tespit etmek mümkün olmuştur. Bu katta bulunan duvar kalıntıları ve zeminde yer alan *opus sectile* döşemeye ait izler bu alanın tek bir odadan oluştuğunu göstermektedir. Yapının bu katında yer alan üst yapının taşıyıcısı olarak kullanılan ayaklar “L” formundadır. Bu ayaklar bu katın da birinci katta olduğu gibi kubbeli bir üst örtüye sahip olduğunu düşündürmektedir. Çalışmalar kapsamında hamam yapısının odalarının işlevlerinin belirlenebilmesi de mümkün olmuştur. Yapının en batısında yer alan odanın *caldarium*, bunun batısında yer alan odanın ise *tepidarium* olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu odaların hemen güneyinde üstü tonoz ile kapatıldığı duvar izlerinden anlaşılan mekan ise hamamın kazan dairesinin yer aldığı bölüm olmalıdır. Burada yer alan su kanalları bu görüşü

¹³ Akkale yerleşiminden birçok araştırmacı bahseder. Bunlar içerisinde geçen yüzyılın gezginleri ilk bilgileri verir, bkz. Beaufort 1818, 253-254; Alishan 1899, 414; Langlois 1861, 231 vd.; Heberdey-Wilhelm 1896. Birçok araştırmacı da Akkale'deki yapılar hakkında önerilerde bulunur, bkz. Ward Perkins 1958 83 vd.; Feld 1965, 134; Edwards 1989 46-56; Eyice 1982, 865 vd.

destekler. *Caldarium* ve *tepidarium*dan farklı bir duvar tekniğinde inşa edilmiş olması ve güney cephede yer alan pencere açıklığı bir sonraki odanın *frigidarium* işlevini üstlendiği fikrini destekler niteliktedir. Yapının gişinin bulunduğu doğu cepheden ulaşılan alan ise *apoditerium* olarak işlevlendirilebilir. Kuzey duvar üzerinde dıştan yarım daire şeklinde bir odaya sahip bir başka oda *apoditerium* bölümüne bitişik “L” şeklinde bir plan gösterir ve hamama ulaşım amacıyla kullanıyor olmalıdır. Bunun yanı sıra yerleşimde daha önce hiçbir yazar tarafından bahsedilmeyen bir kilisenin varlığı da yaptığımız çalışmalar neticesinde ortaya koyulmuştur.

Araştırmalar kapsamında, bölgedeki Antik Dönem konut mimarisini incelemeyi hedefleyen çalışmalar da sürdürülmüştür. Elde edilen veriler, bölgesel bir konut mimarlığın gelişim şemasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bölgede, Hellenistik Dönemden başlayan ve Geç Antik Döneme kadar devam eden bir yerleşim sürekliliği söz konusudur. Çok sayıda kırsal yerleşim dağlık coğrafyaya yayılmış durumdadır ve bu yerleşimlerin içlerinde oldukça iyi durumda korunmuş kalıntılar yer almaktadır. Bu kalıntıların bir çoğu konutlara aittir. Bölgede sürdürülen Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ile çok sayıda konut içerisinden örneklemeler yapılarak belirlenen konutlar ele alınmış ve incelenmiştir. Araştırma kapsamında konutların dönemlere ve plan özelliklerine göre gruplanması çalışmaları yapılarak bölgesel konut imarlığının gelişimi hakkında veriler elde edilmiştir. Bölgedeki Hellenistik Dönem konutlarının ya çok az kullanılmaları, ya tamamen yıkılmış olmaları ya da konut olarak kimliklendirilemiyor olmaları sebebiyle tespit edilmelerinde zorluklar bulunmaktadır. Dönemler içerisinde yapıların sürekli olarak eklentiler ile kullanılmış olması Helenistik yapıların kimlik değiştirmesine yol açmış olmalıdır. Bu coğrafyadaki yoğun kentleşme, Helenistik Dönem sivil mimari örnekleri sonraki kullanım evrelerinde ortadan kalkmasına ya da devşirilerek formlarının değişmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, bölgedeki Helenistik Dönem savunma mimarisinin ortak yapı tekniklerini taşıyan bazı yapıların aynı zamanda ikamet amaçlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tespit edilen konutlar sahip oldukları duvar inşa teknikleriyle tarihsel olarak gruplanabilmişlerdir. Buna göre, Helenistik Dönem mimarisinin karakteristik özelliği olan *polygonal* duvar örgüsü, Helenistik konutlar hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Bölgedeki

Helenistik Dönem konut mimarlığı üzerine iki yerleşimden elde edilen veriler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Karaböcülü ve Hisarkale'deki Helenistik Dönem kale yerleşimleri içerisinde, polygonal duvar örgüsüne sahip tek ya da iki mekândan oluşan yapılar konut olarak tanımlanmıştır. Bu konutların 35- 120 m² alana sahip oldukları, Akdeniz konut geleneğini sürdürerek güney cepheli oldukları, bir ön avluya ve sarnıçlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Konutların, arazi şartlarına bağlı olarak teraslarda inşa edildiği, duvarlarında kesme taslardan, çift sıra örülmüş ve moloz taşlarla doldurulmuş olan polygonal duvar örgüsü kullanıldığı görülmektedir. Hisarkale'de bu konutların sokak sitemiyle bağlantılı olmalarıysa dikkat çekicidir.

Bölgede Roma Dönemiyle birlikte kırsal yerleşimlerle birlikte konutlara ait kanıtlar da çoğalır. Yaptığımız tespitler, bölgedeki Roma Dönemi konut tipolojisinin de çeşitlilik gösterdiğine işaret eder. Bu çeşitlilik, işlevleri açısından olduğu kadar plansal olarak da karşımıza çıkar. Roma Dönemi konutları arasında çiftlik evleri en çok tespit edilen örneklerdir. Bunlar, üretilen ürünün kontrol edilmesi için tarım arazisinin yakınında ikamet etmek, ürünün işlenmesi, depolamanın yerinde gerçekleştirilmesi ve ürünü korunması amaçlarıyla ortaya çıkmış olmalıdır. Plansal olarak farklılık gösteren bir konut tipi ise peristyle avlulu konutlardır. Bunlar özel bir mimari yapı olmaları ve bölgeye yayılmış olmaları açısından dikkat çekici bir gruptur. Peristyle avlulu konut tipi, sütunlarla çevrili merkezi avlu ve bunun gerisindeki *portikolara* açılan mekânlardan oluşan bir plana sahiptir. Roma İmparatorluğu süresince egemen aristokratik konut tipi olduğu bilinen bu konutların Dağlık Kilikia'da toprak sahipliğini vurgulama amacıyla kırsal yerleşimlerde kullanıldığı görülür. Böylece, kırsala uygun şekilde dizayn edilmiş bölgeye özgü bir peristyle konut tipinin varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Bölgedeki Geç Antik Dönem konutları da çalışmada ele alınmıştır. Dağlık Kilikia Bölgesindeki kırsal yerleşimlerin sahip oldukları kalıntılar son kullanım evreleri olan Geç Antik Döneme aittir. Bu kalıntılar arasında çok sayıda iyi korunmuş durumda konutlar da bulunmaktadır. Bölgedeki Geç Antik Dönem kırsal konutları ortak özellikler gösterir. Konutlar genellikle farklı boyutlara, etraflarını çevreleyen duvarlara ve avlulara sahiptirler ve kırsal alana uygun şekilde, gösterişten

uzak, basit planlı, iki katlı, kemerli girişli ve içlerinde küçük mekânlara bölünmüşlerdir. Tespit edilen örneklerde konutlar uzunlamasına bir plana sahiptirler ve mekânlar arka arkaya dizilmişlerdir. MS 4. ve 7. yüzyıllar arasında ekonomik olarak refaha ulaşan bölgede imar faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Özellikle Hristiyanlığın yaygınlaşması ile kilise yapımında artış görülür. Kırsal yerleşimlerde çok sayıda konut bu dönemde inşa edilmiştir ve bu konutların iyi korunmuş halde olmaları, bölgedeki kırsal yerleşimlerdeki Geç Antik Dönem konutlarının anlaşılabilmesinde önemli katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akcan-Ergün 2003 Z. Akcan, M. Ergün, “İçel İli Erdemli İlçesi Tapureli Örenyeri Kurtarma Kazısı”, *13. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 175-186.
- Alishan 1899 L. Alishan, *Sissouan on L'Armene-Cilicie, Description geographie et historique*, Venise, 1899.
- Aşkın 2010 E. Aşkın, “Antik Çağda Korykos'taki Zeytinyağı ve Şarap Üretimine Yönelik Yapılanmalar ve Bunların Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri”, in Ü. Aydınöğlu – A. K. Şenol (eds.), *Olive Oil and Wine Production in Anatolia during the Antiquity*, Proceeding of the International Symposium in Mersin-Turkey, 06-08 November 2008 (2010), 33-52.
- Aydın 2001 A. Aydın, “Kilikia ve Isauria Bölgesi Kiliselerindeki Galeriler”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 2 (2001), 117-122.
- Aydın 2010 A. Aydın, “Tapureli A Kilisesi'ne Ait Mersin Müzesi'ndeki Kireçtaşı Mimari Parçalar”, *AST* 28. 3 (2010), 341-352.
- Aydınöğlu 2009 Ü. Aydınöğlu, *Dağlık Kilikia Bölgesinde Antik Çağda Zeytinyağı ve Şarap Üretimi: Üretimin Arkeolojik Kanıtları*, İstanbul, 2009.
- Aydınöğlu 2010 Ü. Aydınöğlu, “The Farms in Rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Periods” *ADALYA* XIII (2010), 243-282.
- Beaufort 1818 F. Beaufort, *Karamania or a brief Description of the South Coast of Asia Minor in the years 1811-1812*. London, 1818.
- Bent 1891 J.Th. Bent, “A Journey in Cilicia Tracheia” *JHSt* (1891), 206-224.

- Durugönül 1989 S. Durugönül, *Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, Bar International Series 511, Oxford, 1989.
- Durugönül 1998 S. Durugönül, *Türme und Siedlungen im Rauhen Kilikien, Eine Untersuchungen zu den archäologischen Hinterlassenschaften im Olbischen Territorium*, Asia Minor Studien Band 28, 1998.
- Edwards 1989 R. G. Edwards, "The Domed Mausoleum at Akkale in Cilicia", *Byzantinoslavica* 50 (1989), 46-56.
- Eichner 2011 I.Eichner, *Frühbyzantinische Wohnhäuser in Kilikien, Baugeschichtliche Untersuchung zu den Wohnformen in der Region um Seleukeia am Kalykadnos*, Germany, 2011.
- Eyice 1982 S. Eyice, "Un site byzantin de la Cilicie: Öküzlü et ses basiliques", *Rayonnement grec* (Hommages a Charles Delvoye), Bruxelles 1982, 355-367.
- Eyice 1988 S. Eyice "Ricerche e scoperte nella regione di Silifke nella Turchia meridionale", *Milion* 1 (Atti della Giornata di Studio: Roma, 4 dicembre 1986), Roma, 1988, 15-33.
- Eyice 1996 S. Eyice, "Türkiye'de Bizans Dönemi Yerleşimleri Hakkında Notlar", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşim*, İstanbul, 1996, 206-220.
- Feld 1965 O. Feld, "Beobachtungen an Spätantiken und frühchristlichen Bauten in Kilikien", *Römische Quartalschrift* 60, 1965, 134-137.
- Heberdey-Wilhelm 1896 R. Heberdey ve A. Wilhelm, *Reisen in Kilikien ausgeführt 1891 und 1892*. Denkschrift der Wiener Akademie-Phil-Hist Klasse XLIV, Wien, 1896.
- Hicks 1891 E.I.Hicks, "Inscriptions from Western Cilicia" *JHS* 12 (1891), 225-273.
- Hild-Hellenkemper 1990 F. Hild- H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5, Wien, 1990.
- Hill 1996 S. Hill, *The Early Byzantine churches of Cilicia and Isauria*, USA, 1996
- Keil- Wilhelm 1931 J. Keil, A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*, MAMA III, Manchester, 1931.
- Langlois 1861 V. Langlois, *Voyage dans La Cilicie*, Paris, 1861.

Muluk 2006 Y. Muluk, *Öküzlü Kuzey Kilise Örneğinde Erken Bizans Dönemi Kilikia ve Isauria Transeptli Bazilikaları* (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) Ankara, 2006.

Ramsay 1960 W.M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul, 1960.

Ward Perkins, 1958 J. B. Ward-Perkins, "Notes on the structure and building methods of early Byzantine architecture", (Ed.) D. Talbot-Rice, *The Great Palace of the Byzantine Emperors*, Edinburg, 1958, 52-104.

Resim Listesi

Resim 1: Silifke Hüseyinler köyü, Körsarnıç yerleşimi

Resim 2: Silifke İmamlı Köyü Ahatlı, çiftlik evi

Resim 3: Silifke İmamlı Köyü Gömmeceli, Iupiter Dolichenus kabartması

Resim 4: Silifke Bayındır Köyü, kilise

Resim 5: Erdemli Öküzlü, konutlar

Resim 6 : Erdemli Öküzlü, Orta Kilise

KARABURUN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (KAYA) 2015

*Çiler ÇİLİNGİROĞLU
Ahmet UHRİ
Berkay DİNÇER
Cengiz GÜRBİYİK
Canan ÇAKIRLAR
Gözde ÖZÇOLAK
Ece SEZGİN

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA), 1-15 Eylül 2015 tarihleri arasında İzmir'in Karaburun ilçesinde yürütülmüştür. 2015 yılı arazi çalışmaları, Mordoğan Merkez çevresindeki kıyı şeridi, köyler ve tarım arazileri başta olmak üzere, Karaburun ilçesi içindeki çeşitli alanlarda gün boyunca yaya tarama yapılarak gerçekleştirilmiştir. Mordoğan Merkez dışında, Eski Mordoğan köyü, Tekke Mahallesi, Aşağı Ovacık köyü, İris Gölü, Kumburnu, İzmir-Mordoğan anayolu üzerindeki taş ocakları mevki ve Yeni Liman köyü çevresinde yüzey araştırmaları gerçekleştirildi. Yüzey araştırması ekibi günde ortalama 8-10 km yürüyüş mesafesi kat ederek, arazi üzerinde gözlenen arkeolojik kalıntıları dönem ve cins ayırt etmeksizin belgelediler. Buna göre, gezilen toplam 29 adet yüzey araştırması birimi içinde, 623 hektarlık alan taranarak 31 farklı noktada arkeolojik buluntuya rastlandı (Harita: 1). Buluntuların büyük bir bölümünü Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait mimari öğeler ve seramik parçaları teşkil etmektedir. Bunların

* Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, 35100, Bornova-İzmir.

Yar. Doç. Dr. Ahmet UHRİ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 35260 Buca-İzmir.

Arş. Gör. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 34134 Laleli-Fatih-İstanbul.

Yar. Doç. Dr. Cengiz GÜRBİYİK, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 45140, Manisa.

Yar. Doç. Dr. Canan ÇAKIRLAR, Groningen Institute of Archaeology, Poststraat 6, NL-9712 ER Groningen-Hollanda.

Ar. Gözde ÖZÇOLAK, Ege Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 35100, Bornova-İzmir.

Ar. Ece Sezgin, Ege Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, 35100, Bornova-İzmir.

1 Araştırmaya yazarlar dışında, Doç. Dr. Pelin BÖKE (Ege Ü.) ve Doç. Dr. Pınar Özlem AYTAÇLAR (Ege Ü.) ekip üyeleri olarak katıldılar. Araştırmada bakanlık temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde görevli Arkeolog Nuray PEHLİVAN yer aldı. Sayın Nuray PEHLİVAN ve tüm ekip üyelerine değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

dışında Bizans ve Antik Dönemler ağırlıklı olmak üzere Roma Dönemi, Helenistik Dönem, Demir Çağı, Tunç Çağı, Kalkolitik Dönem, Neolitik Dönem, Mezolitik Dönem, Orta Paleolitik ve Alt Paleolitik Dönemlere ait arkeolojik buluntulara rastlandı. (Harita: 2). Arazide görülen ve bütünlük teşkil eden yedi adet arkeolojik buluntu envanterlik eser olarak Çeşme Müzesi'ne teslim edildi.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMLERİ

Araştırmanın amacı; Batı Anadolu arkeolojisinin ihmal edilmiş bir coğrafi alanına eğilerek buradaki araştırma eksikliğini kapatmak, başlangıcından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yarımada'nın tüm iskân tarihini araştırmak, Batı Anadolu prehistoryasının bilinmeyen veya az bilinen dönemleri üzerine veri üretmek ve Karaburun Yarımadası prehistorik ve protohistorik toplumlarını Doğu Ege-Batı Anadolu bağlamında incelemektir. Böylece hem yarımada'nın diyakronik olarak değişim ve dönüşümlerini inceleyebilme şansımız doğacak, hem de çevre bölgelerle ilk defa karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı ortaya çıkacaktır. Karaburun ilçesinin çağlar boyunca yaşadığı değişimleri kapsamlı ve detaylı olarak ortaya çıkarma ve belgeleme amacıyla ilk etapta amacımız, yarımada'nın dönem ayırt etmeksizin arkeolojik envanterini belgelemek ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı bir veritabanı oluşturmaktır. İkinci aşamada, yarımada'daki yerleşim yoğunluğu, konumu, tipi ve boyutu gibi kriterler dâhilindeki değişim ve dönüşümü dijital veri işleme teknikleri aracılığıyla ortaya çıkarılacaktır. Son aşamada, işlenmiş veriler çevre ilçelerdeki ve Ege'nin diğer bölgelerindeki arkeolojik buluntu alanlarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek ve yorumlanacaktır.

Araştırmanın temel yöntemi “yaygın yaya yüzey araştırması” (*extensive pedestrian survey*) olarak bilinen yöntemdir. Söz konusu yöntem, çeşitli araştırmacılar tarafından ülkemize çok benzer topografya ve bitki örtüsü özelliklerine sahip Akdeniz ülkelerinde başarıyla uygulanmıştır². Batı Anadolu'da, Merkezi Lidya Yüzey Araştırması (CLAS) Peyzaj Arkeolojisi perspektifiyle yürütülen yaya yüzey araştırması yöntemi Gölarmara çevresinde başarıyla uygulanmış bir çalışma olup Karaburun Yüzey Araştırması yönteminin

² Cherry vd. 1991; Alcock ve Cherry 2004; Bevan ve Conolly 2013.

belirlenmesinde örnek olarak alınmıştır³. Bu yöntemle, önceden uydu haritaları üzerinden tespit edilen arazi üzerinde birbirine paralel olarak dizilmiş ekip üyeleri, topografyanın elverdiği ölçüde, belli aralıklarla (5-10 m), tek bir doğru üzerinde yürüyüş yaparak yüzeyde karşılaştıkları buluntuları önceden hazırlanmış formlara kaydetmektedir. Bu şekilde, potansiyel gösteren ancak daha önceden gezilmemiş geniş alanlar taranabilecektir. Arazi üzerinde gezilen her alanın jeolojik, jeomorfolojik, bitki örtüsü ve yüzey görünürlüğü gibi özellikleri kaydedilir ve gezilen alanlar “Survey Birimi” olarak numara alırlar. Malzeme yoğunluğu veya mimari kalıntı tespit edilen yerler ise bir “arkeolojik alan” olarak kaydedilmektedir. Arkeolojik alanlara ilişkin tüm gözlemler Dönemin uzmanı tarafından standart formlara yazılır. Alandaki buluntu çeşitleri, sayısı ve niteliği ile tarihlendirme önerileri arazide yapılır. Arkeolojik buluntular, insan yapımı olan ve Alt Paleolitik Dönem’den Erken Cumhuriyet Dönemi’ne kadar tarihlendirilebilen her türlü mimari kalıntı ve objedir. Bu nedenle, ekip üyelerinin farklı dönemlerin uzmanı olmaları diyakronik çalışmanın başarıya ulaşması için bir zorunluluktur. Yüzey araştırması ekibi, çanak çömlek, yontma taş buluntular gibi sık karşılaşılan materyal kültür dışında mimari öğeler, öğütme taşları, ağırşaklar, sikkeler, zeytinyağı presleri vb. tüm kültürel malzemeyi dönem ayırt etmeksizin belgelendirmektedir. Gezilen alanlar ve yürünen rotalar konum belirleme cihazları (GPS) yardımıyla kaydedilmiştir. Gezilen alanların düzenli olarak fotoğrafları çekilmiş, GoogleEarthPro yardımıyla uydu görüntüleri üzerinden kat edilen mesafeler ve gezilen sınırlar işaretlenmiştir. Daha sonra tüm veriler MS Access tabanlı bir veritabanına kaydedilmekte ve ArcGIS 10.3 yazılımı kullanılarak sayısal haritalar oluşturulmaktadır.

Arazi çalışması başlamadan önce, yarımada üzerinde geçmiş çağlardaki yerleşim düzeni ve coğrafi özellikler göz önüne alınarak, öncelikli olarak gezilecek alanlar tespit edilmiştir. Karaburun’un dağlık yapısı; dar kıyı ovaları, ince bir kıyı şeridi ve iç bölgelerde hem kalıcı hem de mevsimlik akarsulara sahip vadiler yaratmıştır⁴. Yarımadaının karmaşık jeolojik yapısı, çört, serpantin ve andezit gibi

³ Roosevelt ve Luke 2008; 2009.

⁴ Işık 2012.

çeşitli hammadde kaynaklarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Karstik yapısı nedeniyle Karaburun’da mağara oluşumları da tespit edilmiştir. Çalışmada öncelikli araştırma yapılacak yerler bu kategorideki alanlar olmuştur. Bu doğrultuda 2015 yılı çalışmaları Mordoğan başta olmak üzere, Karaburun ilçesi içindeki çeşitli jeomorfolojik alanlarda yoğunlaşmıştır. Sezon boyunca, literatürde daha önceden bilinen arkeolojik alanlar da tekrar ziyaret edilmiş ve gerekli belgelenmeler yapılmıştır.

2. TESPİT EDİLEN ARKEOLOJİK ALANLAR

Mordoğan Merkez Çevresi ve Ardıç Mevkii

Mordoğan’ın merkezinde gezilebilecek durumdaki açık arazi, kıyı şeridi ile önceden literatüre girmiş olan arkeolojik alanlarda tarama yapıldı.

Buna göre, Ardıç mevkiinde karadan yaptığımız kıyı taramalarında iki farklı alanda volkanik kökenli ana kaya üzerine açılmış yuvarlak, irili ufaklı oyuklar, halat izleri, kanallar ve haznelere rastlandı. Bunlardan birincisi (1 numaralı buluntu alanı), Ardıç Koyu’ndaki “Seal Beach Club” girişinde yer alan kıyısız oyuklardır. Bu alanda kıyı boyunca açılmış çapları 15-25 cm, derinlikleri 4-10 cm arasında değişen çok sayıda küçük oyukla rastlanmıştır. Ana kaya içine açılan haznelerden bir tanesi ince bir taş işçiliği göstermektedir; ayrıca kapak yerleştirmek için açılmış bir oyuk da vardır. Bu haznenin dış çapı 64 cm, derinliği 45 cm, ağız kalınlığı 7 cm olarak ölçülmüştür. Aynı kıyı şeridi üzerinde ana kayaya oyulmuş bir kaya sığınağı içinde iki adet yarım ay şeklinde niş tespit edilmiştir. Nişlerin çapları 68 ve 80 cm olarak ölçülmüştür. Kıyı boyunca görülen tüm bu insan eliyle yapılmış işlemlerin olasılıkla Bizans Dönemi’nden 20. yüzyılın başlarına kadar kullanım görmüş olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu türde oyuklar, tuz üretimi için kullanılabileceği gibi, ana kaya üzerindeki kesikler ve düzeltmeler ile nişler kış mevsiminde rüzgârdan ve fırtınadan korunaklı olan bu koya kayıkların çekilmiş olabileceğini göstermektedir. Çevrede bu kalıntıların tarihlendirilmesini sağlayacak başka bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

5 Erdoğan vd. 1990.

Benzer türde kıyısız oyuklar ve kanallar, EÜ Ziraat Fakültesi'ne ait arazinin hemen dışında kalan 87 metrelik kıyı şeridinde de tespit edilmiştir (5 numaralı buluntu alanı). Burada, çapları 140-150 cm arasında değişen ve derinlikleri içlerindeki dolgulardan dolayı net olarak tespit edilemeyen havuzlar görülmüştür (Resim: 1). Bunların da dışında ana kaya üzerinde olasılıkla tuz üretimi ve kayık bağlama yeri olarak kullanılmış olan kanallar, iskele babası, ana kaya düzeltmeleri ve kesikleri göze çarpar. Olasılıkla Bizans Dönemi'nden Erken Cumhuriyet'e kadar kullanım görmüş yerel balıkçılık ve tuz üretimiyle ilgili bir etkinlik alanıdır.

Ardıç Koyu yakınlarında yer alan Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma, Uygulama ve Deneme İstasyonu arazisi içinde kalan dört zeytinlikte yaya tarama yapılmıştır. Bu taramalar sırasında Osmanlı Dönemi'ne ait H.1317/M.1899-1900 tarihli bir adet mezar taşı tespit edilmiştir. Zeytinlik alan içerisinde birbirine bitişik dört arazide çok yoğun olarak Roma, Bizans ve Osmanlı seramiklerine rastlanmıştır (4 numaralı alan). Bu alanlar olasılıkla tek bir yerleşme veya yoğun etkinlik alanına ait arkeolojik alanlardır. Yüzeyde herhangi bir mimari buluntuya rastlanmamıştır. Seramik malzemenin kuzeydeki yamaçlardan bu tarım arazilerine akmış olması mümkündür. Ayrıca bu zeytinliklerin toprağı sürüldükçe arkeolojik malzemenin yer değiştirmesi normaldir. Bu dört alanda sayısı 1000'e yaklaşan farklı dönemlere ait seramikler görülmüş ve sayılarak yerinde bırakılmıştır.

Mordoğan merkeze 330 metre uzaklıkta yer alan bir alanda, yazlıkların bulunduğu bir mahalle içinde küçük bir hazineye rastlanmıştır (8 numaralı alan). Eğimli bir arazi üzerinde bulunan hazine, dikdörtgen şekillidir ve moloz taş örgülü bir duvarla çevrelenmiştir. Duvarlar yer yer sıvalıdır. Hazirenin kuzeydoğusunda 13 basamaklı bir merdivenle ulaşılan bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Ayrıca güney cephesinde de merdiven izlerine rastlanmaktadır. Hazirenin içi yoğun bitki örtüsü ve çöp yığınları ile kaplıdır. Hazirede günümüze ulaşabilen herhangi bir mezar taşına rastlanmamıştır. Ancak çok sayıdaki anıtsal servi ağacının varlığı bu alanın bir hazine olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Hazirenin arkasında kalan, yapılaşma görülmeyen ve kullanılmayan bazı tarım arazilerinde de yaya tarama gerçekleştirilmiştir. Bunlardan tepelik olan bir alanın güney yamacında Bizans'tan Erken Cumhuriyet Dönemine kadar kullanım görmüş

olan 90 metre uzunluğunda iki sıra halinde teras duvarı tespit edilmiştir (9 numaralı alan). Yörede güneye bakan yamaçlarda sıkça rastlanan birbirine paralel uzanan, uzun teras duvarları 20. yüzyılın başlarına kadar bağcılık ve zeytincilik için kullanım görmekteydi. Bu bağları ve zeytinleri işleyen yerli Rum nüfusun mübadele sonrası bölgeyi terk etmesinin ardından bu alanlar tarım arazisi olarak işlenmekten çıkmış ve zamanla şimdiki görünümlerini almışlardır.

Mordoğan merkezi yakınlarında ziyaret ettiğimiz başka bir alan bir tümülüstür (17 numaralı alan). Mordoğan şehir merkezinin 2 km kadar güneyinde yer alır. İzmir-Mordoğan anayolundan kolaylıkla görülen, 40 metre yarıçaplı bu tümülüsün denizden yüksekliği 59 metre olarak ölçülmüştür. Etrafında çok seyrek olarak Antik Dönem'e ait seramik parçaları bulunmuş olsa da, bunlardan hiçbirisi tümülüsün tarihlendirilmesine yardımcı olabilecek nitelikte değildir.

Mordoğan merkezi içinde ziyaret ettiğimiz ve arkeolojik alan olarak kaydettiğimiz tek alan literatüre K. Bittel tarafından "Murdugan" olarak sokulan Mordoğan Höyüğü'dür⁶. Günümüzde Ahmet Meram yel değirmeninin hemen arkasındaki otel ve yazlıkların altında kalmış olan höyük arazisi içinde halen çeşitli dönemlere ait çanak çömlek parçalarına rastlamak mümkündür (18 numaralı alan). Bu alanda yazlıkçılarla yaptığımız görüşmede, bahçelerinden çıkan çanak çömlek parçalarını kovalara doldurarak sazlıkların içinde boşalttıklarını öğrendik. Hemen hemen tamamıyla tahrip olmuş bu höyük arazisi içinde Erken Tunç Çağı, Protogeometrik Dönem, Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönemlerine ait seramikler bulunmuştur (Resim: 2). Murdigan Höyüğü, bu yörenin prehistorik dönem yerleşme dokusunu anlamak açısından önem taşımaktadır. Ne var ki, yerleşmedeki mimariyle ilgili kanıtlara ulaşmak mümkün değildir. Kıyı profilleri içinde çok sayıda çanak çömlek parçasını tespit etmek mümkün olsa da, bunlardan hiçbirisi *in situ* bir tabakalanmayı yansıtmaz.

Boyabağ

Mordoğan-Karaburun merkezleri arasında kalan Boyabağ olarak bilinen sahil şeridinde varlığı önceden tespit edilmiş olan Bizans Dönemi'ne ait liman ve tersane

⁶ Bittel 1939-41.

kalıntıları ziyaret edilmiştir (2 numaralı alan). Burada ana kaya üzerine açılmış oyuklar ve hazneler belgelenmiş, seramikler fotoğraflanmıştır. Ayrıca kıyıda yer alan 17.-18. yüzyıla ait Osmanlı çeşmesi belgelenmiştir (3 numaralı alan).

Kıyı şeridi boyunca ana kayaya açılmış irili ufaklı 15-20 oyuk görülmüştür. Bizans Dönemi'ne ait tonozlu duvarlar, çatı kiremitleri ve ana kaya içine yerleştirilmiş bir pithos vardır. Duvarların üzerinde yüksekliği 2 metreyi bulan kesitlerde çok yoğun olarak çatı kiremidi ve çanak çömlek görülür. Bizans Dönemi'nde önemli bir liman ve tersane olarak kullanım görmüştür. Kıyısız ana kaya üzerinde gözlenen oyukların tuz üretimi için kullanıldığı içlerindeki tortu halindeki deniz tuzundan anlaşılmaktadır ve daha önceden Ardıç kıyısında tespit ettiğimiz oyuklarla büyük benzerlik göstermektedir.

Kıyı üzerindeki çeşme yapısı, bu limanın Osmanlı Dönemi'nde de önemini devam ettirdiğini göstermektedir. Denizcilerin su ihtiyacını karşılayan çeşmenin kitabesi korunamamıştır. Tek cepheli, dikdörtgen prizma gövdeli çeşme, tümüyle sıvalıdır. Sivri kemerli bir çökertme içerisinde yer alan çeşme nişi, kısmen müdahale görmüştür.

Kumburnu

Yüzey araştırması sırasında yaya olarak taradığımız alanlardan bir tanesi Mordoğan'ın güneyinde yer alan Kumburnu olarak bilinen kıyılık ve makilik yarımada'dır. Yarımada'daki farklı jeomorfolojik alanlar hem kıyıdan hem de tepeliklerden toplamda 8 km'lik bir rota çizilerek tarandı.

Kumburnu'nda üç alanda yoğun Antik Dönem seramiklerine rastlandı. Bunlardan bir tanesinde mimari izler de mevcuttu. Buluntu alanları 10, 13 ve 14'de farklı dönemlere ait seramikler yüzey üzerine yayılmış olarak bulunmuştur. Denizden yüksekliği 9 metre olan, yaklaşık 20-30 metre çapındaki 10 numaralı alanda, 200'ün üzerinde seramik parçası gözlenmiş ve bunlar Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlendirilmiştir. 14 numaralı alanda yüzeyde görülen çanak çömlek ve yontma taş aletlere ek olarak, uzunluğu 64 metreyi bulan, yuvarlak taşlardan yapılmış, harçsız ve dağınık şekilde korunmuş bir duvar bulunmaktadır (Resim: 3).

13 numaralı buluntu alanı kıyıdan birkaç metre kadar içeride, 4 metre yüksekliğinde, Doğu'ya doğru akan bir dere yatağının kuzey kenarında yer almaktadır. Bu alanda dağınık olarak, az yoğunlukta çanak çömlek parçaları ile yontma taş aletler bulunmuştur. Alanda Hellenistik-Roma ve Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemlerine ait çanak çömlek parçalarına ve az sayıda çakmaktaşıdan üretilmiş yontma taş alete rastlanmıştır.

Kumburnu'nda tespit ettiğimiz arkeolojik kalıntılardan biri 11 numaralı buluntu alanı olarak kaydettiğimiz, denizden yüksekliği 18 metre olan ve uzunluğu 334 metreyi bulan bir duvardır. Olasılıkla teras duvarı olarak işlev görmüş olan bu duvarın bazı bölümleri iyi korunmuşken, diğer yerlerinde büyük boylu çalılarının yetiştiği ve duvarın tahrip olduğu görülür. Duvar çevresinde az sayıda seramik parçası gözlenmiştir. Bunlar genellikle turuncu hamurlu, çark yapımı seramiklerdir. Ayrıca bir adet yeşil sırlı Osmanlı seramiği de bulunmuştur. Bunların dışında alanda kırmızı renkli çakmaktaşıdan 1 adet çekirdek ve 2 adet yonga bulunmuştur. Tek vurma düzlemlili dilgi çekirdeğinin Dönemi belirsizdir.

Son olarak, Kumburnu'nun üzerinde "Kamukent" olarak bilinen arazide gezilmiş ve burada herhangi bir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır.

Dalyan Burnu

Manal Koyu olarak bilinen alanda kıyıda yaya tarama yapıldı. Bu alandaki yazlık sitesi nedeniyle özgün yüzeyi gözlemek zordur. Manal Koyu'nun sonunda, Dalyan Burnu olarak bilinen alanda denize doğru çıkıntı yapan bir yükselti yer almaktadır. Olasılıkla burası bir höyüktür; ancak üzerinde yer alan özel arazinin etrafı tellerle çevrilidir. O yüzden, bu alana giriş yapılamadı; ancak bu burnun hemen arkasındaki yamaçta bulunan zeytinlik arazi içinde yaya olarak gezildi. Denizden yüksekliği yaklaşık 24 metre olan zeytinlik bir arazi içinde, orta yoğunlukta çanak çömlek parçaları, çok sayıda murex ve istiridye kabuğu ile az sayıda yontma taş alete rastlandı. Bu alanda bulunan iki adet dilgiden biri kahverengi çakmaktaşıdan, diğeri Milos obsidyeninden yapılmıştır. Ayrıca aynı alanda tunçtan yapılmış bir hançer ile bir adet demir çivi parçası bulundu (12

numaralı alan). Yüzeyde gözlenen çanak çömlekler, yeşil ve sarı sırlı parçalardan, amfora kulplarından ve diplerinden oluşmaktadır.

Söz konusu alanda bulunan ucu kırık tunç hançerin uzunluğu 9,1 cm, kalınlığı 2 mm ve genişliği 2'cm'dir (Resim: 4). Hançerin delikli sapı eğik biçimde korunmuştur, omuzu yuvarlatılmıştır. Sap kısmının kenarları tırtıklıdır ve uca doğru yıpranma gözlenir. Hançer korozyondan dolayı yeşil-kahverengi yüzey görünümü sergilemektedir. Söz konusu hançerin benzerlerine Geç Kalkolitik Dönem'den MÖ 2. binyılın başlarına kadar rastlanır; ancak form bakımından en benzerleri özellikle Erken Tunç Çağı III yerleşme ve mezarlık alanlarından bilinir⁷. Alanda söz konusu döneme ait çanak çömlek bulunmamış olduğu için bu tarihlendirme şimdilik sadece öneri olarak yapılmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz iki dilgiyle birlikte tunç hançer gerekli belgelenmeler yapıldıktan sonra envanterlik eser olarak Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir.

İris Gölü

Doğal bir tatlı su kaynağı ve av hayvanlarının potansiyel uğrak yeri olan, dolayısıyla prehistorik toplumların ilgisini çekmiş olabilecek İris Gölü ziyaret edildi ve gölün çevresindeki makilik alan sistematik bir şekilde tarandı. Sistematik tarama sırasında yoğun makilik ve dikenli çalılar nedeniyle çoğu yerde yüzey görünürlüğü çok düşüktü. Bu tarama esnasında gölün yakın çevresinde herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmadı.

Göle bakan yamaçlardan birinde, bitki örtüsünden dolayı güçlükle tırmanılan bir arazi üzerinde görülen mağara ağızı ziyaret edildi. Mağaranın üst kısmı iri bloklar halinde yıkılmıştır ve hemen önünde bu bloklar kullanılarak oluşturulmuş yaklaşık 30 metre uzunluğunda harçsız bir duvar belgelenmiştir. Duvarın çevresinde az sayıda bulunan çanak çömlekler Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemine tarihlendirilmiştir (15 numaralı alan).

⁷ Efe ve Fidan 2006; Arcan 2011.

Hacılar Köyü Çevresi (Eski Mordoğan-ı Kebir)

Mordoğan-ı Kebir'in Tekke Mahallesiinde yer alan, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında iskân görmüş olan köy ve çevresindeki yapılar ziyaret edildi. Bu alanda bir adet mezarlık alanı, bir adet iskân yeri ve kilise ziyaret edilerek belgelenmiştir (16 numaralı alan).

Mezarlık alanında 18. yüzyıldan günümüze kadar gömü devam etmektedir. Özellikle mimari tasvirli mezar taşları dikkat çekicidir. Mezarlık, batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Erkek mezarlarına ait taşların başlıkları alınmıştır. Burası olasılıkla Hacılar köyüne ait bir mezarlıktır.

Bu alandaki eski Rum Mahallesi iki tepe üzerine kurulmuştur. Konut yapıları köşeleri düzgün kesme taş, diğer yerleri kabayonu taş ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Çevrede çok sayıda seramik bulunmuştur. Seramiklerin tamamı 20. yüzyılın erken aşamalarına tarihlendirilebilir.

Tekke Mahallesiinin batısında büyük ölçüde tahrip olmuş 19. yüzyıla ait bir kilise yer alır. Kilise, batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiş, inşa malzemesi olarak kabayonu taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Üst örtüsü tamamen çökmüş olan kilisenin duvarlarında yer yer sıva izlerini görmek mümkündür. Kilisenin içinde çok sayıda define çukuruna rastlanmıştır.

Eski Mordoğan Köyü (Mordoğan-ı Sagir)

Bu köy sınırları içinde, bir adet camii, mezarlık alanı ve çeşme belgelenmiştir (19 numaralı alan). Eski Mordoğan köyünde bölgenin Türk Dönemine ait en eski yapısı olan Ayşe Kadın Camii yer alır. Köyün merkezinde yer alan cami, kare planlı ve tek kubbeli bir harim, harimin kuzeyindeki son cemaat yeri ve kuzeybatısındaki minarenden oluşmaktadır. İnşa malzemesi ve plan tipi dikkate alınarak 15. yüzyıla tarihlenmektedir. Yapının içerisindeki 19. yüzyıla ait kalemişi süslemeler dikkat çekicidir. Ancak ziyaretimiz sırasında camiinin içine girebilmek mümkün olmamıştır. Aynı köy içinde mezarlık alanı gezilmiştir. Mezarlık kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerinde yer alır. 19. yüzyıldan günümüze kadar kullanım görmüştür. Eski Mordoğan köyüne çıkan yol üzerinde tek cephe, dikdörtgen

prizma gövdeli bir çeşme yer almaktadır. Düzgün kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilmiş olan çeşmeyi 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlemek mümkündür. Yaklaşık 25 cm derinliğinde sivri kemerli bir nişe sahip olan çeşme, kısmen onarım görmüştür.

Köyden denize doğru inen tarım arazileri üzerinde sistematik olarak yürünmüştür. Bu yüzey taraması sırasında çok sayıda birbirine paralel eski teras duvarlarına rastlanmıştır. Ayrıca bir alanda, yıkıntı halinde kare planlı bir bağ evine tespit edilmiştir. 60 cm duvar kalınlığının sahip eski bağ evinin boyutları 380X430 cm olarak ölçülmüştür. Evin kapısı kuzey duvarı üzerinde yer almaktadır. Evin kuzeydoğu köşesinde ocak yeri bulunmaktadır. Duvar kuru duvar tekniğiyle, harçsız olarak inşa edilmiştir.

Manastır Mevkii ve Keplen Dağı

Karaburun'da daha önceden yürütölmüş arkeolojik arazi çalışmaları sırasında keşfedilmiş iki prehistorik alanı ziyaret ettik. 21 numaralı buluntu alanı olarak kayıtlara geçen Peynirini Mağarası, Yaylaköy yolu üzerinde, Keplen Dağı'nın güneybatı yamaçlarında yer alır. Bu alanda daha önce çalışma yapılmış ve mağara içinde el yapımı seramikler bulunmuşturs. Mağaraya yaptığımız ziyaret sırasında az sayıda el yapımı, orta pişirimli, koyu yüzey renkli ve açıkli seramik parçaları tespit ettik. Gözlenen parçalar içinde -özellikle sığ ve geniş çaplı formundan dolayı- bir tabağı MÖ 6. binyılın ikinci yarısı ile MÖ 5. binyılın ilk yarısına tarihlendirmenin yerinde olacağını düşünöyoruz.

Ziyaret edilen diğeri bir alan Manastır Mevkii'nde yer alan ve Çakmaktepe olarak bilinen eski cıva madeni arazisidir (22 numaralı alan). Cıva madeni için açılan galerilerde yassı balta, çanak çömlek ve çeşitli prehistorik malzemeye rastlanması üzerine, bu alanda 1949 yılında Hamit Koşay ve Hakkı Gültekin 10 günlük bir kazı çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar sırasında Kalkolitik Dönem'e ait el yapımı ve kaba görünümlü çanak çömlek parçaları ile çok sayıda kemik alet, sürtme taş alet, yontma taş alet ve taş çekiçler bulunmuştur⁹. Günümüzde

⁸ Uhri, Öz ve Gülbay 2010: 17.

⁹ Koşay ve Gültekin 1949.

arkeolojik buluntuların ortaya çıktığı galerileri tespit etmek mümkün değildir. Çevrede yaptığımız yürüyüş sırasında herhangi bir prehistorik malzemeye rastlamadık; ancak ileride galerilerin içine gerekli güvenlik önlemleri alınarak girmek uygun gözükmemektedir.

İzmir-Mordoğan Karayolu (Taş Ocakları Mevkii)

İzmir-Mordoğan karayolu üzerinde, Mordoğan yönüne doğru giderken “Arkeologlar Kooperatifi” geçildikten sonra görülen sarp, kireçtaşı kayalıklar üzerinde mağara girişleri görülmüş ve bu alanda yüzey araştırması yapılmasına karar verilmiştir. Yoğun eğimli, yer yer sıkı makilik ve çamlık arazi üzerindeki patikalar takip edilerek kireçtaşı kayalıklara doğru tırmanış gerçekleştirildi. İlk olarak, doğal bir tatlı su kaynağı üzerine Geç Osmanlı- Erken Cumhuriyet Dönemi’nde inşa edilmiş ve günümüzde halen kullanım gören bir çeşme belgelenmiştir. Moloz taşlarla örülmüş çeşmenin üç adet yalağı bulunmaktadır (20 numaralı alan). Rastladığımız bir çoban bu alanın “Mersin Çukuru” olarak bilindiğini ifade etmiştir. Çeşmenin çevresinde az sayıda yeşil sırlı Osmanlı seramiği gözlenmiştir.

Bu noktadan gözüken sarp kayalıkların altındaki “Kayadibi” olarak bilinen alandaki mağarayı ziyaret ettik. Tepeden büyük kütleler halinde kopmuş olan kayalarla kaplı yamaçlardan ilerleyerek mağaraya ulaşmak mümkün oldu. Mağaranın halen çobanlar ve avcılar tarafından kısa süreli barınma amaçlı kullanıldığı, içinde yakılan ateşlerden ve mağara duvarlarındaki islerden anlaşılmaktadır. Mağara tek gözlüdür, ana kayanın içine doğru yaklaşık 5-6 metre girinti yapmaktadır. Mağara tabanında kalın bir kül tabakası bulunmaktadır. Ziyaret sırasında herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

Kayadibi Mağarası’nın güneyinde kalan tepe ve kayalık üzerindeki mağaralar ziyaret edilmek istenmiştir. Tepe üzerinde güneye bakan yamaçlarda birbirine paralel ve belli aralıklarla çok sayıda eski teras duvarı görülmüştür. Bir alanda körfezin her iki tarafını da gören stratejik bir noktada iki adet yapı kalıntısı göze çarpar. Bu alanda 30 metre uzunluğunda KB-GD uzantılı bir duvar görülmüştür (30 numaralı alan).

Kireçtaşı kayalıkların altındaki anayola bitişik kalan çamlık alanda 0.3 hektarlık bir alana yayılmış olarak prehistorik döneme ait dağınık bir buluntu yeri keşfedilmiştir (31 numaralı alan). Alandaki buluntuların tamamı yontma taş aletlerden oluşur. Yüzeyde görülen toplam 116 parça arazide ön değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Resim: 5). Beyaz patinalı yontma taş parçaların kahverengi ve siyah çakmaktaşıdan üretildiği görülmüştür. Söz konusu parçalar, çok sayıda düzeltisiz yonga, düzeltili alet ve çekirdekten oluşmaktadır. Bulunan aletler arasında mikro yonga çekirdeği, mikro dilgicik çekirdeği ve mikro yongaların önemli bir yer tutması; ayrıca teknolojinin ne Paleolitik ne de Neolitik Dönem endüstrileriyle benzeşmesi nedeniyle bu alandaki malzemenin MÖ 9. ve 8. binyıllarda bölgede yaşamış avcı-toplayıcı gruplara ait kalıntılar olduğu kanısındayız. Yonga bazlı mikrolitik özellikler gösteren bu endüstri, Ege'deki çeşitli buluntu alanlarından bilinen ve Kozłowski ve Kaczanowska'nın "Erken Holosen Ege Adaları Geleneği" olarak tanımladığı¹⁰ süreç içinde değerlendirilebilir. Daha net bulgulara erişmek için bu alandaki çalışmalara önümüzdeki sezonlarda devam edilecektir.

Aşağı Ovacık Köyü Çevresi

Arazide yer alan polyeler ve verimli tarım arazileri nedeniyle arkeolojik bakımdan incelediğimiz alanlardan biri Aşağı Ovacık köyü çevresidir. Bu alanda bir adet 20. yüzyıl başlarına ait çiftlik evi kalıntısıyla, terk edilmiş köye ait evler tespit edilmiştir (23 ve 24 numaralı alanlar). Köydeki konutların hemen hepsi aynı plana sahip gözükmemektedir. Evler iki odalı, dikdörtgen ve doğu cephelerinde sundurma bulundurur. Köy, tepenin güney yamacına, ova seviyesinin üzerine kurulmuştur. Denizden yüksekliği 305 metre olarak ölçülen köyün Eski Ovacık köyü olduğu önerilebilir.

Yeni Liman Çevresi

Yeni Liman'ın 1-2 km kadar kuzeybatısında daha önceden sistematik olmayan ziyaretlerle arkeolojik alan olarak tespit edilmiş olan Kömür Burnu çevresinde ilk olarak sistematik bir tarama yapıldı. Kömür Burnu üzerindeki denize doğru yükselen

¹⁰ Kozłowski ve Kaczanowska 2009.

ve uzanan tepeliğin doğusunda, tepenin güneye bakan yamacı üzerinde ve batısında yoğun olarak farklı dönemlere ait arkeolojik malzemeler tespit edilmiştir.

25 numaralı buluntu alanı olarak tanımlanan ve şu anda anız ve zeytinlik olarak kullanılan bir tarım arazisinde dağınık olarak yüzeyde prehistorik ve Antik Dönem'e ait seramikler bulunmuştur. Yaklaşık 20 metre çapındaki bu alanda yaptığımız yoğun tarama sırasında 150'ye yakın çanak çömlek parçasına ek olarak, az sayıda bazalttan ve çakmaktaşıdan üretilme düzeltili yontma taş aletlere rastlanmıştır. Çanak çömlekler içinde el yapımı bir grup, pişme özelliği, yüzey işlemleri ve form açısından Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilebilir.

26 numaralı buluntu alanı, denize doğru uzanan, 31 metre yüksekliğindeki doğal bir tepenin güney yamacı üzerinde keşfedilmiştir. Bu yamacın yüzeyi yoğun olarak makilikle kaplı olduğu için bu alanda yalnızca patikalar takip edilerek yürünmüştür. Yüzey görünürlüğü düşük olmasına rağmen, tarama sonucunda yüzeyde 208 çanak çömlek parçası, 47 yontma taş alet ve 4 adet sürtme taş obje bulunmuştur (Resim: 6). Çanak çömlek parçaları homojen özellik göstermekte olup hepsi mal grubu ve morfolojik özelliklerine dayanarak MÖ 7. binyılın sonu-6. binyılın başına tarihlenebilir. Çanak çömlekler, el yapımı, bol saman ve kum katkılı, orta pişirimli ve kırmızı astarlıdır. Yüzeyler düzeltilmiş ve hafifçe açkılanmış olsa da, yüzey üzerinde parlak ve kaliteli açık gözükmeyen. Alanda çok sayıda bazalt ve çakmaktaşı yongalar da tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, iki adet iyi korunmuş durumda yassı balta ile bir adet öğütme taşı ve vurgaç bulunmuştur. Bu alandaki arkeolojik malzeme İzmir çevresindeki Ulucak, Yeşilova, Ege Gübre ve Çukuriçi gibi Neolitik Dönem yerleşmelerinin MÖ 7. binyılın sonu ile 6. binyılın başı arasındaki tabakalarda bulunan arkeolojik malzemeyle güçlü benzerlikler göstermektedir.

Neolitik Dönem buluntularıyla aynı alanda iyi korunmuş durumda bir adet andezit çekirdek bulunmuştur. Çekirdeğin dairesel çıkarımlarla işlendiği, tek bir platforma sahip olduğu ve yanall kenarında kabuğu bulunduğu gözlenmiştir (Resim: 7). Tipolojik, teknolojik ve hammadde özellikleri göz önüne alındığında çekirdeğin Levallois işleyimi gösterdiği ve Orta Paleolitik Dönem'e tarihlendirilmesi gerektiği önerilebilir. Bu buluntu Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak teslim edilmiştir.

27 numaralı buluntu alanı, daha önceden literatürde bilinen *tholos* formundaki mezarlara aittir¹¹. Yerel kireç taşı bloklarından inşa edildiği bilinen mezarları yoğun bitki örtüsü nedeniyle yeniden lokalize etmek oldukça güçtür. Tespit edilen, iyi korunmuş durumdaki bir mezarın çapı yaklaşık 3 metre ve girişi 71 cm olarak ölçülmüştür. Söz konusu mezar tipine ve çevresinde daha önceden bulunan seramiklere dayanarak burada olasılıkla Geç Hellas IIIA-C Dönemine ait Miken tipi mezarlar olabileceği önerilmektedir. İleriki yıllarda bu alan tekrar ziyaret edilerek daha fazla bilgi edinilmeye çalışılacaktır.

28 numaralı alanda denizden 32 metre yükseklikteki tepenin doğuya bakan yamacı üzerinde çok sayıda ufalanmış kumtaşı ve andezit parçaları görülmüştür. Andezit ana kaya, yüzeyden rahatlıkla takip edilebilmektedir. Alandaki bu volkanik taşın hammadde kaynağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunu gösteren en önemli bulgu yüzeyde bulduğumuz koyu gri renkli andezitten üretilmiş ikiyüzeyle bir alettir. Aletin uzunluğu 11.7 cm, genişliği 7.4 cm ve kalınlığı 5.8 cm olarak ölçülmüştür. Hammadde seçimi, boyut ve teknoloji bakımından şüphe bırakmayacak şekilde Alt Paleolitik Dönem'e ait olan bu aletin dorsal ve ventral yüzeyden işlendiği, distal kenarında korteks bulunduğu ve sert vurgaç kullanarak üretildiği gözlenmiştir (Resim: 8). İzmir çevresinde şimdiye kadar bilinen ve Kansu tarafından yayınlanmış olan¹² iki adet ikiyüzeyle alete böylece bir üçüncüsü eklenmiştir. Ayrıca bu bulgu, Karaburun ilçesi sınırları içinde Alt Paleolitik Dönem'e ait ilk arkeolojik bulgu olarak kayıtlara girmiştir. Buluntunun sağlamlığı ve önemi nedeniyle, bu ikiyüzeyle alet Çeşme Müzesi'ne envanterlik eser olarak teslim edilmiştir.

29 numaralı buluntu yeri, Kömür Burnu çevresinde belgelediğimiz son arkeolojik kalıntı bir çeşmeye aittir. Tek cepheli, dikdörtgen prizma gövdeli çeşme, kemerli bir nişe sahiptir. İnşa malzemesi ve formu dikkate alınarak 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Mimari öğenin çevresinde başka bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

¹¹ Keil 1910; 1912; Uhri, Öz ve Gülbay 2010: 18-19.

¹² Kansu 1963; 1969.

TEŞEKKÜR

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Şube Müdürlüğü (2015-EDB-005), Groningen Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü ve Karaburun Belediyesi tarafından desteklenmektedir. Değerli yardımları nedeniyle Chris Roosevelt, Pınar N. Özgüner, Mehmet Doğan, Sinan Ünlüsoy, İsmail Baykara, Didem Turan ve Mert Külekçioğlu'na teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

Alcock, S. E. ve J. F. Cherry (2004) *Side-by-side survey. Comparative Regional studies in the Mediterranean World*. Oxford: Oxbow Books.

Arcan, B. 2012 Early Bronze Age Daggers in Central Anatolia. Bilkent University, Department of Archaeology, Unpublished MA Thesis.

Bevan, A. ve J. Conolly (2013) *Mediterranean Islands, Fragile Communities and Persistent Landscapes: Antikythera in Long-term Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bittel, K. (1939-1941) "Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy" *Archiv für Orientforschung* 13: 1-31.

Cherry, J. F., J. L. Davis ve E. Mantzourani (1991) *Landscape Archaeology as Long-Term History. Northern Keos in the Cycladic Islands from earliest settlement until modern times*. Los Angeles. Monumenta Archaeologica 16. Institute of Archaeology. UCLA

Efe, T. ve E. Fidan 2006 "Pre-Middle Bronze Age Metal Objects from Inland Western Anatolia: A Typological and Chronological Evaluation" *Anatolia Antiqua* 14: 15-43.

Erdoğan, B., D. Altınar, T. Güngör ve S. Özer 1990 "Karaburun Yarımadasının Stratigrafisi" *MTA Dergisi* 111: 1-23.

Işık, Ş. 2012 *Karaburun Yarımadası'nın Tarihsel Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Kansu, Ş. A. (1963) "Ege (İzmir) Alt Paleolitiğine Ait İlk Not" *Belleten* 27/107: 485-490.

Kansu, Ş. A. (1969) "İzmir Dolaylarında Bulunan İkinci Bir Alt Paleolitik Alete Ait Not" *Belleten* 33/129: 79-80.

Keil J. (1910) "Forschungen in der Erythraia I: 1 Die Mimashalbinsel 2. Inschriften" *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 13: 5-74

Keil, J. (1912) "Forschungen in der Erythraia II." *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 15: 49-76.

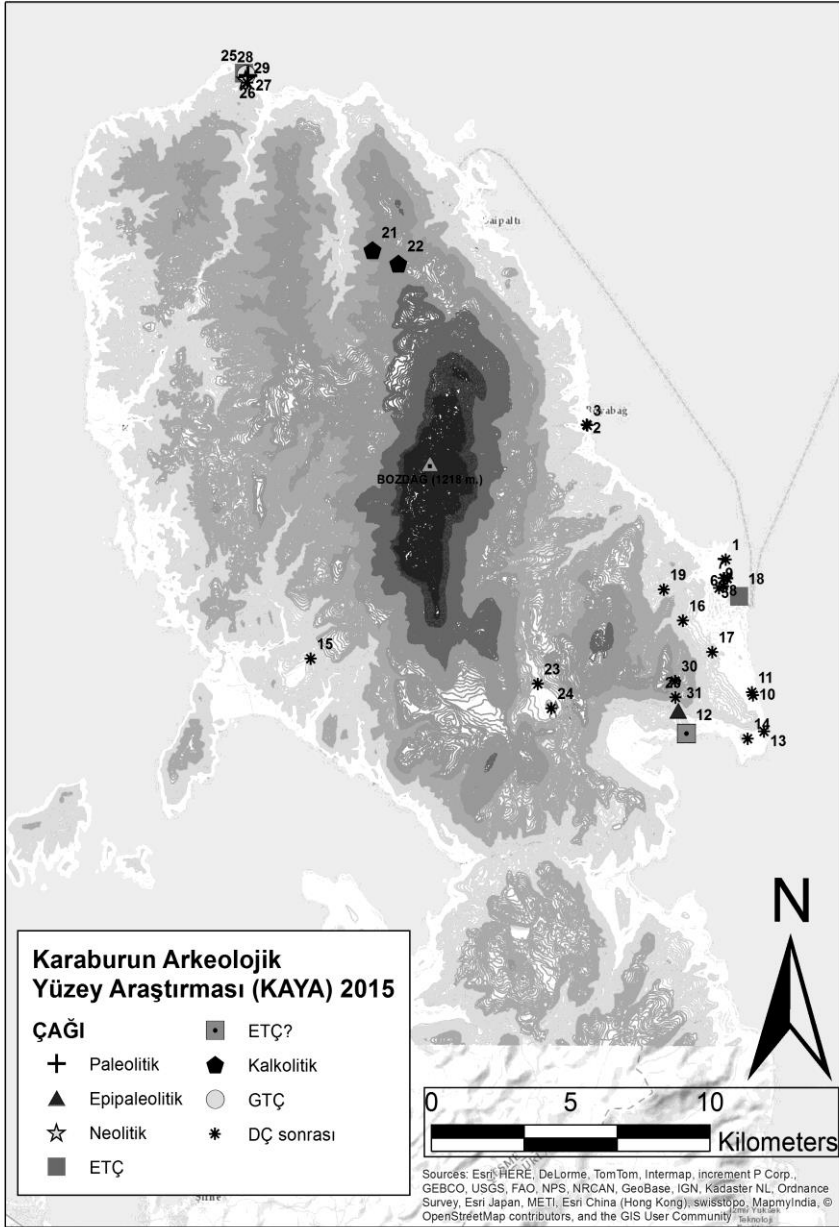
Koşay, H. ve Gültekin H. (1949) Karaburun (İzmir) Çakmak Civa Madeninde Öntarih Buluntuları. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* V: 16-25.

Kozłowski j. K. and Kaczanowska M., 2009. The Mesolithic of the Aegean Basin: how to interpret the pre-Neolithic settlement of the Aegean island and its role in the Neolithization of south-eastern Europe. In: J.J. SHEAN and D.E. LIEBERMAN (Eds.), *Transitions in Prehistory*. Oxbow, p. 357-384.

Roosevelt, C. H., & Luke, C. (2008). "Central Lydia Archaeological Survey: 2006 Results," *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 25.3: 305-326.

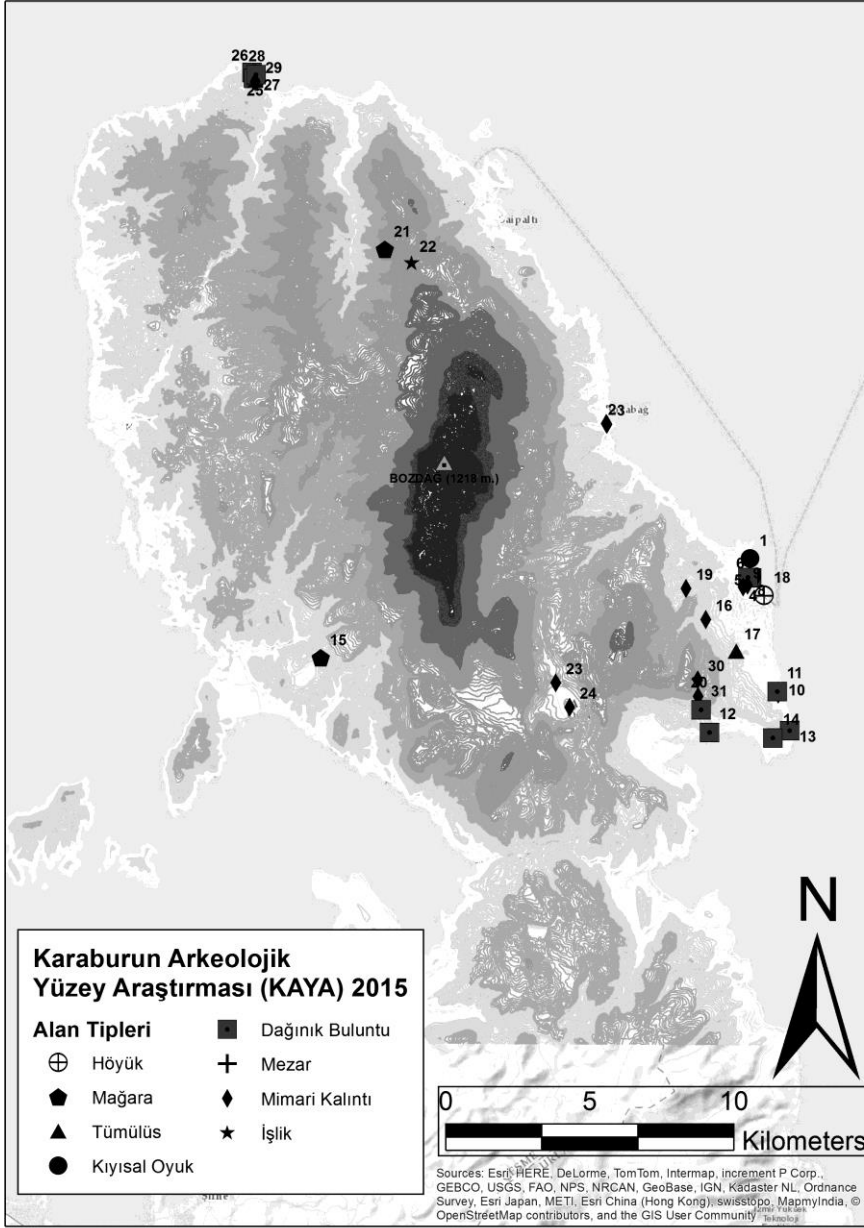
Roosevelt, C. H., & Luke, C. (2009). "Central Lydia Archaeological Survey: 2007 Results" *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 26.2: 433-450.

Uhri, A., Öz, A. K. ve Gülbay, O. (2010) "Karaburun/Mimas Yarımadası Araştırmaları" *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi XV*: 15-26.

Harita : 1

168.....

Harita : 2

Resim : 1

Resim : 2

Resim : 3

Resim :4

Resim :5

Resim : 6

172.....

Resim :7

Resim : 8

174.....

ARDAHAN İLİ 2013-2015 YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Sami PATACI
Nazlı YILDIRIM
Özlem ORAL
İsaf BOZOĞLU
Sinan ALTUN

2013-2015 arası Ardahan İli arkeolojik yüzey araştırmaları ilin merkez ilçesine bağlı yerleşim alanlarında ve bu alanların yakın çevresinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar sırasında 28 yerleşimin araştırmaları tamamlanabilmiştir. Bu yerleşimler Tepeler, Yalnızçam, Çeğilli, Yokuşdibi, Ovapınar, Edegül, Dedegül, Ardıçdere, Dağevi, Çatalköprü, Çimenkaya, Akyaka, Ağzıpek, Sugöze, Gürçayır, Sulakyurt, Açıkyazı, Çetinsu, Sarıyamaç, Değirmenli, Çataldere, Kartalpınar, Kazan Kale mevki, Yaylacık, Kocaköy, Alagöz, Çamlıçatak ve Ölçek'tir. Araştırmalar sonucunda bölgede çok sayıda Eskiçağ arkeolojik kültür varlığı belgelenmiştir.

2013 YILI ÇALIŞMALARI

2013 yılı araştırmaları sırasında Çeğilli'de dört, Yokuşdibi ve Çimenkaya'da birer ve Sulakyurt'ta iki yeni arkeolojik buluntu alanı tespit edilmiştir. Bu alanlar dışında daha önceki araştırmalarda halihazırda belgelenmiş olan Tepeler Höyük, Gürçayır Kalesi ve Sarıyamaç Kulesi de ziyaret edilmiştir.²

*Yrd. Doç. Dr. Sami PATACI, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, Merkez-Ardahan/Türkiye.

Yrd. Doç. Dr. Nazlı YILDIRIM, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, Merkez-Ardahan-Türkiye.

Dr. Özlem ORAL, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yenisey Kampüsü, Merkez-Ardahan/Türkiye.

Araş. Gör. İsaf BOZOĞLU, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, Merkez-Ardahan-Türkiye.

Araş. Gör. Sinan ALTUN, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bornova-İzmir/Türkiye.

¹ Köroğlu 1997: 376; Köroğlu 1998: 133-134.

² Patacı 2014: 99-116; Patacı 2015a: 467-480.

Yokuşdibi Kalesi: Yokuşdibi Kalesi, merkez ilçede bilinen en eski arkeolojik alanlardan biridir. Bu kale, il merkezinin 13 km kuzeybatısındaki Yokuşdibi köyünün yaklaşık 2 km kadar kuzeybatısında 2105 m rakıma sahip bir yükselti üzerinde yer alır (Harita: 1). Kalıntıların merkezinde 12 x 13,50 m boyutlarında dikdörtgen planlı bir kule yapısı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda konumlanmaktadır. Orta boyutlu taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş kulenin duvar kalınlığı 1,70-2,20 m arasında değişmektedir. Kulenin doğu kenarının birkaç metre dışından başlayarak güneybatı-kuzeydoğu istikametinde ilerleyen ve neredeyse 20 m uzunluğa ve 2 m civarında bir genişliğe sahip, iyi derecede korunmuş bir duvar kalıntısı daha gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, alanın 25 m güneyinde günümüze kadar korunmayı başaramamış bir duvar yapısına ait yapı döüntüsü doğu-batı doğrultusunda 50-60 m civarında uzanmaktadır. Yokuşdibi Kalesi, sahip olduğu mimari özellikler sebebiyle bir kule ve çevre duvarlarından oluşan Ardahan'ın ikinci grup kaleleri içerisinde değerlendirilebilir. Arkeolojik alanda ağırlıklı olarak Tunç Çağı seramikleri tespit edilmiştir. Seramik verilerine göre Yokuşdibi Kalesi'nin Erken Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılmış olması gerekir.

Çeğilli Kuleleri: İl merkezinin 16,5 km batısındaki Çeğilli köyü çevresinde üç farklı Eskiçağ yapısı bulunmaktadır. Bu yapılar I, II ve III No'lu Çeğilli Kuleleri olarak tarafımızca adlandırılmıştır (Harita: 1). Bu yapıların ortak özellikleri yuvarlak planlı olmaları ve kuru duvar tekniğinde inşa edilmeleridir. I No'lu Çeğilli Kulesi, aynı adlı köyün 2 km kadar batısındaki 1975 m rakıma sahip Kalecik Tepesi üzerindedir. Hemen hemen oval planlı yapının maksimum çapı doğu-batı doğrultusunda 19,5 m olup korunan maksimum duvar yüksekliği 3 m'dir. Yapı duvarları orta ve büyük boyutlu kaba taşlarla oluşturulmuştur. Kule ve yakın çevresinde yapının tarihlenmesine katkı sağlayacak herhangi bir küçük buluntu tespit edilememiştir. II No'lu Çeğilli Kulesi, I No'lu yapının 500 m kuzeydoğusunda, deniz seviyesinden 1966 m yüksekteki kayalık bir tepe üzerinde yer alır. Diğer kule ile benzer bir şekilde orta ve büyük boyutlu taşların üst üste bindirilmesiyle kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş yuvarlak planlı bir yapıdır. Özellikle batı duvarı cephesi, uzun ve dikdörtgen formlu kyklopik taşlarca oluşturulmuştur. Yapının boyutları, doğu-batı doğrultusunda 20 m; kuzey-güney doğrultusunda ise 17 m'dir. Yapının kuzey duvarının kalınlığı 3,5 m'nin; korunan

176.....

duvar yüksekliği ise 2 m'nin biraz üzerindedir. Yapının güney kenarında bir giriş vardır ve bu girişin üzeri 1,50 x 2 m ölçülerindeki kyklopik bir taşla örtülüdür. II No'lu Çeğilli Kulesi'nin 20 m'lik çapı, bölgedeki yuvarlak planlı Eskiçağ kulelerinin çaplarından daha fazladır. Bunun yanında yapının Çeğilli'deki diğer iki kuleden farkı, merkezi bölümünün yapı döküntüsü ile örtülü olmayışdır. Bu durum yapı duvarlarının fazlaca yüksek olmaması gerektiğini düşündürmektedir. Bölgedeki kule planlarına benzer bir plana sahip olmasına rağmen yapının aslında hangi amaçla kullanılmış olduğunu kesinleştirebilmek şu an için zordur. Yapının yer aldığı coğrafi koşullar hayvancılık faaliyetleri için oldukça elverişlidir. Dolayısıyla bu doğrultuda inşa edilmiş olması da muhtemeldir. Ancak yapının özellikle kuzey duvarının 3,5 m civarındaki kalınlığı, savunma yapılarında görülebilecek türden bir özelliktir. I No'lu Çeğilli kulesi gibi bu yapının çevresinde de tarihlemeye yardımcı olabilecek türden küçük buluntu tespit edilememiştir. III No'lu Çeğilli Kulesi, Çeğilli'nin 1 km kuzeydoğusunda ve Çeğilli-Çetinsu yerleşimleri arasında uzanan arazi yolunun 80 m kadar kuzeyinde tespit edilmiştir. 1865 m rakımdaki yapı aynı zamanda Büyük Tepe adlı yükseltinin ve bu yükseltinin zirvesinde yer alan bir dış duvar sırası ile güçlendirilmiş yüksek yayla yerleşiminin kuşbakışı 500 m kadar kuzeydoğusunda yer alır. Kabaca 10-11 m arasında değişen bir çapa sahip yuvarlak planlı yapının korunan maksimum yüksekliği 1,65 m'dir. Diğer iki yapı gibi kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir; ancak oldukça tahrip durumdadır. Burada gözlemlenen en eski seramik buluntuları Erken Tunç Çağı'na aittir. Bu buluntular haricinde alanda obsidyen parçaları da tespit edilmiştir. Bu yuvarlak planlı yapı ile 500 m güneybatıdaki Büyük Tepe yayla yerleşimi arasında bir bağlantı olup olmadığı belirsizdir.

Dış Duvar Sırası (Çevre Duvarı) İle Güçlendirilmiş Çeğilli-Büyük Tepe Yüksek Yayla Yerleşimi: Çeğilli köyünün 600 m kuzeydoğusundaki 1970 m rakıma sahip Büyük Tepe adlı yükseltide, bazı arkeolojik kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 1). Bu kalıntılar Büyük Tepe zirvesinin merkezindeki yuvarlak planlı olması gereken bir mimari kalıntıya ait yapı döküntüsüyle bu arkeolojik alanı çevreleyen bir teras duvarından geriye kalan kalıntılardır. Duvar kalıntıları Çeğilli Köyü sakinlerinin belirttiği kadarıyla uzun seneler süresince tahrip edilmiş ve buradan sökülen taşlar modern yapılar için kullanılmıştır. Alanda az sayıda seramik ve obsidyen buluntusu

gözlemlenmektedir; ancak bu buluntulardan yola çıkarak Büyük Tepe arkeolojik alanını kesin olarak tarihleyebilmek mümkün değildir. Ardahan Ovası'nın çevresindeki dağlık kesimlerde yer alan diğer buluntu merkezlerinin benzer özellikleri göz önüne alındığında, Büyük Tepe kalıntılarının en erken, Tunç Çağı içerisindeki bir zaman diliminde inşa edilmiş ve olasılıkla Demir Çağı'nda da kullanım görmüş olması gerekir.

Sulakyurt Erken Tunç Çağı Yerleşimi: Bu arkeolojik alan, il merkezinin 9,5 km kuzeybatısında yer alan Sulakyurt köyünün hemen kuzeydoğusundaki ortalama 1960 m rakıma sahip küçük bir tepecik üzerindedir (Harita: 1). Bu tepeciğin zirvesi teraslanmış olup gözlemlerimize göre alanın kuzey, batı ve güneybatı kenarlarının bir duvar sırası ile çevrili olduğu anlaşılmaktadır (Çizim: 1). Bu teras duvarı, yer yer gözlemlenebilen in situ taş sıralarından anlaşıldığı kadarıyla, orta ve büyük boyutlu taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Yerleşimin girişi kuzeybatı kenardadır. Bu girişten batıya doğru birkaç metre genişlikte bir yola dair izler günümüze kadar korunabilmiştir. Üç sezonluk yüzey araştırması süresince en yoğun miktarda küçük buluntu ile karşılaştığımız arkeolojik alan Sulakyurt Erken Tunç Çağı Yerleşimi'dir. Buradaki seramik buluntuları Erken Transkafkasya Kültürü (Kura-Aras Kültürü) seramikleri ile benzer özellikler sergilemektedir. Alanda aynı zamanda çok sayıda obsidyen parçası gözlemlenmekte ve bu obsidyenlerin bir kısmının işlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Dış Duvar Sırası (Çevre Duvarı) İle Güçlendirilmiş Sulakyurt-Yeldeğirmeni Tepesi Yüksek Yayla Yerleşimi: Sulakyurt Erken Tunç Çağı Yerleşimi'nin 900 m kuzeyindeki Yeldeğirmeni Tepesi'nin zirvesinde bir Eskiçağ arkeolojik alanı daha 2013 yılında belgelenmiştir (Harita: 1). Deniz seviyesinden 2125 m yüksekte yer alan bu alan güneydeki Erken Tunç Çağı yerleşimi gibi teraslanmıştır. 75 m çapındaki alanı dört yönden saran bir çevre duvarına ait yapı döküntüsü arazi sınırları boyunca görülebilmektedir. Ayrıca alanın güney kenarında yuvarlak planlı bir tür kule yapısı, 12-12,5 m çapında korunabilmiştir. Küçük ve orta boyutlardaki taşlarla kuru duvar tekniğinde oluşturulan kulenin duvar kalınlığı 3-3,5 m arasında değişmektedir. Korunan maksimum duvar yüksekliği 2,40 m olan yapıya giriş, güney duvarda yer alan 1,6 m genişlikteki bir kapı açıklığına sağlanır. Bu yuvarlak

178.....

planlı yapı ve teras duvarları dışında, bazı mimari yapılara ilişkin kalıntılar temel seviyesinde gözlemlenebilmektedir. Alandaki mimari kalıntıların işlevini anlayabilmek için arkeolojik bir kazı yapılması gerekmektedir. Tespit edilen bir-iki adet seramik buluntusu alanın tarihlenebilmesi adına yeterli olmamıştır.

Çimenkaya Demir Çağı Arkeolojik Alanı: 2013 yılında belgelenen bir diğer buluntu noktası, il merkezinin 19 km batısındaki Çimenkaya köyünün 200 m kadar doğusundadır (Harita: 1). 1825 m rakıma sahip alan günümüzde tarım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir arazinin sınırlarındadır. Toras Deresi'nin 300 m kuzeyinde ve aynı zamanda Çeğilli-Çimenkaya karayolunun hemen 20 m kuzeyindeki arazi üzerinde az sayıda Demir Çağı seramiği gözlemlenmiştir. Ancak bu küçük buluntular dışında herhangi bir mimari kalıntı tespit edilememiştir.

Tepeler Höyük ve Sarıyamaç Kulesi: 1996 yılında Artvin-Ardahan Yüzey Araştırması sırasında K. Köroğlu tarafından belgelenen Tepeler Höyük, 2013 yılında tekrar ziyaret edilmiş ve alanda Tunç ve Demir Çağları ile Ortaçağ'a ait seramik buluntuları ve az sayıda obsidyen gözlemlenmiştir (Harita: 1). Bu araştırma sezonunda son ziyaret edilen arkeolojik alan Sarıyamaç Kulesi'dir. Yine 1990'lı yıllarda K. Köroğlu tarafından araştırılmış bir başka arkeolojik kalıntı, İl merkezinin 17 km kuzeybatısındaki Sarıyamaç köyünün 1,6 km kuzeyinde yer alan bir gözetleme kulesidir (Harita: 1).³ Bu yapı, 12 x 12,50 m ölçülerinde olup kare planlıdır. Yapı duvarlarının korunan yükseklikleri 3,5 ilâ 5 m arasında değişmekte olup duvar kalınlıkları 3-3,40 m civarındadır. Yapıya giriş güney cephenin merkezindeki bir kapı aracılığıyla sağlanmıştır. Batı, güney ve doğu duvar cephelerinde gözlemlenen harçlar, kulenin Ortaçağ'da kullanım gördüğünün kanıtıdır (Çizim: 2). Ancak, yapının kuzey duvarı, kyklopik taşların kuru duvar tekniğinde üst üste bindirilmesi sonucu inşa edilmiştir. Bu nedenle kulenin özellikle kuzey duvarının Eskiçağ içlerine tarihlenebilecek bir yapıya sahip olduğu ve Ortaçağ'da, daha önce var olan bir kule yapısının onarılarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, yapının doğu cephesinden başlayıp güneydoğuya doğru

³ Patacı 2015a: 479; Patacı 2015b: 66.

birkaç metre ilerleyen bir çevre duvarı kalıntısı vardır; ancak bu duvar büyük oranda tahrip olmuştur.

2014 YILI ÇALIŞMALARI

Bu araştırma sezonunda Sulakyurt Erken Tunç Çağı Yerleşimi'ndeki çalışmalara devam edilmiş; alanda gözlemlenen seramik buluntularının teknik çizimleri ve arazi sınırlarındaki çevre duvarının mimari çizimleri tamamlanmıştır. Sulakyurt çalışmalarının tamamlanmasından sonra ilin yine merkez ilçesine bağlı Değirmenli, Kartalpınar, Çataldere ve Kazan Kale mevkieinde araştırmalara devam edilmiştir.⁴

*Dış Duvar Sıraları İle Güçlendirilmiş Değirmenli-Ziyaret Tepe Yüksek Yayla Yerleşimi:*⁵ Değirmenli köyü, Sulakyurt'un kuzeybatı komşusu olup il merkezinin 13 km kadar kuzeybatısındadır. Bu köyün hemen doğusunda, deniz seviyesinden 2120 m yüksekteki Ziyaret Tepe'de yer alan arkeolojik alan, 2014 yılı çalışmalarında Prof. Dr. K. Köroğlu ile birlikte belgelenmiş ve bu alanın iki farklı çevre duvarı ile güçlendirilmiş bir yüksek yayla yerleşimi olduğu hususunda bir kanıya varılmıştır (Harita: 1). Ziyaret Tepe'deki arkeolojik buluntular ile 2013 yılında tespit edilen Sulakyurt Yeldeğirmeni Tepesi arkeolojik alanı arasında 1,5 km gibi kısa bir mesafe vardır. Ziyaret Tepe'de zirveden eteklere doğru üç kademe teraslama yapılmıştır. Tepenin zirvesindeki terasın merkezinde 8,5 m'lik bir çapa sahip yuvarlak planlı bir kule tipinde bir yapı ve bu yapıya bağlı mimari birimler bulunmaktadır. Bu terasın sınırlarında, 60-80 m çapında bir teras duvarına ait yapı döküntüsü kalıntıları tüm yönlerde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca, ikinci bir çevre duvarına ait izler zirvedeki teras duvarının 70-75 m aşağısında, Ziyaret Tepe'nin kuzey ve batı kenarlarında 165 m boyunca takip edilebilmektedir. Arkeolojik alanın merkezindeki yuvarlak planlı yapı ve bu yapıya bağlı güneye doğru uzanan mimari kalıntılar, küçük ve orta boyutlu taşlarla kuru duvar tekniğinde oluşturulmuştur. Alanda gözlemlenen seramikler Erken Tunç Çağı'na aittir ve Sulakyurt Erken Tunç Çağı seramik buluntuları ile benzer özelliklere sahiptir. Gözlemlenen buluntular

⁴ Patacı 2016: 81-100; Patacı ve Lafli 2015: 229-248.

⁵ Patacı 2016: 81-83, çizim 1; resim 1-4.

arasında işlenmiş oldukları anlaşılan obsidyen buluntuları da vardır. Ziyaret Tepe'nin 460 m güney eteğinde 45 x 37 m ölçülerinde yuvarlak planlı bir yapı kalıntısı daha temel seviyesinde tespit edilmiştir. Bu yuvarlak planlı kalıntının işlevi hakkında henüz kesin bir yorumu ileri süremesek de hayvancılık faaliyetleri doğrultusunda inşa edilmiş olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.

Kartalpınar II. Binyıl Kalesi (Kale Yerleşimi) ve Mezarlık Alanı: Tunç Çağı içlerinde ve büyük ihtimalle İ.Ö. II. binyılda kullanım görmüş olması gereken bu arkeolojik alan, merkez ilçe köylerinden Kartalpınar'ın 1,5 km ve Kura Nehri'nin 170 m kadar kuzeyindedir (Harita: 1). Kartalpınar köyü ise il merkezinin 7,5 km kuzeyinde yer alır. Kura Nehri'ne olan yakınlık ve çevrede tarım ve hayvancılık faaliyetlerine elverişli geniş arazilerin bulunması, bölgenin yerleşime oldukça müsait olduğunu göstermektedir. Kartalpınar Kalesi yahut Kale Tipi Yerleşimi olarak henüz tanımladığımız bu arkeolojik kalıntı, Ardahan'da üç sezon boyunca tespit ettiğimiz kültür varlıkları içerisinde deniz seviyesinden 1827 m yüksekliği ile en düşük rakıma sahip arkeolojik alanlardandır (Resim: 1). Kartalpınar Kalesi doğu-batı yönünde 90 m; kuzey-güney yönünde 70 m'lik bir alanı kaplamaktadır (Çizim: 3). Kuzeybatı ve batı kenarlarda kaleye iki farklı noktadan giriş yapılmaktadır. Kale kuzey ve güney olmak üzere iki ana mekana ayrılmıştır. Güney mekan, kuzey-güney yönünde ilerleyen bir duvar sırası ile ayrıca ikiye ayrılır. Sınır duvarlarının arazinin şekline göre belirlenmiş olması bakımından Ardahan'daki üçüncü grup kale yapıları arasında yer alması gereken bu yapıya ait duvarlar, az işçilikli küçük ve orta boyutlu taşlarla kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Kaledeki büyük boyutlu yapı dököntüsü kümeleri, in situ duvarların çoğunun üzerini örtmektedir. Mimari kalıntının işlevi ve ait olduğu tarihin daha iyi anlaşılabilmesi için arkeolojik bir kazı çalışması gerçekleştirilmelidir.

Kartalpınar Kalesi'nin hemen kuzeyindeki arazi mezarlık olarak kullanılmıştır. Bu alanda 16 adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Bu çukurların bazılarında gözlemlenen mezar yapıları dışında, arazi üzerindeki izler incelenmiş ve 118 adet mezar daha olabileceği anlaşılmıştır. Mezarlık kuzey güney yönünde en az 370 m'lik bir alanı kaplamaktadır. Kartalpınar Kalesi ile birlikte tüm arkeolojik alan, aynı doğrultuda 500 m'lik bir uzunluğa sahiptir (Resim: 2). 2015 yılı

araştırmalarında kale yerleşimi ve mezarlık alanda tespit edilen seramik buluntularının çizimleri tamamlanmış ve ayrıca pişmiş topraktan yapılmış bir figürinin alt kısmı olması gereken bir parça tespit edilmiştir (Resim: 3).

Kartalpınar Kalesi ve mezarlık alanının 800 m kuzeydoğusunda hemen hemen dikdörtgen planlı bir Eskiçağ arkeolojik alanı daha tespit edilmiştir (Harita: 1). Kura Nehri vadisinin kuzey kenarında yer alan bu alan 70 x 33 m boyutlarındadır. Alanın kuzeydoğusu sınırında kuzey-güney istikametinde birkaç metre korunmayı başarmış bir duvar yapısı, küçük ve orta büyüklükteki taşların üst üste bindirilmesiyle kuru duvar tekniğinde oluşturulmuştur. Alanın kuzeydoğu iç kısmında 22 x 13 m ölçülerinde ayrı bir mekânın yer aldığı anlaşılmaktadır. Alanda ve çevresinde herhangi bir seramik buluntusu tespit edilememiştir; ancak bir-iki adet obsidyen parçası gözlemlenmiştir. Mevsimlik bir yerleşim olarak yahut hayvancılık faaliyetleri doğrultusunda kullanılmış olması gereken bu arkeolojik alanın eldeki verilerle hangi döneme ait olduğunu kestirebilmek zor olsa da 800 m güneybatıda yer alan diğer kalıntılarla aynı tarihlerden olması muhtemeldir.

*Attepe Arkeolojik Alanı:*⁶ 2014 yılı çalışmalarında bir başka merkez ilçe yerleşimi olan Çataldere köyü ve çevresinde araştırmalara devam edilmiştir. 1997 yılında belgelenen ve Çataldere köyünün 2,5-3 km kadar kuzeydoğusunda yer alan Kunzut Kalesi bu araştırmalar sırasında tekrar ziyaret edilmiş ve ayrıca Kunzut Kalesi'nin 800 m güneybatısındaki Attepe adlı bir yükseltinin teraslanmış zirvesinde yeni bir arkeolojik alan daha tespit edilmiştir (Harita: 1). Burada, kuzeybatı ucunda üçgenleşen, güney kenarı boyunca ise yarım daire formu veren 40 x 60 m boyutlarındaki bir alanı sınırlayan bir duvar kalıntısı gözlemlenmektedir. Duvar kalıntısı, 3-4 m genişlikte teras sınırı boyunca dağılmıştır; fakat korunagelmiş herhangi bir orijinal duvar örgüsü tespit edilememiştir. Terasın merkezinde bir başka mimari kalıntıya dair izler arazi seviyesinde yer yer gözlemlenmektedir. Eskiçağ içlerinde bir tarihe ait olması gereken bu arkeolojik alanın hayvancılık faaliyetleri doğrultusunda kullanılmış olması muhtemelse de alanın kesin işlevinin belirlenebilmesi için daha kapsamlı bir araştırma yapılması gerekir.

⁶ Patacı 2016: 84-85, çizim 2; resim 6.

Kazan Kale: Ardahan il merkezinin kuşbakışı 8,3 km kuzeydoğusunda ve ayrıca günümüzde Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampusu'nun hemen kuzeyinde yer alan Kazan Kale mevki 2014 yılı araştırmalarının son durağı olmuştur (Harita: 1). Burada bir gözetleme kulesi, çevre duvarı, bir ortaçağ yapısı ve şapelinin bulunduğu bölge etraflica araştırılmış ve Eskiçağ'a ilişkin herhangi bir arkeolojik kalıntı tespit edilememiştir. Bölgedeki tüm mimari ve seramik buluntular Ortaçağ içlerine ve büyük olasılıkla İ.S. 10.-12. yüzyıllar arasına ait olmalıdır.

2015 YILI ÇALIŞMALARI

2015 yılı yüzey araştırması, 2013 ve 2014 yılları çalışmalarında olduğu gibi Ardahan'ın merkez ilçesine bağlı yerleşim alanlarında ve bu alanların yakın çevresinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Kartalpınar, Yaylacık, Kocaköy, Alagöz, Çamlıçatak ve Ölçek köyleri ve bu yerleşimlerin çevresi araştırılmıştır. 2014 yılında tespit edilen Kartalpınar Kalesi ve Mezarlık Alanı'ndaki çalışmalar 2015 yılında tamamlanmıştır.

Kartalpınar Höyüğü ve L Planlı Mimari Kalıntı: Kartalpınar Höyüğü, Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2014 yılında birinci derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. Höyük, Kartalpınar'ın 1,2 km güneybatısında, 1819 m gibi fazla yüksek olmayan bir noktada, Kartalpınar köylülerinin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdikleri arazinin kenarında yer almaktadır (Harita: 1; Resim: 4). Burası, Kura Nehri vadisinin hemen 150 m kadar kuzeyindedir. Höyüğün boyutları doğu-batı doğrultusunda 300 m ve kuzey-güney doğrultusunda 150 m kadardır. Alanda gözlemlenen seramik buluntuları II. binyıl ve muhtemelen Erken Demir Çağı seramiklerinin özelliklerine sahiptir. Her ne kadar höyük olarak tescillenmişse de arazi üzerinde yer yer gözlemlenen ufak çaplı yükseltiler ve seramiklerin mezarlara hediye olarak bırakılan örneklerle benzer olması bu alanın bir mezarlık olarak kullanılmış olabileceğini de düşündürmektedir (Resim: 5).

Kartalpınar Höyüğü'nün 200 metre doğusunda, hayvancılık faaliyeti için kullanılmış olabileceğini düşündüğümüz ayrı bir arkeolojik alan daha

bulunmaktadır. Kalıntı, mimari vaziyeti itibariyle “L” planlıdır ve Kura Nehri’ne bakan doğu ve güneydoğu kısmı bir uçurumun kenarındadır (Resim: 6). 46 x 42 m boyutlarındaki alanın batı ve kuzey duvarı mevcut olup, uçurumun varlığı sebebiyle diğer yönlerde herhangi bir mimari kalıntı bulunmamaktadır. Duvarların küçük ve orta boyutlu taşların üst üste bindirilmesiyle kuru duvar tekniğinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kartalpınar Höyüğü’nün ve bu mimari kalıntının birbirine oldukça yakın olması iki alan arasında bir bağlantı olabileceğini düşündürmektedir.

Dış Duvar Sırası (Çevre Duvarı) ile Güçlendirilmiş Kartalpınar-Tekdoruk Tepesi Yüksek Yayla Yerleşimi: Bu arkeolojik alan Kartalpınar Köyü’nün 3,5 km kuzeybatısındaki Tekdoruk Tepesi’nin zirvesinde konumlanmaktadır. 2435-2450 m rakımları arasındaki tepenin zirvesinde, Çeğilli yüksek yayla yerleşimindeki arkeolojik alanın vaziyetine benzer bir şekilde büyük ölçüde tahrip olmuş bir kalıntı kümesi bulunmaktadır. Arazi seviyesindeki mimari kalıntılar güçlükle seçilebilmektedir. Kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla dairesel bir duvar sırası zirvedeki doğal terası çevrelemekte ve alanın merkezinde yuvarlak planlı bir kalıntı yer almaktadır. Ne var ki Çeğilli’de olduğu gibi bu kalıntıya ait sadece bir yapı dökmüsü kalmış ve herhangi bir in situ duvar yapısı korunamamıştır. Alanı çevreleyen dış duvar sırasına ait yer yer birkaç metreden ibaret in situ duvar kalıntıları temel seviyesinde gözlemlenebilmekte (Resim: 7) ve bunun dışındaki alanlarda duvar yapısına ait olması gereken moloz yığınları görülmektedir. Çevre duvarının en az 40 m’lik bir çapa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Geçici/Mevsimlik bir yerleşme işlevinde kullanıldığını düşündüğümüz arkeolojik alanda tarihlemeye yardımcı olabilecek türden herhangi bir seramik buluntusu tespit edilememiştir.

Alagöz-Ziyaret Tepe Yüksek Yayla Yerleşimi: İl merkezinin 11 km güneyinde yer alan Alagöz köyünün 1,1 km kuzeydoğusundaki 2495 m rakımlı Ziyaret Tepe’nin zirvesinde “U” planlı bir yüksek yayla arkeolojik alanı 2015 yılında tespit edilen buluntu noktalarındandır. Bu alana ait mimari kalıntı doğu-batı doğrultusunda 48 m uzunluğundadır. Mimari kalıntının batı kenarında, güneye doğru 17,50 m boyunca uzanan bir duvar; kalıntının doğu kenarında ise yine güneye doğru 16 m kadar uzanan bir diğer duvar yapısı, mimari kalıntıya “U” planlı bir görünüm kazandırmaktadır. Kalıntının özellikle batı ve doğu kenarlarında arazi seviyesinden

1,50 m yükseklikte in situ duvar sıraları rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Yapı örgüsü orta büyüklükteki taşlar ile kuru duvar tekniğinde oluşturulmuştur. Bunun yanında kalıntın kuzey duvarına bitişik üç adet yarım yuvarlak planlı mekan, birbirlerinden birkaç metre aralıklarla sıralanmaktadır. Alanın birkaç metre kuzeydoğusunda yan yana yer alan iki adet yuvarlak planlı yapı da oldukça dikkat çekicidir (Resim: 8). Araştırma sırasında alanın tarihlenmesine katkı sağlayacak türden küçük buluntu tespit edilememiştir. U planlı yapısı ve yuvarlak planlı yapılarıyla bu alan ilin merkez ilçesindeki diğer buluntu noktalarına kıyasla biraz daha farklı bir görünümündedir. Mimari kalıntılar incelendiğinde Tunç Çağı içlerindeki bir evrede bu alanın kullanılmış olması gerektiği anlaşılmaktadır. Deniz seviyesinden neredeyse 2500 m yüksekte yer alan bu buluntu noktasının geçici/mevsimlik bir yerleşme olarak kullanılmış olması gerekir.

Çamlıçatak Tunç Çağı Arkeolojik Alanı: İl merkezinin karayolu ile 12 km kuzeydoğusunda yer alan Çamlıçatak köyünün 300 m güneydoğusunda küçük boyutlu bir arkeolojik alan tespit edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda 46 m; doğu-batı doğrultusunda ise 26 m boyutlarındaki bu alan, Kars-Ardahan karayolunun kavşak noktasında, asfalt yolun hemen doğu kenarında yer almaktadır. Alanın batı yarısı karayolunun varlığı nedeniyle tahrip olmuştur. Alanda herhangi bir mimari kalıntı tespit edilmemiştir; ancak bol miktarda seramik buluntusu ve obsidyen parçaları gözlemlenmektedir. Obsidyen parçaları arasında işlenmiş örnekler de bulunmaktadır (Resim: 9). İlk izlenimlerimize göre, seramik örneklerinin Erken Tunç Çağı çanak-çömleklerinden muhtemelen II. binyıl seramiklerine kadar çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ölçek Kulesi: Ölçek Kulesi, il merkezinin 15 km doğusunda bulunan Ölçek Köyü'nün hemen güneyinde, köy sakinlerince Ziyaret adıyla anılan kayalık bir tepe üzerinde yer alır (Harita: 1). Köyün içinden geçen Taşlıdere, bu tepayı batı, kuzey ve doğu yönlerinde çevrelemektedir. Arkeolojik alan ilk kez 1987 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada ziyaret edilmiştir.⁷ 1999 yılında yapılan başka bir araştırmada köy sakinlerinin verdiği ifadeler doğrultusunda bu arkeolojik alan

⁷ Güneri 1992, 162.

"Ölçek Köyü Kalesi" adı ile tanımlanmıştır.⁸ Ne var ki 2015 yılı yüzey araştırması neticesinde Ölçek Köyü'ndeki bu kalıntının bir kale değil, kule yapısı olduğu kanaatine varılmıştır. Zira araştırmalar sırasında kulenin yakın çevresinde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanılmamıştır. Kule, dikdörtgen planlı olup kuzeybatı-güneydoğu istikametinde konumlandırılmıştır (Çizim: 4). Kulenin kuzey kenarında 4,10 x 3,20 m boyutlarında hemen hemen dikdörtgen planlı bir mekan daha yer almaktadır. Mimari buluntuların arazide kapladığı toplam alan 13 x 11 m civarındadır ve kulenin korunan maksimum yüksekliği 2,70 m'dir. Kule, orta boyutlu ve kyklopik taşların üst üste bindirilmesiyle kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Kulenin tarihlenmesi adına kesin bir öneri getirebilmek küçük buluntu azlığından ötürü mümkün değildir. Kule çevresinde gözlemlenebilen birkaç seramik buluntusu, İ.Ö. II. binyıl ve Demir Çağı özellikleri göstermektedir.

Ölçek Kulesi'nin 180 m güneyinde, yine Ziyaret Tepe⁹ yükseltisinin üzerindeki bir tepecikte ayrı bir arkeolojik alan daha tespit edilmiştir. 20 x 17 m ölçülerinde bir alanı kaplayan bu tepecik üzerinde Ölçek Kulesi'nde tespit edilen seramik tiplerine benzer az sayıda seramik ile karşılaşmıştır. Aynı zamanda alanın kuzey kenarındaki arazi seviyesinde muhtemel bir mezar yapısı olabilecek türden bir taş silsilesi de göze çarpmaktadır. Bu noktada yapılan incelemelerde eskiden tepeciği tüm yönlerden dairesel bir şekilde çevreleyen küçük bir duvar kalıntısının olduğu anlaşılsa da bu duvar zamanla tahrip olmuş yahut Ölçek köyü sakinlerince kendi inşa faaliyetlerinde kullanılmak üzere sökülüştür. Eldeki verilerle bu arkeolojik alan hakkında bir yorum getirebilmek ve Ölçek Kulesi ile doğrudan bir ilişkisinin olup olmadığını anlayabilmek mümkün değildir.

Kocaköy Kulesi: Ardahan'ın merkez ilçesindeki bir diğer Eskiçağ kulesi il merkezinin karayolu ile 7 km kadar güneydoğusunda yer alan Kocaköy Kulesi'dir. 2015 yılı arkeolojik yüzey araştırması sırasında keşfedilen bu kule yapısı, Kocaköy'ün 700 m kadar batısındaki 2171 m yüksekliğe sahip bir tepede yer almaktadır. Bu yapı günümüzde oldukça tahrip durumdadır ve yapı çevresinde kaçak

⁸ Gündoğdu 2000, 52-55.

⁹ Bu tepe, köy sakinlerince "Ziyaret" adı ile anılsa da yükseltiye resmi bir isim verilip verilmediği tarafımızca bilinmemektedir.

kazı çukurları da tespit edilmiştir. Yapı, doğu ve Güney yönlerindeki kilometrelerce genişlikte alanı rahatlıkla görebilen bir noktaya konumlandırılmış bir gözetleme kulesi olmalıdır. Kuru duvar tekniğinde kyklopiik taşlarla inşa edilmiş kule, kare planlı olup 7,60 x 7,60 m ölçülerindedir (Çizim: 5). Yapıyı oluşturan kyklopiik taşlardan biri 2,10 x 1 m boyutlarında olup yapının diğer yönlerle oranla daha iyi korunmuş güney kenarındaki duvar taşları 1,80 x 1 m; 1,30 x 1,10 m gibi boyutlardadır. Maksimum yüksekliği güney kenarda 1,50 m olan kulenin girişı, korunan izlerden anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen kuzeybatı kenardaydı. Kulenin çevresinde yapılan araştırmalarda az sayıda seramik gözlemlenebilmiştir. Seramik verileri ışığında kesin bir tarihleme yapılamasa da Kocaköy Kulesi'nin Demir Çağı'nda kullanım gördüğü anlaşılmaktadır.

DİĞER KÜLTÜR VARLIKLARI

Üç sezonluk araştırma süresi zarfında araştırma konusuna dahil olmayan ve Ortaçağ ve sonrasına ait olan bazı kültür varlıkları da belgelenmiştir. Bu kültür varlıkları Yalnızçam (Sindiskom) Kilisesi, Çetinsu Şapeli, Çetinsu Rumca yazıtlı mezar taşları, Yokuşdibi (Lori) Şapeli, Sulakyurt Şapeli ve Ortaçağ yapısı, Sulakyurt'taki Malakan mezarlığı ve yazıtlı mezar taşları, Kartalpınar Ortaçağ yapısı ve şapelidir (Harita: 1).

DEĞERLENDİRME

M. Işıklı, Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünü incelediği kitabında, Transkafkasya'da Eneolitik Dönem'in erken tarımcı topluluklarının iskan ettiğı ova ve vadilerdeki yerleşimlerin, Erken Transkafkasya Kültürü süreciyle birlikte büyük oranda terk edildiğini ve dağlık kesimlerin yerleşime açıldığını belirtir.¹⁰ Yüksek Yayla yerleşimlerinin özellikle Ardahan gibi sert kış iklimine sahip bir coğrafyada mevsimlik/geçici kullanılmış olması gerekir. Ardahan açısından yaptığımız son araştırmalar neticesinde yarı göçebe/göçebe çoban topluluklarını işaret eden buluntularla karşılaştığımızı düşünmekteyiz. Yine M. Işıklı,

¹⁰ Işıklı 2011: 98. Ayrıca bkz. Smith 2005: 259.

Transkafkasya'da dağlık yamaç kesimlerde görülen geçici mevsimlik tipte yerleşimlere birkaç istisnai örnek dışında Doğu Anadolu Bölgesi genelinde rastlanmadığını vurgulamaktadır.¹¹ Ardahan ovasının kuzey ve güneyindeki dağlık kesimlerde tespit ettiğimiz arkeolojik alanlar bu duruma uymuyor gibi gözükmektedir. Hatta üç araştırma sezonu boyunca tespit ettiğimiz alçak düzlüklerdeki arkeolojik alanların dağlık kesimlerdekilere kıyasla azınlıkta kaldığını görmekteyiz. Esasında bu konu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılması için henüz erkendir. Şu ana kadar yapılan araştırmalar Ardahan'ın sadece merkez ilçesi ile sınırlı kalmıştır.

Ardahan'daki arkeolojik buluntu noktalarında görülen bir diğer farklılık bu alanları çevreleyen en az bir duvar sırasının varlığıdır ki bu durum ne Doğu Anadolu, ne de Transkafkasya Bölgeleri açısından baskın bir özelliktir. Khizanaant Gora (Gürcistan)¹², Shengavit (Ermenistan)¹³, Garni (Ermenistan)¹⁴ ve Yanık Tepe (Kuzey Batı İran)¹⁵ yerleşimlerinde bir tür savunma duvarı (yahut çevre duvarı) varlığı söz konusudur. Ardahan'a baktığımızda ise Erken Transkafkasya Kültürü seramiği tespit ettiğimiz Değirmenli-Ziyaret Tepe yüksek yayla yerleşiminin iki çevre duvarına sahip olduğunu görmekteyiz. Bir başka merkez ilçe köyü olan Sulakyurt'ta ise aralarında 900 m mesafe olan iki arkeolojik buluntu noktasından güneyde yer alan Erken Tunç Çağı yerleşimi yine bol miktarda Erken Transkafkasya Kültürü seramik buluntusuna sahiptir ve bu alanın en azından kuzey, batı ve güneybatı kenarlarının bir çevre duvarıyla sınırlandığı anlaşılmaktadır. Tipik sur duvarları kadar sağlam ve anıtsal boyutta olmayan bu duvarlar yine de alanı koruma altına alma ve sınır belirleme maksadıyla yapılmıştır.

Ardahan'da tarafımızdan şu ana kadar keşfedilen dağlık kesim arkeolojik alanları, Çeğilli-Büyük Tepe, Değirmenli-Ziyaret Tepe, Sulakyurt'taki iki ayrı arkeolojik alan, Kartalpınar-Tekdoruk Tepesi ve Alagöz'de yine Ziyaret Tepe adıyla

¹¹ Işıklı 2011: 99.

¹² Işıklı 2011: 82; Sagona 1984: 40-41.

¹³ Burney and Lang 1971: 57; Işıklı 2011: 85-86.

¹⁴ Kushnareva 1997: 59.

¹⁵ Burney and Lang 1971: 62; Summers 2013; Summers 2014: 165, 167.

bilinen bir başka alandır.¹⁶ Bu yüksek yayla mıntıklarının bazı ortak özellikleri göze çarpmaktadır. 1960-2500 m arasındaki yükseltilere kurulmuşlardır. Teraslama yapılmış tepelerin zirvelerinde konumlanmaktadır. Değirmenli-Ziyaret Tepe yayla yerleşiminde zirveden eteklere doğru üç ayrı teras bulunmaktadır. Alagöz dışındaki tüm tepe yerleşimlerinin bir çevre duvarına sahip olduğu görülmektedir. Değirmenli-Ziyaret Tepe yerleşiminde, terasın merkezinde dairesel formlu bir kule yapısı ve bu yapıya bağlı mimari kalıntılar bulunmaktadır. Çeğilli-Büyük Tepe ve Kartalpınar-Tekdoruk Tepesi arkeolojik alanlarında da yuvarlak planlı merkezi bir yapı olduğu gözlemlenmektedir; ancak bu yapılar zamanla tahrip olmuş ve günümüze kadar sadece yapı döküntüsü kalmıştır. Sulakyurt Erken Tunç Çağı yerleşiminde herhangi bir yuvarlak planlı yapı yoktur. Ancak Sulakyurt-Yeldeğirmeni Tepesi arkeolojik alanında yuvarlak planlı bir tür kule, alanın güney kenarında bulunmaktadır. Bu buluntu noktalarında, çevre duvarları ve kule yapıları kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Duvarlarda küçük ve orta boyutlu az işçilikli taşlar kullanılmıştır. Erken Transkafkasya Kültürü seramikleri sadece Değirmenli-Ziyaret Tepe ve Sulakyurt Erken Tunç Çağı yerleşimlerinde çok sayıda tespit edilmiştir. Ancak diğer alanlar tarihlemeye yardımcı olabilecek miktarda küçük buluntuya arazi seviyesinde sahip değildir ve bu alanların kullanıldığı dönemleri kesin olarak belirleyebilmek için arkeolojik bir kazı yapılmasından başka bir çare bulunmamaktadır. Yine de tüm buluntu noktalarında gözlemlenen ortak özellikler ve birbirlerine oldukça yakın noktalarda konumlanmaları, aynı dönemlerde kullanılmış olma ihtimallerini yükseltmektedir.

Sulakyurt-Yeldeğirmeni Tepesi yerleşiminde çevre duvarı ve kule yapısı dışında arazi seviyesinde bazı mimari birimlere ilişkin kalıntılar göze çarpmaktadır. Alagöz-Ziyaret Tepe yerleşiminin ise diğer geçici mevsimlik yerleşmelerinden biraz daha farklı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Burada U planlı bir mimari kalıntıya bitişik olarak yapılmış yarım yuvarlak planlı mekanlar ve alanın birkaç metre kuzeyinde yer alan iki yuvarlak planlı yapı dikkat çekicidir. Çeğilli-Büyük Tepe ve Kartalpınar-Tekdoruk Tepesi'nde ise çevre duvarları ve birer yuvarlak planlı yapıdan geriye kalan döküntüler dışında arazi seviyesinde fark edilebilecek türden

¹⁶ Patacı 2014: 103, 105; Patacı 2015a: 472-478; Patacı 2015b: 71-73; Patacı ve Lafli 2015: 232-238.

herhangi bir mimari birim bulunmamaktadır. Tüm bu arkeolojik noktaların aynı kategori içerisinde tarafımızca tanımlanmasındaki ana etken gösterdikleri topografik ve benzer mimari özelliklerdir. Ardahan ovasının kuzeyi ve güneyinde yer alan tüm arkeolojik buluntu noktalarında belirgin olarak göze çarpan özellik ise bu alanların hayvancılık kültürü üzerine oluşturulduğu gerçeğidir. Yüzey araştırmaları sırasında karşılaşılan mimari buluntuların bir kısmının ağıl olarak kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz.

Ardahan il sınırlarında bilinen 35 kale yapısının bir kısmının sadece askeri anlamda kullanılmamış olduğunu belirtmek de önemlidir. Kale tanımlaması, bu buluntu noktalarının işlevini aktarabilme adına yeterli değildir. İlin Çıldır ilçesindeki Senger Tepe Kalesi ya da Hanak ilçesindeki Ziyaret Kale, esasında yerleşim işlevinde kullanılmış dağlık kesim arkeolojik alanlarıdır. Deniz seviyesinden 2135 m yüksekte yer alan Senger Kale'de, sur duvarlarının çevrelediği alan içerisinde çok sayıda dörtgen planlı konut bulunmaktadır. Ziyaret Kale'de de durum bundan farklı değildir. Tunç ve Demir Çağları seramiklerinin gözlemlendiği Senger Kale'yi daha iyi anlayabilmek adına arkeolojik bir kazı yapılması şarttır. Ancak, bu iki kalenin de yine mevsimlik kullanılmış yerleşimler olması gerekir. Zira Ardahan'ın çetin kış koşullarında 2100 m'nin üzerinde hayatta kalma mücadelesi verebilmek neredeyse imkânsızdır.

Ardahan'daki araştırmalarımız sırasında tespit ettiğimiz arkeolojik alanlar daha çok Tunç Çağı'na tarihlenmekte ve Demir Çağı buluntu noktalarının azınlıkta kaldığı görülmektedir. Merkez ilçe sınırlarındaki kale ve kule yapılarının bir kısmının Demir Çağı içerisinde inşa edildiği ya da en azından bu dönemde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ardahan kale ve kulelerinin bir kısmının önceki yıllarda gerçekleştirilen çoğu araştırmada Urartular tarafından inşa edildiği ileri sürülse de, 2013-2015 yılları araştırma sonuçlarına göre aynı kanaati paylaştığımızı ifade edemeyeceğiz. Bunun yanında, Ardahan sınırlarında keşfedilen Ortakent ve Taşköprü Urartu yazıtları, krallığın topraklarını kuzeye doğru genişlettiğini ve Ardahan'ın da içinde yer aldığı bölgeden haraç aldığını aktarmaktadır. Hatta Ortakent yazıtında, Urartu kralının binlerce büyükbaş hayvana el koyduğundan, altı

kaleyi yıktığından ve onlarca kenti yok ettiğinden bahsedilmiştir.¹⁷ Bu iki yazıt esasında Ardahan'daki bazı Demir Çağı kale ve kulelerinin Urartu Krallığı'na ait olduğunu değil, tam tersine Urartu tehlikesine karşı sahip olduğu varlıkları güvence altına alma zorunluluğunu hisseden yerel beylerin savunma faaliyetlerinde bulunduğunu bizlere düşündürmelidir. Eskiçağ yazıtlarında, eğer imar faaliyetleri gibi yıkıcı değil yapıcı eylemlerden bahsedildiği takdirde bir şehrin kesin olarak herhangi bir uygarlığın kültür sınırları içerisinde yer aldığı ispatlanabilmektedir. Ardahan Urartu Krallığı açısından fiili yerleşim alanı statüsünden uzak; ancak haraç alma ve yağmalama faaliyetleri için uygun bir ara bölge olmalıdır. Demir Çağı Ardahan'ı içe kapanık, yerel bir vaziyete sahipmiş gibi gözükmektedir.

KAYNAKÇA

BURNEY ve LANG 1971: Burney, C. ve D.M. Lang, *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, Londra.

DİNÇOL ve DİNÇOL 1992: Dinçol, A. M. ve B. Dinçol, "Die Urartaeische Inschrift aus Hanak (Kars)", *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, Ankara: 109-117.

GÜNDOĞDU 2000: Gündoğdu, H., *Kaleler ve Kuleler Kenti Ardahan*, T.C. Ardahan Valiliği Kültür Yayınları No: 4, Ankara.

GÜNERİ 1992: Güneri, S., "Doğu Anadolu'da Yeni Gözlemler", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXX, Ankara:149-196.

IŞIKLI 2011: Işıklı, M., *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü: Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

KÖROĞLU 1997: Köroğlu, K., "1995 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt, (27-31 Mayıs 1996 Ankara)*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 1877, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 52, Ankara: 369-395.

¹⁷ Dinçol ve Dinçol 1992: 109 vd.; Köroğlu 2001: 725.

KÖROĞLU 1998: Köroğlu, K., “1996 Yılı Artvin-Ardahan İlleri Yüzey Araştırması”, *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I. Cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Kültür Bakanlığı Yayın No: 2010, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 58, Ankara: 127-156.

KÖROĞLU 2001: Köroğlu, K., "Urartu Krallığı'nın Kuzey Yayılımı ve Qulha Ülkesinin Tarihi Coğrafyası", *Belleten* LXIV/241: 717-741.

KUSHNAREVA 1997: Kushnareva, K. Kh, *The Southern Caucasus in Prehistory: Stages of Cultural and Socioeconomic Development from the Eighth to the Second Millennium B.C.*, çeviren H. N. Michael, Philadelphia, PA.

PATACI 2014: Patacı, S., "Ardahan İli 2013 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, 02-06 Haziran 2014, Gaziantep, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3444-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 168-1, Ankara: 99-116.

PATACI 2015a: Patacı, S., "Archaeological Surveys of Ardahan in Northeastern Anatolia in 2013", in: *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, Eds. E. Laflı, S. Patacı, BAR International Series 2750, Archaeopress, Oxford: 467-480.

PATACI 2015b: Patacı, S., “Transkafkasya Arkeolojisi Kapsamında Ardahan”, *Yeni Türkiye*, Sayı 72, Cilt 2, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara: 52-86.

PATACI 2016: Patacı, S., "Ardahan İli 2014 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", *33. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (11-15 Mayıs 2015, Erzurum), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3475-1, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 172-1, Candaş Keskin (Yay. Haz.), Ankara: 81-100.

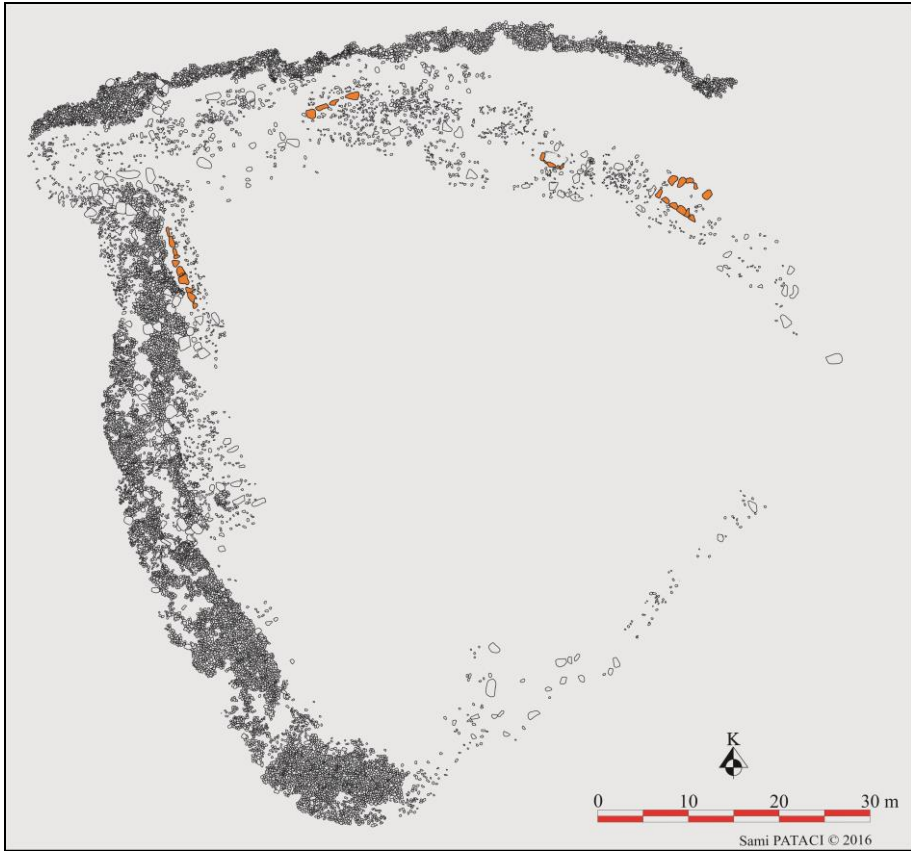
PATACI ve LAFLI 2015: Patacı, S. ve E. Laflı, “Surveys in Ardahan on the Turkish-Georgian Borderline in 2013 and 2014”, *Anatolia Antiqua XXIII*, Institut Francais d'etudes Anatoliennes d'Istanbul, De Boccard: 229-248.

SAGONA 1984: Sagona, A. T., *The Caucasian Region in the Early Bronze Age*, Part 1-3, British Archaeological Reports, International Series 214, Oxford.

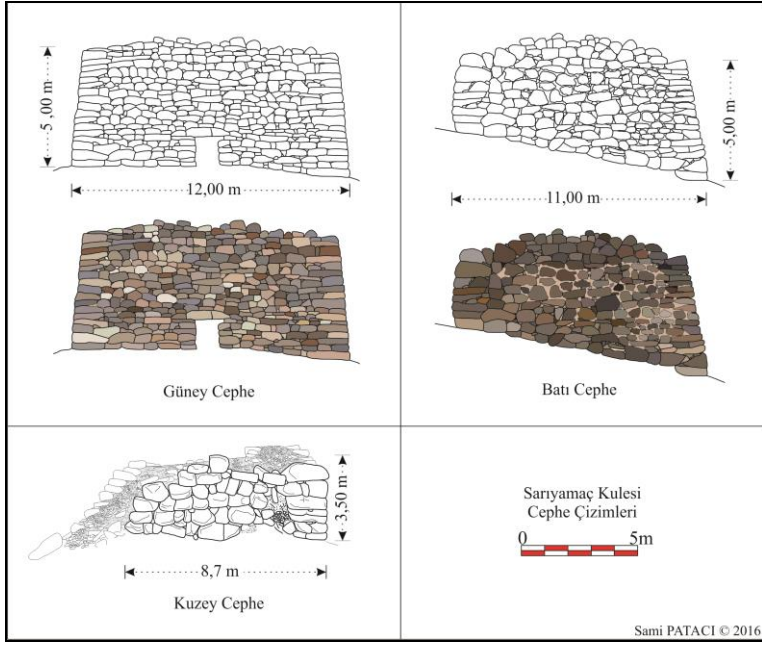
SMITH 2005: Smith, A. T., “Prometheus Unbound: Southern Caucasia in Prehistory”, *Journal of World Prehistory* 19/4: 229-279.

SUMMERS 2013: Summers, G. D., *Yanik Tepe, Northwestern Iran: The Early Trans-Caucasian Period. Stratigraphy and Architecture*, Leuven.

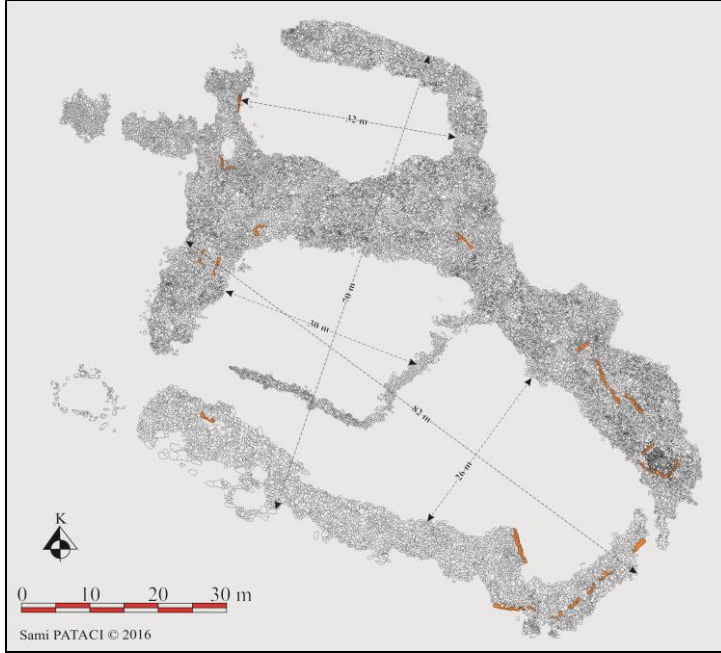
SUMMERS 2014: Summers, G. D., “The Early Trans-Caucasian Culture in Iran: Perspectives and Problems”, *Paléorient* 40/2: 155-168.

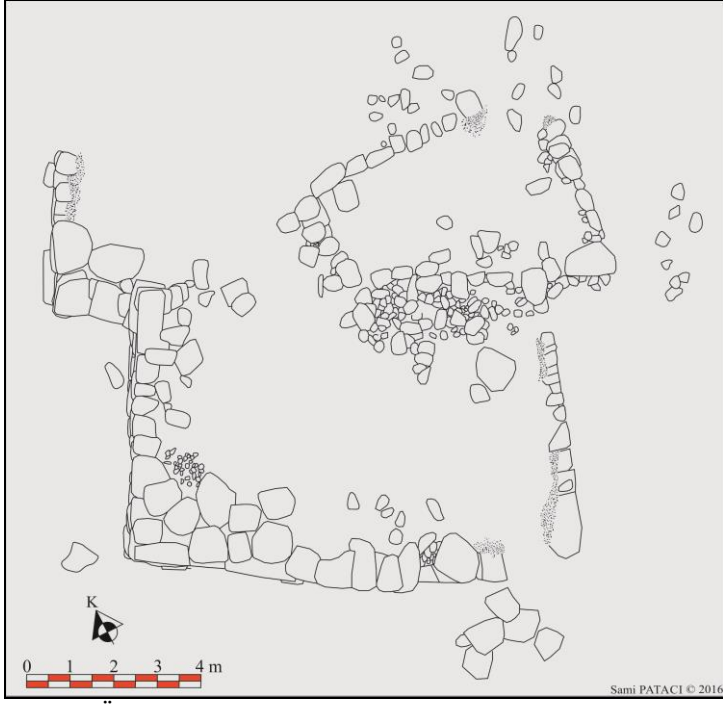
Çizim 1: Sulakyurt Erken Tunç Çağı Yerleşimi planı.

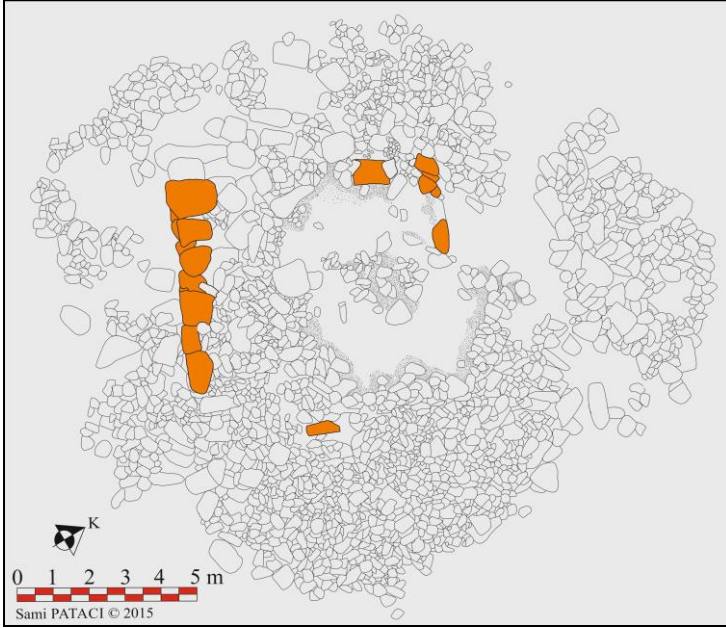
Çizim 2:Sarıyamaç Kulesi duvarlarının cephe çizimi.

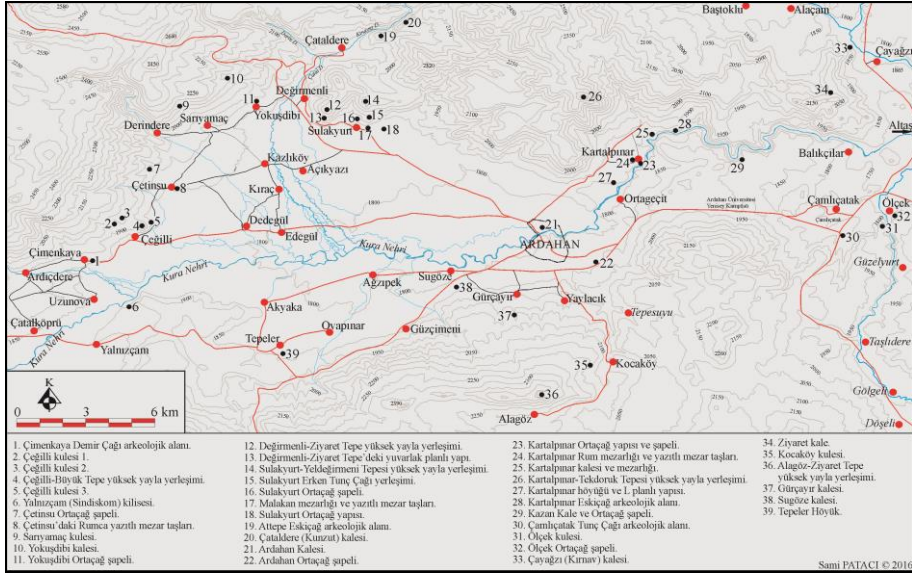
Çizim 3:Kartalpınar Kalesi planı.

Çizim 4: Ölçek Kulesi planı.

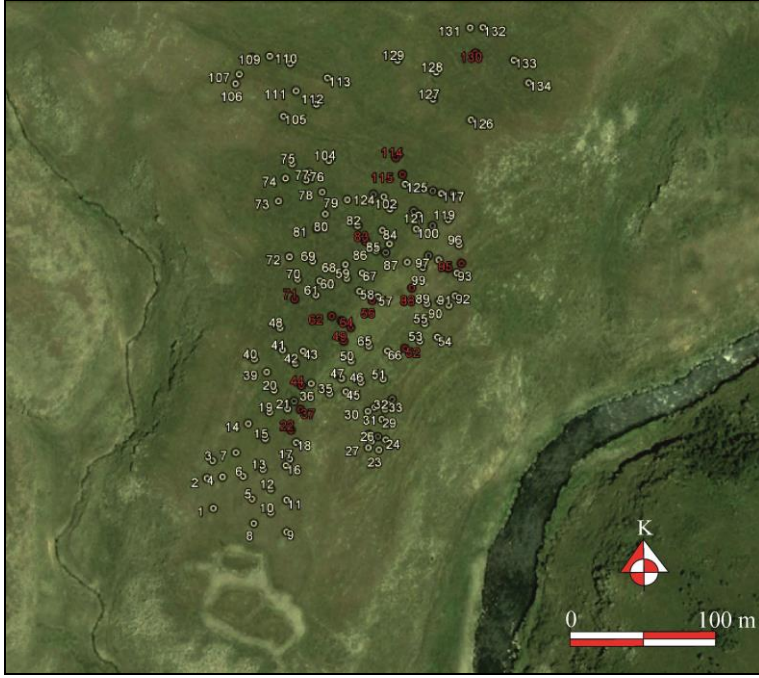
Çizim 5: Kocaköy Kulesi planı.

Harita 1:Ardahan yüzey araştırması ve kültür varlıkları haritası.

Resim 1: Kartalpinar Kalesi'nin batıdan görünümü.

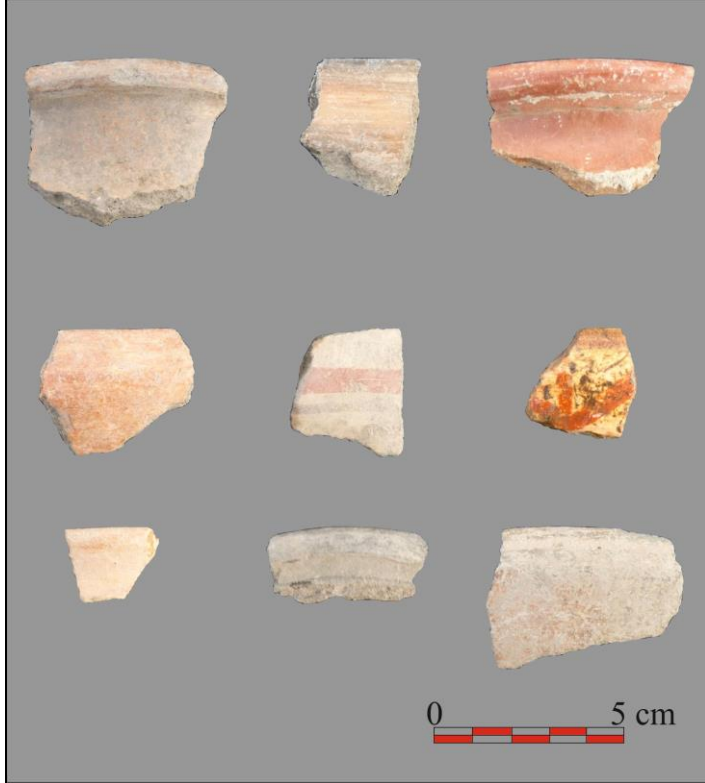
Resim 2:Kartalpınar mezarlık alanındaki kaçak kazı ve olası mezarları gösterir hava resmi.

Resim 3:Kartalpınar mezarlığından muhtemel bir terrakotta figürinin korunmuş alt kısmı.

Resim 4: Kartalpınar Höyüğü'nün kuzeyden görünümü.

Resim 5:Kartalpınar Höyüğü seramik buluntuları.

Resim 6:Kartalpınar Höyüğü yakınındaki L planlı kalıntı.

Resim 7:Tekdoruk tepesi arkeolojik alanından bir duvar kalıntısı.

Resim 8: Alagöz yüksek yayla yerleşimindeki yuvarlak planlı iki yapı.

Resim 9: Çamlıçatak Tunç Çağı arkeolojik alanından işlenmiş bir obsidiyen parçası.

THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY ON TOÇAK DAĞI (LIMYRA) 2015

*Martin SEYER
Helmut LOTZ
Pascale BRANDSTÄTTER

The 2015 campaign on Toçak Dağı lasted from 14.–24. September 2015. We want to thank the Ministry of Culture and Tourism for the issue of the working permission. This enterprise was financed by the Suna & İnan Kıraç Research Center on Mediterranean Civilizations, to whom we are very grateful. We also would like to express our thanks to the state representative Halil Kocaman from Manisa Museum as well as to the workmen of the village of Saklı Su, İsmail Kocabaş, Hakan Kocabaş, Nail Şimşek, and İsa Tosun, without whom the project could not have been realized.

The survey project in the mountain range to the north of Limyra was started in 2013. In the first campaign a fortified settlement on the south peak of Toçak Dağı was documented and measured¹. In the second campaign, in 2015, the project focussed on two locations: the north peak of Toçak Dağı and Koruca Tepe at the entry of Alakır Çayı valley.

1. Toçak Dağı North Peak

The north peak of Toçak Dağı (1220 m) is situated approx. 300 m north of the lower south peak (1197 m). Ruins that were documented and measured with Total Station cover the summit area.

* Dr. Martin SEYER, Österreichisches Archäologisches Institut, Franz Klein Gasse 1, A-1190 Wien – ÖSTERREICH, MMag. Helmut Lotz, Institut für Kulturgeschichte der Antike, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Postgasse 7-9, A-1010 Wien – ÖSTERREICH, Pascale BRANDSTÄTTER, Institut für Archäologie, Universität Graz, Universitätsplatz 3/II, A-8010 Graz – ÖSTERREICH

¹ Seyer – Lotz – Brandstätter 2014a; Seyer – Lotz – Brandstätter 2014b; Seyer – Lotz – Brandstätter 2014c.

A defence wall encircles a roughly trapezoidal space of 700 m². The sections consist of broken stones of various size. The state of preservation is poor. All sections are collapsed and the original width of the walls can only be roughly estimated at about 2 m (fig. 1). The construction resembles that of the fortification walls on the south peak: probably a basis of broken stones supported a superstructure of perishable material such as wood or mud bricks. Fragments of roof tiles indicate that originally there were buildings inside the fortified space. However, collapse and erosion make it impossible to make out any architectural structures although the area has been cleaned of dense vegetation.

The view from the north peak of Toçak Dağı towards the north is expansive and covers the upper parts of the Aykır Çayı valley (ancient Arykandos) and the Alakır Çayı valley, both important routes connecting mountains and coast since antiquity. Whereas the south peak forms a sort of plateau that provides room for settlement of about 2800 m², the area on the north peak is much more restricted. Because of these characteristics the fortified structure on the north peak is probably to be interpreted as a military fortress or lookout. Similarities in construction and the topographical situation indicate that the fortress on the north peak of Toçak Dağı was erected in the classical period, together with the settlement on the south peak: without a fortification on the north peak the enormous northern defence wall of the settlement with its four towers would be without military use. However, pottery sherds indicate a much longer use of the site, at least into Roman times.

2. *Koruca Tepe*

Koruca Tepe, a steep and rocky foothill of Toçak Dağı with an altitude of approx. 335 m is situated directly above the entry into Alakır Çayı valley to the west. In the 1990s first archaeological investigations on its south-eastern slope were conducted by T. Marksteiner, who documented two terrace complexes with remains of buildings. The higher one was interpreted as a Classical Lycian “*Herrensitz*”². In

² Marksteiner 1994, 107–112.

2015 a first systematic survey was conducted on the southeast slope of Koruca Tepe and its hilltop.

2a. Southeast slope

In the lower part of the southeast slope four terrace complexes with architectural remains were found and documented:

Complex 1 is situated at an altitude of approx. 190 m above sea level and offers a magnificent view of the plain between the modern towns of Finike and Kumluca (fig. 2). It consists of two artificially filled up terraces (fig. 3) separated by a 2 m wide space (probably a staircase) that originally formed the main entrance. The eastern terrace is raised in ashlar masonry of high quality (fig. 4). The blocks of various size and form are carefully cut and perfectly joined. The terrace originally supported a building of at least 150 m² ground plan area. The ground plan can be reconstructed from the foundation layers of the walls. A “L-shaped” corridor opened to the entrance in between the two terraces and provided access to at least three rooms. The northern one was built directly onto the rock and can be traced by the rock-beds of its walls. The walls of the western terrace are of minor quality. They were constructed of only roughly worked broken stones of irregular size. This terrace seemingly supported a building as well, but its ruins are badly preserved. Only one room in the north-western edge partly cut into the natural rock can be traced with certainty. The masonry style of the eastern terrace clearly indicates a date in the classical period. Marksteiner’s interpretation of the building as a Lycian “Herrensitz” thereby is highly convincing, taking into account the high quality of the masonry and the large ground plan. The layout of the two terraces shows that they were erected at the same time despite the different style and quality of masonry. Probably simple structures for working and storage were situated on the western terrace, whereas the residential building on the eastern terrace had to fulfil a more representative function. Pottery sherds indicate a use of the building at least until late Hellenistic times, perhaps even longer.

The Lycian “Herrensitz” on Koruca Tepe overlooks the exit of the Alakır Çayı valley and the coastal plain. It was probably a sort of outpost at the eastern

boarder of the Limyrean territory towards the neighbouring Rhodiapolis. Its topographical setting and architectural structure is paralleled by another Lycian “*Herrensitz*” at Kaklık in the Bonda area, at the western boarder of Limyra's territory.³ Below the Lycian “*Herrensitz*” there are three further terrace complexes:

Complex 2 is situated at an altitude of approx. 135 m. It is formed by an artificial terrace that supports a building of at least 100 m² ground plan area (fig. 5). The walls consist of roughly worked stones of different size of regular or polygonal form (fig. 6). The ground plan can be reconstructed due to the fact that the lower parts of the walls are at least partly preserved. A threshold to the north-east indicates the position of the main entrance: One fragment still seems to be *in situ*, two others have fallen just below. In the axis of the entrance there is a series of three rooms, the southern one of which seems to have been added later. A corridor with a width of about 2 m runs along the hillside. It is not clear whether the rooms were accessed by this corridor or directly connected with each other. Two rock cut olive presses just below the south-western corner of the building indicate an agricultural function of this complex.⁴

Buildings with a similar plan are known from classical farmsteads of the Yavu highland in Central Lycia (“*Reihenraumhaus*”).⁵ Pottery sherds noted by Marksteiner support a date of Complex 2 in the classical era.⁶ In the north-east and the south-west of the building there are substructures of an ancient mule track.

Complex 3 lies just above the described farmstead at an altitude of approx. 150 m and is formed by another artificial terrace (fig 5). There are remains of a building, of which the poor state of preservation does not allow an understanding of

³ The Lycian “*Herrensitz*” at Kaklık is situated at approx. 750 m above sea level and overlooks the coastal plain of Myra. For a brief description: Marksteiner 2004, 280. It has been in use for a longer span of time, too: An extension phase of the fortifications as well as a rock-cut tomb with a Greek inscription nearby can probably be dated in the Hellenistic period.

⁴ The press tables are of circular form, s. Konecny 1998, 128 f.

⁵ Cf. e. g. a farmstead below Sülemankinliği Tepesi on the Yavu highland: Kolb 2008, 125 f. with fig. 189. 190. For the building type “*Reihenraumhaus*”: *ibid.* 40. 49 with fig. 76.

⁶ Marksteiner 1994, 110.

its ground plan. Given the proximity of Complexes 2 and 3 and their similar masonry style, it seems possible that they originally belonged together.

Complex 4 is situated at an altitude of approx. 50 m at the foot of the hill right above the river plain. It consists of two parallel terraces, only the north-eastern one of which is preserved (fig. 7). It supports a building of approx. 115 m². As its walls are partly preserved, the ground plan can be reconstructed: on the hillside there is a series of three rectangular rooms of approximately the same size. These rooms were each accessible from a terrace with a width of 3 m situated directly in front of them. In the north-eastern room the entrance situation is preserved completely (fig. 8), in the central only partially. In both cases the original threshold still *in situ* is located to the right of the room's axis. For the southwestern room, upon which a large rock has collapsed, probably a similar situation can be reconstructed. The masonry consists of roughly worked blocks and resembles that of Complexes 2 and 3. Especially at the edges and the doors massive regular blocks were used. The relatively thick outer and inner walls (c. 0.7–0.9 m) seem to indicate the original existence of a second storey. Although no significant pottery fragments were found, the masonry style and ground plan of this building suggest a date in the classical period. Houses with a veranda facing the valley are also to be found in the classical phase of the settlement on Avşar Tepesi in Central Lycia (“*Verandahaus*”).⁷ Complex 4 seems to be a combination of this house type with the earlier type of the “*Reihenraumhaus*”.

The terrace complexes on the southeast slope of Koruca Tepe can be interpreted as a scattered rural settlement in the classical period. The position and building quality of Complex 1 show the status claims of a local Lycian noble. Beneath this “*Herrensitz*” two or three farmsteads (complexes 2–4) were located, which probably can be connected with oil production.

⁷ For this building type s. Kolb 2008, 49 f. with fig. 77.

2b. Hilltop settlement

The upper part of the southeast slope of Koruca Tepe is of roughly triangular shape. To the north and to the west steep cliffs provide natural protection. At an altitude of approx. 265 m a defensive wall with a length of about 130 m cuts the slope. This is about the lower section of a fortification ring that originally surrounded the slope's upper part including the hilltop. Inside this wall circuit an ancient settlement extended over an area of approx. 9,000 m². During the 2015 campaign it was possible to measure and document the entire fortification ring and some public buildings of the settlement (fig. 9).

The lower section of the fortification wall is well preserved and measures up to a height of 2 m. Whether the wall consists of one or two shells is not clear because its surface is covered with erosion material. Different masonry styles in its course indicate at least two building phases (fig. 10): the westernmost part consists of carefully hewn ashlar blocks with parallel horizontal joins, while farther to the east irregular blocks were used and the large gaps were filled with stones and tiles.

The northern and the western sections of the fortification are lost and can only be traced by rock beds. They run alongside the cliffs respecting the morphological situation. A wall of approx. 60 m crosses the slope at an altitude of c. 315 m and separates an “*acropolis*” (c. 1,500 m²) from the rest of the settlement (c. 7,500 m²). This wall shows masonry styles of different phases, too: the eastern part consists of embossed ashlar and polygonal blocks, whereas most of the rest has a more irregular appearance.

Apart from the fortification walls, it was also possible to measure some large public buildings and integrate them into the settlement's plan already during the 2015 season:

A small basilica is located in the north-eastern part of the settlement. It is single-naved and its apse is orientated north-east. The nave with the apse has a length of approx. 11.3 m and covers an area of about 53 m². A small narthex of

about 15 m² is located in front of the building. In the southeast of the church there is a long, rectangular annex (c. 32 m²) with a separate entrance from the south-west.

A large cistern building is situated in the lower part of the settlement. Its basin has a rectangular ground plan and it had an approximate capacity of more than 200 m³. A second cistern building – smaller than the other one – is located within the acropolis area. It consists of two rectangular basins with walls that have been reinforced at some time.

Based on the preliminary results of the 2015 campaign it can be concluded that the settlement on Koruca Tepe, which was of considerable size, was occupied throughout a longer period. The style of the oldest parts of the fortification ring indicates a construction in late classical or early Hellenistic times. The vast dimensions of the fortification ring (over 400 m length) lead to the assumption that the construction was organised by the *polis* Limyra itself. The reason for founding a fortified settlement at this location was probably its strategic position at the entrance of the Alakır Çayı valley. The settlement on Koruca Tepe secured the important road through this valley as well as the border of the *chora* of Limyra towards the neighbour city of Rhodiapolis.

Several fortified settlements in the Bonda area as well were founded during the Hellenistic period, probably by the *polis* Limyra itself, in order to make this area accessible and to secure the western borders.⁸ Those settlements are situated on hilltops or prominent ridges between 600 and 1100 m above sea level, on top of which fortresses were constructed. In contrast to the settlement on Koruca Tepe, they have no fortification ring surrounding the residential areas.

On Koruca Tepe, during the *pax Romana* the settlement's fortifications apparently fell out of use and were at least partially torn down. The cistern buildings, the church, and extensive remains of residential architecture on several places within the fortification walls indicate the settlement's prosperity until Late

⁸ Marksteiner a. O (s. Anm. 6) 286–288.

Antiquity. At this time a partial restoration of the fortification walls obviously was necessary: the two sections crossing the slope were rebuilt, whereas at the north and at the west sides, the natural protection of the cliffs was considered to be sufficient.

It is to be hoped that in a future campaign the buildings and especially the settlement's residential quarters can be studied in detail in order to learn more about the history of this place.

BIBLIOGRAPHY

Kolb 2008

F. Kolb, *Burg – Polis – Bischofssitz. Geschichte der Siedlungskammer von Kyaneai in der Südwesttürkei* (Mainz 2008).

Konecny 1998

A. Konecny, *Lykische Ölpressen*, *ÖJh* 67, 1998, 121–194 f.

Marksteiner 1994

T. Marksteiner, *Kastell oder Herrensitz? Zur Besiedlung der Chora der befestigten Siedlung Zēmuri/Limyra im Lykien der klassischen Zeit*, *ÖJh* 63, 1994 Hauptblatt, 95–120.

Marksteiner 2004

T. Marksteiner, *Der Bonda Survey*, in: F. Kolb (Hrsg.), *Chora und Polis, Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien* 54 (München 2004) 271–290.

Seyer – Lotz – Brandstätter 2014a

M. Seyer – H. Lotz – P. Brandstätter, *Survey on the Peak of Toçak Dağı (Limyra)* 2013, *ANMED* 2014, 224–229.

Seyer – Lotz – Brandstätter 2014b

M. Seyer – H. Lotz – P. Brandstätter, *Die Kampagne 2013 Des Archäologischen Surveys auf dem Toçak Dağı*, *AST* 32, 1, 2014, 461–472.

Seyer – Lotz – Brandstätter 2014c

208.....

M. Seyer – H. Lotz – P. Brandstätter, Eine befestigte Höhengsiedlung auf dem Gipfel des Toçak Dağı: Neue Forschungen im Umland von Limyra (Lykien), *Forum Archaeologiae* 71/VI/2014 (<http://farch.net>)

Figures

Fig. 1: Toçak Dağı north peak: collapsed fortification wall (south-western section)

Fig. 2: Koruca Tepe south-east slope, Complex 1: view from the eastern terrace towards the coastal plain

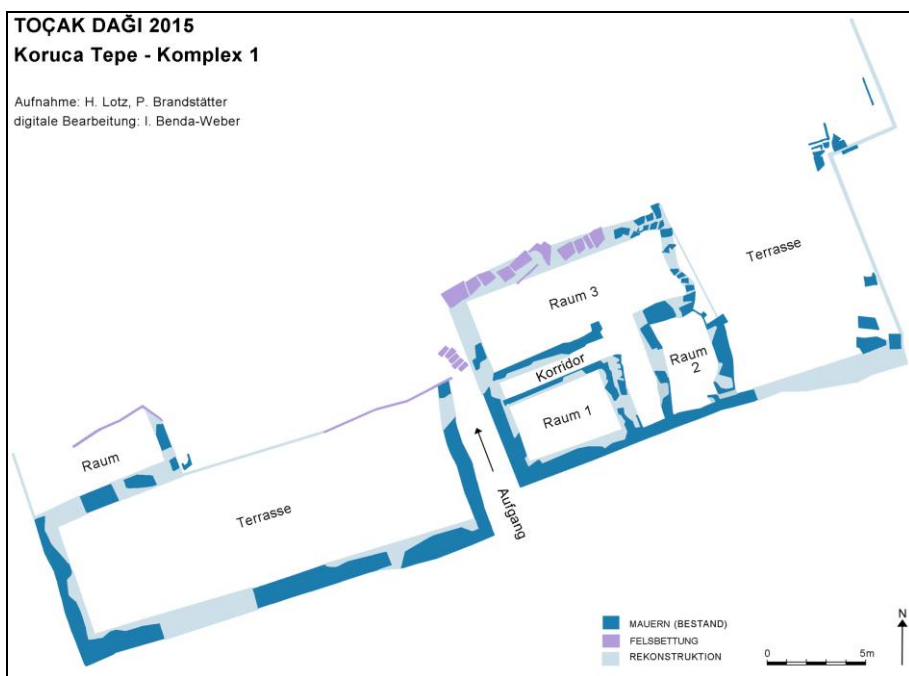

Fig. 3: Koruca Tepe south-east slope, Complex 1: Ground plan

Fig. 4: Koruca Tepe south-east slope, Complex 1: terrace wall of the eastern terrace

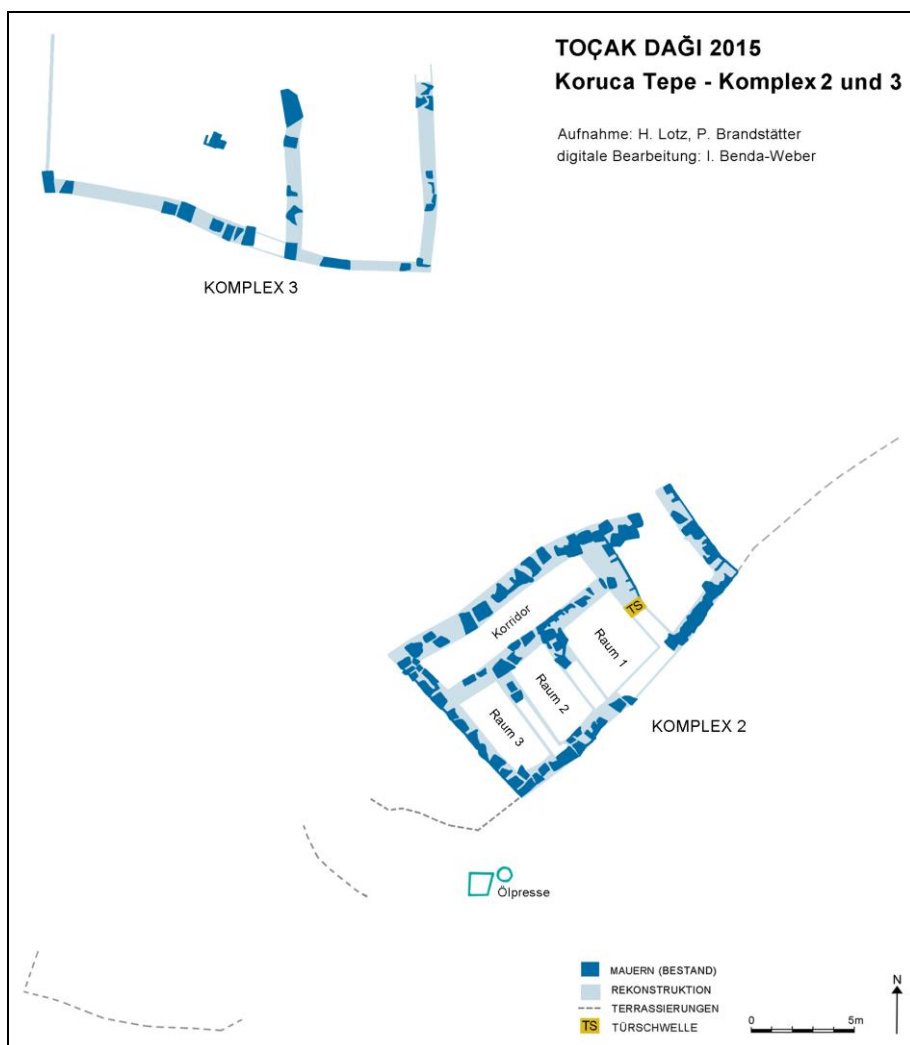

Fig. 5: Koruca Tepe south-east slope, Complex 2, 3: Ground plan

Fig. 6: Kuruca Tepe south-east slope, Complex 2: south-eastern terrace wall

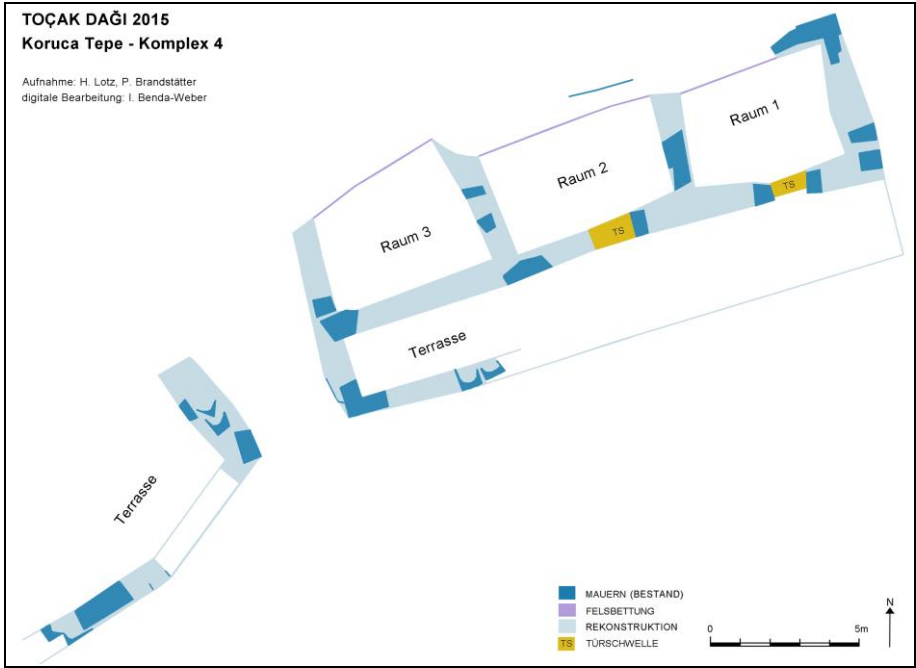

Fig. 7: Kuruca Tepe south-east slope, Complex 4: Ground plan

Fig. 8: Koruca Tepe south-east slope, Complex 4: preserved entrance

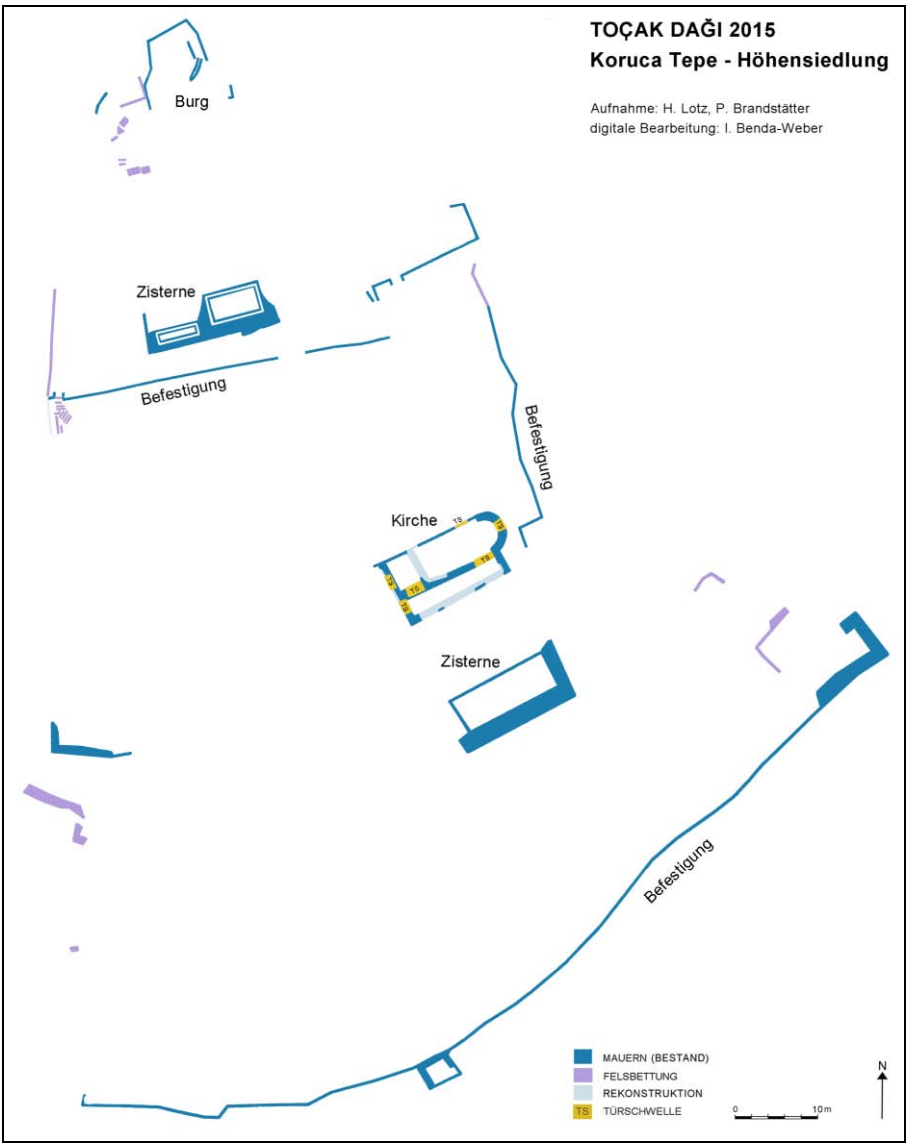

Fig. 9: Koruca Tepe, Hilltop settlement: Ground plan

Fig. 10: Koruca Tepe hilltop settlement: lower fortification wall

2015 YILI MYRINA VE GRYNEION ANTİK KENTLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Murat ÇEKİLMEZ
Emel DEREBOYLU POULAIN
Aydın ERÖN
Emre ERDAN
Nurdan AKBULUT
Emrah ÖZDEMİR

İzmir'in Aliğa İlçesi sınırlarında yer alan Myrina ve Gryneion Antik Kentleri 2015 yılı yüzey araştırmaları, 15-29 Eylül 2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Aydın Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Aynur Akkan'ın görev aldığı çalışmalar, Myrina ve Gryneion Antik Kentleri ile territoriumlarında gerçekleştirilmiştir.

İlk defa Herodotos, Kyme, Larisa, Neonteikhos, Temnos, Killa, Notion, Aigirossa, Pitane, Aigai, Smyrna ve Gryneion ile birlikte on iki Aioli Kenti arasında

* Yrd. Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Dr. Emel DEREBOYLU POULAIN, Chemin des Allinges 8, 1006 Lausanne/İSVİÇRE.

Yrd. Doç. Dr., Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

Dr., Emre ERDAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Nurdan AKBULUT, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

Uzman Arkeolog Emrah ÖZDEMİR, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

Myrina ve Gryneion araştırmaları, Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmektedir. Sağladıkları destekten ötürü T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Adnan Menderes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cavit BİRCAN ve Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sabri KILINÇ'a, Aliğa Kaymakamı Bayram YILMAZ'a, Aliğa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü'ne, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, İzmir Müzesi Müdürlüğü'ne, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne, Çaltılıdere Mahallesi Muhtarı Selahattin YILDIZ'a, Hacıömerli Mahallesi Muhtarı Ali DÜNDAR'a, yüzey araştırmasını destekleyen tüm kurum ve kuruluşlara ve yardımlarını esigemeyen Çaltılıdere, Hacıömerli ve Yenişakran Beldesi halkına içtenlikle teşekkür ederiz. Çalışmalarımızda Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Lisans Programı öğrencileri Kemal ERSAVAŞ, Buse ULUFİ ve Zeynep ÖZBEK görev almışlardır. Özverili çalışmaları nedeniyle kendilerine teşekkür ederiz.

saydığı Myrina'nın bulunduğu bölgenin yerleşim açısından Ionia'ya göre daha elverişli ancak iklim bakımından elverişsiz olduğunu belirtir¹. Xenophon, Hellenika adlı eserinde, Gorgion ve Gongylos adlı iki kardeşin Thibron'a bağlılık yemini ettiklerini, Gorgion'un Gambriion-Palaegambriion'un, Eretrialı Gongylos'un ise (İ.Ö. 399 yıllarında) Myrina ve Gryneion'un hükümdarı olduğunu belirtir. Ayrıca Gongylos, daha önce Pers yönetimini benimsediği için bu Kentlerin hediye olarak verildiğini eklemektedir². Strabon, Ephesos, Smyrna, Kyme ve Myrina'nın amazonlar tarafından kurulduğunu ve Kentin kurucusu amazonun isminin verildiğini belirtir³. Strabon, Kentin adını aldığı Myrina adlı amazonun ayrıca at kullanmadaki başarısı ve hızından bahseder⁴. Smith'e göre ise Myrina, Myrinus adlı bir kişi tarafından diğer Aiolis Bölgesi Kentlerinden daha önce kurulmuştur. Yaşlı Plinius, Aiolis Kentlerini sıraladığı 5. kitabının 32. bölümünde, Kyme Kentinden sonra gelen Myrina'nın önceki isminin Sebastopolis olduğunu, Kentin 40 stadium uzağında Gryneion'un olduğunu belirtmektedir⁵. Tacitus, bir deprem sonucunda Anadolu'da bulunan on iki Kentin hasar gördüğünü, sonrasında Hierokaesarea, Myrina, Kyme ve Tmolos'un vergiden muaf tutulduğunu belirtir⁶. Antik dönem Kentleri konusunda Antik yazarlar ışığında araştırmalar yapan Smith, Myrina'nın çok güçlü ve küçük bir kent olduğunu, güzel bir limanı olduğunu, Tiberius ve Traian Dönemi'nde kentte depremler olduğunu ancak Kentin tekrar eski gücüne kavuştuğunu belirtir⁷.

Çandarlı Körfezi'nde yer alan Myrina Antik Kenti, İzmir ili, Aliağa ilçesinin 5 km kuzeyinde, Çaltılıdere Mahallesi'nin 4 km güney batısındadır. Bölge, Prehistorik dönemden günümüze kadar stratejik bir alanda yer almaktadır. Denize yakın konumu, Gediz ve Bakırçay vadileri aracılığıyla Anadolu kültür grupları ile olan bağı, yörenin önemini arttıran ana etkenler arasındadır. Kuzey'de Yunt ve Güney'de Dumanlı Dağı ile çevrelenen Aliağa'da Helvacı ve Güzelhisar Çayı Ovası gibi verimli araziler yer almaktadır. Bakırçay ve Gediz Nehirleri arasına sıkışan yörenin başlıca akarsuyu ise Güzelhisar Çayı'dır. Bölgede Neolitik Çağ ve

¹ Hdt. 1. 149.

² Xen. Hell. 3. 1.

³ Strab. 11. 5.

⁴ Strab. 12. 8.

⁵ Smith 1854, Myrina maddesi.

⁶ Plin. Nat. 5. 32.

⁷ Tac. Ann. 2. 47.

⁸ Smith 1854, Myrina maddesi.

sonrasında artan yerleşimler açısından söz konusu verimli arazilerin tarımsal kullanımı bitki örtüsünün zenginliğine karşın oldukça zor olarak tanımlanmaktadır.

İzmir’de günümüze kadar gerçekleştirilen çalışmalar, Kentin Paleolitik Çağ’dan bu yana iskâna uğradığını ortaya koyması açısından son derece önemlidir⁹. Ulucak Höyük¹⁰ ve Yeşilova¹¹ kazıları ile İRERP¹² Projesi ve kapsamında gerçekleştirilen araştırmalar, bölgenin prehistorik-protohistorik çağlarına ışık tutmaktadır. Çalışma sahamız olan Aliğa yöresinde tespit edilen önemli prehistorik merkezler arasında Çaltıdere Höyüğü¹³, Helvacı Höyücek¹⁴, Bozköy Höyücek¹⁵, Ege Gübre¹⁶, Arap Tepe¹⁷ ve Melengiç Sekisi¹⁸ bulunmaktadır. Söz konusu merkezlerin sunduğu bulgular çoğunlukla yüzey araştırmalarına dayanmaktaysa da Şenyürek tarafından Helvacı Höyücek ve Bozköy Höyücek’de ayrıca Sağlamtimur tarafından Ege Gübre’de kazı çalışmaları da gerçekleştirilmiştir.

1. Myrina, Kalabasar (Öteki) Tepe Araştırmaları

Myrina Antik Kenti’nin batısında ve deniz kenarında yer alan tepede araştırma çalışmalarına başlanmıştır. Zirvesi 65 m. kodunda yer alan tepenin deniz seviyesine kadar farklı seviyelerdeki teraslanmış alanlardan oluştuğu tespit edilmiştir (Resim: 1). Tepenin 1 ve 2 numaralı terasında kapalı kap gövde parçaları, çatı kiremidi parçaları, sigilata kap parçaları, amphoralara ait ağız, kulp ve kaide parçaları, siyah firnisli lekane ve krater benzeri kap parçalarına rastlanmıştır (Resim : 2-3). Bunun dışında teraslı alanlarda her hangi bir mimari yapı ya da parça tespit edilememiştir. Tepenin kuzey batı yamaçlarında rastlanan bir kaçak kazı çukuru içerisinde Hellenistik Dönem’e ait kent surlarının olduğu görülmüştür (Resim: 4).

⁹ Kansu 1963, 485 vd; Derin 2010, 57.

¹⁰ Çilingiroğlu-Çevik-Çilingiroğlu 2012, 158 vd.

¹¹ Derin 2012.

¹² Izmir Region Excavations and Research Project.

¹³ Meriç 1993, 145, 149; Fig. 2.

¹⁴ Şenyürek ve diğerleri 1950; Höyük, J. Yakar tarafından *Helvacı*; Yakar 1985, 152; M. Korfmann tarafından *Höyücek*; Korfmann vd. 1994; E. Doğer tarafından ise *Helvacıköy Höyücek*; Doğer 1995, 51 vd. olarak isimlendirilmiştir.

¹⁵ Şenyürek ve diğerleri 1957, 343.

¹⁶ Sağlamtimur 2012, 197 vd.

¹⁷ Caymaz 2006.

¹⁸ Derin 2010, 62. Kimi yayınlarda *Höyücek II* olarak tanımlanmaktadır; Meriç 1987, 301; Caymaz 2010, 199.

Denizden yaklaşık 10 m. kodunda, 34 cm yüksekliğinde, 63 cm genişliğinde ve 30 cm kalınlığında dikdörtgen kesme blok taşlardan atkı tekniği ile bir sıra yatay bir sıra dikey olacak şekilde inşa edilmiştir. Duvarın korunan yüksekliği: 133 cm, korunan genişliği ise 80 cm'dir.

2. Myrina Agorası Araştırmaları

Kentin kuzey doğusunda, limanının güneyinde, Kalabasar (Öteki) ve Apar (Öteki) Tepe arasındaki düzlükte Kentin agorasına ait olduğu düşünülen kalıntılara rastlanmıştır. Burada yapılan araştırmalar sırasında Dor düzenli bir sütun tamburu ile birlikte sağlam durumda bir Dorik başlık tespit edilmiştir. Aynı alanda belirli bir düzende devam eden tambur kalıntıları nedeniyle söz konusu buluntuların agoranın dorik düzenli stoasına ait olabileceği düşünülmektedir. Aynı alandaki kaçak kazılar sırasında bulunan ve bir kısmı yüzeyde görülebilen kireç taşından kesme taş bloklar olasılıkla agoranın alt yapısına ait olmalıdır (Resim : 5).

Agora ile tiyatro arasındaki modern toprak yol üzerinde, Kentin akropolünün batı yamacında çakmak taşından yapılmış bir kesiciye rastlanmıştır. Bu kesici üzerinde değerlendirme çalışmaları devam etmektedir. Aynı alanda opus sectile parçaları ile birlikte Güzelhisar Çayı'nın kenarında yanmış seramik atıklarına rastlanmıştır(Resim: 6). Aynı alanda bulunan moloz taşlar kullanılarak harçla örülmüş Bizans Dönemi'ne ait sur duvarı kalıntıları, Kentin Bizans Dönemi'nde sınırlarının daraldığını ve Myrina'nın daha küçük bir alan içerisinde konumlandığını göstermektedir.

3. Myrina Tiyatrosu Araştırmaları

Myrina tiyatrosu, sırtını akropolün batı (Apar – Öteki Tepe) yamacına yaslamıştır. Tiyatronun 85 x 75 metre ölçülerinde ve 75 metre çapındaki bir alan üzerinde kurulu olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde yoğun moloz taş, toprak ve otlar altında kalan kalıntılar seçilememektedir. Ancak tiyatronun üst kısımlarında oturma basamaklarının ana kayadan işlendiği görülmüştür. Sahne binası, oturma sıraları ve diğer mimari elemanlar tamamen toprak altındadır (Resim : 7).

4. Myrina Nekropolü Araştırmaları

Myrina Antik Kenti'nin nekropol alanındaki araştırmalar, İntaşı Tepe, Andız Tepe, Akyar ve Kızılyar Mevkii ile Apar Tepe'nin kuzey yamaçlarında sürdürülmüştür. İntaşı Tepe'de oldukça korunaklı bir kaya kütesinin alt tarafında, kaya kütesinin güney tarafına, anakaya oyularak inşa edilmiş bir mezar odasına rastlanmıştır. Kuzey güney doğrultusunda uzanan oda mezarın daha önceki yıllarda kaçak kazılarla açıldığı ve buradan çıkan toprağın mezarın içine ve etrafına atıldığı görülmüştür. Dromoslu ve tek odalı olan mezarın içerisinde ana kaya oyularak duvarlara açılmış farklı boyutlarda 10 adet sekiye rastlanmıştır. Aynı oda mezarın çevresinde 5 adet envanterlik nitelikte bronz sikke bulunmuştur. Bulunan sikkelerden dördü Klasik Dönem'e, bir tanesi ise Helenistik Dönem'e tarihlenmektedir. Sikkelerin, Pitane, Gambrion, Kyme ve Lebedos basımı oldukları tespit edilmiştir (Resim : 8).

Kızılyar Mevkii'nde ise dörtgen formlu, düzensiz büyük bloklar yan yana getirilerek ve bir kısmı ana kayaya oyularak işlenmiş bir mezara rastlanmıştır. Mezarın daha önceki yıllarda kaçak kazılar yapılarak kazıldığı ve daha sonra mezarın içinden çıkan toprak ve taş parçalarının mezarın etrafına düzensiz olarak atıldığı görülmüştür.

Andız Tepe'nin güney yamaçları ve Apar Tepe'nin kuzey yamaçları arasındaki derin vadide yer alan nekropol alanında araştırmalara devam edilmiştir. Bu alanda Atina Fransız Okulu üyeleri E. Pottier ve S. Reinach tarafından 1880-1882 yılları arasında kazılarak açılmış mezarlar tespit edilmiştir. Kireç taşından ana kaya oyularak yapılmış söz konusu mezarların birçoğu günümüzde kapaksız ve açık durumdadır. Nekropol alanında rastlanan bir kaçak kazı çukuru içerisinde bir figürin parçası ile birlikte yüzeyde mühürlü bir amphora kulp parçası bulunmuştur.

5. Ebru Sitesi Araştırmaları

Myrina Antik Kenti'nin kuzeyinde yer alan Karşıyaka Mahallesi'ne bağlı Ebru Sitesi'nin bahçesinde, site görevlisi tarafından Myrina Antik Kenti'nin çeşitli alanlarından bulunduğu belirtilen mimari elemanlara rastlanmıştır. Tespit edilen

parçalar arasında sütun tamburları, lahit kapağı, Attik İon kaide, İon başlığı, Korinth başlığı, mermer mimari eleman parçaları ve yazıtlı bir mezar altırına rastlanmıştır. Yapılan incelemede tespit edilen mimari parçalar, yerinde ölçülerek fotoğraflanmış ve kataloglanmıştır.

6. Çaltıldere Mahallesi Araştırmaları

Myrina territoriumu içerisinde kalan Aliğa ilçesine bağlı Çaltıldere Mahallesi'nde yürütülen araştırmalarda modern evlerin bahçesinde, duvarlarında ve çevresinde yer alan Antik dönem malzemesi yerinde incelenerek arkeolojik envanter çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda arkeolojik envantere kaydedilebilecek nitelikte 4 adet Dorik sütun başlığı, 12 adet Dorik sütun tamburu, 1 adet Attik-Ion kaide, 1 adet lahit, 2 adet lahit kapağı, 1 ostothek kapağı, 1 adet değirmen taşı ve 1 adet mermer kapı parçası olmak üzere farklı tipte eserler ve bunlara ait parçalar tespit edilmiştir (Resim : 9).

Çaltıldere Mahallesi, Cami Sokak, No. 29 adresinde yer alan Eski Çaltıldere Köyü Cami'nin içerisinde ve çevresinde devşirme malzemelere rastlanmıştır. Bu cami, köy tüzel kişisine ait olup 669 Parsel numarasında yer alır. Caminin yapım tarihi Hicri 1291 - Miladi 1873-1874 tarihleri arasındadır. Doğu - batı yönünde eğimli olan bir avlu içerisinde yer alan yapı, yığma taş ile örülerek kareye yakın dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Yapı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 31.01.2014 tarih ve 3314 sayılı kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiş, koruma grubu I (Bir) olarak belirlenmiş, 669 no.lu taşınmaz parsel sınırları koruma alanı olarak belirlenmiştir. Caminin son cemaat yerinde yer alan cephe düzenlemesinde kaide olarak Dor başlıkları ters çevrilerek kullanılmış aynı alanda İon başlıkları devşirme kullanılmıştır.

7. Gryneion Araştırmaları

Gryneion Antik Kenti'nin batısındaki arazi yüzeyi taranmıştır. Yaklaşık 200 x 200 metre boyutlarındaki güneybatı teras üzerinde, İ.Ö. 5. yüzyıldan İ.S. 5

yüzyıla uzanan seramik parçaları bulunmuştur (Resim : 10). Antik Kentin limanı, sur duvarları ve Antik kaynaklarda bahsedilen Apollon Tapınağı'nın mimari elemanları saptanmıştır. Yaklaşık 200 x 200 m. boyutlarındaki Bizans Dönemi yapısının üzerinde yer aldığı düşünülen Apollon Tapınağı kalıntılarına ait dağınık şekilde duran tamburlar fotoğraflanıp ölçülerek envanterlenmiştir (Resim : 11).

Araştırmalar sırasında karadan denize doğru uzanan, kuzey-güney doğrultusunda, 11. 70 metre uzunluğunda, 70 cm genişliğinde bir sur duvarı parçası tespit edilmiştir. Aynı alanda sur duvarına ait bir kule tespit edilmiştir. 9 x 5.50 metre uzunluğunda korunan kulenin bir bölümü denizin içinde kalmıştır (Resim :12).

Gryneion'un batısındaki nekropol alanında yüzey araştırmalarına devam edilmiştir¹⁹. Nekropol sınırları içerisinde karayoluna yakın olan alanda 1 adet lahit kapağı parçasına rastlanmıştır. Aynı alanda, İzmir Çanakkale karayoluna yaklaşık 50 metre mesafede, İsmail Hakkı Uçar adlı vatandaşın 3 parsel numaralı tarlası içerisinde 1992 yılında İzmir Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazılarında bulunan kalıntılar saptanmıştır²⁰. Bu alanda yapılan gözlemde yaklaşık 10 x 10 metre boyutlarındaki eski sondaj alanı içerisinde sağlam durumda iki adet perlitten yapılmış lahit bulunmuştur. Aynı alanda kırık lahit ve kapak parçaları yer almaktadır. Aynı bölgede yivli gövde parçaları, ağız parçaları, kaide parçaları, siyah firnisli kulp parçası ve kandil parçasına rastlanmıştır.

8. Değerlendirme ve Yayın Çalışmaları

2015 yılı araştırmaları kapsamında toplam 104 parça arkeolojik etütlük eserin belgelenmesi yapılmıştır. Ayrıca araştırmalar sırasında envanterlik nitelikte 5 adet bronz sikke bulunarak İzmir Müzesi'ne teslim edilmiştir. 2015 yılında araştırmaların başlamasıyla birlikte yayın ve eserlerin değerlendirilmesi konusuna ağırlık verilmektedir. Bu kapsamda Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne yüzey araştırması hakkında proje başvurusu

¹⁹ Lenore 1960, 55 vd.

²⁰ Özkan 1994, 1 vd.

gerçekleştirilmiştir. 2016 yılından geçerli olmak üzere FEF-16001 kodlu Myrina ve Gryneion Antik Kenti araştırmaları adlı proje kabul edilmiştir.

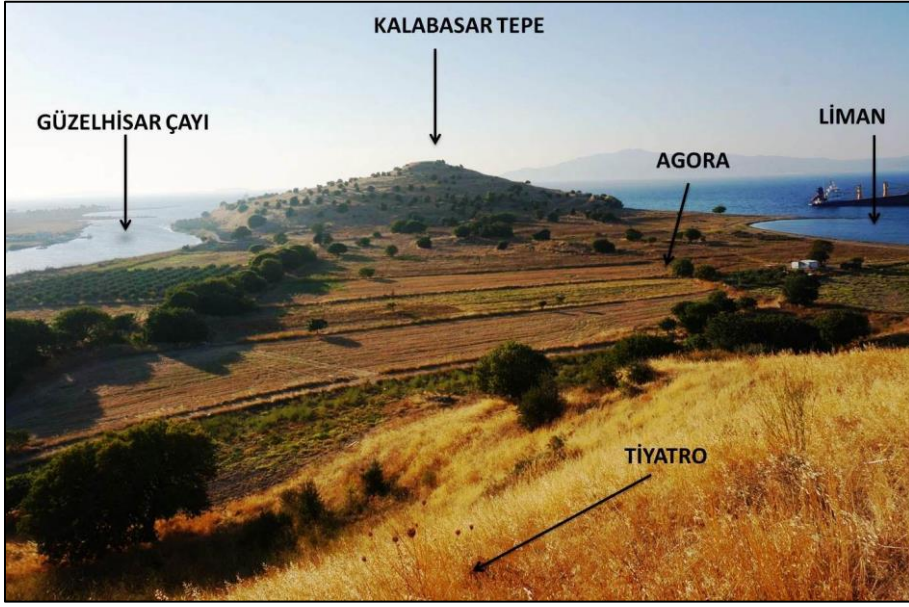
2015 yılında yapılan araştırmalarda bulunan arkeolojik envanter konusunda Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma başkanının danışmanlığında bir yüksek lisans tezi yürütülmektedir. Bunun dışında heyet üyelerimizden Dr. Emel Dereboylu Poulain, Myrina ve Gryneion seramikleri, Yrd. Doç. Dr. Aydın Erön araştırmada bulunan mimari eserler, Dr. Emre Erdan prehistorik ve protohistorik araştırmalar, Arş. Gör. Nurdan Akbulut, sanat tarihi kapsamındaki eserler konusunda araştırma ve değerlendirme çalışmalarına devam etmektedir.

KAYNAKÇA

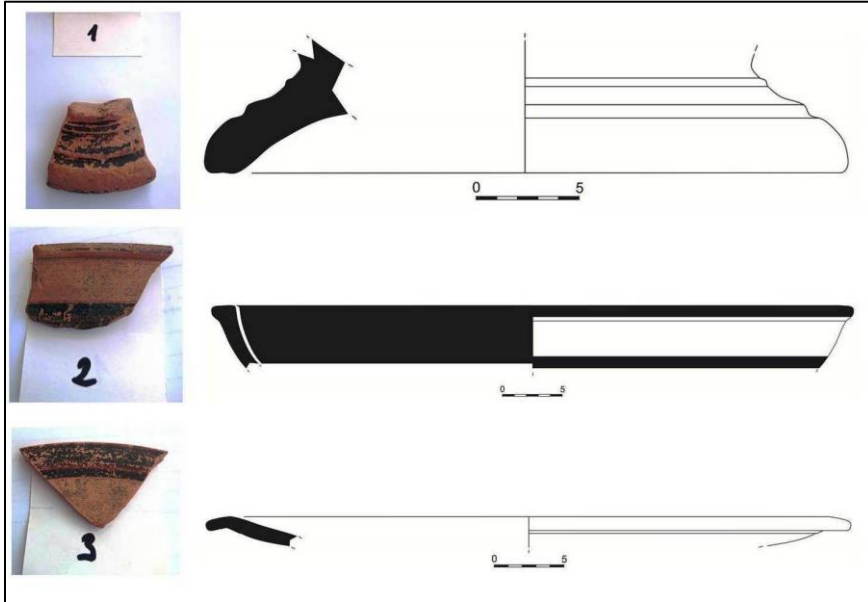
- Hdt. Herodotos, *The Histories*.
Xen. Hell. Xenophon, *Hellenica*.
Plin. Nat. Pliny the Elder, *The Natural History*.
Strab. Strabon, *Geography*.
Tac. Ann. Cornelius Tacitus, *The Annals*.
- Caymaz 2006 Caymaz, T. "Aliğa-Helvacıköy Bölgesinde Bir Neolitik Yerleşim: Arap Tepe", *Arkeoloji Dergisi* VII, 1-12.
- Caymaz 2010 Caymaz, T. Yeni Buluntuların Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İzmir.
- Çilingiroğlu – Çevik – Çilingiroğlu 2012 Çilingiroğlu, A. - Çevik, Ö. – Çilingiroğlu, Ç. "Ulucak Höyüğü", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, İzmir, 158-168.
- Derin 2010 Derin, Z. "İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi ve Yeşilova Höyüğü", *Dr. Eren Akçiçek'e Armağan*, İzmir, 57-73.
- Derin 2012 Derin, Z. "Yeşilova Höyük", *The Neolithic in Turkey: Western Turkey*, İstanbul, 177-195.

- Doğer 1995 Doğer, E. "Helvacıköy Höyücek'te Bulunmuş Kazıma Figürlü Bir Stel", *Arkeoloji Dergisi* 3, 51-59.
- Kansu 1963 Kansu, Ş. A. "Ege (İzmir) Alt Paleolitiğine Ait İlk Notlar", *Belleten* 27, 485-489
- Korfmann vd. 1994 Korfmann M. ve diğerleri, "*Anatolien in der frühen und mittleren Bronzezeit - I Bibliographie zur Frühbronzezeit*", Dr. Ludwig Reichert Verlag; Unter mitarbeit von H. Kühne, Göttingen.
- Lenore 1960 Lenore, K. "Recent Finds at Gryneon, *TAD*, 9/2, 55-59.
- Meriç 1987 Meriç, R. "1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", *AraST* IV, 301-310.
- Meriç 1993 Meriç, R. "Pre Bronze Age Settlements of West Central Anatolia: An Extended Abstract", *Anatolica* XIX, 143-150.
- Özkan 1994 Özkan, T. "1992 Yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları, 4. *MKKS*, 1-15.
- Sağlamtimur 2012 Sağlamtimur, H. "The Neolithic Settlement of Ege Gübre" (Ed. M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm), *The Neolithic in Turkey - Western Turkey, New Excavations and New Research*, İstanbul, 197-225.
- Smith 1854 Smith, W. *Dictionary of Greek and Roman Geography*, London.
- Şenyürek vd. 1950 Şenyürek M. ve diğerleri, "Larisa Civarında Höyücekte Yapılan Sondaj", *Belleten* 14/55, 487-495.
- Şenyürek vd. 1957 Şenyürek, M. ve diğerleri, "Bozköy - Höyücek Haberler", *Belleten*, 21, 343.
- Yakar 1985 Yakar, J. *The Later Prehistory of Anatolia - The Late Chalcolithic and Early Bronze Age I-II*, BAR International Series 286/2, Leiden.

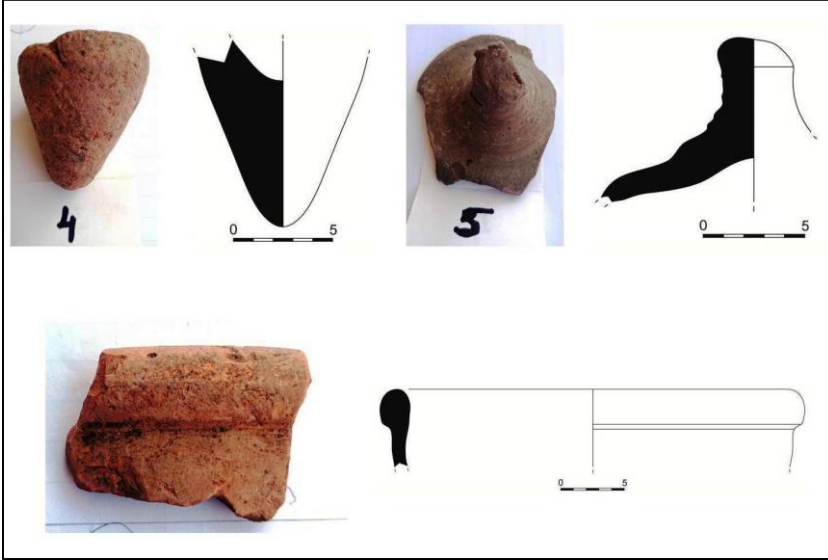
Resim Listesi

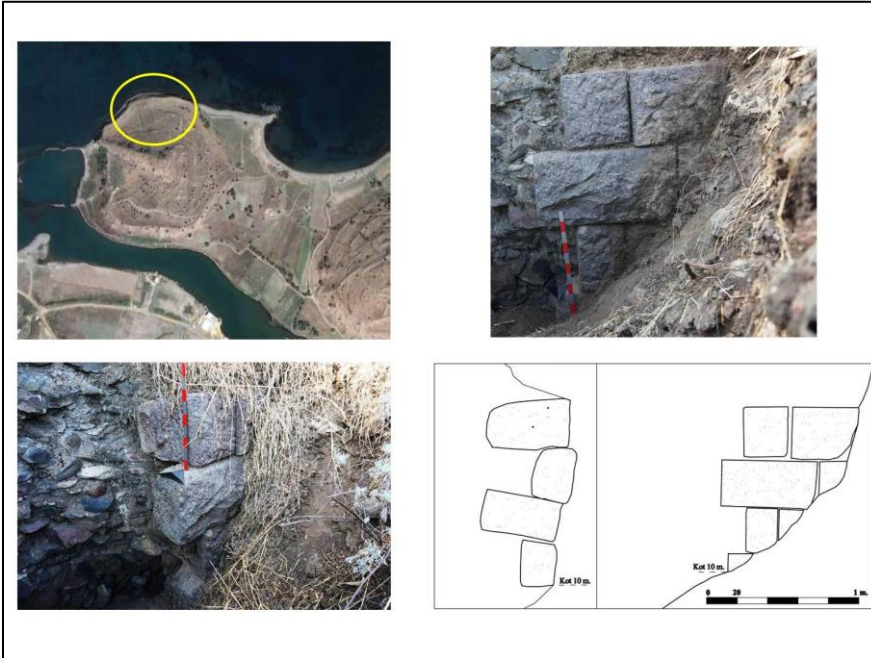
Resim 1: Myrina Antik Kentinde Kalabasar Tepe ve çevresi.

Resim 2: Kalabasar Tepe’de bulunan seramik parçaları.

Resim 3:Kalabasar Tepe’de bulunan seramik parçaları.

Resim 4:Kalabasar Tepe’de tespit edilen Hellenistik Dönem kent surları.

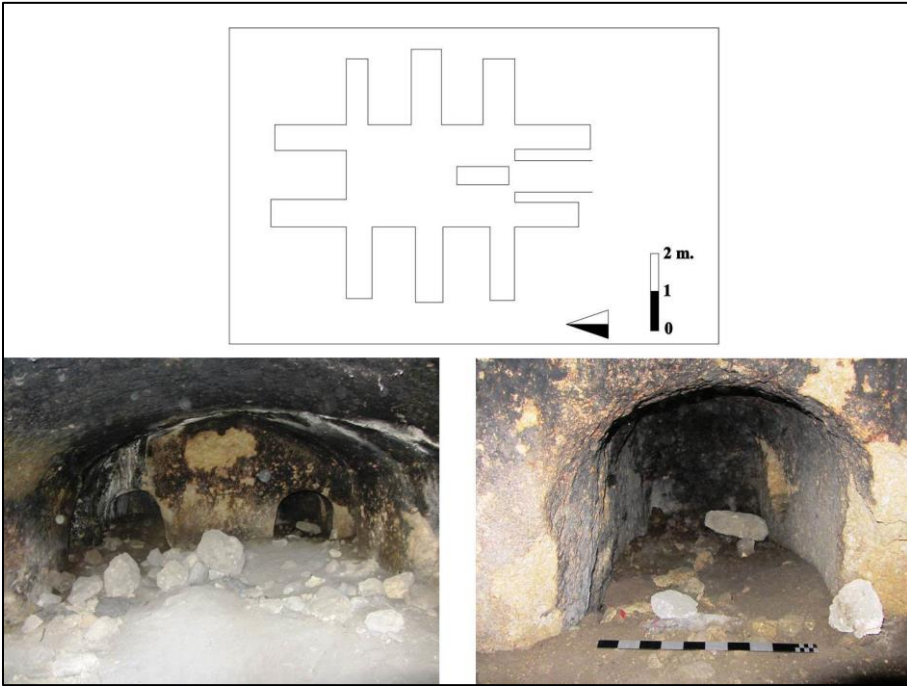
Resim 5:Myrina Agorası buluntuları.

Resim 6:Agora ve tiyatro arasında tespit edilen buluntular.

Resim 7: Myrina Tiyatrosu.

Resim 8: Myrina Nekropolü, İntaş Tepe’de tespit edilen oda mezar.

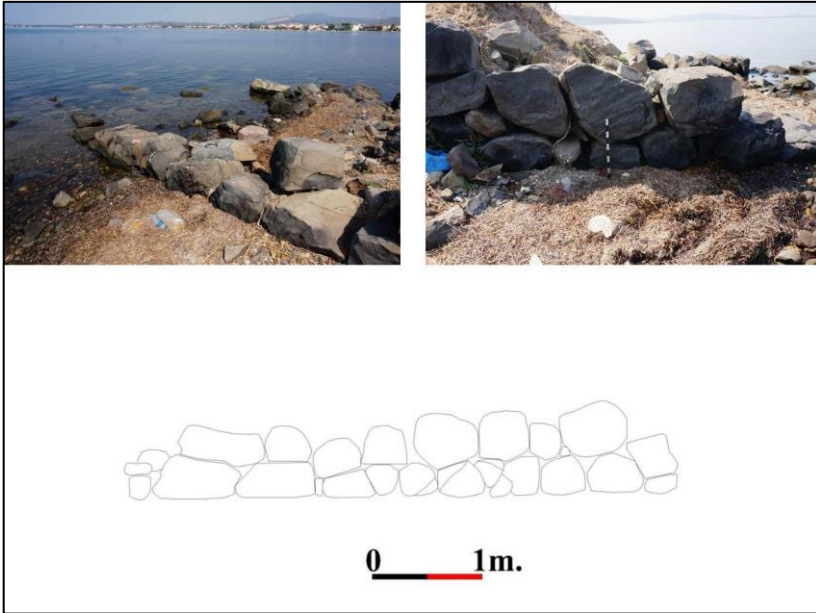
Resim 9:Çaltılıdere Mahallesi'nde tespit edilen mimari parçalar.

Resim 10:Gryneion güney batı terasta tespit edilen seramik parçaları.

Resim 11: Gryneion Apollon kutsal alanı mimari parçaları.

Resim 12: Gryneion'da tespit edilen sur parçaları.

AFYONKARAHİSAR İLİ VE İLÇELERİ 2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Özdemir KOÇAK
Mustafa BİLGİN
Hatice G. KÜÇÜKBEZCİ

Afyonkarahisar İli ve ilçelerindeki çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirildi**. Bu kurumlara ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz.

2015 yılı yüzey araştırmalarına, Bakanlık Temsilci olarak Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden Arkeolog Veysi GÜN, Selçuk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nden Doç. Dr. Tayfun ÇAY ve Doç. Dr. Fatih İŞÇAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arş. Gör. Rahim KIZGUT; Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencileri Fatma UYSAL ve Gülay UYAR, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Arkeolog Eylem ÖZDEMİR'le birlikte yürütülmüştür. Arkeolog Pınar Kızıltepe BİLGİN laboratuvar çalışmalarına katkı sağlamıştır. Arazi ve laboratuvar çalışmalarını tam bir uyum içinde gerçekleştiren ekip üyelerimizin hepsine candan teşekkür ederiz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt ÜYÜMEZ ve Arkeolog Ahmet İLASLI ile beraber bütün Müze çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isteriz.

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampus-Konya, okocak@selcuk.edu.tr; Uzman Ark. Dr. Mustafa BİLGİN, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampüs-Denizli, m_arke@hotmail.com; Arş. Gör. Dr. Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampus-Konya, hgulq@yahoo.no

ı Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd.; Koçak 2005, 19 vd.; Koçak 2006, 83 vd.; Koçak 2009, 51 vd.; Koçak 2010, 287 vd.; Koçak 2011, 181 vd.; Koçak 2012, 231 vd.; Koçak 2013 39 vdd.; Koçak 2014, 75 vdd.; Koçak 2015, 355 vdd.; Koçak- Bilgin 2005, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd.; Koçak-Işık 2007, 357 vd.; Koçak-Işık 2008, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd.; Koçak vd. 2016 a, 21 vdd.; Koçak vd. 2016 b.

** Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 15401006).

Geçen yıl olduğu gibi bu sene de Dinar Belediye Başkanı Saffet ACAR çalışmalarımıza ilgi ve destek gösterdi. Bundan dolayı öncelikle Sayın Başkan Saffet ACAR olmak üzere bize gerekli her türlü kolaylığı sağlayan Belediye Yazı İşleri Müdürlüğünden Osman DOĞAN, İmar Müdürü Mestan GÜNGÖR, Kültür Danışmanı Avukat Mehmet Özalp, Araştırmacı-Yazar Mehmet TEKİN'e ayrı ayrı teşekkür etmek isteriz. Evciler çalışmaları sırasında emekli müdür Hasan Basri KARAKAYA rehberliğinde çalıştık. Hocamıza içten teşekkürlerimizi sunarız.

2015 yılı çalışma programında Afyonkarahisar İli Dinar, Evciler, Başmakçı ve Dazkırı ilçeleri merkezli bir yüzey araştırması planlandı. 2015 yılında yapmayı planladığımız, ancak bazı aksaklıklar nedeniyle bu döneme ertelediğimiz harita çalışmaları bu dönem çalışma programına dahil edildi. Bunun sonucunda Dinar ilçesinin kuzeybatısında Çölovası'nda yer alan **Büyük ve Küçük Çataltepe** yerleşmeleri, yine aynı kesimde yer alan **İsmail Höyüğü** (Resim: 1) ile Dazkırı İlçesi sınırlarındaki **Ağılların Önü** höyüklerinde çalışıldı. Harita çalışmaları ekip üyelerimizden Doç. Dr. Tayfun ÇAY ve Doç. Dr. Fatih İŞÇAN tarafından yürütüldü.

Çalışmalarımıza önce Çölovası kesiminde daha önce incelediğimiz Bağcılar Köyü Büyük-Küçük Çataltepe yerleşmelerinde başladık. Büyük Çataltepe yerleşmesinde 3 ana adet ana tanrıça figürini parçası tespit edildi. Yine yüzeyde bir adet tüm çanak tespit edildi (Çizim : 1). Buluntular Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmek üzere alındı. Büyük Çataltepe'de GNC/EKÇ'a tarihlenen "S" profilli kaseler monokrom kiremit renkte, açık ve bol mikalıdır². Bunlardaki bol mika ve taşçık katkılarının seramiğin daha fazla ısınmasına ve sertleşmesine neden olduğu düşünülebilir.

Bundan sonra Dinar'ın güneyinde daha önce araştırmadığımız Pınarlı-Tekin-Yelalan kesimi incelendi. Önce bu alanın en kuzeyinde Pınarlı Köyü çevresi araştırıldı. Muhtar Mehmet Kaplan'ın rehberliğinde bu çevredeki tümülüs ve yerleşmeler incelendi. Bu çevrede üç adet tümülüs görülmektedir (Katırcı, Akhöyük,

² Mellaart 1970, 8 vd., fig 99 vd.; Duru 1994, 19 vd.; Duru 2008, 11 vd.; Duru- Umurtak 2005, 27 vd.; Efe 1993, 19 vd.; Efe 2001, 1 vd.; Çilingiroğlu vd. 2004; Sağlamtimur 2007, 373 vd.

Kızıllhöyük). Yerel halk bunları höyük olarak isimlendirmektedir. Bunlardan Katırcı Höyük tümülüsünü inceledik.

B: 30.1236 E: 37.9926 h: 1122 (ED50)

Pınarlı Köyü tümülüslerinden sonra, köyün kuzey çıkışındaki Hanyeri Mevkii ve buranın hemen doğusundaki Athöyük yerleşmesi incelendi. Burası yaklaşık 4-5 m yüksekliğinde, Hellenistik ve Roma dönemlerinde iskan edildiği anlaşılan bir yerleşmedir. Athöyük seramikleri arasında Sagalassos tipleri vardır. Yerleşmenin batı eteklerinden itibaren nekropol alanı (Hanyeri) başlar.

B: 30.1423 E: 38.0258 h: 916 (ED50)

Pınarlı'dan sonra bu kesimde Tekin, Aktoprak, Gençali ve daha sonra güneyde Bilgiç, Bademli ve Yelalan köyleri incelendi. Bunlardan Yelalan Köyü muhtarı Mustafa Uysal'ın rehberliğinde köyün güneydoğusunda Kırıkkavaklar Mevkii incelendi. Burada Hellenistik-Roma Dönemine ait bir yamaç yerleşmesi bulunmaktadır. Temeli erken olmakla beraber, üst kısım günümüz mimarisi ile inşa etmek suretiyle örtülmüş ve tekrar tahrip görmüştür. Burada bir oda mezar vardır. Bu mezarın doğusunda bir çeşme vardır.

B: 30.0743 E: 37.94 h: 1105 (ED50) (Kırıkkavaklar)

Yelalan Köyü'nde incelediğimiz diğer bir alan Orçanlar mevkiidir. Burası köyün kuzeybatısında yer alır. Roma Dönemi seramik ve tuğla parçaları görülür.

B: 30.0355 E: 37.9495 h: 946 (ED50)

Dinar'dan sonra Başmakçı ilçesine geçildi. Başmakçı'da, bu çevrenin en büyük kasabalarından olan Yaka Köy çevresi incelendi. Yaka Köy'ün 1.6 km kuzeybatısında, Başmakçı'nın yaklaşık 1.5 km güneydoğusunda ve Yaka-Başmakçı yolunun batı bitişiğinde yer alan **Kocahöyük** araştırıldı (Resim : 2). Yerleşmenin kuzey eteklerinden başlayarak kuzeydoğu, kuzeybatı, kuzey ve güney yönlü olmak üzere yaklaşık 2 m derinliğinde su kanalı inşası yapılmıştır. Bu çalışma höyük

üzerinde yoğun bir tahribata sebep olmuştur. Bu yerleşmede çok zayıf İTÇ, yoğun M. Ö. II. Bin yıl, Demir Çağı (black on red ware), Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönemi seramikleri görülmektedir. Yerleşmenin üstte, kuzeybatı kesiminde muhtemelen mezarlara ait büyük küp parçaları görülür. Bunlardaki yoğunluk, alanın mezarlık olabileceğine işaretir. OTÇ'a tarihlenen küpler üzerinde kalın bantlar vardır. Güneyde ise mezar taşı olabilecek büyük yassı taşlar görülür. Bunlar üzerinde paralel geniş bantlar, bantlar üzerinde de çentik bezemeler görülür. OTÇ'ın omurgalı ve bead-rimli çömlekler, yonca ağızlı çömlekler, halka kaideler, tabaklar ile beraber yüksek kaideli meyvelikler, kadehler (Resim: 3) ve STÇ'a tarihlenebilecek tabaklar belirgin tiplerdir (Çizim 3-4)³. Farklı formlarda 10 adet yarım ay biçimli alet parçası vardır. M. Ö. II. Bin parçaları çoğunlukla mattır. Renkler açık kahverengi ve devetüyü tonları arasındadır. Burada bir adet eğirme taşı (kirman) sağlam bir şekilde bulunmuştur (Çizim 1). KD-GB: 460, KB-GD: 380, h: 7 m.

B: 30.0253 E: 37.8802 h: 862 (ED50)

Bu yerleşmeden sonra, yine Yaka Köy sınırları içerisinde yer alan **Höyük (Ayşe Kadın Türbesi)** incelendi. Burası Yaka Köy'ün 250 m güneybatısında yer alır. Bu yerleşmenin güneyi ve doğusu dağlıktır. Güneydeki yüksek tepeciklerdeki kayalık alan Asar mevkii olarak adlandırılır. Burası yaklaşık 200 m çapındaki doğal ve yüksek bir kayalığın (yaklaşık 15 m) üzerinde yer alan bir tepeüstü yerleşmesidir. Ele geçen az sayıdaki buluntuların bir kısmı GNÇ/EKÇ'a tarihlenmektedir. Buluntular arasında "S" profilli kasecikler çoktur. Obsidyen ve çakmaktaşı alet parçaları da görülür. Kırmızı ve kahverengi mal grubu hakimdir. Bu kayalığın doğu yamaçlarında Geç Roma Dönemine tarihlenebilecek oda mezarlar vardır.

B: 30.0405 E: 37.8636 h: 899 (ED50)

Yaka Köy'de incelediğimiz son yerleşme **Hatıp Höyük**'tür. Burası Acıgöl'e doğru uzanan ovanın ortasında yer alan bir yerleşmedir. Yaka Köyü'nün

³ Mellaart-Murray 1995, 3 vdd.; Lloyd-Mellaart 1955, 53 vdd.

2.2 km batısında ve Kocahöyüğün yaklaşık 900 m güneybatısında yer alır. Kocahöyük bu yerleşmeden rahat bir şekilde görülmektedir. Güneydoğu dağlık kesimde Çığı ve Ovacık ormanları yer alır. Bu yerleşme yaklaşık 60 m çapında ve 3-4 m yüksekliktedir. Muhtemelen tarımsal faaliyetler yerleşmenin yükseltisinin zaman içerisinde düşmesine neden olmuştur. Burada OTÇ'a ait olabilecek 4 adet açık devetüyü renkte çanak parçasına rastlanmıştır. Ayrıca Roma Dönemine ait seramik parçaları bulunmuştur.

B: 30.0193 E: 37.8724 h: 853 (ED50)

Daha sonra, Başmakçı'nın Burdur kesimine doğru uzanan köyleri incelendi. Bunlardan Çığrı, dağlık bir alana kurulmuştur. Ovacık ise yerleşime uygun bir düzlük üzerine kurulmuştur. Ayrıca Yukarıbelta, Aşağıbelta ve Sarıköy çevresi incelendi. Bu çevrenin kuzeyinde Akkoyunlu Köyü'nde Oğuz Gündüz'ün rehberliğinde Ören mevkiine gidildi. Burası köyün 300 m kadar kuzeydoğusundadır. Su deposunun yanındaki alanda Roma Dönemine tarihlenecek oda mezarlar vardır.

B: 30.0695 E: 37.9324 h: 1019 (ED50)

Yaka Köy'ün batısında Yassıören Köyü'nde muhtar Cafer Akkaya rehberliğinde köyün hemen kuzeybatı girişindeki Köyönü mevkiini inceledik. Buradaki yamaçlarda geniş bir alanda Roma Dönemine ait seramik ve kiremit parçaları vardır. B: 30.0194 E: 37.8575 h: 863 (ED50)

Bölgenin en batısında Burdur sınırına doğru uzanan Akpınar Köyü evresi incelendi. Burada herhangi bir yerleşme olmadığı bilgisini verdi.

Başmakçı merkezde Öğretmenevi yakınlarındaki **Üyük** mevki incelendi. Burası ilçe merkezinin kuzey kesiminde ve öğretmenevinin bitişiğindedir. DB: 110, KG: 90, h: 4 m'dir. Yerleşme üzerinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Modern yapılarla çevrelenmiştir. Kalkolitik Çağ, İTÇ, OTÇ (2 adet), Roma/Geç Roma Dönemi seramikleri vardır. Çoğunlukla İTÇ ve Antik Çağ malzemeleri vardır.

B: 30.0069 E: 37.9022 h: 854 (ED50)

Başmakçı'nın kuzeyindeki Akkeçili, Küllüce, Hırka ve Çevlik (Tepeköy) köyleri araştırıldı. Akkeçili Köyü'nde eskiye giden bir yerleşim olmadığı bilgisi verildi. Buradan Küllüce Köyü'ne geçildi. Köyün 800 m kuzeydoğusunda Örenler mevki araştırıldı.

Daha sonra Hırka Köyü'ne geçildi. Bu köyün güneybatısında Yer Höyük ve Yıkıklar Mevkii isimli iki alan araştırıldı. Bunlardan **Yer Höyük**, Hırka Köyü'nün yaklaşık 850 m güneybatısında yer alır. 180 m batısındaki burun üzerinde Yıkıklar Mevkii uzanır. 90 m kadar çapında ve 1 m yüksekliktedir. Bu yerleşme taşkın alanında yer alır. Verilen bilgilere göre bazen yılda 7-8 defa gerçekleşen bu taşkınlar, yerleşmenin tahribinde etkili olmuştur. İncelemelerimiz sırasında köyün fazla suyunun kanallar vasıtasıyla Acıgöl'e akıtıldığı bilgisi verildi. Bu doğal tahribattan ve tarımsal faaliyetlerden dolayı yerleşmede çok az sayıda İTÇ (3-4 adet) ve OTÇ (4-5 adet) seramiği ele geçmiştir. Geç Roma Dönemine ait buluntular daha fazladır. OTÇ seramikleri bead-rimli, omurgalı çanaklardır ve kaliteli bir işçilik gösterir.

B: 29.9964 E: 37.9700 h: 890 (ED50)

Yıkıklar Mevkii:

Hırka Köyü'nün yaklaşık 1.3 km güneybatısında, Yer Höyüğün ise 180 m batısındaki burun üzerinde yer alan bir tepeüstü yerleşmesidir. Burada OTÇ, DÇ ve Roma seramikleri görülmektedir. Bir adet ODÇ boyalı seramiği görülmüştür.

B: 29.9912 E: 37.9699 h: 909 (ED50)

Başmakçı'nın kuzeyinde en son Tepeköy ve Çevlik köylerinde çalıştık. Tepeköy'de (Çevlik) Köyü'nde Ohcanlar ve Örenler (Sarılar) mevkileri incelendi. Çevlik Köyü'nde incelediğimiz Örenler (Sarılar) mevkiinde geniş bir alanda az sayıda Geç Roma dönem seramiğine rastlanmıştır. B: 30.0245 E: 37.9796 h: 943 (ED50)

238.....

Başmakçı'nın kuzeyindeki çalışmalarımızdan sonra, bu kesimle komşu olan Dazkırı yerleşmeleri incelendi. Dazkırı'nın kuzeydoğusundaki Bozan ve Arıköy çevresi araştırıldı. İlk olarak Bozan Köyü'ndeki **Bozan Höyük** incelendi. Yeniyol Mahallesi'ndeki höyük Bozan-Akyarma yolunun doğu bitişiğinde yer alır. Dinar-Dazkırı yolunun 230 m kuzeybatısındadır. Verilen bilgilere göre kuzeyden gelen sel suları kimi zaman getirdiği millerle köy çevresini tahrip etmektedir. Burada Kalkolitik, İTÇ ve Roma Dönemi seramikleri mevcuttur. KD-GB: 140, KB-GD: 160, h: 9 m'dir.

B: 29.9093 E: 37.9813 h: 873 (ED50)

Bozan Höyük'ten sonra, bu yerleşmenin 300 m ve Dinar-Dazkırı yolunun hemen güneybatısında yer alan Höyük Mevkii incelendi. Verilen bilgilere göre 1970'li yıllarda Karayolları tarafından burada mevcut yerleşme yol yapım çalışmaları sırasında tahrip edilmiştir. İncelemelerimizde 1.5x1 boyutlarında mimari bloklar tespit edilmiştir.

B: 29.9118 E: 37.9783 h: 873 (ED50)

Bozan'dan Arıköy'e geçildi. Arıköy'de muhtarın bilgisi dahilinde Ali Horzum rehberliğinde çevre yerleşmeleri araştırıldı. Önce köylülerin "Höyük" ismin verdikleri tümülüs görüldü. Tümülüsün doğu kesiminde Ören Mevkii araştırıldı. Burası, köyün yaklaşık 700 m kadar kuzeydoğusunda ve tümülüsün hemen doğu bitişiğindedir.

B: 29.9516 E: 37.9756 h: 912 (ED50)

Bozan Köyü'nde incelediğimiz ikinci alan **Yer Höyük** mevkiidir (Resim: 4). Burası Arıköy'ün 1.7 km güneyinde ve Akkeçili Köyü'nün 2 km kuzey-kuzeybatısındadır. Höyüğün batı eteklerinden Uluyol geçmektedir. Yolun ve höyüğün batı tarafında önceleri bir akarsu olduğu ve bu suyun daha sonra kaybolduğu bilgisi verildi. Verilen bilgiye göre buradaki yol Bozan'dan Akkeçili'ye

gitmekte ve İzmir yolu ile kesişmektedir. Hatta Bergama'ya kadar uzanmaktadır. Yerleşme, batısındaki yükseltilere yaklaşmaktadır. Höyüğün olduğu çevre Kocayatak mevki olarak bilinir. Yerleşme yaklaşık 5 m yüksekliğindedir. Burada Neolitik Çağa beraber çoğunlukla Kalkolitik Çağa ait seramikler görülür. Bunlar gri ve kahverengi mal gruplarına aittir. İTÇ buluntuları da vardır (Resim : 5; Çizim :1). Az sayıda Roma Dönemi seramiği görülür. Bir adet envanterlik nitelikte eğirme taşı (kirman) bulunmuştur (Çizim :1).

B: 29.9399 E: 37.9493 h: 863 (ED50)

Yer Höyük'ten sonra hemen yakınındaki Serenli Kuyu mevki araştırıldı. Burada kuyu ile ilişkili mimari öğelere rastlandı.

B: 29.9449 E: 37.9439 h: 860 (ED50)

Çalışmalarımızı Dazkırı'nın kuzeyindeki Akarca ve Kızılören köylerinde sürdürdük. Akarca Köyü'nde Akarca Çeşmesi çevresi araştırıldı. Burada Roma Dönemine ait Üyük mevki isimli bir tepeli yerleşmesi incelendi. Burası, köyün 1.5 km kadar güneybatısında yer alır.

B: 29.8465 E: 37.9593 h: 934 (ED50)

Daha sonra **Üçköy Merası (Akarca Çeşmesi)** incelendi. Burası Akarca Köyü'nün 1.4 km güneybatısında, Dazkırı ilçesinin 3.8 km kuzeyinde yer alır. Yerleşmenin güney eteklerinde bir mantar fabrikası vardır. Akarca-Dazkırı yolunun batısındadır. Yerleşmenin doğu eteklerinde debisi güçlü bir çeşme yer alır. Bu yerleşme doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Yerleşmede Kalkolitik Çağ (GKÇ) ve Roma Dönemi seramikleri görülür. DB: 180, KG: 140 m'dir.

B: 29.8467 E: 37.9551 h: 930 (ED50)

Üçköy Merası yerleşmesinin ve Dazkırı-Akarca yolunun doğu sırtlarındaki kayalıklar taş ocağı olarak kullanılmıştır. Üyük Mevkii ve Üçköy Merası seramik

240.....

buluntuları ve genel yapısı itibarıyla bu taş ocağının Roma Döneminde kullanılmış olacağı düşünülebilir. Burası doğu-batı uzantılı yaklaşık 1000 m çapında bir ocaktır.

Daha sonra Kızılören Köyü araştırıldı. Burası Dazkırı ilçesinin en büyük köyüdür. Bu köyde 4 adet tümülüs incelendi. Bunlardan ilki Çatak Mevkii (Kuşça) tümülüsüdür. Burası Kızılören'in 1.5 km kuzeybatısında ve Hasan Dede Köyü yolunun güneyindedir.

B: 29.7732 E: 37.9724 h: 1053 (ED50)

İkinci tümülüs Tavşan Deresi tümülüsüdür.

B: 29.7784 E: 37.9777 h: 1015 (ED50)

Üçüncü tümülüs Köyiçi Gavurevi'dir. Burası köyün kuzeydoğu yamaçlarına hakim bir tepede ve köy mezarlığının kuzeydoğusundadır.

B: 29.8061 E: 37.9615 h: 994 (ED50)

Dördüncüsü Kızılören Köyü'nün güney girişindeki Hüyük mevkii (Kayaüstü) tümülüsüdür.

B: 29.8224 E: 37.9493 h: 990 (ED50)

Çalışmalarımızı Evciler ilçesi çevresinde sürdürdük. Bu çalışmalar sırasında emekli müdür Hasan Basri Karakaya ve Jandarma bölük komutanı Mustafa Dinç'in desteklerini gördük. Evciler'de Hasan Basri Karakaya rehberliğinde önce Altınova Köyü'nde (eski adı Yorgalar) çalıştık. Altınova Köyü'nün hemen girişinde üç büyük mimari parça ile küçük mimari elemanlar incelendi. Köyün güneydoğusundaki eski yerleşim alanında yaklaşık 1.5 m yüksekliğinde, üzerinde Roma Dönemine ait seramik ve tuğla parçaları görülmüştür. Bu yerleşme Evciler Kocahöyüğü'nün (Büyük Höyük) 3 km kadar kuzeyindedir. Mimari unsurlar köyün içine doğru dağılmıştır. B: 29.9300 E: 38.0781 h: 902 (ED50)

Altınova'nın eski yerleşim alanında kalan eski okul bahçesinde bir adet mermer sütun gövdesi görülmüştür.

Daha sonra Baraklı Köyü ve çevresi incelendi. Burada ilk olarak köyün yaklaşık 4 km güneydoğusunda yer alan **Cıgıllı Öreni** araştırıldı. Burada GKÇ (?), İTÇ, OTÇ, Akhaimenid (?), Helenistik (?) ve Roma seramikleri görülmektedir.

B: 30.0073 E: 38.0810 h: 932 (ED50)

Cıgıllı Öreni'nin batısındaki yamaçlarda da (Dinar Yolu mevkii) ağırlıklı Roma Dönemine ait seramikler görülmüştür. Burası olasılıkla Cıgıllı Öreni'nin devamı görüntüsündedir.

B: 30.0071 E: 38.0776 h: 940 (ED50)

Buradan Baraklı Öreni'ne geçildi. Burası Baraklı Köyü'nün yaklaşık 700 m güneyinde yer alır. Yayvan bir yerleşmedir ve yaklaşık 5 m yüksekliktedir. Roma Dönemi seramikleri görülür. Ayrıca çok sayıda demir cürufu görülmektedir.

B: 29.958 E: 38.085 h: 890 (ED50)

Baraklı Köyü'nde incelediğimiz bir diğer yerleşme Höyük Mevkii'ndeki Baraklı Üyük'tür. Burası Baraklı Köyü'nün 2.1 km güneybatısında yer alır. Tren yolunun doğusundadır. Burada Kalkolitik (?), İTÇ, OTÇ, ODC ve Roma Dönemi seramikleri vardır. İTÇ ve Roma seramikleri çok daha yoğundur. Bead-rimli ve "bıyık motifi" malzemeler OTÇ seramiklerinin tarihlenmesine kolaylık sağlar.

DB: 210, KG: 110, h: 7 m. B: 29.9573 E: 38.0682 h: 895 (ED50)

Daha sonra çalışmalarımıza Evciler'in güneybatısındaki bir alanda devam edildi. Önce **Öküzören** mevkii araştırıldı. Burası Denizli-Özdemirci Kasabası'nın şebeke suyunun çıktığı mevkidedir. Ayrıca burada bir çeşme vardır. Yani su bakımından zengin bir alandır. Yerleşme Evciler'in 4 km kadar güneybatısında bulunur. Burada Kalkolitik, İTÇ, ODC (black on red), Helenistik, Roma dönemlerini temsil eden seramikler görülmüştür. Roma yerleşmesi höyüğün

242.....

kuzeybatı-batı eteklerine doğru genişlemiştir. Yerleşmede İTÇ ve Roma Dönemi seramiklerinin yoğunluğu dikkat çekicidir. Güneybatı yamaçlarında ise muhtemelen Roma Dönemine ait mezarlar vardır. İTÇ parçaları arasında vişneçürüğü renkte astarlı olan birkaç parça vardır. Yuvarlatılmış omurgalı İTÇ parçaları yaygındır (Çizim : 1)⁴. Bunlar arasında gri ve kahverengi astarlılar göze çarpar. Bir adet tüp biçimli tutamak tipik Kalkolitik dönem buluntusudur. İTÇ'ye ait burgu şeklinde kulplar görülür. Buradaki örnekler arasında ODÇ'ye tarihlenen, ağzının üst kısmında ve boyun kısmında kırmızı bant bezemeler görülen bir şişe vardır. Burada dışa dönük dudaklı birkaç ODÇ çanağı görülür. 110 m çapındadır. h: 6 m'dir.

B: 29.8470 E: 38.0376 h: 931 (ED50)

Evciler merkezde incelediğimiz ikinci yerleşme **Cemal Öreni**'dir (Resim: 6). Evcilerin 6.1 km kuzeybatısındadır. Evciler-Özdemirci yolunun hemen kuzeyinde yer alır. Evciler ilçesinin içme suyunun karşılandığı su deposunun batısındadır. Doğusunda Çakıcı Deresi vardır. 180 m güneydoğusunda bir çeşme vardır. Burası da su kaynakları bakımından zengindir. Yerleşmenin ve Evciler-Özdemirci yolunun hemen güneyinde Gücük (Küçük) Burun mevkiî vardır. Yerleşmede İTÇ malzemeleri yoğundur (Resim : 7; Çizim : 1). Az sayıda da Roma seramiği görülür. İTÇ buluntuları arasında gri, kahverengi ve kırmızı yoğundur. Krem astarlı örnekler de vardır. Ağız altından omurgalı çanaklar ağırlıktadır. Oluk ve yiv bezemeli örnekler vardır. Dışa dönük dudaklı çömlekler de mevcuttur. Üçayaklara ait üç adet örnek vardır. Bunlardan ikisi sivri dipli ve üçüncüsü ise düz diplidir. Üçü de kahverengi mal grubundandır. Kulp ve ilmik kulp örnekleri vardır. Kulpların ikisinin üzerinde şevron ve nokta bezemeler vardır. Bu yerleşmenin malzemeleri geniş bir alana yayılmıştır. İTÇ form, renk, bezeme özelliklerindeki çeşitlilik bu yerleşmenin Denizli-Afyon-Göller Yöresi arasındaki konumuyla ilişkilendirilebilir. KB-GD: 210, KD-GB: 90, h: 7 m'dir. B: 29.8163 E: 38.0612 h: 986 (ED50)

⁴ Lloyd-Mellaart 1962, 116 vd.; Duru 1996, Levha 120 vd.

Evciler'in güneydoğu çevresi araştırıldı. Burada İlanlı (Yılanlı) Öreni incelendi. Burası Kocahöyüğün 1.5-2 km kadar kuzeyinde, Evciler'in 3 km kadar doğusunda, Altınova Köyü'nün ise 3 km güneyindedir. Madenler yoluna 1.5 km uzaklıktadır. Evciler-Altınova yolunun Evciler çıkışındadır. Roma Dönemi seramikleri görülür.

B: 29.9390 E: 38.0589 h: 896 (ED50)

Evciler merkezde **Kocahöyük (Büyükhöyük)** yerleşmesi incelendi (Resim: 8). Burası Evciler'in 3.9 km doğusundadır. Demiryolunun hemen batısındadır. Baraklı Üyük'ün güneybatısındadır. Bu yerleşme açık ve görülebilir bir alanda olduğundan üzerinde çok fazla kaçak kazı tahribatı görülmez. Bu yerleşmede İTÇ, OTÇ, STÇ, az sayıda DÇ, Hellenistik, Roma seramikleri görülür. İTÇ seramikleri kahverengi, koyu gri ve kırmızı astarlıdır. Ağız altından omurga yapan çanaklar görülür. İTÇ'in büyük çömleklerinden birine ait yüksek dip parçası vardır. OTÇ buluntuları arasında gövdeleri paralel kalın bantlarla bezemeli büyük küpler dikkat çekicidir. Bantlar üzerinde yivler bulunur. Bead-rimli ve omurgalı çanaklar, yonca ağız parçası ve gaga ağız parçası görülür. M. Ö. II. bin yıl buluntuları arasında kadeh ve meyvelik kaideleri ve bunlarla ilgili olması muhtemel çanaklar çok sayıdadır. Yüksek kaidelerde yer yer paralel boğumlar gözlenir (Resim: 9; Çizim 2-4). Kahverengi ve açık kırmızı astar hakimdir. Bir adet taş balta parçası tespit edilmiştir.

DB: 480, KG: 390, h: 10 m. B: 29.9296 E: 38.0417 h: 893 (ED50)

Buradan Kocaören mevkiine geçildi. Bu yerleşme Kocahöyüğün doğusunda yer alır. Yerleşme Afyon-Denizli demiryolu tarafından kesilmektedir. Üzerinde yer yer mimari bloklar ve Roma Dönemi seramikleri görülür.

B: 29.9378 E: 38.0463 h: 895 (ED50)

Dinar-Evciler sınırında yer alan Karahacılı ve Korkuyu köyleri araştırıldı. Bunlardan Karahacılı Dinar İlçesinin en batısında yer alır. Eski köy yeri deprem

dolayısıyla yıkılmış ve 1.1 km güney doğusunda yeni köy yeri kurulmuştur. Burada, eski köy alanının giriş ve çıkışındaki iki bölümde iki ayrı yerleşme vardır.

Karahacılı Köyü muhtarı Ali Kıpır rehberliğinde ilk olarak **Pınar Mevkii** incelendi (Resim: 10). Burası Karahacılı Köyü'nün 1.7 km batısında, Madenler Köyü'nün 1.8 km doğusunda, Karahacılı tepe yerleşmesinin 1.9 km batısında ve Kocahöyük yerleşmesinin 4.8 km doğusunda yer alır. Hemen güney eteklerinde bir su kaynağı vardır. Yerleşme bu su kaynağına bakan bir tepecik üzerine kurulmuştur. Daha önce Madenler (Maden) mevkii olarak bilinen bu alanın yerleşme ve mezarlık olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu alan üzerinde dağınık bir şekilde görülen insan kafatası ve kemiklerine ait parçalar, mezarlık alanı olarak kullanıldığını düşündürür. Nitekim ele geçen OTÇ küpleri bu mezarlarla ilgili olabilir. Burada iki tane kaçak kazı çukuru vardır. Bunlar yaklaşık 10 m derinliğinde ve 4 m çapındadır. Yerleşmenin üst noktasında yapılan bu iki kaçak kazı çukurunda, yüzeyden yaklaşık 1.5 m derinlikte yapı katlarıyla ilgili olabilecek mimari öğeler görülmektedir. Burada M. Ö. II. bin yıl ve az sayıda Roma seramikleri görülür. M. Ö. II. Bin yıl buluntuları açık kahverengi, açık kırmızı, koyu devetüyü renktedir. Bead-rimli, dışa dönük dudaklı çömlekler vardır (Çizim : 2). STÇ'ye tarihlenebilecek dışa çekik dudaklı tabaklar vardır. 7-8 adet yüksek meyvelik kaidesi vardır (Resim 11; Çizim 4). Buradaki küplerin üzerinde kalın bantlar bulunur. Bazı küçük örneklerdeki bantlar üzerinde çentik bezemeler görülür. Yonca ağız parçası ve şişe ağız parçası da vardır. Bir adet yarım ay biçimli alet parçası mevcuttur. h:7 m'dir. B: 29.9847 E: 38.0407 h: 944 (ED50)

Bu yerleşmenin batısındaki trafo çevresindeki burun üzerinde İnin Önü mevkii incelendi. Burası doğal mağaraların bulunduğu bir kayalık üzerindedir. Roma Dönemi seramikleri görülür.

B: 29.9813 E: 38.0412 h: 942 (ED50)

Karahacılı Köyü'nde incelediğimiz bir diğer yerleşme Tepe Mevkii'dir. Burası modern Karahacılı Köyü'nün 1.1 km kuzeybatısında ve Gökçek-Karahacılı yolunun 1.3 km kuzeyinde yer alır. Tepe Mevkii, eski köy yerinin güney girişindeki

okulun karşısında yer alan ve yola hakim bir tepe üstü yerleşmesidir. Burası Pınar mevkiinin doğusunda yer alır. Bu yerleşmenin güneyinde eskiden bir su kaynağı olduğu ve daha sonra bunun kapandığı bilgisi verildi. Yaygın bir İTÇ buluntu topluluğu görülür. Az sayıda da OTÇ'ye tarihlediğimiz büyük küp parçaları vardır. Roma Dönemi seramikleri de görülür. İTÇ seramikleri arasında omurgalı çanaklar, ilmik kulplar ve tutamaklar vardır. Kırmızı, kahverengi ve koyu gri renkler hakimdir. OTÇ küpleri üzerindeki paralel kalın bantlar üzerinde yiv bezemeler mevcuttur. Bir örnek üzerinde, bantlar arasında tırnak baskı bezemeleri görülür. Büyük küp parçaları bu alanın bir kısmının, OTÇ'da mezarlık olarak kullanılmış olacağını düşündürür.

DB: 110, KG: 90. B: 30.0066 E: 38.0372 h: 963 (ED50)

Karahacılı Köyü'nden sonra Evciler'in en doğusundaki köyü olan Körkuyu'ya geçildi. Burada herhangi bir yerleşme olmadığı bilgisi verildi.

Dinar İlçesi Bağcılar Köyü, Göçerli Köyü ve Dazkırı Yüreğil Kasabası yerleşmesinde harita çalışmaları yapıldı. Bağcılar Köyü'nde Büyük ve Küçük Çataltepe, Göçerli Köyü'nde İsmail Höyüğü (Resim : 1) ve Yüreğil Kasabası'nda Ağılların Önü yerleşmelerinde harita çalışması ile koordineli bir arazi incelemesi gerçekleştirildi. İsmail Höyük'te üst kotlarda büyük mimari taşlar vardır. M. Ö. II. Bin yıl seramik hamurlarında yoğun mika katkısı dikkat çekicidir. Bu yerleşmede M. Ö. II. bin yıla ait olduğu düşünülen meyvelik ve kadehlere ait çok çeşitli ayak parçaları vardır. İsmail Höyük'te İTÇ'a ait makara biçimli bir tutamak parçası görülmüştür. Çok sayıda ezgi taşı ve bir adet ezme taşı vardır. Bir adet taş balta parçası vardır. İsmail Höyük'te ele geçen gri bir DÇ küp parçasının üzerinde rozet baskı vardır. Ağılların Önü'nde ise Demir Çağı'na ait açık kahverengi çanaklar bir grup oluşturur. Bunlar açık ve yüzeyleri pürüzlüdür. Bazı M. Ö. II. Bin yıl parçaları İç Batı-İç Anadolu örneklerinden farklı mal özellikleri gösterir. Kuzey eteklerde insan kafatası ve kemik parçaları vardır. Önceki yıl aynı kesimde gördüğümüz küp parçaları bu kemik kalıntılarının OTÇ mezarlarıyla ilişkili olabileceğini düşündürür. Burada M. Ö. II. Bin yıl seramiklerinin önemli bir kısmında bol mika olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmalarımızın son bölümünde, daha önce hakkında bilgi sahibi olduğumuz Sülün Kasabası'na bağlı **Sülün Höyük (Hisar Höyük)** yerleşmesi incelendi. Bu yerleşme kasabanın içerisinde olduğu için çok fazla tahrip olmamış görülür.

B: 30.57 E: 58.69 h: 1017 (ED50)

Y: 289159.92 X: 4286310.17

Afyonkarahisar İli, Dazkırı İlçesi Esentepe Mahallesi Ağılların Önü Höyüğü, Dinar İlçesi Bağcılar Köyü Çataltepe Höyüğü, Dinar İlçesi Göçerli Köyü İsmail Höyüğü Halihazır Harita Çalışma Raporu

Çalışma alanı Ağılların Önü Höyük, Afyonkarahisar İli, Dazkırı İlçesi Yüreğil Kasabası'nın kuzeydoğusunda yaklaşık 3 km mesafede bulunmaktadır. Halihazır haritası yapılan alan doğu-batı istikametinde 800 m, kuzey-güney istikametinde 700 m'dir. Büyük Çataltepe ve Küçük Çataltepe Höyük, Afyonkarahisar İli, Dinar İlçesi Bağcılar Köyünün kuzeydoğusunda yaklaşık 2,5 km mesafede bulunmaktadır. Halihazır haritası yapılan alan doğu-batı istikametinde 1000 m, kuzey-güney istikametinde 1000 m'dir. İsmail Höyük, Afyonkarahisar İli, Dinar İlçesi Göçerli Köyü'nün güneydoğusunda yaklaşık 3 km mesafede bulunmaktadır. Halihazır haritası yapılan alan doğu-batı istikametinde 800 m, kuzey-güney istikametinde 600 m'dir (Resim: 1).

Halihazır harita yapımı için Dinar Kadastro Müdürlüğünde bölgenin kadastro durum haritaları (Ağılların Önü Höyük, M28-b-08-c-3), (Büyük Çataltepe ve Küçük Çataltepe Höyük, L24-c-08-a), (İsmail Höyük, L24-b-25-a) alınmış ve kadastrodan alınan poligon noktaları yardımıyla arazideki detay alımları TopCon GTS-209 elektronik total station ile yapılmıştır. Çalışma alanındaki topoğrafik detaylar ve arazinin fiili kullanma durumu ölçülmüştür. Kadastro haritası sayısallaştırılmış ve topoğrafik ölçüm değerleri kadastro haritası üzerine aktarılmıştır.

Arazi ölçülerinin hesap ve çizimleri NetCAD halihazır harita modülü kullanılarak yapılmıştır.

SONUÇ

Çalışmalarımız önceden planladığımız kapsamda gerçekleşmiş ve bütün hedeflerimize ulaşılmıştır. Öncelikle Büyük ve Küçük Çataltepe yerleşmeleri tekrar incelenmiş, bu inceleme harita çalışmalarıyla koordineli bir şekilde yürütülmüştür.

2015 programının ana amaçlarından birisi, bölgenin güneybatı kültürlerinin daha iyi tanımlanması idi. Bu alan, özellikle Çölovası kesiminin batısında, Dinar ilçe merkezinin batı/güneybatısındaydı. Sözünü ettiğimiz bu alan planlı bir şekilde incelenmiş ve Dazkırı ile Evciler çevresindeki küçük bazı alanlar dışında çalışmalar önemli ölçüde gerçekleştirilmiştir. Böylece hazırlamakta olduğumuz **M. Ö. II. Bin Yılda Afyonkarahisar Çevresi** isimli kitabımızla ilgili de son değerlendirmeler için imkan elde edilmiştir.

Yapılan harita çalışmaları da farklı kültürler ve alan olarak da Çölovası ve Acıgöl havzasına ait örneklerdir. Bu yönleriyle, yapacağımız değerlendirmeler için özel olarak seçilmişlerdir. Önceki yıllarda yüzey araştırmalarımız kapsamında Bayat ilçesi Yukarı Çaybelen Köyü Köy Kalesi yerleşmesi (Maçaklı Kale) ve Dede Mezarı OTÇ nekropolü, Bolvadin ilçesi Üçhöyük yerleşmesi, Dinar Dikici Höyük'te harita çalışmaları yapılmıştı. Bu dönem İsmail Höyüğü, Büyük ve Küçük Çataltepe ile Ağılların Önü yerleşmelerinde harita çalışması yapıldı. Bunlardan İsmail Höyüğü Dinar'ın kuzeydoğusunda ve Şuhut yolu üzerinde önemli bir M. Ö. II. Bin yıl yerleşmesidir (GNÇ/EKÇ, İTÇ, OTÇ, STÇ, DÇ, Hellenistik/Roma kültürleri var). Büyük ve Küçük Çataltepe ise yan yana iki yerleşmedir. Burada güçlü bir GNÇ/EKÇ iskânı görülür. Yerleşme M. Ö. II bin yılda özellikle bu alanın kuzeybatısına, halkın Küçük Çataltepe dediği kesime doğru genişlemiştir. Bundan dolayı harita çalışması yaptığımız alan, hem yoğun GNÇ/EKÇ buluntuları veren erken yerleşmenin yayılım alanının tespiti ve hem de böylesine verimli bir ovaya hakim M. Ö. II. Bin yıl yerleşmesinin tespiti açısından önemliydi. Bunların yanında

248.....

daha batıda ve Acıgöl havzasında yer alan Ağılların Önü höyüğünde de çalışıldı. Bu yerleşme de İTÇ, OTÇ, STÇ, Hellenistik/Roma kültürleriyle beraber zengin bir kültür dokusu vermektedir. 300x390 m ve 20 m'nin üzerindeki yüksekliğiyle bu çevrenin önemli iskanlarındandı. Bütün bu yerleşmelerde harita çalışmaları ve diğer arazi çalışmaları koordineli bir şekilde tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ÇİLİNGİROĞLU, A., Z. DERİN, E. ABAY, H. SAĞLAMTİMUR, İ. KAYAN (2004), *Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Ancient Near Eastern Supplement 15, Peeters.
- DURU, R. (1994), *Kuruçay Höyük I, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri*, Ankara.
- DURU, R. (1996), *Kuruçay Höyük II, 1978-1998 Kazılarının Sonuçları, Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri*, Ankara.
- DURU, R. (2008), *M. Ö. 8000'den M. Ö. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*, Antalya.
- DURU, R.- G. UMURTAK (2005), *Höyücek, 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları*, Ankara.
- EFE, T. (1993), "Chalcolithic Pottery from the Mounds Aslanapa (Kütahya) and Kımık", *Anatolica* 19, 19-31.
- EFE, T. (2001), "The Settlement, Its Architecture and Pottery", *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı, A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*, 1-125.
- KOÇAK (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Konya.
- KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 173-184.
- KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-1, 19-28.
- KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, 83-94.
- KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.

- KOÇAK, Ö. (2010), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII-2, 287-312.
- KOÇAK, Ö. (2011), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVIII/2, 181-200.
- KOÇAK, Ö. (2012), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.
- KOÇAK, Ö. (2013), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXX/2, 39-52.
- KOÇAK, Ö. (2014), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 75-96.
- KOÇAK, Ö. (2015), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivaslı İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXII/1, 355-374.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2005), “Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village”, *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2010), “Afyonkarahisar’da İki Önemli Son Neolitik / İlk Kalkolitik Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük”, *TÜBA-AR, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi-Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology*, 13, 9-38.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2013), “Afyonkarahisar Üçin Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler”, *Adalya*, XVI, 31-48.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2007), “2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV/1, 357-380.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2008), “2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV-2, 85-102.
- KOÇAK, Ö.- H. G. KÜÇÜKBECİ- R. KIZGUT (2016 a), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXIII/1, 21-46.
- KOÇAK, Ö.- H. G. KÜÇÜKBECİ- R. KIZGUT (2016 b), “İçbatı Anadolu Bölümü’nde Yerleşim Modelleri ve Konumları (Neolitik Çağ’dan Tunç Çağı Sonuna Kadar)”, *I. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu*, 22-23 Ekim 2015, Muğla (baskıda).

- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1955, "Beycesultan Excavations: First Preliminary Report", *Anatolian Studies*, 5, 39-92.
- LLOYD, S.- J. MELLAART (1962), *Beycesultan I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.
- MELLAART, J. (1970), *Excavations at Hacilar I-II*, Edinburgh.
- MELLAART, J.- A. MURRAY (1995), *Beycesultan, VOL. III, Part II*, Ankara.
- SAĞLAMTİMUR, H. (2007), "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", M.Özdoğan ve N. Başgelen (yay.) *Anadolu'da Uygarlığı Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, 2 cilt: 373-376 (metin), 359-369 (levhalar).

Cizim 1

-Buluntu No: 314.04.15.02; **Buluntu Merkezi:** Yer Höyük (Dazkırı Bozan); **Buluntu Adı:** Çanak parçası; **Buluntu Durumu:** Yüzey araştırması; **Ağız Çapı:** 24 cm; **Yükseklik:** -; **Dip Kaide Çapı:** -; **Hamur Rengi:** 5 YR 3/2 Dark reddish brown; **Hamur Katkısı:** İnce kumlu, kireç, taşçık, çok az bitki katkılı; **Astar Rengi:** 2.5 YR 4/6 Red; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **Pişme Durumu:** Orta; **Yapım Tekniği:** El.

-BN: 313.28.15; **BM:** Büyük Çataltepe (Dinar Bağcılar); **BA:** Çanak; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 7.8 cm; **Y:** 3.7 cm; **DKÇ:** 3.5 cm; **HR:** 10 R 5/8 Red; **HK:** İnce kumlu, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 4/8 Red; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** El.

-BN: 314.04.15.07; **BM:** Yer Höyük (Dazkırı Bozan); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 14 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 7.5 YR 5/3 Brown; **HK:** İnce kumlu; **AR:** 7.5 YR 5/3 Brown; **Açkı:** İç ağız kısmı ve dış yüzeyin tümü açkılı; **Bezeme:** Açkılı kısımlar 5 YR 5/3 Reddish brown boyalı; **PD:** Orta; **YT:** El.

-BN: 315.04.15.01; **BM:** Özküzören (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 24 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 10 R 6/8 Light red; **HK:** İnce kumlu, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 10 R 5/6 Red; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** El.

-BN: 315.04.15.08; **BM:** Özküzören (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 17 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 5/4 Reddish brown; **HK:** İnce

kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/4 Reddish brown; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** El.

-BN: 314.04.15.03; **BM:** Yer Höyük (Dazkırı Bozan); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 12 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 10 YR 5/6 Yellowish brown; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık, çok az bitki katkılı; **AR:** 10 YR 6/4 Light yellowish brown; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** El.

-BN: 315.05.15.03; **BM:** Cemal Öreni (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 24 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 7.5 YR 5/4 Brown; **HK:** İnce kumlu, kireç, bol mika katkılı; **AR:** 7.5 YR 5/4 Brown; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** El.

-BN: 316.01.15; **BM:** Yer Höyük (Dazkırı Bozan); **BA:** Eğirme aleti; **BD:** Yüzey araştırması; **Delik Çapı:** 0.4 cm; **Y:** 2.5 cm; **Genişlik:** 2.6 cm; -; **HR:** 7.5 YR 6/3 Light brown; **HK:** İnce kumlu, bol mika, kireç, çok az taşçık, çok az bitki katkılı; **AR:** 7.5 YR 6/3 Light brown; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** ?.

-BN: 314.04.15; **BM:** Yer Höyük (Dazkırı Bozan); **BA:** Eğirme aleti; **BD:** Yüzey araştırması; **Delik Çapı:** 0.6 cm; **Y:** 2.1 cm; **Genişlik:** 2.4 cm; -; **HR:** 10 YR 6/2 Light brownish gray; **HK:** İnce kumlu, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 10 YR 6/2 Light brownish gray; **Açkı:** ?; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** El.

Cizim 2

-BN: 313.31.15.04; **BM:** Pınar Mevkii (Dinar Karahacılı); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 22 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 6/8 Light red; **HK:** İnce kumlu, kireç, çok az bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 6/6 Light red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 315.06.15.10; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 20 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 7/6 Reddish yellow; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/4 Reddish brown; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

-BN: 315.06.15.14; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 24 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 6/6 Light red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/6 Red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 313.31.15.01; **BM:** Pınar Mevkii (Dinar Karahacılı); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 24 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 6/8 Reddish yellow; **HK:**

İnce kumlu, kireç katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/6 Red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 313.31.15.06; **BM:** Pınar Mevkii (Dinar Karahacılı); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 30 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 6/6 light red; **HK:** İnce kumlu; **AR:** 2.5 YR 6/6 Light red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

Cizim 3

-BN: 315.06.15.13; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 14 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 4/8 Red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/6 Red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

-BN: 315.06.15.08; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 16 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 7/6 Reddish yellow; **HK:** İnce kumlu, bol mika, kireç, az taşçık katkılı; **AR:** 2.5 YR 5/6 Red; **Açkı:** Açkılı; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.07; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 16 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 7/8 Light red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 7.5 YR 7/4 Pink; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.02; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 20 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 7/8 Reddish yellow; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 10 YR 7/4 Very pale brown; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.01; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Çanak parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** 28 cm; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 10 R 6/8 Light red; **HK:** Orta kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 7/8 Light red; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

Cizim 4

-BN: 313.31.15.10; **BM:** Pınar Mevkii (Dinar Karahacılı); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 7.5 YR 5/3 Brown; **HK:** İnce kumlu, bol mika, kireç, taşçık ve bitki katkılı; **AR:** 5 YR 5/4 Reddish brown; **Açkı:** Açkısız; **Bezeme:** -; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 313.31.15.12; **BM:** Pınar Mevkii (Dinar Karahacılı); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 5/6 Yellowish red;

HK: İnce kumlu, kireç, bitki katkılı; **AR:** 5 YR 5/6 yellowish red; **Açkı:** Açıklı; **Bezeme:** Kaidenin gövdeye bağlanan üst kısmında beş adete paralel oluk bezeme var; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

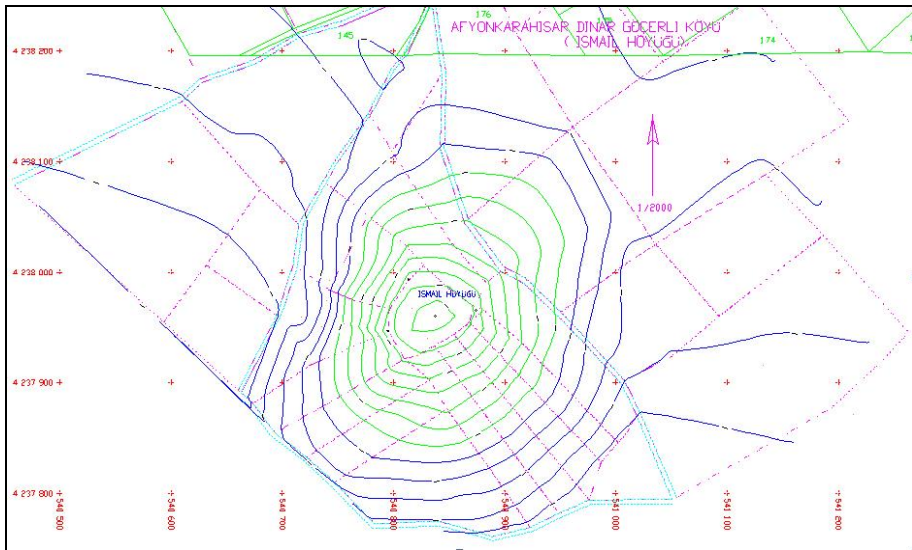
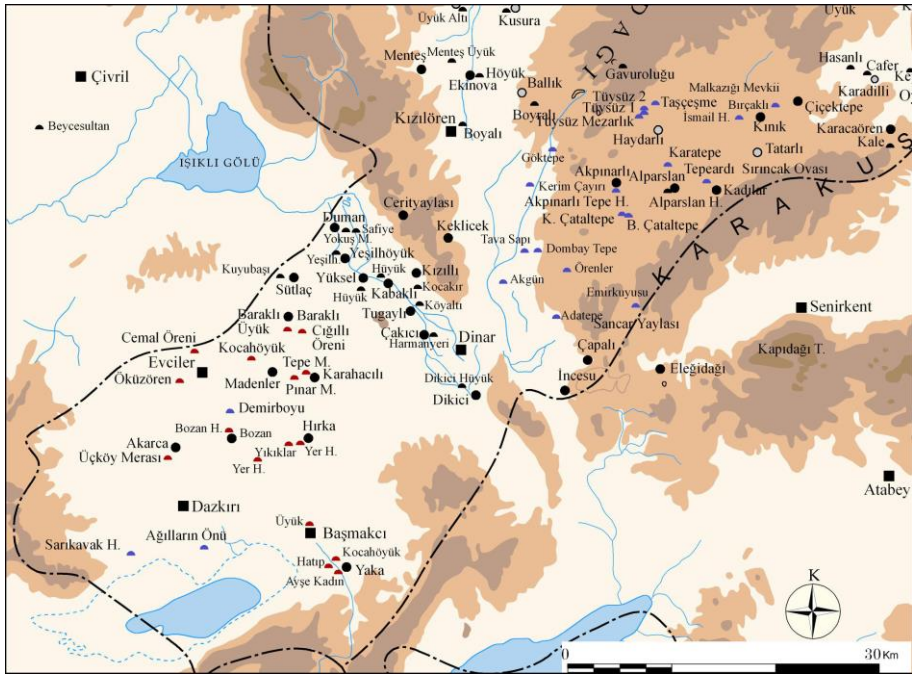
-BN: 315.06.15.19; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 7/8 Reddish yellow; **HK:** İnce kumlu, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 2.5 YR 4/8 Red; **Açkı:** Silik açıklı; **Bezeme:** Gövde ile birleşen kısımda üç adet paralel oluk bezeme var; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.13; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 5/6 Red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 5 YR 5/4 Reddish brown; **Açkı:** Silik açıklı; **Bezeme:** Üst kısımda iki adet paralel oluk bezeme var; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.10; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 5 YR 6/8 Reddish yellow; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, taşçık, bitki katkılı; **AR:** 10 R 5/6 Red; **Açkı:** Açıkısız; **Bezeme:** Üst kısımda bir adet paralel oluk bezeme var; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

-BN: 316.01.15.11; **BM:** Kocahöyük (Başmakçı Yaka); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 10 R 7/6 Light red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç, çok az bitki katkılı; **AR:** 10 R 6/6 Light red; **Açkı:** Silik açıklı; **Bezeme:** Üst kısımda altı adet paralel oluk bezeme var; **PD:** Orta; **YT:** Çark.

-BN: 315.06.15.18; **BM:** Kocahöyük (Evciler); **BA:** Yüksek kaide parçası; **BD:** Yüzey araştırması; **AÇ:** -; **Y:** -; **DKÇ:** -; **HR:** 2.5 YR 6/8 Light red; **HK:** İnce kumlu, mika, kireç katkılı; **AR:** 5 YR 5/4 Reddish brown; **Açkı:** Silik açıklı; **Bezeme:** Üst kısımda dört adet paralel oluk bezeme var; **PD:** İyi; **YT:** Çark.

Resim 2:Yaka Köy Kocahöyük

Resim 3: Yaka Köy Kocahöyük M. Ö. II. bin yıl yüksek kaideleri

Resim 4: Bozan Yer Höyük

Resim 5: Bozan Yer Höyük seramikleri

Resim 6: Cemal Öreni

Resim 7: Cemal Öreni seramikleri

Resim 8: Evciler Kocahöyük

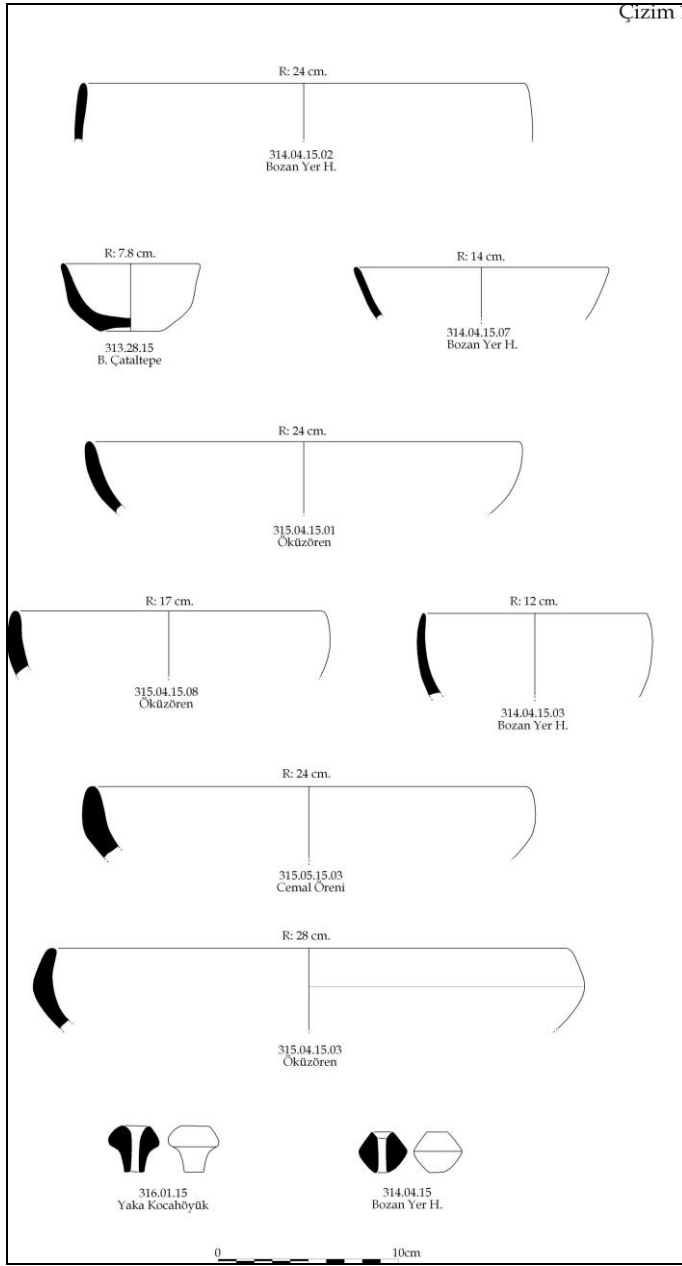
Resim 8: Evciler Kocahöyük M. Ö. II. bin yıl yüksek kaideleri

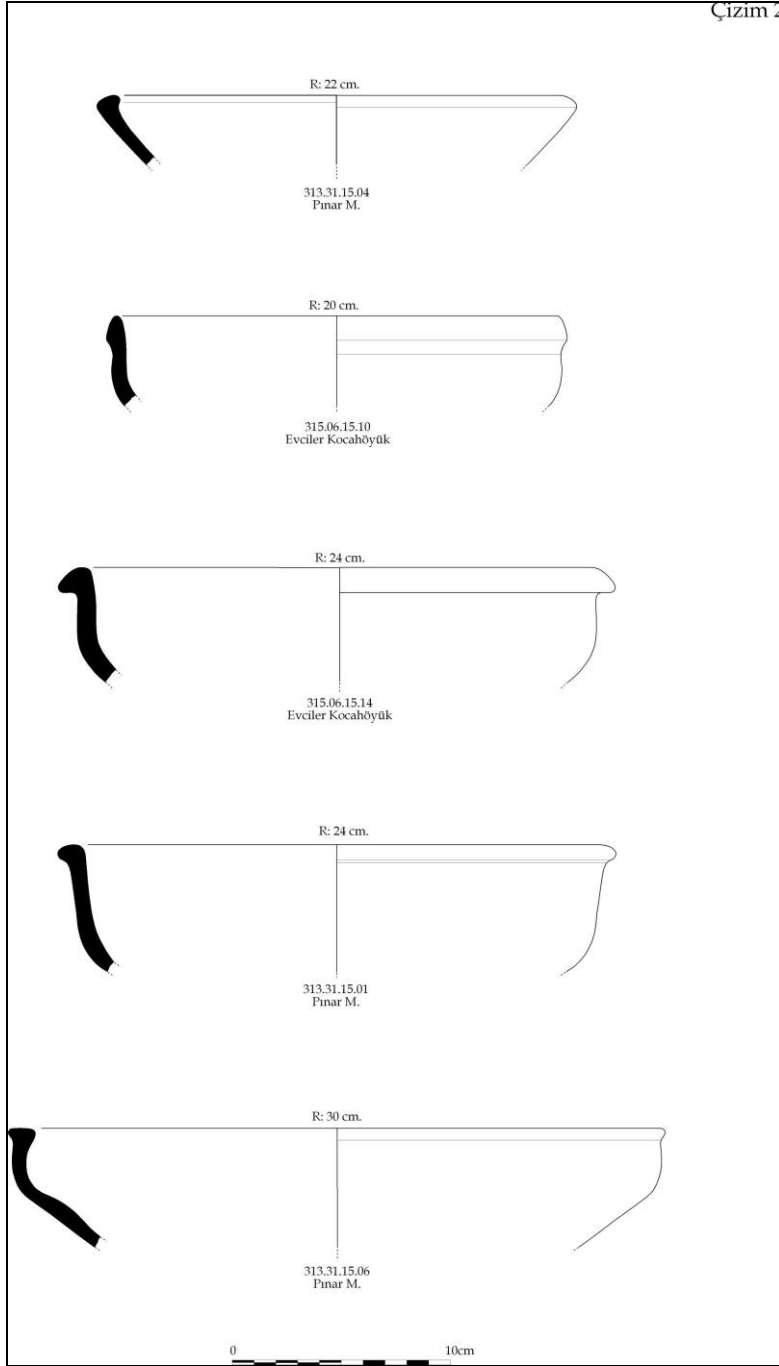
Resim 10: Pınar Mevkii

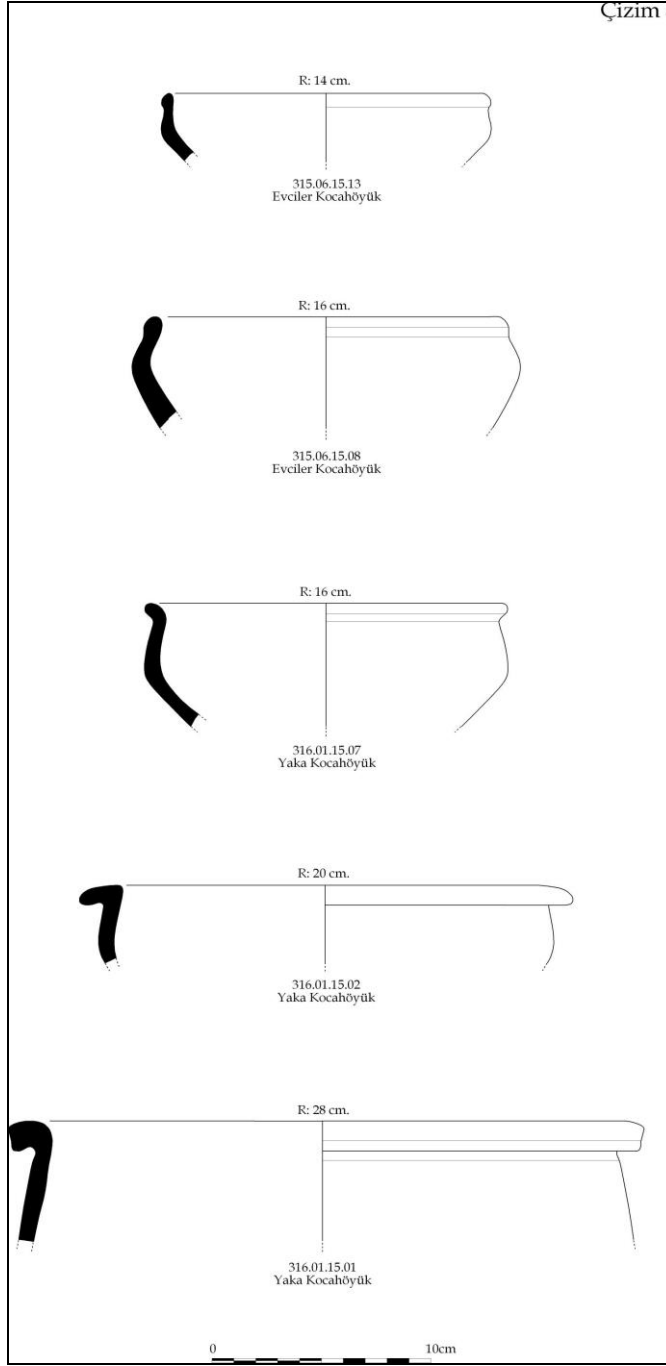
Resim 10: Pınar Mevkii M. Ö. II. bin yıl seramikleri ve yüksek kaideleri

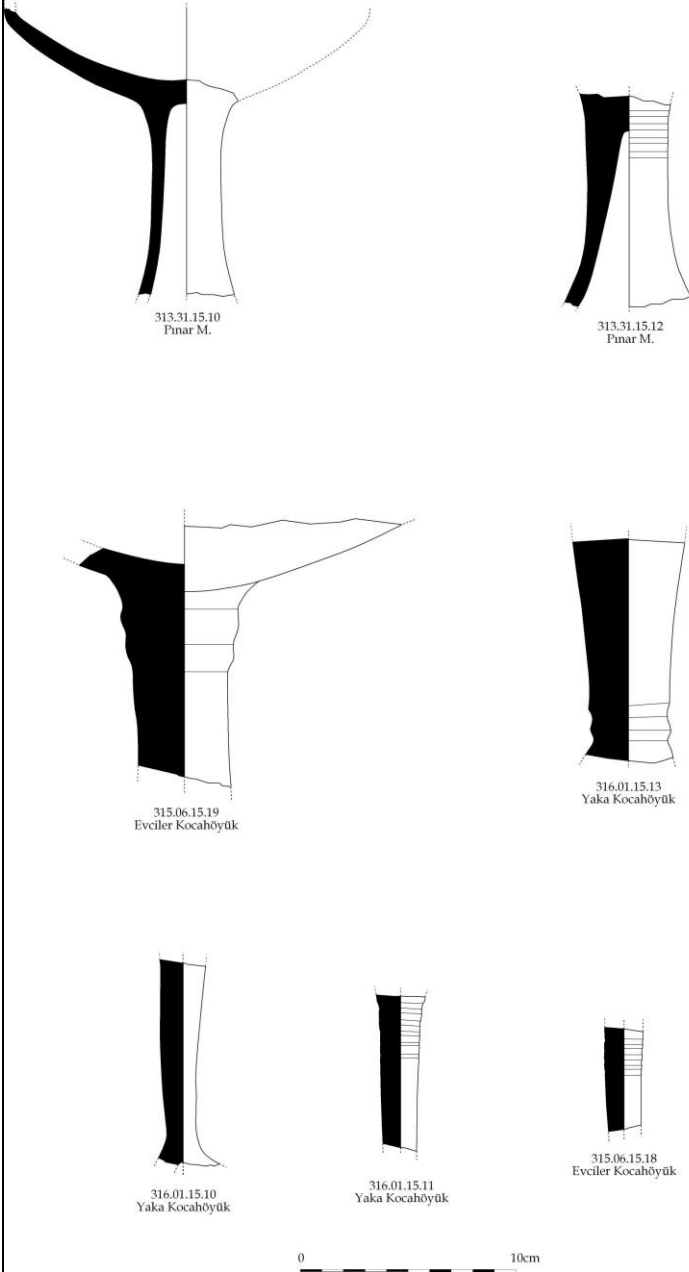
Çizim : 1

Çizim : 2

Çizim : 3

Çizim : 4

2015 YILI KARS - IĞDIR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Akın BİNGÖL
Mustafa KARAGEÇİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün **07.09.2015** tarihli ve **172598** sayılı izinleri ile 2015 yılı yüzey araştırmaları, Kars İli Merkez ve Sarıkamış İlçesinde yürütülmüştür. Kafkas Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL başkanlığında yürütülen çalışmalara Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ, Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR ve Dr. Nezahat CEYLAN katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Kars Müzesi Müdürlüğü'nden Ünver SOLAKLIOĞLU üstlenmiştir. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları, Öğr. Gör. Adem DURLU, Arş. Gör. Özlem BAKAN, Gökhan KALMIŞ ve Emre BALCI tarafından yürütülmüştür.

Bölgede daha önce yaptığımız araştırmaların 2015 yılı çalışmaları verimli geçmiş ve bölgenin tarihi ve arkeolojisini aydınlatması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kars/Türkiye

² Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Ünver SOLAKLIOĞLU'na ve bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Kafkas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sami ÖZCAN'a, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Haydar YÜKSEK'e, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR'e teşekkür ederiz.

³ Ceylan, A.-A. Bingöl vd., "2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 25. AST III, 2008, Ankara, 129-148; Ceylan, A.-A. Bingöl vd., "2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 26. AST II, 2009, Ankara, 133-150; Bingöl, A.-A. Ceylan vd., "2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 27. AST II, 2010, Ankara, 375-398; Topaloğlu, Y. -A. Bingöl vd., "2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 28. AST II, 2011, Ankara, 1-20; Günaşdı, Y.-A. Bingöl vd., "2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 28. AST II, 2012, Ankara, 49-70; Üngör, İ.-A. Bingöl vd., "2012 Yılı Erzincan Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", 31. AST I, 2014, Ankara, 61-77; Ceylan, N.-A. Bingöl vd., "2013 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları", 32. AST II, 2015, Ankara, 71-92; Bingöl A., "2014 Yılı Kars-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması", 33. AST II, 2015, Ankara, 131-144.

Kars Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2015 yılı yüzey araştırmalarını Merkez İlçe ile Sarıkamış İlçesi'nde yoğunlaştırdık. 2015 yılında Kars bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, yeni merkezler bulunmuştur.

KARS-MERKEZ

Değirmentepe Yerleşmesi

Kars-Erzurum eski karayolunun ve Kars Çayı'nın sağında yanık değirmen olarak bilinen Malakan Değirmeni'nin karşısında ve tatlı su kaynağının yanında yer alan yerleşmenin deniz seviyesinden yüksekliği 1783 m dir. Kayalık bir tepe bölümünden sonra düzleştirilmiş bir alana sahip bu tepe yerleşmede mimari izlerine rastlamak mümkündür. Kars Çayı, verimli tarım arazileri ve tatlı su kaynağına hâkim olan tepenin eteğinde ise Paşacayı Höyük bulunmaktadır. Tepenin ayrıca Kars Çayı'na paralel eski yolunda kontrolünü sağladığı düşünülmektedir. Yerleşmede tespit edilen keramik verisi İlk Tunç Çağı ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir. İlk Tunç Çağı'na ait olan malzemenin tipik Karaz keramiği tipolojisine uyan siyah ağızlı parlak ince işçiliğe sahip bir çanağın ağız parçasıdır⁴ (Resim: 1).

Paşacayı Höyük

Kars-Erzurum eski karayolu üzerinde yer alan höyük yol çalışmaları esnasında tahrip olmaktan kurtulamamıştır. Kars Çayı ile tespit ettiğimiz Değirmentepe Yerleşmesi'nin arasında yer alan höyük deniz seviyesinden 1760 m yüksekliktedir. Höyük 181x25-35 ölçülerinde olup tespit edildiği hali ile 5-7 metre arasında bir yüksekliğe sahiptir. Höyükte tespit edilen keramik verisi İlk Tunç Çağı ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir. Höyükte araştırma yapmamızın ilk sebebi,

⁴ 43°03'47" E - 40°35'42" N

kaynaklarda sıkça bahsinin geçmesine rağmen dönem tahlilinin yapılmamasıdır. İkinci sebep ise yeni tespit ettiğimiz Değirmentepe ile alakasının olup olmadığı yönündedir. Anlaşıldığı kadarıyla İlk Tunç Çağı için höyük ve tepenin verileri aynı olmakla beraber Orta Tunç Çağı'nda ise sadece tepenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Höyükte in-situ durumda harçsız taş duvarlar ve beyaz boya/badanalı kerpiç parçaları tespit edilmiştir. Boya/badanalı kerpiç duvar parçası bölgenin iklim alışkanlığı göz önüne alındığında çokta alışık olunmayan bir buluntu olarak kayda geçmiştir. Bu veriler muhtemel olmak üzere höyüğün Orta Çağ tabakasına ait olan malzemelerdir (Resim : 2).

Çakmak Kalesi

Kars Merkez'e bağlı Çakmak Köyü sınırlarında 1822 m rakımda bulunan kalenin köye uzaklığı 1 km. Kars Merkeze uzaklığı 5 km'dir. Kale doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Giriş kapısı batı yönünde olup, kalenin giriş kapısının kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde birer kule bulunmaktadır. İri andezit taşlarından yapılan kulelerin planları net olarak görülmektedir. Taşların yükseklikleri yarım metreden fazladır. Kalenin dört tarafı surla çevrili olup, güney surları ana kayaya oturtularak inşa edilmiştir. Güney surlarının ve aynı zamanda kuzey surlarının genişliği 3,5 metre olup uzunlukları 65-66 metredir. Kalenin kısa kenarlarının uzunlukları ise 23-25 metre arasındadır. Çakmak Kalesi, konum olarak Çakmak Deresi ve verimli tarım alanlarına hakim bir noktadır. Keramik veriler Kalenin İlk Tunç Çağı ile Geç Demir Çağı'nda ve yoğun olarak Orta Çağ'da kullanıldığını göstermektedir⁶ (Resim : 3-4).

Çakmak Kalesi Nekropol Alanı

Nekropol alanı kalenin güney eteklerinde 1829 m rakımda bulunmaktadır. Mezarların bazıları dörtgen bazıları oval planlıdır. Kalenin güneydoğusunda bulunan

⁵ 43°03'48" E - 40°35'40" N

⁶ 43°03'39" E - 40°38'03" N

yolun karşısında Orta Çağ'a ait bir mezarlık alanın daha bulunması mevcut nekropol alanın Eski Çağ'a tarihlenmesini kolaylaştırmıştır⁷ (Resim : 5).

Kamasor Kutsal Alanı

Kars-Erzurum Karayolu'nun 7. Km'sinin hemen yanından geçen Kars Çayı'na 500 metre uzaklıktadır. 1776 m rakıma sahip Kayalık bir tepenin üstü düzleştirilerek, bir açık hava tapınım alanı oluşturulmuştur. Burada bulunan mezarlar toprağa basit gömü tarzıyla defnedilmiştir. Bölgeden toplanan keramikler İlk Tunç Çağı'nın yerel malzemeleridir. Tepenin zirve noktasından eteğine doğru kayalık alan iki yerden yontularak bir çeşit ritüel uygulaması yapılmıştır. Bu inşai faaliyet bölgenin Demir Çağı'nda da kullanıldığına işaret etmekle birlikte keramik verisi ile bu tespit teyit edilememiştir (Resim : 6).

Azat Höyük

1812 m rakıma sahip Höyük Orta Aras Havzası'nın önemli yerleşim merkezlerinden biri olup genel olarak Güney Kafkasya bölgesinde Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü için birçok soru işaretinin çözüme kavuşacağı bir merkezdir. Höyükte yaptığımız incelemelerde höyüğün güney tarafında bulunan kaya parçaları arasına duvar örülerek bir sur inşası yapıldığı anlaşılmaktadır. Höyüğün kuzey tarafında ise üç sıra iri andezit taşlarından bir temel izi görülmektedir. Höyükte tespit edilen keramik verisi bölgenin çok net şekilde İlk Tunç Çağı Karaz Kültürü'nün varlığına işaret etmektedir (Resim : 7).

Ziyarettepe Kalesi

Kars-Ani karayolunun 35. km'sinde bulunan Esenkent Köyü ile Soylu Köyleri arasında bulunan 1805 m rakıma sahip bir tepe üzerinde bulunmaktadır.

⁷ 43°03'41" E - 40°38'02" N

⁸ 43°00'46" E - 40°31'26" N

⁹ 43°06'46" E - 40°31'48" N; **Kökten, İ. K.** "Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar, *Belleten* (VIII), Ankara, 1944, 659-681; **Kozbe, G., A. Ceylan, Y. Polat, T. Sivas, H. Sivas, I. Şahin, D. Tanrıver,** Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 6_{a-b} Demir Çağları, İstanbul, 2008.

Kafkas Geçitleri ile alakalı bir konumda bulunan kalenin Ani Antik Kenti'ne karayolu ile uzaklığı 7 km, kuş uçuşu 3 km mesafesi bulunmaktadır. Kale tamamen yuvarlak planlı olup tamamen surlarla çevrilidir. Kalenin giriş kapısı doğu yönünde olup giriş kapısına ulaşan yol ise güney eteğinden başlayarak güneydoğu ve nihayetinde doğuda son bulmaktadır. Kayalık bir topografyaya sahip olan kalenin yolu ve giriş kapısında Geç Demir Çağı teknolojisinin izlerine rastlamak mümkündür. Bu kayalık alanda bulunan taşlar yontulmak suretiyle kale yolu oluşturulmaya çalışılmıştır. 200 metre çapında olan kalenin sur duvarları özellikle güney yönünde 4 metreye yaklaşmaktadır. Sur duvarları belli mesafelerle bastiyon ve kurtin uygulaması ile güçlendirilmiştir. Giriş kapısı dikdörtgen planlı iki kademeli tasarlanmıştır. İlk giriş kısmı ikinci kademe sur ile desteklenmiş olup, bu surlar birinci ve ana girişin bağlandığı surlara 17 metre sağlı sollu mesafelerle bağlanmaktadır. Kale içinde Orta Çağ Dönemine ait yerleşim izleri ve Orta Tunç Çağı'na ait kromlek mezarlar bulunmaktadır. Bu kromlek mezarlardan bir tanesi ve en büyüğü ise güney eteğinde bulunmaktadır. Kale keramik verisi İlk Tunç Çağı ve Orta Çağ'a tarihlenmiştir¹⁰ (Resim: 8-9).

Ziyarettepe Kalesi Nekropol Alanı

Ziyarettepe Kalesi'nin güneybatı eteğinde 1726 m rakımda yer almaktadır. Bu alanda 16 tane sanduka ve sal taşı (dramos) mezar tipinde mezar bulunmaktadır. Burada ve kalenin doğu eteğinde sal taşı kapaklı mezarlardan elde edilen keramik veriler mezarların net bir şekilde Erken Demir Çağı'na tarihlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte sanduka tarzı olan mezarlar ise Orta Tunç Çağı mezar tipolojisine benzemektedir¹¹ (Resim: 10).

¹⁰ 43°29'26" E - 40°32'49" N

¹¹ 43°29'08" E - 40°32'45" N

KARS-SARIKAMIŞ

Yenigazi Kalesi

Kars İli, Sarıkamış İlçesi sınırlarındaki Yenigazi Köyünün doğusunda bulunan tepenin batı ucundaki kayalık platform üzerine inşa edilmiştir. Kalenin doğusundan gelip güneyine doğru uzanan Kars Çayı ve ona paralel eski Kars-Erzurum yolu (muhtemel antik yol) kalenin kontrol ettiği vadiden geçmektedir. Kale içinde dağınık halde toprağa basit gömü tarzı mezarlar bulunmaktadır. Kalenin sur duvarları doğu yönünü komple dolaşıp kuzeydoğuya kadar uzanmaktadır. Batı yönünde dağınık yumru taşlar altında büyük andezit taşların olduğu bir temel uzantısı kayda geçirilmiştir. En sağlam olan sur duvarları belirtildiği üzere doğu yönünde olup, bastiyon ve kurtinlerle desteklenmiştir¹². (Resim : 11)

Kırankaya Kalesi

Kars İli, Sarıkamış İlçesi'nin kuzeydoğusunda, Asboğa (Kırankaya) Köyü'nün 3 km güneyinde, Erzurum-Kars karayolunun solunda kayalık bir alanda yer almaktadır. Kale oldukça büyük bir alana yayılmıştır. Kuzey-güney doğrultulu kale 1950 m rakıma sahiptir. Büyük taşlardan kuru duvar tekniği ile inşa edilmiş doğu duvarı günümüzde kısmen ayakta. Kalenin girişi güneyden verilmiştir. Kale, iki vadinin ortasında yükselen ve iki vadiye de egemen konumda olan bir tepede olup üçgen planlıdır. Büyük taşlardan yapılmış duvarlar kalenin doğusunda iki sıra halinde saptanmıştır. Kalenin doğusunda günümüzde kurumuş bir dere ve kalenin doğusunda hala akışını kalenin batısından gelip kuzey yönünde sürdüren dereler bulunmaktadır. Demir Çağı'na tarihlenen bol miktarda amorf ve form veren keramik ve ayrıca ham ve işlenmiş şekilde obsidiyenler tespit edilmiştir¹³. (Resim : 12-13)

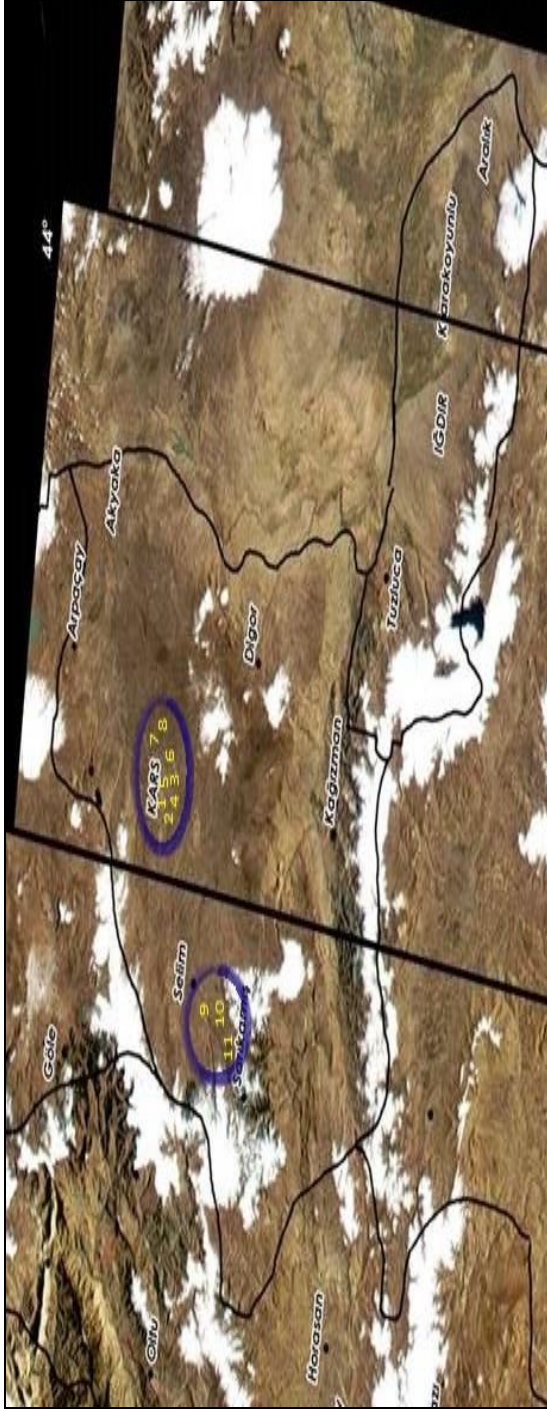
¹² 42°42'14" E - 40°25'04" N

¹³ 42°41'28" E - 40°22'44" N; **Bingöl A.**, En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Kars ve Çevresi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Erzurum, 2003.

İznos Kalesi

Sarıkamış İlçe merkezinden eski Erzurum yoluna girildikten 3 km sonra sola kıvrılan yolun 4. km'sinde yolun solunda bulunan kale 2200 m rakıma sahiptir. İlk Tunç Çağı'nda yapıldığı anlaşılan kalenin, Demir Çağı'nda surlarına takviye yapıldığı anlaşılmaktadır. Keramik verileri de bu çağları destekler niteliktedir. Kale Kuzeydoğu-Güneybatı doğrultusunda inşa edilmiştir. Sarıkamış'a kuş uçuşu 4 km, yol güzergâhından 7 km mesafede ve kabaca eşkenar dörtgen şeklindedir¹⁴. (Resim : 14-15)

¹⁴ 42°32'50" E - 40°17'45" N

Haritada İşaretli Merkezler

1. Değirmen-tepe Yerleşmesi	7. Ziyaret-tepe Kalesi
2. Paşacı-yır Höyük	8. Ziyaret-tepe Kalesi Nekropol Alanı
3. Çakmak Kalesi	9. Yenigazi Kalesi
4. Çakmak Kalesi Nekropol Alanı	10. Kırnkaya Kalesi
5. Kamasor Kutsal Alanı	11. İznos Kalesi
6. Azat Höyük	

Harita 1. 2015 Yılı Kars-Iğdır İlleri Yüzey Araştırması

Resim 1:Değirmentepe Yerleşmesi

Resim 2: Paşacayır Höyük

Resim 3:Çakmak Kalesi

Resim 4.:Çakmak Kalesi Keramikleri

Resim 5:Çakmak Kalesi Nekropol Alanı

Resim 6:Kamasor Kutsal Alanı

Resim 7:Azat Höyük

Resim 8:Ziyarette Kalesi

Resim 9:Ziyarettepe Kalesi Keramikleri

Resim 10: Ziyarettepe Kalesi Nekropol Alanı

Resim 11: Yenigazi Kalesi

Resim 12:Kırankaya Kalesi

Resim 13: Kırankaya Kalesi

Resim 14:İznos Kalesi

Resim 15:İznos Kalesi

2015 YILI KIRIKKALE VE ÇORUM İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Mehmet SAĞIR
İsmail ÖZER
İsmail BAYKARA
Serkan ŞAHİN
Seçil SAĞIR

2015 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15 Temmuz 2015 tarih ve 138190 sayılı yazısıyla verilen izin sonucunda başkanlığım altında 03.09.2015 tarihinde başlamış ve 12.09.2015 tarihinde sona erdirilmiştir.

Yüzey araştırmasına, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümünden Prof.Dr. İsmail ÖZER, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Bölümünden Doç.Dr. İsmail BAYKARA A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümünden Araş.Gör.Dr.Serkan ŞAHİN ve Bakanlık temsilcisi olarak Ürgüp Müzesi Uzmanı Mehmet ÖNCÜ katılmıştır. Elde edilen bulgular ile verilerin değerlendirilerek veri tabanına girilmesinde ise Yrd.Doç.Dr. Seçil SAĞIR görev almıştır.

Araştırmanın 2015 yılı çalışmaları önceki yıllarda olduğu gibi jeolojik yapısı önceden Neojen olarak tespit edilmiş olan ve Miyosen döneme tarihlendirilen

* Prof.Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Fizik Antropoloji Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye / ANKARA / TÜRKİYE msagir@ankara.edu.tr
Prof.Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji BölümüPaleoantropoloji Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye/ANKARA/TÜRKİYE
Doç.Dr.İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Edebiyat Fak. Antropoloji Bölümü- VAN/TÜRKİYE
Yrd.Doç.Dr. Seçil SAĞIR, Ahi Evran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Bağbaşı Kampüsü/KIRŞEHİR/TÜRKİYE
Araş Gör. Dr. Sekan ŞAHİN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Paleoantropoloji Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye/ANKARA/TÜRKİYE

alanlar taranarak fosil içeren Miyosen çökelleri saptanmıştır. Aynı zamanda Paleolitik dönem insan davranış ve hareketlerinin izlerini bulunması amacıyla bölgede önemli sonuçlar veren araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bölgeye ait Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğünün 1/500000 ve 1/100000'lik jeoloji haritaları, 1/100000'lik ve 1/25000'lik topografik haritalar ve jeoloji haritalarının uydu görüntülerine bindirildiği uydu fotoğrafları kullanılmıştır. Araştırmanın amacına ilişkin buluntu elde edilen her yerin GPS değerleri ve rakımları belirlenerek haritala üzerine işaretlenmiş ve araştırmanın sonraki aşamasında bütün buluntu yerleri veri tabanına işlenmiştir.

Kırıkkale ve Çorum il ve ilçeleri, tarih öncesi insan hareketlerinin izlerini ve fosil kayıtlarını tespit etmeye yönelik neojen ve pleistosen dönemlerini içeren ve bu dönemlere ait fauna ve paleoekolojik kalıntıların tespitine yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasının 2015 yılındaki çalışmaları Kırıkkale ilinin Keskin ilçesinde; Çorum İli çalışmaları ise, Merkez İlçesi, Sungurlu İlçesi Alaca ilçesi, İskilip ve Mecitözü ilçelerinde gerçekleştirilmiştir (Harita 1, 2). Çalışmalar esnasında elde edilen buluntular veri tabanı bilgileri açısından sadece kayıt altına alınmış, envanterlik ya da etütlük malzeme toplanmamıştır.

Kırıkkale Keskin İlçesi Çalışmaları:

Aşağışeyh Köyü bölgesinde yer alan Akkaş Dağı ve çevresinde Miyosen çökellerinin incelenmesine devam edilmiş ve yeni fosil lokalitelerin varlığı araştırılmıştır. Akkaş Dağı'nın güney doğusuna doğru uzanan çökeller incelenmiştir. Miyosen çökellerinin yer aldığı bölgede yeni bir omurgalı fosillerini içeren alan bulunmuştur. Alanın detaylı incelenmesi sonucunda fosil açısından zengin olabilecek bir alanın varlığı tespit edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Alanda yapılan incelemelerde buluntuların içerisinde Equidae, Bovidae fosilleri tanımlanmıştır. Alanın GPS değerleri kaydedilerek fotoğraflanmıştır (GPS: 39° 29' 26.4''K, 33° 39' 30.7''D, 955m) (Resim: 1, 2).

Aşağışeyh Köyü'nün güney ve güney batısındaki Miyosen alanların incelenmesinde herhangi bir fosil buluntuya rastlanmamıştır. Bölgedeki sonraki

çalışmalarda; Kevenli Köyü'nden Akkaş Dağına kadar Miyosen döneme ait alanlar araştırılmıştır. Akkaş Dağının 3 km kadar doğusunda yer alan Miyosen alanlar da incelenmiş ancak herhangi bir fosil buluntu elde edilememiştir. Akkaş Dağında 2014 yılında tahrip edilmiş fosil lokalitesindeki durumun kontrolü için bu bölge incelendi. Bölgedeki fosillerin yapılan kazı nedeniyle tahrip durumunun belgelenmesi için fotoğraflama çalışmaları yapıldı. Bu alanda çok sayıda fosilin tahrip olduğu ve tahrip olmaya devam ettiği gözlemlenmiştir (Resim: 3). Tahrip edilen alandaki fosillerin tahribi sonucunda geniş bir alana yayıldığı ve sürüklendiği gözlemlenmiştir. Tanımlanabilen tahribata uğramış olan fosiller, Rhinocerotidae, Equidae, Proboscidea, Giraffidae ve Bovidae gibi familyalara mensuptur.

Çorum Sungurlu İlçesi Çalışmaları:

Sungurlu İlçesi çalışmaları kapsamında Beylice köyü ve çevresinde tarihöncesi insan hareket ve kalıntılarına yönelik araştırmalara devam edildi. Beylice köyünün batısında bulunan yamaçlar ve tarlalarda bulunan çakmaktaşıları incelendi. Tarlalarda bulunan çakmaktaşılarının bazılarının işlendiği görülmüş ve bulunan yongaların muhtemelen orta paleolitik döneme ait olduğu düşünülmektedir (GPS: 40° 13' 05.11"K, 34° 35' 42.24"D, 1039m) (Resim: 4-5).

Çorum Alaca İlçesi Çalışmaları:

Alaca İlçesi çalışmalarında Dereyazı Köyü'nün doğusunda yer alan vadinin yamacındaki Bağlar Kaya Mağarası'ndaki tarihöncesi insan hareketleri ve izlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan incelemelerde bulunulmuştur. Bu mağara ve çevresinde yapılan incelemelerde konuya ilişkin bir buluntu elde edilememiştir (GPS: 40° 37' 16.1"K, 34° 58' 33.9"D, 836m) (Resim: 6).

Çorum Merkez İlçesi Çalışmaları:

Çorum İli, Merkez İlçesi'ne bağlı olan Kadıderesi Köyü'nde mağara olarak belirtilen oluşumların incelenmesi sonucu, sözü edilen mağaraların sadece kaya oyuklarından oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu kaya oluşumların hem içerisinde hem

de çevresinde araştırma amacına yönelik bir bulgu elde edilememiştir (GPS: 40° 18' 21.3''K, 35° 02' 50.2''D, 904m). 2014 yılında gidilerek incelenen Şanlı Osman köyünün kuzey batısında yer alan Yeni Kışla Mağaraları çevresi yeniden incelendi. Mağaranın diğer mağaralarla olan bağlantıları kontrol edildi. Mağarada bol miktarda arkeolojik seramik parçaları bulunmasına karşın dolgu tabakasının çok fazla olması nedeniyle daha alt seviyelerde paleolitik Dönem buluntularının da olabileceği düşünülmeye karşın karıştırılmış olan yüzeyde ve mağaranın girişindeki yamaçlarda bir buluntu elde edilememiştir. Yine bölgede yer alan köylerden Çıkkasan Köyü'nün kuzey doğusunda bulunan Pazarlı höyükle bağlantılı olan Pazarlı mağarası tarih öncesi insan kalıntıları ve insan hareketlerinin belirlenmesi amacıyla incelendi. Pazarlı mağarasında dolgu tabakasının oldukça fazla olduğu gözlemlendi. Mağara içerisinde arkeolojik seramik parçası gözlenmesine karşın ne mağaranın içerisinde ne de çevresinde paleolitik buluntu elde edilemedi (GPS: 40° 19' 24.8''K, 34° 57' 9.49''D, 1064m) (Resim: 7).

Çorum Mecitözü İlçesi Çalışmaları:

Çorum İli, Mecitözü İlçesi'ne bağlı Beyözü Köyü'nün kuzey doğusunda bulunan tarlalardaki çakmak taşları ve bölge incelendi. İncelemelerde tarlalarda çok sayıda çakmaktaşı hammaddelerine rastlandı (Resim: 8). İncelemelerde tarlalarda çakmaktaşılarının işlendiği gözlemlendi. Araştırma açısından oldukça değerli buluntulara ulaşıldı. Çorum ilinin tarihi incelendiğinde en eski buluntuların 7-8 bin yıl eskiye tarihlendirilmektedir. Mecitözü İlçesi Beyözü Köyü tarlalarında bulunan ve Orta Paleolitik döneme tarihlendirilen ve o dönemim karakteristik özelliklerini taşıyan çok sayıda dairesel düzeltili düz topuklu iri yonga, satır, façeta topuklu dairesel düzeltili yonga, düz topuklu paralel çıkarımlı dilgi, denenmiş çekirdekler, tek vurma düzlemlili çekirdek, dairesel çıkarım façeta topuklu levallois yonga, façeta topuklu dairesel çıkarım eclat debordant buluntularına ulaşılmışla Çorum ili tarihinin çok daha eskilere dayandığı da belgelenmiş oldu (Resim: 9). Orta paleolitik dönemin günümüzden yaklaşık olarak 250 bin-45 bin yıl eskiye tarihlendirildiği düşünülürse burada elde edilen buluntulardan yola çıkılarak bölgenin tarihinin de en az 45 bin yıl eskiye tarihlendirilebileceği ortaya çıkmaktadır. Buluntular tespit edildikten sonra fotoğraflama çalışması yapılmıştır.

Bu alanda elde edilen bulgular bölgede Orta Paleolitik Dönemde insanların yaşadığı ve burada bulunan hammaddeleri kullandıklarını kanıtlamaktadır (GPS: 40° 34' 36.6''K, 35° 16' 19.11''D, 1059m).

Çorum İskilip İlçesi Çalışmaları:

İskilip İlçesine bağlı Çavuşoğlu Köyünün 4 km kuzeydoğusunda yer alan tarlalarda çakmaktaşı olduğu bilgisinin araştırılması amacıyla sözü edilen tarlalar incelenmiştir. Araştırmada tarlaların içerisinde çok fazla çakmaktaşı olmadığı ancak tarlalarda bulunan ve hammaddesi bazal, volkanik riolit, radyolarid ve andezit olan ve yonga haline getirilmiş olan bazı buluntular elde edildi. Yapılan analizlerde buluntuların Alt Paleolitik dönemde kullanılan tekniklerle çıkarılmış olma olasılığının yüksek olduğu değerlendirildi. Bu bölgede bulunan bu buluntular ışığında Çorum ili tarihinin tarihöncesi dönemlere kadar, Alt Paleolitik döneme kadar uzandığı ve tarih olarak en az 250 bin yıl eskiye kadar uzandığı tahmin edilmektedir (GPS: 40° 45' 19.77''K, 34° 32' 35.35''D, 1466m) (Resim: 10-11).

2015 yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması planlandığı çerçevede ve zamanda yapılmıştır. Kırıkkale ve Çorum ili ve ilçelerinde gerçekleştirilen 2015 yılı çalışmaları oldukça başarılı ve verimli geçmiştir. Hem Kırıkkale İli, Keskin İlçesi Akkaş Dağı bölgesinde yeni Miyosen omurgalı fosil alanı bulunmuş, hem de Çorum ili Mecitözü İlçesi Beyözü Köyü'nde bulunan tarih önce insan kalıntıları ve izlerine yönelik çalışmalarda elde edilen buluntularla bölgenin tarihinin en az 45 bin yıl eskiye tarihlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yine Çorum İli, İskilip İlçesi'ne bağlı Çavuşoğlu köyünün çevresinde yapılan çalışmalarda bu bölgede elde edilen buluntular neticesinde Alt Paleolitik döneme tarihlendirilen ve o dönem teknikleriyle işlenmiş yongaların bulunması tarih açısından bölgenin en az 250 bin yıl eskiye tarihlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen tüm bilgi ve veriler önceki yıllardaki çalışmalarda olduğu gibi Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması veri tabanına işlenmiş ve değerlendirilmeye alınmıştır.

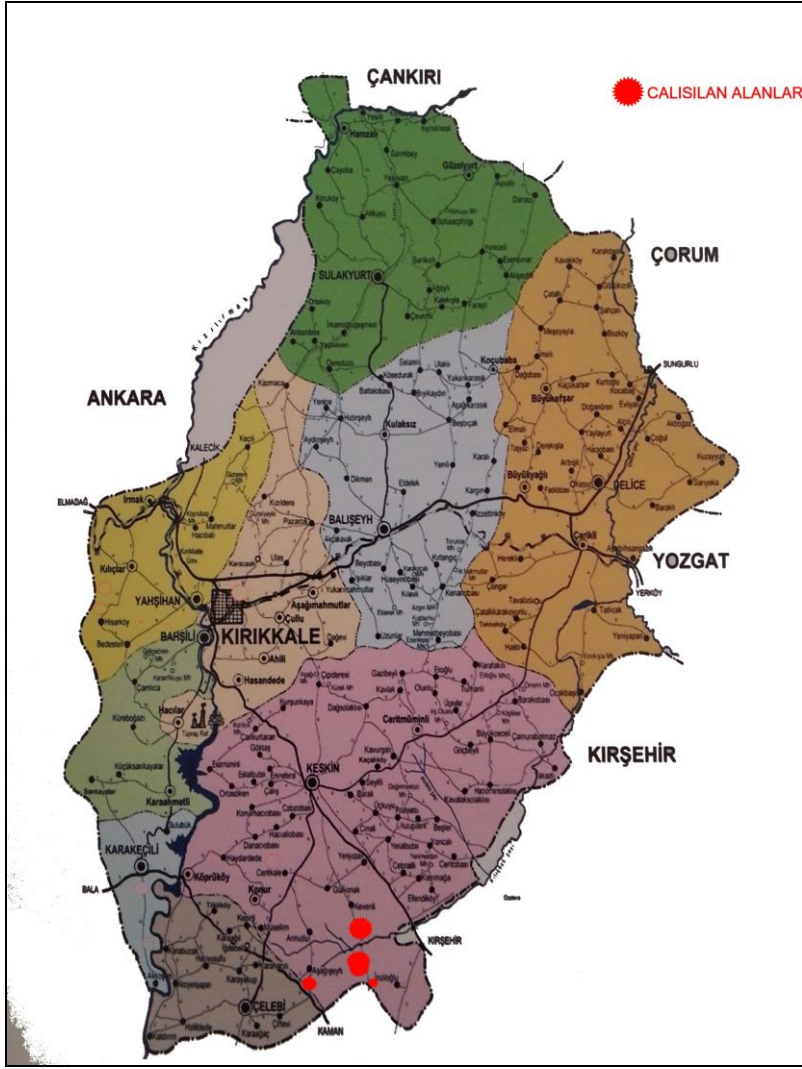
KAYNAKLAR

Güleç, E., G. Saraç, 1993, *Türkiye Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması Projesi*, MTA Yayınları.

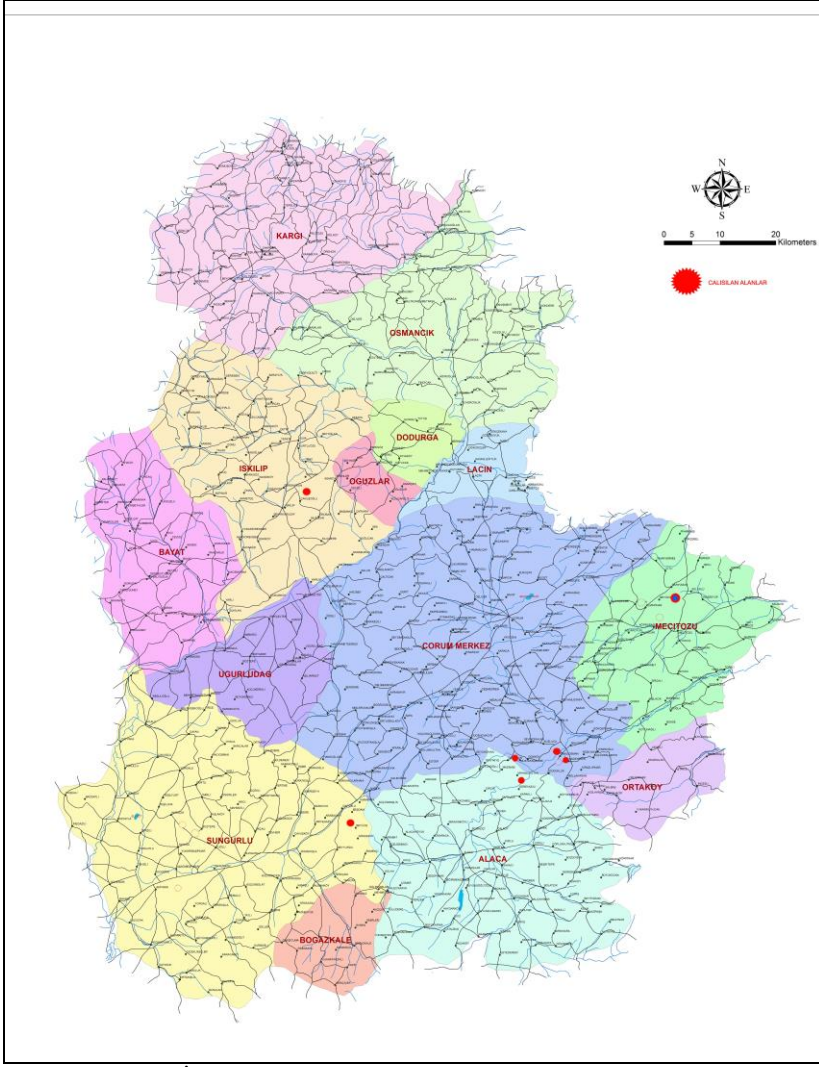
Sağır, M., İ. Özer, İ. Baykara, S. Şahin ve S. Sağır, “2014 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2015.

Sağır, M., İ. Özer, İ. Baykara, S. Şahin ve S. Sağır, “2013 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 2014.

Sağır, M., İ. Özer, İ. Baykara, S. Şahin ve S. Sağır, “2012 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 136-145, Muğla, 2014

Harita 1: Kırkkale İlinde Çalışılan Bölgeler

Harita 2: Çorum İlinde Çalışılan Bölgeler

Resim 1: Akkaş Dağı Yeni Omurgalı Fosillerini İçeren Alan

Resim 2: Akkaş Dağı Yeni Omurgalı Fosillerini İçeren Alan

Resim 3: Akkaş Dağı Omurgalı Fosilleri

Resim 4: Beylice Köyü Araştırmaları

Resim 5: Beylice Köyü Buluntuları

Resim 6: Bağlar Kaya Mağarası

Resim 7: Pazarlı Mağarası

Resim 8: Beyözü Köyü Araştırmaları

Resim 9: Beyözü Köyü Buluntuları

Resim 10: Çavuşoğlu Köyü Araştırmaları

Resim 11: Çavuşoğlu Köyü Buluntuları

2015 YILI VAN İLİ PLEİSTOSEN DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI

¹İsmail BAYKARA

²Berkay DİNÇER

³Serkan ŞAHİN

⁴Derya BAYKARA

⁵İsmail H. BOLKAN

Yaklaşık 2 milyon yıl önce Afrika'dan göç etmeye başlayan insanlar, olasılıkla birçok farklı rotayı takip ederek Asya ve Avrupa'ya ulaşmışlardır. Ancak bu insanların Afrika'dan göç ettikleri veya takip ettikleri olası rotalar günümüzde tam olarak bilinmemektedir. Anadolu'da ise Pleistosen insanlarına ilişkin en eski kalıntılar Dursunlu (Konya) ve Kaletepe Deresi 3 (Niğde) buluntu yerlerinden bilinmektedir ve bu durum Anadolu'nun uzunca bir süre Pleistosen insanları tarafından kullanıldığını işaret etmektedir. Pleistosen insanların olası göç yollarını tespit etmeye ilişkin 2014 yılında başladığımız yüzey araştırmamızda, bu Döneme ait oldukça iyi korunmuş kalıntılar Van'dan tespit edilmiştir. Bu nedenle Anadolu'nun bu noktada üstlendiği rolün tanımlanması ve bu Dönem insanlarına ilişkin detaylı analizler yapmak amacıyla 2015 yılında Van/Erçiş İlçesinde, Genel Müdürlüğün 08.05.2015 tarih ve 91294 sayılı izniyle 01–30.06.2015 tarihleri arasında yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

¹Doç. Dr. İsmail BAYKARA, Araştırma Başkanı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.

²Araş. Gör. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bölümü İstanbul/TÜRKİYE

³Araş.Gör. Dr. Serkan ŞAHİN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye-Ankara/TÜRKİYE.

⁴Yrd. Doç. Dr. Derya BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.

⁵Uzman İsmail Hakkı BOLKAN, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Van/TÜRKİYE.

Van – Erciş İlçesi

2015 yılı araştırması Van İli, Erciş İlçesine bağlı Ulupamir Köyü'ndeki Gürgürbaba Tepesi'nde (Resim: 1) gerçekleştirilmiştir. Gürgürbaba Tepesi, Kuzey-doğu kökenli bir lav akıntısıyla oluşmuş teraslı ve kubbe şeklinde bir tepedir. Lav akıntılarının olasılıkla Meydan Dağı'nın volkanik aktivitesi sırasında oluştuğu düşünülmektedir. Tepenin yüksekliği yaklaşık 2200 metredir ve tepenin üst kısmı doğu-güney yönünde az bir eğimle alçalmaktadır. Tepenin doğu ve güney eteklerinde yer alan riyolit kayalıklar, tepenin üst kısımlarının aşınmasını önlemiş ve bu sayede iyi korunmuş Paleolitik dolguların günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Riyolit kayalıklarının altında ise eğimin dik olması nedeniyle aşınma hızlı gerçekleşmektedir. Tepenin güney kısmında ise Ulupamir köyü bulunmaktadır. Batı kısmında Meydan Dağı'nın etekleri yer alır. Tepenin kuzeydoğusundan Mağara deresi geçmektedir.

2015 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması iki aşamada yapılmıştır. İlk olarak Gürgürbaba Tepesi'de yeni buluntu alanlarının tespiti hedeflenmiştir. Bu kapsamda önceden tespit edilmiş buluntu alanları ve çevresi kontrol edilmiştir ve yeni buluntu alanları bulunmuştur. İkinci aşamada ise 2014 yılında tespit edilen 008 ve 010 numaralı buluntu alanlarındaki taş alet kalıntıları buluntu yerlerinde analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen yüzey araştırması sonucunda tespit edilen buluntu yerlerinin GPS koordinatları ve buluntu yerlerinin genel olarak hangi Dönemlere ait olduğu Tablo 1'de verilmiştir. Resim 1'de ise Gürgürbaba Tepesi'nde tespit edilen buluntu yerlerinin uydu görüntüsü ve tepenin doğudan genel görünümü gösterilmektedir.

Resim: 1-2: Üstte 2015 Yılı Buluntu Alanları, Altta Gurgurbaba Tepesi Panoramik Görüntüsü

2015 YILI GÜRGÜRBABA BULUNTU YERLERİ

Gurgurbaba Tepesi 017

Dönem: Alt Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: düşük,

Yoğunluk: düşük

017 nolu buluntu alanı Gurgurbaba Tepesi'nin kuzeydoğu yamacında ve Ulupamir Köyü'nün 2,5 km kuzeybatısındadır. Bu buluntu alanında Alt Paleolitik Döneme ait obsidiyen taş aletler tespit edilmiştir. Aletlerin genel dağılımı herhangi bir yoğunluk göstermemektedir. Buluntu yeri diğer buluntu yerlerine göre görece daha küçüktür. Gözlemlenen aletler arasına iki ve tek yüzeyli el baltası aletleri bulunmaktadır.

Gürgürbaba Tepesi 018

Dönem: Alt Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: yüksek

018 nolu buluntu alanı Tuğlu köyüne giden toprak yolun kuzeybatısında yer almaktadır. Bu buluntu alanı dere yatağının aşındırmasıyla ortaya çıkmıştır, ancak kenar kısımlarında yaklaşık 2 m yüksekliğinde kısmi toprak dolgu korunmuştur. Paleolitik buluntulara bu toprak dolgunun aşınmış olduğu yerlerde karşılaşılmıştır. Aşındırmanın şiddetli olmaması nedeniyle Paleolitik aletler jeolojik açıdan in situ olarak korunmuştur. Yoğun Paleolitik buluntuları barındıran bu alanda, özellikle iki yüzeyli el baltaları, çekirdekler ve yongalar tespit edilmiştir.

Gürgürbaba Tepesi 019

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: düşük,

Yoğunluk: düşük

019 nolu buluntu alanı Tuğlu köyüne giden toprak yolun kuzeybatısında, günümüzde de mevcut olan kuzey-güneydoğu doğrultulu bir dere yatağının batısında yer almaktadır. Dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklere rastlanmıştır. Buluntu yerinde Alt Paleolitik Döneme ait bir el baltası da görülmüş olmasına rağmen bu buluntunun muhtemelen sürüklenerek buluntu yerine ulaştığı düşünülmektedir

Gürgürbaba Tepesi 020

Dönem: Alt Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: orta

Tuğlu köyüne giden toprak yolun kuzeybatısında yer alan 020 nolu buluntu alanı, Obsidiyen madeni için açılmış yol nedeniyle kısmen tahrip olmuştur. Bu buluntu yeri 018 numaralı buluntu yerine çok yakındır ve taş aletlerin genel durumu da benzer özelliklere sahiptir. Ancak bu iki buluntu yeri arasındaki Paleolitik Dönem yüzeyini kaplayan toprak dolgusunun varlığı aralarında bir bağlantının var olup

olmadığı hakkında ip uçları sunmamaktadır. Bu buluntu alanında iki ve tek yüzeyli el baltası aletleri tespit edilmiştir.

Gürgürbaba Tepesi 021

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: yüksek

Tuğlu Köyü'nün 200 metre kuzeybatısında yer alan 021 nolu buluntu alanında, yoğun olarak işlenmemiş obsidiyen hammadde ile karşılaşmıştır. Öbekler halinde yer alan hammaddeler, olasılıkla son birkaç yüzyıldaki tarım ve hayvancılık etkinlikleriyle ilgilidir. Dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklere rastlanmıştır. Buluntular genel olarak Kalkolitik Döneme ait olduğu düşünülmektedir.

Gürgürbaba Tepesi 022

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: düşük

022 nolu buluntu alanı Ulupamir köyünden Tuğlu köyüne giden yolun güneydoğusunda bulunan kayalık alan üzerindeki küçük bir kaya-altı sığınağıdır. Kaya-altı sığınağında ön kısımdaki toprak dolgudaki buluntular, bu alanın olasılıkla Kalkolitik Döneme ait olduğunu düşündürmektedir.

Gürgürbaba Tepesi 023

Dönem: Orta Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: düşük,

Yoğunluk: düşük

023 nolu buluntu alanı 2014 yılı yüzey araştırmasında tespit edilen 008 numaralı buluntu yerinin 250 metre batısında yer alır. Yüzeyde az sayıda Orta Paleolitik Döneme ait Levallois çekirdekler ve yongalarla karşılaşmıştır. Arazi otla kaplı olduğu için buluntuların yoğunluğu hakkında net bir gözlem gerçekleştirilememiştir.

Gürgürbaba Tepesi 024

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: orta

Gürgürbaba Tepesi'nin üzerinde kuzeydoğudaki kayalık alanların üzerinde yer alan 024 nolu buluntu alanının da az sayıda Kalkolitik Döneme ait tek vurma düzlemlili dilgi çekirdekleri tespit edilmiştir.

Gürgürbaba Tepesi 025

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: düşük

025 nolu buluntu alanı Gürgürbaba Tepesi'nin güneyindeki kayalıklar üzerindedir ve Kalkolitik Döneme ait olabilecek tek vurma düzlemlili dilgi çekirdekleriyle karakterizedir.

Gürgürbaba Tepesi 026

Dönem: Alt Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: orta

026 nolu buluntu alanı Köycük Köyü'nün 1 km güneydoğusundaki kayalıkların hemen üzerinde oldukça aşınmış bir alandır. Alt Paleolitik Döneme ait el baltaları tespit edilmiş alanda, iki yüzeyli el baltaları tespit edilmiştir. Ancak buluntu alanında az sayıda Paleolitik Dönem buluntuya rastlanmıştır.

Gürgürbaba Tepesi 027

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: orta,

Yoğunluk: düşük

Gürgürbaba Tepesi'nin üzerindeki düzlükte, Köycük Köyü'nün 1,2 km güneydoğusundaki kayalıkların hemen üzerinde yer alan 027 nolu buluntu alanı, dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklere sahiptir.

Gürgürbaba Tepesi 028

Dönem: Alt Paleolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: orta

Daha önceki yıllarda tespit edilen 010 numaralı buluntu yerinin 100 metre kuzeyinde yer alan 028 nolu buluntu alanında Alt Paleolitik Döneme ait çok sayıda buluntu tespit edilmiştir. Bu buluntular arasında iki yüzeyli alet mevcuttur.

Gürgürbaba Tepesi 029

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: yüksek

Köycük Köyü'nün 1 km güneydoğusundaki kayalıkların hemen üzerinde oldukça aşınmış bir alandır. Dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklere rastlanmıştır. Olasılıkla Kalkolitik Döneme ait bir işlik yeri olarak düşünülmektedir.

Tablo 1: 2015 Yılı Van-Erciş Gürgürbaba Tepesi'nde Tespit Edilen Buluntu Yerleri
(GPS: ED50, UTM 6 Derece)

Buluntu Yerleri	HARİTA	X	Y	RAKIM	DÖNEM
001 (017)	38S LJ	4341068	350192	2131	Alt Paleolitik
002 (018)	38S LJ	4341195	349876	2133	Alt Paleolitik
003 (019)	38S LJ	4341480	349192	2145	Kalkolitik
004 (020)	38S LJ	4341242	350031	2133	Alt Paleolitik
005 (021)	38S LJ	4341492	348031	2176	Kalkolitik
006 (022)	38S LJ	4340012	350148	2039	Kalkolitik
007 (023)	38S LJ	4340409	350186	2120	Orta Paleolitik
008 (024)	38S LJ	4340760	350450	2117	Kalkolitik
009 (025)	38S LJ	4341507	349925	2146	Kalkolitik
010 (026)	38S LJ	4342035	350175	2150	Alt Paleolitik
011 (027)	38S LJ	4341809	350175	2150	Kalkolitik
012 (028)	38S LJ	4341044	350019	2131	Alt Paleolitik

013 (029)	38S LJ	4342010	350247	2149	Kalkolitik
014 (030)	38S LJ	4342526	348886	2233	Kalkolitik
015 (031)	38S LJ	4341869	349655	2171	Alt - Orta Paleolitik
016 (032)	38S LJ	4341024	350540	2113	Kalkolitik

Gürgürbaba Tepesi 030

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: orta,

Yoğunluk: orta

Gürgürbaba Tepesi'nin üzerindeki düzlükte, Tuğlu Köyü'nün 1,2 km kuzeybatısındaki bu buluntu alanı, dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklerle karakterizedir.

Gürgürbaba Tepesi 031

Dönem: Alt Paleolitik, Orta Paleolitik

Yüzey görünürlüğü: orta,

Yoğunluk: orta

Tuğlu köyüne giden toprak yolun kuzeybatısındaki dere yatağının ayrıldığı bölgenin kuzey yamaçlarındaki buluntu alanı, Alt Paleolitik Döneme ait el baltalarına ve Orta Paleolitik Döneme ait Levallois çekirdeklere sahiptir.

Gürgürbaba Tepesi 032

Dönem: Kalkolitik,

Yüzey görünürlüğü: yüksek,

Yoğunluk: düşük

032 nolu buluntu alanı Gürgürbaba Tepesi'nin kuzeyinde, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bir dere yatağının böldüğü vadinin kuzey yamacındadır. Buluntulara sadece dere yatağının aşındırdığı dar ve uzun bir alanda karşılaşılmasıdır. Buluntular arasında Dağınık olarak yongalara ve tek vurma düzlemlili çekirdeklere rastlanmıştır.

008 Ve 010 Numaralı Buluntu Alanlarının Taş Alet Analizleri

Araştırmamızın ikinci bölümünde, 2014 yılında tespit ettiğimiz ve buluntu yoğunluğu yüksek olan 008 ve 010 numaralı buluntu yerlerindeki taş aletlerin analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda Total Station yardımıyla her iki buluntu yerinde koordinatlar (x, y, z ölçüleri) alınmış ve bu koordinatlar üzerinde noktalar oluşturulmuştur. Belirlenen noktalar doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde birbirlerine 90 derecelik açı yapacak şekilde konumlandırılmıştır. Daha sonra doğu-batı yönünde ipler çekilmiştir. Çekilen iplerin genişlikleri (y ekseni-kuzey-güney doğrultusu) 2 metre olarak belirlenirken, uzunlukları (x ekseni-doğu-batı doğrultusu) coğrafik koşulların (buluntuların açığa çıktığı alanlar dikkate alınarak) uygunluğuna göre değişkenlik göstermiştir. Daha sonra gerilen tüm iplerin üzerinden 2 metre çapında daireler çizilmiş ve bu daireler içerisindeki taş aletlerin analizi yapılmıştır. Her bir taş alet için teknolojik ve tipolojik tanımlamaları sağlayacak veriler alındıktan sonra taş aletler geri yerlerine bırakılmıştır. Bu çalışma kapsamında tespit edilen buluntuların dağılımı, yükseklikleri ve gömülme biçimleri ortaya çıkartılmıştır. Bu yılki çalışmamızda 008 ve 010 numaralı buluntu alanlarından toplam 1247 buluntu detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

008 Numaralı Buluntu Yerinin Taş Alet Analizi

008 numaralı buluntu yerinde 18 uzunluğunda 20 metre genişliğinde, yaklaşık 360 m²'lik bir alanda çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu buluntu alanında buluntular düzeltili-düzeltilsiz taş aletler ve çekirdekler olarak tanımlanmış ve toplam 640 taş kalıntı çalışılmıştır.

Teknoloji:

Tablo 2'de 008 numaralı buluntu alanındaki taş aletlerin taşımalarının tipleri, oranları, uzunluk, genişlik ve kalınlık ölçümleri verilmiştir. Tablo 1'i dikkate aldığımızda bu buluntu alanının taş alet endüstrisinin yonga ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Düz yonga ve dilgi oranları arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Levallois üretimde ise yine yonga ağırlıklı bir üretim mevcuttur ancak yonga (%13,7) ve dilgi (%8,8) oranları arasındaki fark belirgin değildir. Bu taşımaları dairesel Levallois üretim artıkları olan Eclat deobardant parçalar takip

etmektedir. Yongalar içerisinde çok az oranda kortikal ve clacton yonga tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Levallois yonga ve dilgilerin uzunlukları düz yonga ve dilgilere göre daha uzundur. Bu olgu Levallois artık kalıntıları olan eclat deobardant parçalarının da uzun olmasıyla desteklemektedir.

Tablo 2: Taşımalık Tipleri ve Metrik Ortalamaları

Taşımalık	N	%	Uzun. Ort.	Geniş. Ort.	Kalın. Ort
Kortikal Yonga	6	1,2	72,6	48,6	14,0
Yonga	270	52,8	69,1	50,0	14,0
Dilgi	96	18,8	88,0	37,3	12,7
Levallois Yonga	70	13,7	79,3	53,9	13,8
Levallois Dilgi	42	8,2	102,2	37,7	11,5
Yanılıcı Levallois Uç	1	0,2	63,0	45,5	12,5
Eclat deobardant	23	4,5	71,8	56,8	18,0
Clacton Yonga	3	0,6	55,7	53,0	17,7
Toplam	511	100			

Tablo 3’de düzeltili ve düzeltilsiz taş aletlerin topuk tiplerinin oranları bir arada verilmiştir. Buluntuların topuk tiplerini ele aldığımızda düz ve façetalı topuk tipleri yüksek oranda gözlenmiştir. Bu topuk tiplerini kortikal ve iki kenarlı topuk tipleri takip etmektedir.

Tablo 3: Taşımalıkların Topuk Tipleri ve Oranları

Topuk Tipleri	N	%
Kortikal	16	4,1
Düz	195	49,9
İki kenarlı	15	3,8
Façetalı	165	42,2
Toplam	391	100

Tablo 4’de 008 numaralı buluntu alanında çalışılan taş aletlerin dorsal izlerinin oranları verilmiştir. Buluntuların dorsal izleri içerisinde dairesel olanları

yüksek oranda tespit edilmiştir. Bunları paralel izler takip etmektedir. Yakınsak asimetrik ve simetrik tipleri ise oldukça düşük değerlerdedir.

Tablo 4: Taş Aletlerin Dorsal İzlerin Yönelimi ve Oranları

Dorsal İzlerin yönelimi	N	%
Paralel	168	33,4
Yakınsak Simetrik	4	0,8
Yakınsak asimetrik	54	10,7
Dairesel	277	55,1
Toplam	503	100

Tablo 5’de 008 numaralı buluntu alanındaki çekirdeklerin tipleri, oranları ve uzunluk-genişlik-kalınlık ortalamaları verilmiştir. Bu buluntu alanında yüksek oranda Levallois çekirdeklerin yongalandığını görmekteyiz. Yongalamada en belirgin tip tek kutuplu Levallois çekirdeklerdir. Bu çekirdekler yan yana iki parçanın çıkarılmasıyla karakterizedir. Levallois tek kutuplu çekirdekleri, Levallois dairesel ve tek vurma düzlemli (Unifacial) çekirdekler takip etmektedir. Tek vurma düzlemli çekirdekler lateral kenarlarında, distalinde ve platformunda hazırlık yapılmadan, tek vurma düzlemine sahip çekirdeklerdir. Bu özellikleri nedeniyle Levallois çekirdeklerden belirgin farklılık göstermektedir. Levallois uç çekirdekleri uzun veya geniş negatif izlerin varlığına göre ayrılmıştır ve her iki tipte düşük oranlarda gözlenmiştir. Bunlara ek olarak denenmiş, discoid ve Levallois çift kutuplu çekirdekler saptanmış ancak bu çekirdekler düşük oranlardadır.

Tablo 5: Çekirdeklerin Tipleri ve Metrik Ortalamaları

Çekirdek Tipleri	N	%	Uzun.Ort.	Geniş.Ort.	Kalın.Ort.
Denenmiş	4	3,1	108,5	92,4	39,6
Tek Vurma Düzlemli (Unifacial)	20	15,5	117,1	96,9	59,7
Levallois Dairesel	18	14,0	115,2	93,2	49,2
Levallois Uç-Geniş	4	3,1	100,8	90,8	40,0
Levallois Uç-Uzun	4	3,1	116,5	87,5	58,4
Levallois Tek Kutuplu	71	55,0	118,7	96,1	45,7
Levallois Çift Kutuplu	6	4,7	135,1	103,9	56,8

Tek vurma Platformlu prizmatik	1	0,8	120	96	92
Discoid	1	0,8	115	95	65
Toplam	129	100			

Tipoloji:

Tablo 6’da Bordes tipolojisine göre 008 numaralı buluntu alanından saptanmış düzeltili aletlerin oranları verilmiştir. Düzeltili alet tipleri bakımından çok fazla çeşitliliğe sahip olmayan buluntu yerinde en yüksek oranı %48’le Levallois yongalar oluşturmaktadır. Bunu %21,8 oranla kenar kazıyıcılar takip etmektedir. Kenar kazıyıcı tipler içerisinde ise tek kenar kazıyıcılar (%11,2) en çok tercih edilen kenar kazıyıcı tipini oluşturmaktadır. Bu buluntu alanının düzeltili aletleri içerisinde çentikli (%12,4) ve dişlemeli (%6,5) aletler de düşük oranlarda saptanmıştır. Bunun dışında düşük oranlardaki ön kazıyıcı ve keskiler gelmektedir. Alet topluluğu içerisinde Levallois ve Mousterian uç oranları da çok düşük değerlerdedir.

Tablo 6: Düzeltili Aletlerin Oranları

Tipoloji	N	%
Levallois Yonga	83	48,8
Levallois Uç	5	2,9
Düzeltili Levallois uç	2	1,2
Mousterian uç	2	1,2
Kenar Kazıyıcı Tek Kenarlı	19	11,2
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı	3	1,8
Kenar Kazıyıcı Yakınsak	1	0,6
Kenar Kazıyıcı Transverse	2	1,2
Kenar Kazıyıcı Ventral Yüzeyle	5	2,9
Kenar Kazıyıcı Alternate düzeltili	7	4,1
Ön kazıyıcı	4	2,4
Keski	5	2,9
Çentikli	21	12,4
Dişlemeli	11	6,5
Toplam	170	100

010 Numaralı Buluntu Yerinin Taş Alet Kalıntıları

010 numaralı buluntu alanında (kuzey-güney 62 m. x 40 m. doğu-batı) toplam 2480 m²'lik bir alanda çalışma gerçekleştirilmiştir ve 601 adet alet tanımlanmıştır. Buluntu yerinin kuzeyinden başlayan çalışma güneye doğru devam etmiştir ve buluntu yerinin yaklaşık 1/4'lük bir kısmı incelenebilmiştir. 010 numaralı buluntu alanı kuzey-güney doğrultuda uzunlamasına gelişmiştir. Buluntu yerinin ortasında kuzey-güney yönünde akan bir derenin açtığı derin bir yatak (en derin yeri 3 metre) bulunmaktadır. Doğu-batı yönünde ise bu derenin taşkınlarıyla oluşmuş eğimli düzlüklere sahiptir. Dere yatağının yüksek bir eğimle kuzey-güney doğrultusunda akması nedeniyle, birçok Paleolitik Dönem buluntusu aşınmaya maruz kalarak farklı alanlarda depolandığı gözlenmiştir.

Tablo 8'de 010 numaralı buluntu alanındaki saptanan 335 adet taşımaliğin oranları verilmiştir. Bu kapsamda 010 numaralı buluntu yerinin yonga ağırlıklı bir endüstriye sahip olduğunu görmekteyiz. Yonga parçalar içerisinde kortikal yongalar (%7,5), doğal sırtlı yongalar (%4,8) ve Levallois (%24,8) parçalar yer almaktadır. Bunun yanı sıra dairesel Levallois çekirdek artığı olan *eclat debordant* (%5,7) ve iri yongalama endüstrisini işaret eden *clacton* yongalar (%4,2) bulunmaktadır. Yonga taşımaliıkları düz (%15,2) ve Levallois (%10,1) dilgiler takip etmektedir. Bu buluntu alanından çok az oranda Levallois uç tespit edilmiştir.

Tablo 8: Taşımaliık Tipleri

Taşımaliık Tipleri	N	%
Doğal Parça	5	1,5
Kortikal Yonga	25	7,5
Kortikal Dilgi	1	0,3
Doğal Sırtlı Yonga	16	4,8
Doğal Sırtlı Dilgi	11	3,3
Yonga	57	17,0
Dilgi	51	15,2
Levallois Yonga	83	24,8

Levallois Dilgi	34	10,1
Levallois Uç	12	3,6
Levallois Uç Geniş	1	0,3
Levallois Uç Uzun	4	1,2
Yanılıcı Levallois Uç	1	0,3
Eclat Debordant	19	5,7
Kırık Yonga	1	0,3
Clacton Yonga	14	4,2
Toplam	335	100

Tablo 9’da 010 numaralı buluntu alanından gözlenen taşımaliıkların topuk tiplerinin oranları verilmiştir. Topuk tipleri içerisinde düz (%37,4) ve façetalı (%32,4) olan topuklar yüksek oranlarda gözlenmiştir. Bunları kortikal (%17,3) ve iki kenarlı ve iki kenarlı+façetalı (%7,8 ve %5,0) topuk tipleri takip etmektedir.

Tablo 9: Topuk Tipleri ve Oranları

Topuk Tipleri	N	%
Kortikal	31	17,3
Düz	67	37,4
İki Kenarlı	14	7,8
İki kenarlı+façetalı	9	5,0
Façetalı	58	32,4
Toplam	179	100

Tablo 10’da tüm taşımaliıkların dorsal izleri verilmiştir. Dorsal izler yongalama basamaklarını gösterdiği gibi uygulanan teknikler hakkında bilgi vermesi açısından da önemlidir. 010 numaralı taşımaliıkların ağırlıklı olarak paralel çıkarılmış negatif izlere sahip olduğunu görmekteyiz. Bunu dairesel bir düzlemde yapılan yongalama takip etmektedir. Yakınsak çıkarımlar ise diğer gruplara göre daha düşük değerlerdedir.

Tablo 10: Taş Aletlerin Dorsal İzleri

Dorsal İzler	N	%
Paralel	159	54,5
Yakınsak Simetrik	16	5,5
Yakınsak asimetrik	41	14,0
Dairesel	76	26,0
Toplam	292	100

010 numaralı buluntu yerinde gözlenen ve analiz edilen çekirdeklerin tipleri Tablo 11’de verilmiştir. Levallois çekirdeklerin ağırlıklı olduğu buluntu alanında en baskın Levallois çekirdek tipini dairesel olanları oluşturmaktadır. Bunu düşük oranlarıyla tek ve çift kutuplu Levallois çekirdekler takip etmektedir. Levallois uç çekirdekleri de düşük oranlarda gözlenmiştir. Levallois çekirdeklerden sonra en yüksek oranı tek vurma düzlemlı çekirdekler takip etmektedir. Bunu denenmiş çekirdek izler. Bunun dışında bu buluntu alanından kıyıcı, çok yüzlü, discoid ve tek vurma platformlu prizmatik çekirdekleri düşük oranlarda el geçmiştir.

Tablo 11: Çekirdeklerin Tipleri

Çekirdek Tipleri	N	%
Denenmiş	15	11,5
Kıyıcı	1	0,8
Tek Vurma Düzlemlı (Unifacial)	27	20,8
İki yüzeyle Çekirdek	4	3,1
Levallois Dairesel	8	6,2
Levallois Dairesel+preferential	26	20,0
Levallois Uç-Geniş	9	6,9
Levallois Uç-Uzun	5	3,8
Levallois Tek Kutuplu	13	10,0
Levallois Çift Kutuplu	11	8,5
Tek vurma Platformlu prizmatik	5	3,8
Çok yüzlü	4	3,1
Discoid	2	1,5
Toplam	130	100

010 numaralı buluntu alanında tespit edilen düzeltili aletlerin oranları Tablo 12’de verilmiştir. Kenar kazıyıcıların ağırlıklı olduğu bu buluntu alanında tek, çift ve transverse kenar kazıyıcılar sıklıkla gözlenmiştir. Bunun yanı sıra *dejete* kenar kazıyıcılar ve ventral yüzeyi düzeltili, iki yüzey düzeltili veya almaşık düzeltili kenar kazıyıcı tipleri de tespit edilmiştir. Kenar kazıyıcılar dışında en belirgin alet grubunu Levallois yongalar ve uçlar oluşturmaktadır. Ancak Levallois aletler yüksek bir oranda gözlenmemiştir. Bunun dışında çok az oranda atipik ön kazıyıcılar ve çentikli aletler tespit edilmiştir.

Tablo 12: Düzeltili Aletlerin Oranları

Bordes Tipolojisi	N	%
Levallois Yonga	6	5,4
Levallois atipik Yonga	3	2,7
Levallois Uç	17	15,3
Levallois Uzun Uç	1	0,9
Levallois Yanıltıcı Uç	3	2,7
Mousterian Uzun Uç	4	3,6
Kenar Kazıyıcı Tek Düz	6	5,4
Kenar Kazıyıcı Tek İçbükey	5	4,5
Kenar Kazıyıcı Tek Dışbükey	19	17,1
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı Düz	4	3,6
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı Düz/İçbükey	3	2,7
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı İçbükey	5	4,5
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı Dışbükey	1	0,9
Kenar Kazıyıcı Çift Taraflı İç Ve Dış Bükey	1	0,9
Kenar Kazıyıcı Dejete	1	0,9
Kenar Kazıyıcı Transverse Düz	3	2,7
Kenar Kazıyıcı Transverse İçbükey	5	4,5
Kenar Kazıyıcı Ventral Yüzeyi Düzeltili	5	4,5
Kenar Kazıyıcı Dik Düzeltili	1	0,9
Kenar Kazıyıcı İki Yüzey Düzeltili	1	0,9
Kenar Kazıyıcı Alternate Düzeltili	1	0,9

Ön Kazıyıcı atipik	8	7,2
Çentikli	6	5,4
İki Yüzey Düzeltili Yonga	2	1,8
Toplam	111	100

010 numaralı buluntu alanından 142 adet iki yüzeyli aletler saptanmıştır. Tablo 13’de bu aletlerin taşımaları tiplerine, tiplerine, vurgaç tiplerine, şekillerine ve kenar profillerine ait oranlar verilmiştir. İki yüzeyli aletlerin taşımaları tipleri içerisinde en çok yonga olanları tercih edilmiştir. Bunu düzensiz parçalar takip etmektedir. Nodüler ve tabular parçalar ise çok az oranda saptanmıştır. El baltalarının büyük bir çoğunluğunu iki yüzeyliler oluşturmaktadır. Bunu yine yüksek oranlardaki tek yüzeyliler takip etmektedir. Ön form, kısmi iki yüzeyli ve kazmalar düşük oranlarda saptanmıştır. El baltaları içerisinde badem biçimli olanları oldukça yüksek oranda tespit edilmiştir. Bunu oval biçimli olanları takip etmektedir. Bunun dışında badem, nacak, dörtgen, iki uçlu ve amorf tipler gelmektedir, ancak bunların oranları düşük seviyedir.

Tablo 13: İki Yüzeyli Aletlerin (n: 142) Taşımaları Tipleri, Kesitleri, Tipleri, Vurgaç Tipleri, Şekilleri ve Kenar Profilleri

Şekil	N	%	Taşımaları	N	%
Üçgen	9	6,3	Nodüler	5	3,5
Badem	72	50,7	Tabular	6	4,2
İki Uçlu	8	5,6	Yonga	78	54,9
Oval	16	11,3	Düzensiz Parça	10	7,0
Nacak	1	0,7	Tanımlanamayan	43	30,3
Dikdörtgen	1	0,7	Tip	N	%
Amorf	4	2,8	İki yüzeyli	62	43,7
Tanımlanamayan	31	21,8	Tek Yüzeyli	55	38,7
			Önform	16	11,3
Kenar Profili	N	%	Kısmi İki yüzeyli	7	4,9

Düz	66	46,5	Kazma	2	1,4
S Şekil	1	0,7	Vurgaç Tipleri	N	%
Zigzag	1	0,7	Sert Çekiç	36	25,4
Dalgalı (uzun S)	21	14,8	Sert Çekiç+Yumuşak Çekiç	33	23,2
Düzensiz	52	36,6	Yumuşak Çekiç	27	19,0
Tanılanamayan	1	0,7	Tanılanamayan	46	32,4

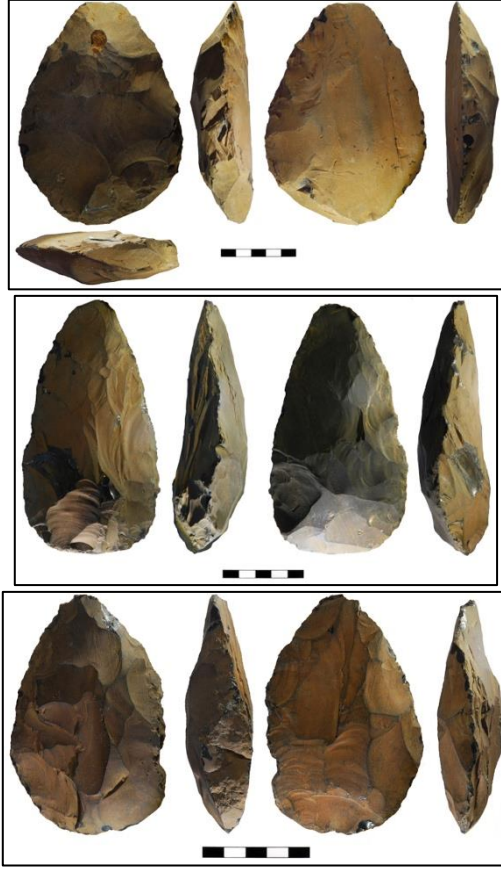
Sonuç

2015 yılı yüzey araştırmamız sonucunda toplam 16 yeni buluntu alanı tespit edilmiştir. Bu buluntu alanlarından 7 tanesi Paleolitik 9 tanesi ise Kalkolitik Dönemlere aittir. Bu yılki yüzey araştırmamızda ayrıca geçtiğimiz yıl tespit edilen buluntu alanları da kontrol edilmiştir. Bunların içerisinde 008 ve 010 numaralı buluntu alanları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yüzey araştırmamızın temel sorusu olan ve Pleistosen insanların olası göç yollarının tespitine ilişkin araştırmamızda, Anadolu'nun doğusunun Pleistosen insanları tarafından sürekli ve uzun yıllar boyunca kullanıldığını görmekteyiz. Bu Dönem insanları muhtemelen buzul-arası Dönemlerde Van'a geldikleri düşünülmektedir. Ancak henüz tarihlendirme çalışmalarının yapılamamış olması, bu insanların ne zaman geldiklerine ilişkin bilgilerimizi sınırlamaktadır. Bu nedenle 2016 yılı çalışmalarımızda öncelikle detaylı çalışmalara devam ederek bu buluntu alanlarının jeolojik tabakaları ve tarihlendirme çalışmalarına hız verilecektir.

008 numaralı buluntu alanındaki kalıntılar sonucunda taş aletlerin üretiminde doğrudan vurma tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir. Doğrudan vurma tekniğinin kullanımını taşınalıklardaki vurma konilerinin belirgin olması, çekirdek platformlarındaki derin vurma yüzeylerinin varlığı ve yüksek orandaki basamaklı ve menteşe kırıkları gösterilebilir. Taş alet endüstrisi ise yonga ağırlıklıdır. Yonga üretiminde Levallois teknik sıklıkla kullanılmış ve farklı uzunluklarda Levallois yonga ve dilgiler üretilmiştir. Düz yonga üretiminde ise tek vurma düzlemli çekirdeklerin ağırlıklı olarak kullanıldığını düşünmekteyiz. Endüstride yongalardan sonra dilgiler gelmektedir. Özellikle Levallois dilgi üretiminde belirgin bir artış

bulunmaktadır. Taş aletlerin topuk tipleri arasında façetalı ve düz topuklar yüksek oranlardadır. Façetalı topuk tipleri Levallois üretimiyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Dorsal izler içerisinde paralel veya dairesel negatif izler en yüksek değerleri içermektedir. Bu olgu yine Levallois üretim mekanizmasıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra tek vurma düzlemlı çekirdeklerden de paralel dorsal ize sahip yongalar üretilmiştir. Çekirdekler içerisinde Levallois çekirdekler yüksek oranlara sahiptir. Özellikle tek kutuplu Levallois çekirdekler 008 nolu buluntu alanında tercih edilmiştir. 008 nolu buluntu alanın tipolojik özelliklerini düzeltisiz Levallois yongalar ve kenar kazıyıcı aletler oluşturmaktadır. Bunları çentikli aletler takip etmektedir. Alet çeşitliliği bakımından zengin olmayan 008 numaralı buluntu yerinin teknolojik ve tipolojik özellikleri bakımından Orta Paleolitik Döneme ait olduğu tespit edilmiştir. Buluntu alanında gözlenen tipolojik yapı ise bu alanın Orta Paleolitik Dönemde işlik yeri olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

010 numaralı buluntu alanı hem Orta hem de Alt Paleolitik Döneme ait buluntular bir arada tespit edilmiştir. Tüm Levallois çekirdekler içerisinde örneklem sayısı yüksek olan Tek kutuplu Levallois çekirdekleri istatistiksel açıdan 010 ve 008 numaralı buluntu yerlerinde farklılık olduğunu göstermektedir (*t testi, df:82, t: 2.630, P<0.01*). Bu nedenle 010 numaralı buluntu yerindeki Orta Paleolitik kalıntıların olasılıkla Alt Paleolitik Döneme ait olduğu düşünülmektedir. Bu buluntu yerinin Alt Paleolitik Dönem endüstrisi doğrudan vurma tekniğiyle karakterizedir. El baltalarının üretiminde yine aynı teknik kullanılmıştır. El baltaları çoğunlukla iri yongalar üzerine yapılırken, bazı durumlarda tabular parçalarda tercih edilmiştir. El baltalarının yanı sıra düzeltili ve düzeltisiz bir çok parçanın kullanıldığı gözlenmiştir. Bu olgu Alt Paleolitiğin sadece el baltalarıyla değil, üretim artıkları olan yongalarında tercih edildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra düzeltili alet oranlarının ve üretim artıklarının yüksek olması bu alanın Alt Paleolitik Dönemde yaşam alanı olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Resim 3-4-5: El baltaları.

Teşekkür :

Araştırması öncesi ve esnasında bizlere yardımlarını esirgemeyen Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yönetimi ve Prof. Dr. Peyami Battal'a, konaklama konusundaki yardımları nedeniyle Van Erciş Meslek Yüksek Okulu Müdürü Prof. Dr. Fikret Yaşar'a, verdiği lojistik destek nedeniyle Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazı Başkanı Doç. Dr. Erkan Konyar'a ve maddi destekleri nedeniyle Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne (BAP 2014-ED-B218) teşekkür ederiz.

2015 YILI MUĞLA VE ÇANAKKALE İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

İsmail ÖZER
Mehmet SAĞIR
Berkay DİNÇER
Serkan ŞAHİN
İsmail BAYKARA
Erksin GÜLEÇ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından başkanlığım altında yapılmasına izin verilen 2015 yılı Muğla ve Çanakkale İlleri yüzey araştırması 1–12 Temmuz 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Bakanlık Temsilcisi olarak Etnografya Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Murat Demirbilek görev almıştır.

Araştırmamızın amaçları; Orta ve Kuzey Batı Anadolu'daki oldukça zengin fosil yataklarının Batı Anadolu'daki yayılım alanlarının saptanması, literatürde yer alan fosil bulgu alanlarının bugünkü durumlarının kontrol edilmesi, bu lokalitelerden yola çıkılarak yeni lokalitelerin saptanması, hem eski hem de yeni tespit edilecek lokalitelerin GPS yardımıyla koordinatlarının alınması ve kaydedilmesidir. Bilindiği gibi ilk olarak Etiyopya, Afrika'da ortaya çıkan insan genusu 2.8 milyon yıllık bir geçmişe sahip olup, Dünya'ya yayılım sürecinde Anadolu'nun çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Afrika dışındaki en eski buluntu yeri olan Dmanisi, Gürcistan'daki yaklaşık 1.8 milyon yıllık *Homo erectus* buluntuları, daha sonraki dönemlerde *Homo neanderthalensis* ve *Homo sapiens* gibi farklı insan türlerinin Afrika dışında tüm

1 Prof.Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara. iozer@ankara.edu.tr
Prof.Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara. msagir@ankara.edu.tr
Araş.Gör. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, İstanbul. berkaydincer@gmail.com
Araş.Gör.Dr. Serkan ŞAHİN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara. moeritherium@hotmail.com
Doç.Dr. İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara. ibaykara@yyu.edu.tr
Prof.Dr. Erksin GÜLEÇ, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara. egulec@ankara.edu.tr

kıtalarda yayılım göstermeleri Anadolu kara köprüsüyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Anadolu'da şimdiye kadar bulunan taş alet ve fosil insan buluntuları da bu yöndeki teorileri desteklemekte ancak şimdilik yetersiz kanıtlar sunmaktadır. Batı Anadolu'da gerçekleştirdiğimiz bu araştırmanın en önemli amaçlarından birisi de Ege kıyılarındaki Pleistosen dönem fosil insan varlığına ilişkin olası kanıtların elde edilmesi olarak sayılabilir.

Projenin ilk ayağında Muğla İlindeki çalışmalarını 2012 ve 2013 yılında gerçekleştiren araştırma ekibi, Çanakkale ilindeki çalışmalarına 2014 yılında İl Merkezinin güney ve batısında başlamış, 2015 yılında ise büyük oranda il merkezinin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusu araştırılmıştır. Ekip üyeleri, araştırma başlangıcında idari birimlere araştırmanın başlangıcı ve izlenecek program konusunda bilgi vermişlerdir. 2015 yılında Çanakkale İlinde gerçekleştirilen araştırmalar şöyle özetlenebilir (Harita: 1-4).

2015 Yılı Arazi Çalışmaları:

Neojen Dönem Araştırmaları

Çanakkale İlının jeolojik yapısında, özellikle kıyıya yakın alanlardaki Miyosen-Alt Pliyosen evrede Sarmasiyen (acı su) denilen akarsu-göl-deniz çökellerinin biriktiği, iç kesimlerde ise Balıkesir İl sınırına doğru uzanan Kazdağları'nda mağara oluşumuna elverişli kayalıkların oluşumu görülmektedir. Yer yer 1700 m.'ye kadar ulaşan Kazdağları, Paleozoyik dönemden beri oluşumunu sürdürmektedir (Resim: 1). 2014 yılındaki ilk araştırmalarda Neojen döneme tarihlendirilen bazı fosil lokalitelerine gidilmiş ve günümüzdeki durumları gözden geçirilmiştir. 2015 yılındaki araştırmamıza İl Merkezindeki Bayraktepe fosil lokalitesinden başlandı. Orta Miyosene tarihlendirilen ve bazı karasal omurgalıları ait fosil bulgular içerdiği rapor edilen Bayraktepe lokalitesi (K: 40 06 10.4, E: 26 24 47.2) günümüzde iskan sınırları içerisinde kalmış bir bölgede yer almaktadır ve bu alanda yapılan araştırmalarda yüzeyde herhangi bir fosil buluntu gözlenmemiştir (Resim: 2).

Pleistosen Dönem Araştırmaları

Çanakkale İlinde yaşadığı düşünülen Paleolitik dönem insanların varlığını tespiti yönelik olarak yapılan araştırmalar bu sezon büyük oranda Merkez, Çan, Yenice ve Bayramiç ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

Çanakkale Merkeze bağlı Ulupınar, Belen, Çiftlikdere, Serçeler, Ortaca köyleri üzerinden Kirazlı bucağına ve kuzeye Kocalar, Çamyayla, Üçpınar, Harmancık, Balcılar, Yaylalar, Karamusalar, Kırcalar ve Dumanlı köylerine doğru uzanan alanda Paleolitik bulgulara ait ipuçları arandı. Dumanlı köyünün 5 km kuzeybatısında yonga ve çekirdek biçimli kuvars parçaları içeren bazı tarlalar tespit edildi (Resim: 3).

Daha sonra gidilen Lapseki-Çanakkale merkez otoyolu güzergahında başka herhangi bir paleolitik bulgu ya da mağara tespit edilemedi.

Çanakkale Merkez-Çan Karayolu üzerinde, Çan ilçesinin girişindeki araştırmalarda Etili Bucağı civarındaki tarlalarda 2 yeni Paleolitik alan tespit edildi. İlk tespit, Etili'ye doğru 2-3 km mesafedeki tarlalarda olup, birçok yonga ve çekirdek buluntusu içeriyor. Ön kazıyıcıların tipik olmaması dönemin OP sonu, ÜP başını işaret ediyor (Lokale 1; K: 39 59 53.95, D: 26 54 25.84) (Resim : 4). Aynı alandaki ikinci tespit ise Etili bucağının yaklaşık 3-4 km. doğusundaki teraslardadır. Bu alanda daha çok Geç Orta Paleolitik olarak tarihlendirilebilecek çekirdek bulgular gözlemlendi (Lokale 2; K: 39 59 18.68, D: 26 56 14.10) (Resim : :5).

Çanakkale-Çan karayolunun kuzeyindeki Ulupınar, Belen, Çiftlikdere, Serçeler, Ortaca, Kirazlı ve Şerbetli köyleri kat edilerek ulaşılan Ahlatlıburun, Koyunlu ve Bahadırlı köyleri arasındaki tarlalarda Paleolitik dönem bulgularına rastlandı. İlk tespit Etili sapağının karşısındaki tarlalarda olup, Orta/Üst Paleolitik dönem olarak tarihlendirilebilecek çekirdek, yonga ve bazı işlenmiş aletler gözlemlendi (Lokale 5; K: 40 0 44.72, D: 26 54 17.69) (Resim : 6). Aynı alandaki ikinci tespit Bahadırlı Köyü'nün 1-2 km. kadar güneyindeki tarlalarda yapıldı ve Buzağılık Mevkiindeki alanda Orta Paleolitik yonga, çekirdek ve bazı düzeltili aletler gözlemlendi

(Lokalite 6; K: 40 1 5.58, D: 26 54 13.44) (Resim : 7). Bu bölgedeki diğer lokalite ise Çan karayoluna yakın bir bölgedeki tarlalardır ve buradaki buluntular, Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek çeşitli boyutlarda çekirdekler, bir adet elbaltası ve yongalardan oluşuyor. Düzelteli parçaların az sayıda olduğu tespit edilmiştir (Lokalite 7; K: 40 1 3.84, D: 26 54 31.92) (Resim : 8).

Yenice İlçesi sınırları içerisindeki Çınar Köyü'nün batısına düşen teraslarda günümüzde tarla olarak kullanılan bir alanda, yonga ve çekirdekler tespit edildi (Lokalite 3; K: 39 53 5.71, D: 27 24 23.27) (Resim : 9).

Bayramiç- Evciler Köyü'ne çok yakın bir mesafedeki Ayazma Mesire alanında, Kurudere Mağarası olarak bilinen bir mağaraya bu sezon tekrar gidildi. Burası önceki sezonda tespit ettiğimiz bir mağara olup, mesire yeri içerisinde olduğu için tahribata oldukça açıktır. Alanda yapılan gözlemlere göre Alt/Orta Paleolitik döneme ait olabilecek mağaranın giriş kısmında daha önceki yıllarda açılmış olan derin bir çukur vardır. Geçen yıl yüzeyde kuvars aletler ve hayvan kemiği kalıntıları tespit edilen mağarada halen yüzeyde çok az da olsa bazı hayvanlara ait kemik parçalarının korunduğu gözlenmektedir (K: 39 44 37.77, D: 26 51 17.70) (Resim : 10). Kurudere Mağarası, paleolitik dönem araştırmaları açısından yüksek oranda potansiyel vadeden bir alan olarak kaydedilmiştir. Gelecek sezonki araştırmalarımız bu yörede yoğunlaştırılacaktır.

Yerel basında çıkan haberler üzerine Çanakkale Müze Müdürlüğüne değerlendirilmesi için tarafımıza bilgi verilen alandaki araştırmalarda, Ayazma Mesire alanına kuş uçuşu 4 km. mesafedeki, Atçukuru Mevkiinde oldukça büyük bir mağara tespit edildi. Çoban Paris'in yaşadığı mağara olarak bilinen iki girişli mağaranın içerisinde bir dolgu tabakası ve buluntuya rastlanılamadı. Mağaranın dip kısımlarında bulunan ve duvarlarda çeşitli şekillerin resmedildiği alana ise, mağara içerisindeki büyük yer altı suyu nedeniyle gidilemedi (K: 39 43 5.51, D: 26 48 24.39) (Resim : 11). Gelecek sezon bu mağarada tekrar bir araştırma yapılması planlanmaktadır.

Çanakkale-Ezine yolu üzerinden Bayramiç ilçesine doğru sırasıyla Nebiler, Sandüz, Türkmenli, Pınarbaşı, Ahmetçeli, Zeytinli, Çatalçam, Yiğitler, Hacıköy, Işıkel, Bekirler köyleri takip edilerek, güzergah sonunda Bayramiç'e kadar yapılan araştırmalarda, Bayramiç'ten doğuya ve kuzey doğuya doğru sırasıyla Yeniköy, Köylü, Yaylacık, Korucak, Osmaniye, Yeşilköy, Karaköy, Kızılelma, Bardakçılar, Uzunalan, Göre köylerinden Etili bucağına kadar yapılan araştırmalarda yol üzerindeki tarlalar ve açık alanlar fosil kalıntıları ve Paleolitik bulgular açısından incelendi, ancak herhangi bir bulguya rastlanılamadı.

Toplam 12 günlük çalışma süresince önceki yıllarda olduğu gibi araziden hiçbir buluntu toplanmamış, yüzeyde gözlenen buluntular yerinde değerlendirilmiş ve fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Günlük olarak gezilen yerlere ait veriler GPS aracılığıyla bilgisayara kaydedilmiş ve tüm alanlar haritalara işlenmiştir (Harita : 1-4). Çanakkale İlindeki yüzey araştırmalarına gelecek yıl devam edilmesi planlanmaktadır.

Teşekkür

Çalışma izni nedeniyle Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmamız sırasındaki yardımları ve ilgileri nedeniyle Çanakkale Müze Müdürü Sayın Sevim Tunçdemir'e ve araştırma sırasındaki özverili çalışmaları nedeniyle Bakanlık Temsilcisi Sayın Murat Demirbilek'e şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKÇA

ATABEY, E., A. ILGAR, A. SAKITAŞ, 2004, "Çanakkale havzasının Orta-Üst Miosen stratigrafisi, Çanakkale, KB Türkiye", *MTA Dergisi*, 128: 79-97, Ankara.

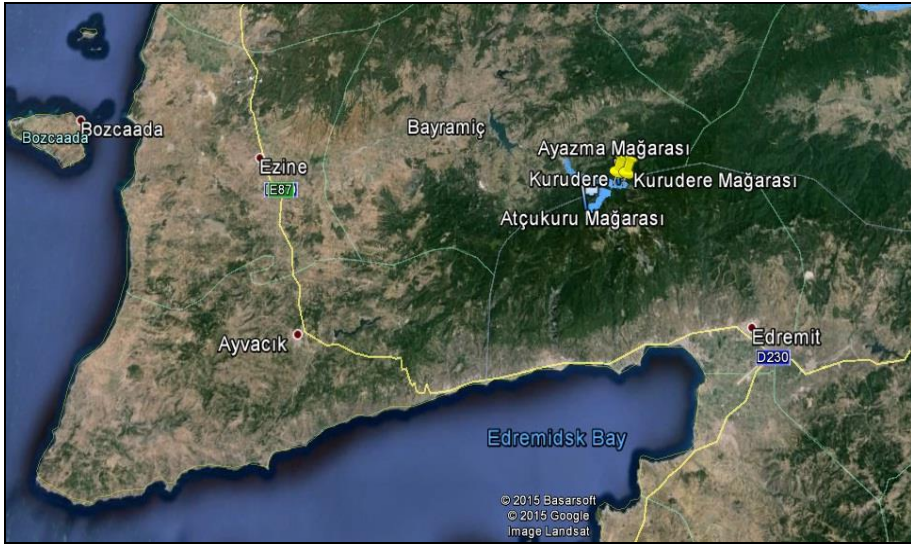
GÜLEÇ, E., G. SARAÇ, 1993, *Türkiye Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması Projesi*, MTA Yayınları.

ÖZER, İ., M. SAĞIR, S. ŞAHİN, İ. BAYKARA, E. GÜLEÇ, 2014, "2012 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 297-303, Ankara.

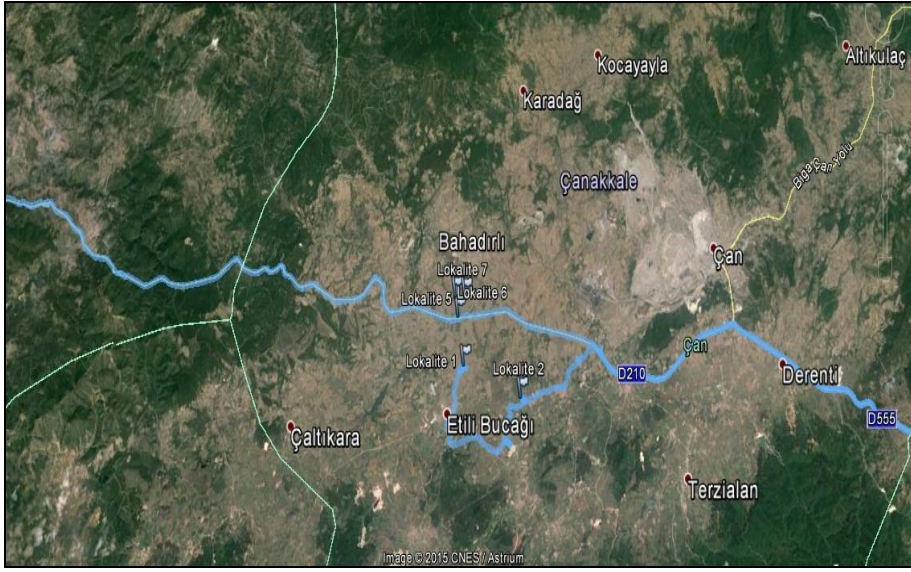
ÖZER, İ., M. SAĞIR, S. ŞAHİN, İ. BAYKARA, E. GÜLEÇ, 2014, “2013 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 279-288, Ankara.

ÖZER, İ., İ. BAYKARA, B. DİNÇER, S. ŞAHİN, M. SAĞIR, E. GÜLEÇ, 2015, “2014 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 323-334, Ankara.

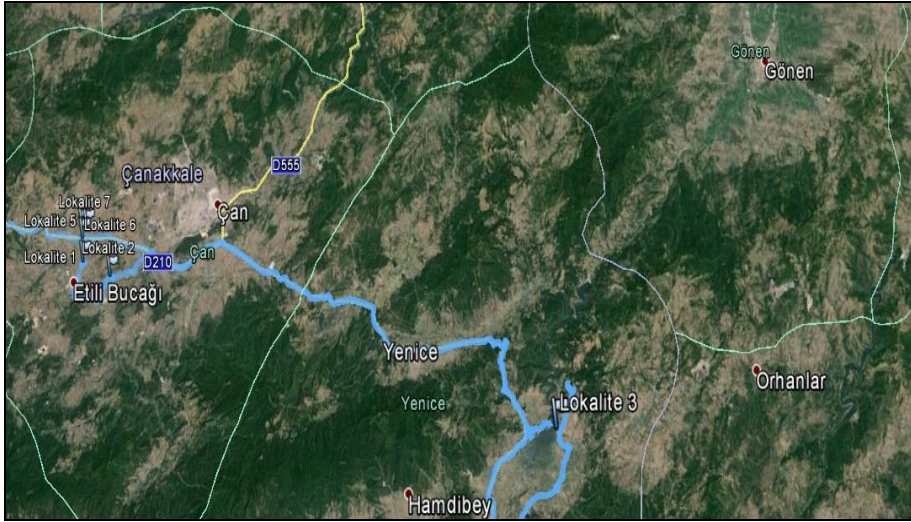
SICKENBERG, O., J.D. BECKER-PLATEN, H. TOBIEN, 1975, “Die Gliederung der Kanozoischen Sedimente der Turkei nach Vertebraten-Faunengruppen”, *Geologisches Jahrbuch*, B15: 1-100.

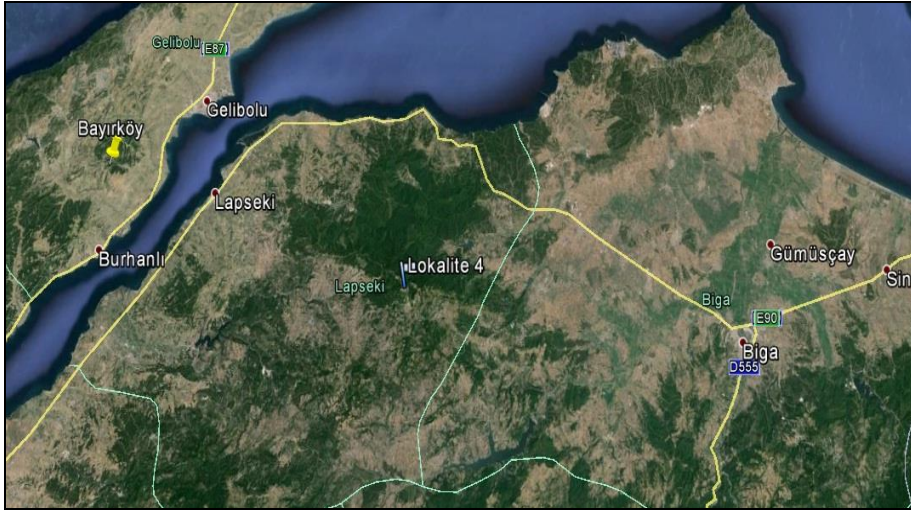
Harita 1: Çanakkale İlinde tespit edilen mağaralar

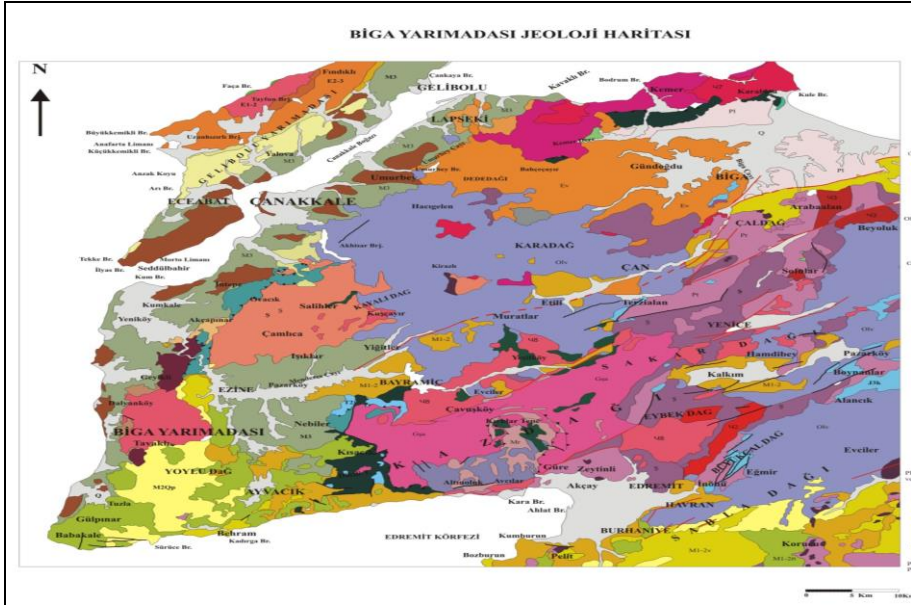
Harita 2: Çanakkale İlinde tespit edilen Paleolitik lokaliteler

Harita 3: Çanakkale İlinde tespit edilen Paleolitik lokaliteler

Harita 4: Çanakkale İlinde tespit edilen Paleolitik lokaliteler

Resim 1: Çanakkale İlının jeolojik yapısı

Resim 2: Bayraktepe fosil lokalitesi

Resim 3: Dumanlı Köyü Paleolitik lokalitesi

Resim 4: Etli Paleolitik lokalitesi-1

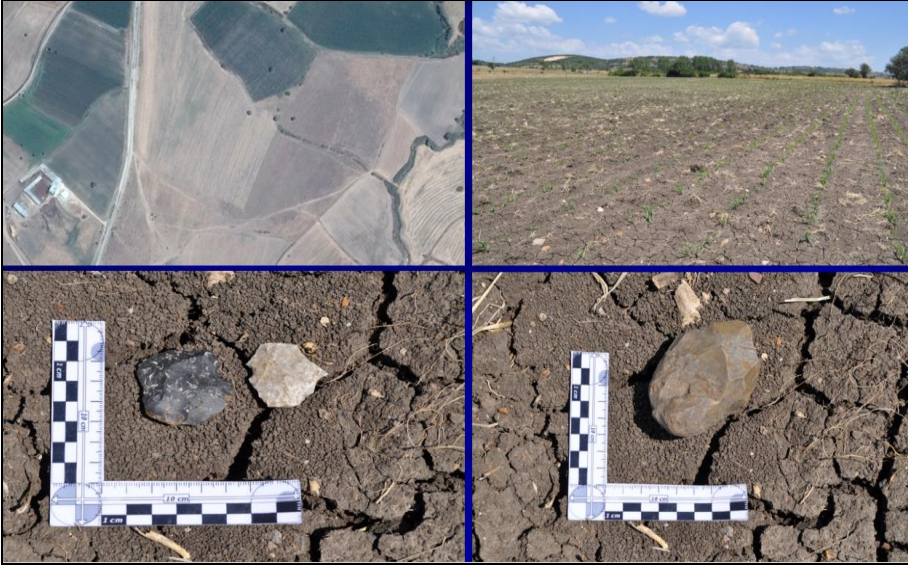
Resim 5: Etli Paleolitik lokalitesi-2

Resim 6: Bahadırılı Köyü Paleolitik lokalitesi-1

Resim 7: Bahadırılı Köyü Paleolitik lokalitesi-2

Resim 8: Bahadır Köyü Paleolitik lokalitesi-3

Resim 9: Çınar Köyü Paleolitik lokalitesi

Resim 10: Kurudere Mağarası

Resim 11: Çoban Paris Mağarası

ANADOLU'DAKİ YENİ ASSUR DÖNEMİ KAYA KABARTMALARI: 2015 YILI ARAŞTIRMALARI

ıKemalettin KÖROĞLU

GİRİŞ

Araştırma projemiz, Anadolu'daki Yeni Assur dönemi kaya kabartmalarını, stelleri ve ortostatları kapsamaktadır. Bu yazıda 2015 yılında Ağustos ayında incelediğimiz kaya kabartmalarıyla ilgili ilk değerlendirmeler sunulacak, steller ve ortostatlar üzerinde devam eden çalışmamızın sonuçları gelecek raporlarda aktarılacaktır. Doktora öğrencisi Harun Danışmaz ile birlikte yürüttüğümüz 2015 yılı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'nın ve TÜPRAŞ'ın desteğiyle gerçekleşmiştir.

Yeni Assur dönemi stel ve kabartmaları 19. yüzyıldan bu yana önce seyyahların sonra da araştırmacıların dikkatini çekmiş ve haklarında farklı dillerde birçok yayın yapılmıştır (Börker-Klähn 1982; Rossner 1987; Morandi 1988; Colbow 2000; Kreppner 2002). Ancak günümüze kadar bir-ikisi dışında Anadolu'dakiler kapsamlı olarak çalışılmamıştır. Birçoğunun yapılış gerekçesini tartışmak için gerekli olan veriler yeterli değildir. Bu çalışmada ele alacağımız kabartmalar, Cudi'dekiler dışında yerinde görülerek yeniden çalışılmış ve tümünün vektörel çizimleri yapılmıştır³. Özellikle kabartmaların yapım süreci ve yerlerinin seçimindeki gerekçeleri anlamaya yönelik yeni bulgular elde edilmeye çalışılmıştır.

¹ Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı 34722 Göztepe/İstanbul. Email: kemalettin@marmara.edu.tr

² Başta Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere, arazi çalışmalarımıza izin ve destek veren Adana Müzesi Müdürü Sayın Nedim ORHANOĞLU, Gaziantep Müzesi Müdürü Sayın Tenzile UYSAL, Antakya Müzesi Müdürü Sayın Nilüfer SEZGİN, Şanlıurfa Müzesi Müdürü Sayın Müslüm ERCAN, Mardin Müzesi Müdürü Sayın Nihat ERDOĞAN ve Diyarbakır Müzesi Müdürü Sayın Maşuk TÜRE ile müze araştırmacılarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca projemizi destekleyen, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı (Proje No: SOS-A-130515-0205) ile yakıt ve konaklama giderlerimizi karşılayan TÜPRAŞ'a teşekkür ederiz.

³ Çizim için her bir kabartmanın tam cepheden çekilen yüksek çözünürlüklü bir fotoğrafı kullanılmıştır. Belirgin olmayan ayrıntılar ise arazideki gözlemlerimiz yanında farklı ışık altında, değişik açılardan çektiğimiz fotoğraflardan ve yayınlardaki benzerlerinden yararlanılarak tamamlanmıştır. Bu yöntemle ilk kez bütün kabartmaların daha önceki yayınlarda fark edilemeyen ayrıntıları gösterilmeye çalışılmış, hatalı çizilen bölümler düzeltilmiştir.

KAYA KABARTMALARI

Yeni Assur dönemine ilişkin günümüze kadar keşfedilmiş 50'nin üzerinde kaya kabartması bilinmektedir (Colbow 2000). Bunlardan 17 tanesi Anadolu'dadır. Bu sayıya Orta Assur dönemine ait Birkleyn'deki I. Tiglat-pileser kabartması dahildir. Anadolu'da yapılanlar doğuda Cudi'den kuzeyde Dicle'nin kaynak bölgesi olan Torosların eteklerine, batıda Fırat'ın ötesindeki Çukurova'ya ve Doğu Akdeniz kıyılarına kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır (Harita: 1-2).

Anadolu'daki Assur kaya kabartmaları, MÖ 12. yüzyıl ile MÖ 7. yüzyıl arasında yapılmıştır. Bunlardan en erken olanı Birkleyn Çay'ının kaynağındaki I. Tiglat-pileser (MÖ 1114-1076) kabartmasıdır. Aynı yerde III. Şalmaneser'in de (MÖ 858-824) 2 kabartması bulunmaktadır. III. Şalmaneser ayrıca Fırat'ın batısında Kenk Boğazı ve Ferhatlı'da da birer kabartma yaptırmıştır. Ergani/Gisgis ve Antakya/Karabur (4 kabartma) III. Tiglat-pileser (MÖ 744-727) dönemine tarihlenmektedir. Eğil kabartması, MÖ 8. yüzyıl sonlarına, olasılıkla II. Sargon (MÖ 721-705) dönemine aittir. Cudi'deki 6 kabartma ise Sanherib (MÖ 704-681) döneminde (Şah köyünde 5, Hesana'da 1) yapılmıştır.

Birkleyn Çay (Dicle'nin Kaynağı) Kabartmaları

Birkleyn Çay kabartmaları, Dicle Nehri'nin kaynağı olarak kabul edilen yerdeki iki mağara içerisindedir. Bu mağaralar, Yukarı Dicle bölgesini Lice-Genç geçidi üzerinden Doğu Anadolu'ya bağlayan yolun 450 m doğusundadır. Bu bölgede Toros Dağı yükseltileri 980 m'ye ulaşmaktadır.

Anadolu'daki en iyi tanınan Assur kabartmaları Birkleyn Çay'dakilerdir. Burada I. Tiglat-pileser'in bir kabartması yanında bir yazıtı, III. Şalmaneser'in ise iki kabartmasına ek olarak dört yazıtı bulunmaktadır (Çizim: 1-2). Birkleyn mağaraları ilk kez 1862 yılında İngiliz Başkonsolosu Taylor (1865: 41-42) tarafından ziyaret edilmiştir. Arkasından 1899 yılında Lehmann-Haupt (1910: 430-462) yazıtların ilk kopyalarını ve kabartmaların oldukça ayrıntılı tanımlarını yapmıştır. 1984 yılında Russell (1986), son olarak da Schachner (2005; 2009) bölgede yüzey araştırması gerçekleştirmiştir.

I. Tiglat-pileser'in kabartması, Birkleyn Çay'ın çıktığı mağaranın (1 no.lu mağara) ağız kısmına yakın bir noktada, dere tabanından 4-5 m kadar yüksektedir. Kral figürü, alçak kabartma tekniğinde, bazı ayrıntılar çizgi bezemeyle yapılmıştır. Kral sola dönük, sağ ayağı önde betimlenmiştir. Başında silindirik başlığı vardır. Uzun sakalları göğüs üzerine, saçları omuz üzerine kadar iner. Başlığından çıkan ve omuzunun arkasına doğru uzanan iki bandın uçlarının püsküllü olduğu görülür. Sağ elinin işaret parmağı öne doğru uzatılmıştır. Sol elinde krallık sembolü olan kısa bir asa tutmaktadır. Ayak bileklerine kadar inen elbise giymektedir (Çizim: 1). Kral figürünün çevresinde, I. Tiglat-pileser'in batıda Akdeniz'e ve kuzeyde Nairi ülkesine yaptığı seferleri özetleyen çivi yazılı kitabe yer alır (Dicle 1). Yazıtta geçen olaylara dayanarak kabartmanın MÖ 1104 ile 1097 yılları arasında yapıldığı önerilmektedir (Radner 2010).

III. Şalmaneser'in ilk kabartması, I. Tiglat-pileser'in kabartmasının 5 m sağında, Birkleyn Çay'ın mağaradan çıktığı bölümdedir. Kabartma, kaya yüzeyinin düzgün olan kesimine çizgi bezeme tekniğinde işlenmiştir. Oldukça zor görülebilmektedir. Boyu yaklaşık 50 cm civarındadır. Kabartmanın yanında (Dicle 2) ve 10 m kadar sağında III. Şalmaneser'in yazıtları yer alır. Kral bu yazıtlara üç kez Nairi ülkelerine geldiğini ve Dicle'nin kaynağına adını yazdığını da eklemiştir (Radner 2010).

Şalmaneser'in ikinci kabartması ve iki yazıtı büyük mağaranın (2 no.lu mağara) girişine yakın bölümde doğu duvarına yapılmıştır. Kral kabartması diğer iki kabartmadaki gibi, sola dönük durumda, sağ elini kaldırmış, işaret parmağı ilerde, sol eliyle topuz başlı kılıcının kabzasından tutar pozisyonda tasvir edilmiştir. Uzun sakallarının, saçlarının ve ayak bileklerine kadar inen elbisesinin yalnızca konturları alçak kabartma tekniğinde ve çizgilerle gösterilmiştir (Çizim :2). Kral kabartmasının arkasında yer alan iki yazıt (Dicle 4-5), I no.lu mağarada bulunan iki yazıtın (Dicle 2-3) kopyasıdır. Yazıtlar, III. Şalmaneser'in üç Nairi seferinden ikisinde Dicle'nin kaynağını ziyaret ettiğini göstermektedir. MÖ 852 (7. yıl) yılındaki ilk ziyaret sırasında her iki mağarada birer kabartması ile 3 ve 5 no.lu yazıtları; MÖ 844 (15. yıl) yılındaki ikinci ziyaretinde de 2 ve 4 no.lu yazıtların yazıldığı anlaşılmaktadır (Schachner 2007: 239; Radner 2010).

Birkleyn Çay'daki üç kabartma ve bunlarla ilişkili beş yazıt kolayca görülebilecek veya ulaşılabilecek kaya yüzeylerine yapılmamıştır. Özellikle ilk mağaradakiler, yalnızca suların az olduğu yaz aylarında, yerini bilenlerin bulabileceği konumdadır. Figürlerin büyük oranda derin olmayan çizgi bezemeye yapılmış olması ve kaya yüzeyine müdahalenin sınırlı olması, kabartmaların uygun ışıktaki bile 10 m'den daha uzaktan fark edilmelerini zorlaştırır. Ayrıca burası en yakın Assur eyalet merkezi olan Amedi'ye (Diyarbakır) 92 km uzaklıktadır. Bu nedenlerle kabartmaların sık sık ziyaret edildiğini veya yerli halkı etkilemek için yapıldığını düşünmek mümkün değildir.

Kenk Boğazı Kabartması

Gaziantep'in 60 km kuzeydoğusunda, Yavuzeli ilçesine bağlı Sarılar köyünün 4.5 km kuzeydoğusunda, Fırat'ın batı kıyısında yer alır (Harita 1). Kabartmayı oluşturan kral figürü, tanrı sembolleri ve yazıt, vadiyi sınırlayan kayalığın nehir yatağına bakan yüzüne işlenmiştir (Çizim: 3, Resim :1).

Kenk Boğazı kabartması ve yazıtı, defneciler tarafından bütünüyle tahrip edildiği için günümüze ulaşmamıştır. Yalnızca yedi noktalı tanrı sembolünün iki noktası, kabartmanın etek uçları, ayakları ve çivi işaretlerinin çok az bölümü gözükmektedir. Elimizdeki veriler, kabartmayı 1976 yılında keşfeden Taşyürek'in (1979)'in ilk yayınına, Rossner (1987: 54-61) tarafından yapılan gözlemlere ve Hawkins'in 2007 yılında çektiği (Resim: 1) ve kullanmamıza izin verdiği yüksek çözünürlüklü fotoğraflara dayanır. Fotoğraflarda belirgin olmayan tanrı sembolleri, Rossner'in yaptığı yayınlanmamış bir kopyadan çizilmiştir⁴.

Kabartmadaki kral figürü, 1.50X1.40 m boyutlarındaki düzeltilmiş bir yüzeye 3-5 cm kabartılarak işlenmiştir. Başındaki sivri uçlu kralî başlığı ile beline kadar inen püsküllü bantlar belirgindir. Göğüs üzerine kadar uzatılmış sakallarının ve omuz üzerine oturan saçlarının çizgileri ve bukleleri işlenmiştir. Kralın sağ eli tanrı ve tanrıça sembollerini kutsayan pozisyonda yüzü hizasında, işaret parmağı ileriye

⁴ Rossner'in fotoğraflarını kullanmamıza izin veren A. Schachner'e teşekkürü bir borç bilirim.

doğru uzatılmış olarak çizilmiştir. Sol elinde krallık asası tutmaktadır. Sağ elinde bileklik vardır. Sol elinin altında, kemere takılı iki adet kama/bıçak gözükmektedir. Belden aşağısının ayrıntıları belirgin değildir. Yüzeyi düzeltilmemiş kayaya, bileklere kadar inen elbisesinin ve ayaklarının konturları işlenmiştir. Bu kısım daha önce yapılan çizimlerde gösterilmemiştir.

Tanrı sembolleri, kral figürünün başlığının üstünden sola doğru sıralanmıştır. Sağdan sola doğru, boynuzlu başlık Tanrı Assur'u, yanındaki daha silik olan sembol Şamaş'ı, hilal Ay Tanrısı Sin'i, çift kollu yıldırım Fırtına Tanrısı Adad'ı, yıldız Tanrıça İştar'ı ve 7 nokta Sebittu'yu temsil etmektedir.

Kabartmanın hemen doğusunda Fırat Nehrine doğru alçalarak inen 15 m kadar genişlikte bir rampa bulunmaktadır. Burasının geçmişte, Fırat üzerindeki geçiş noktalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda akan nehir, kabartmanın bulunduğu bölgede keskin bir şekilde doğuya doğru dirsek yapmaktadır. Bu durum, geçiş için avantaj sağlamış olmalıdır. Doğudan gelenler, birkaç km kuzeyden sallara binip nehirde güneye doğru hareket ettiğinde, yatağın doğuya döndüğü bu dirsekte batı kıyıya çarpan nehir sularıyla, fazla çaba harcamadan bu kıyıya ulaşıyor olmalıydı. Batıdan nehir kıyısına ulaşanlar ise kabartma önünden sallara bindiklerinde birkaç km sonra, dirseğin güneyinde doğu kıyıya varabilirlerdi.

Kabartma, rampadan görülebilecek şekilde zeminden 3-4 m yükseğe yapılmıştır. Bu yönüyle diğerlerinden farklıdır. Anadolu'daki kabartmalardan yalnızca Kenk Boğazı ve Eğil Kabartması, daha önce Colbow (2000: 9-10) tarafından da işaret edildiği gibi bir yol ile organik bağlantısı olan noktaya yapılmıştır. Her ikisinin de yerden ulaşılamayacak yükseklikte oluşu iskele kurularak yapıldıklarına işaret eder.

Çivi yazılı kitabe sayesinde kabartmanın, Yeni Assur kralı III. Şalmaneser'e ait olduğu ve 4. yılında (MÖ 855) yapıldığı anlaşılmaktadır. Yazıtta, Fırat'ın geçildiğinden de söz edilmektedir (Taşyürek 1979; Grayson 1996: A.0.102.20; Yamada 2000: 29-30).

Kenk Boğazı kabartması, III. Şalmaneser'in Fırat'ın batısındaki Geç Hitit krallıkları üzerine yaptığı uzun seferi sırasında, Assur ülkesinin sınırları dışında yapılmıştır. Fırat'ın batısının Assur egemenliğine geçişi ancak MÖ 8. yüzyıl ortalarında, yani kabartmanın yapımından yaklaşık yüz yıl sonra kısmen mümkün olmuştur. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kabartmanın ülkenin sınırını göstermek için yapılmadığı açıktır.

Ferhatlı/Uzunoğlan Tepe Kabartması

Kabartma, Adana İli, Kozan İlçesi Ferhatlı Köyü'nün 1 km kuzeyinde (Harita : 2), Ferhatlı - Eskimantaş yolunun kuşuçuğu 250 m doğusunda, aynı adı taşıyan tepenin en yüksek noktasında yer alır (Resim: 2). Buradaki kral figürü ana kayanın batıya bakan cephesine 125X65 cm boyutlarında, üstü kemerli bir niş içine yapılmıştır (Çizim 4). Kabartmanın ortasında, ana kayanın yapısından kaynaklanan bir çatlak olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık 5 yıl öncesine kadar sağlam olan kabartmanın çatlaktan üst bölümünün defineciler tarafından yerinden söküldüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde kralın bedeninin üst bölümünün betimlendiği kaya parçası, 3 m batıda yerde durmaktadır.

Bu kabartma ilk kez Taşyürek (1975) tarafından 1973 yılında keşfedilmiştir. Kral figürü, sağ eli yukarıda, adım atar pozisyonda, uzun tören kıyafeti içinde resmedilmiştir. Başında sivri uçlu başlık vardır. Kırık olduğu için görünmeyen sol elinde asa tuttuğu anlaşılmaktadır. Ayaklarında sandalet vardır.

Kabartma kabaca işlenmiştir. Krali başlık, omuzlara inen saçlar ve göğüs üzerine kadar uzayan sakalların yalnızca konturları çizilmiştir. Saçların ve sakalların bukleleri, göz ve ağızın ayrıntıları gösterilmemiştir. Sağ elin işaret parmağı ve diğer parmakları çok kabaca belirtilmiştir. Tanrı sembolleri olması gereken alanda herhangi bir işaret görülememektedir.

Saçların omuz üzerine oturuş biçimi ve kabartmadaki diğer stilistik özellikler, Birkleyn Çay'daki III. Şalmaneser figürlerine benzemektedir. Buradan hareketle III. Şalmaneser dönemine tarihlenebileceği söylenebilir.

Bu kabartma Kenk Boğazı'ndaki gibi Assur ülkesinin sınırlarına katılmadan önce Geç Hitit bölgesinde yapılmıştır. Ancak yeri için ulaşılması ve görülebilmesi oldukça zor bir nokta seçilmiştir. Köyler arasındaki bağlantıyı sağlayan modern yoldan veya üzerinde bulunduğu tepenin eteklerinden herhangi bir şekilde zirvede bir kabartma olduğunu fark etmek olanaksızdır. Kral kabartmasının görüş alanı 3-4 metreyi geçmemektedir. Ülke sınırları dışında, görülemeyecek bir noktada yapılmış oluşu, sınır belirlemek veya propaganda yapmak amacına yönelik bir anlayışın ürünü olmadığına işaret etmektedir.

Karabur (Çatbaşı) Kabartmaları

Literatürde Karabur olarak adlandırılan 4 kabartma, Antakya ilinin 25 km kadar güneyinde, Çatbaşı köyünün 1.5 km kuzeybatısında bulunmaktadır (Harita: 2). İlk kez Taşyürek (1975: 172-180) tarafından 1974 yılında keşfedilmiştir. Börker-Klahn (1982: 236-239) değerlendirmelerini ve çizimlerini bu ilk yayın ve fotoğrafları temel alarak yapmıştır. Arkasından 1980'li yıllarda Rossner (1987: 44-53) bölgeyi ziyaret ederek yeni fotoğraflar çekmiş, 1 ve 2 no.lu kabartmaların şematik çizimlerini yapmıştır.

Kabartmalar, düz bir alanda, birbirinden bağımsız olarak 3-5 m kadar yükselen kaya kütlelerinin yüzeyine, yerden ulaşılır yüksekliğe yapılmıştır (Resim: 3). Dört kabartma aşağıda Taşyürek'in verdiği numaralara göre tanımlanmıştır.

1) Kabartmalardan ilki, ana kayanın kuzeye bakan cephesine, 125X57 cm boyutlarında, 3-4 cm derinliğinde üstü kemer biçiminde bir niş içine yerleştirilmiştir (Taşyürek 1975: 174, Fig. 6-8). Başındaki üç boynuzlu uzun başlık ile ellerin pozisyonu, bu figürün bir tanrı olduğunu göstermektedir. Kral figürlerinde olduğu gibi uzun sakalları göğüs üzerine, saçları ise omuz üzerine kadar iner. Tanrının sağ eli kutsama pozisyonunda, açık olarak öne uzatılmıştır. Sol elinde bir nesne (lotus) tutar şekilde betimlenmiştir. Üzerinde ayak bileklerine kadar inen uzun tören elbisesi ve püsküllü şal vardır. Belinde kemer olduğu görülmektedir. Yüz hatları, sakal ve saç çizgilerinin ayrıntıları belli belirsiz işlenmiştir. Elbisenin bel ile boyun arasındaki bölümünün ayrıntıları belirgin değildir.

2) Birincisinden 30 m uzakta, 176X145 cm boyutlarında, dörtgen formu bir niş içinde karşılıklı duran iki figür işlenmiştir. Soldaki daha uzun olan figürün (1.70 m) tanrı, sağdaki sakalsız ve daha küçük olan figürün (1.12 m) hadım görevli olduğu anlaşılmaktadır. İki figür arasında, üst bölümde tanrı ve tanrıça sembolleri işlenmiştir (Çizim: 5, Resim: 3).

Sahnenin solunda sağa dönük olarak resmedilmiş Tanrı figürü, bazı ayrıntılar dışında ilk figüre benzer. Bu figürde, sakalların bukleleri gösterilmeye çalışılmış ancak birbirine paralel, düzgün sıralar halinde yerleştirilememiştir. Bu yönüyle istisna örneklerden biridir. İlk tanrı figüründen farklı olarak belinde bir kılıç betimlenmiştir.

Sağdaki görevlinin eli tanrıya ve üstteki sembolere saygı pozisyonunda, işaret parmağı önde betimlenmiştir. Sol eli, bel hizasında, avuç içi yukarı bakacak şekilde, dua pozisyonunda çizilmiştir. Belinde kemere takılı iki adet bıçak/kama vardır. Elbisesi ve şalı tanrı figüründeki gibidir. Boyu, tanrı figüründen daha kısadır. Ayakları altına bir seki yerleştirilmiştir. Sakalsız olan figürün başında başlık yoktur. Ancak tanrı ve semboller karşısındaki duruşu, elbisesi ve belindeki bıçakları, bu figürün yüksek pozisyonu olan hadım devlet görevlisi veya kabartmaları yaptıran eyalet valisi olabileceğine işaret etmektedir.

Tanrı ve hadım görevli arasında, soldan sağa doğru boynuzlu başlık, hilal, sekiz köşeli yıldız, stylus (kalem), üçgen başlı sembol (kürek), yedi nokta ve hilalin altında kanatlı güneş sembolü yer alır. Bunlar sırasıyla Assur, Sin, İhtar, Nabu, Marduk, Yedi Tanrı/Sebittu ve Güneş Tanrısı Şamaş sembolleridir (Çizim: 5).

3) Üç numaralı kabartma, ikincisinin 15 m uzağında, batıya bakan kaya cephesine, 115X65 cm boyutlarında, üstü kemer biçiminde bir niş içine yapılmış tanrı figürüdür. Ayrıntılar eksik olmakla birlikte betimleme biçimi diğer kabartmalardaki tanrı figürü gibidir. Yalnızca lotus tuttuğu anlaşılan sol eli ise diğerlerinden farklı olarak aşağıdadır. Bu figürde burun ve ağız kısmı tahrip olmuştur.

4) Dördüncü kabartma, ikinci figürün yakınında, bir kayanın doğuya bakan cephesine, yüzü kuzeye dönük olarak işlenmiştir. 115X51 cm boyutlarında, üst bölümü kemer biçiminde bir niş içinde yer alır. Taş yüzeyinin pürüzlü oluşu nedeniyle birçok ayrıntı zorlukla seçilebilmektedir. Benzer şekildeki tanrı figürünün sakalının bir bölümü, sağ eli ve sol elindeki nesne tahrip olmuştur.

Kabartmaların yapıldığı alan ana yollardan uzaktadır. Burası en yakın eyalet merkezi olan Tell Tayinat'ın kuş uçuşu 30 km, günümüzde kullanılan yol ile 45 km güneybatısıdır. Akdeniz kıyı şeridi ile arasında yüksekliği 1000 m'yi aşan dağ sırası yer alır. Ayrıca 4 kabartma da kayaların çevreden görülebilecek yüzeylerine değil, aralarına yapılmışlardır. Bunların yeri de, Yeni Assur kabartmalarının çoğunda olduğu gibi uzaktan görülme amacına yönelik değil varlıklarını uzun yıllar korumak hedeflenerek seçilmiş izlenimi vermektedir.

Kabartmalardaki kompozisyon, başlıklar, saç-sakal, elbise ve ellerin duruşu Yeni Assur sanatındaki kurallara uygun olarak tasarlanmıştır. Ancak başkentlerdeki gibi ayrıntıların belirtilmesine özen gösterilmemiştir. İki no.lu kabartmada tanrı karşısında duran hadım görevlinin daha küçük yapılmış oluşu, Geç Hitit dönemine ilişkin İvriz kabartması ile karşılaştırılabilir. Tanrı sembollerinin sol elinde tuttuğu lotus bezemesi de Yeni Assur sanatında yaygın değildir. En yakın benzerleri Zincirli'deki Arami ortostatlarında karşımıza çıkar (OrientComite 1911: Taf. 60, 66-67).

Yeni Assur Krallığı'na bağlama amacıyla Fırat'ın batısında eyalet merkezleri kurma sürecinin III. Tiglat-pileser ile başladığı bilinmektedir. Karabur kabartmalarının stilistik özellikleri de MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısında, III. Tiglat-pileser döneminde yapılanlara benzemektedir. Karabur'da iki no.lu kabartmadaki hadım görevlinin tarihsel gelişime uygun olarak III. Tiglat-pileser döneminde bölgede görev yapan Şamşi-İlu olabileceği kabul edilebilir (Taşyürek 1975).

Ergani/Gisgis (Kesentaş) Kabartması

Ergani/Gisgis kabartması, Diyarbakır İli, Ergani İlçesinin 15 km güneybatısında, Gisgis (Kesentaş) köyünün kuzeyindeki bir kayalık tepenin en

yüksek noktasında (Deniz seviyesinden 1149 m) bulunmaktadır (Harita: 1, Resim: 4). Burada bir kabartmanın varlığı 1899 yılında Ergani'ye gelen ancak kabartmayı görme izni alamayan Huntington tarafından duyurulmuştur (Lehmann 1900). Gisgis kabartması ilk kez 2011 yılında Arkeolog Ş. Yumruk tarafından ziyaret edilmiş, 2013 yılında da birlikte yaptığımız çalışmayla bilim dünyasına tanıtılmıştır (Köroğlu - Yumruk 2014).

Kabartma, ortada doğal bir çatlağı bulunan ana kayanın kısmen düzeltilmiş yüzeyinde 1.00X1.60 m boyutlarında çerçeve içine alçak kabartma tekniğinde ve çizgi bezeme ile işlenmiştir. Burada soldan sağa doğru aslan üzerinde Tanrıça İştar, karışık yaratık üzerinde Sin sembolü hilal, boğa üzerinde Şamaş'ın kanatlı güneş sembolü, kral figürü ve hadım görevli figüründen oluşan bir kompozisyon betimlenmiştir (Çizim: 6).

Gisgis kabartmasının en sağındaki kral ve sakalsız hadım görevlinin yüzü tanrı sembolleri ve Tanrıça İştar'a dönüktür. Kral, başında kralî başlığı, üzerinde tören elbisesi, şalı ve sol elinde topuz başlı asası ile betimlenmiştir. Sağ eli tanrı sembolleri ve İştar'ı gösteren geleneksel saygı pozisyonundadır. Boyu 1 m olan kral sahnenin en büyük figürüdür. Anadolu'daki diğer kabartmalardan farklı olarak kral burada doğrudan tanrıça figürü karşısında resmedilmiştir. Kralın arkasındaki sakalsız görevli ellerini kavuşturmuş durumdadır. Üzerinde, V biçiminde boyunlu bir tunik, uzun elbise ve kralinkine benzer şal vardır. Her iki figürün ayaklarında sandalet olduğu anlaşılmaktadır.

Genel stilistik özellikleri ve figürlerin yakın benzerleri, Gisgis kabartmasını MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına, III. Tiglat-pileser dönemine tarihlenen mümkün olduğunu göstermektedir (Köroğlu - Yumruk 2014). Buradaki kral III. Tiglat-pileser, görevli de bu dönemde bölgede vali olarak adı geçen (Millard 1994: 59) Dur-Aşşur olabilir.

Yer seçimi, kabartmanın ziyaret edilmesinin amaçlanmış olmadığını göstermektedir. Kabartmanın görülebileceği mesafe, uygun ışıktaki bile birkaç metreden fazla değildir. Ayrıca tepeye ulaşan bir yol veya patika bulunmamaktadır. Bu nedenle Gisgis kabartmasını da Assur ordusunun ulaştığı en uzak noktada iz

338.....

bırakmak, Assur tanrılarını ve kralını bölgede ölümsüzleştirmek için yapılmış anıtlardan biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Eğil Kabartması

Eğil kabartması, Diyarbakır İli, Eğil İlçe merkezinin hemen doğusunda, Dicle'nin kollarından Ergani Çayı'nın güney kıyısındadır. Denizden 830 m kadar yükseklikteki kabartmanın bulunduğu alanda Toros yükseltileri başlamaktadır (Harita: 1). Kabartma, modern yol seviyesinden yaklaşık 12 m kadar yükselen bir kayalık yüzeyin ortasına açılan 1.40X1.80 m boyutlarındaki dikdörtgen biçimli bir niş içine yapılmıştır.

Nişin solunda bir tanrı sağında ise 5 tanrı sembolü görülmektedir (Çizim: 7). Eğil kabartması da Birkleyn gibi 19. yüzyıldan bu yana birçok araştırmacı tarafından görülmüş ve yayınlanmıştır (Börker-Klähn 1982: No. 154a-c). 1862 yılında Taylor (1865: 36), 1899 yıllarından Lehmann-Haupt gibi ilk gözlemlerden sonra Wäfler (1976) ve Bartl (1999-2001) yalnızca Eğil'i konu alan makaleler yazmışlardır.

Günümüze ulaşan kabartma iki aşamalı yapım sürecinin erken evresine aittir. Anlaşıldığı kadarıyla önce dörtgen niş içine tanrı ve semboller yapılmış, arkasından sağ taraf silinerek üstü kemer biçiminde bir niş tasarlanmıştır. Bu işlem sırasında tanrı sembollerinden sağdakiler ve tanrının elindeki baltanın bir bölümü de kısmen kazınmıştır. Ancak bilemediğimiz bir nedenle buraya yeni bir figür yapılmamıştır (Çizim: 7, Resim: 5).

Eğil kabartmasının bulunduğu kayanın cephesi batıya bakmaktadır. Burada tanrı profilden, yüzü sağa (güneye) dönük olarak gösterilmiştir. Başında tek boynuzlu, silindirik bir başlık bulunur. Başlığın üzerinde çizgilerle altıya bölünmüş bir ponpon vardır. Ayrıntılı bir biçimde işlenmiş saçlar omuz üzerine dörtgen biçiminde yerleştirilmiştir. Bukleleri ve çizgileri gösterilen uzun sakallar ise göğüs üzerine kadar uzatılmıştır. Tanrının adım atar biçimde gösterilen sol ayağından, diz kapağına kadar inen bir tunik giydiği görülür. Üzerinde birkaç sıra halinde vücuda sarılmış şalın uzun püskülleri ayrıntılı bir biçimde çizilmiştir. Tanrının sağ eli, işaret parmağı sembollere doğrultulmuş biçimde önde gösterilmiştir. Bel hizasından öne çıkan sol elinde ise bir balta tutmaktadır. Belinde bir kılıç olduğu anlaşılmaktadır.

Tanrının başı hizasında sağa doğru yan yana yerleştirilmiş 5 tanrı sembolü görülür. Günümüze kadar yapılan yayınlarda, bu sembollerden yalnızca dördü görülebilmiş, Tanrı Sin'i sembolize eden hilalin varlığı ilk kez tarafımızca ortaya çıkarılmış, farklı ışıklarda yaptığımız gözlemler ve çektiğimiz yüksek çözünürlüklü fotoğraflarla bu durum belgelenmiştir. Tanrının önceki yayınlarda görülemeyen yüz hatlarının ayrıntıları da belirgin halde çizilebilmiştir.

En soldaki ucu sağa dönük ilk sembol Ea olabilir. İkincisi yıldırım sembolize eden üçlü çatal Fırtına Tanrısı Adad, üçüncüsü Marduk, dördüncüsü Ay Tanrısının sembolü hilaldir. En sağda Güneş Tanrısı Şamaş'ı temsilen kanatlı güneş sembolü yer alır.

Buradaki Tanrı figürünün duruşu ve elbisesi, Yeni Assur sanatı içinde özgün ve tartışmalı ayrıntılara sahiptir. Sağ el işaret parmağının tanrı sembollerine saygı pozisyonunda çizilmiş oluşu, genellikle kral tasvirlerinde karşılaşılan bir durumdur. Elindeki balta da Burker-Klähn tarafından fildişi levhalar üzerindeki kral çizimleri ile karşılaştırılır. Ancak varlığı konusunda kuşku olmayan boynuzlu başlığı, tanrısal bir özelliktir. Wäfler, elinde balta tutan figürün tanrı Adad olabileceğini belirtir. Tarihleme konusundaki en belirgin ayrıntı, saçların kare biçiminde omuz üzerine oturtulmuş oluşudur. MÖ 9. yüzyıl kabartmalarında saçlar daha çok silindirik formudur, ancak 8. yüzyıl ortalarından sonra Eğil kabartmasındaki biçime dönüşür ve bu biçim 7. yüzyılda da devam eder. Bu nedenle MÖ 8. yüzyıl sonlarına, II. Sargon dönemine tarihleme önerisi kabul edilebilir gözükmektedir.

Kabartma, Ergani Çayı'nın geçildiği noktalardan biri üzerinde, yoldan gözüken yükseklikte yapılmıştır. Burası, en yakın Yeni Assur eyalet merkezi olan Amedi'ye (Diyarbakır) 45 km uzaktadır. Yukarı Dicle bölgesinden Torosları Ergani-Maden Geçidi üzerinden aşarak Anadolu'ya ulaşan yoldan ise kuş uçuşu 25 km kadar doğudadır. Anlaşılacağı üzere bu kabartma da Assurluların ziyaret edilebileceği öngörülerek yapılmamıştır. Burada da Kenk kabartması gibi yoldan geçenlerin ulaşamayacağı ancak görebileceği bir cephe seçilmiştir.

SONUÇ

Yeni Assur döneminde annalarda fethedilen bölgeler, elde edilen ganimetler ve inşa faaliyetleri yanında yaptırılan kaya kabartmaları ve dikilen stellerden övgüyle söz edilir. Anlaşıldığı kadarıyla krallar için kabartma yaptırmak ve stel dikmek, en az diğerleri kadar önemli ve yüceltici faaliyetlerdi (Köroğlu 2016: 309-311).

Yeni Assur dönemi kaya kabartmalarında kral, tanrı, tanrıça sembolleri ve eyalet valileri betimlenmiştir. III. Şalmaneser dönemine ait Bırkleyn ve Uzundoğan kaya kabartmalarında kral figürü yanında tanrı sembolleri yoktur. Kenk kabartmasında ise kral, tanrı sembolleri huzurundadır. Anadolu’da yalnızca Ergani/Gisgis kabartmasında kral, hadım görevli ile birlikte semboller ve Tanrıça İştar figürü karşısında gösterilmiştir.

Assur eyaletlerinde, III. Şalmaneser dönemi sonrasında eyalet valilerinin etkin olduğu MÖ 8. yüzyılda, siyasal gelişmeye paralel olarak kabartmalara ve stellere, Gisgis ve Karabur’da olduğu gibi hadım eyalet valilerinin betimleri de yansımıştır. Eyalet valisi veya ordu komutanın görevlerinden birinin de kabartma ve stel yaptırmak olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek zirvelerde veya yamaçlarda, yolu olmayan kayalıklara işlenmiş kabartmaları kralın görmüş olması olası görünmemektedir. Bütün kabartmalar eyalet üslubunda yapılmış olup birçoğunda ayrıntılar ya işlenmemiş ya da çizgisel bezeme ile gösterilmiştir.

Kaya kabartmalarından yalnızca Eğil ve Kenk Boğazı’ndaki iki kabartma, diğerlerinden farklı olarak bir yol-geçit ile ilişkili ve yoldan görülebilecek kaya yüzeyine yapılmıştır. Her iki kabartma da önünden geçenlerin zarar veremeyeceği yüksekliktedir.

Anadolu’daki kaya kabartmalarının çoğu, eyalet merkezleri ve Assur yerleşimlerinden oldukça uzak noktalardadır. Doğu’dan batıya doğru Hesana, Şah (Cudi kabartmaları), Bırkleyn, Ergani/Gisgis ve Ferhatlı, Torosların ilk yükseltileri üzerinde ve hepsi zor ulaşılabilen konumdadır. Kabartmaların yer seçiminde, yukarıda belirttiğimiz iki istisna dışında görünür olmaları amaçlanmamıştır. Tam aksine büyük çoğunluğunun varlığı 3-5 m’den daha uzaktan fark edilememektedir. Bu nedenlerle kabartmaların yerel halk üzerinde baskı kurmak, propaganda yapmak

veya sınırı belirlemek gibi amaçlarla yapılmış olabileceğini düşünmek zordur.

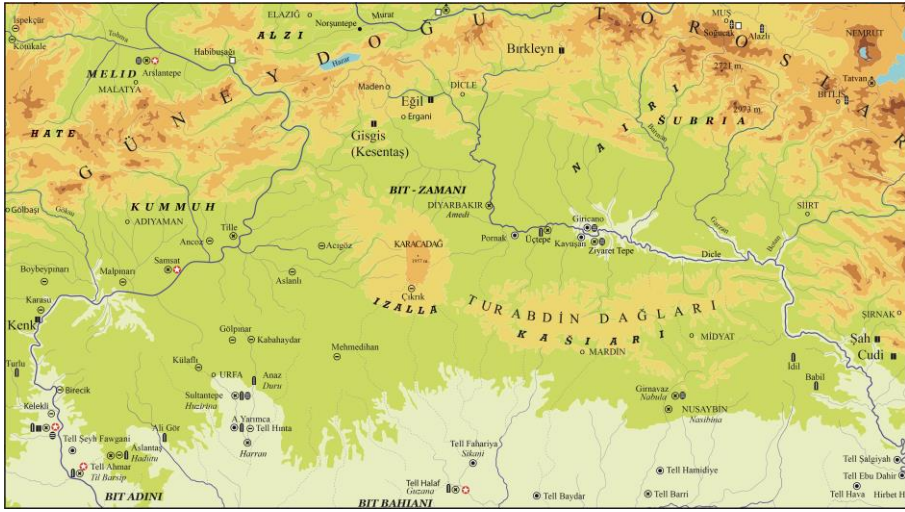
Kanımızca kaya kabartmaları, daha çok ganimet elde etmeye yönelik olarak çıkarılan Assur seferleri sırasında ulaşılan bölgelerde yapılmışlardır. Olasılıkla sefere çıkarken kabartma yaptırmak da düşünüldüğü için orduya sanatçılar da dahil edilmekteydi. Ordu komutanları ve eyalet valileri başarılı bir seferin anısına kabartmaları yaptırmakta, Assurlu yazıcılar da bu olayı annalarda kralın abartılı başarı listesine eklemekteydi. Her şeyden önce Mezopotamya’da kaya kabartması yaptırmak ve stel diktirmek bin yılı aşkın geçmişi olan köklü bir gelenektir. Kral için kabartma yaptırmak, başarılı ataları gibi bir geleneği sürdürmek anlamına da gelmekteydi. Kabartmalar ve bazılarında eklenen yazıtlar, yerli halkın görmesi veya okuması için değil, Assur’un ulaştığı her yerin, çok da gerçekçi olmayan sahibi olma iddiasının bir göstergesi ve geleceğe bırakılan bir mesaj gibi de algılanabilir.

KAYNAKÇA

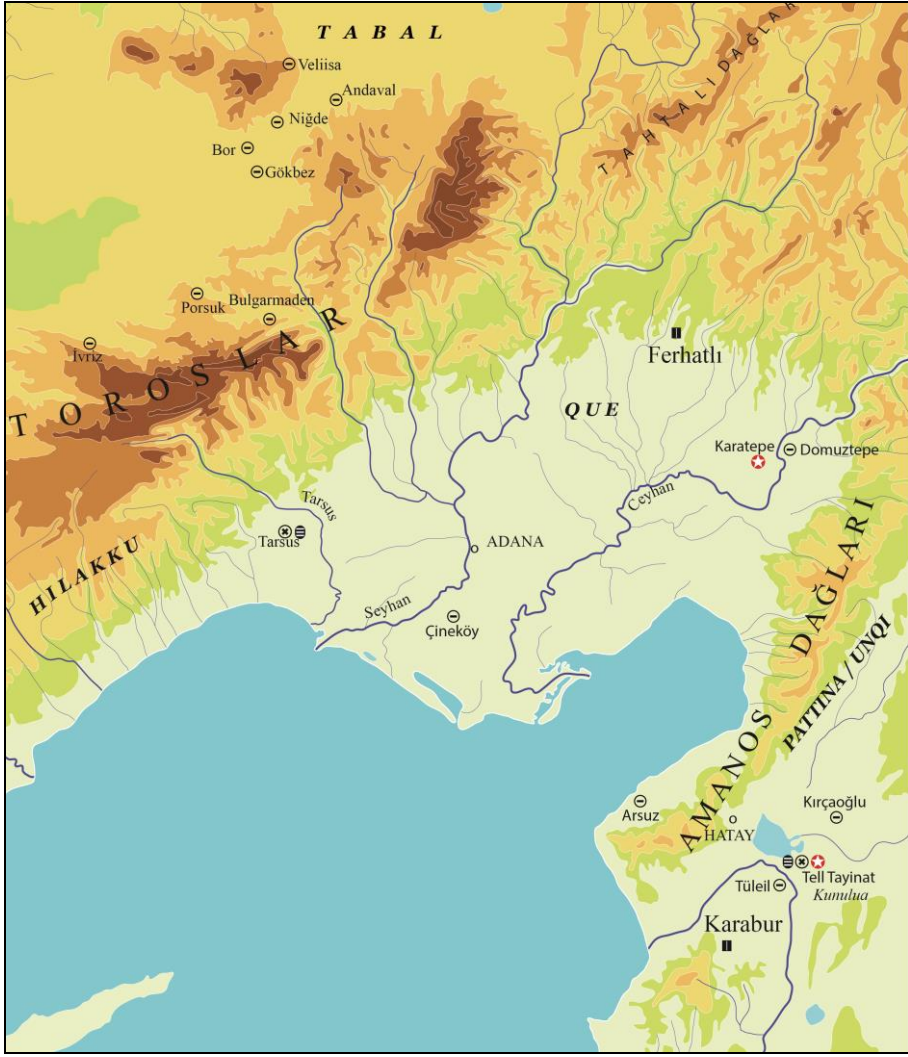
- BARTL, P. V. (1999-2001) "Zum felsrelief von Eğil", *State Archives of Assyria Bulletin* 13: 27-37.
- BÖRKER-KLÄHN, J. (1982) *Alt Vorderasiatische Bildstelen und vergleichbare Felsreliefs*, Baghdader Forschungen 4, Mainz: Philipp von Zabern.
- COLBOW, G. (2000) "Anbringungsorte Neuassyrischer Felsreliefs - Bedeutsame Räume in der Königspropaganda?", *Iranica Antiqua* 35: 1-19.
- GRAYSON, A. K. (1996) *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 B.C.)*, The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods 3, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- KÖROĞLU, K., YUMRUK, Ş. (2014) "Ergani/Gisgis (Kesentaş) Yeni Assur Kabartması", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 38: 2-8.
- KÖROĞLU, K. (2016) "Archaeological evidence for the provincial system of the Neo-Assyrian empire in Anatolia", J. MacGinnis, D. Wicke, T. Greenfield (ed), *The provincial archaeology of the Assyrian empire*, McDonald Institute Monographs, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research: 309-320.
- KREPPNER, F. J. (2002) "Public Space in Nature: the Case of Neo-Assyrian Rock Reliefs", *Altorientalische Forschungen* 29/2: 367-383.

- LEHMANN, C. F. (1900) "Hr. C. F. Lehmann macht Mittheilungen aus englischen Briefen des Hrn. Ellsworth Huntington über armenische Alterthümer. Charput, den 24. Juli 1899", *Zeitschrift für Ethnologie*: 140-152.
- LEHMANN-HAUPT, C. F. (1910) *Armenien Einst und Jetzt: Reisen und Forschungen* I-II, Berlin, B. Behr.
- MILLARD, A. (1994) *The Eponyms of the Assyrian Empire 910-612 BC*, State Archives of Assyria Studies 2, Helsinki: Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- MORANDI, D. (1988) "Stele e Statue Reali Assire: Localizzazione, Diffusione e Implicazioni Ideologiche", *Mesopotamia* 23: 105-155.
- ORIENTCOMITE ZU BERLIN (1911) *Ausgrabungen in Sendschirli* IV. Mittheilungen aus den orientalischen Sammlungen 14, Berlin, De Gruyter.
- RADNER, K. (2010) "Die assyrischen Königsinschriften an der Tigrisgrotte", A. Schachner (ed.), *Assyriens Könige an einer der Quellen des Tigris. Archaeologische Forschungen im Höhlensystem von Birkleyn und am sogenannten Tigris-Tunnel*, Istanbulische Forschungen 51, Tübingen: Ernst Wasmuth: 172-202.
- ROSSNER, E. P. (1987) *Die neuassyrischen Felsreliefs in der Türkei. Ein archaeologischer Reiseführer*, Felsdenkmäler in der Türkei 2, München, E.P.Rossner.
- RUSSELL, H. F. (1986) "Assyrian Monuments at the Tigris Tunnel", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3: 361-363.
- SCHACHNER, A. (2005) "Birkleyn Mağaraları (Dicle Tüneli) Yüzey Araştırması 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 23: 367-385.
- SCHACHNER, A. (2007) *Bilder eines weltreichs. Kunst-und kulturgeschichtliche Untersuchungen zu den Verzierungen eines Tores aus Balawat (Imgur-Enlil) aus der Zeit von Salmanassar III, König von Assyrien*, Subartu 20, Brepols: Turnhout.
- SCHACHNER, A. (2009) *Assyriens Könige an einer der Quellen des Tigris. Archaeologische Forschungen im Höhlensystem von Birkleyn und am sogenannten Tigris-Tunnel*, Istanbulische Forschungen 51, Tübingen: Ernst Wasmuth.
- TAŞYÜREK, O. A. (1975) "Some New Assyrian Rock-Reliefs in Turkey", *Anatolian Studies* 25: 169 - 180.

- TAŞYÜREK, O. A. (1979) "A Rock Relief of Shalmaneser III on the Euphrates", *Iraq* 41/1: 47 - 53.
- TAYLOR, J. G. (1865) "Travels in Kurdistan, with Notices of the Sources of the Eastern and Western Tigris, and Ancient Ruins in their Neighbourhood", *Journal of the Royal Geographical Society of London* 35: 21-58.
- WÄFLER, M. (1976) "Das neuassyrische Felsrelief von Eğil", *Archäologischer Anzeiger*: 290-305.
- YAMADA, S. (2000) *The Construction of the Assyrian Empire: A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III Relating to His Campaigns to the West*, Culture and History of the Ancient Near East 3, Boston: Brill.

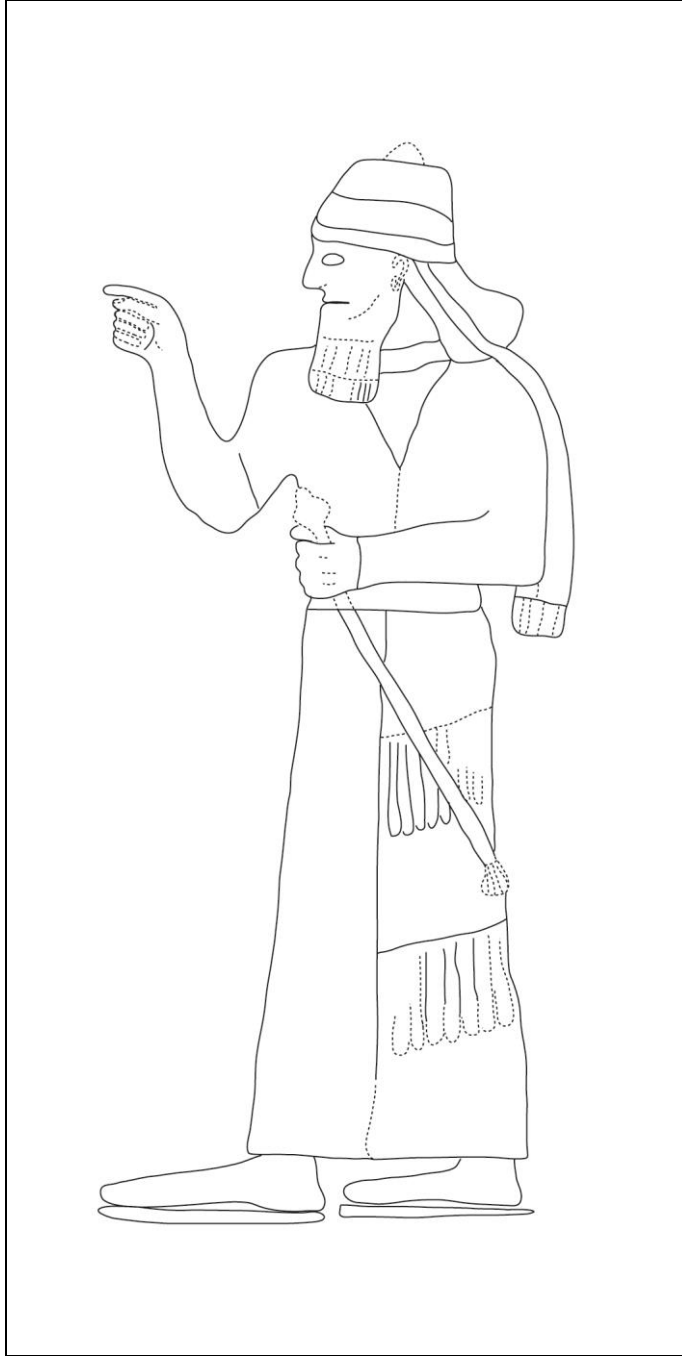
Harita 1: Güneydoğu Anadolu'daki Yeni Assur dönemi yerleşmeleri ve kabartmaları

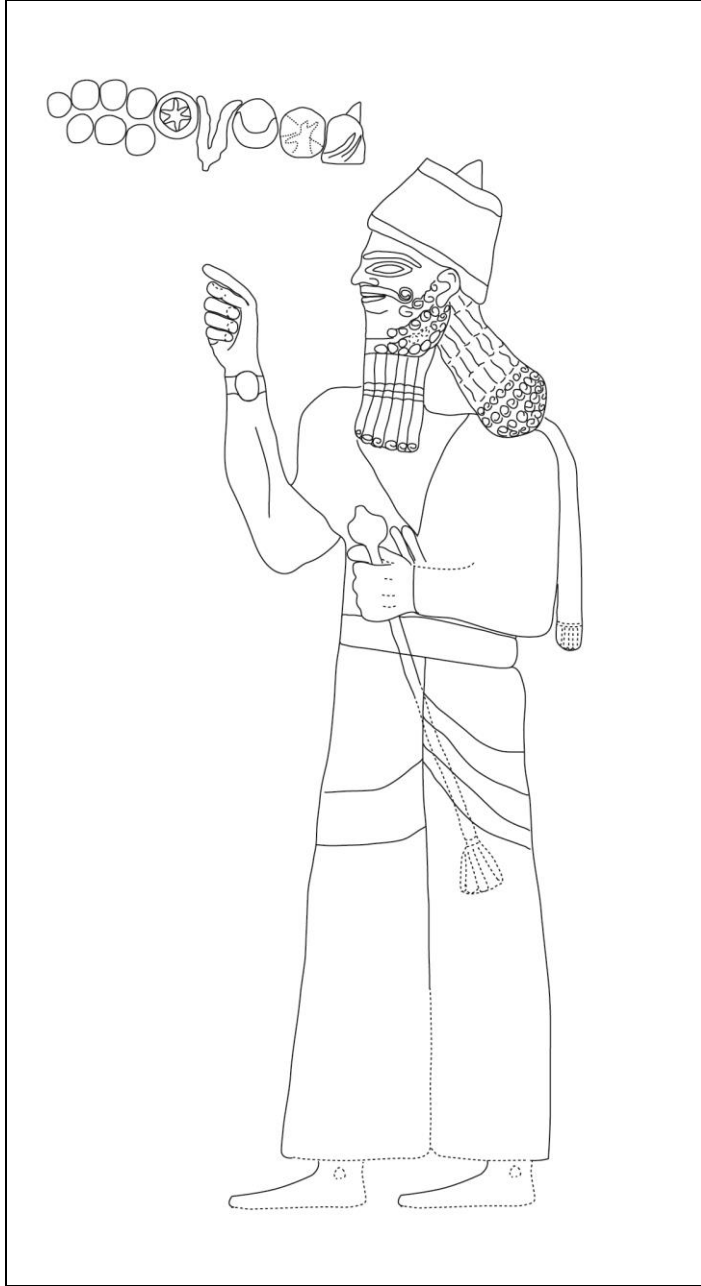
Harita 2:Fırat'ın batısındaki Ferhatlı ve Karabur kabartmalarının yeri

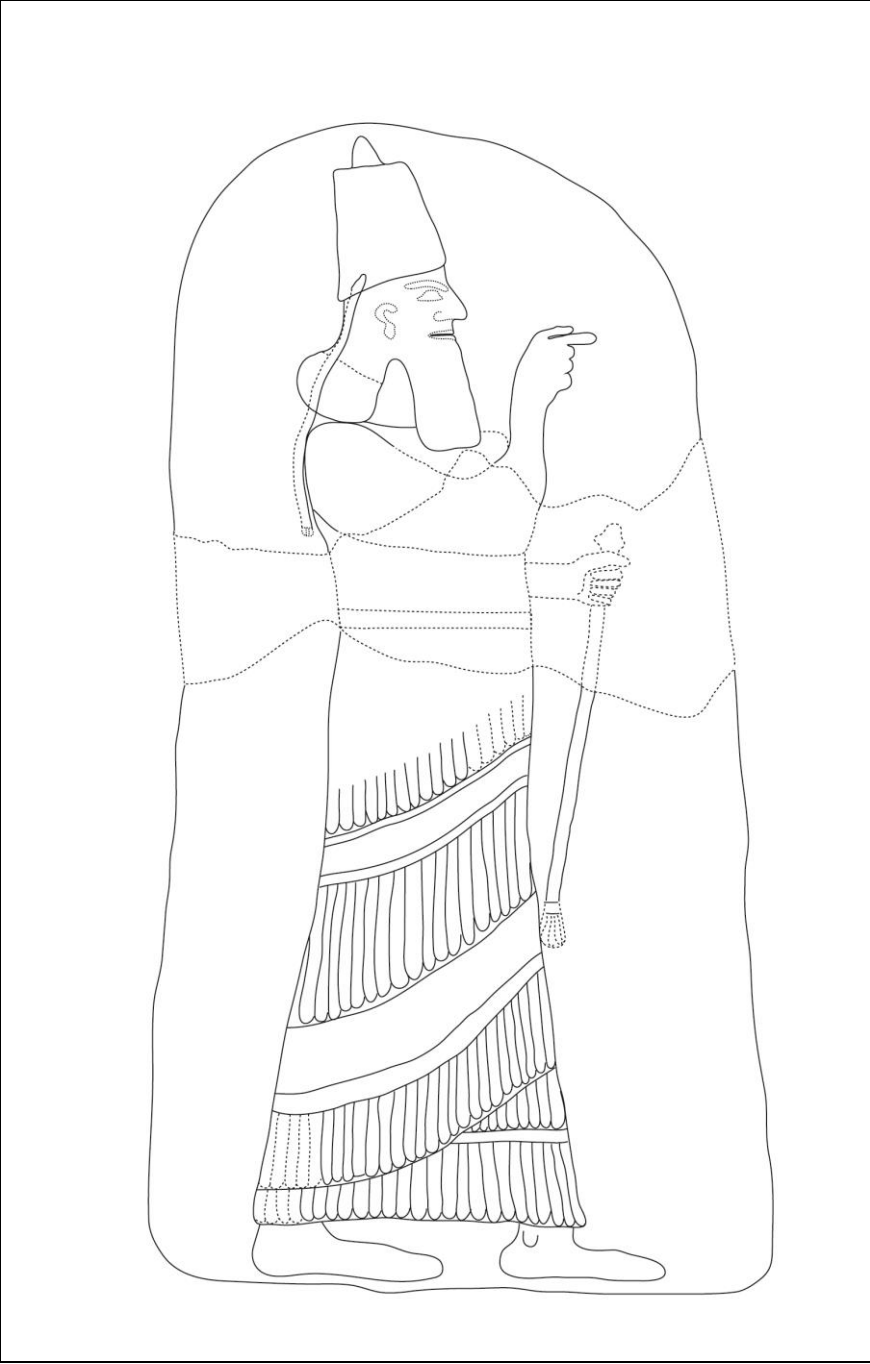
Çizim 1: Dicle'nin kaynağındaki (Bırkleyn Çay) I. Tiglat-pileser kabartması

Çizim 2: III. Şalmaneser'in Dicle'nin kaynağında (Bırkleyn Çay), büyük mağaradaki kabartması

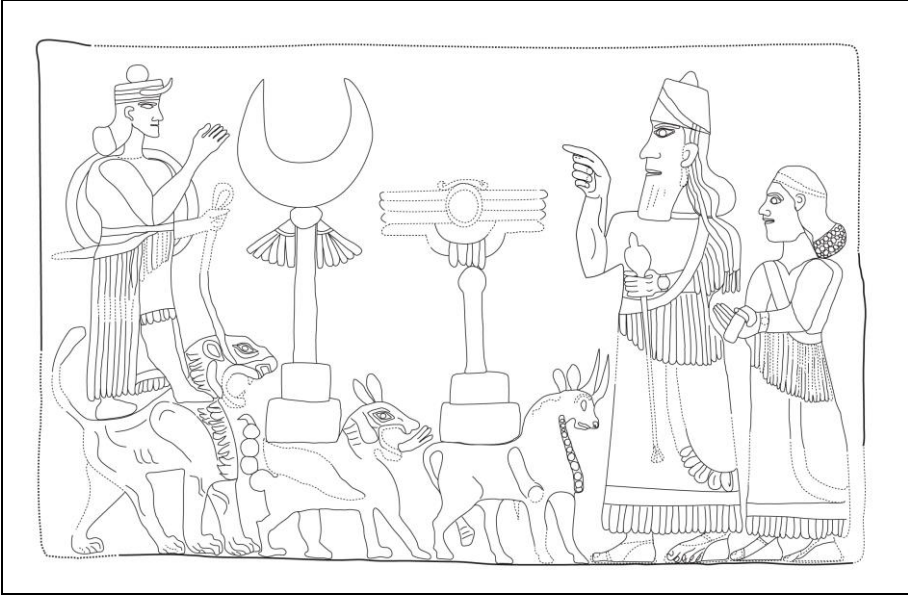
Çizim 3: III. Şalmaneser'in Kenk Boğazı kabartması

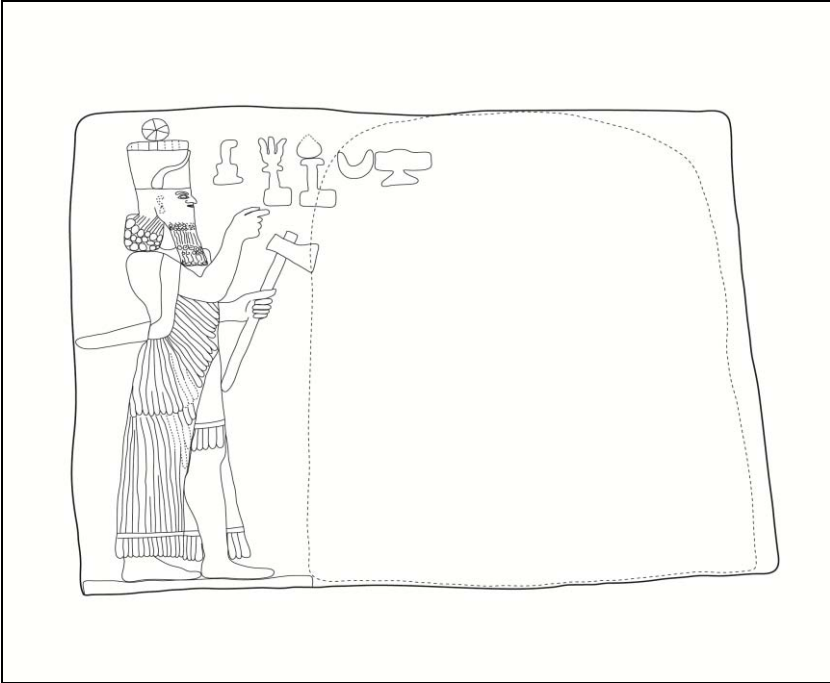
Çizim 4: Ferhatlı/Uzunoğlan Tepe kabartması

Çizim 5: Karabur (Çatbaşı) 2 no.lu kabartma

Çizim 6:Ergani/Gisgis (Kesentaş) kabartması

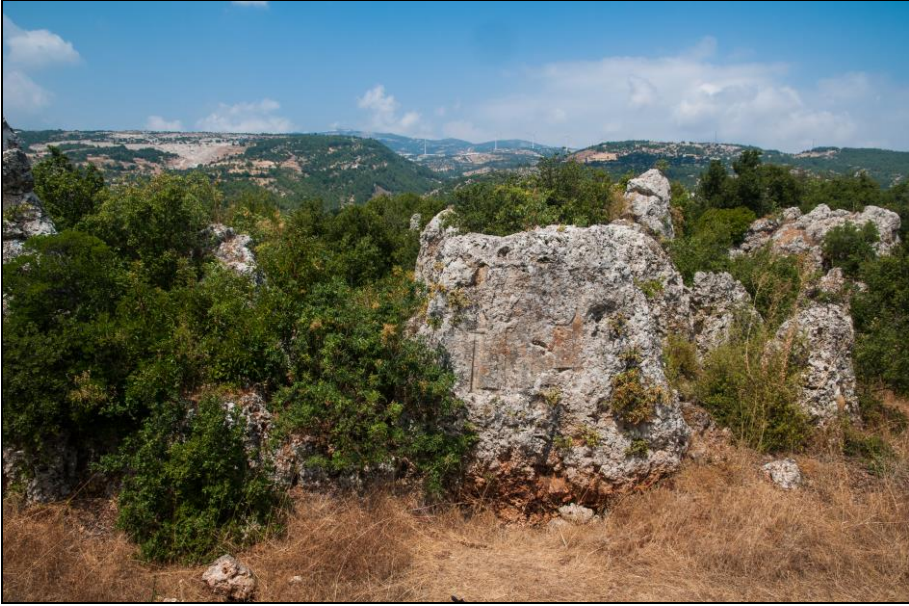
Çizim 7: Eğil kabartması

Resim 1:Kenk Bogazı kabartması (Foto. D. Hawkins)

Resim 2:Ferhatlı/Uzunoglan Tepe kabartmasının bulunduğu zirve

Resim 3: Karabur (Çatbaşı) 2 no.lu kabartma

Resim 4:Ergani/Gisgis (Kesentaş) kabartmasının bulunduğu kayalık yükselti

Resim 5: Eğil kabartması

2015 YILI PHASELIS ANTİK KENTİ VE TERİTOR- YUMU YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Murat ARSLAN
**Nihal TUNER ÖNEN

Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2015 yılında Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 06 Ağustos - 18 Eylül arasında disiplinlerarası bir yaklaşımla; tarihsel coğrafya, arkeoloji, su altı arkeolojisi ve ekolojisi, epigrafi, eskiçağ tarihi, mimari, ekoloji, botani, zooloji (flora-fauna) uzmanlarından oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir.

2015 yılı araştırmaları akropolis, limanlar, nekropolis alanlarında ve teritoryumda gerçekleştirilmiştir. Dr. Yalçın Mergen ve ekibi tarafından yürütülen akropolis çalışmaları F / XIV, XIII ve E / XII, XII sektörlerinde sürdürülmüştür. Bitki örtüsünün elverdiği oranda kentin bu biriminde bulunan yapı stoku belirlenmeye ve kent planına aktarılmaya çalışılmıştır (Harita :1)². Bu bağlamda ilk olarak geçen yıl akropolün güneybatısında H – G / XV sektörlerinde tespit edilen ve 1 no.lu kilise olarak kodlanan yapının kuzey-kuzeydoğusunda E – F / XIV sektörlerinde iki konut yapısı ve

* Prof. Dr. Murat ARSLAN, Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü, marslan@akdeniz.edu.tr

** Doç. Dr. Nihal Tüner ÖNEN, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, nihaltuner@akdeniz.edu.tr

1 Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi adına başkanlığımızda sürdürölen yüzey araştırması, İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Uzmanı Gülnur Çekmeceli'nin temsilciliğinde ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları A.B.D. yüksek lisans öğrencileri A. Akçay, B. Gürel, E. Kurul, F. Yılmaz ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Sanat Tarihçi Dr. Y. Mergen ile yüksek lisans öğrencileri A. R. Bilgin ve D. C. Erbilen, Sorbonne Üniversitesi'nden Dr. M. Kürkçü'nün katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya değişik tarihlerde farklı uzmanlık alanlarından araştırmacılar katılmıştır: Liman Araştırmaları, Selçuk Üniversitesi'nden Dr. E. Aslan ile yüksek lisans öğrencisi Y. Kılıç; Sualtı habitatı araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Doç. Dr. M. Gökoğlu ve Yrd. Doç. Dr. E. Ş. Okudan; Tarihsel Coğrafya Araştırmaları, Marmara Üniversitesi'nden Dr. H. S. Öztürk; Database çalışmaları, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. F. Demir; Flora/Botanik Araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Prof. Dr. S. R. Göktürk, Doç. Dr. H. Sert ve Yrd. Doç. Dr. Ö. Tufan Çetin; Fauna/Zooloji Araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. M. Yavuz ve Uzm. R. Tunç; Ekoloji Araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Doç. Dr. H. Çetin; Phaselis Koyu'nun fiziksel, gerçek ve etkin taşıma kapasitesinin hesaplanması çalışması, Adnan Menderes Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. T. H. Göktuğ; Uzaktan algılama ve havadan fotoğraflama çalışmaları, Ark. A. Karahan tarafından yürütölmüştür. Araştırmamızın İSGB uzmanlığını ise, A. Önen üstlenmiştir. Projemize katılan tüm araştırmacı ve öğrencilerimiz ile Bakanlık temsilcimize değerli katkıları; Kemer Belediyesi'ne Phaselis'e gösterdikleri maddi-manevi yardım ve yakınlıkları; Antalya Müze Müdürlüğü'ne ve Antalya Koruma Kurulu'na idari desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç biliriz.

2 Söz konusu çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Y. Mergen – A. R. Bilgin, “2015 Yılı Çalışmaları Kapsamında Phaselis Antik Kenti Akropolündeki Doğu Roma Yerleşimine Ait İzler”. *Phaselis II* (2016) 123-132.

başka bir kilisenin (3 no.lu kilise) kalıntılarına rastlanmıştır. 1 no.lu konut olarak adlandırılan ilk yapı, akropolis üzerindeki vadinin güney yamacındaki düzlükte yer almakta ve 22 x 7.50 metrelik bir alana oturmaktadır. Kazısı yapılmadığı için mekanların işlevleri belirlenememiş olsa da, yapının güneybatısındaki bir odanın birden fazla kata sahip olduğu anlaşılmaktadır (Resim : 1). Yapının en önemli özelliği, Phaselis'in erken dönem akropolis yerleşim dokusuna da ışık tutacak biçimde iki dönemli duvarlara sahip olmasıdır. Özellikle bulunduğu terasın kuzeyinde yer alan vadi yamacı boyunca uzanan Hristiyanlık dönemi duvarlarının *in-situ* konumdaki erken dönem duvarları üzerine yerleştirilmiş olması bu bağlamda önem taşımaktadır.

1 no.lu konutun doğu aksında, E / XIV, 2 sektöründe yer alan 2 no.lu konut yapısı ise 13.45 x 13.50 m ölçülerindedir. Bulunduğu konum nedeniyle heyelan ve erozyon gibi sebeplerle kısmen tahrip olmasına rağmen oldukça sağlam durumda olan yapının günümüze ulaşan bölümleri plan açısından anlaşılır veriler sunmaktadır (Çizim : 1). Söz konusu yapı hem plan şeması hem de malzeme - teknik açısından Olympos antik kentinde yer alan sivil mimari örnekleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. 2 no.lu konutun kuzeybatısında, E / XIV sektöründe konumlanan 3 no.lu kilise, yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanır ve Hellenistik bazilikal bir plân gösterir (Çizim : 2). 40 x 16.80 m ölçülerindeki kilisenin taşıyıcı sistemi ve stilobat'ı yıkıntı molozu altında kalmıştır. Bu sebeple yapının planı bazı açılardan belirsizlikler taşısa da, naos'ta izlenebilen stilobat ve yıkılmış sütun dizileri naos'un üç nefli, yan duvarların inceliği ise naos'u kapatan örtü sisteminin ahşap olduğuna işaret etmektedir. 3 no.lu kilisenin kuzey doğusunda, E / XIII,2 sektöründe, oldukça küçük boyutlarda (4.35 x 9.95 m) bir hamam yapısı tespit edilmiştir. Yoğun bitki örtüsü dolayısıyla çevresindeki diğer yapılarla herhangi bir yapısal bağlantıya sahip olup olmadığı anlaşılamamış olsa da bir soğukluk ve sıcaklık bölümlerinden oluştuğu görülmektedir (Resim : 2).

Bu seneki akropolis çalışmalarının son bölümünde, akropolis'in kuzeydoğu yamacında, E / XIII, 3 sektöründe geçen yıl tespit edilen 2 no.lu kilisede çalışılmıştır. Yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanan kilise, akropolis üzerindeki diğer iki kilise gibi üç nefli ve Hellenistik bazilikal formdadır. Yapının apsis kısmı erozyon ve heyelân nedeniyle tamamen yıkılmış ve denize kayarak yok olmuştur. Yapıya ana

mekanın batısında yer alan bir atriumla giriş sağlanmaktadır. Narteks olmadığından atriumdan üç kapı aracılığıyla direkt naos'a geçilmektedir. Ana nefe açılan kapının yan neflere açılan kapılardan daha geniş ve yüksek tasarlandığı anlaşılmaktadır. (Resim : 3). Güney nef duvarının günümüze daha sağlam ulaşması sayesinde yapının pencere açıklıklarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Stylobat üzerinde izlenen taşıyıcı sistem kalıntıları yapıda sütun yerine kare kesitli payeler kullanıldığını göstermektedir. Yapının zemininin tessera mozaik yer kaplamasıyla kaplandığı, ana giriş kapısında ve güney nef duvarında görülen izlere dayalı olarak duvar Resimlerine sahip olduğu anlaşılmakta ve yapı içinde litürjik mimarî plastik parçalar - levha, baluster, templon arşitravı *etc.*- gözlenmektedir. Akropolis çalışmaları, Phaselis antik kenti Doğu Roma Dönemi yerleşiminin akropolis tepesinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Dr. Erdoğan Aslan ve ekibi tarafından sürdürülen liman araştırmaları, ağırlıklı olarak Merkezi Liman'da ve diğer limanlarda devam ettirilmiştir (Harita :2)³. İlk etapta, kentin kuzey limanında daha önceki yıllarda tespit edilen ve kentin su kemerinin günümüzde sualtında olan ayaklarının olduğu bölümde görülen lahit teknesinin bulunduğu alandan başlayan ve kıyı takibi ile kuzey limanın kuzey kıyısı boyunca İnceburun mevkiine doğru yapılan araştırmada yine kuzeydoğu nekropolis alanından yuvarlanarak sualtında kaldığı anlaşılan çok sayıda lahit teknesi parçası ve bir adet sağlam lahit teknesi tespit edilmiştir. Kent akropolis'inin yer aldığı yarımada'nın güneybatısındaki körfezin doğu kısmında oldukça korunaklı bir konumda bulunan güney liman, doğu-batı uzantılı olarak denizin doldurulmasıyla oluşturulmuş 200 m uzunluğunda ve 50 m genişliğinde bir mendireğe sahiptir. Bu yılki çalışmalarda söz konusu mendirek hattı boyunca 4-18 m derinliğinde değişen alanlar taranmıştır (Resim : 4). Bu alanda form vermeyen çeşitli kap ve pişmiş toprak seramik ve amphora parçalarının yanında bir adet LR1-C tipi amphora parçası, bir tanesi sağlam durumda olan AE 5-6 amphora parçaları ile gövde formu itibarı ile AE 3 tipi amphora olduğu düşünülen bir form tespit edilmiştir (Resim : 5).

³ Merkezi Liman'da sürdürülen çalışmalar için bkz. E. Aslan, "Phaselis Merkezi (Kent) Limanı". *Phaselis II* (2016) 31-47.

Kent suru ile çevrelenmiş ve kulelerle güçlendirilmiş kapanabilir bir liman (λιμὴν κλειστός) olan Merkezi (Kent) Liman'daki çalışmalar, kuzey ve güney mendirekleri, rıhtım ve işlik-atölye-depo alanlarında sürdürülmüştür (Çizim: 3). 7500 m²'lik bir havzaya sahip olduğu tespit edilen liman alanı içerisinde dağınık halde bulunan, gerek liman gerekse mendirek yapılarına ait olduğu düşünülen 1282 adet bloğun krokisi çıkartılmış, total station yardımı ile her bir bloğun koordinatı alınmış ve dijital ortamda işlenerek çizim haline getirilmiştir (Çizim: 3-4). Mendireğin günümüze ulaşan kısmından yapım tekniği ve duvar örgü tekniği anlaşılabilmekte; mendireğin çevresinde sualtında dağınık halde bulunan birçok bloğun mendireğe ait olduğu tespit edilebilmektedir. Buna göre, yaklaşık 27 m uzunluğunda, deniz yönündeki uç bölümü 3.40 m, ana gövdesi yaklaşık 2.50 m genişliğinde ve 0.55 m kotundaki *in-situ* olarak korunmuş olan güney mendireğe ait 400 civarında; güney yönündeki uç bölümü 3.40 m, ana gövdesi yaklaşık 2.70 m genişliğinde ve -0.15 m kotundaki *in-situ* olarak korunmuş olan kuzey mendireğe ait ise 700 civarında blok tespit edilmiştir. Merkezi Liman havzasının güneybatı bölümünde, kentin ana caddesinin kuzey ucunu dik kesen bir duvar yapısı ve gerisinde bir yapı topluluğu bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultulu duvar üzerinde *in-situ* olarak korunmuş toplam 6 adet palamar bağlama babası bulunmaktadır. Mantar biçimli (bollard) bağlama babalarının denize doğru yatay olarak durması ünik bir özellik olarak görülmektedir. Bağlama babalarının bulunduğu duvar yapısı yaklaşık 40 m uzunluğundadır ve bu alanın gemilerin bağlandığı iskele ve gerisindeki yapıların da iskele ile ilişkili yapılar olduğunu göstermektedir. İskele işlevi gören bu alanın gerisinde depo ya da dükkân benzeri mimari yapıların bulunması bu alanın iskeleye yanaşan gemilerin kargolarını boşalttıkları ve Phaselis'ten ihraç edilecek malların gemilere yüklendiği işlevsel bir ticaret alanı olduğunu göstermektedir. Bu alanda görülen duvar işçiliği, duvar örgü tekniği ve kullanılan malzeme, söz konusu iskele ve gerisindeki yapıların, askeri tipte inşa edildiği düşünülen limanın ilk inşasından sonraki dönemde düzenlendiğine işaret etmektedir.

Merkezi Liman havzasının kuzeybatı ve batı bölümde yer alan yapı kalıntılarının işlevleri kazı yapılmadan tam olarak anlaşılamasa da, limanın çevresinde konumlanmış olmaları ve işlik ya da depolama alanı olarak kullanılmış olduklarına işaret eden bulguları ile limana yönelik yapılar olarak düşünülmektedir. Bu alanda

358.....

kimi tek, kimi ise birden çok odadan oluşan 3 kompleks ve bu komplekslere ait odalar dahil toplamda 28 oda tespit edilebilmektedir. Alanda tespit edilen yapılar detaylı olarak tanımlanmış ve çizimleri yapılarak plana işlenmiştir (Çizim: 3).

2015 yılı Phaselis sualtı çalışmaları kapsamında, arkeolojik kültür kalıntılarının araştırılması dışında, sualtı fauna ve florasının tespiti ve sualtı korunum durumunun belirlenmesi yönünde de çalışmalar yürütülmüştür⁴.

Phaselis antik kenti, konumlanışına göre kuzeydoğu, kuzeybatı ve batı olmak üzere üç nekropolis alanına sahiptir. Bu alanlar konum dışında mezar türü ve mezar sayısı gibi unsurlarla da birbirinden ayrılmaktadır. Bu kapsamda kuzeybatı nekropolis'te; lahit, ostothek, khamasorion, anıtsal (oda) mezar ve kaya mezarı olmak üzere toplamda beş mezar türü tespit edilmiştir. Batı nekropolis küçük ölçekli bir gömü alanıdır ve mezar türü olarak yalnızca lahit kullanılmıştır. Kuzeydoğu nekropolis ise kentin en büyük gömü alanıdır ve tespiti yapılan mezar türleri; lahit (semerdamlı, beşik çatılı ve düz damlı gibi çeşitli kapaklarla örtülenler ile hyposorionlu olanlar şeklinde değişik tiplerde bulunmaktadır), *ostothek*, *khamasorion*, anıtsal mezar, tonozlu (örme) oda mezar olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu yılki nekropolis çalışmalarında diğer ikisi yanında, modern yolun etrafında yer alması nedeniyle tahribata açık bir konumda olduğu gözlemlenen kuzeybatı nekropolis üzerine yoğunlaşmıştır. İlk bakışta az sayıda mezarı barındırdığı izlenimi veren bu alanda aslında parçalanmış ve *in-situ* konumundan ayrılmış çok sayıda mezar bulunduğu tespit edilmiştir. Bu alanda yer alan her bir mezarın, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) standartlarında hassas ölçüm yapılmasını sağlayan GNSS (cors) cihazıyla, yerinde koordinatları alınmış (± 2 cm) ve kentin topografik haritasına işlenmesiyle tespit edilen tüm mezar kalıntılarının topografya üzerindeki dağılımı gösterilmiştir. Ayrıca farklı mezar türlerinden seçilen bazı örnekler fotogrametri metodu -*sfm*- uygulanarak dijital koruma/konservasyon altına alınmıştır (Resim : 6).

⁴ Bu konuda bkz. M. Gökoğlu, "Phaselis'in Yeni Konukları ve Phaselislilerin Tüketmediği Balıklar". *Phaselis II* (2016) 1-7.

⁵ B. Gürel'in Kuzeybatı Nekropolis alanına yönelik hazırladığı tez için bkz. B. Gürel, *Phaselis Kuzeybatı Nekropolis: Tipoloji, Belgeleme ve Arşivleme*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2016.

Teritoryumda yürütülen çalışmalar kentin yakın ve uzak periferisinde sürdürülmüştür. Antik Phaselis kentinin yazıtlar aracılığıyla belirlenen teritoryum sınırları kuzeyde Tenedos kentine kadar uzanmaktadır (Harita 3). Bu bakımdan teritoryum çalışmalarına bu yıl, Phaselis teritoryumunda olan Tenedos kentinin konumlandığı Kocaköy ile Gedeller mevkiinden başlanmıştır. Gökdere Vadisi'nin kuzey taraftaki bayır boyunca kalıntıları görünen Kocaköy harabeliğinin kuzeybatısında, Antalya Hurma'dan Altınyaka- Kumluca istikametinde devam eden yolun yukarısında, üç nefli bazilikal plan gösteren yaklaşık 20 m uzunluğunda ve 12 m genişliğinde bir kilise yapısı kaydedilmiştir. Gedeller Köyü arazisinde sürdürülen çalışmalarda ise podyumlu ve semerdam çatılı oldukça sağlam üç adet lahit yerinde incelenmiş ve gerekli tetkikleri yapılmıştır. Teritoryum çalışmalarında ikinci çalışma alanı olarak Tahtalı, Teke ve Kavak dağları arasındaki dağ çanağı üzerinde konumlanan Gedelma/Güneşli ve çevresi (Bölücekaş, Ovacık, Gökburun ve Beşiktaş mevkiileri) belirlenmiş ve bu alanlarda saptanan taşınmaz kültür varlıklarının (teras yapıları, çiftlik yerleşimleri, sarnıçlar, suyolları, antik yol kalıntıları, lahitler *etc.*) da *GPS* koordinatları alınarak veri tabanımıza işlenmiştir.

Phaselis kentinin su ihtiyacının nasıl karşılandığının tespit edilmesine yönelik Dr. Mehmet Kürkçü tarafından gerek kent içinde gerekse teritoryumda çalışmalar yürütülmüştür⁶. Akropolis'te yer alan sarnıçların tespit, tanım, çizim, plan ve tipolojilerinin yapıpı topografik haritamıza aktarılması çalışmaları başlatılmış ve bu bağlamda bu yıl için 8'i akropolis falezinin doğal nedenlerle (heyelan, deprem, tsunami/dalgalar) yıkılan batı bölümünde olmak üzere toplam 27 sarnıç tespit edilerek kayda alınmıştır. Söz konusu sarnıçların tamamının duvarları pembemsi hidrolik bir sıvayla kaplıdır. Teritoryumda yürütülen hidrografi çalışmalarında ise kentin ana su kaynağını oluşturduğu düşünülen ve Sıtma Pınarı ile Teleferik Alt İstasyonu arasında yer alan arazideki su kaynaklarının bulunması ve suyoluna ait kalıntıların incelenmesine yoğunlaşmıştır.

Epigrafi çalışmaları ise dört aşamalı devam ettirilmiştir. İlk aşamada akropolis'te bir yazıt; kent içinde ise dört fragman belgelenmiş ve bilgi kartlarına geçi-

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kürkçü, "Phaselis Su Sistemleri 2015". *Phaselis II* (2016) 103-121.

rilmiştir. İkinci aşamada kent teritoryumunun Antalya yönündeki kuzey sınırlarını belirlemek üzere Gedeller ve Kocaköy mevkilerinde çalışmalar sürdürülmüştür. Zira Gedeller'in 4 km kuzeydoğusunda, Gökdere'nin Kocaköy arazisi içinde bulunan mezar yazıtları, Phaselis teritoryumunun kuzey sınırının Antalya'nın 4 km batısındaki Arapsuyu kalıntılarına yerleştirilen Tenedos'a kadar uzandığını göstermektedir. Bu bağlamda yürütülen çalışmalarda beş adet mezar yazıtı tespit edilmiş ve kayda geçirilmiştir. Devamında ise, kent teritoryumunun kuzey ve batı sınırlarında konumlanan Kocaköy, Gedeller, Gedelma, Bölücekaş Tepesi, Beşiktaş ve Yaylakuzdere mevkilerinde çalışılmıştır. Phaselis'in batı sınırında yer alan Bölücekaş Tepesi'nde bir eksedra mezar üzerinde 1 satırı korunmuş bir mezar yazıtı; Beşiktaş mevkiinde, oldukça nitelikli semerdam kapaklı lahit üzerinde bir mezar yazıtı tespit edilmiştir. Gedelma'nın 4,5 km güneybatısında konumlanan Yaylakuzdere'de yürütülen çalışmalarda ise Hellenistik Dönem harf karakterleri gösteren iki yazıt parçası bulunmuş ve kayda geçirilmiştir. Phaselis epigrafi araştırmalarının üçüncü ve dördüncü aşamalarında yazıt okumada karşılaşılan sorunların çözümünde yeni teknolojilerin kullanımına yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Bu bakımdan geçen yıl itibari ile başlatılan *RTI* çalışmalarına bu yıl da devam edilmiş; bunun yanında bu yıl itibari ile *SFM fotogrametri*, *3D* fotoğraflama, lazer scanning ve estampaj üzerinden tarayıcıyla 3 boyutlu görünüm alma gibi teknikler de epigrafi çalışmalarına dâhil edilmiştir (Resim : 7 - 8)⁷. Böylelikle yazıtların, belgeleme, korunma, tespit, tanımlama ve *corrigendum-addendum*'ları yapılabilecektir. Veriler ayrıca *CBS* üzerinde Phaselis topografik haritamıza da işlenmeye başlanmıştır.

Kent ve hinterlandında sürdürülen çevresel ekolojik, arkeo-botanik ve flora-fauna çalışmaları kapsamında ise Phaselis antik kentinin ekonomisi, tarım alanları, üretim potansiyeli, bitki örtüsü, bahçecilik (zeytin/şarap üretimi)-kuru tarım (buğday/arpa) ilişkisi, toprak yapısı, hayvan (büyük/küçük baş) yetiştirme olanakları, topografik yapısının ve bitki örtüsünün kente sağladığı yarar/zarar ilişkisi, zaman içinde değişen çevre-ekoloji ilişkisi, zaman içinde değişen iklim koşullarının bölgenin ithalat/ihracat hacmine etkileri gibi konular üzerinde bilgi/veri toplanmasına

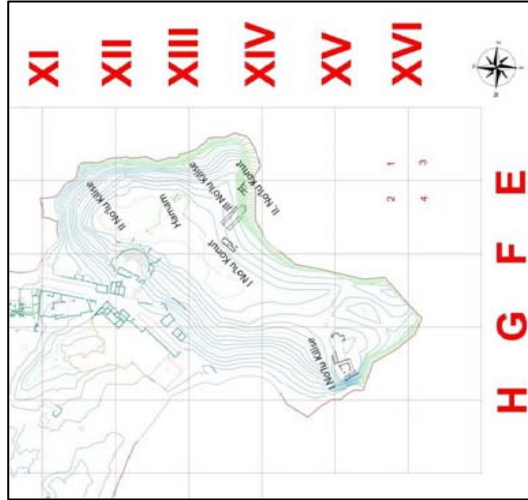
⁷ A. Akçay'ın, Phaselis'te yürütülen *RTI* ve fotogrametri çalışmaları kapsamında hazırladığı tez için bkz. A. Akçay, *Kültürel Miras Araştırmalarında Kullanılan Yeni Teknolojik Yaklaşımlar: Phaselis Yazıtları Örneği*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2016.

devam edilmiştir. İklim koşulları ve sedimantasyon sonucu kentin lagününün dolmasının kentin ekonomisine olan yansımaları üzerine veriler derlenmiş ve vektörel çalışmalar kapsamında bunun kent üzerinde ne gibi salgın hastalıklara sebebiyet vereceği üzerine çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. Ayrıca Phaselis kent merkezi ve teritoryumundaki arkeolojik malzeme üzerinde yetişen mantar ve likenler üzerine incelemeler/araştırmalar sürdürülmüştür.

Son olarak bu sene itibariyle kentin alan yönetim planının hazırlanmasına başlanmış ve günümüzde Phaselis kıyılarının, limanlarının fiziksel, gerçek ve etkin taşıma kapasitelerinin hesaplanması, kültürel miras araştırmaları, kentin sit alanlarının arkeolojik buluntular temelinde geliştirilerek koruma ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda kayda değer adımlar atılmış ve olumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Phaselis ve teritoryumunda 2015 yılında gerçekleştirdiğimiz disiplinlerarası çalışmalara ait raporlara ve konuya ilişkin makalelere Phaselis Araştırmaları web sitesi (www.phaselis.org) ve elektronik olarak yayınlanan *PHASELIS* Dergisi'nden (<http://journal.phaselis.org/>) ulaşılabilir.

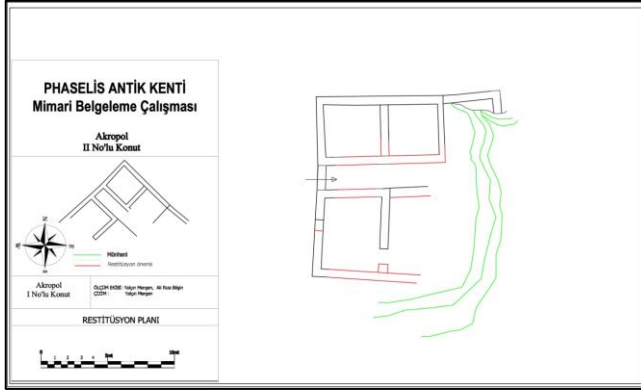
⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. M. S. Taylan – D. Şirin, “Phaselis Antik Kenti Orthoptera (Insecta) Faunası I”. *Phaselis II* (2016) 49-56; R. S. Göktürk, “Phaselis Antik Kenti Florası II”. *Phaselis II* (2016) 57-101; M. Yavuz – M. R. Tunç, “Phaselis Antik Kenti Ve Yakın Çevresinin Memeli Faunası: 2014-2015 Yılları Çalışmaları”. *Phaselis II* (2016) (yayın aşamasında).

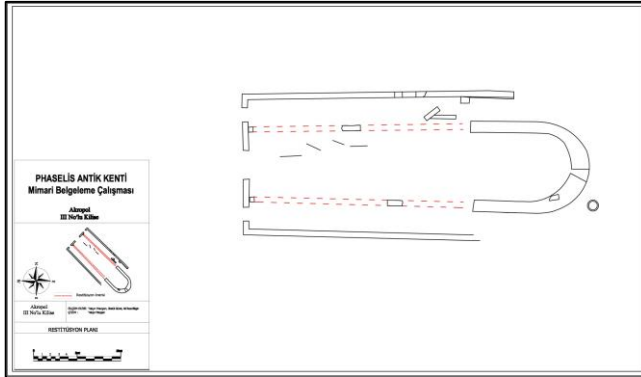
Harita 1: Phaselis Akropolis'i ve Çalışmaların Yürütüldüğü Sektörler (Y. Mergen)

Resim 1: 1 no.lu Konut Giriş Mekanı İç Cephe.

Çizim 1: 2 no.lu Konutun Restitüsyon Planı (Y. Mergen)

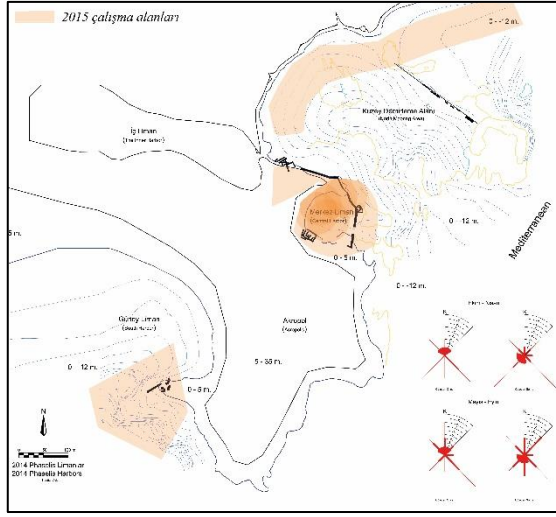
Çizim 2: 3 no.lu Kilisenin Restitüsyon Planı (Y. Mergen)

Resim 2: Hamam, Sıcaklık Bölümü

Resim 3: 2 no.lu Kilisenin Atrium ile Naos'u Arasındaki Ana Kapı Girişi

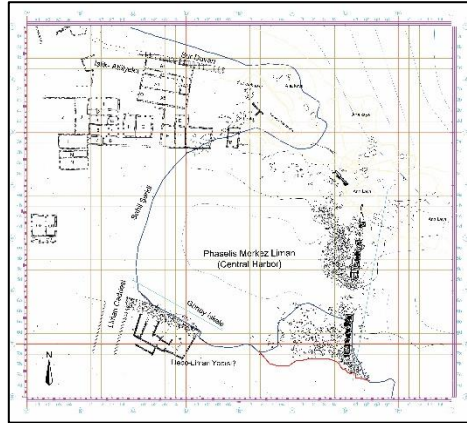
Harita 2: Phaselis Limanları ve Sualtı Araştırma Alanları (E. Aslan)

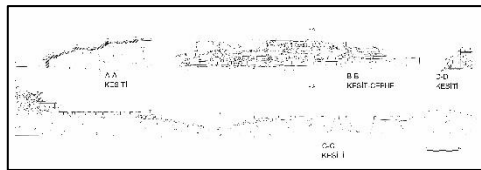
Resim 4: Phaselis Güney Liman Mendereği Sualtı Görünümü

Resim 5: AE 5-6 Amphorası

Çizim 3: Mendirekleri, Rıhtımı ve İşlik-Atölye-Depo Yapıları ile Merkezi Liman (E. Aslan)

Çizim 4: Merkezi Liman Alanı (E. Aslan)

Resim 6: Düz Damlı Lahit Fotogrametrisi (A. Akçay)

Harita 3: Phaselis Teritoryum Sınırlarını Gösterir Harita

Resim 7: Epigrafi Çalışmalarında RTI Uygulaması

Resim 8: Epigrafi Çalışmalarında Laser Scanner ile Tarama

İSTANBUL TARİHÖNCESİ ARAŞTIRMALARININ 2007-2015 YILLARI ARASI SONUÇLARI

ıŞengül G. AYDINGÜN

İstanbul'un iki kıtanın birleşme noktalarından birinde olan stratejik konumu onu hep çekici kılmıştır. Kentin doğusu Anadolu/Asya, batısı ise Trakya/Avrupa coğrafyasına dahildir. İstanbul sadece doğu -batı yöndeki karayolu hareketinin değil, kuzey -güney aksında deniz yolunun da kesişme noktasındadır. Marmara denizinin Karadeniz'le bulunduğu İstanbul Boğazı aynı zamanda çok eski çağlardan beri kullanıldığı bilinen Kuzey Avrupa'nın Baltık denizi kıyılarından değişik akarsularla Avrupa'nın içlerine ilerleyerek Tuna nehri ile Karadeniz'e kavuşan suyollarının Ege denizine açıldığı önemli bir coğrafya üzerindedir. İki ayrı denizin sağladığı değişik iklim sistemi ve rüzgârlar sayesinde oluşan ılıman havası bölgenin yaşam kalitesini artırmaktadır. Anadolu kıyılarından Boğaz'ın geçişi sonrasında ulaşılan Trakya, doğal engeller ile parçalanmadığından Asya ile Avrupa kıtası arasında en kolay geçişi sağlayan bölgedir. İstanbul Trakya'sının tarım ve çiftçiliğe uygun, su kaynakları bol arazileri, su ve kara av hayvanlarının zengin çeşitliliği göz önüne alındığında yüz binlerce yıldan beri insanlığın yaşam için seçtiği bir bölge olmasına şaşırılmamalıdır. Ancak, İstanbul'un özellikle tarihöncesi çağları kapsayan dönemler hakkında bilgilerimiz çok azdır. 800.000/600.000 bin yıldan beri yaşam izleri veren Yarımburgaz mağarası, yanında Anadolu yakasında Fikirtepe ve Pendik yerleşimleri ve son yıllarda Avrupa yakasında Marmaray Yenikapı kazıları ile ortaya çıkarılan M.Ö 6500-5500'lü yıllara ait Neolitik- Kalkolitik Döneme ait veriler bir nebze olsun İstanbul'un dip tarihine ışık tutmuştur.

M.Ö. 5500 ile Megaralı Kolonistlerin öykülerinin anlatıldığı M.Ö. 668/667 yılları arasındaki uzun bir zaman dilimini dolduracak yeterli veriler kent kronolojisinin en büyük sorunlarından biri olmuştur. Özellikle M.Ö. 3. bin sonunda başlayan Batı Anadolu- Mezopotamya ilişkilerine İstanbul Trakya'sını da dahil edecek kanıtların

ı Doç. Dr. Şengül G. AYDINGÜN, (Araştırma Başkanı) Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya ABD Başkanı, 41380-İzmit /Kocaeli/TÜRKİYE. sengulaydingun@kocaeli.edu.tr

yoksunluğu ve M.Ö. 2. bin de Anadolu ve çevresinde Asur, Hitit, Arzawa, Miken, Mısır gibi Akdeniz ve Ege'de büyük devletlerin ve imparatorlukların ortaya çıkıp, çıkar bölgelerini genişletmeye çalıştığı bir dönemde, ne İstanbul ne de yakın çevresinde herhangi bir yerleşim izinin bulunmamış olması şaşırtıcı bir durum olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında A. Müfit Mansel tarafından başlatılan Trakya'nın tarihöncesi kazı ve araştırmaları İstanbul dışında yürütülmüştür. 1960'lı yıllarda James Mellaart ve David French İstanbul'un batısının tarih öncesiyle ilgili yüzey araştırmaları yapmışlardır. Müzenin araştırmaları da kısıtlı bir biçimde yürütülmüştür. Mehmet Özdoğan'ın 1978 yılından itibaren başlattığı arkeolojik Marmara Bölgesi yüzey araştırmaları sırasında İstanbul'un dış çeperi de taranmıştır. Özdoğan, Trakya'nın kültür tarihinin kronolojik boşluk sorunu sorgulamakta ve bunların çözümüne ait yaklaşımlar önermektedir. Sorunların çözümü arasında jeolojik, jeomorfolojik inceleme ve değerlendirmelere ağırlık verilmiştir. Özdoğan ve ekibinin Fen Bilimleri yardımıyla İstanbul'un da içinde bulunduğu Trakya- Marmara bölgesinin doğal çevre koşullarının gelişimi ve bu verilere göre değerlendirmesi alanında bir ilktir. İstanbul ve Trakya'nın MÖ. 3 bin ile MÖ. 2 bin sonu arasındaki kültürel boşluk sorununun jeomorfolojik değişimlerle açıklanabileceği görüşü hakim olmuştur. Özdoğan ve ekibinin 2000'li yıllara kadar yürüttüğü Marmara bölgesi yüzey araştırmaları, dışında 2007 yılında ekibimizce başlatılan araştırmaların uzun yıllara dayalı olarak yürütülmesi planlanmıştır. İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları (İTA projesi) geniş ölçekte yapılan araştırmalarla pek çok arkeolojik noktanın gözden kaçabildiğini, küçük ölçekte ancak yoğun çalışmalarla kazı yapılmadan da eksik bilgilerin tamamlanabileceğini göstermiştir.

İstanbul Tarihöncesi Projesi, araştırmalarının ana amacı, İstanbul'un Tarih Öncesi kronolojisinde bulunan büyük boşlukların doldurulmasına katkı sunmaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kocaeli Üniversitesi adına 2007 yılında başlayan arkeolojik çalışmalar, hem kara, hem de kıyılarda su altı çalışması olarak uluslararası bilim insanlarının katılımıyla yürütülmektedir. İTA Projesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünce Proje No: YA013401 olarak numaralandırılmıştır.

İstanbul Tarihöncesi Araştırmaları yukarıda da belirtildiği gibi, geçmişte yapılan yüzey araştırmalarından farklı olarak geniş ölçekte değil, mikro ölçekte yoğun taramalarla yürütülmektedir. Avrupa yakasındaki yirmi dört ilçeden, yedi ilçe pilot olarak seçilmiş bu ilçelere bağlı ve 41 köy yoğun olarak taranmıştır. Veri yoğunluğuna göre, bazı ilçe ve köyler bir kaç yıl üst üste incelenmiştir. Diğer ilçelerin taranması gelecek yıllarda devam edecektir. Ancak, İstanbul gibi dünyanın en büyük metropollerinden biri haline gelmiş çevresi ile birlikte 20 Milyonu aşmış nüfusuyla hızla genişleyen ve büyüyen kentin yapılaşma hızı da inanılmazdır. İstanbul'un batı yakasında planlanan Yeni Havaalanı, Üçüncü Köprü ulaşım hattı ve Kanal İstanbul gibi mega projeler yanında bir kaç milyonluk yeni konut planlanması göz önüne alındığında arkeolojik kültür varlıklarına ait bilgi ve belge toplama konusunda geç kalınacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle İstanbul'un dış çeperindeki ilçelerde geriye kalan son arkeolojik kanıtların hızla kaydedilmesi gerekliliği fark edilerek 2014 yılından itibaren ekibimizden Emre Göldoğan Başkanlığında ikinci bir araştırma grubunun daha aynı bölgelerde çalışma yapmasında yarar görülmüş ve Araştırma Başkanlığımızca Kültür ve Turizm Bakanlığına bu konuda uygun görüş yazılarak İSTYA Projesi başlatılmıştır. Böylece aynı anda ve bölgede iki proje yürütülerek birisinin gözünden kaçan kültür varlığı diğer ekip tarafından fark edilerek, Bakanlığa bildirilmekte ve İstanbul'un arkeolojisinin kalabilmiş son verileri toparlanmaya çalışılırken, diğer yandan tahribatlar bildirilmektedir.

İTA projesi olarak yapılan yayınlar www.bathonea.org/yayinlar web sayfasından takip edilebilmektedir. Yüzey araştırmalarımıza Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevlendirdiği, Bakanlık Temsilcileri olarak 2007 ve 2010 yıllarında Müjgan Harmankaya, 2008 yılında Demet Göçer, 2009 yılında Selvet Karamahmut, 2011 yılında Nevruz Esmâ İnce, 2012 yılında H. Ersin Atakal, 2013 yılında Şükrü Akbulut, 2014 yılında Semra Yıldırım, 2015 yılında Elif

Kavas katılmışlardır. Genel Müdürlüğe ve temsilcilerimize araştırmalarımıza verdikleri destekten ve uyumlu beraberlikten ötürü çok teşekkür ederiz².

İstanbul'un dip tarihiyle ilgili yukarıda belirtilen sorunlardan yola çıkılarak yapılan araştırmalara, Avrupa yakasında; Avcılar, Küçükçekmece, Silivri, Çatalca, Başakşehir, Beylikdüzü, Arnavutköy ilçelerinde, ilk kez tespit edilen ya da bilinen durumlara ek bilgi sağlayan yeni arkeolojik veriler ele geçmiştir. Araştırma sonuçlarımızı yıllık raporlar halinde yayınlanmak yerine, içeriklerine göre değerlendirerek özel konular halinde yayınlanması tercih edilmiştir³. Yıllar içerisinde bilgi bütünlüğünün oluşturulmasıyla İstanbul'un tarih öncesindeki kronolojik boşlukların tamamlanabileceği ortaya çıkmıştır. Toplu ve detaylı bir yayın çalışması öncesinde, araştırma sonuçlarımızın İstanbul'a katkıları bu makalede kısaca tanıtılacaktır.

1- En eski sonuçlar Küçükçekmece Göl Havzası'nın Avcılar kıyılarında Firuzköy mevkiinde ele geçmiştir. Marmara Denizi'nden ince bir kıyı kordonuyla ayrılan, suyu az tuzlu, göl havzasının, tarihin en erken dönemlerinden beri insanların yerleşme için aradıkları özelliklere sahip olduğu göz önüne alınarak, önce yüzey araştırmalarına, sonra da kazılarına başlanan Küçükçekmece Gölü Havzası'nda, çok erken dönemlerden itibaren yerleşimlerin olduğu, arkeolojik verilerle ortaya çıkmaya başlamıştır. Küçükçekmece Gölü Havzası'nda en eski insanlık izlerini barındıran Yarımburgaz mağarasının 1,5 km güneyinde yer alan ve hâlen tarımsal alan olarak kullanılan Firuzköy Yarımadası üzerinde, Alt Paleolitikten Neolitiğe kadar, tarih öncesi döneme ait taş alet atölyesinin varlığından söz edebiliriz. Yüz binlerce yıl kullanıldığı anlaşılan atölyede çaytaşı aletler, yontuk çakıllar, satırlar, iki yüzeyliler⁴, sürtme taş aletler, mikrolitler, tarımsal faaliyetlerin ilk aletleri olan çakmaktaşıdan “naviform” biçimli gelişkin kesiciler, uçlar, çekirdekler bulunmuştur (Resim: 1).

² Araştırmalarımıza 2007- 2015 yılları arasında Silivri, Çatalca, Avcılar, Küçükçekmece, Başakşehir, ilçe Belediye Başkanları ve Kaymakamları destek vermişlerdir. Ayrıca, Altaş Liman İşletmeleri, Marport, Elkenz, Boeing, Henkel, Unilever gibi firmalar aynı yardımda bulunmuşlardır. Çatalca Kültür ve Turizm Derneği üyeleri ve Anadolu Speleoloji Grubu, muhtarlar, balıkçılar ve çobanlar faaliyetlerimizde yol gösterici olmuşlardır. Tüm kurum ve kişilere çok teşekkür ederiz.

³ İTA projesi yayınları olarak bilim heyetimizce 2015 yılı itibarıyla 26 adet uluslararası ve ulusal yayın hazırlanmıştır. Bu yayınlar için Bkz. www.bathonea.org

⁴ Aydingün 2013:55-56.

Çanak Çömlek Öncesi Neolitik B olarak tanımlanan (MÖ 7500-6000) dönemin önemli buluntuları, üretim tekniği açısından “naviform” biçimli olarak adlandırılmakta, Ön Asya’da çanak çömlek üretimine başlanılmadan önce, bu tür aletler sayesinde tarımsal ekonominin geliştiği kabul edilmektedir. Buluntular, Ön Asya dışında Avrupa topraklarında ilk kez ele geçen naviform biçimli aletler olduğundan, Avrupa Neolitizi’nde, Çanak Çömlek Öncesi’nin bulunduğu dair en erken kanıtlar olma özelliği taşımaktadır.⁶

2- Çanak Çömlekli Neolitik ve Kalkolitik döneme (MÖ 6000-3500/3200) ait veriler, yine göl kenarında Firuzköy’de tesadüfen açılan su kuyularından çıkan el yapımı koyu renkli, mika katkılı, ince cidarlı seramikler sayesinde anlaşılmıştır.⁷ İlk tarımsal faaliyetlerin ardından, insan hayatına, pişmiş topraktan çanak çömlek üretiminin de girdiğini gösteren bu seramik parçaları, Yenikapı ve Yarımburgaz kazılarında bilinen örneklerle benzetilmektedirler.

3- İstanbul’un Erken Tunç Çağı’na (MÖ. 3200-2000) ait arkeolojik yerleşmelerinin çoğunun, yükselen deniz seviyeleri altında kaldığı sanılmaktadır.⁸ Silivri ilçesinin kıyı yerleşimi olan ve İstanbul’un batısında son kalan höyük olan Selimpaşa höyüğünde, Erken Tunç Çağı’nın varlığı bilinmektedir.⁹ Araştırma ekibinin 2008 ve 2009 yıllarında yaptığı çalışmalarda; höyükte Erken Tunç Çağı I ve II - III dönemlerine ait seramik parçaları, el baltası ve bikonik ağırşak parçası bulmuştur. Ayrıca höyük yüzeyinde yapılan jeofizik taramalarla höyüğün yukarı ve aşağı şehir olarak planlandığı anlaşılmaktadır (Resim: 2).¹⁰

4- MÖ. 2. bine ait veriler İTA projesinin kazı çalışması olarak devam eden Küçükçekmece Göl Havzası Bathonea kazılarında gelmiştir. 2013 ve 2015 yılı

⁵ Quintero-Wilke, 1995: 19.

⁶ Aydıngün, 2007:11-23; Aydıngün 2009b:154-157; Aydıngün, 2009a:320; Aydıngün 2010: 59-68.

⁷ Aydıngün, 2009b:154-157; Aydıngün, 2010a:76-84.

⁸ Özdoğan, 2011: 219-229; Özdoğan, 2007: 203-214.

⁹ Selimpaşa höyükte ilk kez D. French bilimsel incelemeler yapmıştır. D. French, 1965:34-39, ardından Özdoğan tarafından bilimsel incelemeler yapılmıştır. Özdoğan, 1983:21-58.

¹⁰ İTA projesi kapsamında Aydıngün ve ekibi incelemelerde bulunmuştur. Heyd-Aydingün-Güldoğan., 2010: 553-570; Aydıngün vd., 2010: 273-288; Aydıngün vd., 2014: 47-54

kazılarında ele geçen iki adet Erken Hitit stilinde demir heykelcik ile bir adet kurşun geyik üzerinde duran tanrıça figürini, yanında pek çok metal kapların taklitlerini andıran, hızlı dönen çarkta yapılmış, içerisinde tanecik boyutlarında taşçık ve mika katkılı ince kırmızı hamurlu, kırmızı parlak astarlı, üzeri dikey olarak boya-banyo-şeritlerle açkılanmış, ince cidarlı, testi parçaları ve kulplar (Resim: 3), İstanbul'un Anadolu ile bağlantısını göstermektedir. Ayrıca, MÖ. 2. binin ilk yarısında Kıbrıs'ın yerel seramiği olarak bilinen, oldukça tanımlı beyaz astarlı bir Kıbrıs seramik parçası İstanbul'un tarihsel kronolojisindeki boşlukları kapatmaya başlamıştır (Resim: 4)¹¹.

5- İTA projesi kapsamında yapılan araştırmalardan elde edilen en dikkat çekici veriler Erken Demir Çağına (MÖ 1200/1180-850) aittir. MÖ 1200/1180'lerde başlayıp kısa sürede Doğu Akdeniz'deki uygarlıkların çöküşüyle ilgili olayların sebebi olarak kabul edilen deniz ve kara kavimlerinin göçlerinin en önemli belirtileri, bu halklara atfedilen özel tipteki seramikleridir. Coarse ware/Balkan Kaba Malları ile Buckel/Yumrucuklu seramikler Balkan kökenli kara halklarını belirlerken, Geç Hellas III C seramikleri, deniz halklarına atfedilir. Deniz halklarından tamamen farklı ve daha çok kara ile ilişkili Kuzey Balkan kökenli Trak/Frig halkına atfedilen Balkan Kaba seramiklerine, İstanbul'un Trakya kesimindeki Silivri ve Çatalca, Avcılar, Küçükçekmece ilçelerindeki arazilerde ve yerleşimlerinde araştırmalar sırasında sıkça rastlanmıştır. Yüzey araştırmalarında tespit edilen Balkan Kaba malları yanında (Resim: 5), Trak/Frig kavimlerinin ana yurtları olan Balkanlar'daki örneklerine benzeyen kör kapılı kayalara oyulmuş açık hava kült alanları (Resim: 6), üç basamaklı kült alanları (Resim: 7), kült kuyuları (Resim 8), sıvı kanalları, dağılmış megalitikler (Resim: 9), tümölüsler, maden cürufları ve Çakıl köyünün güneyindeki dağlık alanda eski bir demir maden ocağına ait kalıntılardan oluşan arkeolojik veriler, Antik Çağ yazarlarının anlatımlarındaki Trak/Frig kavimlerinin İstanbul Boğazı üzerinden geçişini belirginleştirmiştir.¹²

111954 yılında İstanbul Çarşıkapı'da ele geçen bir seramik parçası M.Ö. 2 bin Kıbrıs seramiğine benzetilmektedir. Ancak bu testi parçasını ilk inceleyen T. Özgüç, Kıbrıs etkisinde üretilmiş yerel bir eser olabileceğini belirtilmiştir Fıratlı, 1958: 29-30. Ş. Dönmez tarafından da bu görüşe doğrulanmaktadır, Dönmez 2004: 44; 2006:242 .

¹² Aydıngün- Aydıngün, 2013: 65-78.

6- İstanbul ve çevresi Orta Demir Çağında artık antik yazarlar tarafından yazıya geçirilerek tarihi devirlere girmiştir. Bir kaç satır da olsa verilen yer adları, kısa coğrafi anlatımlar yeterli olmasa da İstanbul'a ait ilk yazılı kayıtlar olmaları açısından oldukça önemlidir. İstanbul çevresindeki pek çok yerin bu çağlarda yaşamış gezgin coğrafyacı-tarihçi yazarlar tarafından atlandığı görülmektedir. Büyükçekmece Gölünün kuzeyindeki Çatalca İnceğiz Mağaralarının üstündeki yoğun buluntular, kült alanları, nekropol alanı hiç bir antik yazar tarafından söz edilmeyen yerlerden birisidir. İnceğiz Nekropolündeki mezarların kazılarında¹³ Klasik-Helenistik Çağlar arasına bölgenin tarihlenebildiği görülmüştür. Ancak aradan geçen zaman içinde devam etmeyen kazılar nedeniyle nekropol alanında çok sayıda amphora kulpları, firnslı kaplar (Resim: 10), lekytoslar, kantaroslar , skyposlara (Resim: 11) ve kaselere(Resim: 12) ait kırık seramik parçaları bölgede kaçak kazı yapanlar tarafından ortaya saçılmıştır. İnceğiz Nekropolü olarak tanımlanan bölgenin jeomorfolojisi, kaya oyma biçimleri dikkate alınarak kült amaçlı kullanılan bir merkez olduğu tespit edilmiştir. Kayaya oyma kuyulardan ve yer altı yapılarında¹⁴ ele geçen el yapımı, siyah ya da koyu açıkli aplike parmak baskılı seramik parçaları kült merkezinin Erken Demir çağından itibaren kullanıldığını, ancak Orta Demir çağa tarihlenebilen malzemenin yoğunluğundan M.Ö. 6-4. yüzyıllarda yoğun bir biçimde iskan ve kültel törenlerin uygulandığını göstermektedir.

7- İTA projesi çalışmaları kapsamında İstanbul'un Tarihi Çağlarını kapsayan Helenistik-Roma dönemine katkı sunacak yeni veriler olarak, Beylikdüzü ilçesinin kıyılarında Angurina antik limanına ait olabilecek kalıntılar¹⁵ önemlidir.

8- Antik kayıtlarda ve ortaçağ haritalarında geçmesine rağmen yeri tam olarak tespit edilememiş Phylia limanına ait olabilecek kalıntılar ile seramik parçalarının bulunduğu Arnavutköy- Karaburun'un batısında yer alan küçük koyda tespit edilmiştir (Resim: 13).

9- Büyükçekmece'deki yüzey araştırmalarında prehistorik kalıntılar dışında, göl ile deniz arasındaki lagün hattının iç kıyılarında antik kayıtlarda söz edilen Helenistik yerleşme Athyra'a ait antik liman seti, mimari kalıntılar, mezar stelleri (Resim: 14), pek

¹³ İnceğiz Nekropolü İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından 1992-1995 yılları arasında yürütülmüştür.Bkz.Pasinli vd., 1994;1995;1996;1997.

¹⁴ Aydıngün vd., 2015: 115-126.

¹⁵ Öniz -Kaya- Aydıngün, 2014: 179-184.

çok seramik parçası ve sikke bulunarak arkeolojik olarak Athyra'nın varlığına dair kanıtlar çoğalmıştır¹⁶.

10- Başakşehir İlçesi sınırlarında TEM otoyolu arkasında yer alan Geç Antik Çağa (IV-VI.) yüzyıllara tarihlenen üç gözlü taş köprünün de araştırmanın İstanbul kent tarihine katkıları arasında sayılması gerekir. Her iki yapı, İstanbul I. Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'na tescil ettirilerek İstanbul'a kazandırılmıştır .

11- İTA projesi kapsamında Marmara ve Karadeniz kıyıları Sualtı ekibi tarafından araştırılmaktadır. Ayrıca, Büyükçekmece ve Küçükçekmece Lagün göllerindeki sualtı araştırmalarıyla limanlar, taş iskeleler, liman yolları antik fener kalıntısı ve yapıları tespit edilmiştir¹⁷ (Resim:15). Bu çalışmalar sonucunda Küçükçekmece Göl Havzasında Bathonea Arkeolojik kazıları 2009 yılında başlamıştır¹⁸.

İstanbul Tarihöncesi Araştırmalarının kent tarihine gelecek yıllarda yeni bilgiler sunmaya devam edeceği umuduyla çalışmalarımız devam edecektir.

KAYNAKÇA

AYDINGÜN, Ş., 2007, "A New Prehistoric Settlement near Küçükçekmece Lake in Istanbul; Avcılar-Firuzkoy", *Boletín de la Asociacion Espanola de Orientalistas (BAEO)*, XLIII: 11-23.

AYDINGÜN, Ş., 2009a, "Early Neolithic Discoveries at İstanbul", *Antiquity*, 83: 320, <http://ac.uk/projgall/aydingun/>

AYDINGÜN, Ş., 2009b "Some Remarkable Prehistoric Finds at Istanbul Küçükçekmece" *XII Symposium on Mediterranean Archaeology (SOMA 2008)*, Eastern Mediterranean University/Famagusta, TRN Cyprus, SOMA 2008 British Archaeological Research International (BAR) Series, London, 154-157.

¹⁶ Aydingün- Aydingün-Özdemir 2015:1-12.

¹⁷ Aydingün-Öniz 2008:38-47; Aydingün- Öniz, 2009d:8-21; Aydingün, 2009c:251-363; Aydingün 2010b:171-176

¹⁸ Bathonea kazıları tüm yayınlar için bkz. www.bathonea.org/yayinlar

AYDINGÜN, Ş., 2009c, "Küçükçekmece Gölünde Arkeolojik Araştırmalar", *Çekme-i Sağır Dünden Bugüne Küçükçekmece*, Küçükçekmece Belediyesi, İstanbul 251-263.

AYDINGÜN, Ş., 2010, "A Group Stone Tool of the Küçükçekmece Lake", *4th International Symposium on Underwater Research, Eastern Mediterranean University*, 18-20 March TRN Cyprus 2010, 59-68.

AYDINGÜN, Ş., 2010a, "İstanbul Prehistoric Survey in 2007 Season", *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, May, 5th-10th 2008, "Sapienza" - Università di Roma, Italy, 76-84.

AYDINGÜN, Ş., 2010b "Küçükçekmece Gölü Antik Feneri ve Limanları", Uluslar arası Deniz Fenerleri Sempozyumu, Şile Fenerinin 150. Yılı Kutlamaları 12-13 Haziran 2010, 171-176.

AYDINGÜN, Ş., 2013, İstanbul'un Avrupa Yakasından Paleolitik Çağ'a Ait "İki Yüzeyle alet" *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 2: 55-56.

AYDINGÜN, Ş., H. AYDINGÜN, 2013, "Erken Demir Çağ'da "İstanbul Boğazı" Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Anadolu'ya Geçişine Ait İlk Bulgular" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 142:65-78.

AYDINGÜN, Ş. G., H. AYDINGÜN, O. ÖZDEMİR, 2015, "Athyra'ya Dair Arkeolojik Bulgular Büyükçekmece Araştırmaları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 150:1-12.

AYDINGÜN, Ş., A. H. EĞİLMEZ, H. AYDINGÜN, İ. GÜRBÜZ, G. GÜRBÜZ, M. ALBUKREK, G. KÜÇÜKALİ, E. KURUÇAYIRLI, B. ERDEM, "İstanbul Çatalca/İncegiz- Maltepe'deki Yer Altı Yapıları", 2015, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 149 :115-126.

AYDINGÜN, Ş., V. HEYD, H. ÖNİZ, E. GÜLDOĞAN, 2014, "İstanbul Tarih Öncesi Araştırmalarından Tunç Çağı Verileri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 145: 21-34 .

AYDINGÜN, Ş., V. HEYD, E. GÜLDOĞAN, H. ÖNİZ, 2014, "İstanbul'un Batısında Kalan Son Höyük: Selimpaşa- The Last Mound in the West of İstanbul: Selimpaşa", *Armizzi Engin Özgen'e Armağan- Studies in Honor of Engin Özgen*, Ankara, 47-54.

AYDINGÜN, Ş., E. GÜLDOĞAN, V.HEYD, H.ÖNİZ, 2010,“2008 Yılı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Yüzey Araştırması”, 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII-3:273-288.

AYDINGÜN, Ş., H. ÖNİZ, 2008, "İstanbul Küçükçekmece Gölü Arkeolojik Tespit Çalışmaları",12. *Sualtı Bilim ve Teknolojileri Toplantısı*, SBT'o8 *Bildiriler Kitabı*, 38-47.

AYDINGÜN, Ş., H. ÖNİZ, 2009d, "Istanbul-Kucukcekmece Lake and River Basin Archaeological Ruins", 3rd *International Symposium on Underwater Research*, 8-21

DÖNMEZ, Ş., 2004. “Protohistorik Çağ’da Haliç ve Tarihi Yarımada” *Dünü ve Bugünü ile Haliç, Sempozyum Bildirileri 22-23 Mayıs 2003*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 41-55.

DÖNMEZ, Ş., 2006. “The Prehistory of The Istanbul Region: A Survey”, *Ancient Near Eastern Studies Journal*, 43: 239-264.

FRENCH, D., 1965, “Recent Archaeological Research in Turkey Surface Finds from Various Sites”, *Anatolian Studies*, 15: 34-39

FIRATLI, N. 1958, "Çarşıkapı'da Bulunan Prehistorik Keramik/ The Prehistoric Pottery Found at Çarşıkapı- Müzeden ve İstanbul'dan Haberler", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı/Annual of the Archaeological Museums of İstanbul*, 8:29-30/74.

HEYD, V., Ş. AYDINGÜN, E.GÜLDOĞAN, 2010, "Geophysical Applications for ITA 2008: The Example of the Selimpaşa Höyük" 25. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 553-570.

ÖNİZ, H., H. KAYA, Ş.AYDINGÜN, 2014, "A Harbour Structure at Beylikdüzü, Istanbul", *The International Journal of Nautical Archaeology*, 43-1:179-184

ÖZDOĞAN, M., 1983 “Trakya’da Tarihöncesi Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 1981-82, 10/11:21-58.

ÖZDOĞAN, M.; 2007, “The Black Sea, the Sea of Marmara and Bronze Age Archaeology: An Archaeological Predicament”, *Environment and Archaeology of Black Sea*, Sofia, 203-214.

ÖZDOĞAN, M., 2011, “Submerged Sites and Drowned Topographies along the Anatolian Coasts: An Overview”, *Submerged Prehistory*, ed. J. Benjamin vd, Oxford, 219-229.

PASİNLİ, A., T. GÖKYILDIRIM, F. DÜZGÜNER., 1994. “İnceğiz -Maltepe Nekropolü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı”, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 339-356.

PASİNLİ, A., T. GÖKYILDIRIM, F. DÜZGÜNER, 1995, “İnceğiz-Maltepe Nekropolü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı”, *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 345-364.

PASİNLİ, A., T. GÖKYILDIRIM, F. DÜZGÜNER, F. GÜVEN 1996, “Çatalca-İnceğiz Köyü Maltepe Nekropolü 1994 Yılı Kurtarma Kazısı”, *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 205-220.

PASİNLİ, A., T. GÖKYILDIRIM, F. DÜZGÜNER, F. GÜVEN, 1997, “Çatalca-İnceğiz Köyü Maltepe Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı”, *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 77-88.

QUINTERO, L. A., P. J. WILKE, 1995, “Evolution and Economic Significance of Naviform Core-and Blade Technology in the Southern Levant”, *Paléorient*, 21-1:17-33.

Resim Listesi

Resim 1:Naviform akmaktaşları

Resim 2:Selimpaşa höyük

Resim 3:Erken Hitit Testisi

Resim 4-:M:Ö. XVII-XV. yüzyıl Kıbrıs Seramik Parçası

Resim 5:Erken Orta Demirağ-Parmak baskılı bant-aplike Balkan Kaba Mallar

Resim 6:Çatalca Dağyenice Açık hava Trak/Frig Kùlt alanı

Resim 7:Çatalca Dağyenice Üç basamaklı Kült alanı

Resim 8:Çatalca- İnceğiz 8 metre derinliğinde pramidal oyulmuş kült kuyusu

Resim 9:Çatalca İnceğiz Dağılmış Megalitlik

Resim 10:Çatalca İnceğiz Siyah firnisli kap parçası

Resim 11:Skypos ve kantaros kulpları

Resim 12:Batı yamacı tekniğinde bezenmiş seramik parçası

Resim 13:Karaburun Phyllia Limanı

Resim 14:Büyükçekmece Gölünün çekilmesiyle ortaya çıkan kabartmalı Mezar Steli
Parçası

Resim 15:Küçükçekmece Gölünde kıyı teras duvarları

SAMSUN BÖLGESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI: İLKADIM VE CANIK LOKALİTELERİ

*Atıla TÜRKER

GİRİŞ: AMAÇ VE YÖNTEM

Samsun Bölgesi arkeolojik yüzey araştırması 2015 yılı çalışmaları, Samsun İli idari sınırları içerisinde kalan kıyı bölgesinin prehistorik ve protohistorik dönem arkeolojik kültür varlıklarını tespit etmek, yerinde incelemek, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını belgelemek, tescillemek, bilimsel sonuçlarını yayınlamak ve etkin bir biçimde tanıtmak amacıyla gerçekleştirilmiştir¹. Yüzey araştırma öncesinde literatür ve harita çalışması yapılmış, bölgenin fiziki coğrafyası ve morfolojik özellikleri dikkate alınarak izlenecek güzergâh ve noktalar belirlenmiştir. Gezilecek alanlarda araç kullanılmaksızın her etap adım adım yürünerek kat edilmiş, böylece hedeflenen lokaliteler arasında boşluk bırakılmamıştır.

Belirlenen hedef ve yöntem doğrultusunda 2015 yılı çalışmaları Canik, İlkadım ve Atakum ilçelerindeki yedi güzergâh ve dört noktada gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Bu yazıda Canik ve İlkadım İlçeleri'nde yapılan çalışmalara yer verilmiş, Atakum İlçesi'nde gerçekleştirilen çalışmalar ayrı bir yazıda kaleme alınmıştır².

* Yrd. Doç. Dr. Atıla TÜRKER, Ondokuz Mayıs Üniv. FEF Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ab.D., Kurupelit Kampüsü 55139 Atakum / Samsun-TR. atilaturker@gmail.com

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.07.2015 tarih ve 138169 sayılı izinleriyle 02.09.2015 - 05.10.2015 tarihleri arasında 35 günlük çalışmayla tamamlanmıştır. Yüzey araştırmasına Bakanlık Temsilcisi olarak İlkay İVGİN refakat etmiş, ekip üyeleri Arkeolog Yeşim ARABACI, OMÜ Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri Ali AKGÜL, Gülhan ARSLAN, Nagihan ÇAKIR, Eylül Elif KARAYUNUS, Güler KIR, Ensar Miraç NACAK, Kübra Nazan YAZICI ve Büşra YURT ile NHBV Üniv. Arkeoloji Bölümü lisans öğrencisi Seray KURAN'dan oluşmuştur. Katkılarına müteşekkirim.

² Türker, A.: "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu: Atakum Lokalitesi ve Kültürel Mirasını Koruma Önerileri" *Atakum Çalıştayı: Atakum'da Kentleşme, Kitleleşme, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (20-21 Mayıs 2016), Samsun (Baskıda).

MERT IRMAĞI GÜZERGÂHI

Polatlı Bulvarı'nın Güzeldere Beldesi'nde dört yolun kavşak yaptığı kesimden Karadeniz Sahiline dek Mert Irmağı'nın her iki yakasını kapsayan bölgedir. Araştırmalar, Mert Irmağı üzerinden Karadeniz sahilini dikey kesen Çarşamba Caddesinden başlanmış, önce Mert Irmağının batı yakasındaki Güzeldere, Tepecik, Alparslan, Derebahçe, Yavuz Sultan Selim ve Kılıçdede Mahalleleri araştırılmıştır. Bunlardan değinilen son üç mahalledeki imar uygulamaları ve yoğun yapılaşmadan dolayı incelenebilecek az sayıda boş arsa/alan kalmıştır. Bu sebeple boş parseller ve henüz yapılaşılmamış kesimler araştırılabilmiştir. Diğer mahallelerdeki alanlarda geniş taramalar yapmak daha mümkün olmuştur.

Bu güzergâhta 8 arkeolojik buluntu yerinde incelemelerde bulunulmuştur. Bunlardan Dündartepe Höyük ve Dündartepe Aşağı Şehir daha önce literatürde bilinen merkezler iken, diğerleri, Akaçakışla, Maarif, Meşale, Kokulu, Güzeldere ve Tepecik, ilk kez keşfi yapılan lokaliteler olmuştur. Tepecik'in kuzey-kuzeydoğu ve antik Amisos'tan Mert Irmağına dek inen bu kesim, Macridy Bey'in haritasında "Eljas" olarak işaretlidir.

Dündartepe Höyük ve Aşağı Şehir:

Dündartepe, İ.K. Kökten, T. Özgüç ve N. Özgüç'ün 1940 ve 1941 yıllarında Samsun Bölgesi'nde gerçekleştirdiği arkeolojik yüzey araştırmasında saptanmış, aynı yıllarda Kavak-Kaledoruğu ve Tekkeköy ile birlikte toplam 75 günlük kazı çalışmaları yapılmıştır⁴. Demiryolu çalışmaları sırasında tespit edilen Dündartepetepe "Höyük / Tepe" ve "Teras" (Aşağı Şehir) kesimi, demiryolu hattıyla ayrılmıştır. Biz bu sebeple "Höyük" ve "Aşağı Şehir" çalışmalarını iki ayrı aşamada gerçekleştirdik.

³ Macridy-Bey, 1907: Fig. 1.

⁴ Kökten et al., 1945; Özgüç, 1948.

Literatürde “Öksürük Tepe” ve “Söğüdlübahçe” olarak da bilinen Dündartepe Höyük, bizim güncel ölçümlerimize göre 650 m² çapında, 17 m yüksekliğinde ve 32 m rakımındadır (Resim : 2, üst). Çalışma sırasında yüzeyindeki özellikli keramik parçaları incelenmiş ve kayd edilmiştir. Ayrıca mimariye ait çok sayıda kerpiç parçası gözlenmiştir. Bunlar arasında bazı yanmış kerpiç parçaları üzerinde ahşap mimariye ait izler ve formlar saptanmıştır (Resim: 3). Yüzeyde yapılan incelemelerde bir adet pişmiş toprak tezgâh ağırlığı ve yarısı noksan ele geçen dört gözlü döküm kalıbı envanterlenmiştir. Ayrıca aşık kemikleri ve çok sayıda midye kabuğu bulunmuştur (Resim :4).

Dündartepe kazıları sırasında, T.Özgüç’ün raporundan, teras kesiminde beş sondaj açıldığını ve bunlardan üçünde tabakalı yerleşimin açığa çıktığı öğrenilmektedir. Biz bu kesime “Aşağı Şehir” dedik. Kazıda açığa çıkarılan yerleşimdeki buluntuların Tepe/Höyük kesimine göre daha erkene gittiği ve ahşap ağırlıklı özgün bir mimariye sahip olduğu anlaşılmaktadır. İnşaat faaliyetlerinin sürdüğü bu kesimde henüz yapılaşmamış arsa ve bahçelerde yaptığımız araştırmada kazı raporunu teyit eden buluntulara ulaştık. Hatta temeli yeni atılmış ve inşaat çukuruyla derinleşilmiş kesitlerde taban, yanmış kerpiç parçaları ve keramikler de gözledik (Resim: 2, alt). Yayılımı kesin saptanamasa da, keramik buluntularının yoğunluklu yayılımına göre Dündartepe Aşağı Şehir’in 1615 m²’lik bir alanı kapsadığı ölçülmektedir. Burası topografik olarak Mert Irmağı’nın Karadeniz’e ulaşmadan önce menderes yaptığı son kavis olma özelliğine sahiptir ve ilk yerleşildiği dönemde Karadeniz kıyısında olduğu izlenimini vermektedir.

Akçakışla Yerleşimi:

Mert Irmağı’nın doğu yakasında, Dündartepe’nin hemen hemen karşı kıyısındaki alçak sırt üzerinde konumlanan alanda, Yavuz Selim Mahallesi Akçakışla Sokakta yeni bir yerleşim yeri keşfettik. Uygulanan İmardan dolayı tepelistü yerleşim yeri sokaklarla ve bazı konutlarla tahrip edilmiştir. Yeşilhisar Sokak kesitinde fark ettiğimiz mezarlar ve arsalarındaki çok sayıdaki keramik parçası

⁵ Kökten & Özgüç, 1940: 413 vd.

⁶ Kökten et al., 1945: 365 vd.; Özgüç 1948: 396 vd.

Hellenistik ve Bizans dönemi özelliği göstermektedir. Toplam 790 m²'lik alanı kaplayan yerleşim batıda 5 m.ye dek yükselmektedir. Rakımı 27 m.dir.

Maarif Yerleşimi:

Mert Irmağının batısında, Alparslan Mahallesinde, doğuya kademeli inen yamaçta konumlanan yerleşime, kendisini doğudan kesen Maarif Sokak'ın adını verdik. Teras üzerinde geniş bir düzlükteki yerleşim, güney ve doğusundaki yamaçlara doğru alçalarak keramikleri 1000 m²'lik geniş bir alana yayılmaktadır. Mimariye ait çatı kiremidi parçası yanı sıra çok sayıda keramik parçası gözledik. Bunlar arasında siyah firnizli Geç Arkaik dönem (MÖ 4. yüzyıl) ve ince kırmızı boya astarlı Roma (MS 5.-6. yüzyıl) dönemi de olmak üzere Doğu Roma / Türk-İslam dönemi sırlı keramik parçaları vardır. Maarif, antik Amisos kentine kuşuçu mu sadece 7 km mesafededir.

Meşale Nekropolü:

Maarif yerleşiminin yaklaşık 200 m güneybatısındaki Meşale Sokak'ın doğusu ve demiryolunun batısındadır. Meşale, buluntuları itibariyle bir nekropol alanı özelliği göstermektedir. Meşale nekropolü, esasen Şehit Tuncay Karataş Bulvarından sonra yükselen tepeüstü düzlüğünde konumlanır ve doğu yönünde hafifçe alçalmaktadır. Maarif yerleşimi ve etrafındaki diğer çağdaş yerleşimlerin nekropol alanı olarak düşünülebilir. Buluntular, çoğu Doğu Roma döneminden tanıdığımız mezar kiremit kapakları ve sandukasına ait unsurlar ve görece daha az sayıdaki kaplara ait parçalardır. Keramik parçalarının bazıları Hellenistik özelliklidir. Toplamda 940 m² alana dağılan nekropolün rakımı 28 m'dir.

Kokulu Yerleşimi:

Meşale nekropolü'nün kuşuçu mu 300 m batısında, Tepecik ile Meşale'nin üst terasındaki parselde Hellenistik, Doğu Roma / Türk-İslam dönemi keramik parçalarının 400 m²'lik bir alana yayıldığı gözlenmiştir.

Tepecik Yerleşimi ve Nekropolü:

2015 yılı çalışmalarında tespit edilen en büyük yerleşim alanlarından birisidir; toplam 4530 m² ölçülen yayılım alanında buluntular değişik lokalitelerde yoğunlaşmıştır. Mert Irmağı'na doğru yüksek ve düz teraslarla inen yamaç, Hozan Deresi'nin oluşturan yan kolların dar ve sık vadisiyle sınırlanmaktadır. En üst konumdaki 135 m rakımlı Tepecik Köyü doğal kayalık zemin üzerinde yükselmektedir. Kayalık zeminin üzerinde, köy yapılaşmasının olmadığı kesitlerde ve köyün güney-güneydoğu çıkışındaki bahçelerde keramik parçaları incelenmiştir. Köyün bu yönde, yaklaşık 1 km mesafede "Badırlı" Mevkiinde 2000'li yılların başında Samsun Müze Müdürlüğü tarafından bir oda mezar kazısının yapıldığı öğrenildi. Köyün kuzey ve doğu yönünde genişletilen araştırmalar Polatlı Bulvarı'na dek sürdürülmüştür. Hozan Deresi vadisinin etrafındaki teraslarda keramik buluntularının yoğunlaştığı lokaliteler tespit edilmiştir. Köyün güneyinde kalan vadinin çatal yaptığı yamaçta nekropol alanına rastlanmıştır. Pekçoğu kaçak kazılarla tahrip edilen mezarın etrafında keramik parçaları, mezar kiremidi ve kapakları gözlenmiştir (Resim: 5). Doğu Roma ve Türk-İslam dönemi buluntularının yoğunluklu olduğu keramik parçaları arasında Demir Çağ özellikli olanlar da vardır. Polatlı Bulvarından sonra arazi düzleşmekte olup, alüvyon dolgunun altında yerleşim birimlerinin devam etmesi olasıdır.

Güzeldere Yerleşimi:

Güzergâhın en güney noktasını oluşturan Güzeldere Tepeüstü Yerleşimi, Tepecik'in doğusundaki demiryoluyla sınırlanmakta, Güzeldere Beldesi çevre yolu dörtyol kavşağının kuzey bitişiğinde, yol boyunca akan Gödekli Deresi'nin kıyısında, Mert Irmağı çatalında konumlanmaktadır. Doğal yükseltinin üzerindeki satıhta bulunan yerleşim 900 m²'lik bir alana yayılmaktadır. Yerleşim üzerinde Geç Arkaik, Roma ve Doğu Roma / Türk-İslam dönemi keramik parçalarına rastlanmıştır; bazı parçalar Hellenistik özelliğe yakındır. Sağlam durumda noksansız ele geçen bir ezgi taşı ile bir taş tıpa/tıkaç (şişe kapağı?) envantere alınmıştır (Resim: 6).

UZGUR ÇEVRESİ GÜZERGÂHI

Kürtün Irmağı'nın kuzeye kavis yaptığı boğumdan itibaren güneye doğru üç büyük sırt şeklinde yükselen ve Çatkaya (Kadamut) Ovası eşiğinde yüksek bir topografya yayılan kesim, masif yükseltili bir coğrafi bütünlük arz eder. Araştırma Koşulu Sırtı'nın batısında kalan kesimde, Uzgur Köyü (eski Küplüce) Sırtında, toplam 9.5 km²'lik alanda gerçekleştirilmiştir. Bu güzergâhta yedi arkeolojik buluntu yerinde incelemelerde bulunduk. Bunlardan Kuşçulu ve Uzgur (İkiztepeler) Tümülüsleri, Bağtepe ve Dedeüstü yerleşimleri daha önce literatürde bilinmekte idi. Uzgur Köyü içindeki Köyiçi Tümülüsü ile Uzgur Tümülüsü bitişiğindeki Uzgur Höyük, tescillidir. Çalışılan güzergâhın en kuzey ucundaki Cingirt (Cıngılı) yerleşiminin keşfi ilk kez yapılmıştır. Uzgur Köyü içerisinde, doğu çıkışına kavşak yapan yolun kıyısındaki mezarlığın içerisinde Cumhuriyet öncesine, muhtemelen Osmanlı döneminde tarihlenen eski mezarlar olmakla birlikte, çalışmamız kapsamında incelenmemiştir. Kuşçulu Köyü'nün doğusundaki "Karanlık Tepe" Tümülüsü⁷ ziyaret edilmemiştir.

Kuşçulu Tümülüsü:

Kuşçulu Köyünün güneybatı ucunda, Çatkaya (Kadamut) Köyüne bakan yamacın kıyısında, yaklaşık 22 m yüksekliğinde ve 120 m çapındadır.

Uzgur Höyük ve Tümülüsü:

Uzgur Köyü'nün 1 km güneyindeki yüksek teras üzerinde, Kuşçulu Tümülüsü'nün kuşuçuğu 700 m batı – kuzeybatısında, Çatkaya (Kadamut) Köyüne bakan yamacın sarp kıyısında konumlanmaktadır. Yan yana duran iki tepeden yüksek olanı Tümülüs, alçak ve yayvan olanı höyüktür (Resim: 7). İkisinin toplamı 1080 m² gibi büyük bir alanı kaplamaktadır. Tümülüs, Kuşçulu ile birlikte, ilk kez H.H. von der Osten tarafından kaydedilmiştir. Tümülüs 2012-2013 yıllarında Samsun Arkeoloji Müzesi tarafından kazılmış ancak mezar odası

⁷ Kızıltan, 1992: 226, No. 124.

⁸ von der Osten, 1929: 29, Fig. 50-51.

bulunamamıştır; bitişiğindeki höyük o yıllarda fark edilmiştir. Tümülüs kazılarında, tümülüsün yapımında höyük toprağının büyük ölçüde kullanıldığı, hatta höyüğün Tümülüs altında devam ettiği kültür toprağı ve keramikler sayesinde anlaşılmıştır. Aynı çalışmalarda höyük üzerindeki büyük defneci çukuru doldurularak kapatılmıştır. Tümülüs 20 m yüksekliğinde ve 120 m çapında, sivri ve koniktir. Tümülüsün batı bitişiğinde, yüksek terasın güney ve batı yamacının kıyısında konumlanan höyük, Tümülüs yapımından dolayı oluşum yüksekliğini yitirmiş, buluntuları çok geniş bir alana yayılmıştır. Bugün yaklaşık 8 m yüksekliğindedir ve kuzey-güney yönünde yayvan genişleyen 70 x 40 m ölçülerine sahiptir. Tümülüsün tarihi bilinmemekle birlikte, höyük yüzeyindeki keramikler Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı (?), Demir Çağ, Hellenistik (?) ve Bizans dönemine aittir. Bulunan bir ezgi taşı ve havaneli envanterlenmiştir.

Köyiçi Tümülüsü:

Kuzeye bakan yamacın düzlükleri ve dar teraslarında kurulmuş Uzgur Köyü'nün doğu çıkışındadır; tescil kaydında herhangi bir isim verilmediğinden tarafımızdan "Uzgur Köyiçi Tümülüsü" olarak adlandırılmıştır. Yaklaşık 12 m yüksekliğinde ve 70 m çapındadır.

Bağtepe (Bağlartepe) Höyük:

Uzgur Köyünün 300 m kadar güneyinde, köyün yeni yapılanan aşağı mahallenin Samsun çıkışında bulunur. U.B. Alkım'ın araştırmalarında keşfedilmiş⁹, 1997 yılında Ş.Dönmez tarafından yeniden araştırılmıştır¹⁰. Doğal sırtın düzleştiği kesimde konumlanan höyük, kapladığı 865 m²'lik alanıyla bölgenin en büyük yerleşimlerinden birisidir. Yoğun yapılaşmadan dolayı özellikle höyüğün merkez noktası ve kuzeybatı kesimi kaybolmuş, tarım da höyük yüksekliğinin 9 m'ye kadar düşmesine sebep olmuştur. Doğal sırtın üzerine kurulmuş yerleşimin batı kesimi yamaç kesiminde devam etmektedir (Resim: 8). Höyük üzerinde gözlenen keramikler Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Demir Çağ özellikleri

⁹ Alkım, 1974a: 556.

¹⁰ Dönmez, 1999: 516.

göstermektedir. Höyüğün hemen kuzey – kuzeydoğu bitişiğindeki aşağı terasında Doğu Roma / Türk-İslam yerleşimi bulunmaktadır.

Dedeüstü:

Bağtepe Höyüğü'nün 600 m kuzeyinde, sırtın alt bitişiğine yakın yamaç terası üzerinde konumlanan Dedeüstü, U.B. Alkım tarafından keşfedilmiştir¹¹. Burada yaptığımız araştırmalarda, tarımın olumsuz etkileri dikkate alınmazsa, simetrik bir dairesel forma sahip olduğu ve kuzey hariç her yönünden eşit yükseldiği (17 m) görüldü (Resim: 9). Yükselti üzerinde herhangi bir keramik buluntusuna rastlanmazken, doğu ve kuzeydoğu kesiminde az sayıda Hellenistik Çağ (?) ve Türk-İslam dönemlerine tarihlenen keramik parçalarına ve envanterlenen bir adet taş ağırlık (kirman/teker?) belgelenmiştir. Mevcut fiziki görünümü ve keramiklerin yayılımı, Dedeüstü'nün höyük değil de, Tümülüs olması bizce daha muhtemeldir.

Cingirt (Cingilli):

Samsun Büyükşehir Belediyesi Şehirlerarası Otogarının 500 m güney, Bağtepe Höyüğü'nün 1.2 km kuzey ve Dedeüstü'nün 1.0 km kuzeydoğusunda, sırtın kuzeyde son bulduğu ve Kürtün Irmağına inen yamaçta 1450 m² gibi çok büyük bir alana yayılan yerleşim ve nekropol alanıdır. Deli İlyas Mevkii olarak da bilinir. Topografyanın doğal yapısı ve yoğun tarım dikkate alındığında yerleşim dokusunun yüksekliği ölçülememektedir. Buna karşın alanın tepe noktasında (Rakım: 83 m ± 2) ve yamacın en kuzey ucundaki düzlükte yoğun Erken Tunç Çağı keramiklerine rastlanmıştır. Alanın batı sırtında ve yamacın diğer kesimlerinde çok sayıdaki keramik buluntuları, aralarında çok sayıda amphora parçalarının da olduğu, Hellenistik (?) - Roma, Doğu Roma / Türk-İslam dönemi özelliklerindedir. Yöre sakinleri arazi sürülürken çok sayıda mezar gözlemlendiğini belirtmiştir; nitekim bir mezar çukuru ve çok sayıda mezarı biz de kiremidi parçasını gözlemleyebildik. Yüzeyde bulunan bir taş ağırlık ve ezgi taşı envanterlenmiştir (Resim :10). Yöre

¹¹ Alkım, 1974a: 556; 1974b: 52; 1975: 7.

sakinleri, daha önce bu alandan bulunmuş bir terrakota (veya taş) kadın heykelciğini müzeye teslim ettiklerini ifade etmişlerdir.

KÜÇÜK IRMAK GÜZERGÂHI

Deveboynu Tepe ile Kırık Tepe'nin araziyi daralttığı kesimde birleşen üç akarsuyun; Dereboynu Deresi, Gürger Irmak ve Çınarkök Deresi'nin oluşturduğu "Küçük Irmak" boyu, araştırma alanlarından birisi olarak belirlenmiştir. Daha önce araştırılmayan bu dar alan Kürtün Irmağı'nda son bulmaktadır. Çatkaya (Kadamut) Köyü'nden başlayan araştırmalar Kapaklı ve Çivril köylerinin doğu ve kuzey yamaçları ile düzlüklerine dek gerçekleştirilmiştir. Çatkaya (Kadamut) sakinleri ile yapılan görüşmelerde, köyde ev temellerinin kazılması esnasında tuğla örgülü mezarların ve cam kap parçalarının açığa çıktığı bilgisi edimilmiştir. Bu araştırma üçgeni, Uzgur Çevresi Güzergâhı'nı oluşturan Uzgur masif yükseltisini güneybatıdan karşılamaktadır. Çalışmalar sonunda Kurunlu Höyük ve Yamaç Yerleşimi, Bakacak Kaya Mezarı ile Çivril Yerleşimi keşfedilmiştir.

Kurunlu Höyük ve Yamaç Yerleşimi:

Kapaklı ve Çatkaya (Kadamut) Köyü'ne kuşuçu mu 1.6 km mesafedeki Kurunlu, höyük, yamaç yerleşimi ve nekropol alanından oluşmakta ve toplamda 1250 m² gibi büyük bir alana yayılmaktadır. Höyük, alanın güneyinde Küçük Irmak'a uzanan doğal bir kayalığın üzerindedir (Resim :11, üst). Yüzeyinde çok az keramik gözlenmekle birlikte kaçak kazı çukurları ve özellikle sarp doğu yamacında çok sayıda Erken Tunç Çağı, Demir Çağ ve az sayıda Doğu Roma çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Kimi sökün edilmiş iri taş blokları ve duvar izleri yüzeyden de fark edilmektedir. Yamaç yerleşimi ise yamacın doğal formuna uygun olarak ırmak boyunca ayça şeklinde iki teras halinde yükselmiştir. Demir Çağ ve Doğu Roma keramikleri bu kesimde yoğundur. Bulunan bir adet ezgi taşı envanterlenmiştir. Yamacın üst kuzey-kuzeybatısı nekropol alanıdır. Alanda çok sayıda mezar kapağı parçaları ve mezar odasının kiremitle örüldüğü anlaşılan bir adet tahrip edilmiş mezarına rastlanmıştır (Resim :11, alt).

Bakacak Kaya Mezarı:

Kurunlu yerleşiminin 2 km kuzeyinde, Bakacak Sırtını'nın Küçük Irmağa inen ucunda bulunan kaya mezarı, defneci tahribatına uğramıştır. Kalkerli kayacın kuzeydoğuya bakan kısmına oyularak yapılan mezarın dar girişi, bir sekisi ve bir de nişi vardır (Resim: 12, üst). Kurunlu veya 500 m kuzeybatısındaki Çivril yerleşimiyle çağdaş olabilir.

Çivril Yerleşimi:

Çivril Köyü'nün 750 m güneydoğu çıkışında, eski stabilize dört yolun kavşağındaki Çivril Yerleşimi, tepeli ve aşağı şehirden oluşan çok büyük bir yerleşim yeridir (Resim :12, alt). Yüzeyinde çok sayıda Geç Demir Çağ / Hellenistik ve az sayıda Doğu Roma / Türk-İslam dönemine ait keramik parçaları gözlenmiştir. Toplam 880 m²'lik bir alanı kapladığı ölçülmüştür.

KÜRTÜN IRMAĞI GÜZERGÂHI

Kürtün Irmağı'nın Uzgur kuzeyinde geniş bir boğum yaptıktan sonra Derecik- Kolpınar ile Kalkancı-Baruthane (Karasamsun) arasında menderes yaparak kuzeye yöneldiği havzanın doğusunda kalan alan araştırılmıştır. Irmağın batısında kalan ve üzerinde Büyükkolpınar ile Küçükkolpınar Tümülüsleri'nin bulunduğu kesim sarpıtır ve incelenilecek bir düzlüğe sahip değildir. Alanın doğu kesiminde ise Baruthane Tümülüsleri yer almaktadır. Araştırılan kesim değişik kademelerde düzlüklere ve tepeciklere sahiptir. Güneyinden Baruthane kesimine çıkılabilen arazi, kuzeye gittikçe yükselmektedir. Müstakil konutlar ve bahçeciliğin yapıldı alanın incelenmesi sonucu iki yerleşim saptanmış ve bir kaya mezarı incelenmiştir.

Kozan:

Lütfübey Meyveliği Mevkii olarak da bilinen Kozan'da Roma (?) ve Doğu Roma dönemi özellikleri gösteren, sınırları tespit edilemeyen 1800 m² gibi geniş bir alana yayılan çok sayıda keramik parçası gözlenmiştir. Değişik kademelerde Kürtün 400.....

Irmağı'na doğru alçalan Kozan yamaç ve tepeüstü yerleşimi konumu itibariyle Kürtün Irmağı'nın boğaza girdiği kesime hâkimdir; boğazın karşı kıyısında, kuşuçu mu 1.5 km mesafede Cingirt (Cıngılı) yerleşimi bulunmaktadır.

Babacan Mevkii:

Kozan yerleşiminin 1.5 km kuzeyinde konumlanan Babacan yerleşimi, Baruthane'den Kürtün Irmağı'na değişik kademe ve teraslarla inen doğal yol üzerinde yer almaktadır. Doğu Roma / Türk-İslam dönemi özellikleri veren keramik parçaları incelenmiştir.

Manastır Kaya Mezarı:

Baruthane kayalığının Karadeniz'e sokulan burnunun batıya bakan dik yamacındaki kaya mezarı, S. Atasoy tarafından "Manastır Kaya Mezarı" olarak kaydedilmiştir¹². İçerisinde iki kaya nişi bulunan mezarının Pontus-Amisos Krallığı dönemine tarihlenmesi mümkündür.

DİKLİMTEPE HÖYÜK

İlkadım ve Canik ilçelerinde, güzergâhlar hariç, sadece tek bir noktada, Diklim Tepe Höyüğü ve yakın çevresinde araştırma yapılmıştır. U.B. Alkım tarafından hakkında çok kısa bilgi verilen höyük¹³, özellikle kültürlerin kıyı kesime geçişi bakımından önemli bir mevkiidedir. Samsun kent merkezinin 50 km (kuşuçu mu 30 km) güneydoğusunda, Canik Dağlarının kuzeye doğru alçalmaya başladığı çok engebeli bir topografyasında, Düzardıç Köyü'nün 3 km doğusunda konumlanır. Topografyanın yapısından dolayı bölgede bugünün yerleşimleri çok seyrek dokuda, birbirlerine aralıklı kurulmuştur. Düzardıç Köyü'nün batısında, Kızılağaç ve Tekke derelerinin birleştiği çatalın ortasında, Düzardıç sırtının batı ucundaki doğal tepenin 24 m.lık kültür dolgusuyla yükselmektedir.

¹² Atasoy, 1997: Res. 28.

¹³ Alkım, 1978: 27; 1981: 9, Res. 32.

Yuvarlak ve konik bir höyüktür; yöre halkı, görünümünden dolayı “Baca Tepe” olarak da adlandırılmaktadır. Terasıyla birlikte 570 m²’lik bir alanı kapladığı ölçülmüştür (Resim 13). Kuzeye bakan yamacından geçen Kızılağaç Deresi, derin ve sarp bir vadi oyuğu oluşturarak doğal bir korunak sağlamaktadır. Konik biçimli höyüğün üzerinde çok yoğun keramik ve çakmaktaşı yontma taş alet kırıklarına rastlanmıştır. Höyüğün üzerinde Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Assur Ticaret Kolonileri Çağı; güney yamacında Demir Çağ ve Hellenistik dönem özellikli keramikler görülmektedir. Hellenistik dönem keramikleri höyüğün dışında, doğu terasında da devam etmektedir. Bu kesimde ayrıca üstü açık, sarnıç veya su havuzu olabilecek taş örgülü bir yapı daha mevcuttur. Höyüğün üst kodlarında, erken dönem buluntularının ele geçtiği seviyelerde çok sayıda ahşap mimariye ait kerpiç parçaları, bir ocak/fırına ait yanmış kerpiç parçası ve kalın sıvalı taban parçaları gözlenmiştir (Resim: 14). Keramik dışında bir pişmiş toprak hayvan figürünü, biri kemikten olmak üzere pişmiş toprak dört kirman ağırlığı, ucu kırık bir perdah kalemi ve bir ezgi taşı bulunmuştur (Resim: 15).

SONUÇ

Samsun Bölgesi arkeolojik yüzey araştırması 2015 yılı çalışmaları ilin kıyı kesimlerinde gerçekleştirilmiştir. İncelenen toplam 36 lokalitenin 22’si, bu yazının kapsamındaki İlkadım ve Canik ilçelerinde bulunmaktadır. Bunlardan Akçakışla, Maarif, Meşale, Kokulu, Tepecik, Güzeldere, Cingirt, Kurunlu, Bakacak, Çivril, Kozan ve Babacan keşfi ilk kez yapılan lokalitelerdir. Diğerleri (Dündartepe, Diklimtepe, Dedeüstü, Kuşçulu, Uzgur/İkiztepeler, Bağtepe ve Manastır) daha önce literatürden bilinen yerlerdir. Araştırmalarda taş, pişmiş toprak ve kemik olmak üzere toplam 25 eser envanterlenerek Samsun Arkeoloji Müzesi’ne teslim edilmiştir.

2015 yılı çalışmalarında incelenen lokalitelerin verdiği ön sonuçlar, Samsun Bölgesi’nde yer seçiminde akarsu boylarındaki terasların ve geçiş noktalarına hâkim doğal korunaklı yüksek kesimlerin tercih edildiğini göstermiştir. Höyükler ova düzlüğünden ziyade ya teras kademelerinde, ya sırtın üzerinde ya da sırt yamacında konumlanmıştır. Dündartepe, höyük yükseltisinin dışında düzlük alanlarda geniş bir alanda seyrek olarak yerleşilmiş olabileceğini de göstermesi bakımından önemlidir.

Tümölüsler ise bulundukları yerin en yüksek kesiminde, mutlaka Karadeniz'i gören hâkim bir mevkiide yer almışlardır.

Mevcut tarihlendirme metotları ve stratigrafik sonuçlar Samsun Bölgesi'nde yerleşimlerin Kalkolitik Çağ itibariyle başladığı sonuçlarını vermektedir. 2015 yılı çalışmalarında incelenen bu erken buluntu veren yerleşimler keramik bakımından Dündartepe ile paralellik göstermekle birlikte, Dündartepe oranında form ve hamur çeşitliliğine sahip değildirler. Bu yönüyle tek istisna oluşturan yerleşim Diklimepe'dir. Yoğunluğu bakımından en çok yüzey buluntusu veren Diklimepe Höyüğü'nün form ve hamur çeşitliliği bakımından Dündartepe'ye keramik bakımından paralel bir seyir izlediği görülmüştür. Höyük, Orta Karadeniz'in iç kesimlerinden gelip kıyıya doğru alçalan coğrafyanın, Kaledoruğu ile birlikte, iki doğal geçiş güzergâhından birisidir.

Samsun Bölgesi arkeolojik yüzey araştırması 2015 yılı çalışmaları ilin kıyı kesimindeki prehistorik ve protohistorik buluntu yerlerini araştırmayı hedef almış olmakla birlikte, Demir Çağ ve sonrası için de pek çok lokalitenin keşfini sağlamıştır. İlerleyen yıllarda sürdürülecek araştırmalar yerleşim dokusu ve kültürel bakiyenin ortaya çıkmasına, modellemelerin yapılmasına ve dönemsel demografilerin anlaşılmasına yönelik daha ayrıntılı bilgiler verecektir.

KAYNAKÇA

Alkım 1974a: Alkım, U.B.; "Samsun Bölgesi 1973 Çalışmaları" *Belleten* XXXVII/151, sf. 553-556.

_____ 1974b: Alkım, U.B.; "Samsun Region, 1973: Recent Archaeological Research in Turkey" *AS* 24, sf. 50-53.

_____ 1975: Alkım, U.B.; "Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973)" *TAD* XXII-1, sf. 5-12.

_____ 1978: Alkım, U.B.; "Recent Archaeological Research in Turkey: İkiztepe and the Samsun Region, 1974" *AS* 28, sf. 23-27.

_____ 1981: Alkım, U.B.; "İkiztepe Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları" *TAD* XXV-2, sf. 3-17.

Atasoy 1997: Atasoy, S.; *Amisos Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*, Samsun.

Dönmez 1999: Dönmez, Ş.; “Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması, 1997” AST XVI-2, sf. 513-536.

Kızıltan 1992: Kızıltan, H.: “Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları 1971-1977” *Belleten* LVI/215, sf. 213-241.

Kökren & Özgüç 1940: Kökten, İ.K., Özgüç, T.; “Samsun’da Prehistorik Araştırmalar (1)” *Ülkü* XVI/89, sf. 413-419.

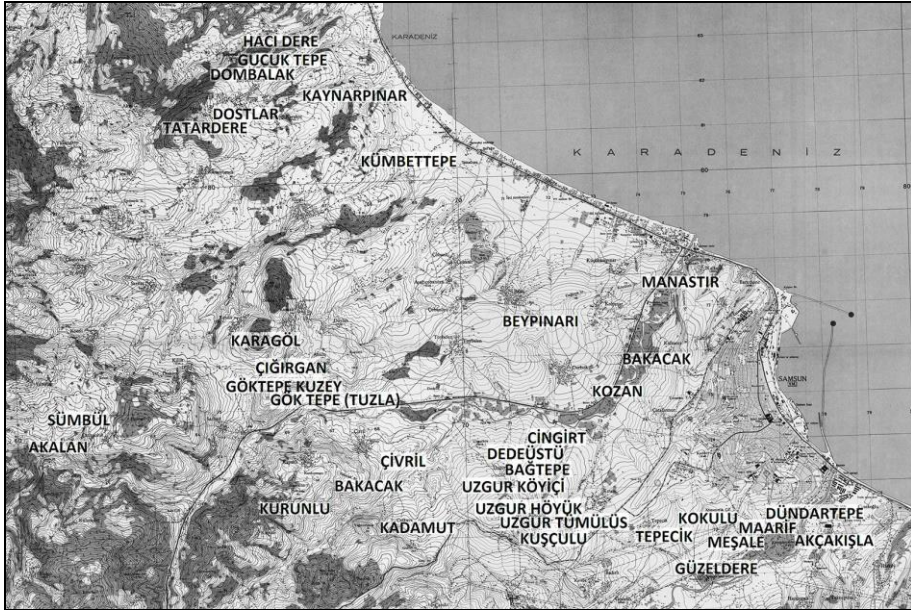
Kökten 1945: Kökten, İ.K., Özgüç, T., Özgüç, N.; “1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Belleten* IX.35, sf. 361-400.

Macridy-Bey 1907: Macridy-Bey, Th.; “Une Citadelle archaïque du Pont” *Mitteilungen des Vorderasiatischen Gesellschaft* 4/12, Berlin.

Özgüç 1948: Özgüç, T.: “Samsun Hafriyatının 1941 ve 1942 Yılı Neticeleri”, III. *Türk Tarih Kongresi*, sf. 393-419.

von der Osten 1929: von der Osten, H.H.; *Researches in Anatolia-I: Explorations in Central Anatolia Seasons of 1926*, OIP V, Chicago.

Resimler Listesi:

Resim 1: Samsun Bölgesi 2015 Yılı Çalışmalarında Araştırılan Merkezler.

Resim2: Dünderstepe, Höyük (üstte) ve Aşağı Şehirde (altta) Buluntuların Saptandığı Lokaliteler.

Resim 3: Dündartepe Höyük'te Bulunan Mimari Unsur Parçaları.

Resim 4: Dündartepe Buluntuları.

Resim 5: Tepecik Yerleşimi ve Nekropolü.

Resim 6: Güzeldere Yerleşimi ve Buluntuları.

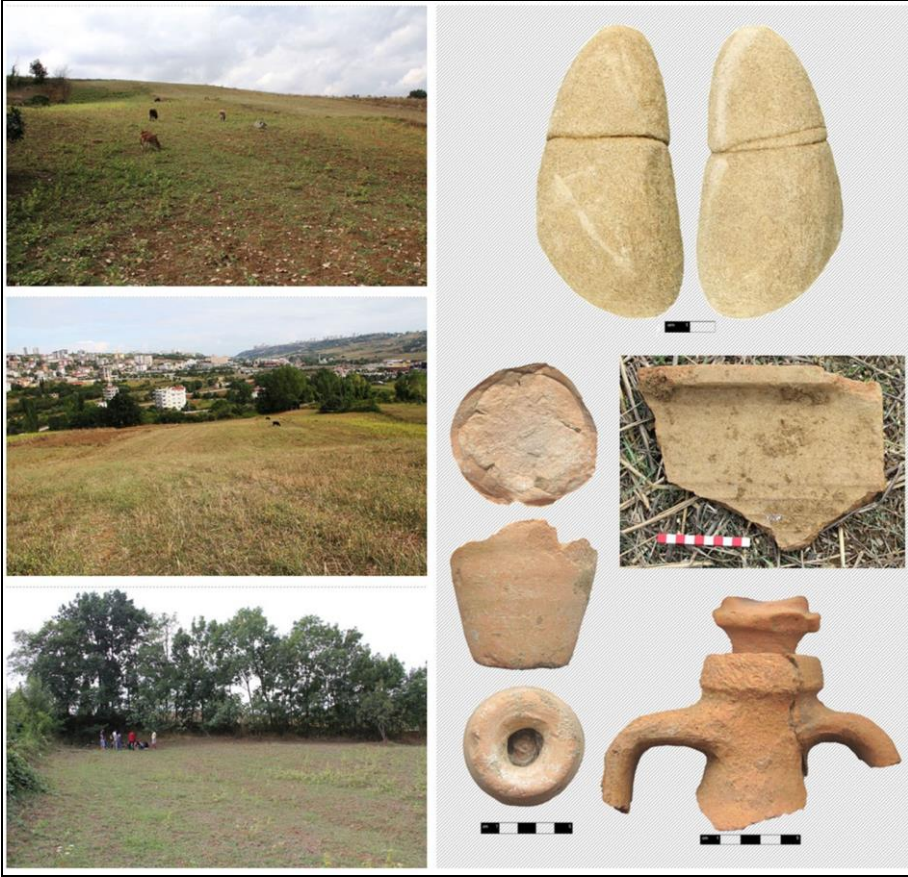
Resim 7: Uzgur Tümülüsü (stte) ve Uzgur Höyük ile Buluntuları.

Resim 8: Bağtepe (Bağlartepe) Höyüğü.

Resim 9: Dedeüstü Lokalitesi ve Buluntuları.

Resim 10: Cingirt (Cıngılı) Lokalitesi ve Buluntuları.

Resim 11: Kurunlu Höyük (üstte) ve Yamaç Yerleşimi (altta).

Resim 12: Bakacak Kaya Mezarı (üstte) ve Çivril Yerleşimi (altta).

Resim 13: Diklim Tepe Höyük, a. Kuzeyden, b. Güneybatıdan, c. Batıdan, ve d. Doğudan.

Resim 14: Diklim Tepe Höyük'te Bulunan Mimari Unsur Parçaları.

Resim 15: Diklim Tepe Höyük Buluntuları.

BALIKESİR (ALTIEYLÜL, KARESİ VE DURSUNBEY) YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2015

*Derya YALÇIKLI

Ege ve Marmara Bölgeleri arasında Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağları yerleşmeleri ve yol güzergâhlarının saptanmasına yönelik sürdürdüğümüz yüzey araştırması, 2015 sezonunda Balıkesir ili, Dursunbey, Altı Eylül ve Karesi (Merkez) ilçelerinde, 17.08.2015–26.08.2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür.¹

Araştırmalarımız, Altı Eylül ilçesinde Ovaköy, Aslıhan, Atköy, Aslıhantepeciği Köylerini, Karesi ilçesinde Bakacak köyünü ve Dursunbey ilçesinde Delice Köyü'nü kapsamıştır (Harita: 1).

Yüzey araştırmamız sırasında her üç ilçede prehistorik dönemleri içeren toplam yedi adet yerleşim alanı araştırılmıştır. Bu yerleşimler dışında çalışmamızın zamansal kapsamına girmeyen Klasik Çağ, Roma Çağı ve yakın dönemlere tarihlenen dört adet yerleşim yeri olmak üzere, toplam onbir adet arkeolojik potansiyele sahip alan araştırılmıştır². Çalışmamız esnasında Aslıhantepeciği Köyü, Emre Mevkii'nde yer alan İğrek Höyük yüzeyinde ele geçen bir adet pişmiş toprak ağırşak envanter fişi hazırlanarak, Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesine teslim edilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Derya YALÇIKLI, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi 17100 Çanakkale/TÜRKİYE. e-mail: dyalcikli@comu.edu.tr

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak araştırmamıza Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü uzmanlarından Arkeolog Turhanalp Gültekin YANBEYİ katılmıştır. Araştırma ekibimiz Ege Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Fatih YILMAZ ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğrencilerinden Yunus KAPTAN'dan oluşmuştur. Kendilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmamızın gerçekleşmesinde *REGİO Kültürel Miras Yönetim Danışmanlık* şirketinin katkıları önemli bir rol oynamıştır. Kendilerin katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Bu yüzey araştırması, 2009 - 2014 sezonlarında yürütülmüş olan araştırmaların devamını oluşturmaktadır (Yalçıklı 2011; 2012; 2013; 2014; 2016).

² Araştırmamız sırasında bizlere yardımcı olan Altı Eylül ilçesinde, Ovaköy muhtarı Ramazan AYNA, Baki ÇATAL, Adem YAPICIOĞLU, Aslıhantepeciği Köyü muhtarı Ahmet KAYACÖZ, Hasan OYBAK, Karesi ilçesinde, Bakacak Köyü'nden Mehmet ÖZKAN ve Dursunbey ilçesi, Delice Köyü muhtarı Sabri GÜLTAŞ'a teşekkür ederiz.

1. ALTİ EYLÜL VE KARESİ (ESKİ MERKEZ İLÇE) İLÇELERİ 2015 ARAŞTIRMASI

Balıkesir ilinde şimdiye kadar yapılmış arkeolojik araştırmalar dikkate alındığında, Altı Eylül ve Karesi ilçe sınırları içinde kalan geniş Balıkesir Ovası'nda yoğunlaştığı görülür. J.R.B. Stewart'ın 1936 yılında bölgeye düzenlediği gezi ile başlayan ovadaki araştırmalar, J. Mellaart, D. French ve M. Özdoğan tarafından yapılan araştırmalarla devam etmiştir. Araştırmaların sonuçlarını içeren yayınlarda birçok höyüğün adının geçtiği görülür. Bu höyükler arasında bazı merkezlerin farklı adlarla anılması veya aynı adın farklı merkezler için kullanılması nedeniyle oluşan karışıklıklar önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca, yayınlarda merkezlerin birçoğunun adı geçmesine rağmen, bu merkezlere ait az sayıda malzemesinin tanıtıldığı görülür. Balıkesir Ovası'nda adı bilinen birçok höyükte karşımıza çıkan bu durum, bölgedeki höyüklerin tekrar ele alınarak, ayrıntılı bir çalışma yürütülmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla, bölgede adı bilinen yerlerin tanımlanması ve henüz bilinmeyen potansiyel alanların araştırılması amacıyla 2014 sezonun da başlattığımız çalışmalara bu sezonda devam edilmiştir.

1.1. Ovaköy Üyücek (6 Eyl 01)

Altı Eylül ilçesindeki çalışmalarımız, Balıkesir il merkezinin yaklaşık 8 km güneydoğusunda yer alan höyükte başlamıştır (Resim :1). Bu höyük, Ovaköy civarında yer alan yerleşimler arasında önemli bir merkez durumunda olup J.R.B. Stewart ve J. Mellaart tarafından “Yalık”, D. French tarafından “Ovaköy III” ve M. Özdoğan tarafından “Ovaköy Üyücek” olarak tanımlanmıştır⁴.

Günümüzde Ovaköy yerleşmesi, höyüğün üzerine kurulmuş olup, yüzeyi tamamen kapanmıştır. Köy yerleşiminin bulunduğu tepenin yayılımı 250x200 m boyutlarında bir alanı kaplamaktadır. Ova seviyesinden yaklaşık 2-3 m yüksekliğe sahiptir. Höyükten malzeme toplanabilecek uygun boş alanlardan bir tanesini cami avlusu oluşturmaktadır. Bir diğer araştırdığımız alanı ise, köyün batısından geçen Üzümlü Deresi kenarında yer alan höyük kesiti oluşturmuştur. Yoğun atık bulunan

³Arik 1940; Stewart 1948; Mellaart 1955; French 1969; Özdoğan 1988.

⁴ Stewart 1948: 79; Mellaart 1955: 81; French 1969: 44; Özdoğan 1988: 580.

bu alanda, az miktarda Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçası saptanmıştır. Önceki araştırmalarda Tunç Çağı'nın her evresinin bulunduğu belirtilmekteyse de, günümüzde mevcut yoğun yerleşme nedeniyle bu malzemeye ulaşmak mümkün olmamıştır.

1.2. Bağlar Tepe (Ovaköy 1) (6 Eyl 02)

Yayınlarda “Ovaköy 1” olarak geçen höyük, Ovaköy'ün 800 m kuzeydoğusunda yer alır. Höyüğün bulunduğu bölge köylüler tarafından “Bağlar Mevkii” olarak adlandırılmaktadır (Resim :2). Höyük, D. French tarafından saptanmış olup, M. Özdoğan tarafından tekrar araştırılıp “Bağlar Tepe” olarak adlandırılmıştır⁵. Tarım alanı niteliğindeki höyük ova seviyesinden yaklaşık 2 m yükseklikte ve 80 m çapında yassı bir yapıdadır.

Höyük, ilk çalışmaları yapan D. French tarafından Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir⁶. Bizim gerçekleştirdiğimiz araştırmada az sayıda Kalkolitik Çağ'a ait malzemenin yanı sıra yoğun Roma Çağı ve Ortaçağ'a ait seramik parçasına da rastlanmıştır. Erken ve Geç Kalkolitik Çağ'a ait olduğunu düşündüğümüz az sayıdaki seramik parçaları, höyüğün doğu yamacında yapılan iki farklı yükseklikte teraslanmış alandan ve yol kenarında açılmış profil çevresinden toplanmıştır.

1.3. Değirmeneteği Mevkii Ve Höyük Tepe (6 Eyl 05)

Aslıhantepeciği Köyü'nde yürüttüğümüz çalışmada ilk olarak “Değirmeneteği Mevkii” araştırılmıştır (Resim :3). Merkez, ova düzlüğünde sivri bir tepe olarak yer almakta olup 25.000 ölçekli haritada “Höyük Tepe” olarak adlandırılmaktadır. Adını tümülüsün yakınında bulunan yıkık değirmenden aldığı anlaşılan bölge, M. Özdoğan tarafından araştırılmıştır⁷.

Höyük Tepe'de yaptığımız araştırma sonucunda, üzerinde seramik bulguya rastlanmamış olup, yayınlarda belirtildiği gibi, tepe kısmında 7 m çapında ve 1.5 m derinliğinde bir çukurun varlığı gözlenmiştir. Araştırmamız sırasında, tepenin

⁵ French, 1969: 44; Özdoğan 1988: 581.

⁶ French 1961: 114.

⁷ Özdoğan 1988: 580.

güneydoğu yamaçlarında Erken Tunç Çağı'na tarihlenen seramik buluntular saptanmıştır. Olasılıkla, ova seviyesinden 2-3 m yüksekliğe sahip Erken Tunç Çağı höyüğünün üzerine daha sonra bir tümülüsün yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmamız sırasında, tümülüs toprağının höyük üzerini kaplaması nedeniyle, seramik parçalarına ancak yamaçlarda rastlanabilmektedir.

1.4. İğrek Höyük (Emre Mevkii) (6 Eyl 06)

Aslıhantepeciği Köyü'nün sınırları içinde yer alan "Emre Mevkii"de araştırmalar sürdürülmüştür. Bu mevkii, M. Özdoğan tarafından 1987 yılında araştırılmıştır. Geniş bir alanı kapsayan Emre Mevkii'de dağınık olarak Kalkolitik Çağ ve Klasik Çağ'a ait seramik parçalarına rastlanmıştır (Resim :4).

Emre Mevkii içinde akan Kavaklı Dere'nin kuzey kesiminde sürdürdüğümüz araştırmalar sırasında, "İğrek Mevkii" olarak adlandırılan alçak tepe dikkatimizi çekmiştir. Geniş bir alana yayılan Emre Mevkii içinde özgün bir konuma sahip bu alanın "İğrek Höyük" olarak tanımlanması, ileride yaşanacak karışıklıkları önleyecek görüşündeyiz. 1-2 m yüksekliğinde alçak bir tarım alanı durumundaki höyük, yaklaşık 80 m çapında yayılım alanına sahiptir. Höyükte, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Roma Çağı'na ait yoğun malzeme saptanmıştır. Höyüğün doğu kesiminde yer alan tarlalarda Roma Çağı'na ait seramik parçalarının yoğunlaştığı dikkatimizi çekmiştir.

1.5. Üçek Tepe (6 Eyl 07)

Atköy sınırları içinde bulunan Üçek Tepe, Atköy'ün 1.5 km, Üyücek Tepe'nin 600 m kuzeydoğusunda yer alır (Resim :5). Höyük, bölgede "Baklatepe" olarak da adlandırılmaktadır. Merkez ilk olarak J. Mellart tarafından saptanmış, D. French tarafından da incelenmiştir⁸. French'in verdiği tanımlamalarda höyüğün 80x50 m genişliğe ve 5 m yüksekliğe sahip olduğunu belirtilmekte olup, günümüzde tarım nedeniyle 100 m çapında bir alana yayıldığı görülmektedir. Höyüğün doğu

⁸ Özdoğan 1988: 580.

⁹ Mellart 1955: 81; French 1969: 46. D. French, J. Stewart'ın (1945: 79) "Aslan" olarak tanımladığı alanın bu merkez olduğu görüşünü ileri sürer.

yamacında teraslama yapılmış olup, tarım faaliyetleri sürdürülmektedir. Alanda Erken Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Roma Çağı'na ait seramik parçalarının varlığı saptanmıştır. Tepenin kuzeybatı kesiminde Roma Çağı malzemesi yoğunlaşmaktadır. Höyüğün doğu kesiminde yer alan teraslama sırasında oluşmuş profilde bir duvar kalıntısının varlığı izlenebilmektedir. Bu bölgede Erken Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı seramik parçaları yoğunluk göstermektedir.

2. DURSUNBEY İLÇESİ, DELİCE KÖYÜ 2015 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yüzey araştırmamız kapsamında, 2015 sezonunda Dursunbey ilçesi, Delice Köyü'nde yer alan Baltalın ve İnkaya Mağaralarında çalışmalar yürütülmüştür.

2.1. Baltalın (Dsb 01)

Dursunbey İlçesi, Delice Köyü sınırları içinde yer alan ve köylüler tarafından “Baltalın” olarak adlandırılan mağara, Delice köyünün yaklaşık 5.5 km doğusunda, Emet Çayı'nın batısında, Çataldikmen Tepesi'nin yamacında yer alır (Harita 1; Resim :6).

Mağara, 19x9x4.5 m boyutlarında kireçtaşı bir yapı içinde, yatay oluşumlu karstik bir özelliğe sahiptir. Giriş bölümünün doğu cephesinde, insan ve hayvanların yer aldığı bir av sahnesi yer alır. Bu resim, mağara dışından başlayıp iç kısma uzanarak 7.60x4.50 m boyutlarında bir alanı kaplamaktadır (Resim :7). Resimde, insanlar kırmızı ve kavuniçi tonlarda, geyikler ise daha koyu tonlarda renkler kullanılarak resmedilmiştir. Bir bölümü mağara cephesindeki kopmalar ve bir bölümü ise hâla süregelen yüzey akıntıları nedeniyle tahrip olmuş resmin, her iki başında insanların yer aldığı, insanların arasında ise geyiklerin bulunduğu görülür. Bu geyiklerin tamamı kuzey istikametinde (mağaranın içine doğru) yönlendirilmiştir (Resim :8). Resim, insanlar tarafından sürülen geyiklerin tuzak kurmuş bekleyen avcılar tarafından avlanmasını konu alır. Resimde, yakın mesafede duran figürlerin büyük, uzak mesafede duran figürlerin ise küçük boyutta betimlenmesi bir derinlik kaygısının varlığını gösterir.

Mağara zemininin yüksek olan kısımları anakaya, alçak olan kısımları ise uzun süredir ağıl olarak kullanılması nedeniyle hayvan atıklarıyla kaplıdır. Mağara içinde ve çevresinde yaptığımız araştırma sonucunda, Ortaçağ'a ait seramik bulgulara rastlanmış olup, daha erken dönemlere ait bir buluntu saptanamamıştır.

2.2. İnkaya (Dsb 02)

Dursunbey/Delice Köyünde bulunan ikinci mağara ise köyün 2.5 km kuzeyinde yer alır (Harita: 1 - Resim :9). İnkaya Mağarası, “Kızıltepe” ile “Karapınarsırtları” olarak adlandırılan iki yüksek tepenin arasından akan Çanakçı Deresi'nin batısında, Kızıltepe'nin doğu yamacında dik ve geniş bir kaya kütesinin doğu cephesinde yer alır. Birçok kaya oyuntularından oluşan cephe, yaklaşık 21 m uzunluğa ve 10 m yüksekliğe sahiptir. Bu cephede yer alan, 7x3.5 m boyutlarında ağız açıklığına sahip mağara, 6 m derinliğinde olup tamamen kayadan oluşmuş zemine sahiptir. Mağara girişinin kuzey ve güneybatı cephelerinde yer alan iki resim panosu dikkat çeker (Resim :10).

Mağarada kaçak kazıların yapıldığı, kazılarda dinamit yerleştirmek amacıyla açılan delikler olduğu görülür. Ayrıca mağara tabanına yerleştirilen dinamitin patlatılması sonucunda tabandan iri kaya parçaları koparak çevreye yayılmıştır. Bu patlama sırasında resimlerin bir bölümü de hasar görmüştür.

Resimlerde, Baltalın'de olduğu gibi kırmızı ve koyu kahverengi tonlardaki renkler kullanılmıştır. İnsan betimlerinde bu renklerin yanı sıra sarı, beyaz ve kavuniçi tonlardaki renklerin de kullanıldığı gözlenmektedir.

Mağara girişinin güneybatısında bulunan resim, kabaca düzeltilmiş bir zemin üzerine 1.43x0.87 m boyutlarında bir alanı kaplar (Resim :11). Resmin sol yarısında dört insan figürünün dans ettiği bir sahne yer alır. Grubun sağ tarafında bulunan figürün posttan oluşan kıyafet giydiği görülmektedir. Erkekler uzun ve güçlü vücutla, kadınlar ise kısa boylu ve hareketli olarak betimlenmiştir.

Bu grubun sağ tarafında, anne karnında bir çocuğun oluşumu, gelişimi ve doğum safhalarının tamamını içeren bir betimleme yer almaktadır. Anlatım, erkek

cinsel organından meninin kadın vücuduna damla biçiminde girişinin betimlenmesiyle başlar. Anne karnının biçimini kavisli geniş karın çizgisi şekillendirir. Karın içinde sivri bir çıkıntı biçiminde burun ve gözü seçilebilen cenin, bir göbek bağıyla anneye bağlanmaktadır. Kordon ve ceninin içi kavuniçi renkte boyanarak cenin ve anne arasında olan beslenme ilişkisi vurgulanmıştır. Ayrıca anne karnı ve ceninin arasında kalan boşluğun beyaz renge boyanmasıyla amniyon sıvısının varlığı ifade edilmiştir. Ceninin ayak kısmında saçak biçiminde çizilmiş bölüm ise plasentayı temsil eder. Cenin ile kordon arasında oluşan boş alan, bir mağara/mekan tasviri olarak düşünülmüş olup sırt üstü yatan kadının havaya kaldırdığı bebek betimlemesi, doğum sonrasını simgelemekte olmalıdır.

Anne karnının alt kısmında yer alan beyaz parmak izleri doğuma yardımcı olan kişi/kişilerin ellerini ve ortasında nokta bulunan dört daireden oluşan sembol ise, yeni doğmuş çocuğu ifade ediyor olmalıdır. Daire içinde noktaların dört tanesinin birbirlerine birer çizgi ile bağlanmasıyla oluşan sembolün benzerini Çatalhöyük duvar resimleri arasında doğa betimlerinde görülen (Quatrefoil) dört yapraklı motifler oluşturur¹⁰. Lewis-Williams¹¹ Çatalhöyük'teki bu motifleri ana tanrıçanın çocuk doğumuyla olan ilişkisini ortaya koyduğunu belirtir. Ayrıca Mellaart, Çatalhöyük'ten bildiğimiz karnında konsantrik dairelerin bulunduğu tanrıça kabartması¹² ve konsantrik dairelerden oluşan duvar dekorasyonlarının da hamilelik ve dolayısıyla cenini simgelediği görüşündedir¹³. Elimizdeki örnek yardımıyla, Anadolu Neolitik Çağ insanı için bu dörtlü motiflerin ve merkezli dairelerin çocuğu ve genel anlamda yaşamı temsil eden sembole dönüşmüş oldukları açıklık kazanmıştır. Doğum ve yaşam konusunu iç içe konu alan bu sahnenin, temelde çoğalmanın kutsanmasını ve kutlamasını içerdiği söylenebilir.

Bu resim, anne karnı içinin şeffaf bir şekilde betimlenmiş olması nedeniyle de önem taşır. Bu ifade biçimi, Paleolitik Çağ resimlerinde çok basit örneklerini gördüğümüz “Zihinsel Gerçekçilik” olarak tanımlanır¹⁴. Resimdeki

¹⁰ Mellaart vd. 1989:16 Pl. IV.1,2.

¹¹ Lewis-Williams 2004: 44.

¹² Mellaart 1967: Pl. VII.

¹³ Mellaart vd. 1989:13 Pl. III.4.

¹⁴ Yalçınkaya 1979: 80.

detaylar ileri derecede simgesel bir ifadeyi içermekte olup Anadolu erken dönem resim sanatı için öncü rol üstlenmektedir.

Mağara girişinin kuzeyinde yer alan pano ise 6.55x2.47 m boyutlarına sahiptir (Resim :12). Resmin mağara dışında kalan bölümünün hava koşullarına açık olması, bu kaya cephesine dinamit yerleştirmek amacıyla deliklerin açılması ve mağara tabanında yapılan patlatma gibi nedenlerle tasvirde dökülmelere sebep olmuştur.

Panonun iç kısımlarda kalan bölümleri daha iyi korunmuş olup, mağara girişine yakın olan bölüm, olasılıkla resmin ana sahnesini oluşturmaktadır. Burada yüksek bir ağaç (?) üzerinde kollarını yukarı kaldırmış bir insan betimi ve tam karşısında tahrip olmuş bir yılan yer almaktadır. İnsan figürünün arkasında üzerinde kıyafet bulunan kollarını bu insana doğru uzatmış bir figür ve arkasında bir insan figürü daha yer almaktadır. Olasılıkla insanın ölüm anı yansıtılan bu sahnede yılan, yer altı dünyasının bir hayvanı olarak ölümü temsil eden sembol niteliğinde karşımıza çıkar. Bu sahnenin en dikkat çekici figürlerinden biri, kollarını insana doğru uzatan post giymiş figürdür. Bu kişi transa geçmiş durumda, kendinden biraz uzakta gerçekleşen, bir insanın ölüm anına müdahale etmektedir. Bu figürün sahnedeki konumu dikkate alındığında, özel yeteneklere sahip kişi olarak değerlendirilebilir ve bir şamanın varlığından söz edebiliriz. Ölen kişilerin ruhları ile ilişkili olarak bu sahnede yer alan şaman, olasılıkla ölüm anında insan ruhunun ölümler ülkesine gitmesinde aracılık görevini yerine getirmektedir. Güneybatı resminde dans eden grubun sağ başında post giymiş figürle, buradaki figür yakın bir benzerlik içindedir. Her iki sahnede benzer kıyafet giyen bu kişi olasılıkla aynı olup, yaşam ve ölüm ritüellerinin önemli bir parçası konumundaki şamanın inanç sisteminde oynadığı rolü ortaya koyar.

Resmin merkezinde, bir bölümü korunmuş olan akbaba ve başsız insan vücutlarının etsizleştirilmesi sahnesi görülür. Bu sahne, Anadolu Neolitik Çağ inanç sistemine ait önemli bir resim konusunu oluştur. Akbabanın insan cesetlerini

parçalama sahnesi, Çatalhöyük duvar resimlerinden iyi bildiğimiz¹⁵ bir konunun paralel örneği olup aynı inanç sisteminin Batı Anadolu’da da varlığını kanıtlar.

SONUÇ

Altı Eylül, Karesi (Merkez) ve Dursunbey ilçelerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında saptanan bulgular, “*Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarında, Ege ve Marmara Bölgeleri Arasında Yol Güzergâhları ve Yerleşimleri*” konulu yüzey araştırmamıza önemli katkılar sağlamıştır. Bugüne kadar Balıkesir ili sınırları içinde toplam 193 adet arkeolojik potansiyele sahip alanda çalışılmıştır. Toplam altı ilçede, 32 adet Prehistorik Çağ yerleşimi incelenmiştir.

2015 araştırma sezonumuzda Dursunbey, Delice Köyü’nde çalıştığımız mağara resimleri, özgün bulgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu resimlerden İnkaya Mağarası, güneybatı resminde, yaşam, kuzey resminde ise, ölüm konusunun işlendiği görülür. Ayrıca bu resimler, Anadolu Neolitik Çağ inanç sisteminde Şamanın önemli bir konuma sahip olduğunu da göstermektedir. Baltalın Mağarası’nda bu konulardan farklı olarak av sahnesi yer alır. Her iki mağaranın mekan kullanım analizi yapıldığında, mağaraların kullanım planlamasında av ve inanç ritüellerinin yapılacağı mekanların bilinçli olarak ayrıldığı görülmektedir. Bu mağaralar farklı fonksiyonlara yönelik planlanmış bir kült merkezi özelliğiyle karşımıza çıkar.

Elimizdeki mağara resimlerinin Çatalhöyük’te karşımıza çıkan ölü kültü sahneleriyle aynı konuyu, aynı ifade tarzını ve inancı yansıtmaları nedeniyle, iki merkezin çağdaş veya yakın tarihlere sahip oldukları sonucunu ortaya koymaktadır. Kafatası kültü inanç sisteminin resme yansımış biçimlerini oluşturan etsizleştirme sahnesi sayesinde, bu resimlerin yapım evresi olarak şimdilik Geç Neolitik Çağ önerilebilir.

Dursunbey ilçe sınırları içinde Neolitik Çağ’a tarihlenebilecek alanların varlığını ve niteliğini öğrenmemiz büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra bölgenin, İç Anadolu’dan, Balıkesir ve Bursa ovalarına ulaşımında kullanılan bir geçit

¹⁵ Mellaart 1967: Fig. 46-9.

niteliği taşıdığı da anlaşılmaktadır. Elde edilen bu veriler, ileride bölgede gerçekleştireceğimiz çalışmalarda ulaşacağımız verilerle birlikte, yerleşimler ve saptanacak güzergâhların kullanım biçimleri hakkında anlamlı sonuçlar oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- Arık, R. O. 1940: "James Rivers Barrington Stewart Gezisi (Sondajı)", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi* IV: 260-62.
- French, D. H. 1961: "Late Chalcolithic Pottery in North-West Turkey and The Aegean", *Anatolian Studies* 11: 99-141.
- 1969: "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II. The Balıkesir and Akhisar/ Manisa Areas", *Anatolian Studies* 19: 41-98.
- Hodder, I. 2005: "New Finds and New Interpretations at Çatal Höyük", *Anatolian Archaeology* 11: 20-22.
- Lewis-Williams, D. 2004: "Constructing a cosmos, Architecture, Power and Domestication at Çatalhöyük", *Journal of Social Archaeology*, 4(1): 28-59.
- Mellaart, J. 1955: "Some Prehistoric Sites in North-Western Anatolia", *Istanbul Mitteilungen* 6: 53-88.
- 1967: *Çatal Hüyük, A Neolithic Town in Anatolia*, New York.
- Mellaart, J., U. Hirsch ve B. Balpimar 1989: *The Goddess from Anatolia, I-IV*. Milano. Eskenazi.
- Özdoğan, M. 1988: "1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* VI: 575-80.
- Öztan, A. 2002: "Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar", *TÜBA-AR* 5: 55-69.
- Stewart, J. 1948: *Handbook to the Nicholson Museum*. Sidney.
- Yalçıklı, D. 2011: "Kazdağları'nın Arkeolojik Potansiyelinin Saptanmasına Yönelik Bir Araştırma", *IKES2011 International Symposium on Kazdağları (Mound Ida) and Edremit, Global Change in Mediterranean Region/Uluslararası*

--- 2012: “Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi Yüzey Araştırması (2009-2010)”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XXIX.1: 209-20.

--- 2013: “Çanakkale İli, Yenice İlçesi ve Balıkesir İli, Gönen İlçesi Yüzey Araştırması (2011)”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XXX.1: 19-30.

--- 2014: “New Evidence for Neolithic Habitation in the Hinterland of the Troad”, *Oxford Journal of Archaeology* 33(3): 245-55.

--- 2016: “Balıkesir (Balya, Merkez ve Savaştepe) Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XXXIII.1: 101-10.

.....427

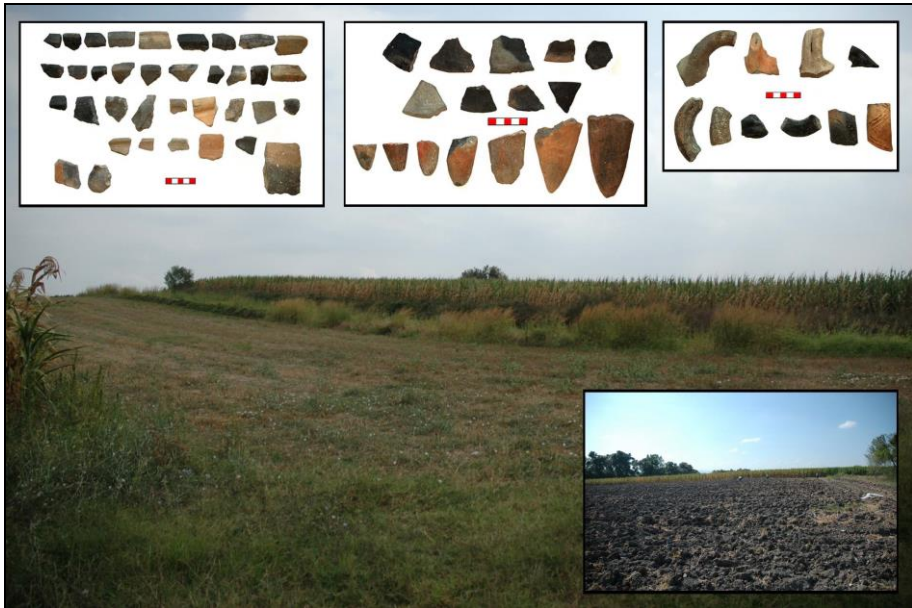
Resim: 1

Resim : 2

Resim : 3

Resim : 4

Resim : 5

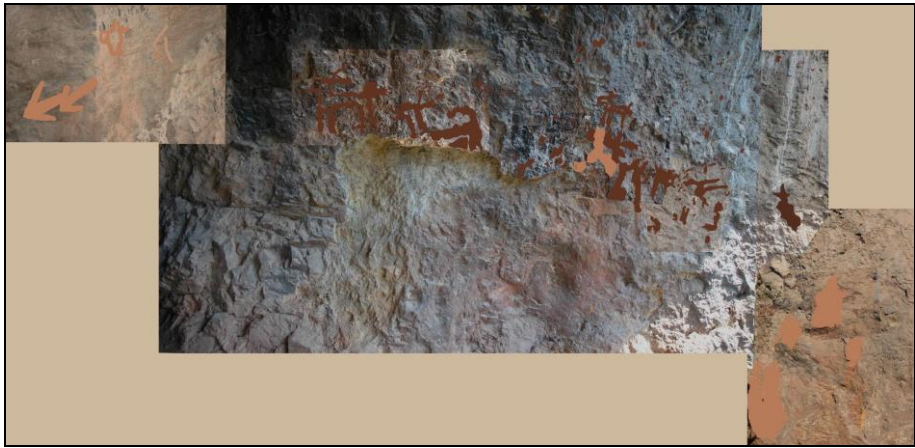

Resim : 6

430.....

Resim : 7

Resim : 8

Resim : 9

Resim : 10

Resim : 11

Resim : 12

KIRŞEHİR VE YOZGAT İLLERİ NEOJEN DÖNEM 2015 YILI OMURGALI FOSİL YATAKLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI

ıAhmet Cem ERKMAN

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 12.08.2015 tarih 154840 sayılı onaylarıyla yapılmasına izin verilen Kırşehir ve Yozgat illeri yüzey araştırması 16.10.2015- 31.10.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Araştırmada Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü öğrencilerinden Eda Nur Yıldırım, Hasan Vural, Hikmet Güney, Emrah Şimşek, Dilruba Akbal, Ali Taş ve bakanlık temsilcisi olarak da Ankara Cumhuriyet Müzesinden Uzman Ayhan Saltık görev almıştır.

BÖLGEDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KISA TARİHSEL GEÇMİŞİ

Orta Anadolu'da, Kırşehir-Kayseri arasında bulunan bölgenin volkanik tüflerin stratigrafik ve petrografik durumunu tespit etmek amacıyla ilk jeolojik araştırma 1936 yılında B. Ernest Chaput tarafından başlatılmıştır (Chaput 1936). Chaput bölgedeki nummulitli kalkerler ve içindeki fosilleri incelenmiş, daha sonra 1938 yılında B.Paul Arni (Arni, 1938) ve 1942 yılında 2Dr.V. Stchepinsky Kırşehir-Boğazlıyan arasını dolaşarak bu bölgenin basit bir jeolojik haritasını yapmıştır (Stchepinsky, 1942). D.S.İ. Yeraltı Suları Dairesi adına 1957 yılında kurak Orta

¹ Doç.Dr.Ahmet Cem ERKMAN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, Kırşehir Araştırma Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ve Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün finansal destekleriyle (Proje No:FEF.A3.16.031) gerçekleştirilmiştir

Anadolu Bölgesinde Kırşehir-Kayseri arasında bilhassa sulama suyu temin etmek amacıyla jeolojik ve hidrolojik etüt çalışmaları başlatılmıştır (Erguvanlı, 1961). Çalışmalar sırasında araziden toplanan Eosen dönem ait fosiller İstanbul Üniversitesi Jeoloji Enstitüsünden Dr. Atife Dizer tarafından incelenmiştir. Daha sonra Prof.Dr.İhsan Ketin 1953 ve 1955 yıllarında M.T.A. Enstitüsü adına bölgede jeolojik çalışmalarda bulunmuştur (Erguvanlı, 1961). 1957 Yılında Prof. Dr. Fikret Ozansoy Boğazlayan Karasu’da memeli fosil faunasının etüdünü gerçekleştirmiştir (Tekkaya, 1973). M.T.A. Enstitüsünden İbrahim Tekkaya Türkiye geneli başta olmak üzere bölgede 1970 ve 1973 yılları arası yapılan paleontolojik ve jeolojik etütlerde ele geçen omurgalı fosillerin bir kısmının incelenmiştir.

Yozgat İli Yiğitler lokalitesine ait ilk bulgular Alman jeolog Otto Sickenberg tarafından 1965-1970 yılları arasında Türbe Tepe olarak adlandırdığı bölgeden ele geçen omurgalı fosillerin tanımlanmasıdır (Sickenberg ve diğ. 1975). *Diceros neumayri* ve *Hipparion sp.* olarak tanımladığı fosil örnekleri Münih’te Paläontologie und Historische Geologie Müzesinde koruma altındadır. Dr.Sickenberg ve ekibi Anadolu’da Neojen dönem omurgalı memeli faunası oluşturmak amacıyla ülke çapında 82 adet fosil lokalitesini incelemiş olması literatürde oldukça dikkate değer bir çalışma olarak yerini almıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izinleriyle 2011 yılında itibaren devam etmekte olan “*Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması*” konulu yüzey araştırmalarının neticesinde, Anadolu paleontolojisine ışık tutan Kurutlu (Kırşehir) ve Yiğitler (Yozgat) lokaliteleri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu konferansı dahilinde “*Araştırma Sonuçları Toplantısı*” (Erkman 2012, 2013, 2015), uluslararası “*14th Regional Committee on Mediterranean Neogene Stratigraphy*” (Erkman, 2013) konferansı ve *Uluslararası I. Bozok Sempozyumunda* (Erkman, 2016) literatüre tanıtılmıştır.

YOZGAT İLİ ARAŞTIRMALARI

Yiğitler lokalitesi Yozgat İl merkezinin güneyinde Yenifakılı'ya bağlı Yiğitler Köyünün kuzey-doğusunda yaklaşık 1060 metre yüksekliğindeki 39° 16' 44.3 Kuzey ve 34° 57' 14.89 Doğu koordinatlarında yer almaktadır (Harita 1).

Lokalite 5 metre masif kireçtaşının altında ve pembemsi tüfün üzerinde 1-1.5 metre kalınlığında depozit üzerinde horizontal bir şekilde bulunmakta olup bileşimi volkanik materyaller ve tüften meydana gelmektedir (Resim:1).

Volkanik kökenli lahar ve güçlü çamur akıntıları fosilleri bir araya getirmiştir. Hayvanlara ait kemiklerin tam olmaması ve birbiri içine karışması bu durumun destekler niteliktedir. Sickenberg (1975) bu bölgedeki jeolojik katmanları gölsel çökeller olarak kayda almış olması Sickenberg'in Türbe Tepe olarak adlandırdığı bu yer ile bizim tanımladığımız lokalitenin aynı olup olmaması konusunda şüphe uyandırmaktadır. Çünkü "*Geologisches Jahrbuch*" adlı kitabında Sickenberg (1975) bu bölgeyi "*pisidischen formation*" olarak adlandırmıştır. Oysa antik "*Pisidia*" bölgesi Anadolu'nun güneyinde Göller Yöresinde yer almaktadır. Bölge, güneybatıda Lykia, güneyde Pamphylia, doğuda Likonya kuzeyde ise Frigya ile çevrilidir. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere bu bölgenin etüdünün yapılması kaçınılmazdır. Stratigrafik, biyokronolojik, jeokronolojik ve magnetostratigrafik zonasyonlarının kurulması bölgenin omurgalı fosil yataklarının belirlenmesi açısından çok önemlidir.

Yiğitler Lokalitesinde 2011 yılından itibaren gerçekleştirilen çalışmalarda I, II ve III numara olarak adlandırdığımız üç ayrı fosilleşme alanı tespit edilmiştir. Burada yapılan çalışmalarda zürafalar (*Giraffidae*), gergedanlar (*Rhinocerotidae*), hortumlular (*Proboscidae*), kemirgenler (*Rodentia*), sırtlanlar (*Hyaenidae*), kedigiller (*Felidae*), atlar (*Equidae*), boynuzlugiller (*Bovidae*), geyikler (*Cervidae*) ve domuz (*Suidae*) ailelerine ait fosiller olduğu görülmüştür (Resim: 2). Lokaliteden alınan volkanik kayaç örneklerinin K-Ar yaş tayini fosillerin 4,5 milyon yıl öncesine ait olduğunu göstermiştir.

KIRŞEHİR İLİ ARAŞTIRMALARI

Orta Anadolu'da bulunan Kızılırmak deltası ve Hirfanlı Barajının kuzey bölümünü oluşturan kıyı şeridi kenarı, Savcılı, Kurutlu, Karakurut, Esertepe, Kaman, Toklumen, Sıddıklı ve Kırşehir ilinin güney ve güney doğusunda yer alan Mucur, Acıöz, Rışvan, Karakuyu bölgeleri 2015 yüzey araştırmasında Kırşehir ili sınırları içinde incelenen bölgeler arasında yer almıştır. Son beş yıllık yüzey çalışmalarının sonucunda Anadolu doğa tarihi açısından çok önemli bir yeri olan ve özellikle primat buluntuları veren Kurutlu lokalitesi 2015 yılından itibaren sistematik bir kazıya dönüşmüştür.

Bu yıl ki çalışmada 38.57.43.09 Kuzey ve 34.13.52.43 Doğu koordinatları içine Kırşehir ilinin güney doğusunda Karakuyu Köyü yakınlarında bir tepede çift kabuklu yumuşakça fosillerine rastlanılmıştır (Harita 2). Henüz literatüre girmemiş olan bu alan muhtemelen Üst Kretase ve Paleosen döneme tarihlendirilen granitoid kayaçlar içindeki yumuşakçaların hakim olduğu bir lokalitedir (Resim: 3). *Assiline*, *Companile*, *Ampullina*, *Cardium*, *Echinolampas*, *Chlamys*, *Phacoides* ve *Actaeonella* cinsi yumuşakçaların varlığı tespit edilmiştir (Resim: 4 ve 5). Anadolu doğa tarihi açısından önemli bir buluntu yeri olan Karakuyu fosil lokalitesinde incelenen fosiller ve jeolojik çalışmalar dönemin yaşını Eosen (33.7-54.8 mly.) olarak vermektedir. Thethys denizinin hemen hemen kuruduğu ve küçük göller halinde kaldığı bir dönem olup fosillerin muhtemelen tabanda çökelleştiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Oligosen'den başlayarak özellikle Geç Miyosen Döneme kadar olan çökellerden çıkarılan doğal miras içinde dünyada eşine ender rastlanılan zenginlikteki omurgalı fosillerinin korunup saklanması, incelenmesi ve bilim dünyasına sunulması ülkemizin uluslararası prestiji bakımından çok önemlidir. Kırşehir ve Yozgat bölgelerinde bulunan omurgalı fosil buluntularının değerlendirilmesi ülkemizin paleocoğrafik, paleoekolojik ve paleoklimatolojik problemlerinin çözülmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'nin Üçüncü Zaman çökelleri, (özellikle Karasal Neojen) çok geniş alanları kaplarlar ve birçok fosil bulgu yeri ve/veya yataklarına sahiptirler. Ancak, Senozoyik karasal çökelleriyle ilişkili olarak pek çok yörede sağlıklı litostratigrafi ve kronostratigrafi birliği kurulamamıştır. Türkiye'nin lokalite-stratigrafik birimleri daha çok Avrupa referans lokalitelerine göre tarihlendirilmektedir. Yürütülmekte olan bu projenin diğer bir önemi ise Türkiye'ye özgü bir omurgalı-memeli zonasyonunun oluşturulmasının amaçlanmasıdır. Bu bağlamda, Orta Anadolu'da, Kırşehir ve Yozgat arasında bulunan bölgenin omurgalı fosil yataklarının belirlenmesini hedeflenmiştir. Milyonlarca yıl içinde oluşumu tamamlanan fosil lokalitelerinin devam eden erozyonlar nedeniyle yok olması hem ülkemiz hem de dünya doğal mirası açısından oldukça üzücüdür. Bölgenin acil bir şekilde kurtarılması ve dünya literatürüne sunulması kaçınılmazdır. Bu lokalitelerde yapılacak kazılar neticesinde elde edilecek bulgular Anadolu doğa tarihi açısından paleo-biyçeşitlilik ve paleo-biyostratigrafik çalışmaların şekillenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca nesli tükenmiş hayvanların müzelerde sergilenmesi, toplumun ve özellikle de yeni nesillerin bilgisine sunulması ülkemizin doğal zenginliklerinin duyurulması açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- ARNİ, P. (1938). “*Zum Erdbeben zwischen Kırşehir, Keskin und Yerköy*” Mém. No. 1 de l'M.T.A., série B. Ankara
- CHAPUT, E. (1936). *Voyages d'études géologiques et géomorphogéniquee en Turquie*. Mém. Inst. Fr. d'Arch. de Stambul. IL Paris.
- ERGUVANLI K. (1961). “*Himmetdede Civarının Jeolojik ve Hidrojeolojik Etüdü*” Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, (7)2:86-107.
- ERKMAN A. C (2016) “Yiğitler Fosil Lokalitesi” Bozok Üniversitesi 1. Uluslararası Bozok Sempozyumu, Bildiri Özetleri Kitabı 1:22-23.
- ERKMAN A.C., PEHLEVAN C., ÖZKURT Ş.Ö., ŞAHİN S., ALKAN Y., KARTAL A.İ. (2012). “*2011 Yılı Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı*

Fosil Yatakları Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı 34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 30.Araştırma Sonuçları Toplantısı 1:5-22.

ERKMAN A.C., PEHLEVAN C., ÖZKURT Ş.Ö., KAYMAKÇI N., KAYA F., ALKAN Y., AKBABA A., BOZCA K.M., AYDOĞDU İ.E. (2013). “2012 Yılı Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yatakları Yüzey Araştırması”, T.C. Kültür Bakanlığı 35. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 31.Araştırma Sonuçları Toplantısı 1:369-377.

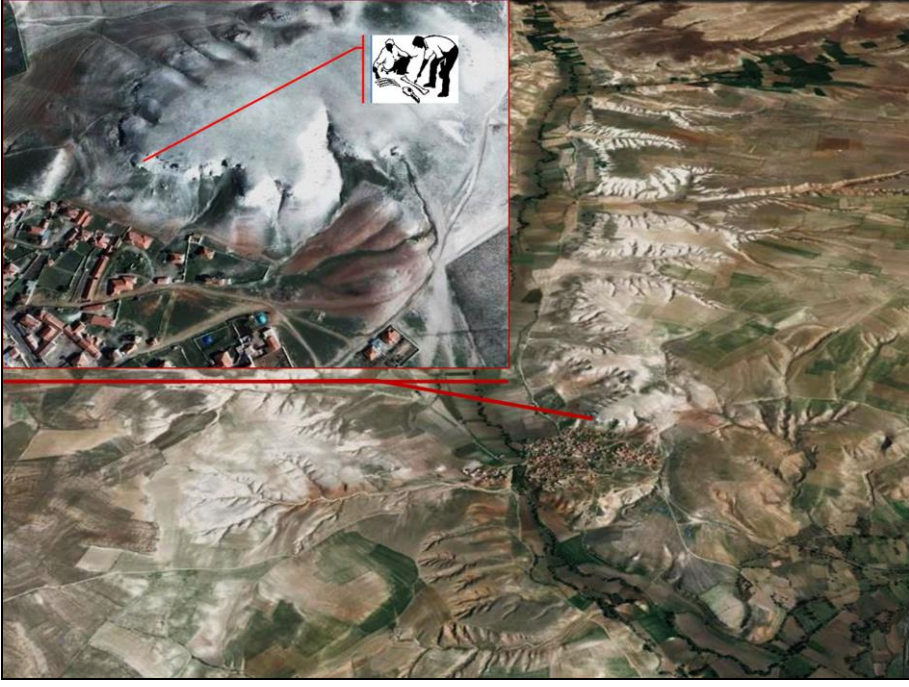
ERKMAN A.C., ÖZKURT Ş.Ö., KAYMAKÇI N., PEHLEVAN C., ALKAN Y., KAYA F. (2013). “Two New Late Miocene Fossil Localities (Yigitler and Hirfanlı) from Kırşehir in Central Anatolia”, 14th Regional Committee on Mediterranean Neogene Stratigraphy, 14.RCMNS: 124.

ERKMAN A.C., PEHLEVAN C., ÖZKURT Ş.Ö., YİĞİT A., BOZCA K.M., HASIRCI B. (2015). “2013 Yılı Kırşehir ve Yozgat İlleri Neojen Dönem Omurgalı Fosil Yatakları Yüzey Araştırması” T.C. Kültür Bakanlığı 36. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 32.Araştırma Sonuçları Toplantısı 1:193-200.

TEKKAYA İ. (1973). “Gülpınardaki Fosil Bovidae Kalıntıları Hakkında Bir Not”, Bull Geol Soc Turk 2:77-87.

SICKENBERG, O., BECKER-PLATEN J.D., BENDA L., BERG D., ENGESSER B., GAZİRY W., HEİSSİG K., STAESCHE U., STEFFENS U., TOBIEN H. (1975). Die Gliederung des höheren Jungtertiars und Altquartars in der Türkei nach der Bedeutung für die internationale Neogen-Stratigraphie, Geologisches Jahrbuch, B, 15:1-167.

STCZEPINSKY V. (1942). “Kırşehir-Boğazlıyan Çayı Bölgesinin Jeolojisi ve Maden Kaynakları”. M.T.A. Mec. Sayı 1-33:489-502.

Harita 1: Yiğitler Lokalitesinin Coğrafik Konumu.

Resim 1: Yiğitler Lokalitesindeki Jeolojik Oluşumları

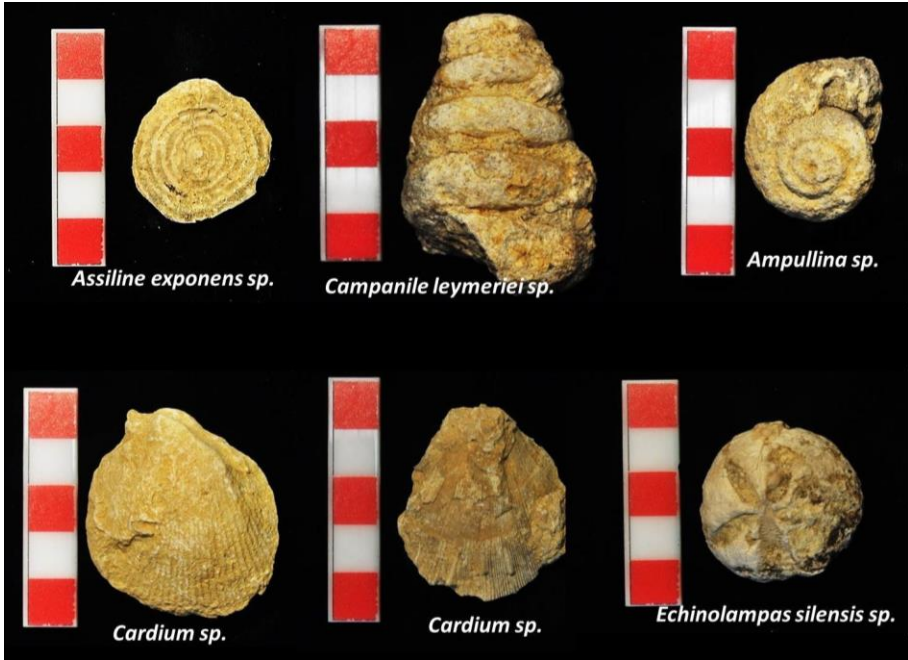
Resim 2: Yiğitler Lokalitesindeki Faunal Örnekler

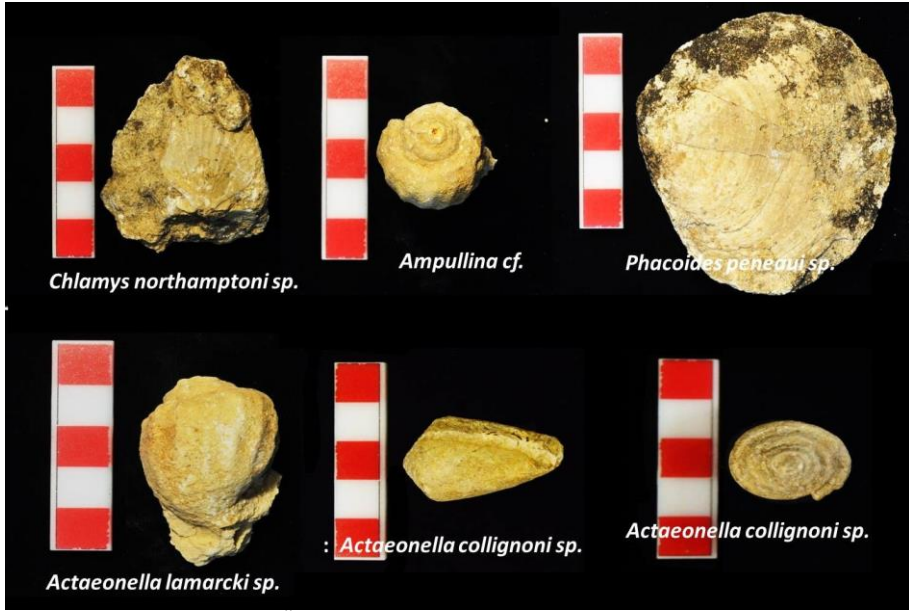
Harita 2: Karakuyu Lokalitesinin Coğrafik Konumu.

Resim 3: Karakuyu Lokalitesinin Jeolojik Oluşumları

Resim 4: Karakuyu Fosil Örnekleri

Resim 5: Karakuyu Fosil Örnekleri

2015 YILI SİVAS YÜZEY ARAŞTIRMASI

*TURGAY YAZAR
Ebru BİLGET FATAHA

Sivas İli Ortaçağ Kültür Varlıkları Yüzey Araştırması'nın 2015 yılı çalışmaları Hafik İlçesi'nde yürütülmüştür. Araştırmada ilçe merkezi ile 81 köy ve bağlı mezralar taranmış, 27 köyde tespit edilen kültür varlıkları belgelenmiştir.

Hafik, Sivas İli'nin 39 km. doğusunda, Kızılırmak havzasında yer almaktadır. İlçenin doğusunda Zara, güneyinde Zara ve Kangal, batısında Sivas merkez ilçe ve Yıldızeli, kuzeyinde ise Doğanşar ile Tokat'ın Almus ilçeleri bulunmaktadır. İlçe, Sivas sancağına bağlı bir karye iken 1873 yılında Koçhisar adı ile kaza statüsüne getirilmiş, 1926 yılından sonra adı Hafik olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1. ŞEHİR MERKEZİ:

1.1. İdari Yapılar:

1.1.1. Hükümet Konağı:

Dıştan yaklaşık kare planlı, iki katlı ve kiremit çatılı yapı beden duvarları dışında tamamen yenilenmiştir. Sonradan yapıldığı anlaşılan merdivenlerle çıkılan ana giriş kapısı basık kemerli olup iki yanında oldukça dar tutulan yuvarlak kemerli birer pencere vardır. Yapının pencere söve ve kemerleri ile beden duvarlarının köşelerinde kesme taş, diğer kısımlarda ise moloz taş kullanılmış ve sıvanmıştır. İnşa kitabesi olmayan yapı, Hafik'in 1873 yılında kaza merkezi olmasından sonra, 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır (Resim: 1).

* Yrd. Doç. Dr. Turgay YAZAR, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sivas/ TÜRKİYE.

turgayyazar@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Ebru BİLGET FATAHA, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sivas/ TÜRKİYE. ebilget@gmail.com

1 Araştırmaya Bakanlık temsilcisi Gül KALIN ile Cumhuriyet Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğrencilerinden Bülent Uğur DÖLEKER, Burcu YAĞAR, Eren ÖZDEMİR katılmışlardır.

1.2. Eğitim Yapıları:

1.2.1. Hafik Rüştüyesi:

İlçe merkezinde, Sivas Caddesi üzerinde yer alan rüştüye günümüzde ortaokul olarak kullanılmaktadır. Yapı, U şeklinde bir plana sahiptir. Yapının kuzeyinde, doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı bir hol yer almaktadır. Holün doğu ve batısında, güneye doğru çıkıntı yaparak U şeklinde plan oluşturan bölümler sınıf ve idari birimler olarak düzenlenmiştir. Yapının kapı ve pencere kemerleri ile beden duvarlarının köşelerinde kesme taş, diğer kısımlarda ise moloz taş kullanılmış ve sıvanmıştır. Tavan ahşaptır. İnşa kitabesi olmayan yapı Hafik'in 1873 yılında kaza merkezi olmasından sonra, 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır (Çizim : 1, Resim : 2).

1.3. Anıtlar:

1.3.1. Osman Gazi Büstü:

Hafik ilçe merkezinde yer aldığı bilinen büst, Türkiye'de uygulanan ilk heykel çalışmasıdır. 91cm boyunda ve 50cm enindeki büst 1914-1918 yılları arasında Sivas Valisi Muammer Bey'in direktifleriyle Hafik Kaymakamı Serezli Nebi Bey tarafından yaptırılmış ve ilçenin Zara çıkışında, bugünkü Cumhuriyet İlkokulu'nun yaklaşık 300m. yakınına dikilmiştir. Sütun, sütun başlığı ve büstten oluşan anıtın 8 ile 10m. arasında bir yüksekliğe sahip olduğu sanılmaktadır. Anıt, Sivas Valisi Nazmi Toker tarafından 1936 yılında yıktırılmıştır². Anıtın başlık kısmı Hafik Hükümet Konağı önüne getirilerek üzerine bir Atatürk büstü konulmuştur. Anıta ait sütunun parçalarından biri Çınarlı Köyü'nde dikilen İsmet Paşa büstünde kullanılmış, diğer parçası ise müezzinlerin ezan okuması için Hafik Çarşı Camisi'nin önüne yerleştirilmiştir. Osman Gazi'nin büstü ise Hafik Belediyesi deposuna kaldırılmış, 1943 yılında buradan alınarak müze olarak kullanılan Sivas Buruciye Medresesi'ne getirilmiş, daha sonra ise Sivas Arkeoloji Müzesi'ne nakledilmiştir.

² Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Ankara 2003, s. 22.

2. KÖYLER:

2.1. Dini Yapılar:

2.1.1. Camiler:

2.1.1.1. Çınarlı Köyü Camisi:

Köy merkezinde yer alan yapı son yıllarda yapılan onarım ve eklemelerle orijinal özelliklerini kısmen kaybetmiştir. Yapılan onarımlarda yapının beden duvarları cam mozaikle kaplanmış, doğusuna ek bir bölüm ile minare ilave edilmiştir.

Dikdörtgen planlı yapıya kuzey duvarın batısındaki kapı açıklığı ile girilir. Harim iki sıra halinde kare planlı üçer dikme ile mihrap duvarına dikey üç sahna ayrılmıştır. Orta sahnın diğerlerine göre daha geniş tutulmuş ve güney duvarı eksenine yarım yuvarlak mihrap nişi açılmıştır. Harimin kuzeyinde kadınlar mahfili vardır. Mahfile çıkışlar giriş kapısının batısındaki merdivenlerle sağlanır. Yapı girişleri üstten kaplama tekniğinde ahşap tavanla örtülüdür (Çizim : 2a).

Yapının inşa kitabesi yoktur. Malzeme ve teknik özelliklerine göre 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

2.1.1.2. Günyamaç Köyü Camisi:

Köy merkezinde yer alan yapı orijinal özelliklerini kısmen kaybetmiştir. Elimizdeki verilere göre yapıya ilk olarak kuzeybatı köşede yer alan kare kaideli ve silindirik gövdeli minare eklenmiştir. Son yıllarda yapılan onarımlarda ise beden duvarları elden geçirilmiş, giriş kapısının önüne bir giriş mekânı, minareye bitişik olarak bir depo eklenmiş ve çevre duvarı yapılarak bugünkü halini almıştır.

Dikdörtgen planlı yapıya girişler kuzey duvarı eksenindeki kapı açıklığından sağlanır. Harim iki sıra halinde yerleştirilen dört serbest destekle mihrap duvarına dikey üç sahna bölünmüştür. Orta sahnın yan sahnalara göre daha geniştir. Güney duvarı eksenine harime çıkıntılı mihrap ve iki yanında birer pencere vardır. Yapının doğu ve batı duvarlarında eksenin iki yanında birer pencere, harimin kuzeyinde ise

mahfil katı bulunmaktadır. Yapı moloz taşla dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiş ve girişleri üstten kaplama tekniğinde ahşap tavanla örtülmüştür. Yapıdaki tek bezeme unsuru dikme başlıklarındaki kademelenmelerdir (Çizim : 2b).

Yapının üzerinde inşa tarihini veren bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belgeye göre eski adı Pirebürd olan köyün camisi 1895 yılında 8000 kuruş harcanarak onartılmıştır. Dolayısıyla yapı 1895 yılından önce inşa edilmiş olmalıdır.

2.1.2. Kiliseler:

2.1.2.1. Düzyayla Köyü Kilisesi:

Köy merkezinde yer alan kilisenin duvar ve örtüsünde yıkılmalar olsa da iyi durumdadır. Yapı dıştan yaklaşık dikdörtgen planlı ve üç nefli olup, apsisi dışa doğru yarım yuvarlak bir çıkıntı oluşturur. Yapıya batı duvarı ekseninde yer alan kapı açıklığından girilir. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı naos apsis hizasına yerleştirilen iki serbest destek sırası ve bunlara oturan kemerlerle üç nef ayrılmıştır. Yarım yuvarlak apsisin iki yanında doğu kısımları birer apsisle sonuçlanan yan odalar yer alır. Yan odalar iki katlı olup üst kata çıkış apsisin kuzey ve batı duvarlarına yerleştirilmiş merdivenlerle sağlanır. Moloz taştan dolgu duvar tekniğinde inşa edilen yapının paye, lento, söve ve bazı duvar taşları üzerine haç motifleri işlenmiştir. Yapı içerisinde devrilmiş vaziyette bir haçkar mevcuttur (Çizim : 3, Resim : 3).

Kilisede çok sayıda yazıt yer almaktadır. Bunlardan giriş kapsının kuzey sövesi üzerindeki kitabede H. 1175/ M. 1761-1762 tarihi bulunmaktadır. Ancak bu kitabe bir mezar kitabesidir. Dolayısıyla yapının daha geç bir tarihte, muhtemelen 19. yüzyılda inşa edilmiş olması uygun görülmektedir.

2.1.2.2. Gökdin Köyü Kilisesi:

Köy merkezinde yer alan yapı doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve üç nefli bir bazilikadır. İki şahsın ortak mülkü olması nedeniyle ortadan ikiye bölünen

448.....

yapının doğusu üç apsisli bir düzenlemeye sahiptir. Günümüzde samanlık olarak kullanılan yapının duvarlarına çok sayıda haç motifi işlenmiştir.

Yapının mimari özelliklerine göre 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa ilmiş olmalıdır.

2.1.2.3. Günyamaç Köyü Kilisesi:

Köy camisinin doğusunda yer alan kilise dıştan dikdörtgen planlıdır. Yapıya giriş güney duvarda eksenin batısındaki açıklıktan sağlanır. Naos iki sıra kare planlı ahşap dikme ile ortası daha geniş üç nefe ayrılmıştır. Doğuda eksende yarım yuvarlak apsis ile iki yanında yaklaşık kare planlı köşe odaları yer almaktadır. Naos ahşap tavan, apsis yarım kubbe, köşe odaları ise beşik tonozla örtülüdür. Yapı moloz taşla dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir (Çizim : 4, Resim: 4).

Yapının mimari özellikleri, özellikle tavan düzenlemesi, 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edildiğini göstermektedir.

2.1.2.4. Tuzhisar Köyü Kilisesi:

Köy merkezinde yer alan yapı dıştan düzgün olmayan dikdörtgen planlı ve beşik çatılıdır. Kuzeydoğusuna bitişik bir mekân bulunan yapının apsisi doğu beden duvarından yarım daire, güney köşe odası ise dikdörtgen şeklinde çıkıntı oluşturur. Yapıya girişler batı duvarı eksenindeki kapıdan sağlanır. Naos iki sıra halinde yerleştirilen üçer sütun ile ortadaki daha geniş olan beşik tonozlu üç nefe ayrılmıştır. Yapının içi üst seviyedeki mazgal pencerelerle aydınlanır. Naosun doğusunda yer alan yarım yuvarlak planlı apsisin güneyinde, apsisteki açıklıktan geçilen kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve beden duvarından dışa çıkıntı oluşturan bir köşe odası bulunur. Kuzey beden duvarının doğusundaki açıklıktan yapıya kuzeyden bitişik mekâna geçilir. Mekân doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olup, doğu ve kuzey duvarında birer derin niş vardır. Yapı kesme taştan dolgu duvar tekniğinde yapılmıştır. Yapının duvarlarında haç motifleri, tonozların orta noktalarında ise bitkisel motifli alçı göbekler yer almaktadır (Çizim: 5, Resim: 5).

Yapıda kitabe tespit edilememiştir. Ancak kilise yakınlarındaki bir evin önünde 1896 tarihli bir kitabe mevcuttur. Bu kitabenin yapıya ait olması mümkündür. Gerek kitabe, gerekse de mimari özellikleri yapının 19. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir.

2.2. Sivil Yapılar:

2.2.1. Alçıören Köyü, Osman Nuri Koçak Evi:

Köy merkezinde yer alan yapının doğusunda konut, batısında ahır yer almaktadır. Yaklaşık kare planlı yapıya güney beden duvarının doğusundaki açıklıktan girilir. Girişin iki yanında kare planlı birer oda vardır. Konutun batısında eksende bir ocak, iki yanında ise ambarlar yer almaktadır. Evin orta kısmına kare bir plan oluşturacak şekilde yuvarlak planlı dört ahşap sütun yerleştirilmiştir. Sütunlar doğu-batı yönünde dikdörtgen biçimli ve kademeli başlıklara sahiptir. Başlıklar üzerine doğu-batı ve kuzey-güney yönünde atılan kirişlerle tavan merkezdeki kare, yanlardakiler ise dikdörtgen planlı dokuz bölüme ayrılmıştır. Merkezdeki kare bölüm kırilangıç kubbe, yanlardaki dikdörtgen birimler ise işlenmemiş ince ağaç gövdeleri veya dallarından yapılmış ahşap tavanla örtülüdür. Yapıda girişin iki yanındaki oda ve mutfak olarak kullanılan kısmın duvarlarında kalem işi ve alçı, duvarların bazı bölümlerinde ise baskı tekniğinde alçı bezeme bulunmaktadır. Girişin iki yanındaki odaların üzerinde oluşturulan katın korkulukları ile dikmelerin başlıklarında ise ahşap bezeme vardır (Çizim: 6, Resim: 6).

Yapı, mimari özellikleri ve bezemelerine göre 19 yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

2.2.2. İnandık Köyü, Durmuş Ayaztaş Evi:

Köy merkezinde yer alan evin güneybatısındaki oda mimsekili olarak düzenlenmiştir. Doğ-u-batı yönünde dikdörtgen planlı odaya doğu duvarı eksenindeki açıklıktan girilir. Odanın güney duvarında eşit aralıklarla yerleştirilmiş üç mazgal pencere, batı duvarında ise biri eksenin güneyinde, diğer ikisi kuzeyde olmak üzere üç dikdörtgen planlı niş vardır. Kuzey duvar sağırdır. Odanın doğu duvarının önüne

450.....

yerleştirilen kare kaideli ve yuvarlak gövdeli üç dikme ile mekân kuzey-güney yönünde bölüntüye uğratılmıştır. Bu dikmelerden kuzeydeki hizasında, batıya doğru sıra oluşturacak şekilde aralıklı yerleştirilmiş iki dikme daha vardır. Zeminde kuzey ve güneydeki ilk dikmeler hizasından başlayarak batıya doğru devam eden ters U şeklinde bir seki mevcuttur. Oda kirişleri üstten kaplama tekniğinde ahşap tavanla örtülüdür (Çizim: 7a).

Tavanı taşıyan dikmelerin birinin başlığı üzerinde yer alan kitabeye göre yapı H. 1291/ M. 1874-1875 yıllarında inşa ettirilmiştir.

2.2.3. İnköy, Hakkı Erdoğan Evi:

Köy merkezinde yer alan evin güneybatısındaki oda mimsekili olarak düzenlenmiştir. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı odaya doğu duvarı eksenindeki kapı açıklığı ile girilir. Odanın güney duvarında eksenin doğusunda dikdörtgen bir niş, yaklaşık eksende ve batısında ise birer pencere vardır. Batı duvarda eksenin iki yanına birer niş, eksene ise bir ocak yerleştirilmiştir. Odanın kuzey duvarı önünde bir seki yer almaktadır. Sekinin güney kenarı boyunca yerleştirilen kare kaideli ve yuvarlak gövdeli üç dikme ile mekân bölüntüye uğratılmıştır. Bu dikmelerden doğudakinin hizasında kuzey-güney yönünde aralıklı yerleştirilmiş iki dikme daha bulunmaktadır. Zeminde bu dikmelerin içe bakan yüzleri hizasından başlayarak batıya doğru devam eden birer seki mevcuttur. Tavan, kirişleri alttan kaplama tekniğindedir. Odanın ocağında alçı, tavanında ise ahşap bezeme yer almaktadır (Çizim: 7b).

Tavanı taşıyan dikmelerden birinin üzerinde H 1322/ M. 1904-1905 tarihi yer almaktadır. Bu tarih büyük bir olasılıkla evin inşa tarihidir.

2.2.4. Kabalı/Kayalı Köyü, Halil Demir Evi:

Köy merkezinde yer alan iki katlı evin üst katında mimsekili bir oda bulunmaktadır. Odaya evin kuzey duvarının doğusuna bitişik merdivenlerle çıkılır. Oda iki bölümlüdür. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ilk bölüm giriş

niteliğinde olup doğu duvarı ekseninde bir pencere açıklığı, güney duvarı ekseninde ise ocak nişi vardır. Mimsekili odaya giriş bu bölümünün batı duvarındaki kapı açıklığından sağlanır. Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı oda kuzey duvarda yer alan iki pencere ile aydınlanır. Kuzeydoğu köşeye suluk, güneydoğu köşeye ise yüklük yerleştirilmiştir. Odanın doğu duvarı önünde eşit aralıklarla yerleştirilmiş kare kesitli üç dikme vardır. Güneydeki dikmenin hizasında batıya doğru aralıklı yerleştirilmiş iki dikme daha bulunmaktadır. Dikmelerin arası kapatılarak doğu-batı yönünde dikdörtgen biçimli sekiler oluşturulmuştur. Batı duvarda sekilerin önüne gelen kısımda birer dolap nişi, orta bölümde ise ocak yer almaktadır. Odanın ocak nişi ile tavanı bezelidir (Çizim: 7c).

Ocak ve tavan süslemelerine göre yapı 19. yüzyılın ikinci yarısı veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

2.2.5. Koşutdere Köyü, Duran Çataltaş Evi:

Köy merkezinde yer alan mimsekili oda dıştan doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve iki bölümlüdür. Odanın batısında, merdivenlerle çıkılan doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı bir giriş mekânı vardır. Giriş mekânının doğu duvarı eksenindeki kapı ile mimsekili odaya girilir. Mimsekili oda doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı olup, güney duvardaki üç mazgal pencere ile aydınlanır. Mekânın doğu duvarında eksenin iki yanında dikdörtgen planlı birer niş, eksenin ortasında ise bir ocak nişi vardır. Odanın batı duvarı önünde eşit aralıklarla yerleştirilmiş kare kesitli iki dikme ile mekân bölüntüye uğratılmıştır. Zeminde, dikmelerin içe bakan yüzlerinden başlayarak doğuya doğru devam eden ters U şeklinde bir seki vardır. Oda ahşap tavanla örtülüdür (Çizim: 7d).

Mimari özelliklerine göre oda 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

2.2.6. Yarhisar Köyü, Bekirzadegil Evi:

Köy merkezinde yer alan yapı yaklaşık kare planlı olup batı cephesinin doğusunda önü eyvan şeklinde düzenlenmiş olan bir giriş mekânı, giriş mekânının

batısında ise mimsekili bir oda bulunmaktadır. Giriş mekânının kuzey duvarı ekseninde yer alan kapı ile mimsekili odaya, doğu duvarının kuzeyinde yer alan kapı ile de evin ana yaşam birimine girilir. Mimsekili oda kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Odanın batı duvarında yaklaşık eşit aralıklarla yerleştirilmiş üç mazgal pencere, kuzey duvarında ise yaklaşık kare planlı iki niş bulunmaktadır. Odanın güney duvarı önünde eşit aralıklarla yerleştirilmiş kare kesitli iki dikme ile mekân bölüntüye uğratılmıştır. Zeminde, dikmelerin içe bakan yüzlerinden başlayarak doğuya doğru devam eden ters U şeklinde bir seki vardır. Oda ahşap tavanla örtülüdür.

Evin doğusunda yer alan ana yaşam birimi yaklaşık kare planlıdır. Evin içinde herhangi bir bölüntü yoktur. Mekân orta bölümde bir kare oluşturacak şekilde yerleştirilmiş dört ayak ve bunlara oturan kirişlerle dokuz bölüme ayrılmış, ortadaki kare birim kırılmaç kubbeye, diğer birimler ise kirişleri üstten kaplanmış ahşap tavanla örtülmüştür. Yapı kesme ve moloz taştan dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir (Çizim: 8, Resim: 7).

Yapının kuzeybatıdaki girişi bölümün kapısı üzerinde H. 1326/ M. 1908-1909, mimsekili odanın girişi üzerinde ise H. 1327/ M. 1909-1910 tarihli birer kitabe bulunmaktadır. Ev sahibi yapının orijinalinde bir ahır olduğunu, daha sonra binanın eve dönüştürülerek mimsekili odanın ilave edildiğini ifade etmektedir. Bu durumda yapı 19. yüzyılın sonları veya 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş, 1908-1910 yıllarında ise giriş mekânı ve missekili oda ilave edilmiştir.

2.3.Su Yapıları:

2.3.1 Karlı Köyü Çeşme Kitabesi:

Köy merkezindeki yeni yapılmış olan bir çeşmenin yanında yer almaktadır. Yaklaşık 68x71cm ölçülerindeki kitabenin üst kısmı yuvarlak kemere benzer bir şekilde olup iki yanında daire biçimli formlar vardır. Kitabenin üst kısmında daire içine alınmış bir çarkıfelek motifi, bu motifin altındaki kare pano içinde ise tam olarak okunamayan sülüs yazı yer almaktadır. Yazının alt satırında H. 1277/ M. 1860-1861 tarihi verilmiştir (Resim: 8a).

2.3.2.Karlı Köyü Yusuf Pınarı Kitabesi:

Halk arasında Yusuf Pınarı olarak adlandırılan ve yeni yapıldığı anlaşılan bir çeşme üzerinde yer almaktadır. Üst kısmı dilimli kemer formunda, yaklaşık 67x109cm ölçülerinde ve tam olarak okunamayan kitabede H. 1310/ M. 1892-1893 tarihi verilmiştir (Resim: 8b).

2.3.3.Sofular Köyü Çeşmesi:

Köy merkezinde yer alan çeşmenin suyu kesiktir. Çeşme üzerinde H 1327/ M. 1909-1910 tarihli bir kitabe tespit edilmiştir (Resim: 8c).

2.4.Mezarlıklar ve Mezar Yapıları

Bölgede Roma dönemine ait kaya mezarları ile İslami döneme ait mezarlıklar tespit edilmiştir.

2.4.1.Kaya Mezarları:

2.4.1.1. Kaytarmış Köyü Kaya Mezarı:

Köyün yakınındaki tepelik alanda günümüzde kısmen tahrip olmuş iki kaya mezarı tespit edilmiştir. Bunlardan biri içerisinde 178x75 cm boyutlarında bir mezar çukuru mevcuttur. Roma dönemine ait olduğu değerlendirilmektedir.

2.4.1.2. Otmanalan Köyü Kaya Mezarlığı:

Köyün güneydoğusundaki kayalık alanda çok sayıda kaya mezarı tespit edilmiş ancak bu mezarların kayalık alanın üst seviyesinde olması nedeniyle içine girilememiştir.

2.4.1.3. Pir Hüseyin Köyü Kaya Mezarlığı:

Köyün kuzeybatısındaki kayalık alanda kaya mezarları tespit edilmiştir. Kaya mezarları doğu-batı yönünde uzanan kayalığın güney yüzünde belirli aralıklarla sıralı olarak yer almaktadır. Mezarlardan bazıları tahrip olmuştur. Ancak günümüze ulaşan örneklerden kareye yakın bir plana sahip oldukları anlaşılmaktadır. Mezarların girişleri kayalığın yönü dikkate alınarak güneye açılmıştır. Giriş kapıları dikdörtgen biçimli olup fazla büyük değildir. Kapıdan geçildikten sonra uzununa bir sahanlık yer almakta, sahanlığın iki yanında ve girişin karşısında yaklaşık eş boyutlu ve dikdörtgen biçimli mezar nişleri bulunmaktadır. Mezarların Roma dönemine ait olduğu değerlendirilmektedir (Çizim: 9, Resim: 9).

2.4.2. Mezarlıklar ve Mezar taşları:

Çalışmamızda bölgedeki mezarlıklarda toprak, çerçevesi, sandık ve sanduka mezar olarak adlandırdığımız dört farklı tipte mezar tespit edilmiştir. Bölgedeki mezar taşlarında ortak motif ve kompozisyonlar göstermektedir. Kılıç, kama, tabanca ve tüfek gibi kesici ve ateşli silahlar ile bu silahlara ait kalkan, barutluk gibi teçhizatlar sık karşılaşılan motiflerdir. Cezve, kahve fincanı, kahve soğutma tepsisi, leğen, ibrik, çaydanlık, makas, kirkit, şamdan, tespih ve baston gibi kullanım eşyaları, at ve kuzu gibi hayvan figürleri ile ağaç, yaprak ve dal gibi bitkisel motifler belirtilmesi gereken diğer bezemelerdir.

2.4.2.1. Toprak Mezarlar:

Genellikle mezar çukurunun kısa kenarlarına yerleştirilen baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Az sayıda örnekte mezar çukurunu örten toprak yükseltinin moloz taşlarla çevrelenerek mezarın belirlendiği görülür. Baş ve ayak taşlarının toprağa gömülü olarak yerleştirilmesi nedeni ile birçok örnekte taşların yerlerinden oynadığı, yana, arkaya ya da öne doğru yattığı veya kaybolduğu gözlenmektedir. Bu mezarların günümüze gelen örnekleri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına aittir. Bu tür mezarlar en yaygın grubu oluşturur.

2.4.2.2.Çerçeveli Mezarlar:

Mezar çukurunun çevresinin düzgün veya kaba yontulmuş veya düzleştirilmiş taşlarla çerçevelenmesinden oluşan bu tür mezarların kısa kenarlarında baş ve ayak taşları bulunmaktadır. Bazı örneklerde baş ve ayak taşlarının yanı sıra yan taşlarında bezeli olduğu görülür. Bu mezarların günümüze gelen örnekleri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına aittir. Bu tür mezar örnekleri ile Çınarlı, Karlı, Düğer ve Beydili köylerine ait mezarlıklarda sıkça karşılaşılmaktadır.

Beydili köyünde yer alan bu tür mezarların bir kısmında doğal kayalardan elde edilen ve kabaca işlenen taşlar kullanılmıştır. Bu mezarların bir kısmının baş taşları balbal tarzında kabaca biçimlendirilmiştir. Ayak taşlarında ise taşın bir tarafı yarım kemer formu, diğer tarafı ise testere dişi şeklindedir. Bu örneklerden birinde göğüsleri işlenerek mezarın bir kadına ait olduğu belirtilmiştir. (Resim: 10).

2.4.2.3.Sandık Mezarlar:

Bölgede az sayıda da olsa sandık şeklinde düzenlenerek kapak taşı yerleştirilen örnekler bulunmaktadır. Bu tür mezar örnekleri ile Kabalı ve İnköy gibi köylerde karşılaşılr.

2.4.2.4. Sandukalar:

Mezar çukurunun üzerine konulan dikdörtgen prizma şeklindeki tek parça taş sandukalardan ibarettir. Sandukanın kısa kenarlarında baş ve ayak taşlarının takıldığı yuvalar bulunmaktadır. Baş ve ayak taşları birçok örnekte tahrip olmuş durumdadır. Bu nedenle mezarların kime ait olduğu veya tarihleri saptanamamaktadır. Sandukalar genellikle basamaklar şeklinde giderek yükselen kademeli kaideler üzerinde yer almaktadır. İlk örnekleri 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülen sandukalar günümüze kadar devam eden bir gelenek oluşturmuştur (Resim: 11).

2.5.Seten Taşları:

Çalışmamızda yedi seten taşı tespit edilmiştir. Bu örneklerden Düzyayla köyünde yer alan seten taşı günümüzde halen kullanılan ünik örneklerden biridir. 237cm çapında, ortalama 23cm kalınlığında ve 67cm yüksekliğindedir. Setenin ortasındaki mile bağlı olan değirmen taşı 128cm çapında ve 39cm kalınlığındadır. Değirmen taşı setenin ortasındaki mile bağlı olan uzun bir kolla hareket etmektedir. Kolun iki yanında buğdayı ters yüz ederek karışmasını sağlayan saç levhalar vardır. Setenin değirmen taşı üzerinde H 1181/ M 1767-1768 tarihi yer almaktadır. Üzerinde tarih olması nedeniyle önemli bir örnektir (Çizim: 10a, Resim: 12).

Karlı köyünde yer alan setenin alt taşı 182cm çapında, 16cm kalınlığında ve 60cm yüksekliğinde, değirmen taşı ise 108cm çapında ve 33cm genişliğindedir. Taşın döndürme mekanizması sağlam durumdadır (Çizim: 10b, Resim: 12).

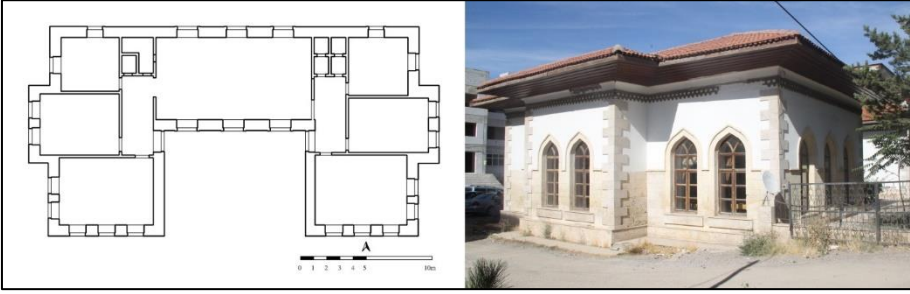
Kurugöl köyündeki seten taşı ise 200cm çapında, 25cm kalınlığında ve 65cm yüksekliğindedir. Setenin değirmen taşı 120cm çapında ve 36cm genişliğindedir. Taşın döndürme mekanizması sağlam durumdadır (Çizim: 10c, Resim: 12).

KAYNAKÇA:

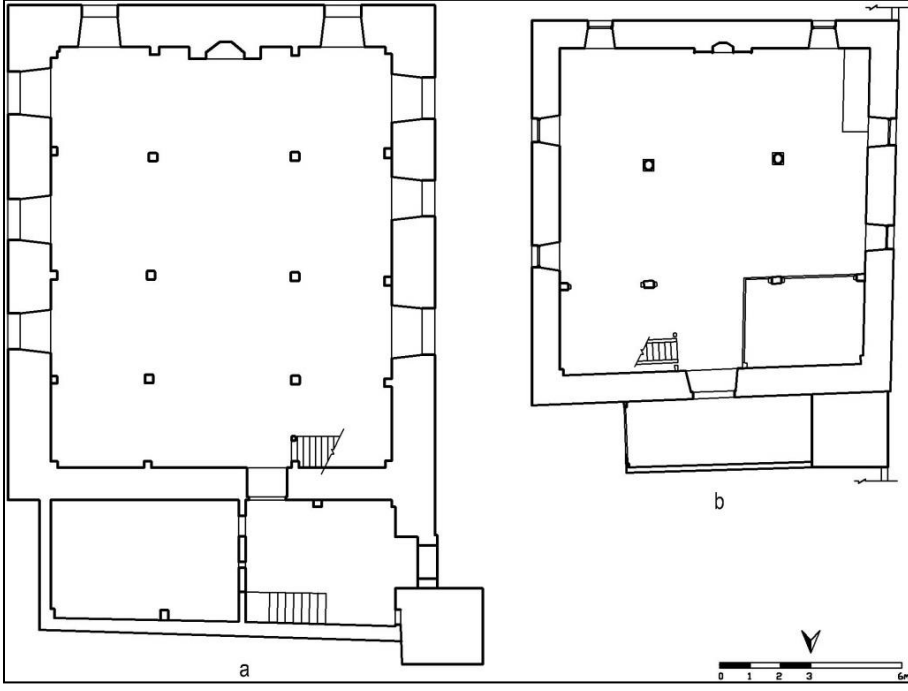
Osma, Kıvanç, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri*, Ankara 2003.

Resim: 1: Hafik Kaymakamlığı, genel görünüm.

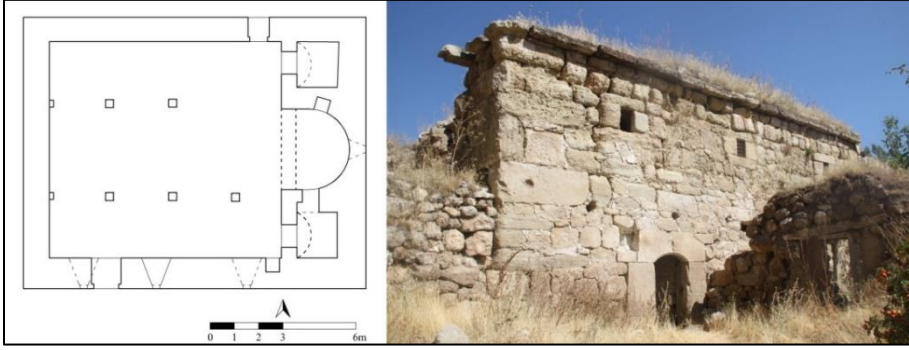
Çizim: 1, Resim: 2: Hafik Rüştüyesi, plan ve genel görünüm.

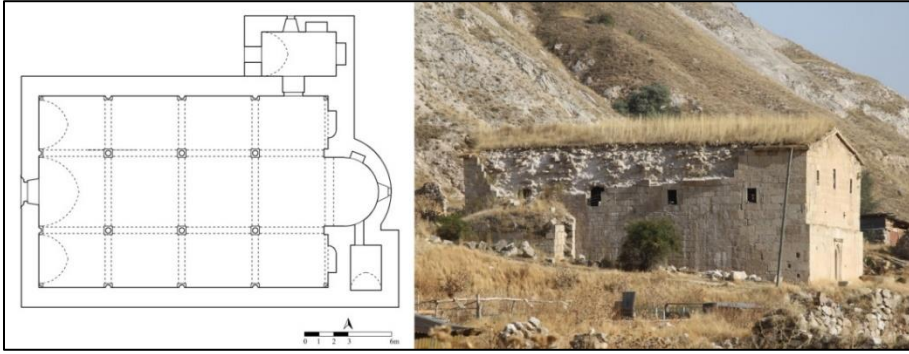
Çizim: 2: a. Çınarlı Köyü Camisi, b. Günyamaç Köyü Camisi, plan.

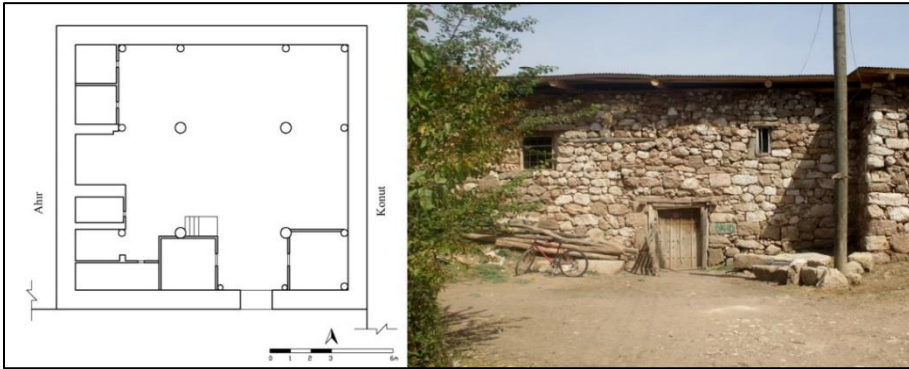
Çizim: 3, Resim: 3: Düzyayla Köyü Kilisesi, plan ve kuzey doğudan genel görünüm.

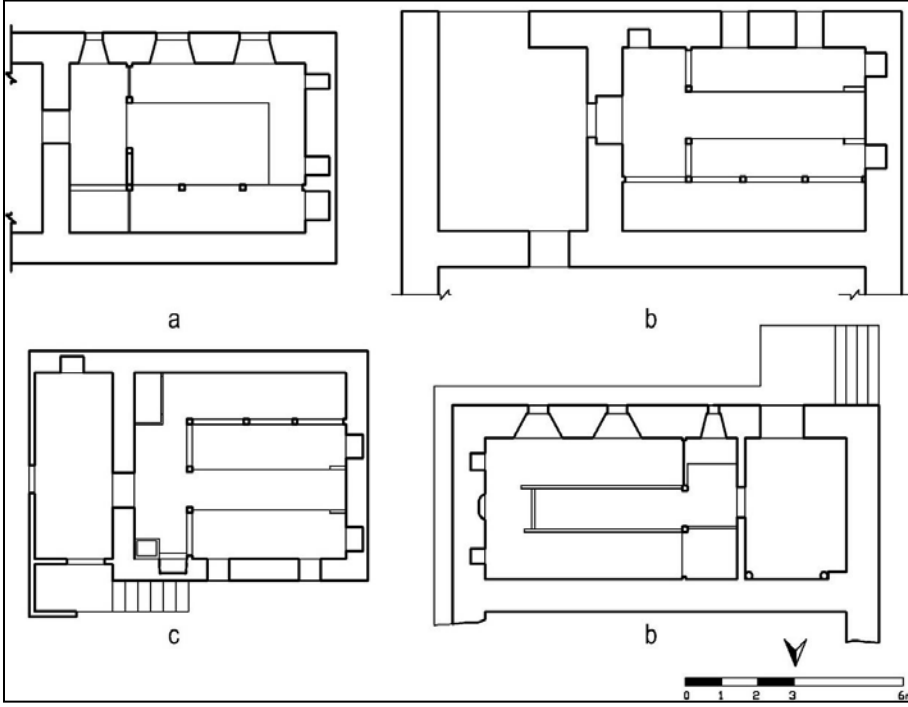
Çizim: 4, Resim: 4: Günyamaç Köyü Kilisesi, plan ve güneydoğudan görünüm.

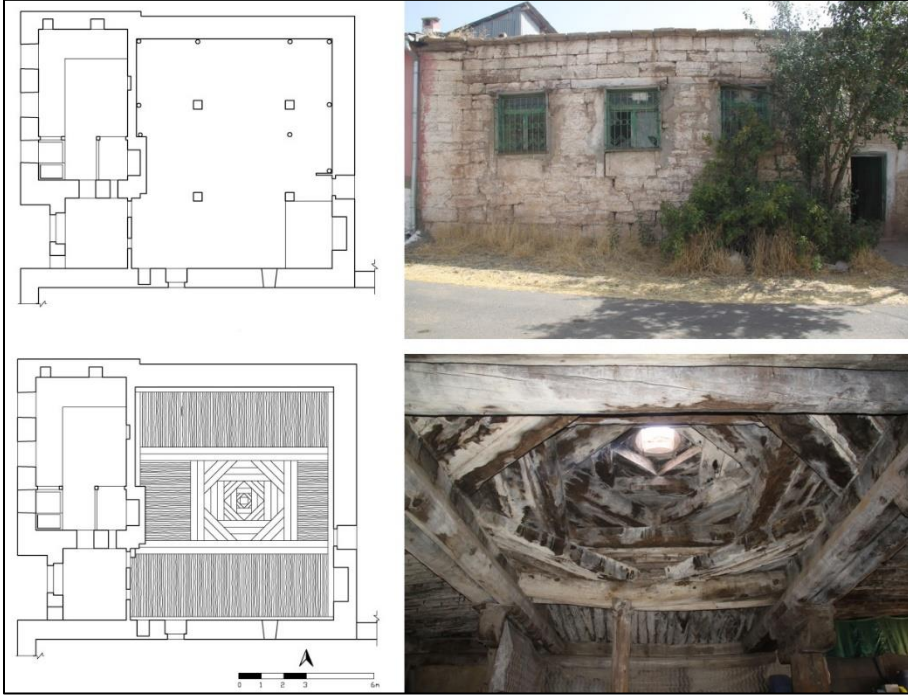
Çizim: 5, Resim: 5: Tuzhisarı Köyü Kilisesi, plan ve kuzeybatıdan genel görünüm.

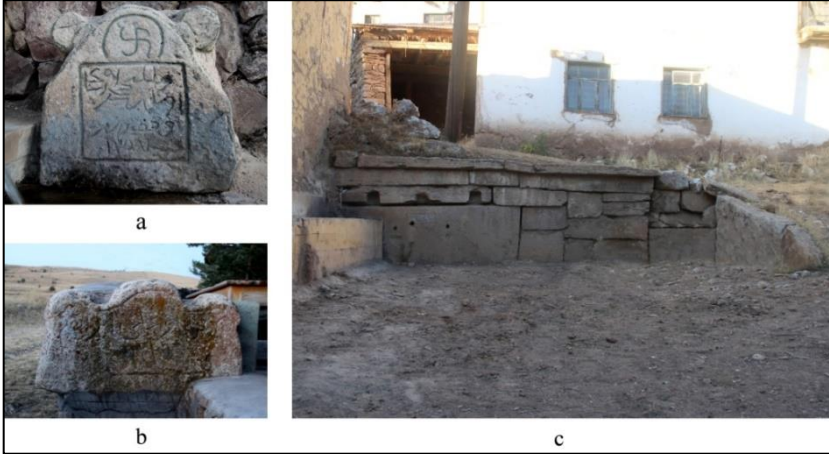
Çizim: 6, Resim: 6: Alçıören Köyü, Osman Nuri Koçak Evi, plan ve giriş cephesi.

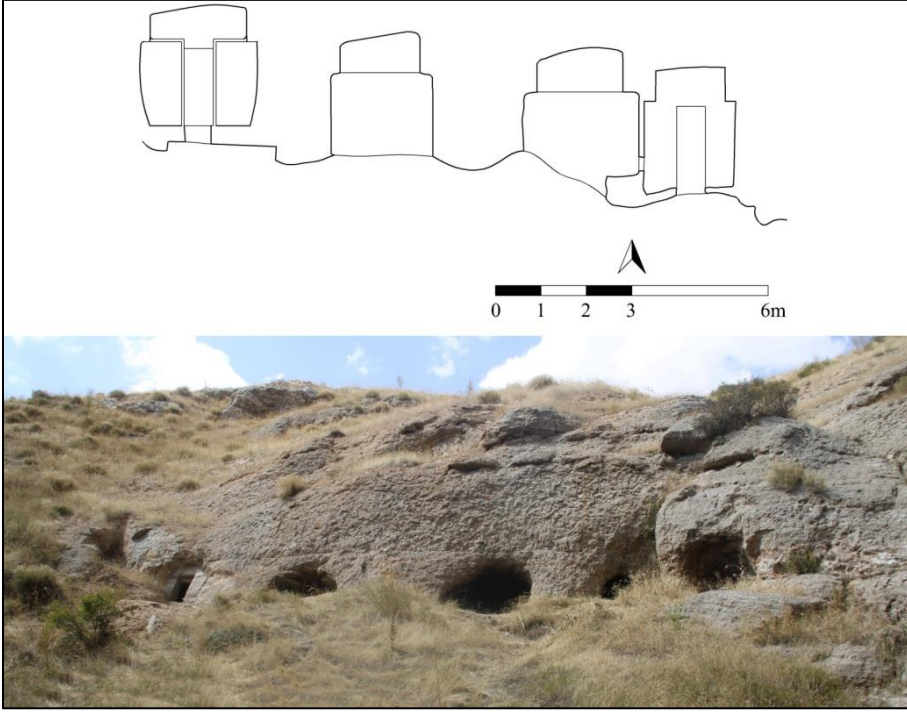
Çizim: 7: a. İnandık Köyü Durmuş Ayaztaş Evi, b. İnköy Hakkı Erdoğan Evi
Kabalı Köyü Halil Demir Evi, d. Koşutdere Köyü Duran Çataltaş Evi, mimsekili
oda planları.

Çizim: 8, Resim: 7: Yarhisar Köyü, Bekirzadeler Evi, plan, örtü planı, batı cephe ve kirlangıç kubbe.

Resim: 8: a. Karlı Köyü, Çeşme Kitabesi, b. Karlı Köyü, Yusuf Pınarı, c. Sofular Köyü Çeşmesi.

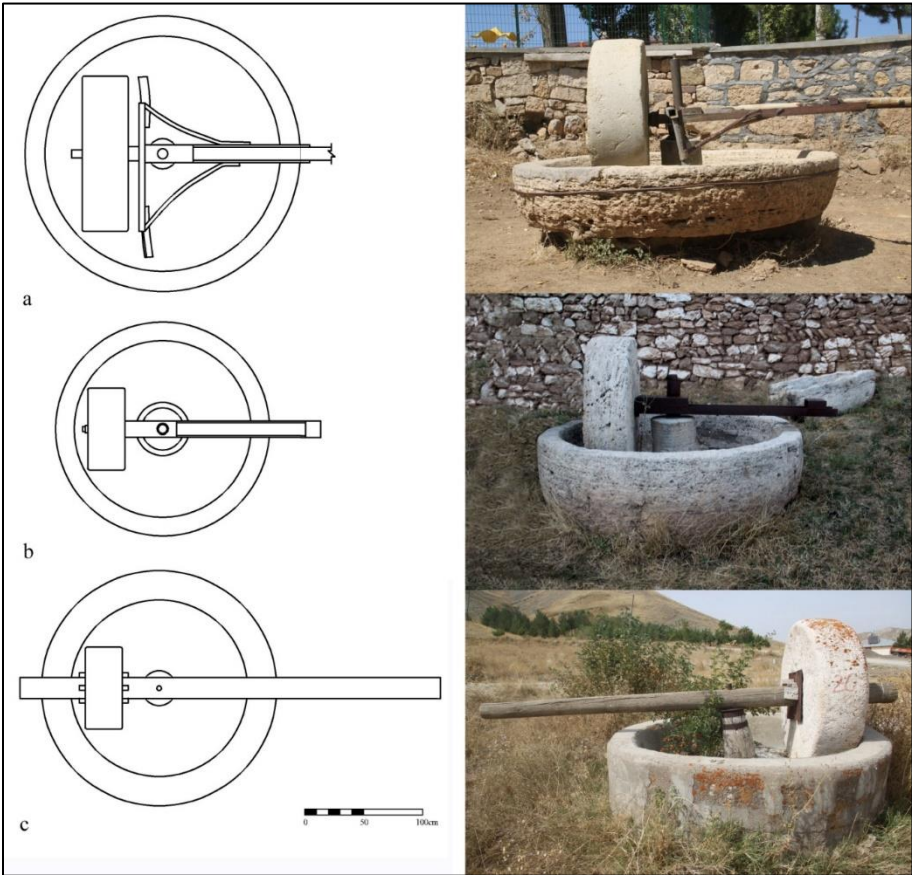
Çizim: 9, Resim: 9: Pir Hüseyin Köyü, Kaya Mezarları, genel görünüm ve plan.

Resim: 10: Beydili Köyü, Anonim Mezarlar.

Resim: 11: İnköy, Sanduka Mezar.

Çizim: 10, Resim: 12: Seten Taşı Örnekleri.

ADİYAMAN İLİ 2015 YILI PREHİSTORİK VE PROTOHİSTORİK ÇAĞ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Sabahattin EZER
Kahraman YAĞIZ
Kemal ZORLU
Muzaffer ÖZÇİRİŞ

Adıyaman İli 2015 yılı yüzey araştırmaları, 01 - 15 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki yoğun tarım faaliyetleri ve hasad mevsimi göz önünde bulundurularak çalışmalar eylül ayı içerisinde yapılmıştır.

2013 yılında Merkez İlçe’de, 2014 yılında Besni İlçesi’nde gerçekleştirilen çalışmalar, 2015 yılında Gölbaşı, Tut ve Çelikhan İlçelerinde sürdürülmüştür. Her yıl olduğu gibi, yeni alınan bilgiler değerlendirilerek Merkez İlçe sınırlarında da kısa süreli arazi çalışmaları yapılmıştır. Gidilen her merkez için, Adıyaman İli Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (ADYAP) Yerleşme Kayıt Formu oluşturulmuş ve gerekli kayıt işlemleri yapılmıştır. Ziyaret edilen ve araştırılan yerleşim yerleri hakkındaki bilimsel ön rapor aşağıda sunulmuştur.

* Yrd. Doç. Dr. Sabahattin EZER, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman/Türkiye. Email: sabahattinezer@yahoo.com.

Yrd. Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman/Türkiye. Email: kyagiz@adiyaman.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Kemal ZORLU, Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Madencilik Bölümü, Email: kemalzorlu.geol@gmail.com

Muzaffer ÖZÇİRİŞ, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Email: muzafferozciris@yahoo.com

2015 yılı çalışmaları, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ve Adıyaman Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi’nin (Proje No. FEFMAP/2105-0001) maddi destekleri ile gerçekleşmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Adıyaman Müzesi uzmanlarından Arkeolog Muhammed Sunullah KOCA iştirak etmiştir. Arazi ve masa başı çalışmaları, Yrd. Doç. Dr. Kahraman YAĞIZ, Muzaffer Özçiris, H. Mesut TEKİN, arkeolog desinatör Evren AÇAR, jeolog Yrd. Doç. Dr. Kemal ZORLU, Öğr. Gör. Dr. Yaprak TANRIVERDİ, arkeoloji öğrencileri Burhan GÖZ, Hüseyin BÜYÜKBOĞA tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada isimleri geçen kurum ve kişilere teşekkürlerimi sunarım.

1) COĞRAFYA

Adıyaman, Güney Arap Yarımadası çöllerinin sona erdiği, Toros dağlarının eteklerinde verimli topraklar üzerinde yer almaktadır. Topoğrafik açıdan çok fazla engebeli olmayan Adıyaman'ın aksine, Gölbaşı, Tut ve Çelikhan ilçeleri dağlık alanlarda yer almaktadırlar. Adıyaman'ın güney kesimlerinde bulunan büyük düzlükler, kuzey kesimlere gidildikçe yerini engebeli bir coğrafyaya bırakmaktadır. Kuzey ve kuzeybatı kesimleri Güney Torosların uzantıları olan dağlarla çevrelenmiş olan ilin güney kesimleri ise, Fırat Nehri, Kahta Çayı, Göksu Çayı ve bunları besleyen dere ve çayları içeren düzlük alanlardan oluşmaktadır. Denizden yaklaşık olarak 660 m. yükseklikte olan Adıyaman İli'nin Gölbaşı İlçesi 867 m., Tut ilçesi 1050 m. ve Çelikhan ilçesi 1388 m. yükseklikte konumlanmaktadır. Gölbaşı ilçesi, Güneydoğu Torosların uzantısı olan kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı bir vadi üzerine yerleşmiştir. En yüksek noktası 2300 m. ve en alçak kesimi 862 m. yükseklikte olan vadinin genişliği 10-15 km civarındadır. İlçenin kuzey-kuzeybatı kesimlerinde Güneydoğu Torosların uzantıları olan Öksüz Dağı, Sırkılı Dağı, Meydan Dağı ve Boruk Dağı yükselir. Bunlardan en yükseği 2320 m. ile Boruk Dağı'dır. Genel olarak dağlık olan Gölbaşı İlçesinin, Gölbaşı, Azaplı ve İnekli göllerinin kuzey ve güney kesimlerinde İnekli ve Balkar ovaları yer almaktadır. İlçesinin kuzey kesimlerinde Sırkılı ve Savran Yaylası platoları bulunmaktadır. Tut İlçesi Torosların uzantısı olan Güneydoğu Torosların eteklerinde, Akdağ'ın güneyinde yer almaktadır. Yüzölçümü 350 km² olup arazi genellikle dağlık ve engebelidir. Fırat'ın kolu olan Göksu Çayı, ilçenin güneyinden geçmektedir. 2700 m. yükseklikte olan Akdağ'ın güneyinde yer alan Çelikhan İlçesi oldukça engebeli bir arazi yapısına sahiptir. 1388 m. ile Adıyaman İlinin en yüksek ilçesi olan Çelikhan'ın en önemli akarsuları Bulam ve Abdulharap çaylarıdır.

2015 yılında araştırmaların yürütüldüğü söz konusu ilçelerin engebeli coğrafi yapıları höyük yerleşimi açısından çok elverişli değildir.

2) YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Adıyaman İli'nin prehistorik ve protohistorik dönemlerine ilişkin ilk yüzey araştırmaları 1975 yılında başlatılan Aşağı Fırat Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma daha çok Fırat Vadisi ve baraj etki alanına yakın kısımlarda yapılmıştır². Tille kazı ekibi tarafından yapılan ve 1990 yılında yayınlanan Adıyaman İli yüzey araştırmaları ikinci kapsamlı çalışmadır. Ancak söz konusu bu yüzey araştırmalarında da Adıyaman'ın batı kesimi araştırılmamıştır. Adıyaman'ın batısına yakın yapılan tek çalışma Levzin Höyük'te yapılan kısa süreli kurtarma kazılarıdır³. 2013 yılında tarafımızdan başlatılan araştırmalar⁴ 2015 yılında da sürdürülmüştür. 2015 yılı araştırmaları sonunda 4 adet tescilli höyük, 5 adet tescilsiz höyük, 1 adet tescilsiz kaya üstü yerleşimi, 2 adet tescilsiz geç dönem mezar yapısı, 1 adet düz yerleşme ve 1 adet niteliği çok belli olmayan bir alan olmak üzere toplam 14 adet arkeolojik alan araştırılmıştır (Harita: 1).

2.1) Kavkutlu Höyük (37° 49' 03" K - 37° 42' 07" D)

Gölbaşı - Harmanlı karayolunun üzerinde, İlçe merkezine 7 km. mesafede, asfalt yolun hemen sağ tarafında, Kavkutlu Mevki'inde yer almaktadır. Orta ölçekli, yayvan bir höyüktür. Koni yüksekliği yol seviyesinden itibaren yaklaşık 6-7 metredir. Tepe kısmında bir ev bulunan höyüğün doğu tarafında meyve ağaçları, kalan kısmında ise bağlar vardır.

Yüzeyde gözlenen seramikler, Tunç Çağ'larından başlayarak daha geç dönemlere işaret etmektedir (Resim: 1).

2.2) Ozan Höyük (37° 49' 20" K - 37° 40' 36" D)

Gölbaşı - Malatya karayolunun batı kenarında, İlçe merkezine 5.5 km. mesafede, Ozan Köyü sınırlarında yer alır. Doğal ve yüksek bir kayalık zemine oturmuş olan höyüğün sınırları tam olarak saptamadı. Doğru ve özellikle kuzey tarafı

² Özdoğan 1977, Alp 1987, Behm-Blancke 1987, Yalçınkaya v.d. 1987

³ Yener 1993, 1994

⁴ Ezer v.d. 2015, 2016

sarp kayalıklarla kaplıdır. Batı taraftaki yamaç kısmında zayıf bir kültür dolgusu saptandı. Az miktarda seramik gözlenen yamaç kısmında bağ bulunmaktadır. Yerleşme, dağların Malatya istikametine geçit verdiği vadiye hakim bir noktadadır.

Daha çok karakol yerleşmesi niteliğinde bir yerleşme olduğunu düşündüğümüz alanda incelenen seramikler Orta Tunç Çağı ve sonrası dönemlere aittir (Resim: 2).

2.3) Azaplı Höyük (37° 45' 01" K - 37° 34' 17" D)

Gölbaşı - K.Maraş karayolunun 8. km.sinde, yolun 1 km. batısında yer alır. Azaplı gölünün doğu kıyısına konumlanmıştır. Yapılan yüzey taramasında sadece tepenin güney yamacında, geç dönemlere ait bir kaç parça seramik görüldü. Tepede yoğun şekilde orta boy taş bulunmaktadır. Ancak söz konusu taşların mimari ile ilgili olmadığı, doğal taş dolgusu olduğu anlaşılmıştır.

Kanımızca söz konusu tepe doğaldır. Üzerindeki kültür dolgusunun ise çok zayıf ve kısa süreli bir yerleşmeye ait olduğu anlaşılmaktadır.

2.4) Yolbağı Höyük (37° 74' 51" K - 38° 23' 11" D)

Gölbaşı - Çataltepe Köyü yolunun 6. km.sinde, sağa ayrılan stabilize yoldan yaklaşık 1 km. içeride, yolun sağ tarafında doğal bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Tepenin üzerinde fıstık ve ceviz ağaçları bulunmaktadır. Tepenin üst kısmında bulunan doğal kayalıkların arasında ve güney yamaçta küçük kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir. Eskiden yapıldığı anlaşılan kaçak kazı çukurları yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Söz konusu çukurlarda, niteliği tam olarak anlaşılmamış olmakla birlikte yassı iri bir taş, mezar kapak taşına benzemektedir. Tepenin üst kısmında neredeyse hiçbir seramik gözlenmemiştir. Yoğun bitki örtüsünün yanında, çok zayıf bir kültür dolgusu bu duruma neden olarak gösterilebilir. Oldukça dik olan güney ve kuzey yamaçlarda az miktarda da olsa seramik gözlendi. Söz konusu seramikler geç dönem özellikleri göstermektedir.

2.5) Seki Mevkii (37° 81' 04" K - 37° 55' 13" D)

Gölbasi'na bağlı Savran Köyü'nün yaklaşık 1km. kuzeydoğusundadır. Göksu Çayı'nın batı kenarında ve iki tarafı yüksek dağlarla sınırlanmış bir vadide yer almaktadır. Adıyaman'ın en batısında, Kahramanmaraş İl sınırına yakın bir yerdedir. Oldukça yayvan olan yükseltinin doğal bir tepelik olduğu anlaşılmıştır. Yüzeyde görülen çok az miktarda seramik çok zayıf bir kültür dolgusuna işaret etmektedir. Tepenin üst kısmında ve güney tarafında yapılan kaçak kazı çukurlarının kesitlerinde ana toprağa girildiği, herhangi bir arkeolojik dolgu içermediği anlaşılmıştır. Yüzeyde görülen birkaç seramik parçası, geç dönemlerde çok kısa yerleşildiğini göstermektedir.

2.6) Zerban Höyük (38° 01' 39" K - 38°10' 46" D)

Çelikhan İlçesi Pınarbaşı (Bulam) Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Belde merkezine 500 metre mesafede, geniş bir vadinin ovalık alana açıldığı, yüksek ve hakim bir noktaya konumlanmıştır. Höyük, yüksek bir ana kayanın üzerinde yer almaktadır. Höyüğün özellikle doğu yamaçlarında yoğun seramik parçaları ile karşılaşmıştır. M.Ö.2. binden itibaren daha geç dönemlere ait seramikler bulunmaktadır (Resim: 3).

2.7) Hasan Seydi Kalesi (37° 59' 50" K - 38° 13' 17" D)

Çelikhan Adıyaman arasındaki dağ yolu üzerinde, Mestan Köyü sınırlarında, yolun batı kenarında yer almaktadır. Yapılan yüzey taramasında tepenin en üst kısmında doğal kayalıklarla karşılaşmıştır. Yoğun bitki örtüsü nedeniyle yüzeyde seramik olup olmadığı konusunda kayda değer bir bilgiye ulaşılmadı. Ancak tepenin doğuya bakan eteklerinde azda olsa seramik parçaları görüldü. Söz konusu seramiklerin geç döneme ait olduğu anlaşıldı. Kültür dolgusunun sınırları ve kalınlığı tespit edilememiştir.

2.8) İnceler (Tirintil) Höyük (37° 46'40" K - 38° 25' 24" D)

Adıyaman şehir merkezine 14 km mesafede, Adıyaman Kahta yolundan 500 metre içeride, İnceler Köyü sınırlarında yer almaktadır. Yaklaşık 140x140 metre ölçülerinde yayvan sayılabilecek bir höyüktür. Üzerinde yoğun tarım yapılmaktadır. Çevrede görüştüğümüz kişiler höyük konisinin tarım yüzünden aşındığını belirtmektedirler. Yüzeyde gözlenen seramikler söz konusu alanın özellikle M.Ö. 4. binyıl ve belki de öncesi dönemler için önemli bir yerleşme olduğunu göstermektedir (Resim: 4).

2.9) İnceler Mezarlık Mevkii (37° 46' 34" K - 38° 25' 21" D)

Adıyaman şehir merkezine 14 km mesafede, Adıyaman Kahta yolundan 650 metre içeride, İnceler Köyü sınırlarında yer almaktadır. İnceler Höyük'ün yaklaşık 100 metre güneyinde bulunan yamaçta yer almaktadır. Söz konusu alanda bağcılık yapılmaktadır. Köylüler tarafından buranın mezarlık olduğuna dair söylentiler olsa da, tarafımızdan yapılan incelemelerde, mezarlık olabileceğine ilişkin kesin bir bilgiye ulaşılamadı. Kültür dolgusunun sınırları tam olarak belirlenemedi. Yüzeyde gözlenen seramikler M.Ö. 2. bin ve sonrası dönemlere işaret etmektedir.

2.10) Girik Tepe Höyük (37° 30' 31" K - 38° 14' 28" D)

Merkez İlçeye bağlı Kuyulu Köyü'nün 1 km. doğusunda, kurumuş üç dere yatağının kesişme noktasında yer almaktadır. 60x60 metre ölçülerinde orta ölçekli bir höyüktür. Konisi yüksek görülen höyüğün hafif yüksek bir ana kayaya oturduğu anlaşılmıştır. Höyüğün güney ve batı yarısına antep fıstığı dikilmiştir. Diğer yarsının ise buğday ekili olduğu anlaşılmıştır. Özellikle fıstık tarımının yapılmış olduğu tarafta yoğun miktarda seramik parçaları ve mimariye ait olma olasılıkları yüksek olan taşlar tespit edildi. İlk kez Tille Höyük'te kazılar yapan Blaylock ve ekibi tarafından tespit edilmiştir. Söz konusu ekip tarafından yapılan yüzey araştırmalarında buranın Neolitik ve Kalkolitik Çağ'lara ait bir yerleşim olduğu

belirtlmifstirs. Tarafımızdan incelenen seramikler M.Ö. 4. binden başlayarak daha geç dönemlere işaret etmektedir (Resim: 5-6). Seramik buluntuların yanında bol miktarda çakmaktaşı dilgiler de saptanmıştır (Resim: 7).

2.11) Bebek Höyük (37° 31' 58" K - 38° 15' 34" D)

Adıyaman Merkez İlçe'ye bağılı Bebek Köyü'nde, şehir merkezine yaklaşık 39 km. mesafede yer almaktadır. Köyün doğıu tarafında çöplük olarak kullanılan alanda bazı seramik parçaları saptandı. Yapılan incelemelerde, köyün höyük üstüne oturduğıu anlaşılmıştır. Sık sık yakılan çöplük alanında tespit edilen birkaç parça seramik kayda değer bir bilgi vermemektedir.

2.12) Belveren Mevkii (37° 33' 59" K - 38° 12' 31" D)

Merkeze İlçe'ye bağılı Akpınar Köyü'nün 1.5 km. güneybatısında, Adıyaman Şanlıurfa karayolunun ise 800 metre batısında yer alır. Asfalt yolun sağı kenarında, yaklaşık 100 metre içerdedir. Bağcılık yapılan arazinin özellikle doğıu taraflarında geç dönem seramikleri ile karşılaşlmıştır. Geç dönemlere ait küçük çaplı düz yerleşim olma ihtimali fazladır (Resim: 8).

2.13) Sülmen Mağaraönü Mevkii (37° 47' 08" K - 37° 51' 28" D)

Tut Gölbaşı karayolunun 7 km.sinde yolun hemen sağı tarafında yüksek bir kayalık alanın üzerine konumlanmıştır. Sarp kayalıkların doğıu tarafındaki yamaçta, akıntı oldukları anlaşılan seramik parçalarına rastlandı. Yapılan incelemelerde söz konusu seramiklerin, kayalıkların en tepe noktasından aktığı anlaşılmıştır. Çok küçük bir alanda saptanan zayıf kültür dolgusu buranın bir karakol yerleşkesi olduğuna işaret etmektedir. Konumu itibariyle Göksu Vadisine hakim bir noktada olması, söz konusu görüşümüzü desteklemektedir. Yüzeyde gözlenen seramik örnekleri geç dönem özellikleri göstermektedir (Resim: 9).

s Blaylock v.d. 1990: 9, 120, fig. 4, 20

2.14) Kanlı Mağara (37° 45' 48" K - 38° 03' 29" D)

Tut İlçesi, Köseli Köyü sınırları içerisinde, köyün yaklaşık 1 km güneydoğusunda bulunmaktadır. Tescilsiz olduğu anlaşılan yapının geç döneme ait bir kaya mezarı olduğu anlaşılmıştır. Mezar girişi yerden yaklaşık 2 metre yükseklikte bulunmaktadır. Mezar girişinden sonra her üç yöne sanduka şeklinde mezar yapılmıştır. Mezar içerisinde en dikkat çeken süslemeler, her üç mezarın üzerine yapılmış olan nokta şeklinde kırmızı boyamadır. Söz konusu boyamalar nedeniyle burası halk tarafından Kanlı Mağara olarak bilinmektedir.

2.15) Miro'nun Kabri Mevkii (37° 46' 09" K - 38° 03' 02" D)

Tut İlçesi, Köseli Köyü sınırları içerisinde, köyün doğu girişine yakın, asfalt yolun hemen kuzey kenarında yer almaktadır. Hafriyat sonrası ortaya çıktığı anlaşılan yerin bir kaya mezar olduğu anlaşılmaktadır. Geleneksel kaya mezarlardan farklı olarak söz konusu bu mezarın giriş kısmı dromos şeklinde taş örgülüdür. Girişin her iki yanında yaklaşık 1 metre çıkıntı yapan, üst örgüsü bulunmayan ve orta boy taşlarla örüldüğü anlaşılan bir kapı girişi mevcuttur. İç kısmı yaklaşık 3x3 metre boyutlarında olan mezar odasının yüksekliği yaklaşık 1.5 metredir. Ancak mezar odasının tabanı, yoğun moloz dolgusu nedeniyle anlaşılamamıştır. Tavan kısmının da tahrip olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu alan tescilsizdir.

3) SONUÇ

2013 yılında Merkez, 2014 yılında Besni İlçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen çalışmalara, 2015 yılında Gölbaşı, Tut, Çelikhan ve Merkez ilçelerinde devam edilmiştir. Gölbaşı, Tut ve Çelikhan ilçelerinin coğrafik açıdan engebeli olması, buralarda höyük yerleşimi açısından elverişsiz bölgelerin oluşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı araştırma alanı geniş tutularak 4 ilçe çalışma kapsamına alınmıştır. Gölbaşı, Tut ve Çelikhan'da tespit edilen protohistorik yerleşimler, Besni ve Merkez İlçe'de tespit edilenlere göre çok daha küçük ve zayıf kültür dolguları bulundurmaktadır.

Arazi çalışmaları esnasında belgelenen seramik parçalarından edinilen ilk gözlemlere göre, Adıyaman'ın dağlık kesiminin protohistorik dönemler açısından zayıf bir bölge olduğunu ortaya koymuştur. Seramik verileri, Adıyaman'ın kuzey ve batı taraflarını kaplayan bölgelerde en azından M.Ö. 4. bin yıllarda yerleşildiğini göstermektedir. Ancak Adıyaman'ın güneyinde yer alan düzlük alanlarla karşılaştırıldığında, dağlık alanların söz konusu protohistorik dönem kültürleri açısından çok zayıf temsil edildiği görülür.

Gölbaşı, Tut ve Çelikhan'ın geç dönem yerleşmeleri açısından daha zengin olduğu ve bu dönem kültürlerinin daha çok kaya mezar ve karakol türü yerleşmelerle temsil edildiği görülmüştür.

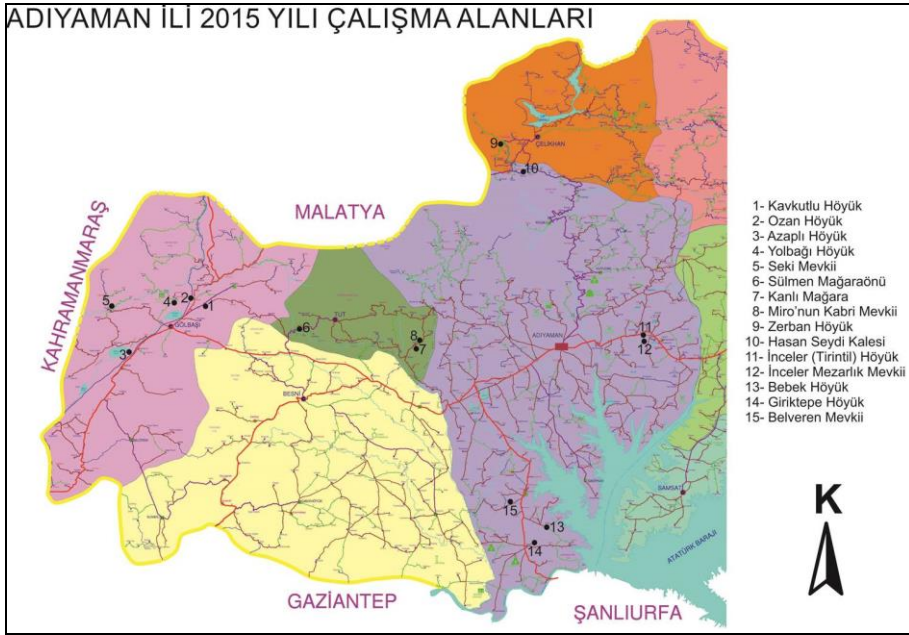
Sahip olduğumuz şimdiki bilgilere göre, Zerban Höyük için Adıyaman'ın en kuzeyinde yer alan protohistorik çağ yerleşmesi demek mümkündür. Burası Adıyaman'ın Anti Toroslar üzerinden Malatya'ya ulaşılan yolun kuzey noktasına yakın yerde yer alır. Zerban Höyük'te saptadığımız siyah ve kırmızı renkte astarlı ve açıkli monokrom seramikler, buranın Malatya bölgesinin protohistorik çağ kültür bölgesi içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Merkez İlçe'de yer alan Giriktepe ve Tirintil Höyük'te yapmış olduğumuz çalışmalar buraların Kuzey Suriye kültür bölgeleri içerisinde yer alan M.Ö. 5. ve 4. bine ait yerleşmeler olduğunu bir kez daha göstermiştir.

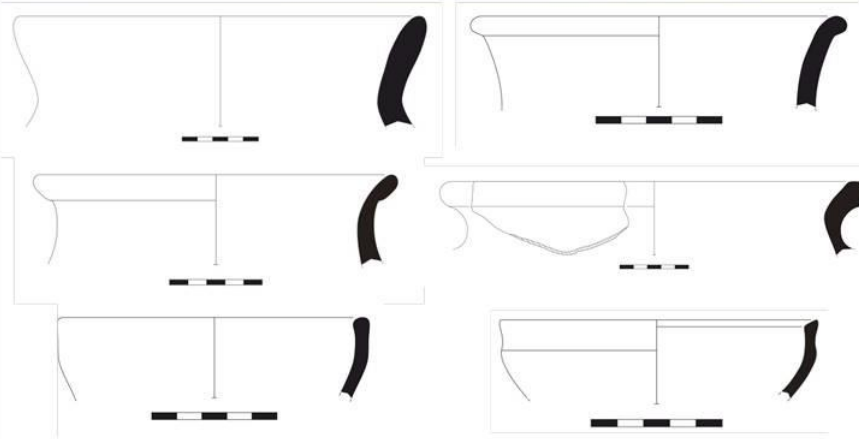
KAYNAKÇA

- ALP, S. (1987). "Ancoz Kazısı, 1979" *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları* (yay. haz. Pekman, S.- Günay, D.), 57 - 64
- BEHM-BLANCKE, M. R. (1987). "Hassek Höyük Kazılar 1978-1979" *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları* (yay. haz. Pekman, S.- Günay, D.), 117 – 144
- BLAYLOCK S.R. - French, D.H. - Summers, G.D. (1990). The Adiyaman Survey: An Interim Report. *Anatolian Studies*, Vol. 40, 81-135
- ÖZDOĞAN, M. (1977). *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul.

- EZER, S. - Yağız K. - Demirtaş F.I. - Özçiriş M. (2015) Adıyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2013 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 175-192
- EZER, S. - Yağız K. - Özçiriş M. - Zorlu, K. (2016) Adıyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2014 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 1-20
- YALÇINKAYA, I. - Müller-Beck, H. - Albrecht, G. (1987) "Fırat Vadisinde, Adıyaman-Samsat ve Malatya-Kuruçay Çevrelerinde Paleolitik Gözlemler, 1979" *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları* (yay. haz. Pekman, S.- Günay, D.), 29 - 40
- YENER, E. (1993). Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1991. *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 351-364
- YENER, E. (1994). Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1992. *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 285-296

Harita 1: 2015 yılı çalışma alanları.

Resim 1: Kavkutlu Höyük ve seramik örnekler.

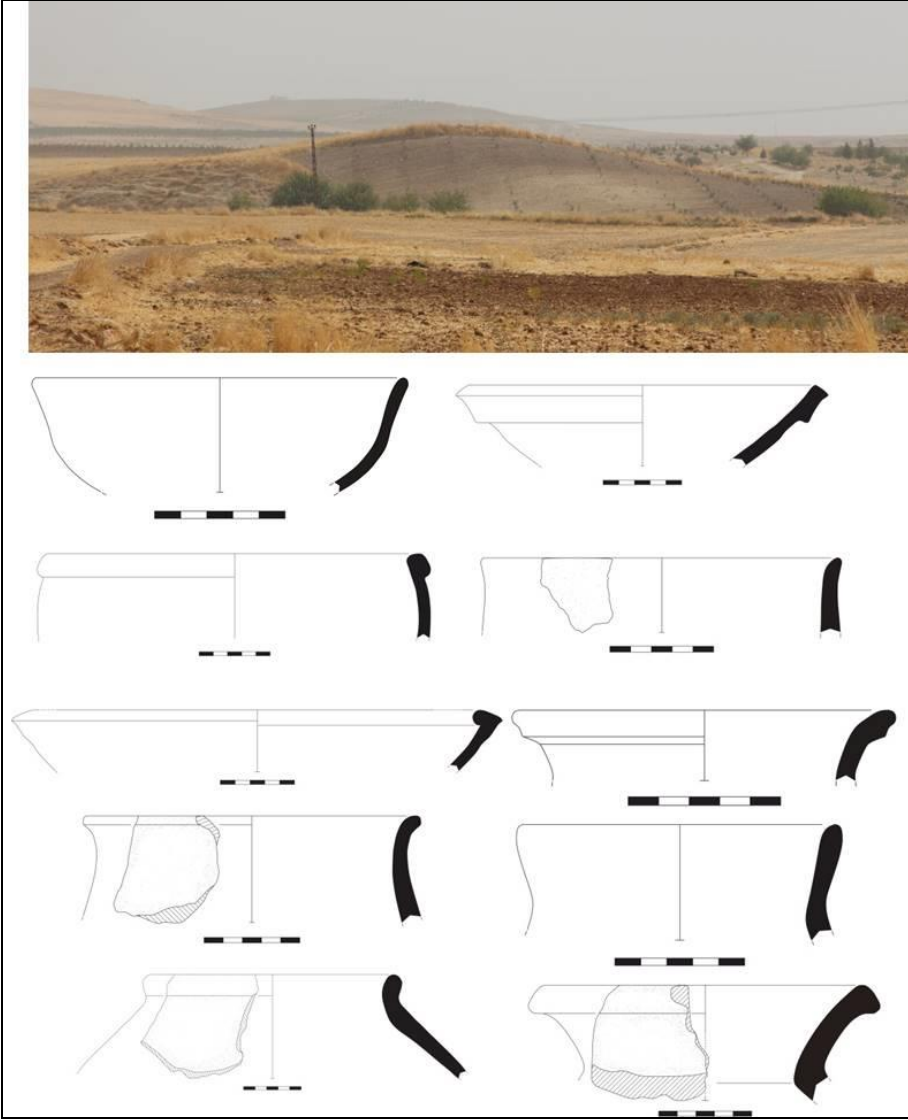
Resim 2: Ozan Höyük: M.Ö. 2. Bin ve sonrasına ait seramik örnekler.

Resim 3: Zerbán Höyük ve M.Ö. 2. Bin ve sonrasına ait seramik örnekler.

Resim 4: İnceler (Tirintil Höyük): M.Ö. 4. Bin ve sonrasına ait seramikler.

Resim 5: Girik Tepe Höyük: M.Ö. 5. bin ve sonrasına ait örnekler

Resim 6: Girik Tepe Höyük: M.Ö. 5. binden 2. bine kadar seramik örnekler.

Resim 7: Girik Tepe Höyük: Çakmaktaşı dilgiler.

Resim 8: Belveren Mevkii: Geç dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 9: Sülmen Mağaraözü Mevkii: Geç dönemlere ait seramik örnekler.

URLA VE SEFERİHİSAR İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

*Elif KOPARAL
Volkan EMİRCİLER
Michele MASSA

2006 yılından bu yana T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile İzmir İli'ne bağlı Urla ve Seferihisar İlçeleri dahilinde sürdürülen sistematik arkeolojik yüzey araştırmalarının 2015 yılı çalışmaları 06.07.2015 – 26.07.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Doç Dr. Elif Koparal başkanlığında yürütülen çalışmalara emekli Prof. Dr. İlhan Kayan, Arş. Gör. Dr. Volkan Demirciler, Grafiker Ali Ertan İplikçi, Arkeolog Gamze Deveci ve lisans öğrencileri Derya Tüfekçi ve Tuba Saygın katılmıştır. Çalışmalarda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Bodrum Sualtı Müzesi'nden Güner Özler görev almıştır. Yüzey araştırması projesi Ionia kültürel bölgesinin önemli bir kısmını oluşturan Urla-Çeşme yarımadası üzerinde Urla ve Seferihisar ilçeleri sınırları dahilinde yürütülmektedir. Yarımada üzerinde Erythrai, Klazomenai, Teos ve Lebedos olmak üzere dört Ion polisi bulunmaktadır. Çalışma alanı sınırları içinde ise Klazomenai, Teos ve Lebedos yerleşimleri yer almaktadır. Elde edilen yüzey araştırması verileri söz konusu Ion polislerinin türdeşliklerini sınamak adına önemlidir. Öte yandan daha geniş ölçekte ise Ion kentleri bağlamında ve Yunan kent-devletleri bağlamında türdeşliklerin sınanması için önemli veriler ortaya

* Doç. Dr. Elif KOPARAL, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, 19030 ÇORUM
Arş. Gör. Dr. Volkan DEMİRCİLER, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Terzioğlu Kampüsü 17020 ÇANAKKALE.
Dr. Michele MASSA, İngiliz Arkeoloji Araştırma Enstitüsü, Tahrân Caddesi 24, Kavaklıdere, 06700 ANKARA

1 2015 yılı çalışmalarında T.C. Kültür Bakanlığı temsilcisi olarak bulunan Güner Özler'e bize verdiği destekten ötürü ekip olarak özellikle teşekkür ederiz. Ayrıca 2006 yılından bu yana ekip üyesi olan A. Ertan İplikçi'ye de özel bir teşekkürü borç biliriz. Urla ve Seferihisar İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi başladığı günden bu yana konaklama, yemek, çalışma alanı ve depo alanı ihtiyaçları için Klazomenai Kazievi'ni kullanmaktadır. 2015 yılı itibarı ile yürütücülüğünü üstlendiğim Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması Projesi'nin 2006-2014 yılları arasında yürütücülüğünü üstlenen ve projeye evsahipliği yapmaya devam eden Klazomenai Kazı Başkanı Prof. Dr. Yaşar E. ERSOY'a teşekkür ederiz.

konulmaktadır. Yöntembilim açısından yüzey araştırması bulguların diakronik olarak belgelenmesini öngörmektedir. Çalışma alanı dahilinde tüm arkeolojik bulgular ve kültürel miras öğeleri belgelenerek veri tabanlarına aktarılmaktadır. Bugüne dek saptanan 34 prehistorik yerleşim bölgede en geç Geç Neolitik Dönem'den itibaren bir kültürel ve idari ağın varlığını ortaya koymaktadır. Böylelikle bölgede yürütülen yüzey araştırmaları ile iskan tarihçesine ilişkin önemli açılımlar getirilmiştir. Bugüne dek genişliği 1200 kilometrekareyi bulan çalışma alanının %70'i yaygın yüzey araştırması yöntemleri ile sistematik olarak taranmıştır. Öte yandan %15'i de yoğun yüzey araştırması yöntemi ile taranmıştır. Bugüne dek çalışma alanı dahilinde 362 adet arkeolojik sit belgelenmiştir. Bu sayısal değerler projenin yüzey araştırması yöntembilimine uygun olarak belirlenen hedefleri yerine getirmekte olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Harita:1).

2015 yılı arazi çalışmaları kapsamında seçilen alt bölgelerde sistematik yaygın yüzey taramasının yanı sıra geçmiş yıllara dönük olarak yüzey buluntularının değerlendirilmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemleri veritabanının güncellenmesi işleri de gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. İlhan Kayan'ın danışmanlığında çalışma alanı içinde belirli bölgelerde paleocoğrafyanın tanımlanabilmesi adına gelecek yıllarda yürütmeyi planladığımız bir çevresel arkeoloji projesinin ön keşif çalışması yürütülmüştür.

Arazi çalışmaları kapsamında sistematik tarama yapılan alanların bulunduğu alt bölgeler Urla İlçesine bağlı Barbaros, Kadiovacık, Nohutalan, Söğüt, Kuşçular ile Seferihisar İlçesi'ne bağlı Çamtepe ve Kayalıdağ Mevkiidir. 2015 yılı arazi çalışmaları kapsamında 26 yeni arkeolojik sit belgelenmiş, bunun yanı sıra önceki yıllarda belgelenmiş olan bazı sitlerin korunma durumu ve yüzey görünürlüğündeki değişikliği saptamak adına yeniden ziyaretler gerçekleştirilmiştir. (Harita:2)

Çalışma alanının ikincil modern yapılaşmanın ciddi tehdidi altında olması her yıl bazı sitlerin tekrar ziyaret edilmesini ve kurula sunulmak üzere sit raporlarının hazırlanmasını gerekli kılmaktadır. Jeoarkeolojik çalışma planı

açısından önkeşif amacıyla ziyaret edilen alanlar ise Barbaros ovası, Zeytineli Köyü azmak alanı, Alaşar Vadisi, Köytepe, Gülbahçe, Söğüt, Mandalan Ovası, Yağcılar Köyü, Demircili, Beyler Köyü ve Efemçukuru'dur. 2015 yılı arazi çalışmalarında belgelenen yeni sitlere ait bilgiler şöyledir;

2013–2014 yılı çalışmalarında Urla-Çeşme yarımadasında önemli bir mikrocoğrafya oluşturan Barbaros Ovası ve çevresinde sistematik çalışmalara başlanmıştır. 2013–2014 yıllarında bu alanda yürütülen çalışmaların temel amacı özellikle Barbaros Ovası'nı çevreleyen alanda yüksek tepeliklerde iskân veya savunma amaçlı yapıların olup olmadığını saptamak idi. Nitekim özellikle ovanın Kuzey yönünde kalan tepelerde bu amaçlara yönelik bulgulara rastlanmış ve belgelenmiştir. 2015 yılı çalışmaları çerçevesinde ovanın hemen çeperini çevreleyen yamaçlar ve tepeler üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Barbaros ovasının çevresinde bulunan Barbaros ve Birgi köylerinin yanı sıra batıda kalan ve daha küçük ova alanlarına sahip olan Kadıovacık ve Nohutalan köylerinde de çalışmalara devam edilmiştir. Bunun dışında jeoarkeolojik çalışmalar doğrultusundaki önkeşif sırasında bulunduğumuz alanlarda Karapınar, Söğüt, Kuşçular Mevkiilerinde yeni sitler saptanmış, yine korunma durumu tespiti için gittiğimiz Kuyucak sınırında yer alan Kayalıdağ ve Dededağ Mevkiilerinde yeni sitler belgelenmiştir.

Barbaros bölgesinde saptadığımız sitlere dair bilgiler şöyledir;

1/ SitNo.336 Birgi Kayalıdağ

Urla İlçesi'ne bağlı Birgi Köyü sınırları içinde kalan Kayalıdağ Mevkii yoğun olarak çam ağaçları ile kaplı yüksekliği 230 m. civarında bir tepedir. Tepeye güney yönünden tırmanılmıştır, yüzey görünürlüğü çam iğnelerine bağlı olarak oldukça düşüktür. Bu nedenle yüzey bulgularının temsiliyeti seramik anlamında yok

2 Ersoy, Y.E.- E. Koparal, “İzmir İli, Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması, 2013 Yılı Çalışmaları”, 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 47-68; Ersoy, Y. E.- E. Koparal, “İzmir İli, Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması, 2014 Yılı Çalışmaları”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 79-100.

denecek kadar azdır. Tepenin kuzey sırtlarında da tarama yapıldığında tüm yamaçlarda belirli aralıklarla (yaklaşık 50 m.) genişliği 1-1,5 m. olan işlenmemiş büyük düzgün taşlardan inşa edilmiş teras duvarları saptanmıştır. Alanda oldukça önceleri aşılınmış delice türü zeytin ağaçlarının varlığı bugün değilse bile yakın geçmişte ve öncesinde bu alanın teras tarımı için yoğun olarak kullanıldığının göstergesidir. Tepenin zirve noktasında ise anakayanın yüzeye çok yakın olduğu alanda anakayanın şekillendirilerek bir merdiven oluşturulduğu (Resim: 1) ve bunun yaklaşık 7x9 m.'lik dörtgen bir mekanla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Duvar kalınlığı 80 cm.'yi geçmeyen bu dörtgen yapının etrafında çok seyrek yüzey buluntusu saptanmıştır. Yüzey buluntuları çatı kiremitleri ve depolama kaplarından ibarettir. Çatı kiremitleri alanın Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde kullanıldığına işaret etmektedir fakat yapının işlevine dair kesin bir yargıya varmak kolay değildir. Çevresindeki yüzey seramikleri de yapının orijinal kullanım evresi ile ilgili bilgi veriyor değildir. Zira Roma Dönemi ve sonrasında duvar yapılarında harç kullanımı yaygındır; ancak bu yapının duvarları kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Dolayısı ile çevresinde bulunan Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi çatı kiremitleri yapının ikincil kullanımı ile ilişkilidir, ancak orijinal kullanım evresi öncesine ait olmalıdır.

2/SitNo.337 Barbaros Sıradamlar

Barbaros Ovası'nın Kuzey yönünde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü arazisi içinde bulunan alanda uzun süredir kullanılmayan ve kısmen yıkılmış halde olasılıkla 19. Yüzyılın başlarında inşa edilmiş olan bir yeldeğirmeni bulunmaktadır. Aynı alanda ayrıca küçük bir köye ait olan 10-15 hanenin konut temelleri izlenmiştir. Bu alanda İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü yeni bir bina inşa etmekte olduğundan bu alan hâlihazırda bir şantiye durumundadır. Sıradamlar adı verilen ve Barbaros Köyü'nün eski iskân alanlarından biri olan bu alanın 200 metre kadar Kuzeybatı'sında köylüler tarafından Ören Mevkii olarak adlandırılan alanda iki taşlı toplama su ile çalışan bir su değirmeni bulunmaktadır. (Resim: 2) Su değirmeni toplama su ile çalıştığından yakın çevresinde yağmur setleri bulunmaktadır. Bu değirmenin çalışma süreci bugün Barbaros Köyü'nün sakinleri tarafından da hatırlanmaktadır.

3/SitNo.338 Barbaros Saraylıgelin

Barbaros yolu üzerinde kalan Saraylıgelin Mevkiinde yapılan çalışma sonucunda duvar izleri ve yüzey buluntusu belgelenmiştir. Bu alan oldukça kayalık olmasının yanı sıra yoğun maki bitki örtüsüne sahiptir. Bu nedenle yüzey görünürlüğü ve temsiliyeti oldukça düşüktür. Ele geçen seramikler çoğunlukla aşınmış tanımsız parçalar olmakla beraber içlerinde bir kaç tane mutfak kabı parçası, *lekane* ağız parçası ve *pithos* parçaları olduğu gözlenmiştir. Seramiklere bakarak alanın kullanım sürecine dair kesin bir yargıda bulunmak her ne kadar zor olsa da *lekane* ağız parçası Arkaik Döneme ait gibi görünmektedir. Yüzeyde belgelenen seramiklerin yanı sıra alanda Doğu-Batı yönünde uzanan genişliği 90 cm'i bulan sanduka duvar sisteminde inşa edilmiş duvar izlerine rastlanmıştır.

4/SitNo.339 Karapınar Çiftlik

Saraylıgelin Mevkiinin yaklaşık 3 km Kuzeybatısında 2014 yılları çalışmalarında yüzey taraması gerçekleştirdiğimiz Karapınar Mevkiinde geçen yıl belgelenen Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde iskân edilmiş olan yerleşimin 300 m. kadar güneyinde yer alan yaklaşık 1 ha.lık bir alanda çalışmalara devam edilmiştir. Söz konusu bu alanda olasılıkla bir çiftlik yapısına ait duvar temelleri ile beraber Roma Dönemine ait çatı kiremitleri ve depolama kaplarına ait parçalar ele geçmiştir. Yüzey buluntuları arasında az sayıda Bizans seramiğinin yanı sıra Helenistik Döneme ait olması muhtemel parçalar olduğu gözlenmiştir. Bu çiftlik yapısı ile geçen sene bulunan yerleşimin orta noktasında ise büyükçe düzgün bir kayanın üzerinde çiftlik sınırını belirleyen üzerinde “O” harfi olan yazı fotoğraflanarak belgelenmiştir.(Resim: 3) Çiftlik sınırlarını belirleyen bu tip sınır yazıtlarının kullanımı özellikle Klasik Dönem ve Helenistik Dönemde yaygındır.

5/SitNo.355 Barbaros I

Barbaros Ovası'nın batısında teras duvarlarının yanı sıra bir yapıya ait temel duvarları olduğu gözlenmiştir. Yaklaşık 1 ha.lık alanda seyrek olarak Roma,

Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait buluntular olduğu izlenmiştir. Olasılıkla küçük bir çiftlik yapısına aittir.

6/SitNo.356 Barbaros 2

SitNo.355'in 500 m. kadar kuzeydoğusunda zeytin ağaçlarının da bulunduğu nadasa bırakılmış tarlada yüzey görünürlüğü nispeten iyi olup yüzey buluntusu yoğunluğu orta derecededir. Buluntular depolama kapları, *amphora* ve *mortar* parçalarından oluşur. Buluntular Arkaik Döneme aittir. Olasılıkla yine küçük bir çiftlik yapısıdır ve buluntuların dağılımı 1 ha.'ı geçmemektedir.

7/SitNo.357 Barbaros 3

Yine ovanın Batı çeperinde belirgin kayalık alan etrafında yoğun olarak prehistorik malzeme ele geçmiştir. Bu alan kısmen makilik olup yüzey görünürlüğü düşüktür ancak bazı alanlar sürülmüş tarlalardır ve yüzey görünürlüğünün iyi olduğu bu kısımlarda yüzey buluntusu yoğunluğunun çok olduğu izlenmiştir. Tümüyle prehistorik malzemeden oluşan yüzey buluntuları Neolitik Dönem ve Tunç Çağlarına aittir. Buluntular yaklaşık 3 ha.lık bir alanda dağılım göstermektedir.

Barbaros Ovası'nın yanı sıra bölgede yine tarım alanı olarak yoğun kullanılan alanlardan biri Kadıovacık Köyüne adını veren ovadır. Yine bu ovayı çevreleyen yüksek tepeler üzerinde araştırmalara devam edilmiştir.

8/SitNo.342 Kadıovacık 1

Kadıovacık'ın Batı yönündeki genel olarak yoğun maki ile kaplı tepede arada patikalar ve yer yer açıklık alanlar mevcuttur. Dolayısı ile yüzey görünürlüğü sadece bu açık alanlarda ve patika kenarlarında iyi olmakla beraber tepenin genelinde oldukça düşüktür. Ancak bir arada değerlendirildiğinde yaklaşık 4 ha.lık alanda yüzey bulgusu olduğu anlaşılmaktadır. Tüm alanda tarım teraslarının yanı

sıra Klasik, Helenistik ve Roma Dönemlerine ait çatı kiremitleri, depolama kapları ve *amphora* parçaları belgelenmiştir.

9/SitNo.343 Kadıovacık Yukarıkovanlık

Yukarıkovanlık Mevkii, Kadıovacık Köyü'nün yaklaşık 1,2 km Batısında bir mikrocoğrafya oluşturan vadilik bir alandır. 3 ha.lık alanda yapı kalıntılarının yanı sıra zeytinyağı üretimi ile ilgili ağırlık taşları ve değirmen taşları bulunmuştur. Bu alanda tespit edilen *orbis mortarium* taşlarının sadece Roma Dönemi sürecinde kullanıldığı bilinmektedir.(resim:8) Yüzey buluntuları orta yoğunlukta olup çatı kiremidi, depolama kapları ve günlük kullanım kaplarından oluşmaktadır. Buluntular Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine aittir.

10/SitNo.344 Kadıovacık Yuvarlak

Kadıovacık Köyü'nün 4,5 km batısında Çeşme İlçe sınırında, Yuvarlak adı verilen mevkii'nde yine küçük bir vadi ağzında 3,5 ha.lık düz alanda iskân süreci Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenen bir yerleşim yeri saptanmıştır. Bu alanda çok sayıda anıt ağaç sayılabilecek yaşlı zeytin ağacı olduğu izlenmiştir ki bu da alanın antik Dönemde de tarım için kullanıldığının göstergesidir. Yapı kalıntıları ile duvar temellerinin yanı sıra zeytinyağı üretiminde kullanılan ağırlık taşları ve *mortar* parçaları olduğu izlenmiştir. Ayrıca yerleşimde kısmen yıkılmış apsidal planlı bir şapel yapısı bulunmaktadır.

11/SitNo.346 Söğütçük

Kadıovacık Köyü'nün 3 km kadar Kuzeyinde Söğütçük Mevkiinde 6 ha.lık alanda Klasik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne dek neredeyse kesintisiz iskân bulunan bir yerleşim alanı saptanmıştır. Ancak 30 ha.lık alanda çok sayıda zeytinyağı ve şarap üretimi ile ilişkili ağırlık taşları, pres taşları ve bir kuyu olduğu belgelenmiştir. Yüzey görünürlüğü orta düzeyde olup seramik sayısı azdır ancak diagnostik parçalar farklı Dönemlere aittir. Olasılıkla Osmanlı Dönemi'ne ait yapı

kalıntılarında devşirme olarak kullanılmış Klasik Dönem veya Helenistik Dönem'e ait yapı taşları olduğu izlenmiştir.

12/SitNo.345 Kadıovacık Granseki

Kadıovacık Köyü'nün 1 km kadar güneybatısında yaklaşık 10 ha.lık alanda büyük blok taşlardan 0.5 m.ye kadar korunmuş teras duvarları ve konutlara ait temel kalıntıları dağınık düzende izlenmiştir.Bu alan genel olarak çamlık olup yer yer yoğun maki bitki örtüsü ile kaplıdır. Ayrıca aynı alanda bir yeldeğirmenine ait yıkıntı olduğu görülmüştür.Tüm bu buluntular söz konusu alanın yoğun olarak tarım faaliyetleri için kullanıldığına işaret etmektedir. Yüzey görünürlüğü genel olarak orta seviyede olup yine orta seviyede yoğunluk gösteren yüzey buluntuları Klasik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar alanın kullanıldığının göstergesidir.

Kadıovacık Köyüne adını veren ve yaklaşık genişliği 100 ha.'ı bulan ova bir mikrocoğrafya oluşturmaktadır. Bugün köyün en önemli tarım alanı olan bu alan bir kaç bölüme ayrılarak iki günde sistematik olarak taranmıştır. Ovanın genelinde tahıl tarımı yapılmaktadır. Yüzey araştırması esnasında hâlihazırda toplanmış haldeki ekinler ve ekin artıkları yüzey görünürlüğünü düşürmüştür. Güneyden yaygın yüzey araştırması yöntemi ile taranmaya başlanan bu alanda üç ayrı noktada yüzey buluntusu yoğunluğu saptanmıştır.

13/SitNo.347 Kadıovacık Ova 1

Ovanın en Kuzey noktasının çeperinde 1,5 ha.lık alanda Roma ve Bizans Dönemlerine ait buluntular yoğun olarak saptanmıştır. Olasılıkla bir çiftlik yapısına ait bulgulardır.

14/SitNo.348 Kadıovacık Ova 2

Ovanın Güney ucunda yine ovanın çeperinde 2,5 ha.lık alanda yine Roma ve Bizans Dönemlerine ait buluntular saptanmıştır.

15/SitNo.349 Kadıovacık Ova 3

Ovanın Batı çeperinde 1,5 ha.lık alanda Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine ait orta yoğunlukta buluntu saptanmıştır.

Nohutalan Köyü sınırları içinde bulunan Güvercinlik Mevkii, köy merkezinin 3,5 km kadar kuzeybatısında, yaklaşık 25 ha.lık bir ovadır. Olasılıkla Erythrai ve Klazomenai teritoryalarını birbirinden ayıran doğal sınır olan yüksek tepelik alandaki bu ova bir mikrocoğrafya oluşturmaktadır. Ovanın güney yamaçlarında genişliği 1 m.'yi bulan sanduka duvar tekniğinde inşa edilmiş teras duvarları doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Bu duvarlar ovada düzlük alanlarda da setler halinde devam etmektedir. Bu teras sistemi bölgede daha önce izlemediğimiz denli özenli bir inşa sistemine sahiptir. Düzgün büyük bloklardan inşa edilmiş olan ve yüksekliği de çoğu yerde 1 m.ye kadar korunan bu teras duvar sisteminde yer yer yine özenli biçimde inşa edilmiş merdivenler bulunmaktadır (Resim:4). Söz konusu teras sistemi bu bölgede uzun süreli yoğun tarım yapıldığının göstergesidir. Ovada üç ayrı noktada yüzey buluntusu belgelenmiştir;

16/SitNo.350 Nohutalan Güvercinlik 1

Yüzey buluntusu belgelenen ilk alanda en az 15-20 hanelik bir köye ait kalıntılar bulunmaktadır. Konutlar yıkılmış olmakla beraber harçlı duvarları 1-1,5 m.ye dek korunmuştur. Buluntular ekseriyetle Roma ve Bizans Dönemlerine ait çatı kiremidi ve günlük kullanım kaplarından oluşmaktadır. Hemen yakınında Roma Döneminde kullanıldığını bildiğimiz bir *orbis mortarium* taşı, ayrıca yine zeytinyağı üretimi ile ilişkili pres altlığı ve ağırlık taşları bulunmaktadır.

17/SitNo.351 Nohutalan Güvercinlik 2

Yoğun yüzey buluntusu belirlenen yaklaşık 2 ha.'lık ikinci alanda konut kalıntılarına rastlanmıştır. Yüzeyde belgelenen seramikler ekseriyetle Roma Dönemi'ne ait kaba günlük kullanım kapları, depolama kapları ve tabaklardan

oluşmaktadır. Ayrıca bu alanda anıtsal bir yapıya ait kemer kilit taşı ile düzgün blok taşlar tespit edilmiştir.

18/SitNo.352 Nohutalan Güvercinlik 3

Nohutalan Köyü sınırları içerisindeki Güvercinlik Mevkiinde araştırılan üçüncü alanda, orta yoğunlukta yüzey buluntusunun yanı sıra bir kuyu olduğu izlenmiştir. Buluntular Roma ve Bizans Dönemlerine aittir.

19/SitNo.353 Nohutalan Dağ

Araştırmalara Kadiovacık Köyü'nün 1,5 km Kuzeybatısında, köyün hemen karşısındaki yüksek sarp yamaçlı tepede devam edilmiştir. Burası yoğun olarak çam ağaçları ile kaplıdır ve yüzey görünürlüğü çok düşüktür. Tepenin yamaçlarında açık olan alanlar taranmıştır. Söz konusu alanda rüzgâr türbinleri bulunmaktadır ve yenileri inşa edilmek üzere daha fazla alan açılmaktadır. Yüzey bulguları tepenin batı yamacına yakın kısmındadır. Yaklaşık 1 ha.lık bu alanda, dağınık halde yapı blokları ile çok seyrek Roma ve Bizans Dönemlerine ait seramik parçaları belgelenmiştir.

20/SitNo.354 Kuşçular Tümülüs

Kuşçular bölgesinde önceki yıllarda çalışılan, ilk kez topografik planı 1980'lerde Numan Tuna tarafından çıkarılan 1. Derece Arkeolojik Sit kapsamında bulunan Yarentepe'nin hemen karşısında yer alan tepenin üzerinde uydu fotoğraflarından gözlemlenebilen bir alanda kaçak kazı olduğu ve bir tümülüsün tahrip edildiği bilinmekteydi³. Tepenin neredeyse tamamı yoğun olarak çam ve makilik kaplıydı, ancak alt yamaçlarda teras duvarlarını izlemek mümkündü. Bu sezonki çalışmalarda tepe üzerinde uzun zaman önce tahrip olmuş bir tümülüse ait kalıntıların olduğu nokta saptanmıştır. Etrafında dağınık halde bulunan bir kaç

3 Tuna, N. "İzmir İli Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 1988", 7. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1989 Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 279-294.

pişmiş toprak lahit parçası tümülüsün Arkaik Dönemde kullanıldığına işaret etmektedir.

Önceki yıllarda büyük kısmını sistematik olarak taradığımız Söğüt bölgesine jeoarkeolojik çalışmaların önkeşif ayağı kapsamında tekrar gidilmiştir. Bundan önceki yıllarda aynı bölgede Prehistorik Dönem'den Hristiyanlık Dönemi'ne dek kutsal alan olarak kullanılan bir mağarada belgeleme yapılmıştı. Bu ziyaretimiz esnasında bölgede iki mağaranın daha insanlar tarafından kullanıldığı belgelenmiştir. Söz konusu mağaralar kült aktivitelerinden ziyade erken süreçlerde iskân amaçlı; Arkaik Dönemde ise mezar olarak kullanılmış olmalıdır.

21/SitNo.340 Söğüt Mağara 2

Yeni tespit ettiğimiz ilk mağara küçük bir kovuk görünümündedir. Mağaranın içinde bir sanduka mezar önceki yıllarda defineciler tarafından tahrip edilerek açılmıştır. Mezarın bulunduğu kovuğun önündeki düzlükte ayrıca bir yapıya ait temel izleri belgelenmiştir.

22/SitNo.341 Söğüt Mağara 3

Yeni tespit ettiğimiz ikinci mağara yaklaşık 6 m. çapında olup çok dar bir girişi bulunmaktadır. Üst kısmında küçük bir galeri devam etmektedir. Mağaranın tabanında dolgu bulunmaktadır ancak yüzeyde buluntu yoktur. Hemen önündeki alanda iri blok taşlardan bir duvar temeli yer alır. Mağaranın hangi süreçte kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Mağaranın etrafında çok sayıda kaçak kazı çukuru ve kayalarda aletle delinerek açılmış delikler bulunmaktadır.

Jeoarkeolojik çalışmalar için önkeşif kapsamında ziyaret ettiğimiz bir diğer bölge Çamlıtepe Kuyucak sınırındaki alandır. Geçtiğimiz yıllarda bu alanda Asartepe ve Kayalıdağ çevresinde çalışılmıştı ve burada saptanan sitler 1. Derece Arkeolojik sit olarak belirlenmişti. Ancak üzerinde önemli bir Klasik Dönem yerleşimi bulunan Asartepe ile Arkaik tümülüslerin bulunduğu Kayalıdağ'ın hemen

yakınında faaliyette olan bir taş ocağı bölgede kültürel çevre için bir tahrip potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan da tekrar ziyaret edilen alanda Orman Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmalar sonucunda sık ormanlık ve makilik olan bazı bölgelerde kesim yapıldığı, bu alanların açıldığı gözlenmiştir. Yüzey görünürlüğünü ciddi biçimde arttıran bir faktör olduğundan bu alanlarda çalışmaya karar verilmiş ve söz konusu alanda toplam üç ayrı noktada yüzey buluntusu belgelenmiştir;

23/SitNo.359 Kuyucak Dededağ 1

Kuyucak Dededağ Mevkii'nde, çapı yaklaşık 15 m.'yi bulan ancak üst konisi ciddi biçimde tahrip olmuş ve *peribolos* duvarı dağılmış toprak yığma bir tümülüs (Resim: 5) ile hemen yanında daha küçük bir tümülüsün yeri saptanmıştır. Teos ve teritoryasında sıklıkla rastlanılan toprak yığma tümülüsler bu alanda geçen senelerde saptadığımız gibi Kayalıdağ üzerinde de çok sayıda bulunmaktadır.

24/SitNo.360 Kuyucak Dededağ 2

Yine Kuyucak Dededağ Mevkiinde, yaklaşık 10-15 ha.lık bir alanda konutlara ait temellerin yanı sıra zeytinyağı üretimi ile ilişkili pres ve ağırlık taşları dağınık halde izlenmiştir. Yüzeyde takip edilebilen az sayıda seramik, depolama kapları ve günlük kullanım kaplarına aittir. Buluntuların tarihlenmesi çok kolay olmamakla beraber Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'ne ait olmaları muhtemeldir.

25/SitNo.361 Kayalıdağ Güney

Kayalıdağ'ın güneyinde, Asartepe'nin güneybatısında yer alan tepenin zirve noktasında 10x10 metre boyutlarında, duvar kalınlığı 1 m.yi bulan düzgün kesilmemiş taşlardan inşa edilmiş bir yapı fotoğraflanarak belgelenmiştir (Resim: 6). Yüzey buluntusunun seyrek olduğu görülmüştür; ancak bunun temel nedeni konglomera anakayanın yüzeye oldukça yakın olmasıdır. Buradan yola çıkarak ilişkili malzemenin yamaçlara akmış olabileceği düşünülmüştür. Fakat yamaçlarda

da anakaya çoğu kısımda yüzeyde ve maki bitki örtüsü ile kaplıdır. Anakayanın yüzeyde belirgin olduğu kısımlarının şekillendirilerek magazinler oluşturulduğu gözlenmiş, ancak bu mekânların ne için kullanıldığı henüz belirlenememiştir. Hemen hepsinde pişmiş toprak döşeme levhası parçaları olması söz konusu bu magazinlerin belki de depolama amaçlı kullanıldığını düşündürmektedir. Az sayıda ele geçen seramik buluntusu Roma Dönemi'ne aittir. Bir kaç parça seramik Klasik ve Helenistik Dönemlere ait olabilir.

26/Sitno.358 Çamlıtepe Bağlık

Çamlıtepe Mevkiinde yüksek ovalık alanda eski bir teras duvarının yakınında 10-15 hanelik bir köy olduğu tespit edilmiştir. Olasılıkla Osmanlı Dönemine ait olan yerleşimde konutların ve teras duvarının inşası için şist taşı kullanılmıştır. Yüzeyde ele geçen buluntular az sayıda olup depolama kapları ve çatı kiremitlerine aittir. Buluntular Roma Dönemi ve Klasik Dönem'e tarihlenmektedir.

2015 yılı çalışmaları kapsamında korunma durumunun tespiti sırasında ziyaret edilen alanlar 2007 yılında çalışılan Torasan bölgesi ve Kocadağ İnkaya mağarasıdır⁴. Torasan bölgesinde geçtiğimiz yıllarda sistematik yüzey taraması yapılmış, üç farklı alanda yüzey buluntusu ve duvar izleri belgelenmişti. Bu alanlarda herhangi bir tahribata rastlanmamıştır. Ancak Kocadağ İnkaya mağarasının yine sıklıkla ziyaret edildiği ve mağaranın içerisinde bulunan dolgunun yer yer kazıldığı ve içinde ateş yakıldığı saptanmıştır. Söz konusu mağara bölgenin önemli kült alanlarından biri olup prehistorik Dönemlerden yakın geçmişe kadar kullanılmış olduğundan önemli bir arkeolojik sittir (Resim: 7).

2015 yılı çalışmalarında yukarıda belirttiğimiz gibi jeoarkeolojik çalışmaların gelecek yıllarda yürütülebilmesi adına çalışma bölgesi sınırları içinde kalan çeşitli alanlarda önkeşif çalışması gerçekleştirilmiştir. Jeoarkeoloji açısından

⁴ Atalay, E. Ö. 1987. "İzmir ve Aydın yörelerinde Mağara Araştırmaları", V. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt:2, 6-10 Nisan 1987 Ankara: 297-321; Ersoy, Y.E.- E. Koparal, "Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2007 Yılı çalışmaları", 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, 26-30 Mayıs 2008, Ankara, 73-90.

bölgenin önemli sorunsalları kıyı değişimi, alüvyal depozit oluşumları, fay hatları ve göl tabanlarının saptanması, bitki örtüsü ve iklimdeki makro değişimler olarak özetlenebilir. Bu çerçevede çalışılan alanlardan ikisi Barbaros Ovası ve Mandalan Ovası alanlarıdır. Her iki ova da Urla-Çeşme yarımadasının önemli tarım alanlarıdır ve sadece günümüzde değil antik Dönemlerde de yoğun tarım faaliyetine maruz kaldıkları her iki ovanın çeperinde saptanan kırsal yerleşimlerden anlaşılabilmektedir. Bunun yansıra her iki ova çevresinde de saptanmış olan Neolitik ve Tunç Çağı yerleşimleri prehistorik yerleşimler için bu alanların uygun koşullara sahip olduğunun göstergesidir. İnsanoğlunun doğal çevreye müdahalesinin çok kısıtlı olduğu bu süreçlerde prehistorik yerleşimlerin temel önceliği su kaynaklarına yakınlıktır. Barbaros ovasında bugün de tüm ovada dağınık biçimde bulunan doğal göletler bulunmaktadır. Barbaros Ovası ve Mandalan Ovası için göl tabanı olup olmadıklarına dair bir araştırmanın yapılması öngörülmüş, karot alınmasının gerekliliği, gerektiği takdirde hangi noktalarda çalışılabileceği üzerine bir öngörü oluşturabilmek adına çalışılmıştır. Barbaros Ovası karstik ve volkanik oluşumların bir arada bulunduğu bir jeolojik oluşumdur. Ovanın drenaj sistemi su kaynaklarına ilişkin önemli bir bilgi kaynağı oluşturacağından çalışmalar bu yöne yönelmiştir. Bugün taban suyunun ancak yüzeyden 200 m. derinde ulaşılabildiği bu alanda köyde çok sayıda sarnıç kuyu bulunmaktadır. Bugün görülen göletlerin hemen hepsi doğal volkanik çukurlar olup önleri yapay olarak kapatılarak suyun toplanması için kullanılmaktadır. Tabanı geçirgen volkanik yapıda olan ovanın göl tabanı olma ihtimali böylelikle giderek zayıflamaktadır. Öte yandan, Mandalan Ovası Neojen kireçtaşı anakayanın bulunduğu yüzeyde de sadece karasal toprağın izlendiği bir alandır. Bölgede artezyen kuyusu açanlarla yapılan konuşmalardan edinilen bilgi beyaz killi toprak tabakasının 5 m.ye dek indiği ancak günümüzde taban suyuna ulaşabilmek için Neojen kaya kütlelerini de geçen 100 m.ye dek varan sondajlar açıldığıdır. Bundan 50 yıl öncesine kadar 20 m. de suya ulaşılırken bugün bu denli derin kuyuların açılması taban suyunun azalmasında ve daha derinlerde ulaşılmasında temel etkidir. Yapılan görüşmelerde yer yer ovada beyaz killi toprağın altında yeşil killi toprağa rastlandığı ifade edilmiştir. Bu da alanın düşünüldüğü gibi göl tabanı olabileceği olasılığını güçlendirmektedir ve bu bakımdan ovada karot alma çalışması yapılması önem taşımaktadır.

Bir diğer jeoarkeolojik önkeşif çalışma alanı Gülbahçe bölgesidir. Bu alan sıcak su kaynakları açısından yani bir başka deyişle tektonik açıdan aktiftir. Bölgenin bir diğer önemi de yine tektonik hareketlere bağlı olarak kıyı değişiminin izlenebildiği bir alan olmasıdır. Gülbahçe Mevkiinde günümüzde deniz içinde kalan köprünün konumu sıcak su kaynağının ve üzerinde hamam yapısının bulunduğu Hamam Mevkiine kadar bir yolun bulunduğunu göstermektedir. Ancak bugün bu kısım dolmuştur. Bir geç Roma liman yapısı ve zamanla dolmuş lagünün bulunduğu Değirmen Mevkii, hem lagünün gözle dahi izlenebilmesi hem de kıyıdaki kültür tabakası içeren yüksek kesitler sayesinde, tektonik hareketlere bağlı kıyı değişiminin en iyi izlendiği alandır. Bu alanda yapılacak bir uzaktan algılama jeofizik çalışmasının bu konuya açıklık getireceği ancak karot çalışmasının işlevsel olmayacağı düşünülmektedir.

Urla Çeşme yarımadasının güney sahilinde Demircili bölgesinde Airai Antik yerleşiminin bulunduğu alanda yapılan çalışmalar, buranın bölgede çok ender rastlanan kara yükselmesinin net olarak izlendiği bir yer olduğunu göstermiştir. Anakaraya dar bir kıstakla bağlanan adacık üzerinde önceki yıllarda Prof. Dr. Recep Meriç tarafından çalışılmış ve alanın bir topografik planı çıkarılmıştır. 2014 yılı çalışmalarımızda adanın yanı sıra ardında uzanan kara kısmında sistematik yüzey taraması gerçekleştirilmiş ve bulguları haritaya işlemiştir. Bu yılki çalışmalarda alanda jeoarkeolojik bakımdan bir önkeşif gerçekleştirildiğinde, kara ve adada kesitlerden izlenen tabakalarının yönleri adanın bir fay kırılması sonucu karadan ayrıldığını ortaya koymuştur. Adada kıyıda yüksekçe kayalık kısımlarda kabukluların ve kayanın kaynaştığı örnekler bu alanda geçmişte var olan denizel ortamın göstergesidir. Dolayısı ile Demircili bölgesi tektonik hareketlere bağlı kıyı değişiminin belirlenmesi açısından önem taşıyan alanlardan biridir.

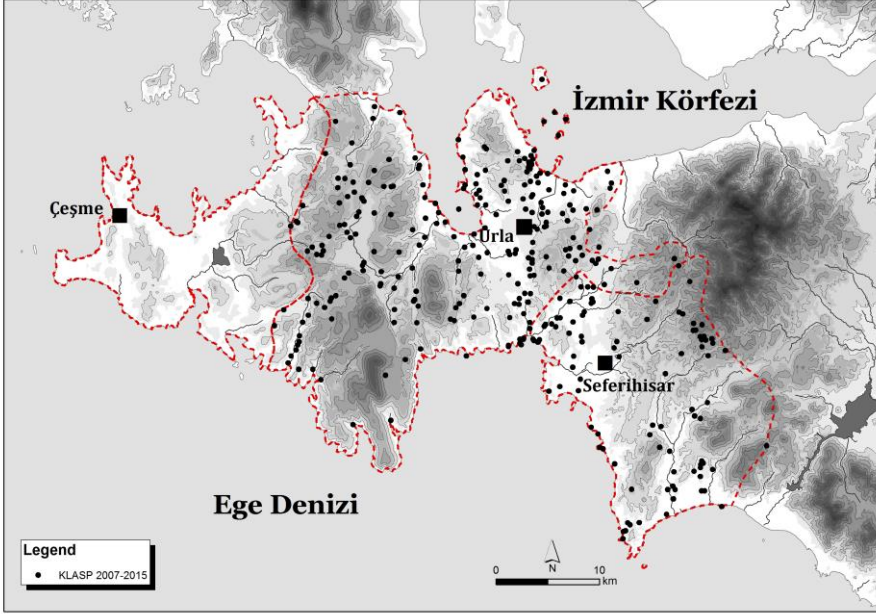
Demircili'den çok uzak olmayan yine Güney kıyıda bulunan Çobanpınarı vadisinin sonundaki azmakta ve kıyıda yapılan gözlemler kıyının ancak 50 m. kadar

5 Meriç, R. "1985 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırması", 4. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1986 Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 301-311.

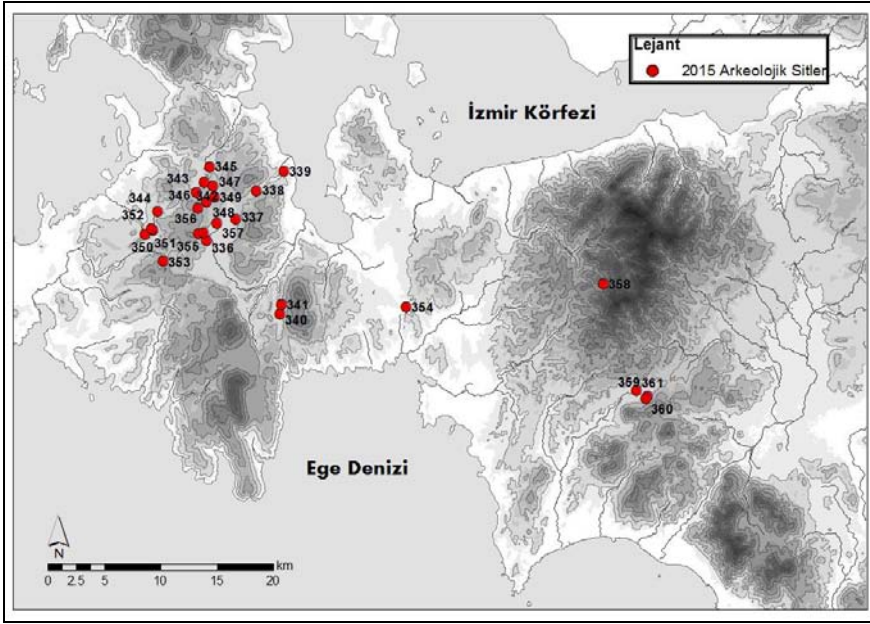
deniz tarafından doldurulmuş olduğunu gösterir. Kıyı çizgisinden 50 m. kadar içeride bulunan volkanik tüf taşları ise Ege'de Tunç Çağı'nda gerçekleştiğini bildiğimiz volkanik patlamalar ile ilişkili olmalıdır. Söz konusu taşların bir katman halinde yüzeyde de izlendiği çizgi aynı zamanda antik Dönem kıyı çizgisine işaret ediyor olmalıdır.

Sonuç olarak 2015 yılı Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması çalışmaları bir kaç amaca yönelik olarak tamamlanmıştır. Seçilen alt bölgelerde sistematik yaygın yüzey araştırması yöntemi ile yeni arkeolojik sitlerin belgelenmesi sonucunda 26 yeni arkeolojik site ilişkin bulgular veritabanına aktarılmıştır. Önceki yıllarda belgelenen bazı sitlerin korunma durumuna ilişkin durum tespiti gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bölgesel ölçekte bir çevresel arkeoloji projesinin uygulanmasına yönelik olarak seçilen bölgelerde önkeşif çalışması yapılmıştır. Böylelikle bölgeye özgü farklı amaç ve hedeflere sahip bilimsel araştırmalar için ayrıntılı bir bilimsel altlık oluşturulmuştur. Ayrıca ekip olarak bugüne dek elde edilen verilerin bütüncül bir değerlendirilmesini içeren yayına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Öte yandan önümüzdeki sezonlarda bölgenin paleocoğrafyasının anlaşılmasına ilişkin çalışmaların gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Böylece bölgenin paleocoğrafyasının Dönemsel olarak yerleşim dokusu ve sistemindeki farklılaşmalar üzerindeki etkisi daha detaylı bir biçimde ortaya konulabilecektir. Bu bakımdan bu sene önkeşif çalışmalarını gerçekleştirdiğimiz jeoarkeolojik çalışma planının gelecek sezonlarda projenin önemli bir bileşeni olması umulmaktadır. Bölgede her sezon önceki yıllarda belgelenen ve bazıları 1. Derece Arkeolojik Sit durumunda olan alanlarda durum tespiti çalışmalarına mutlaka zaman ayrılmaktadır. Bu tekrar ziyaretler iki bakımdan önem taşımaktadır. İlk olarak, tekrar ziyaretler sayesinde farklı arazi kullanımlarına bağlı olarak değişen yüzey görünürlüğü ve yüzey temsiliyeti değişimleri izlenebilmektedir. Öte yandan bölgede kültürel çevrenin korunmasına yönelik olarak yeniden ziyaretler ve sitlerin korunma durumunun tespiti koruma politikası açısından önem taşımaktadır. Kentsel gelişim açısından çok aktif olan bölgede, kültürel çevrenin tahribatına neden olan pek çok faktör mevcuttur. Yeniden ziyaretler sayesinde tahribatın bu denli yoğun

olduğu bölgede tahribatın boyutuna ve nedenlerine dair belgeleme yapmak mümkün olmaktadır.

Harita 1: Urla ve Seferihisar Arkeolojik Yüzey Araştırmaları çalışma alanı ve bugüne dek saptanan sitlerin dağılımı

Harita 2: Urla ve Seferihisar Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2015 yılı saha çalışmalarında belgelenen sitler

Resim 1: Birgi Köyü, Kayaaldağ Mevkiinde belgelenen mekana ait kayaya oyulmuş merdiven

Resim 2: Barbaros Köyü, Sıradamlar Mevkii su değirmeni

Resim 3: Karapınar Mevkii, antik çiftliğe ait sınır yazıtı

Resim 4: Güvercinlik Mevkii teras duvarlarından görünüm

Resim 5 :Kuyucak Dededağ Mevkii yığma toprak TümüLüs

Resim 6: Kuyucak Kayalıdağ Mevkii antik Dönem yapısına ait duvar temelleri

Resim 7: Kocadağ Mevkii İnkaya mağarasından görünüm

Resim 8: Urla Gülbahçe Köyü, Hamam Mevkii. Kıyı değişiminin izlendiği alan.

DENİZLİ İLİ PREHİSTORİK DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2015

*Kadriye ÖZÇELİK
Amélie VIALET
Hande BULUT

1.GİRİŞ

“Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması” projesinin ikinci sezon çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ve Türk Tarih Kurumu’nun maddi destekleri ile 10.09.2015-20.09.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Doç.Dr. Kadriye Özçelik başkanlığındaki araştırma heyetinde; Prof. Dr. Mehmet Cihat Alçıçek, Dr. Amélie Vialet², Araştırma Görevlisi Hande Bulut, Arkeolog Güngör Özçelik ve Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim dalı lisans öğrencilerinden Görkem Cenk Yeşilova yer almıştır. Yüzey araştırmamızın Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi ise Aydın Afrodiasias Müzesi Uzmanı Murat Altun olmuştur³.

* Doç. Dr. Kadriye ÖZÇELİK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE
Dr. Amélie VIALET, Muséum National d’Histoire Naturelle, Paris/FRANSA
Arş. Gör. Hande BULUT, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE

¹ Araştırmamıza izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, maddi desteklerinden dolayı Türk Tarih Kurumu’na çok teşekkür ediyoruz. 2015 yılı araştırma sezonunda da Laodikeia kazı evinde konaklamamıza olanak sağlayan Laodikeia kazı başkanı Prof.Dr. Celal ŞİMŞEK’e ve bilimsel çalışmamıza verdikleri destek için Denizli Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Osman ZOLAN’a, teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca, İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Mehmet KORKMAZ’a, Denizli Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Hasan HÜSEYİN BAYSAL’a, Müze uzmanlarından Arkeolog Salim YILMAZ’a çok teşekkür ediyoruz.

² Dr.Vialet’nin seyahat masrafları Tübitak PIA Bosphorus (Türkiye-Fransa) ikili işbirliği programı çerçevesinde 113K478 numaralı projeden karşılanmıştır. Söz konusu kurumlara teşekkür ediyoruz.

³ Yazarlar olarak, araştırmamızdaki diğer heyet üyeleri ile Sayın Altun’a özverili çalışmalarından ve katkılarından dolayı çok teşekkür ediyoruz.

2014 yılında Denizli İli'nde gerçekleştirme imkanı bulduğumuz yüzey araştırması, Paleolitik dönemlere ilişkin son derece önemli kültürel materyallere ulaşmamızı sağlamıştır⁴. 2015 yılı Eylül ayı içinde yaptığımız yeni çalışmalar ise bu bölgede tekil buluntu noktalarının yanı sıra özellikle kamp yeri görünümündeki birçok alanın ortaya çıkarılmasına olanak vermiştir. Bu çalışma sezonunda araştırılan alanları; Honaz İlçesi'nin geçen sezon detaylı olarak araştırılmayan ve tekrar inceleme ihtiyacı duyduğumuz noktaları ile Serinhisar, Çardak ve Bozkurt İlçeleri oluşturmuştur. Araştırma yöntemimiz 2014 yılında uyguladığımız yöntemle aynıdır. Araştırma öncesi bölgenin Pleistosen formasyonları hakkında edinilen ön bilginin yanı sıra, zaman zaman yöre halkı ve özellikle de muhtarlıklardan araziye ilişkin edinilen bilgiler oldukça yol gösterici olmuştur. Büyük ölçüde yürünerek gerçekleştirilen çalışmalar sonucu tespit edilen konaklama alanları ve/ veya buluntu alanlarının GPS ile koordinatları alınmış ve 1/25.000'lik haritalara işlenmiştir. Buluntuların fotoğrafları çekilmiş, çizimleri ve analizleri yapılmış, envanterlenip müzeye teslim edileceklerin dışındakiler tekrar bulundukları yerlere bırakılmışlardır.

II. ARAŞTIRILAN ALANLAR VE BULGULAR

II.1. Honaz İlçesi

2014 yılında Honaz İlçesi yoğun olarak araştırılmış ve Aydınlar Mahallesi'ne ait özellikle Heybecik, Yadıroğlu ve Su Deresi mevkieğinde Paleolitik dönemlere ilişkin son derece önemli yontmataş materyallere ulaşılmıştır⁵. Büyük bir kısmı, 2002 yılında tesadüfen bulunmuş olan ve son yapılan tarihlendirme çalışmaları sonucu 1.1-1.3 milyon yıl yaş aralığına yerleştirilen Denizli Homo *erectus* fosil insanı⁶ ile ilişkilendirilebilecek nitelikte olan bu verilerin yayılma alanlarını tam olarak saptayabilmek amacıyla araştırmanın ilk birkaç günü bu mevkiekte tekrar

⁴ Özcelik ve diğ., 2016.

⁵ Özcelik ve diğ., 2016: 380-383,387.

⁶ Kappelman ve diğ., 2008; Alçiçek, 2014; Alçiçek H.- Alçiçek M.C., 2014; Boulbes ve diğ., 2014; Khatib ve

diğ., 2014; Lebatard ve diğ., 2014a, 2014b; Vialet ve diğ., 2011, 2012, 2014.

ziyaret edilmiş, bu mevkileri çevreleyen oldukça geniş ve yer yer dağlık olan araziler detaylı olarak taranmıştır. Sonuç olarak da yeni buluntu ve buluntu gruplarına, en önemlisi de kamp yeri niteliğindeki alanlara rastlanmıştır.

II.1.1. Aydınlar Mahallesi

Buluntu Alanı: 1

Koordinatlar: 35 S 0709538 E. 4181943 N. Rakım: 919 m.

Aydınlar Mahallesi, Heybecik Mevki sinin girişinde, karayolunun solunda yer alan 1 numaralı buluntu alanından (Harita: 1) Alt Paleolitik döneme tarihlenebilecek bir çekirdek-alet bulunmuştur. Kıyıcı alet olarak kullanılabilecek bir forma sahiptir. Hammaddesi koyu sarı- kahve, gri damarlı yerel çakmaktaşıdır. Bu çevrede başka bir buluntu ile karşılaşılmamıştır.

Buluntu Alanı: 2

Koordinatlar: 35 S 0709672 E. 4182096 N. Rakım: 936 m.

Heybecik mevkisinde, 1 numaralı buluntu alanına yakın bir mesafede engebeli bir arazideki tarım için kullanılan tarlalardan Alt Paleolitik döneme tarihlenebilecek oldukça yoğun ve karakteristik yontmataş materyal ele geçmiştir. 2 numaralı alan olarak isimlendirilen ve oldukça geniş bir araziye kapsayan bu buluntu yerinden (Harita: 1) kıyıcı aletlerle (Çizim: 1) birlikte, üzerlerinden tek kutuptan birkaç yonga alınmış iri çekirdekler, çekirdek parçaları ve üst yüzleri büyük oranda kabuk kalıntısı içeren *clactonien* yongalar ele geçmiştir. *Clactonien* yonga üzerine şekillendirilen iri dişlemeliler (Çizim: 2) ve yontma artığı şeklinde olan çok sayıdaki parça yontmataş endüstri grubu içinde yer almaktadır. Etrafta işlenmemiş yumrular halinde hammadde örnekleri de bulunmaktadır (Resim: 1). Söz konusu yumrular, bu alandaki yontmataş endüstrinin ve 1 numaralı alandaki aletin hammaddesi ile aynıdır.

Buluntu Alanı: 3

Koordinatlar: 35 S 0709924 E. 4182290 N. Rakım: 980 m.

Eteğinde 2. buluntu alanının yer aldığı dik ve dağlık orman arazisine tırmanıldığında, ağaçların kesilmesiyle oluşan bir düzlükte (Harita: 1) oldukça zengin yontmataş endüstri grubu ile karşılaşmıştır. Belirli bir alanı çevreler nitelikte irili ufaklı çok sayıda işlenmemiş hammadde kitlesi, kıyıcı ve kıyıcı aletler (Çizim: 3) 1 adet iki yüzeyli alet (Çizim: 4), kaba şekilsiz yonga çekirdekleri, çekirdek parçaları, kaba ve genellikle kabuk kalıntısı içeren yongalar, dişlemeli aletler ve yongalama artıkları ele geçmiştir. Yontmataş endüstri grubu bütünüyle Alt Paleolitik döneme tarihlenebilecek özellikler sergilemektedir. Bu alan tamamıyla bir kamp yeri görünümündedir. Endüstri grubunu oluşturan hammaddenin büyük bir kısmını 1 ve 2 numaralı buluntu yerlerinde de karşımıza çıkan yerel çakmaktaşı oluşturmaktadır. Az miktarda olmasına rağmen daha kaliteli ve kızılımsı kahve renkli çakmaktaşıdan çekirdek ve yonga örnekleri bulunmaktadır.

Buluntu Alanı: 4

Koordinatlar: 35 S 0709821 E. 4181799 N. Rakım: 936 m.

Yontmataş endüstri grubunun yoğun olarak ele geçtiği bir diğer alan olan 4. buluntu alanı (Harita: 1), Heybecik Mevkisinde, 3. buluntu alanının biraz daha güneyinde yer almaktadır ve tarım için kullanılan tarlalardan oluşmaktadır. Ekili tarlalarda araştırma yapmanın zorluğuna karşın oldukça yoğun ve karakteristik buluntular ele geçmiştir. Üzerinden dilgilerin alındığı ve Paleolitiğin daha geç evrelerini karakterize ediyor gibi görünen 1 adet çekirdek dışındaki tüm yontmataş materyal Alt Paleolitik karakterlidir. Kıyıcı ve kıyıcı aletler (Çizim: 5) , çok arkaik atipik iki yüzeyliler, kaba ve genellikle şekilsiz iri yonga çekirdekleri, çekirdek parçaları, bazılarının dişlemeli ya da düzeltili olarak şekillendirildiği kaba yongalar yontmataş buluntu grubunu oluşturmaktadır. Yontmataş endüstriyi oluşturan hammadde bütünüyle yerel çakmaktaşıdır.

Buluntu Alanı: 5

Koordinatlar: 35 S 0709765 E. 4181178 N. Rakım: 938 m.

2014 yılı yüzey araştırması sırasında karakteristik bir iki yüzeyli aletle birlikte zengin bir yontmataş grubu bulduğumuz Yadıroğlu mevkisi⁷ ve çevresi detaylı olarak tekrar incelenmiştir. 5 numaralı buluntu alanından (Harita: 1) Alt/Orta Paleolitik teknolojiye ait bir görünüm sergileyen kırık bir levallois uç, 1 adet yonga çekirdeği ve 1 adet yonga bulunmuştur. Levallois uç kırık olmasına karşın teknolojiye ilişkin karakteristik örneklerden birini oluşturmaktadır.

Buluntu Alanı: 6

Koordinatlar: 35 S 0709855 E. 4181178 N. Rakım: 931 m.

Aydınlar Barajı'nın hemen yanında yer alan ve 6 numaralı buluntu alanı (Harita:1) olarak isimlendirdiğimiz arazide dikkatimizi irili ufaklı bloklar halinde ve yoğun miktarda olan hammadde çekmiştir. Çok kaliteli bir yapıya sahip olmayan gri damarlı ve koyu sarı-kahve renge sahip bu hammadde 2 araştırma sezonu süresince bu bölgede elimize geçen yontmataş grubun hammaddesi ile birebir örtüşmektedir. Alt Paleolitik dönemde bu çevrede yaşayan insan grubu ya da grupları aletlerini yapmak için neredeyse % 99 oranında bu hammaddeyi kullanmışlardır. Hammaddelerle birlikte bu hammaddelerden yontulmuş zengin yontmataş endüstriye rastlanmıştır. Heybecik mevkisi yontmataş endüstrisine teknolojik ve tipolojik olarak benzer formlar bulunmaktadır. İki yüzeyli bir alet (Resim: 2), kıyıcı formlu aletler, çekirdekler, çekirdek parçaları, *clactonien* kaba yongalar, bu yongaların taşımalık olarak kullanıldığı dişlemeli (Çizim 6:1) ve düzeltili aletler ile yongalama artıkları endüstri grubu içinde yer alırlar. Söz konusu bu grupla karşılaştırıldığında farklı bir teknolojik yapıya sahip olduğu görülen merkezil *récurrent* formda küçük bir *levallois* çekirdek de buluntular arasındadır (Çizim 6:2). Tam ve karakteristik bir parçadır.

Buluntu Alanı: 7

Koordinatlar: 35 S 0709738 E. 4178874 N. Rakım: 1074 m.

⁷ Özçelik ve diğ., 2016: 381.

2014 yılında Alt ve Orta Paleolitik dönemleri karakterize eden çok zengin bir yontmataş grup ile karşılaştığımız Su Deresi (Kahyalar) mevkisinin çevresinde de detaylı incelemeler yapılmıştır. Aydınlar mahallesinin oldukça güneyinde yer alan, dik ve engebeli bir araziden oluşan 7 numaralı buluntu alanından (Harita: 2) karakteristik bir *levallois* yonga ele geçmiştir (Çizim 6:3). Bu yonganın çok kaliteli olan hammaddesi bölgeye yabancı bir çakmaktaşıdır. Hammaddeleri çakmaktaşı olan ancak yüzey koşulları nedeniyle yapılarında bozulma gösteren 2 parça daha bulunmuştur. Bir tanesi kırık olan bu iri parçalar tam olarak iki yüzeyli alet grubuna dahil edemeyeceğimiz ama kullanım amaçlı bilinçli bir şekillendirme taşıyan formlardır. Bu alanın buluntuları Alt/Orta Paleolitik grup içinde değerlendirilebilir.

II.1.2. Aşağı Dağdere Mahallesi

Honaz ilçesi sınırlarında araştırma yaptığımız son alan Kelkaya Tepesi'nin 3 kademeli geniş ve yüksek taraçaları olmuştur. Aşağı Dağdere Mahallesi'nin hemen üzerinde yer alan bu taraçalarda çok yoğun konglomera oluşumları gözlenmiştir. Bu oluşumlar tarih öncesi verileri (yontmataş aletler, insan ve hayvan fosil kemiklerini vs.) içlerinde barındırmaları, koruyarak günümüze ulaşmalarını sağlamaları açısından önemli oluşumlardır. Çok büyük bloklar şeklinde oldukları için tamamen incelenmeleri mümkün olamamıştır. Kısmi olarak incelenebilen konglomeralar üzerinde ve çevrede herhangi bir arkeolojik materyal ile karşılaşmamıştır.

II.2. Serinhisar İlçesi

2014 yılında sadece Kocapınar Mahallesi'ndeki bazalt formasyonlarını incelemek amacıyla çok kısmi olarak gerçekleştirebildiğimiz çalışmalara⁹ ilçenin daha geniş alanlarını kapsayacak şekilde 2015 yılında devam edilmiştir. Serinhisar'ın kuzeydoğu ucundaki Kocapınar ile güneydoğu ucunda bulunan Yatağan arasındaki ve Yatağan'ın daha batısında yer alan Yüreğil'deki araziler yer yer yürünerek araştırılmış herhangi bir Paleolitik dönem bulgusu ile karşılaşmamıştır.

⁸ Özçelik ve diğ., 2016: 382-383.

⁹ Özçelik ve diğ., 2016: 386.

II.2.1. Ayaz Mahallesi

Buluntu Alanı: 8

Koordinatlar: 35 S 0706580 E. 4163797 N. Rakım: 1222 m.

Serinhisar İlçesi'nin güneydoğusunda, Yatağan ve Yüreğil'in kuzeybatısında yer alan Ayaz Mahallesi'nin oldukça yüksek rakımlı ve ulaşılması bir hayli güç olan dağlık arazilerinde yapılan incelemeler sonucu geniş bir alana yayılmış şekilde yontmataş buluntularla karşılaşmıştır. 8 numaralı bu alandaki (Harita: 3) Paleolitik teknolojiye ait yontmataş endüstri öğelerinde ilk göze çarpan özellik, büyük kısmının hammaddesinin yoğun şekilde su kaybetmiş, tamamen bozulmaya yüz tutmuş olduğudur. Belirgin bir şekilde Alt Paleolitik teknolojiyi yansıtan özellikle şekilsiz, iri, kaba yonga çekirdekleri ve *clactonien* yongalardan oluşan oldukça arkaik bir grup bulunmaktadır. Hammaddesi oldukça bozulmuş olan ve uç kısmında kırık bulunan bir dilgi de Paleolitik karakterlidir. Buluntu grubu içinde önce çekirdek olarak değerlendirilen ancak detaylı incelendiğinde çok yüzeyli parça olduğu anlaşılan bir örnek bulunmaktadır (Resim: 3). Yuvarımsı bir çekirdek şeklindeki bu parçanın üzerindeki çıkarım izleri, bir taşımalık üretiminden çok bu parçayı düzenlemeye yönelik olarak alınmış yongalara ait izler görünümündedir. Anadolu'da çok yüzeyli parçaların stratigrafik konum içindeki örnekleri Niğde'deki Kaletepe Deresi 3 Paleolitik yerleşiminden bilinmektedir. Bu yerleşimde *acheuléen* döneme tarihlenen seviyelerde çok miktarda ele geçen bu parçaların tam olarak ne amaçla kullanıldıklarının anlaşılması da belirtilmiştir¹⁰.

8 numaralı buluntu alanındaki Paleolitik sonrası yontmataş endüstriye ait örnekler teknolojik yapıdan önce, hiçbir bozulma belirtisi göstermeyen hammadde farklılığı ile dikkat çekmiştir. Oldukça kaliteli çakmaktaşıdan yontulmuş çekirdek ve yongalama ürünleri olarak karşımıza çıkmışlardır

Buluntu Alanı: 9

Koordinatlar: 35 S 0707153 E. 4160632 N. Rakım: 1008 m.

¹⁰ Balkan-Atlı ve diğ. 2006;2008.

Ayaz Mahallesi'nin yüksek rakımlı arazilerinden ayrılırken Ayaz-Yüreğil arasında, karayolunun sağında ve solunda bulunan araziler incelenmiştir. Karayolunun solunda ve yine Ayaz Mahallesi'ne ait olan arazide kıyıcı bir alet bulunmuştur (Resim: 4). İki araştırma sezonu boyunca karşımıza çıkan kıyıcı aletler arasında en özenli işlenmiş formu oluşturmaktadır. Kıyıcı alet ile iki yüzeyli alet arasında bir görünüme sahip olan ve Alt Paleolitik döneme bağlanabilecek bu parçanın hammaddesi kızıl-kahve kaliteli bir çakmaktaşıdır. Çevre detaylı araştırılmış ancak başka bir buluntu ile karşılaşılmasıdır.

II.3. Çardak ve Bozkurt İlçeleri

Denizli İli'nin doğu sınırında bulunan Çardak İlçesi ve Acı Göl'ün bu ilçe sınırlarında yer alan kıyılarında, Söğüt, Beylerli, Çaltı, Ayvaz ve Gemiş'e ait birçok arazide yapılan incelemelerde yüzeyde Paleolitik bir veri ile karşılaşılmasıdır.

Çardak'ın batı sınırında yer alan Bozkurt İlçesi'nin orta ve güney kısımları yer yer araştırılabilmiştir. İlk olarak Yenibağlar'a uğranmış oradan Emir Çayı güzergahı takip edilmiş, sonrasında ise Çambaşı'na ulaşılmıştır. Çambaşı'nda bulunan Pleistosen taraçalar araştırılmış, güneybatıda ormanlık arazide bulunan Karagöl'e çıkılmış Paleolitik materyal ve hammadde kaynakları açısından bir bulgu ile karşılaşılmasıdır. Çambaşı'ndan sonraki durak Cumalı, Ilıca ile daha güneydeki İnceler ve İncelertekkesi olmuştur. Bu arazilerde de Paleolitik materyal bulunamamıştır. Mağara oluşumlarının varlığına ilişkin önceden bilgi edindiğimiz, İnceler'den Çardak'ın Söğüt Mahallesi'ne dek uzanan Karakısıkkanyonu'na yer yer araştırılmıştır. Kanyon boyunca bazı mağaraların varlığı gözlenmiştir. Yapısal olarak Paleolitik iskan için çok da elverişli görünmemelerine rağmen yine de soru işareti içermektedirler. Ancak bu araştırma sezonu içinde incelenmeleri mümkün olamamıştır. Çünkü kanyonun karşı tarafında kalan mağaralara ulaşmak için çok uzun bir zaman ve çok kapsamlı bir teknik donanım ihtiyacı vardır.

Bozkurt'a bağlı Sazköy, Başçeşme ve Alikurt'a ait arazilerin araştırılabilmediğimiz alanlarında da yüzeyde hiçbir Paleolitik veri ile karşılaşılmasıdır.

III. SONUÇ

2015 yılı araştırma sezonu süresince Denizli İli'nin Honaz, Serinhisar, Çardak ve Bozkurt ilçeleri'nde Paleolitik Çağ odaklı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Çardak ve Bozkurt İlçelerinin araştırılan arazilerinde hiçbir veri ile karşılaşılmazken, Honaz ve Serinhisar ilçelerinde önemli buluntu alanları saptanmıştır. Honaz İlçesi'nin Paleolitik Çağ potansiyeli 2014 yılı araştırmamızda ortaya konulmuştur. 2015 yılı araştırmalarındaki amacımız Paleolitik insanların Denizli İli içindeki rotalarını, sürekli iskan ettikleri alanları belirleyebilmektir. Bu araştırma sezonunda Serinhisar İlçesi'nde ulaştığımız yontmataş materyaller bu noktada önem taşımaktadır. Honaz ve Serinhisar'daki Alt Paleolitik dönemi karakterize eden yontmataş endüstri öğeleri, iki ilçe buluntu alanları arasındaki kilometrelerce uzaklığa karşın tekno-tipolojik olarak birebir örtüşmektedir.

Honaz ve Serinhisar ilçelerinde toplamda 9 buluntu alanı tespit edilmiştir. Bu alanlardan sadece iki tanesi tekil buluntu vermiş, diğerlerinde ise buluntu grupları ile karşılaşmıştır. Yontmataş buluntu grupları ile karşılaşılan bu alanların büyük kısmı aynı zamanda konaklama yeri özelliğine de sahiptirler. Özellikle Honaz İlçesi Aydınlar Mahallesi 3 numaralı buluntu alanı; çok miktardaki hammadde parçası, şekilsiz yonga çekirdekleri, kaba ve genellikle de üst yüzlerinde kabuk kalıntısı taşıyan yongalar, bu yonga taşımaları üzerine şekillendirilen özellikle dişlemeli, az miktarda da düzeltili aletler, iki yüzeyli ve kıyıcı aletlerle, bu aletleri yaparken oluşan artık ürünlerin iç içeliği ile bu özelliğe tümüyle sahiptir. Söz konusu buluntu alanında tamamen Alt Paleolitik dönemi karakterize eden yontmataş endüstri ele geçmiştir. Paleolitik Çağ'ın diğer süreçlerini ya da Paleolitik sonrasını niteleyen hiçbir parça yoktur.

Serinhisar İlçesi, Ayaz Mahallesi'ndeki 8 ve 9 numaralı buluntu alanlarının rakımlarına bakıldığında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle 8 numaralı buluntu alanı 1222 m ile iki araştırma sezonunda tespit ettiğimiz buluntu alanlarının en yüksek olanıdır. 2014 yılında olduğu gibi rakımı düşük arazilerde hiçbir Paleolitik veri ile karşılaşmamıştır.

Açık hava konaklama yeri olarak belirlenen alanların çokluğu ve bunların da yüksek rakımlı arazilerde yer alması, Alt Paleolitik dönemin o sürecinde Denizli’de iklimsel koşulların elverişli olduğunu düşündürmektedir. Aksi halde, her ne kadar basit çadırlar ya da korunaklı bir düzen oluşturulduğu düşünülse de açık havada gündelik yaşamı devam ettirmek için oldukça iddialı görünen 1000 m üzerindeki rakımın tercih edilmesi farklı soruları gündeme getirecektir.

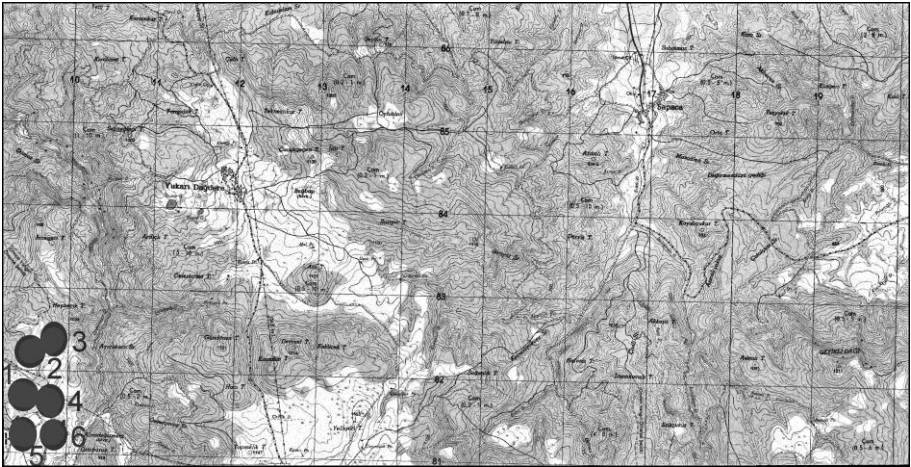
Denizli İli’nde Paleolitik dönemlerde insanların yaşamlarını sürdürdüklerini, arkalarında bıraktıkları ve günümüze ulaşabilmiş olan kültürel materyaller sayesinde açıkça görmekteyiz. Ele geçen kültürel materyaller Paleolitik dönemin belirli geleneklerini yansıtmakta ve bu gelenekler de bize öncelikle *Homo erectus* insanını işaret etmektedir. Birkaç buluntu alanından ele geçen özellikle de aletlerden oluşan bir grup ise neanderthal insanının da bu coğrafyada yer aldığını gösterir. Söz konusu insan gruplarının bu bölgede hangi zamansal süreçlerde yaşamlarını sürdürdüklerinin anlaşılması da ancak mutlak tarihlendirme sonuçları ile mümkün olacaktır. Bu sonuçlara ulaşmak ise stratigrafik düzen içeren bir yaşam alanı tespit etme gerekliliği doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

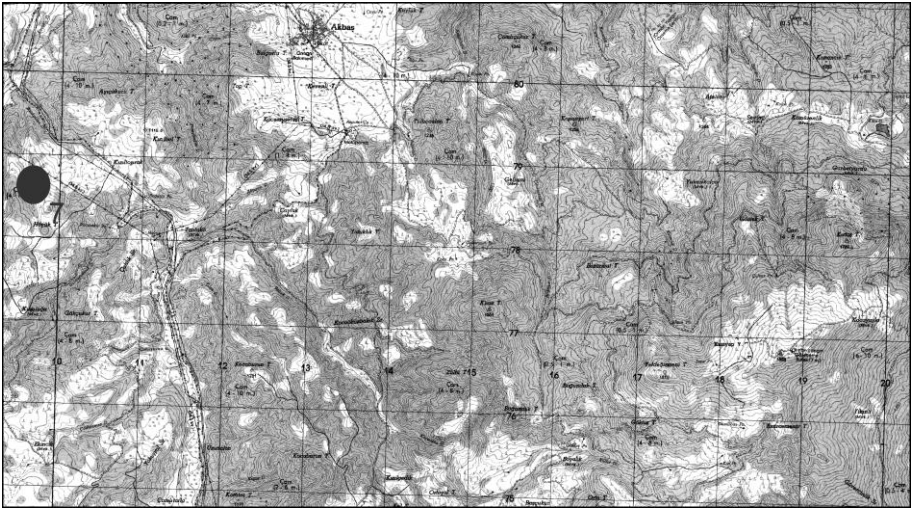
- ALÇİÇEK, M.C., (2014), “Historique de la découverte et des recherches sur la calotte crânienne d’Homo erectus archaïque de Kocabaş, Bassin de Denizli, Anatolie, Turquie (History of the discovery and research on the archaic Homo erectus skullcap from Kocabaş Denizli Basin, Anatolia, Turkey)”, *Anthropologie* 118: 8-10.
- ALÇİÇEK, H; M.C. ALÇİÇEK, (2014), “Contexte géographique et géologique du site de Kocabaş, Bassin de Denizli, Anatolie, Turquie (Geographic and geological context of the Kocabaş site, Denizli Basin, Anatolia, Turkey)”, *Anthropologie* 11: 11-15.
- BALKAN-ATLI, N.,L. SILIMAC, F. AÇIKGÖZ, (2006), “Kömürcü-Kaletepe 2004”, 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*”, Cilt 2: 383-390.

- BALKAN-ATLI, N., L. SILIMAC, S. KUHN, F. AÇIKGÖZ, (2008), "Kömürcü-Kaletepe obsidyen atölyesi Paleolitik dönem 2006 yılı kazısı", 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2: 53-70
- BOULBES, N., S. MAYDA, V.V. TİTOV, M.C. ALÇİÇEK, (2014), "Les grands mammifères pléistocènes des travertins du Bassin de Denizli, Sud-ouest de l'Anatolie, Turquie (The large Upper Villafranchian mammals from the Denizli Basin travertines, southwest Anatolia, Turkey)", *Anthropologie* 118: 44-73.
- KAPPELMAN, J., M.C. ALÇİÇEK, N. KAZANCI, M. SCHULTZ, M. ÖZKUL, Ş. ŞEN, (2008), "First Homo erectus from Turkey and implications for migrations into temperate Eurasia", *American Journal of Physical Anthropology* 135:110-116.
- KHATİB, S., P. ROCHETTE, M.C. ALÇİÇEK, A.-E. LEBATARD, F. DEMORY, T. SAOS, (2014), "Etude stratigraphique, sédimentologique et paléomagnétique des travertins de Denizli (Turquie) contenant des restes fossiles quaternaires (Stratigraphic, sedimentological and paleomagnetic study of the Kocabaş travertines, Denizli Basin, Anatolia, Turkey)". *Anthropologie* 118: 16-33.
- LEBATARD, A.-E., M.C. ALÇİÇEK, P. ROCHETTE, S. KHATİB, A. VİALET, N. BOULBES, D.L. BOURLÈS, F. DEMORY, G. GUİPERT, S. MAYDA, V.V. TİTOV, L. VİDAL, de LUMLEY H. (2014a). Dating the Homo erectus bearing travertine from Kocabaş (Denizli, Turkey) at at least 1.1 Ma. *Earth and Planetary Science Letters* 390: 8-18.
- LEBATARD, A.-E., D.L. BOURLÈS, M.C. ALÇİÇEK, (2014b), "Datation des travertins de Kocabaş par la méthode des nucléides cosmogéniques $^{26}\text{Al}/^{10}\text{Be}$ (Dating of the Kocabaş travertines with the $^{26}\text{Al}/^{10}\text{Be}$ cosmogenic nuclide method)", *Anthropologie* 118: 34-43.
- ÖZÇELİK, K., G. KARTAL, B. FINDIK, (2016), "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1: 377-396.
- VİALET, A., G. GUİPERT, M.C. ALÇİÇEK, (2011), "Reconstitution 3D et étude de l'Homo erectus de Kocabaş en Turquie", *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris* 23, S38.
- VİALET, A., G. GUİPERT, M.C. ALÇİÇEK, (2012), "Homo erectus found still further west: Reconstruction of the Kocabaş cranium (Denizli, Turkey)", *Comptes Rendus Palevol* 11:89-95.

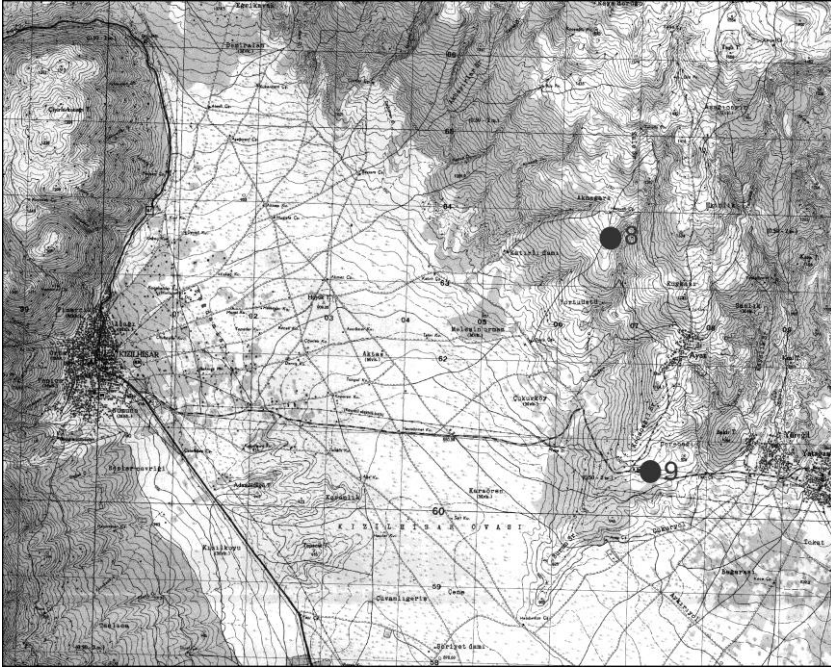
VİALET, A., G. GUİPERT, M.C. ALÇİÇEK, M.-A. DE LUMLEY, (2014), “La calotte crânienne d’Homo erectus archaïque de Kocabaş, Bassin de Denizli, Anatolie, Turquie (The archaic Homo erectus skullcap from Kocabaş, Denizli Basin, Anatolia, Turkey)”, *Anthropologie* 118: 74-107.

Harita: 1

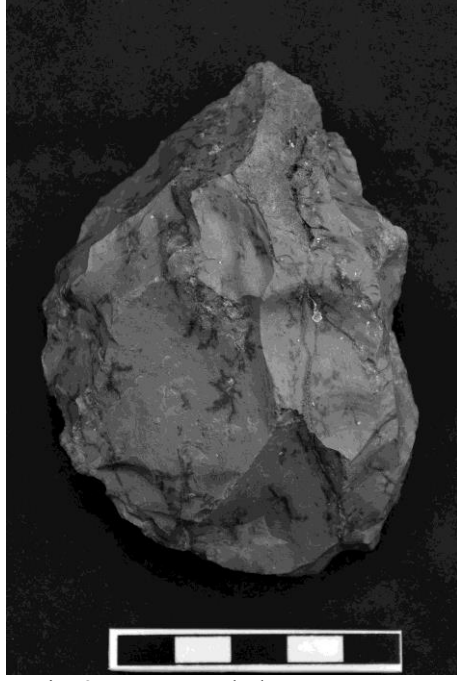
Harita: 2

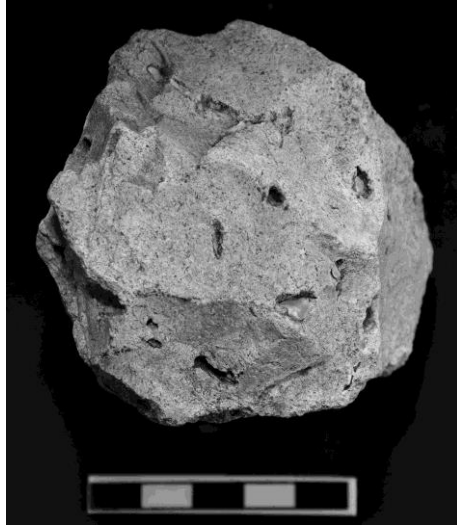
Harita: 3

Resim 1: Hammadde yumrusu ve aynı hammaddeden şekillendirilmiş kıyıcı alet

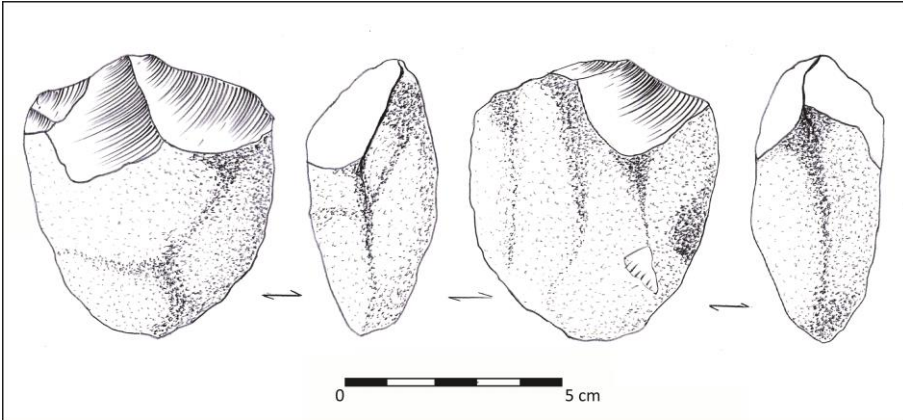
Resim 2: Yontmataş buluntu

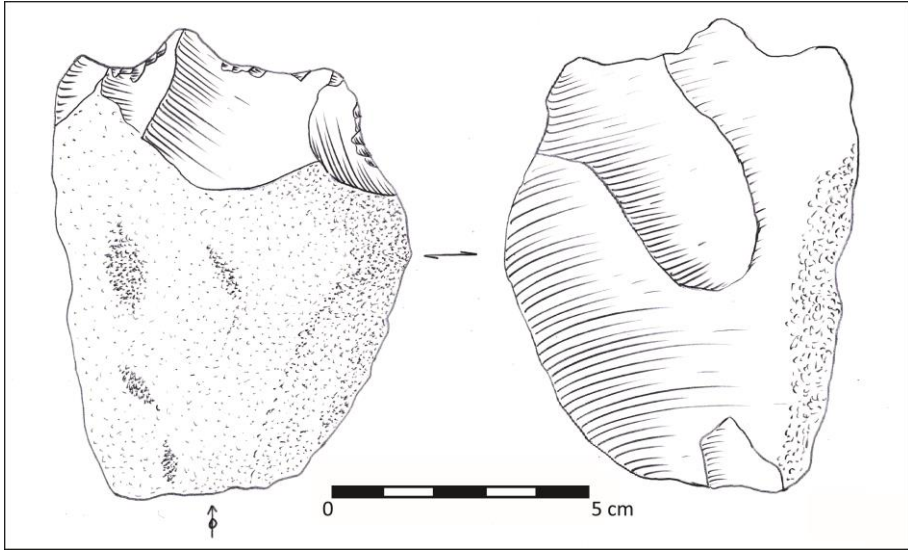
Resim 3: Yontmataş buluntu

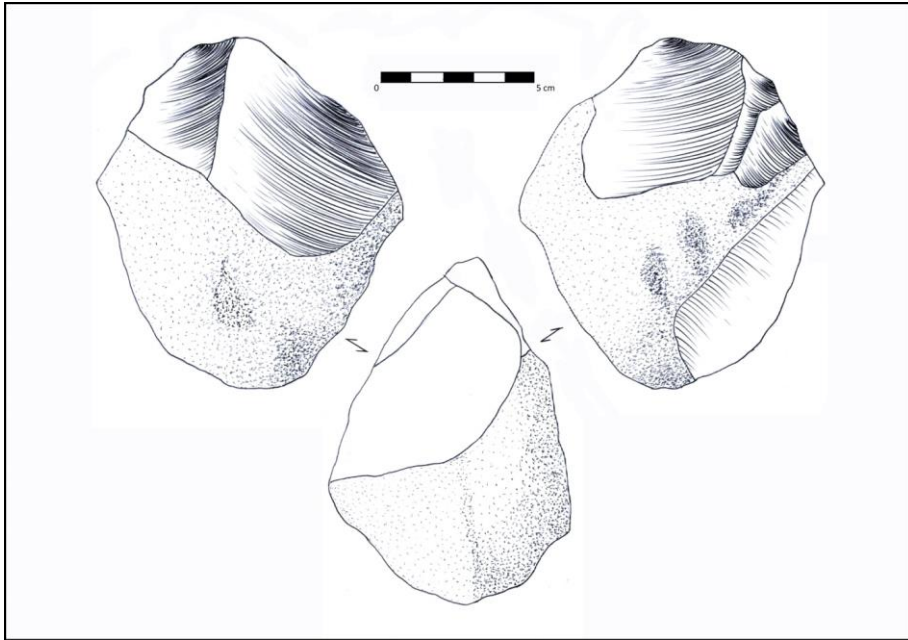
Resim 4: Yontmataş buluntu

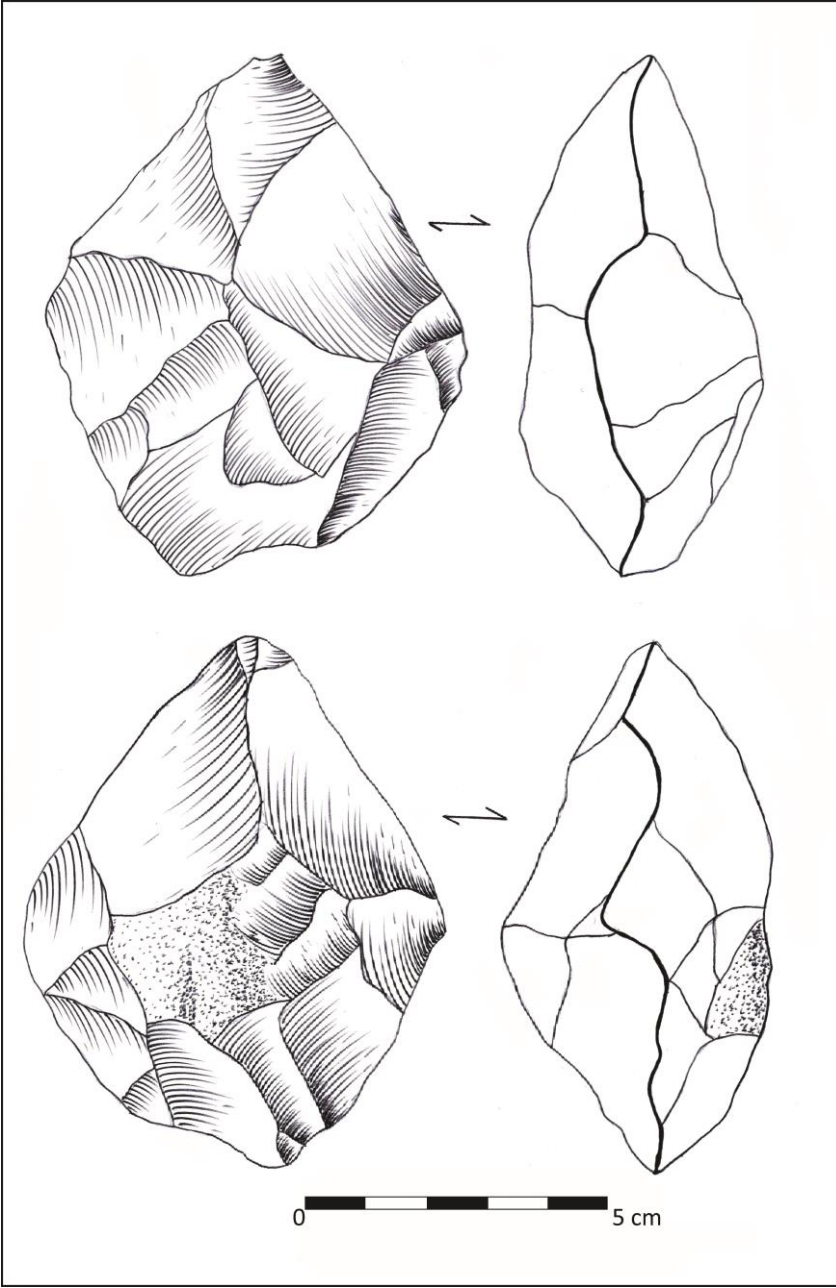
Çizim 1: Yontmataş buluntu

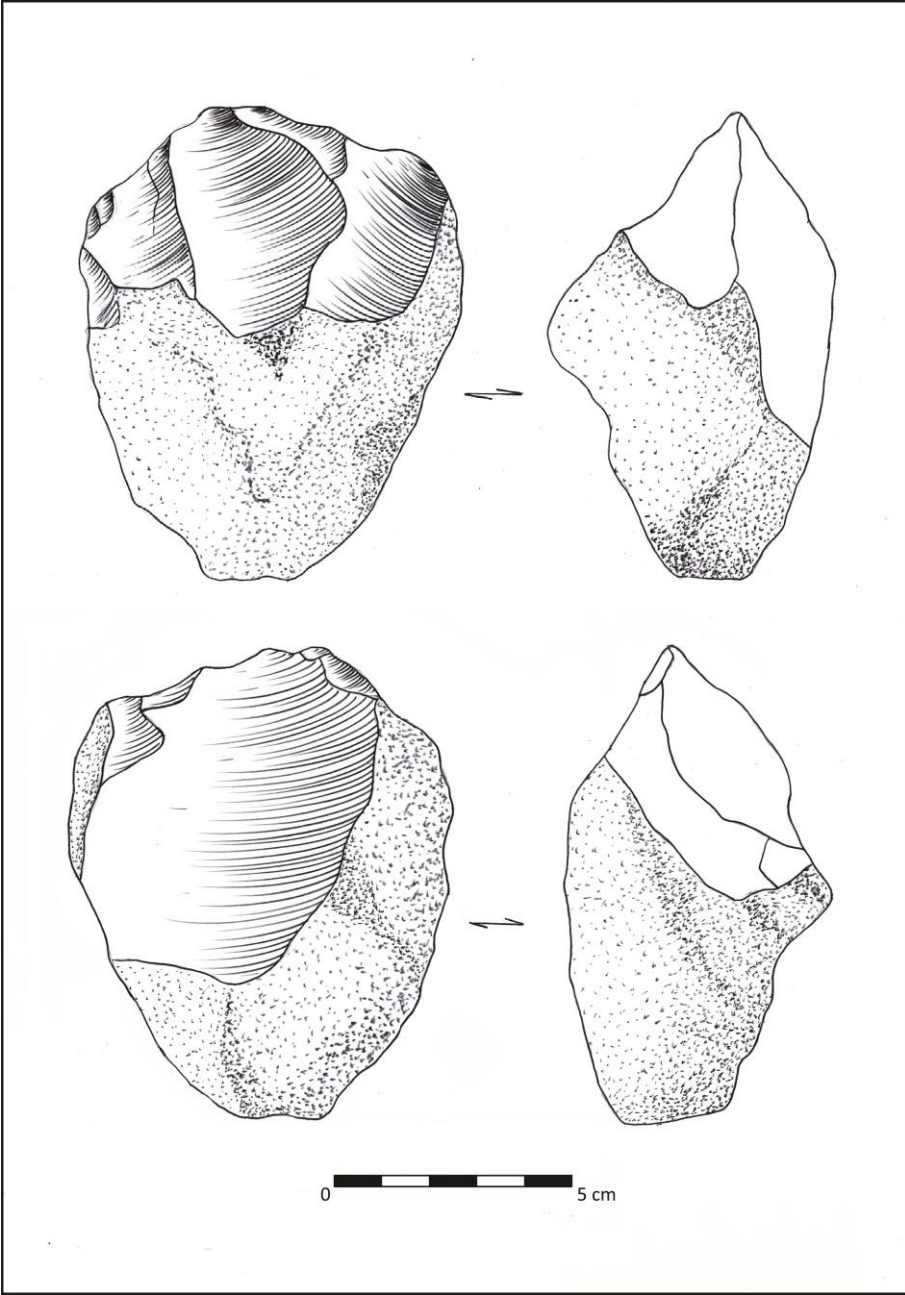
Çizim 2: Yontmataş buluntu

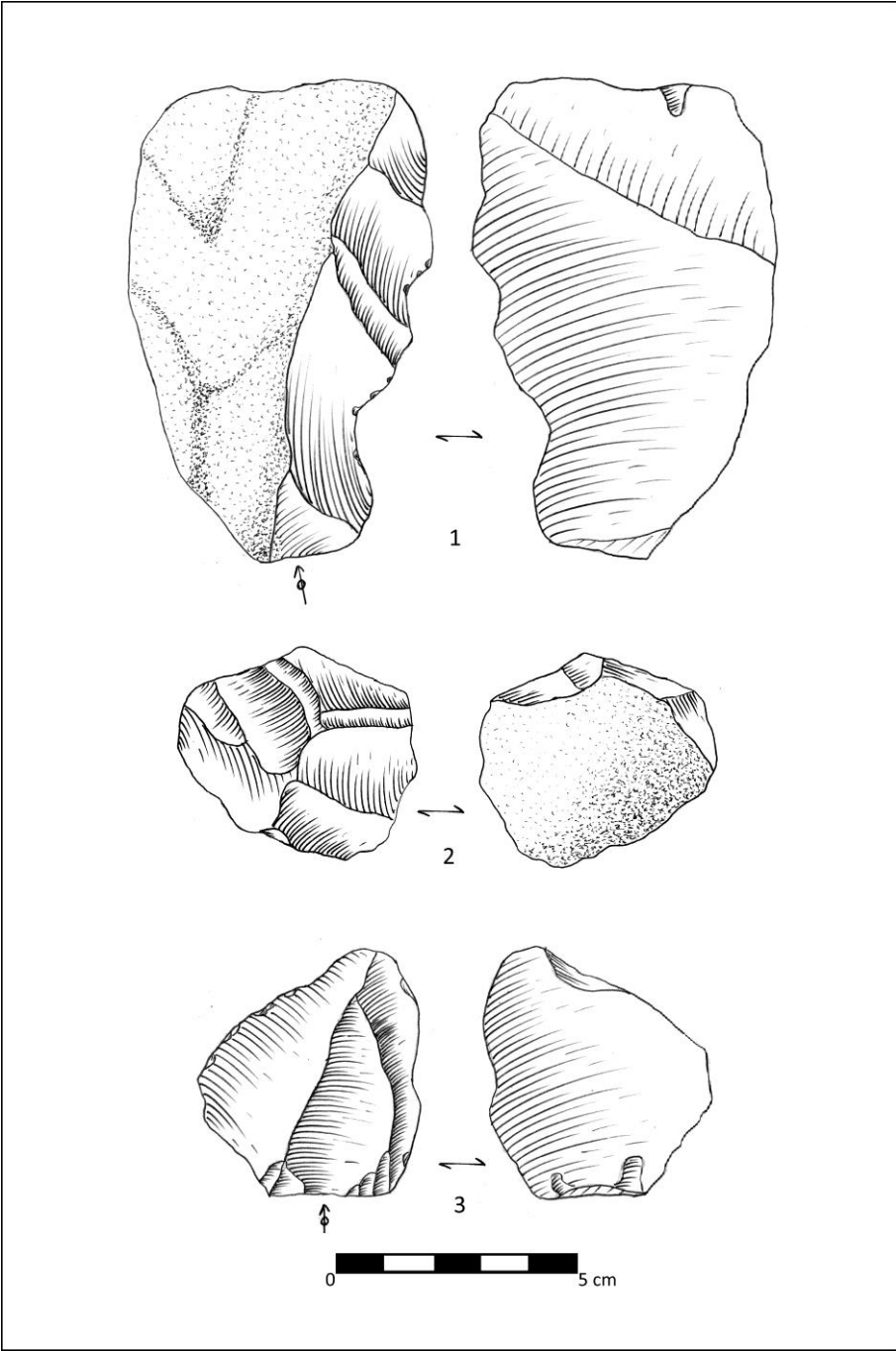
Çizim 3: Yontmataş buluntu

Çizim 4: Yontmataş buluntu

Çizim 5: Yontmataş buluntu

Çizim 6: Yontmataş buluntular

**SCIENTIFIC RESEARCH FOR CONSERVATION OF
ROCK HEWN CHURCH, ÜZÜMLÜ
(CAPPADOCIA) IN 2015: CHAPEL OF NIKETAS THE
STYLITE IN RED VALLEY**

*Yoko TANIGUCHI

Keigo KOIZUMI

Chiemi IBA

Kunio WATANABE

Katsuhiko SANO

Piao CHUNZE

Hatice TEMUR

Ayça BAŞTÜRKMEN

Uğur YALÇINKAYA

Mustafa TOPTEPE

1. *INTRODUCTION*

A project at Üzümlü Church in the Red Valley of Cappadocia, Turkey was launched in 2014 with two primary objectives: conserving the soft, fragile tuff structure of the church through geo- and environmental-engineering methods, and conserving interior wall paintings while conducting a scientific study of their technology. The church structure and wall paintings had not been treated in the past, presenting a unique opportunity for this type of study. The project aims to find a suitable method for prolonging the life of Cappadocia's fragile tuff structures and the paintings they shelter, through the use of 'retreatable' conservation materials. Often, intense intervention does not allow for future treatment, and fails to allow for continuous preservation. Due to similarities in the techniques and deterioration of structures and

paintings across Cappadocia’s sites, this study will have relevance for the greater region.

2. *A comparative look at documentation from 1968-1970 and the present*

A team from Tokyo National University of Fine Arts and Music (currently, Tokyo National University of the Arts) conducted research surveys in Cappadocia in 1968 and 1970. The team consisted of young architectural historians, art historians and artists such as Masaru Maeno and Yasushi Nagatsuka. They successfully measured and photographed hundreds of caves using tools and methods that were traditional or unique, such as a fishing rod. A comparison of photographs from 1968/70 and 2015 (Figure 1) shows minimal to no change in the wall paintings other than recent graffiti. This means that the wall paintings are quite stable and intact.

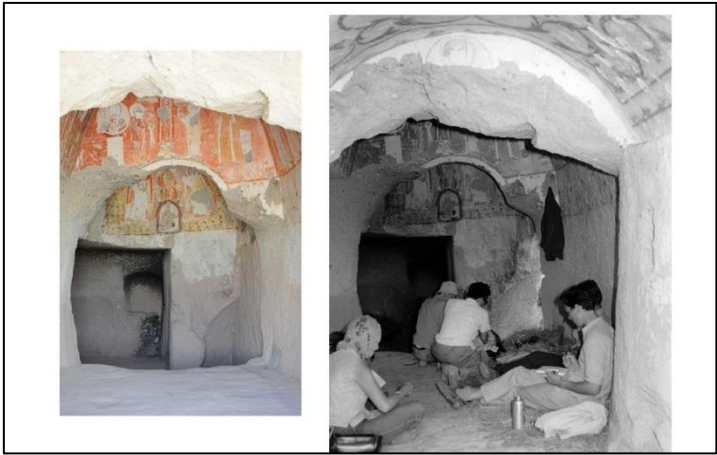

Figure 1. Inside of Üzümlü church in 2015 (left) and 1968/70 (right)

In 2015, a 3D land survey was carried out in and around the Üzümlü Church. The narthex (Ch1), nave (Ch2), altar (Ch3) and two extended rooms are located in the lower part of the rock mass (Figure 2). Figure 3 shows two surveys, one from 1968/70 (right) and one from 2015 (left). Together these indicate that the

north-eastern side of the exterior surface has been eroded to a great degree.

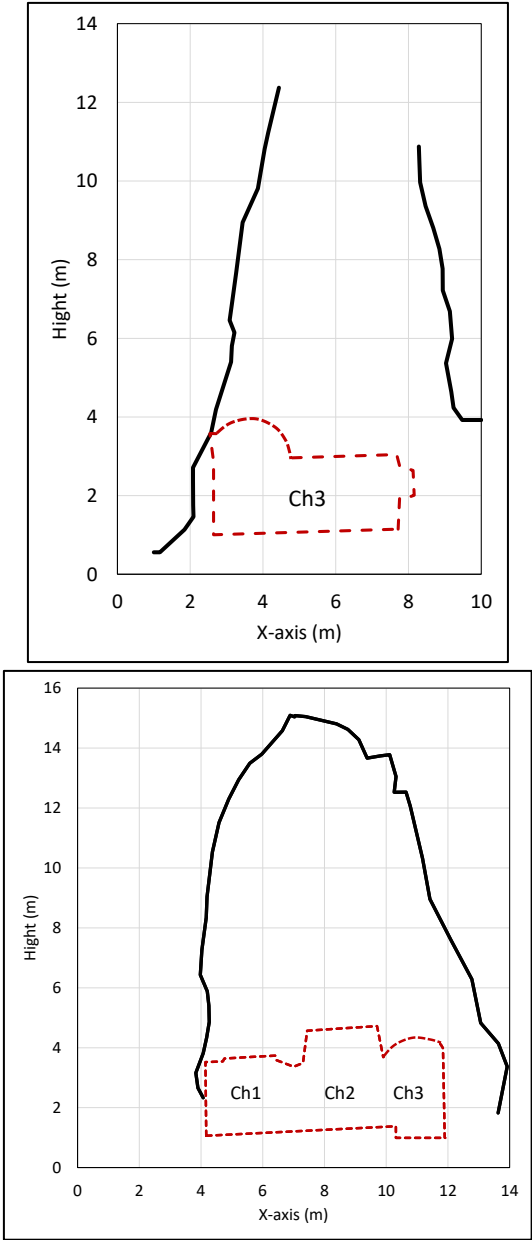

Figure 2. Cross-section view N-S (left) and E-W (right).

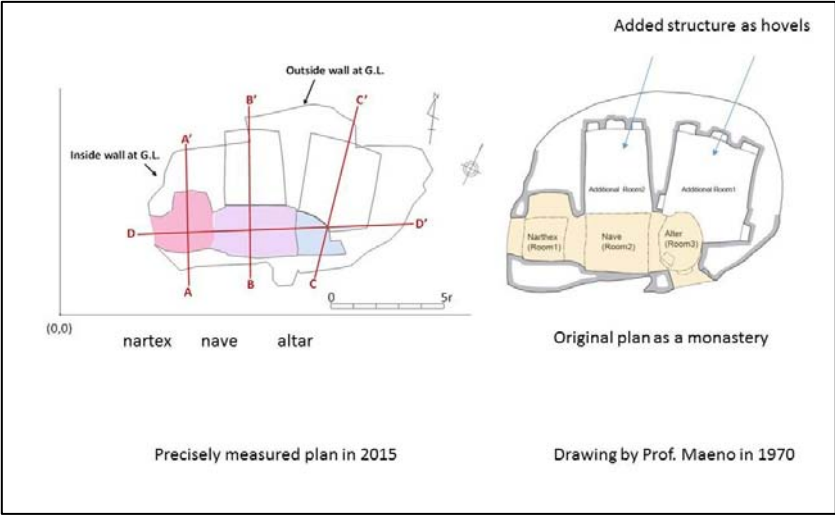

Figure 3. Comparison of measurements between 2015 (left) and 1968/70 (right)

3. ENVIRONMENTAL STUDIES INSIDE AND OUTSIDE OF THE CHURCH

3.1 Maintenance

First, the weather station and all measurement data both inside and outside the church were carefully checked. Unfortunately, the data logger ceased functioning on 21 June, 2015 for reasons unknown. Waterproof casing on devices seemed to retain moisture internally, and therefore evidenced a risk of damage; in their place, umbrella-shaped rain covers were installed around the devices to protect them. Then, all batteries were checked and replaced to ensure proper procurement of data.

3.2 Survey of indoor environment

The temperature of the indoor wall surface was measured at 8 different points in the church and the airflow was checked in order to examine the risk of surface condensation. Surface condensation would cause pigment loss in the wall paintings due to an apparent lack of binding media. Furthermore, it would trigger soluble salt problems in the wall paintings. Therefore, accurate assessment of any

possibility of condensation on wall surfaces was essential.

Dew condensation would occur whenever indoor surface temperatures fall lower than the dew point temperature of indoor or incoming outdoor air. Therefore, temperatures at the floor corner and ceiling were measured for comparison.

Figures 4a-4c show the time profile of the measured temperatures at each point. The amplitude of the air temperature was lowest in Chamber 3 (Inside). The floor temperatures (2FR, 2FL, 3FR, 3FL) were generally lower than the air (room) temperature by 1-3°C in the daytime, whereas the ceiling temperatures (2C, 3C, 3CL) were higher. In chamber 1, the wall surface temperature was very close to the room temperature.

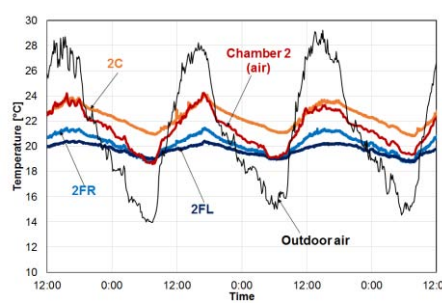

Figure 4a. Measured temperature in Chamber 2

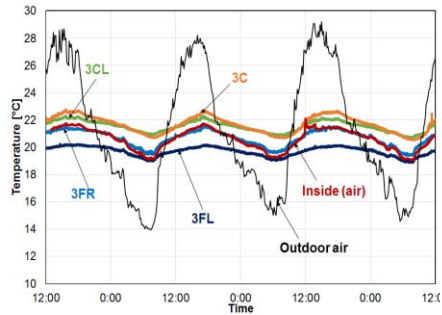

Figure 4b. Measured temperature in Chamber 3

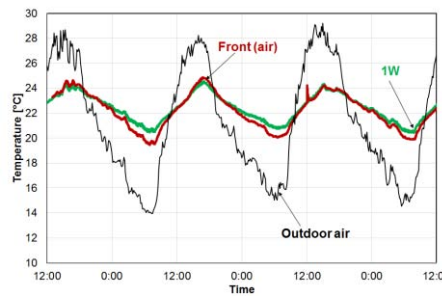

Figure 4c. Measured temperature in Chamber 1

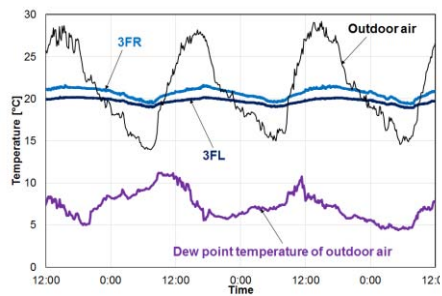

Figure 4d. Judgement of condensation

Chamber 1

In 2015, the relative humidity inside the church remained in the range of 30-55%. Figure 4d shows a comparison of the floor temperature (the lowest in the church) and the dew point temperature of the outdoor air. The graph indicates that condensation would not occur if outdoor air entered the church. As the inner surface temperature is not expected to differ much from the indoor air temperature, it is permissible to ascertain the likelihood of condensation based on the indoor air temperature.

Airflow speed and direction were checked at several points in the church to obtain basic data for estimating the ventilation rate between outdoor and indoor air. Wind speed near the entrance and the window were measured at 15 second intervals throughout the day and night.

Figure 5 shows the indoor wind speed (at 15 second intervals) and its moving average (per 5 minutes) during the daytime compared to the outdoor wind speed (10 minute average). Figure 6 shows the case of nighttime in chamber 3. In chamber 3, the average wind speed did not exceed 0.2 m/s even in the daytime. The wind speed near the entrance varied in accordance with the outdoor wind speed, and was greater than that in chamber 3. These results will be used to further investigate ventilation in the church.

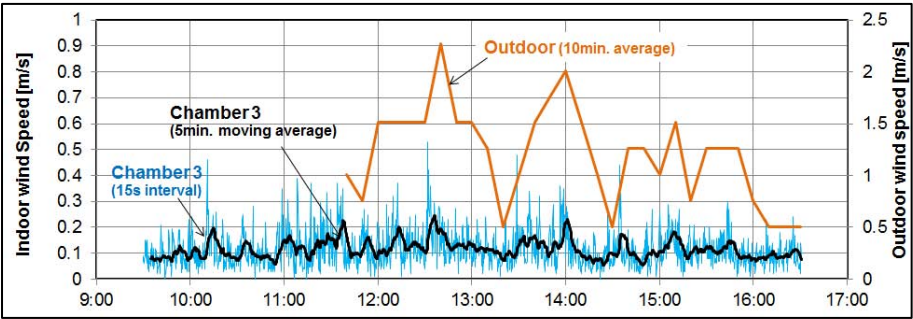

Figure 5. Wind speed in chamber 3 during the daytime (Sep. 25)

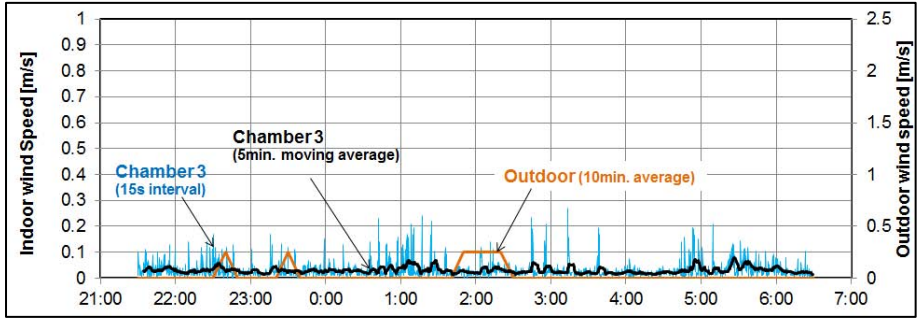

Figure 6. Wind speed in chamber 3 during the nighttime (from 25-26 September)

3.2. Verification of potential evaporation estimated by metrological data

Knowing the rate of evaporation from ground surface is essential for simulating water and energy balance at the Üzümlü church. Although the evaporation rate could be estimated from metrological data using, for example, the Penman-Monteith equation (1) with some assumptions, verification of the equation is necessary to perform a realistic simulation. Therefore, we measured the evaporation rate and monitored metrological data.

Duration: 24-28 September, 2015

Location and procedure:

A plastic container (30 cm x 20 cm) was filled with water and set at near the weather station (Figure 7). The water level in the container was measured several times each day and the evaporation rate from the open water surface (potential evaporation, E_p , which corresponds to the maximum evaporation from soil surface) was evaluated.

E_p was also estimated from metrological data using equation (1) and compared to the measured E_p .

$$E_p = \frac{0.408\Delta(R_n - G) + \gamma \frac{900}{T + 273} u (e_s - e_a)}{\Delta + \gamma(1 + 0.34u)}$$

(1)

where R_n is net radiation, G is ground heat flux, T is average daily temperature, u is wind velocity at a height of 2 meters, e_s is saturated water vapor pressure, e_a is vapor pressure at dew point, Δ is the gradient of saturated water vapor pressure curve, and γ is the hygrometer constant.

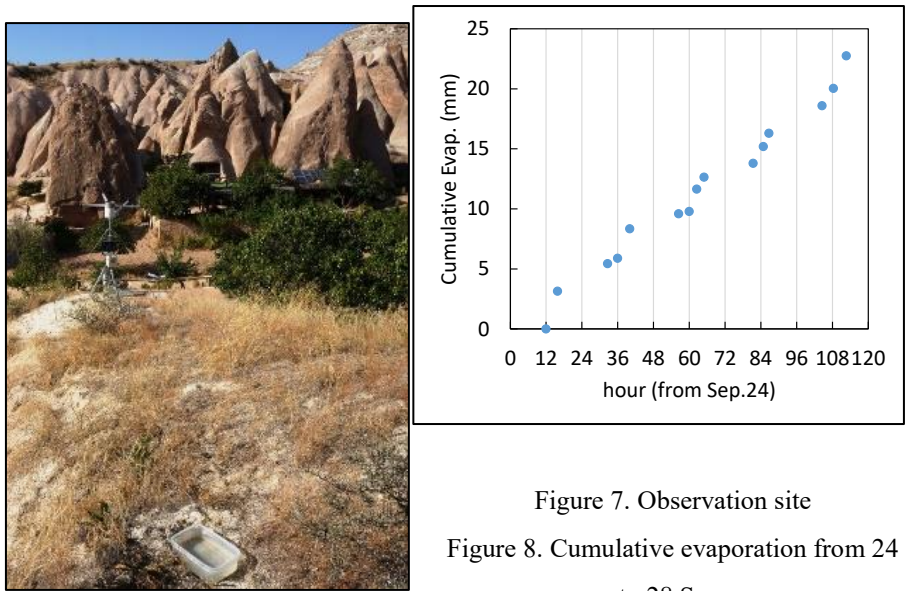

Figure 7. Observation site

Figure 8. Cumulative evaporation from 24 to 28 Sep.

Data:

532.....

Figure 8 shows the cumulative evaporation from 24 to 28 September. Water evaporated faster in the daytime and slower in the night. However, the evaporation rate was mostly constant during the observation period ($E_p = 4.72$ mm/d; about 4 mm in the daytime and 1 mm in the night).

On the other hand, the estimated E_p produced by Eq. (1) and metrological data from the weather station (Figure 9) was 4.89, 5.63, and 5.35 mm/d for Sep. 25, 26 and 27, respectively. The average E_p was 5.29 mm/d and is 0.57 mm larger than the observed E_p . The difference might come from condensation of water in the early morning. Overall, the equation seems useful for simulating the water balance at Üzümlü church, as long as a small correction is applied.

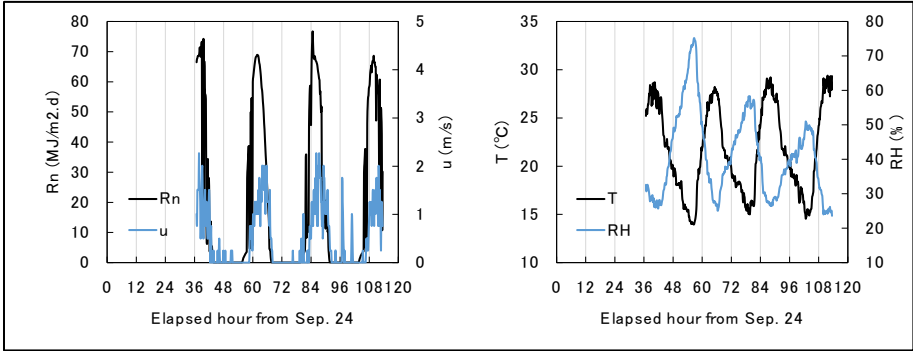

Figure 9. Metrological data for calculating E_p by Eq. (1)

3.4 Verification of thermal properties estimated by soil monitoring data

To simulate temperature change in the rock wall of Üzümlü church, the thermal properties (thermal diffusivity, thermal conductivity, and heat capacity) of the rock must be known. Although the thermal diffusivity could be analytically estimated though use of soil monitoring data with some assumptions, a realistic simulation requires verification. Therefore, we measured the thermal diffusivity, thermal conductivity, and heat capacity of the rock around Üzümlü church.

Duration: 24-27 September, 2015

Location and procedure:

Samples were taken from weathered rock (R) beside the church, the church floor (F), and the west (W) and north east (E) bases of the church where soil monitoring sensors are buried. The thermal diffusivity, κ ; thermal conductivity, λ and heat capacity, C were measured according to the dual heat probe method using a KD2-pro (Decagon device). The thermal conductivity λ was fitted to the Campbell equation (2), which is useful for solving thermal conduction.

$$\lambda = A + B\theta + (A - D)\exp\left[-(C\theta)^4\right]$$

(2)

where θ is water content, and A , B , C , and D are fitting parameters that relate to porosity, and the fraction of clay and quartz.

Thermal diffusivity κ of the rock was also estimated using fluctuations in temperature at the soil monitoring site, and compared to the observed κ . When the soil temperature fluctuation can be assumed to be a sine curve with no soil water flow, then the thermal diffusivity can be estimated as

$$d = \frac{z_1 - z_2}{\ln \left[\frac{T_{\max} - T_{\min}|_{z=1}}{T_{\max} - T_{\min}|_{z=2}} \right]} = \sqrt{\frac{\kappa\tau}{\pi}}$$

(3)

where d is damping depth, z is depth, T_{\max} and T_{\min} are maximum and minimum temperatures at z , τ is the rotation period, and π is circular constant.

Table 1. Thermal properties of rocks measured by KD2-pro.

Sample name		R		F		W		E	
Moisture condition		Dried	Wetted	Dried	Wetted	Dried	Wetted	Dried	Wetted
Thermal diffusivity	mm ³ /s	0.149	0.243	0.181	0.278	0.194	0.324	0.193	0.362
Thermal conductivity	W/m.K	0.246	0.488	0.263	0.535	0.197	0.509	0.139	0.55
Heat Capacity	MJ/m ³ .K	1.647	2.008	1.455	1.927	1.013	1.57	0.721	1.561

Data:

First, the thermal properties of the rocks were measured in a naturally dried state. Then, the rock was saturated with water and the thermal properties measured again. Table 1 lists each rock’s thermal properties as measured by KD2-pro. Comparing to common rocks, the rocks around Üzümlü church had relatively low thermal diffusivity, thermal conductivity and heat capacity. The low heat capacity for W and E indicates low porosity in rocks on the surface of the church. The thermal conductivity was well fitted to equation (2) as shown in Figure 10.

Figure 11 shows the soil temperature change monitored at (E) from September 12 to 14, 2014. This temperature change was analyzed using equation (4) producing an estimated thermal diffusivity for wet rock of 0.43 mm²/s. The measured κ slightly underestimated the analyzed κ . This may stem from poor contact between the KD2-pro sensor rod and the sample rocks. The analyzed κ seems sufficient for calculating the heat flow of the church wall.

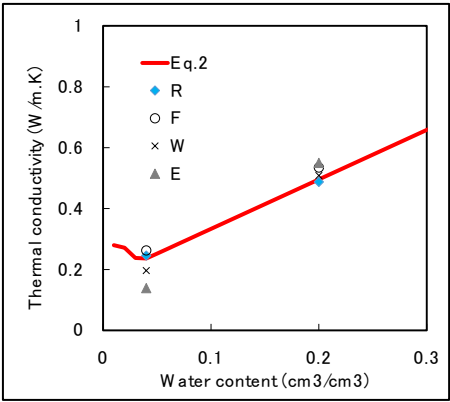

Figure 10. Thermal conductivity of rocks around

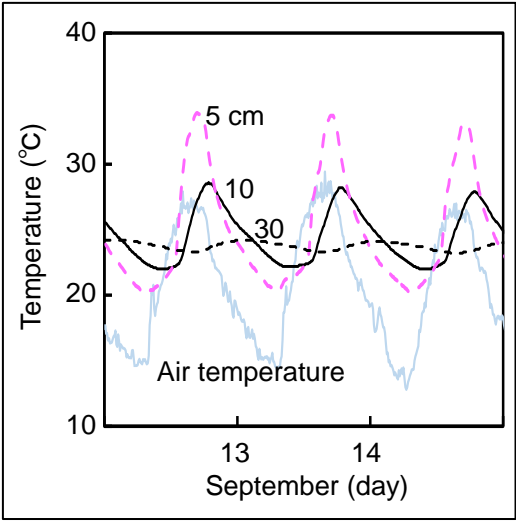

Figure 11. Temperature change at 5, 10 and 30
Üzümlü church cm depth at site (E).

4. LAB TESTING AND CONSERVATION OF THE ÜZÜMLÜ WALL PAINTINGS

One of the main causes of ongoing serious damage to the wall paintings at Üzümlü church is extensive graffiti by tourists, most likely local tourists. Figure 13 clearly shows large incisions in the wall presenting the Turkish mobile number “0532445033”, and the words “guide” and “Paul”, which appeared between 2010 and 2013. These are not related to acts of cultural genocide, which have increased recently in West Asian regions such as in the Mosul museum and Palmyra attacks.

Figure 12:Wall painting in chamber 2, June 2010.

Figure 13:Modern incised graffiti by local visitors.

Some other graffiti containing personal names includes dates such as 2014 and 2015, which indicates that these actions took place recently. Therefore, measures to prevent further damage should be taken as soon as possible; these may include posting signs at the site, setting up a proper platform along the church floor, or educating local tourist guides.

The Üzümlü wall paintings are an important site for historical graffiti. There are several types of Greek inscriptions that seem to date back to the 8th or 9th century AD, as well as figures of horses and saints, and some Arabic graffiti. Also, some evidence of religious vandalism on the hands and faces of saints could be historical; therefore, criteria for which graffiti shall and shall not be remedied has been established. Only recent touristic graffiti and lines shall be toned down; others must remain as they are.

In order to provide a optically uniform effect, graffiti of apparently recent origin was partially toned using mineral-based pigments (red ochre, yellow ochre, green earth, ivory black, local earth) without any organic binder. The pigment particles were applied using only water since prior analysis indicated that the original wall paintings had no organic binding media. Some pencil based graffiti and crayons were removed using PVAC free eraser and hexane.

A series of material testing for grouting and edging mortar was carried out in the labs and on-site parallel to the toning trials. The main composition of the original plaster in the wall painting is gypsum, without any plant fibres, sand particles, etc. Some areas are cracked and detached due to long-term rock movement. Therefore, grouting and edging mortar was chosen based on gypsum. However, it should be modified to become weaker and lighter than the original plaster. Also, an excess amount of liquid water may damage the original plaster. Thus, a reduction of water would be ideal. For the sake of convenience in application, retarder additives

were also tested to prolong the workability and setting time of gypsum binders to at least 30 minutes. In order to achieve such material properties, xanthan gums, volcanic glass-based microballoon, and sodium citrate were used. Some scientific evaluation shall be carried out this year, and an actual intervention will be executed in 2016.

5. PRELIMINARY TESTING FOR PROTECTIVE COATING OF ROCKS

Two small rock masses with similar rock and weathering characteristics were chosen for testing (Figure 14). One rock was sprayed with an alkoxysilane based consolidate and water repellent agent (Permeate HS-360, 150g/m²), and the other was left as untreated as a control specimen. In order to compare the degree of weathering, 9 SUS anchors (nails) were set in each rock mass (North, East, South, West: lower and higher positions, and the top). The exposed length of each anchor was measured periodically using a digital caliper. Since the surface of the rocks is extremely friable, the measurement was not accurate enough (Figure 15). However, the number of remaining anchors demonstrated that surface treatment had a clear effect of (Table 2): after less than 8 months of exposure, 6 anchors of 9 were lost due to heavy weathering.

Figure 14. Locations of testing rock masses and Üzümlü church

Table 2. Comparison of numbers of remained SUS anchors

	2015/9/28	2015/11/12	2015/12/25	2016/3/7	2016/5/5
Control	9/9	8/9	5/9	5/9	3/9
Permeate	9/9	9/9	9/9	9/9	9/9

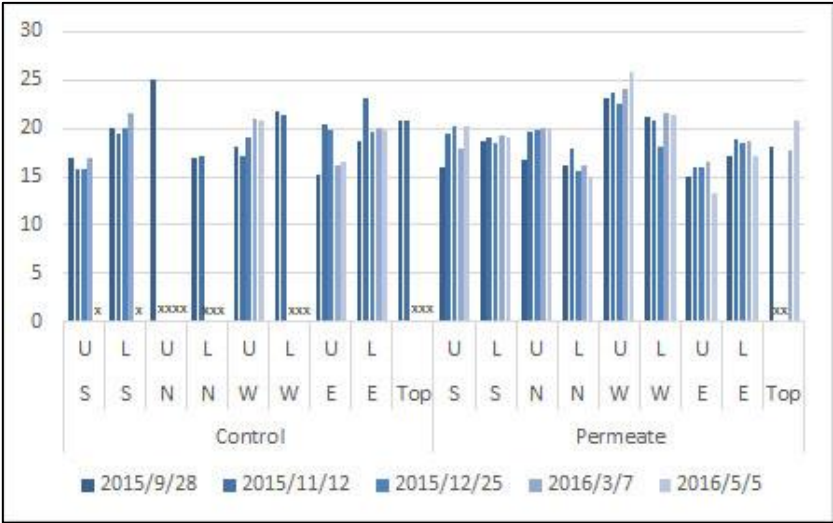

Figure 15:Periodical measurement of exposed length of SUS anchors

Note: measurement data on the top anchor of the Permeate treated rock was not recorded on 12 Nov and 25 Dec.

In-situ trials to stabilise wall paintings and further environmental studies shall be carried out in 2016. A comprehensive approach is required to achieve success in conservation of the whole site, especially as it must involve tourist management to reduce intentional vandalism to cultural materials.

References

- Erguler, Z.A., 2009, Field-based experimental determination of the weathering rates of the Cappadocian tuffs, *Engineering Geology*, 105, pp.186-199.
- Fukakusa, S., Kawahara, K., Nakazawa, T., 2015, III-4 Nano liquid chromatography-electrospray ionization tandem mass spectrometry (Nano-LC-ESI-MS/MS) analysis of the Üzümlü wall paintings, In Taniguchi, ed., *Scientific Studies on Conservation for Üzümlü Church and Its Wall Paintings in Cappadocia, Turkey*, vol. 1. Annual report on the activities in 2014, p.103-106. University of Tsukuba.
- Higuchi, R., Suzuki, T., Shibata, M., Taniguchi, Y., Murat Gülyaz, M., 2016, Digital Non-Metric Image-Based Documentation for the Preservation and Restoration of Mural Paintings: the Case of the Üzümlü Rock-Hewn Church, Turkey, *Virtual Archaeology Review*, 7, pp.31-42.
- Pelosi, C., Agresti, G., Andaloro, M., Pogliani, P., Santamaria, U., 2013, 'The rock hewn wall paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the constituent materials and a chronological overview', *e-Preservation Science*, 10, pp.99-108.
- Rovella, N., Andaloro, M., Crisci, G.M., La Russa, M.F., Pelosi, C., Pogliani, P., Ruffolo, S.A., 2014, Cappadocian rupestrian churches and conservative strategies: from the lab to the archeological site, VIII Congresso Nazionale di Archeometria Scienze e Beni Culturali: stato dell'arte e prospettive, Bologna, Italy, 5-7 February 2014.
- Sano, K., Mizukoshi, S., 2015, II-5 Preliminary aging tests (outdoor environment) of consolidants for tuff rock samples, In Taniguchi, ed., *Scientific Studies on Conservation for Üzümlü Church and Its Wall Paintings in Cappadocia, Turkey*, vol. 1. Annual report on the activities in 2014, p.37-41. University of Tsukuba.
- Taniguchi, Y., Koizumi, K., Iba, C., Porter, J., Açıkgöz, F., Gülyaz, M., 2016, *Scientific Research for Conservation of the Rock Hewn Church of Üzümlü*,

Cappadocia, 37. *International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry, Erzurum 11-15 May 2015*, pp.361-378.

UNESCO, 1985, Structural conservation of Göreme. Göreme, land of fairy chimneys. Ministry of Culture and Tourism, Turkey. General Directorate of Antiquities and Museums.

Acknowledgements:

The authors would like to express their appreciation to MEXT/JSPS KAKENHI (24101014) and the Kajima Foundation for their financial support on this project. The Üzümlü project has been supported by numerous individuals in both Turkey and Japan, especially the Turkish government and staff at the Nevşehir Restoration and Conservation Regional Laboratory Directorate. Special appreciation is extended to: the director of the Nevşehir Museum, Murat Ertuğrul Gülyaz; the director of the Niğde Museum, Fazıl Açıkgöz; İbrahim Sakınan and family; and Tolga Uyar, Zuhale Coşyğit, Shunsuke Fukasawa, Ryo Higuchi, Kazuki Kawahara, Shigekazu Mizukoshi, Takeshi Nakazawa, Jennifer Porter, Juni Sasaki, Mina Shibata, Tamaki Suzuki and Mizuho Yoshioka.

Associate Professor Dr. Yoko Taniguchi, History of Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Tsukuba. 1-1-1 Tenno-dai, Tsukuba, Ibaraki 305-8571/JAPAN. E-mail: taniguchi.yoko.fu@u.tsukuba.ac.jp

Assistant Professor Dr. Keigo Koizumi, Division of Global Architecture, Graduate School of Engineering, Osaka University, 1-1 Yamadaoka, Suita, Osaka 565-0871/JAPAN. E-mail: koizumi@civil.eng.osaka-u.ac.jp

Assistant Professor Dr. Chiemi Iba, Graduate School of Engineering, Kyoto University, Katsura, Nishikyo-ku, Kyoto 615-8540/JAPAN E-mail: iba@archi.kyoto-u.ac.jp

Associate Professor Dr. Kunio Watanabe, Department of Sustainable Resource Science, Department of Environmental Science and Technology, Faculty of Bioresources, Mie University 1577 Kurima-machiya Tsu, 514-8507/Japan. E-mail: kunio@bio.mie-u.ac.jp

Katsuhiko Sano, Chemical Engineer, D&D CORPORATION, 7870-20 Sakuramachi, Yokkaichi, Mie. 512-1211/Japan. Email: sano@ddcorp.co.jp

Dr. Piao Chunze Assistant Manager, Engineering Division, HYTEC Inc. 2-13-12, Miyahara, Yodogawa-ku, Osaka, 532-0003/Japan, Email: piao@hytec-geo.co.jp

Hatice Temur, Director, Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Bölge Lab, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası, NEVŞEHİR/Merkez. E-mail: hatice.temur@kulturturizm.gov.tr

Ayça Baştürkmen, Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Bölge Lab, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası, NEVŞEHİR/Merkez, E-mail: aycabasturkmen@gmail.com

Uğur Yalçınkaya, Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Bölge Lab, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası, NEVŞEHİR/Merkez, E-mail: ugrylcnkya@gmail.com

Mustafa Toptepe, Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Bölge Lab, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası, NEVŞEHİR/Merkez

E-mail: mustafatoptepe@gmail.com

TEKİRDAĞ MERKEZ VE ŞARKÖY İLÇELERİ İLE ÇANAKKALE GELİBOLU YARIMADASI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

*Zeynep Koçel ERDEM

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.08.2015 gün ve 153818 sayılı resmi izinleri ile, Tekirdağ İli Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası'nda (Trakya Khersonesos'u) başkanlığında sürdürülen araştırma Mimar Sinan Üniversitesi Arkeoloji, Enformatik ile Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinin öğretim üyeleri ve öğrencilerin katılığı 12 kişilik bir ekiple sürdürülmüştür.1

Çalışmanın ilk bölümünün gerçekleştirildiği Tekirdağ İli'nde Yazır, Gaziköy, Hoşköy, Tepeköy, Eriklice, İshaklı, Gölcük, Şenköy, Şarköy Kızılcaterzi çevrelerinde, Çanakkale Gelibolu Yarımadası'nda ise, Gelibolu Merkez İlçe ve çevresi, Güneyli, Tayfur, Karainebeyli ile Eceabat İlçesi Seddülbahir Köyü ve çevrelerinde incelemeler yapılmıştır (Harita).

Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri Araştırmaları :

* Prof. Dr. Zeynep KOÇEL ERDEM (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, zerdem@gmail.com)

1 EKİP ÜYELERİ : Bakanlık Temsilcisi: Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan Arkeolog Handan ÖZALPAY, Arkeologlar : Sevinçül BİLGİN (Bilecik Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör ve MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Doktora Programı öğrencisi), Haldun Arda BÜLBÜL (MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi), Ayhan YAMANTÜRK (İsparta Süleyman Demirel Üniv. Arkeoloj Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi), Gülçin KARAKAŞ (İsparta Süleyman Demirel Üniv. Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi), Osman YILMAZ (MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi), Yard. Doç. Dr. Seher BAŞLIK (MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), Yekta KARAKULAK (MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi), Halil İbrahim VAROL (Nevşehir Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Lisans öğrencisi), Bekir İŞÇEN (Fotoğrafçı/Hava Fotoğrafçısı), Ulaşım : Tolga ALTIN.

Çalışma iznimizi sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, araştırmamıza destek sağlayan Üniversitemiz Bilimsel Araştırmalar Birimi ile TÜBİTAK'a ve ayrıca özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine candan teşekkürü borç bilirim. Ayrıca konaklamamızı sağlayan ve tüm imkanlarını karşılıksız sunan Gelibolu Yahya Çavuş Görme Engelliler Okulu Müdürlüğü ve Personeline çok teşekkür ederiz.

Çalışmamızın ilk ayağını oluşturan Tekirdağ'da yürüttüğümüz araştırmalar sırasında, 2015 yılında başlayarak tamamladığımız 'Tekirdağ Kutsal Ganos Dağı ve Çevresindeki Kutsal Alan Modelleri ve Nitelikleri' başlıklı TÜBİTAK (1114K592) Projesi kapsamındaki çalışmalar da gerçekleştirilmiştir². Bu bağlamda, Şarköy Sufunya Kalesi, Şarköy Harmankaya/Kiraztarla Kutsal Alanı (Resim : 1), Şarköy Tepeköy Dolucatepe Apollon Kutsal Alanı (Resim : 2), Tekirdağ Yazır Köyü İzkayalar Mevkii ile Tekirdağ Ganos (Işıklar) Dağı zirvesindeki Kartaltepe/Bakacaktepe Kutsal Alanlarında araştırmalar yapılmış, gyrocopter ile hava fotoğrafları çekilmiş, ayrıca bir takım topografik ölçümler yapılarak arazi modelleme çalışmaları gerçekleştirilerek mevcut mimari kalıntılar topografik plan üzerine işlenmiştir (Şarköy Sufunya Kalesi ve Yazır Köyü İzkayalar Mevkii) (Resim : 3).

Geçen yıllarda saptadığımız Şarköy Sufunya Tepesi olasılıkla Ksenophon tarafından da söz edilen, MÖ 4. yüzyıla ait Propontis kıyı kalelerinden biri olmalıdır. Bölgede bir benzeri olmayan ve alanın çok sarp olması nedeni ile bu güne kadar büyük ölçüde dokunulmadan korunabilen sur duvarının ise, çekilen yeni hava fotoğrafları sayesinde dörtgen plan oluşturan bir çevre duvarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak hem konumu açısından, hem de Arkaik Devir'e giden seramikler ve seramik yoğunluğu, aynen Ganos Dağı Kartaltape/Bakacaktepe kutsal alanında olduğu gibi, burasının kale olarak kullanılmadan önce bir kutsal alan olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusunu da akla getirmektedir.

Yine geçen yıllarda Şarköy sırtlarında saptanan ve tamamen ormanlık alan içerisinde kalmış, alçaklı yüksekli kayalar üzerinde çeşitli boyutlarda sunu çukurlarının bulunduğu Şarköy Kapıkaya/Harmankaya/Kiraztarla alanında (Resim : 1), birkaç yeni sunu çukuru daha tespit edilmiştir. Aynı bölge içerisinde yer alan, ancak farklı bir adla anılan 'Başlıkkaya' Mevkii'nde de bir kaya üzerinde şekillendirilmiş kademeli platform ve sunu çukuru (Resim : 4) ile çevresinde çeşitli ebatta sunu çukurları saptanmıştır. Böylelikle Propontis'e (Marmara Denizi) hakim bu alan içerisinde kayalar üzerindeki adak çukurlarının daha önceki yıllarda

² Proje sonuçlarına ilişkin kapsamlı bir yayın hazırlanmaktadır.

saptadıklarımızdan çok daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Çevrede arkeolojik herhangi bir küçük buluntu henüz elde edilememiştir.

Şarköy çevresinde yürütülen diğer araştırmalar Eriklice, İshaklı, Gölcük, Hoşköy, Şenköy, Kızılcaterzi ve çevrelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Şarköy sırtlarında 'Bekçi Tepe' ya da 'Beyaz Tepe' olarak adlandırılan mevkide, Şenköy Bezirci Deresi Mevkii'nde ve mevki adları bilinmeyen Propontis'e hakim yüksek tepelerde küçük ölçekli bir takım kırsal yerleşim alanları saptanmıştır. Bu alanlarda gözlemlenen veriler yoğunlukla Geç Antik Devir'e ait kaba kullanım seramiklerine ilişkin parçalardır. Ayrıca Kızılcaterzi Köyü yakınında kurulması planlanan 'Şarköy Termik Santrali' alanında da incelemeler yapılmıştır. Yaklaşık olarak Fener Karadutlar ve Buruneren yerleşmeleri arasındaki bir alanı kapsayan bölgede yapılan incelemede bir Prehistorik Devir taş balta parçası saptanmıştır.

Hoşköy (Hora) çevresinde yapılan incelemelerde de, sahildeki bir pansiyon önünde bulunan mermer sütun gövdesi parçaları ve sütun başlığının eskiden Tekel Fabrikası'nın yerinde olan kiliseye ait olduğu anlaşılmıştır.

Tekirdağ Bölgesi'nde yeni tespit edilen alanlar şunlardır:

Şarköy Gölcük Köyü Değirmen Yanı Mevkii Yerleşmesi :

Gölcük Köyü'den Şarköy istikametine gidildiğinde, ormanlık alandan sapılan tali bir yol ile ulaşılan mevkide çeşitli taş alet parçaları, sigillata seramikler, çok sayıda cüruf (cam ya da seramik ?) parçaları gözlemlenmiştir. Çevrede çeşitli su kaynakları bulunmaktadır. Burada ele geçen bir adet Prehistorik Devir taş balta envanterlik eser olarak alınarak tutanakla Tekirdağ Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim : 5). Bu tarz taş baltalar yakındaki Sofuköy Yartarla'da da geçen yıllarda gözlemlenmiştir.

Şarköy İshaklı Köyü :

Köy, yanındaki dere yatağının hemen üzerindeki sırtlarda kurulmuş, çevresinde kayaların platformlar ve basamaklar yaptığı ilginç bir alandır. Çevrede yapılan incelemede bir takım taş aletler elde edilmiş, ancak alanın kullanım amacı

anlaşılamamıştır. Dere yatağında da incelemeler yapılmış, ancak her hangi bir buluntu saptanamamıştır.

Şarköy Saraybayırı Yerleşmesi :

Şarköy Sufunya Kalesi eteklerinden geçen Olukbaşı ve Maymun Dere'nin birleşen yataklarının sırtlarında, bir tepe ile yamaçlarına yayılan yerleşim ve nekropol alanı saptanmıştır. Alan günümüzde üzüm bağı olarak kullanılan, Propontis'e hakim bir tepedir. Söz konusu bu tepe ve yamaçlarına çok sayıda seramik parçası gözlemlenmiştir. Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Devirleri'ne tarihlenen seramikler Sufunya Kalesi Tepesi'nin çok yakınında saptadığımız önemli bir yerleşmeye işaret etmektedir. Alanda cam parçaları, bir adet cam bilezik parçası, blok taş parçaları, döşeme levhası parçaları ve kemik parçaları da gözlemlenmiştir. Köylüler tarafından alanda bir takım sikkelerin de bulunduğu ifade edilmiştir.

Şarköy Gölcük Köyü Tümülüsleri :

Geçen yıllarda Gölcük Köyü'nün hemen yakınında, Şarköy Yolu üzerinde tespit ettiğimiz tümülüsün (Gölcük Tümülüsü) yaklaşık 100 m. yakınında, ikinci bir tümülüs daha saptanmıştır (Resim : 6). Çapı yaklaşık 24 m., kalan yüksekliği ise yaklaşık 4 m. olan tümülüs üzerinde çeşitli taş blokları gözlemlenmiştir. Böylelikle bu alanın bir tümülüs nekropolü olduğu anlaşılmış, etrafta ise herhangi bir arkeolojik buluntu elde edilememiştir. Gözlemlerimiz ışığında tümülüs yoğunluğunun Gölcük-Uluman çevrelerinde gözlemlendiği, ancak genel olarak Şarköy çevresinde azaldığı söylenebilir.

Çanakkale Gelibolu Yarımadası Araştırmaları :

Gelibolu Yarımadası çalışmaları bu yıl Karainebeyli ve Tayfur Köyleri civarında yoğunlaştırılmıştır. Bu alanlarda özellikle kutsal alanlar bağlamında önemli saptamalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Bolayır Güneyli Köyü Fatma Kadın Koyu ve çevresi incelenmiş ve burada bir höyük yerleşmesi saptanmıştır. Arazi şartları el vermediğinden detaylı gözlemler önümüzdeki sezon yapılacaktır. Gelibolu

Merkez İlçe içerisinde ve Eceabat Seddülbahir Köyü ve çevresinde de bazı gözlem ve incelemeler yapılmıştır.

Karainebeyli Köyü ve çevresi incelemeleri :

Köy içerisinde yapılan incelemede köy meydanında korunan, ancak nereden getirildiği bilinmeyen ve üzerinde bir onur yazıtı olan Roma Devri'ne ait mermer bir postament incelenmiştir³ (Resim : 7). Köy içerisinde ayrıca üç adet mermer sütun gövdesi, Bizans Devri'ne ait paye parçası ve köy camisi duvarına gömük halde üzerinde tavus kuşu ve vazo motifi olan mermer bir Bizans Devri levhası saptanmıştır. Köy mezarlığında yapılan incelemede de mermer bir sütun gövde parçası ile olasılıkla Roma Devri'ne tarihlenebilecek dış kesimli bir taş blok saptanmıştır.

Karainebeyli Köyü çevresinde : Kalaycı Çeşme, Asarlık, Böğürtlenlik, Öcek, Pomağın Öldüğü Yer, Kocakayalar Mevkii, Söğütlük Mevkii, Ören Mevkii/Hacı Arap'ın Tepe, Tekke Tepe, Yukarı Ova, Sarnıç Mevki ve Kozlu Ören Mevkii olarak adlandırılan çeşitli alanlarda incelemeler yapılmıştır.

Asarlık Mevkii :

Araştırılan bu alanlar arasında Asarlık Mevkii bir Bizans Devri kalesinin bulunduğu alandır ve çevrede sigrafitto seramikler, yalın seramikler ve çok sayıda taş ve tuğla parçası gözlemlenmiştir. Kalan kısmı ile yuvarlak planlı kuleleri olan, harçlı duvar örgülü bir Geç Antik Dönem kalesi görünümündeki yapı çevresinde herhangi bir erken devir buluntusuna rastlanmamıştır. Tepenin en yüksek yerindeki doğal kayalık alanda yapılan incelemede ise herhangi bir antik bulguya rastlanmamıştır.

³ Bu eser geçmiş yıllarda saptanmış ve yazıt yayınlanmıştır. Bkz. M. H. Sayar, 'Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları', 17. AST/1 (1999) 246.

Öcek Tepesi Yerleşmesi :

Karainebeyli Köyü çıkışında, Gelibolu Yolu'na doğru giderken dikkati çeken, zeytin ve üzüm bağı olarak kullanılmakta olan bir tepedir. Bir kutsal alan olan Ece Bey Türbesi Tepesi'ni de (Resim : 10) görmektedir. Bu alanda yoğun Roma seramiklerine rastlanmıştır. Burası konumu ve seramik buluntuların nitelikleri ışığında kapsamlı bir yerleşmeden ziyade küçük bir Roma villası (*villa rustica*) yeri olabilir.

Yukarı Ova Mevkii Yerleşmesi :

Karainebeyli-Tayfur yolu üzerinde yer alan bu yerleşme Yarımada içlerindeki önemli antik yerleşimlerden biridir. Buluntu yoğunluğu ve niteliği alanın Klasik, Hellenistik ve Roma Devirleri'nde yoğun kullanımına işaret etmektedir (Resim : 8). Günümüzde tarla olarak kullanılan alanda çok sayıda kesme taş blok da saptanmıştır. Sağlam durumda ele geçen pişmiş toprak bir tezgah ağırlığı envanterlik eser olarak Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim : 9).

Sarnıç Mevki Yerleşmesi :

Köyün hemen kuzeyinde, Ecebey Türbesi tepesine bakan bir alandır. Burada ele geçen sigrafitto ve yalın seramik parçaları, cüruflar, çatı kiremitleri ve tuğla parçaları geniş bir alana yayılı bir Geç Antik Devir yerleşmesini işaret etmektedir. Alanın kuzeyinde Taş Pınar Tepesi eteklerinde su kaynakları bulunmaktadır. Yerleşim izleri çevre tarlalarda da kısmen devam etmekte ancak buluntu yoğunluğu azalmaktadır.

Kozlu Ören Mevkii Yerleşimi:

Köyün kuzeybatısında yer alan bir tepe ve yamaç yerleşimidir. Bu alan da Ecebey Türbesi Tepesi'ni görmektedir. Çevrede sırlı ve yalın seramik parçaları ile taş alet parçaları gözlemlenmiştir.

Koyun Limanı ve çevresi incelemeleri :

Köy yakınında, Saros Körfezi kıyısı koylarından biri olan Koyun Limanı ve çevresinde de gözlem ve araştırmalar yapılmıştır. Limana inen vadilerde çok sayıda

su kaynağı ve taşları dağıtılmış küçük ölçekli yapılara ait kalıntılar saptanmıştır (olasılıkla kırsal yapılar, ağıllar vs. ya da vadiyi kontrol eden karakol yapıları), ancak hem Koyun Limanı'nı oluşturan koyda, hem de çevresinde her hangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Ece Bey ve Kara Nebi Türbeleri Tepesi / Kutsal Alan (Resim: 10)

Köyün sırtlarını oluşturan yüksek tepede, Ece Bey ve Kara Nebi Türbeleri'nin bulunduğu alanda incelemeler yapılmıştır. Kayaların aşağıdaki vadiye doğru çıkıntı yaptığı ve ilginç şekiller oluşturduğu, köye ve çevre vadilere tamamen hakim bu tepede Klasik, Hellenistik Devir seramik parçaları, yalın seramik parçaları, pithos parçaları ve bir takım kenet yuvalı kesme taş blokları saptanmıştır.

Çevrenin en hakim noktası olan bu tepe, gerek konumu, gerek arazi şekli, gerek se elde edilen buluntulardan anlaşıldığı üzere bir kutsal alan olarak kullanılmış olmalıdır. Tepe ve çevresinde var olan ancak çoğu günümüzde dağıtılmış olan su kaynakları da ayrıca kutsal alanlar ve su ilişkisini akla getirmektedir.

Türbelerin çevresinde her yaz başında şenliklerin yapıldığı, köy halkı ile çevre köy ve şehirlerden gelenlerin de katılımları ile dualar edildiği, halk oyunlarının oynandığı ve yemeklerin dağıtıldığı belirtilmiştir. Köy halkının bu çok yüksek tepeye günün ilk ışıkları ile beraber özellikle yürüyerek çıktıkları ve burasının bir türbe ve adak yeri olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Antik çağ kutsal alanlarında uygulanan ritüellerin bu gün halen uygulanıyor oluşu ve tepenin bir dua, adak ve türbe yeri kabul edilmiş olması da tepenin 'kutsallık' vasfının sürekliliğini göstermesi açısından çok önemlidir.

Burası Gelibolu Yeniköy ve Fındıklı Köyleri arasında geçen yıllarda saptadığımız 'Arıtaş kaya kutsal alanı'nın yanı sıra⁴, Yarımada'nın iç kesimlerinde yer alan ve hala yaşatılan bir başka önemli kült alanıdır.

⁴ Z. K. Erdem, 'Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri ile Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) 2014 Yılı Çalışmaları', 32. AST/2 (2016) 452.

Tayfur Köyü ve çevresi incelemeleri :

Karainebeyli Köyü'nün yakınında ve Yarımada'nın iç kesimlerindeki yerleşmeler arasında yer alan köy içerisinde, anıt çınar ağacının yer aldığı meydanın etrafında, askeriye tarafından düzenlenmiş alanda birçok taş dibek ve ezgi taşları (zeytin ve susam) tespit edilmiştir. Alanda halen kullanılan bir çeşmesi olan bir ayazma da bulunmaktadır. Hemen yakındaki yamaçta ise taş levhalardan oluşan bir kist mezar kalıntısı saptanmıştır. Ancak köy halkı tarafından verilen ifadeler doğrultusunda burada zamanlar bir Rum Mezarlığı olduğu öğrenilmiştir. Çevrede antik bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Tayfur Köyü çevresinde Çamurludere Mevkii'nde bir yerleşim ve tümülüs ile yakınındaki Mandra Yanı Mevkii'nde bir yerleşim alanı saptanmıştır.

Çamurludere Mevkii Yerleşme ve Nekropol Alanı :

Söz konusu tümülüs, Tayfur Köyü çıkışında, Gelibolu Yolu yönünde giderken, yolun sağında Ali Kuş'un çeşmesinin üst kısmındaki tepede yer alan tümülüstür. Kalan yükseklik yaklaşık 3 m., çap ise 16 m. dir. Hemen yakınındaki yer alan ikinci bir yükseltinin de bir tümülüs olabileceği düşünülmektedir ve eğer öyle ise bu alanda bir tümülüs nekropolü söz konusudur. Büyük tepe üzerinde bir takım taş blokları gözlemlenmektedir. Ayrıca çevrede yapılan incelemede taş alet parçaları ile Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Devirleri'ne ait seramikler saptanmıştır. Ancak alan tarımsal amaçlarla kullanıldığından yapı kalıntıları büyük ölçüde dağıtılmıştır.

Mandra Yanı Mevkii Yerleşmesi :

Bu alan da Tayfur Köyü çıkışında, Gelibolu Yolu yönünde giderken, yolun sağında tümülüsün bulunduğu mevkiden sonraki tarladır. Bu geniş alan aslında yol tarafından tıraşlanan ve ikiye ayrılan yüksekçe bir höyüktür. Buluntular yolun her iki yanındaki tepelerde devam etmektedir. Söz konusu alanda Mandra Çeşmesi adında bir çeşme bulunmaktadır. Çevrede yapılan incelemede çok sayıda Hellenistik ve Roma Devirleri'ne ait seramik parçasına rastlanmıştır. Ayrıca sırlı bir takım seramik parçaları da gözlemlenmiştir.

Tayfur Köyü Kutsal Alanı (Resim: 11 ve Resim: 12)

Gelibolu Yarımadası'nda sürdürmekte olduğumuz araştırmalar sırasında, Yeniköy-Fındıklı arasında Saros'a hakim yükseltiler üzerinde saptadığımız 'Yeniköy Arıtış Kaya Kutsal Alanı' ve Karainebeyli Köyü Ece Bey ve Kara Nebi Türbeleri tepesindeki kutsal alanının yanı sıra, ilk defa saptanan bir kaya kutsal alanıdır.

Söz konusu bu alan, köyün batısında kalan sırtlarda ihtişamlı görüntüsü ile dikkati çeken yoğun ve yüksek kayalık bir tepededir. Bu kayalık alan tüm köye, Karainebeyli Köyü'nden gelerek deniz tarafına (Saros Körfezi) ulaşan yollara ve aşağıdaki tüm vadiye (Tayfur Barajı ve çevresine) hakim konumdadır. Çevrede çok sayıda su kaynağı bulunmaktadır.

Yüksek kayalık alanın hemen altında, su kaynağına (ayazma) yakın bir yerde, doğal kaya kitlesi üzerinde basamaklar şeklinde düzenlenmiş ve ortasında bir akıtma kanalı olan düzenleme dikkat çekmiştir (Resim : 11 ve Resim : 12). Basamakların üstü kavisli bir şekilde sınırlandırılmış ve basamaklar adeta bir çerçeve içine alınmıştır. Burasının ve bu tarzda bir düzenlemenin Frigya Bölgesi'nde tanrıça Kybele için düzenlenmiş olan basamaklı kaya sunaklarına benzerliği dikkati çekmektedir ve Gelibolu Yarımadası'nda kayalık alanlar üzerinde şekillendirilmiş sunu çukurları ve platformlar dışında bu tarzda bir sunak/tapınım yeri ilk kez tespit edilmektedir. Çevrede şimdilik herhangi bir arkeolojik buluntu elde edilemediğinden alanın hangi devirlerde kullanılmış olduğunu söylemek zordur. Ancak Trak topluluklarının izlerinin çok fazla bilinmediği Gelibolu Yarımadası'nda, özellikle de kayalar üzerinde benzer türde düzenlemelerin yoğun olduğu Bulgaristan Rodop Dağları ve Kuzeybatı Trakya örneklerinin (Edirne, Kırklareli ve Istranca Dağları çevreleri) ve Frigya Bölgesi örnekleri ışığında, en erken Demir Devri'nde kullanılmış olduğu belki şimdilik söylenebilir. Böylelikle Gelibolu Yarımadası için, Yeniköy Arıtış ve Karainebeyli örneklerinden sonra, Tayfur Köyü kaya kutsal alanı örneği de 'Trak tarzı' olarak nitelendirilebilecek kayalıklarda oluşturulan kült alanlarına örnektir.

Tayfur örneğinde ayrıca, kayalık alanın üst kısımlarında da çok derin olmayan, ancak birbirine yakın konumlanan sunu çukurları da (çapları yaklaşık olarak 20, 35 ve 45 cm., derinlikleri ise 14, 12 ve 8 cm) saptanmıştır. Ayrıca

basamaklı ve kanallı kaya düzenlemesinin hemen yakınında günümüzde yıkılmış, ancak uzun yıllar boyunca varlığını sürdürdüğü belirtilen kilise de, aynen Karainebeyli tepesinde yaşatılan türbeler örneğinde olduğu gibi kutsal alanın uzun soluklu kullanımının göstergesidir.

Eceabat Seddülbahir Köyü ve Çevresi Araştırmaları :

Gelibolu Yarımadası'nın iç kesimlerinde yoğunlaştırdığımız çalışmalar, iç kesimlerle kıyı bölgelerinin ilişkilerini anlamak, yerleşme yoğunluğunu ve yerleşmelerin topoğrafya üzerinde dağılımını gözlemlemek ve materyal kültür ortaklıkları ya da farklılıklarını gözlemlemek amacıyla Yarımada'nın diğer kısımlarında da sürdürülmüştür. Bu bağlamda Yarımada'nın uç kısmında yer alan Eceabat Seddülbahir Köyü çevresinde bir takım gözlem ve incelemeler yapılmıştır.

Bölgede daha önce yapılan bir takım yüzey araştırmalarda da incelenmiş, 1882 ve 1921-23 yılları arasında kazılmış, tescilli bir alan olan Karaağaç Tepe, Prehistorik Devir'den Roma'ya kadar yoğun seramik buluntu veren bir höyüktür⁵. Yakınında yer alan ve günümüzün Şehitler Abidesi'nin yerinde bulunan antik Elaion kentine çok yakın konumdadır. Höyük Yarımada'nın güneyindeki en erken yerleşimler arasındadır.

Çanakkale Şehitler Abidesi'nin yer aldığı tepede kurulmuş olan Elaion kenti de, Gelibolu Yarımadası antik yerleşmeleri arasında özellikle Klasik Devirde Atina ve Ege dünyası ile olan ilişkiler bağlamında oldukça önemli bir yer tutan, ayrıca stratejik olarak çok önemli bir noktada konumlanmış bir antik kent olup, Arkaik'ten Klasik'e çok sayıda seramik buluntusu ile dikkati çekmektedir. Özellikle Abide'nin ziyaretçi yolu kesitlerinde halen net olarak görülebilen kesme taş bloklu duvar örgüleri ve öndeki helikopter pisti toprak kesitlerinde gözlemlenen çok sayıda seramik parçası kentin önemini vurgulamaktadır.

Seddülbahir Köyü kuzeyinde, Karaağaç Tepe'ye yaklaşık 1.5 km. uzaklıkta, Çukurbağlar Mevkii'nde de bir takım yapı kalıntıları ve seramik parçalarının

⁵ O. Özbek, 'Gelibolu Yarımadası Güneyindeki Bazı Höyüklerin Son Araştırmalar Işığında Yeniden Değerlendirilmesi (A Reassessment of the Prehistoric Mounds on the South of Gallipoli Peninsula)', *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 127 (2008) 6 vd.

bulunduğunun ifade edilmesi üzerine inceleme yapılmış, ancak herhangi bir antik kalıntıya rastlanmamıştır.

Gelibolu Merkez'de yapılan incelemeler :

Alaaddin Kalfa Mezarlığı :

Gelibolu içerisinde günümüz şehir mezarlığı olan ve adeta bir höyük şeklinde yükseltisi ile dikkati çeken Alaaddin Kalfa Mezarlığı'nda incelemeler yapılmıştır. Mezarlık girişinde düzenlenmiş ve sıralanmış olan çeşitli bloklar arasında çok sayıda Osmanlı mezar taşı, bir adet mermer Korinth sütun başlığı, Bizans Devri parapet parçası ve bir impost başlık belgelenmiştir (Resim : 13). Ancak çevrede yapılan incelemede, tepenin gömü amaçlı yoğun kullanımı ve toprak seviyesinin yükseltilmesi gibi nedenlerle burasının höyük olabileceğini kanıtlayan herhangi bir antik buluntu elde edilememiştir.

Fener Tepesi :

Gelibolu içerisindeki Fener Tepesi'nde de incelemeler yapılmıştır. Gelibolu'nun boğaz ve çevreye en hakim yeri ve en manzaralı tepesi olan bu noktada, antik herhangi bir kalıntı bulunup bulunmadığının araştırılması amacı ile gözlemler yapılmıştır, ancak herhangi bir antik buluntu gözlenmemiştir. Bu alanda günümüzde halen kullanılan bir açık hava namazgahı, bezemeli bir Osmanlı mezarı ve çok önemli bir adak ve dua yeri olarak kabul edilen 'Bayraklı Baba Türbesi' bulunmaktadır. Halen kutsal sayılan ve kısmen ibadet yeri olarak kullanılan bu tepenin de bir zamanlar bir kutsal alan olması ve konumu itibarıyla burada bir tapınağın olabileceği varsayımından yola çıkarak gözlemler yapılmıştır. Zira Gelibolu İlçesi içerisinde, nereden geldikleri tam bilinmeyen, ancak yakın bir yerden taşındığı kesin olan bir takım anıtsal mimari parçalar da bulunmaktadır (Örneğin bunlardan bir tanesi Hellenistik Devir'e ait büyük ölçekli bir sütun tanburudur⁶. Bu mimari parça bir zamanlar Gelibolu Limanı'nda yer alan Kale içerisindeki Piri Reis Müzesi'ne korunmakta idi⁷, ancak halihazırda bulundukları/korundukları? yer bilinmemektedir). Fener Tepesi'nin uzun seneler boyunca tıraşlanması ve bu alanda

⁶ A. Peschlow-Bindokat, 'Ein hellenistisches Säulenhalsstück in Gelibolu', *Festschrift für Frank Brommer*, Mainz/Rhein (1977) 237-240.

⁷ M. H. Sayar, 'Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2002', *AST* 21/1 (2004) 179.

yapılan çevre düzenlemeleri neticesinde yükseltilen dolgu zeminden dolayı toprak kesitleri çok sağlıklı görülememektedir. Tepenin eteklerinde yapılan incelemede ise, bir ev duvarında devşirme olarak kullanılan üzeri yazıtlı mermer bir Bizans Devri blok parçası saptanmıştır (Resim : 14.).

Şengül Hamam:

Fener Tepesi yakınında Hoca Hamza Mahallesi'nde bulunan ve Gelibolu içerisindeki birçok Osmanlı Devri hamamı arasında bir sahil hamamı olan Şengül Hamam'ın her geçen gün daha fazla tahrip edilmekte olduğu görülmüştür. 1950'li yıllara kadar kullanımda olan ve 2000'li yıllara kadar içerisinde bezemeli ahşap sütunlar, bu sütunlar altında duran mermer kaideler (olasılıkla antik olup devşirme kullanılan kaideler), mermer kurnalar ve hamamın giriş mekanında bulunan çifte kartal kabartmalı bloklar (olasılıkla Bizans Devri'ne ait olup bir zamanlar limanda yer alan Piri Reis Müzesi'nde sergilenmekteyken bugün bulundukları yer bilinmemektedir) ve mekanlarda kubbeye geçişlerde stalaktitler tamamen yok edilmiştir. Şengül Hamamı Gelibolu İlçesi içerisinde hızla sürdürülen eski eser tahribatının çarpıcı boyutuna ilişkin örneklerden sadece biridir.

Çiftlik:

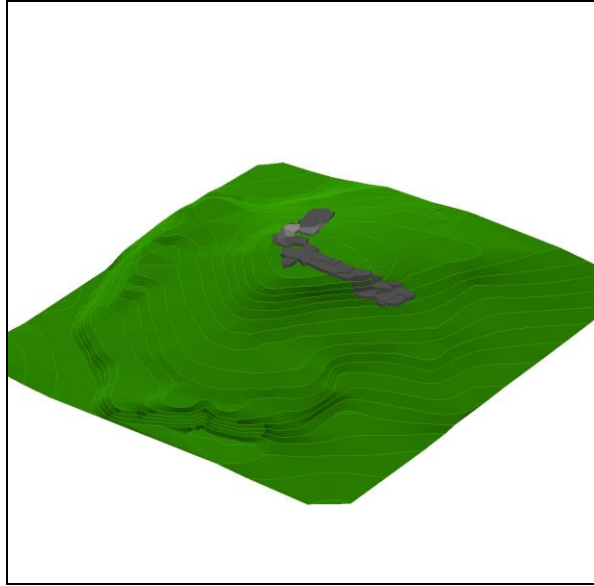
Gelibolu'nun hemen İstanbul yönündeki çıkışında ise höyük görünümü ile dikkati çeken yüksek tepede incelemeler yapılmıştır. Ancak herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır. Bu tepe eteğinde yer alan çiftlikte çevreden toplandığı belirtilen bir takım etnografik ve arkeolojik eserler incelenerek belgelenmiştir. Bu eserler arasında, üzeri kazındığından yazıtı okunmayan ve Münip Bey Çiftliği'nden getirildiği belirtilen Roma Devri'ne ait *tabula ansatalı* bir mermer lahit (Resim : 15), çeşitli sütun gövdesi parçaları, sütun kaideleri, silmeli mermer bir blok, sarmal dallı bir arşitrav parçası, Bizans Devri'ne ait bir sütun başlığı, çeşitli dibek taşları, zeytin ve susam işlikleri, kuyu bilezikleri, pithoslar vs. bulunmaktadır.

General Celal Alkoç Kışlası :

Gelibolu'nun hemen Eceabat yönü çıkışında, General Celal Alkoç Kışlası'nın bulunduğu doğal koy (liman) önünde de gözlemler yapılmış, ancak burasının askeri alan olması nedeni ile detaylı bir araştırma yapılamamıştır. Bu

Resim 2 : Tekirdağ Şarköy Dolucatepe kutsal alanı hava fotoğrafı ve yakınındaki modern taş ocakları

Resim 3 : Yazır İzkayalar yapı, 3D model

Resim 4 : Tekirdağ Şarköy Başlıkkaya platformlar ve sunu çukuru

Resim 5 : Tekirdağ Şarköy Gölcük Köyü Değirmenyanı Mevkii taş balta

Resim 6 : Tekirdağ Şarköy Gölcük Köyü tümülüs nekropolü

Resim 7 : Gelibolu Karainebeyli Köyü Roma Devri mermer postament

Resim 8 : Gelibolu Karainebeyli Köyü Yukarı Ova Mevkii çeşitli devirlere ait
Seraimikler

Resim 9 : Gelibolu Yukarı Ova Mevkii pişmiş toprak tezgah ağırlığı

Resim 10 : Gelibolu Karainebeyli Köyü Ece Bey ve Kara Nebi Türbeleri
Tepesi/Kutsal Alan

Resim 11 : Gelibolu Tayfur Köyü kaya kutsal alanı, basamaklı ve kanallı düzenleme

Resim 12 : Gelibolu Tayfur Köyü kaya kutsal alanı, basamaklı düzenleme, yandan görünüş

Resim 13 : Gelibolu Alaaddin Kalfa Mezarlığı Bizans Devri impost başlık

Resim 14 : Gelibolu Bizans Devri yazıtlı blok parçası

Resim 15 : Gelibolu iftlik Roma Devri mermer lahit

SEBASTOPOLİS ANTİK KENTİ MERKEZLİ BÖLGENİN PEYZAJ GÖRÜNÜMÜ VE YERLEŞİM YAPISI 2015 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Şengül Dilek FUL
Murat TEKİN
Emine Saka AKIN
Tekin SUSAM

Sebastopolis Antik Kenti ve çevresi 2015 yılı arkeolojik yüzey araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 01.07.2015 tarih ve 128105 sayılı izin belgesine istinaden, 24 Ağustos 2015-10 Eylül 2015 tarihleri arasında Tokat İline bağlı Turhal ilçe merkezi ve köylerinde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1)¹. Yüzey araştırmamızda Sivas Müzesi'nden Mesude MATOĞLU, Bakanlık Temsilcisi olarak görev almıştır². Araştırmamız, Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek FUL ve Yrd. Doç. Dr. Murat TEKİN'den oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, Turhal ilçesi sınırları içinde tescilli kültür varlıklarının olup olmadığını öğrenmek için söz konusu ilçenin tescil fişleri incelenmiş, sonrasında ise araştırmalara başlanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek FUL, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: dilek.ful@gop.edu.tr.

Öğrt. Gör. Murat TEKİN, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: murat.tekin@gop.edu.tr.

Yrd. Doç. Dr. Emine Saka AKIN, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: eminesaka.akin@gop.edu.tr.

Yrd. Doç. Dr. Tekin SUSAM, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: tekin.susam@gop.edu.tr.

¹ Yüzey araştırması çalışmasına izin veren, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmalarda yakın ilgi ve desteklerini gördüğümüz Turhal Kaymakamlığı'na ve maddi katkıları ile çalışmamızın gerçekleşmesine vesile olan, bölgenin tarihi dokusuna duyarlılığına bizzat şahit olduğumuz Turhal Belediye Başkanı Yılmaz BEKLER'in şahsında Turhal Belediye Başkanlığı'na, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca çalışmalarımız sırasında misafirperverliklerini bizlerden esirgemeyen yöre halkına teşekkür ederiz.

² Çalışmalarımızda sergilediği özverili katkıdan dolayı kendilerine teşekkür ederiz.

TURHAL İLÇE MERKEZİ ve KÖYLERİ

Turhal İlçe Merkezi

İlçe merkezinin güneybatısında yer alan, tescil fişinde İskele Tepesi olarak bahsedilen, ancak yöre halkı tarafından Hastane Tepesi olarak adlandırılan çevreye hakim bir konumda bulunan tepenin üstündeki doğal kayalık alanda, yaklaşık 5 m. yüksekliğinde bir höyükleşmenin olduğu görülmüştür. Burada yaptığımız araştırmalarda Erken Tunç ve Demir Çağı'na ait seramik parçalarına rastlanmış olup, kaçak kazılarla höyüğün oldukça tahrip olduğu görülmüştür. *Turhal İlçesi'nin Köyleri*

Gümüştop (Eski adı Dazy) Köyü: Turhal'ın doğusunda, ilçe merkezine 4 km. uzaklıkta olup, 1216 m. rakımlı Hanife Tepe'nin etegindedir³. Köyiçi Mevkii'nde köyün kuzeyinde mülkiyeti Osman ÖLTEM'e ait arsada ahır yapım çalışmaları sırasında tabanında mozaiklerin olduğu bir yapının ortaya çıkartıldığı bilgisini edindiğimiz tescil kayıtları doğrultusunda söz konusu köye gidilerek araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Burada yaptığımız gözlemler sırasında mozaik kaplı alanın kötü bir şekilde üstünün kapatılarak koruma altına alındığı görülmüştür (Resim: 1). Bu koruma yeterli olmadığından mozaik, doğal şartların olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Ayrıca bu alanda yer yer kaçak kazı izlerine de rastladık. Mozaik kaplı alanın mevcut ölçüleri, 5.20x4.36 cm. dir. Söz konusu alanda, Bizans Dönemi'ne ait yoğun şekilde kiremit parçaları ile az sayıda seramik parçası bulunmuştur. Burada yaptığımız araştırmalar sırasında toprağa gömülü şekilde bir sütunun olduğu görülmüştür. Mozaik kaplı alana bitişik vaziyette olan evin bahçesinde ve yakın civarında ise, atıl durumda ya da bahçe duvar örgüsünde kullanılmış sütun parçaları ile blok taşlar, dikkat çekicidir. Bu bağlamda, evin dış girişinin önünde atıl durumda olan 2 sütundan büyüğü 220 cm. uzunluğunda ve 39 cm. çapındadır. Toprağa gömülü şekilde olan diğer küçük olanı ise, 82 cm. uzunluğundadır. Bunların dışında, evin bahçesinde atıl durumda olan 52 cm. uzunluğunda bir sütun parçasının olduğu da görülmüştür. Köyün dışında Mağara Mevkii olarak adlandırılan yerde bir höyük ile kaya mezarı vardır. Doğal bir tepenin

³ C. Erdoğ, Yeşil Turhal, Turhal, Tasarım Ofset Matbaacılık, 2012, s. 132.

üzerinde yer alan höyük, yaklaşık 5 m. yüksekliğinde olup, yoğun şekilde Demir Çağı'na tarihlenen seramik parçalarına rastlanmıştır. Höyüğün kuzeybatı yönündeki devamında kayaya oyulmuş bir kaya mezarı vardır (Resim: 2; Çizim: 1). Bu kaya mezarının bulunduğu kaya bloğunun üzeri düzeltilmiş olup, kaya mezarının içerisinde sekiler bulunmaktadır. 3.70 m. yüksekliğinde ve 1.93 m. genişliğinde olan bu kaya mezarında kaçak kazılardan dolayı tahribatın olduğu gözlemlenmiştir.

Kat Köyü: Turhal'ın güneydoğusunda, ilçe merkezine 25 km. uzaklıkta yer alan bu köy, Turhal-Tokat karayolundan 6 km. içeride olup, Topçam dağları ile Kazova arasında yer almaktadır⁴. Köyün içinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında, Hacı Ömer YÜCEL adlı vatandaşın bahçe duvar örgüsünde üzerinde haç motifinin bulunduğu bir blok taş ile Orta Cami'nin yola bakan dış duvar örgüsünde 2 blok taşın devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmüştür. Cami'de yer alan bu taşlardan birisi 47x28 cm. ölçülere sahip olup, üzerinde bitkisel bir motifle birlikte bir yazıt bulunmaktadır. Diğeri ise, 44x35 cm. ölçülerinde olup, üzerinde 3 satırı görülebilen bir yazıt yer almaktadır. Köyün biraz dışında ve güneybatısında bulunan üzüm bağlarının olduğu bir tarlada, Boşluktepe olarak adlandırılan bir tümülüsün olduğu bilgisi doğrultusunda buraya gidilerek araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Tescilli ve yaklaşık 10 m. yüksekliğe sahip olan bu tümülüste yaptığımız araştırmalar sırasında, çok sayıda kaçak kazı izine rastlanmıştır.

Ulutepe Köyü: Turhal İlçesinin 20 km. kuzeybatısında bir vadi içinde yer alan bu köyün eski adı Kelit'tir. Köyün 500 m. kadar güneyinde, Gevenlik Tepesi olarak adlandırılan 1157 m. rakıma sahip, 40 m. yüksekliğindeki doğal bir tepenin kuzey yamacında konumlanmış olan bir yerleşmede Tokat Müzesi Müdürlüğü tarafından 1976 yılında bir kurtarma kazısının gerçekleştirildiği bilinmektedir. Burada yaptığımız araştırmalarda yüzeyde çok az sayıda seramik parçasına rastlanmıştır. Köyün mezarlığının girişinde, 162x64x33 cm. ölçülerine sahip mimari bir blok taş, günümüzde musalla taşı olarak kullanılmıştır. Köyün içinde yer alan

⁴ Erdoğ, 2012:110.

⁵ Ş. Dönmez, "Orta Karadeniz Bölgesi'nde Önemli Bir Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Turhal Ulutepe", *Refik Duru'ya Armağan/Studies in Honour Refik Duru* (Ed. G. Umurtak, Ş. Dönmez ve A. Yurtsever). İstanbul, 2007: 75-84.

Gözbaşı Parkı'nda çok sayıda kültür varlığının dağınık şekilde bulunduğu görülmüştür. Değişik ölçülerde olan bu mimari elemanların bazılarının üzerinde haç motifi, bazılarının üzerinde ise haç motifiyle birlikte bitkisel bezemeler yer almaktadır. Köyün dışında bulunan Topbaş Mevkii olarak adlandırılan yerde yaptığımız araştırmalarda, az sayıda Erken Tunç Çağı'na ait seramik parçasına, daha yoğun şekilde Bizans Dönemi'ne ait kiremit parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca bu mevkide kaçak kazı izlerinin olduğu da görülmüştür.

Kızkayası Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 4. km. uzaklıktadır. Burada yaptığımız araştırmalar neticesinde, Kızkayası Nekropol alanı olarak tescil edilen yerin aslında bir kale yerleşimi olduğu anlaşılmıştır. Çevresine hâkim, yaklaşık 20 m. yüksekliğindeki doğal bir tepenin üzerinde yer alan bu kalenin tepe ve etek kısımlarında sur duvarlarına ait izlerin yanı sıra, Bizans Dönemi'ne ait çok sayıda kiremit parçasının olduğu görülmüştür.

Ayranpınarı Köyü: Turhal'ın güneyinde olan bu köy, ilçe merkezine 9 km. uzaklıktadır. Bu köyün mezarlığının girişindeki çeşmede, Bizans Dönemi'ne ait üzerinde bitkisel motiflerle birlikte haç motiflerinin bulunduğu, 81x39 cm. ölçülerinde olan kırık vaziyette mimari bir blok taş devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köyün dışında yer alan ve Karacanın Ören olarak adlandırılan mevkide yaptığımız araştırmalarda, kayaların şekillendirilmiş olduğu görülmüştür. Az sayıda Demir Çağı'na ait seramik parçasına rastladığımız bu yerde, kaçak kazı izleri de bulunmaktadır.

Şenyurt Kasabası: Turhal'ın güneydoğusunda yer alan bu kasaba, ilçe merkezine 12 km. uzaklıktadır. Şenyurt Kasabası'ndan Ovacık Köyü'ne giden köy yolunun solunda, üzeri tıraşlanmış şekilde bir höyük tespit edilmiştir. Yüzerliktepe olarak adlandırılan bu höyük, doğal bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Höyüğün üstünde ve eteklerinde çok sayıda Demir Çağı'na ve daha az sayıda olmak üzere Roma Dönemi'ne tarihlenen seramik parçaları vardır. Bu kasaba sınırları içerisinde yer alan Mercimek Tepesi'ne çıkan stabilize yolun solunda bir kaya mezarı bulunmaktadır (Resim: 3; Çizim: 2). Sivri Kaya olarak bilinen bu kaya mezarı yaklaşık 50 m. yüksekliğindeki bağımsız bir kaya bloğunun en üst kısmına yakın bir

570.....

şekilde oluşturulmuştur. Üçgen alınlıklı, bezemesiz bir ön cepheye sahip olan mezar, tek yataklı olup, arkosolium tarzındadır. Bu kaya mezarının hemen arka tarafında bir kutsal alanın olduğu tespit edilmiştir. 5.00x3.90x2.77x1.70 cm. ölçülerine sahip olan bu kutsal alan, küçük bir açık hava tapınağı izlenimi vermektedir (Resim: 4). Kaya mezarının ve kutsal alanın bulunduğu kaya bloğunun çevresinde yaptığımız araştırmalarda, çok yoğun olmamakla beraber seramik parçalarının olduğu görülmüştür. Bu seramik parçaları ağırlıkla Demir Çağı'na aittir. Bunlardan birkaç tanesi tipik Frig seramiğidir. Bununla birlikte, yine aynı alanda Bizans Dönemi'ne ait kiremit parçaları da tespit edilmiştir. Mercimek Tepesi'nin üst zirvesinde ise, bir tümülüs bulunmaktadır. Günümüzde bu tümülüsün üstünde bir baz istasyonu yer almaktadır.

Dökmetepe Köyü: Turhal'ın doğusunda ve ilçe merkezine 20 km. mesafede yer almaktadır. Dökmetepe Köyü'ne girmeden önce, eski Tokat-Turhal karayolunun hemen solunda bir Tümülüs bulunmaktadır (Resim: 5). Yaklaşık 16 m. yüksekliğe sahip olan bu tümülüs, ova seviyesindedir. 1960'li yıllarda DSİ tarafından teraslama yapılarak ağaçlandırıldığı için tümülüsün tahribata uğradığı gözlemlenmiştir. Köyün kahvehanesinin bahçesinde ise, iki tane sütunun birbirlerinden bağımsız olarak zemine gömülmüş bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bu sütunlardan kahvehanenin bahçesinin giriş kapısına göre, sağda yer alanı 60 cm. çapında ve 183 cm. uzunluğundadır. Soldaki ise, 60 cm. çapında ve 190 cm. uzunluğundadır. Köyün içinde yaptığımız araştırmalarda, Yüksel YILMAZ adlı vatandaşın evinin önünde atıl durumda çapı 65 cm., yüksekliği ise 38 cm. olan bir sütun altlığına rastlanmıştır.

Necip Köyü: Turhal'ın doğusunda yer alan bu köy, ilçe merkezine 22 km. uzaklıktadır. Necip Köyü'nün yaklaşık 800 m. kuzeydoğusunda etrafı tarım arazileri ile çevrili olan bir Tümülüs bulunmaktadır. Bekçilik Mevkii'nde bulunan bu tümülüs, Yumrutepe olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık 25 m. yüksekliğe sahip olan ve ova seviyesinde yer alan bu tümülüsün tepesinde ve eteklerinde çok sayıda kaçak kazı çukurları bulunmaktadır. Burada yaptığımız araştırmalarda az sayıda seramik parçasının yanı sıra, Bizans Dönemi'ne tarihlenen yoğun şekilde kiremit parçaları tespit edilmiştir. Bu tümülüse çok uzak olmayan bir noktada Maltepe olarak adlandırılan bir tümülüs daha bulunmaktadır. Yaklaşık 9 m. yüksekliğe sahip

olan bu tümülüste de kaçak kazı izlerine rastlanmıştır. Köyün içinde ise, 1970’li yıllarda Tokat Müzesi Müdürlüğü tarafından kazısının yapılmış olduğunu köy sakinlerinden öğrendiğimiz Hutepe olarak adlandırılan, yaklaşık olarak 10 m. yüksekliğe sahip bir diğer tümülüs bulunmaktadır. Ayrıca, köyün içinde Necip Ortaokulu’nun bahçesinde üzerinde 4 satır Latince bir yazıtın yer aldığı bir sütun oldukça dikkat çekicidir. Bu sütun, beton bir zemine gömülmüş olup, mevcut uzunluğu 182 cm., çapı ise, 32 cm.dir. Köyün dışında gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda ise, köyün yaklaşık 2 km. kuzeybatısında 863 m. rakıma sahip bir kale tespit edilmiştir. Kuşaklı olarak adlandırılan bu kale, Kolluk Yaylası’na giden stabilize yolun sağında bulunmaktadır ve çevresindeki ovaya hakim bir konumdadır. Burada yaptığımız araştırmalarda temel seviyesinde sur duvarlarına ait kalıntılara rastlanmıştır. Ayrıca burada Bizans Dönemi’ne ait çatı kiremidi parçalarının yoğun şekilde bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu kalenin hemen aşağısında Kürtmören Mevkii olarak adlandırılan yerde, Bizans Dönemi’ne ait iskân izlerine rastlamıştır. Bu bağlamda, burada Bizans Dönemi’ne tarihlenen çok sayıda mezar kapama kiremit parçası bulunmuştur. Ayrıca kaçak kazı çukurları da buradaki tahribata işaret etmektedir.

Akbuğday Köyü: Turhal’ın doğusunda yer alan bu köy, ilçe merkezine 24 km. uzaklıktadır. Köyün girişinde Eski Mezarlık olarak adlandırılan günümüzde tarla vasfındaki alanda yaptığımız araştırmalarda, çok yoğun şekilde kiremit parçalarının olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu alanda tarla sürülürken açığa çıkmış olduğu anlaşılan dağınık şekilde iskelet kemiklerinin olması dikkat çekicidir. Köyün içinde, Köyünü Mevkii’nde bulunan İlknur KOŞAR adlı vatandaşın bahçesinde, yoğun şekilde çatı kiremidi parçaları ile az sayıda seramik parçalarına rastlanmıştır. Bununla birlikte, bu bahçede atıl durumda 119 cm. uzunluğunda ve 39 cm. çapında bir sütun parçası, pişmiş toprak künkler ve üzerinde bir haç motifinin de bulunduğu 2 satırı tam olarak seçilebilen Eski Yunanca yazıtlı bir taş parçası oldukça dikkat çekicidir. Köyün yaklaşık 1 km. güneybatısında, etrafında tarlaların bulunduğu bir tümülüs tespit edilmiştir. Muhacirtepe olarak adlandırılan bu Tümülüs, yaklaşık 9 m. yüksekliğe sahiptir.

Arzupınarı Köyü: Turhal'ın doğunda yer alan bu köy, ilçe merkezine 12 km. uzaklıktadır. Bu köyün doğusunda Tembeltepe olarak adlandırılan bir höyük bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 5 m. yüksekliğinde olan bu höyük, doğal bir tepenin üzerinde oluşmuştur. Burada yaptığımız araştırmalarda, çok az miktarda Erken Tunç Çağı ile Roma Dönemi'ne tarihlenen seramik parçasının olduğu görülmüştür.

Çarıksız Köyü: Turhal'ın doğunda yer alan bu köy, ilçe merkezine 17 km. uzaklıktadır. Bu köyün yaklaşık 3 km. kuzeyinde, 1134 m. rakıma sahip Boncuktepe Mevkii'nde bir tümülüs tespit edilmiştir (Resim: 6; Çizim: 3). Önceki yıllarda kaçak kazılarla mezar odasına girilen ve tahrip edilen bu tümülüsün mezar odasına gerçekleştirdiğimiz araştırmalar neticesinde, oldukça büyük bir dromosa sahip olduğu ve tek odadan oluştuğu görülmüştür (Resim: 6a). Mezar odasının ölçüleri 3.24x3.10x2.73 cm.dir. Tabanı toprakla dolmuş olan bu mezar odasının mevcut yüksekliği 2.64 cm.dir. Kesme blok taşlardan örülmüş mezar odasının tavanı tonoz şeklinde oluşturulmuştur. Dromosun içi toprak ile dolu olduğundan tam ölçüsü alınamamakla birlikte, mevcut yüksekliği 1.77 cm., eni ise 1.57 cm.dir. Tümülüs yaklaşık olarak 12 m. yüksekliğindedir.

Kalaycık Köyü: Turhal'ın güneydoğusunda, Tokat yolu üzerinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 20 km. uzaklıktadır. Bu köyün dışında tarımsal arazilerin olduğu Hamamlık Mevkii olarak adlandırılan yerde horasan harçla birbirine tutturulmuş tuğladan örülmüş duvar kalıntıları rahatlıkla görülebilen Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen küçük bir hamam kalıntısı tespit edilmiştir.

Çaylı Köyü: Turhal'ın doğusunda, eski ve yeni Tokat yolu üzerinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 7 km. uzaklıktadır. Bu köyün sınırları içinde, Tokat-Turhal Karayolu üzerinde bulunan DİMES süt fabrikasının hemen girişinde Katmerkaya olarak adlandırılan doğal traverten kayalık üzerinde bir höyük bulunmaktadır. Yoğun ot sebebiyle yüzeyde herhangi buluntu tespit edilememiştir.

Kayaören Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 7 km. uzaklıktadır. Köyün dışında, 584 m. rakımlı, eteklerinde günümüzde faal olmayan bir traverten mermer ocağının da bulunduğu Katmerkaya denilen bir tepe üzerinde

kaçak kazılar neticesinde son derece tahrip olmuş olan bir höyük tespit edilmiştir. Höyük, özellikle orta kısmında gerçekleştirilen kaçak kazı çukurları nedeniyle nerdeyse ikiye ayrılmış bir görünüm sergilemektedir. Kaçak kazılar neticesinde ortaya çıkan kesitlerde taş duvar sıraları rahatlıkla görülebilmektedir. Bununla birlikte kesitlerde ve yüzeyde çeşitli dönemlere ve formlara sahip seramik parçaları yoğun şekilde görülmüştür. Bu seramikler, höyüğün Erken Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar uzanan bir yerleşim sürekliliğine işaret etmektedir. Köyün içinde Ali GEDİK adlı vatandaşın evinin önünde atıl durumda, haç şeklinde şekillendirilmiş ve dört tarafında haç motifleri bulunan tahrip olmuş durumda bir vaftiz teknesine rastlanmıştır (Resim: 7). Bu vaftiz teknesinin tam orta kısmı daha derin şekilde oyulmuş olup, bu kısmın zemininde bir gider bulunmaktadır.

Tatlıcak Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 12 km. uzaklıktadır. Turhal'dan Tatlıcak Köyü'ne giden ana yolun sağında ve bu köyün yaklaşık olarak 1 km. kuzeydoğusunda yer alan Tilkitepe olarak adlandırılan kayalık bir alanda bir yamaç yerleşmesi bulunmaktadır. Ova seviyesinden itibaren kademeli olarak yükselen bu yamaç yerleşmesinin üst ve alt noktaları arasındaki yükseklik farkı 16 m.dir. Kayaların bulunduğu üst noktalarda bazı kayaların tıraşlanarak düzeltildiği görülmüştür. Bu yamaç yerleşmesinde yaptığımız araştırmalarda, yoğun olmasa da Erken Tunç Çağı ile Demir Çağı'na ait seramik parçalarının yanı sıra, Bizans Dönemi'ne ait kiremit parçalarının da olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu yerleşmede kaçak kazı çukurları da bulunmaktadır. Köyün dışında, tarımsal arazilerin yer aldığı Kümbet olarak adlandırılan mevkide bir höyük tespit edilmiştir. Eteklerinde yapılan tarımsal faaliyetler ve özellikle üstünde gerçekleştirilmiş kaçak kazı çukurları nedeniyle oldukça tahrip olan bu höyük, yaklaşık 5 m. yüksekliğinde olup, yayvan bir höyük görünümündedir. Burada gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda, Erken Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar uzanan ve değişik formlara sahip çok sayıda seramik parçasının tespit edilmesi, höyüğün kesintisiz yerleşim sürekliliğini yansıtmaktadır.

Kuşoturağı Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 18 km. uzaklıktadır. Bu köyün 2,5 km. kadar güneydoğusunda, Hutepe olarak adlandırılan bir höyük vardır. Bu höyüğün çevresinde gerçekleştirilen tarımsal

faaliyetler nedeniyle höyük tahribata maruz kalmaktadır. Yaklaşık 7 m. yüksekliğinde olan höyükte çok sayıda kaçak kazı çukuru mevcuttur. Tescilli olan bu höyüğün, Erken Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar uzanan geniş bir zaman diliminde yerleşim gördüğü alanda yaptığımız araştırmalar sırasında tespit ettiğimiz seramik parçalarından anlaşılmaktadır. Köyün biraz dışında ise, doğal kayalık bir alanda Yarikkaya olarak adlandırılan bir yamaç yerleşmesi mevcuttur. Bazı kayaların şekillendirilmiş olduğu bu alanda yaptığımız araştırmalarda özellikle Demir Çağı'na ait seramik parçaları dikkat çekicidir.

Bahçebaşı Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 25 km. uzaklıktadır. Köyde, Derebahçeleri Mevkii'nde Roma Su Yolu olarak tescil edilen kayaya oyulmuş bir kanal bulunmaktadır. Köyün güneyindeki dere yatağının sağındaki kayalığın en altında belli bir kısmı korunmuş olan bu kanalın eni oldukça dar ve derinliği sığdır. Tescil kayıtlarında, Bahçebaşı ve Uluöz Köyleri sınırları içerisinde yer aldığı ifade edilen Sarıtepe Mevkii'ndeki tümülüse de gidilerek araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 5 m. yüksekliğinde olan bu tümülüsün tepe noktasında büyük bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır.

Uluöz Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 30 km. uzaklıktadır. Köyün yerleşim alanıyla bitişik olan bir yerde Dökmetepe olarak adlandırılan bir höyük bulunmaktadır. Bu höyük, Turhal İlçesinde tespit ettiğimiz ve tescilli olan höyükler içinde en büyük höyüklerden birisidir. Yaklaşık 10 m. yüksekliğe sahip olan bu höyükte tespit edilen, Erken Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar uzanan bir zaman dilimini temsil eden yoğun seramik parçası, höyüğün yerleşim sürekliliğini yansıtmaktadır. Tepe ve eteklerinde dikkat çekici şekilde kaçak kazı çukurları bulunmaktadır.

Taşlıhöyük Köyü: Turhal'ın güneyinde yer alan bu köy, ilçe merkezine 23 km. uzaklıktadır. Bu köyün oldukça dışında tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir alanda Dedoğ Tepesi olarak adlandırılan bir höyük tespit edilmiştir (Resim: 8). Yaklaşık 5 m. yüksekliğinde olan bu höyük, yayvan bir görünüme sahiptir. Höyükte özellikle Erken Tunç Çağı'na ait zengin seramik buluntusu dikkat çekicidir (Resim:

8a). Höyüğün, tarımsal faaliyetler nedeniyle günden güne tahrip olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ

2015 yılı yüzey araştırmamız, Turhal İlçe merkezinin bir kısmının yanı sıra, 18 köy ile 1 kasabayı kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Buralarda yaptığımız araştırmalar sırasında çok sayıda kültür varlığına ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Bunların önemli bir kısmı daha önceden tescilli olsa da tescilli olmayan, bölge tarihine ışık tutabilecek yeni veriler de tespit edilmiştir (Harita: 2).

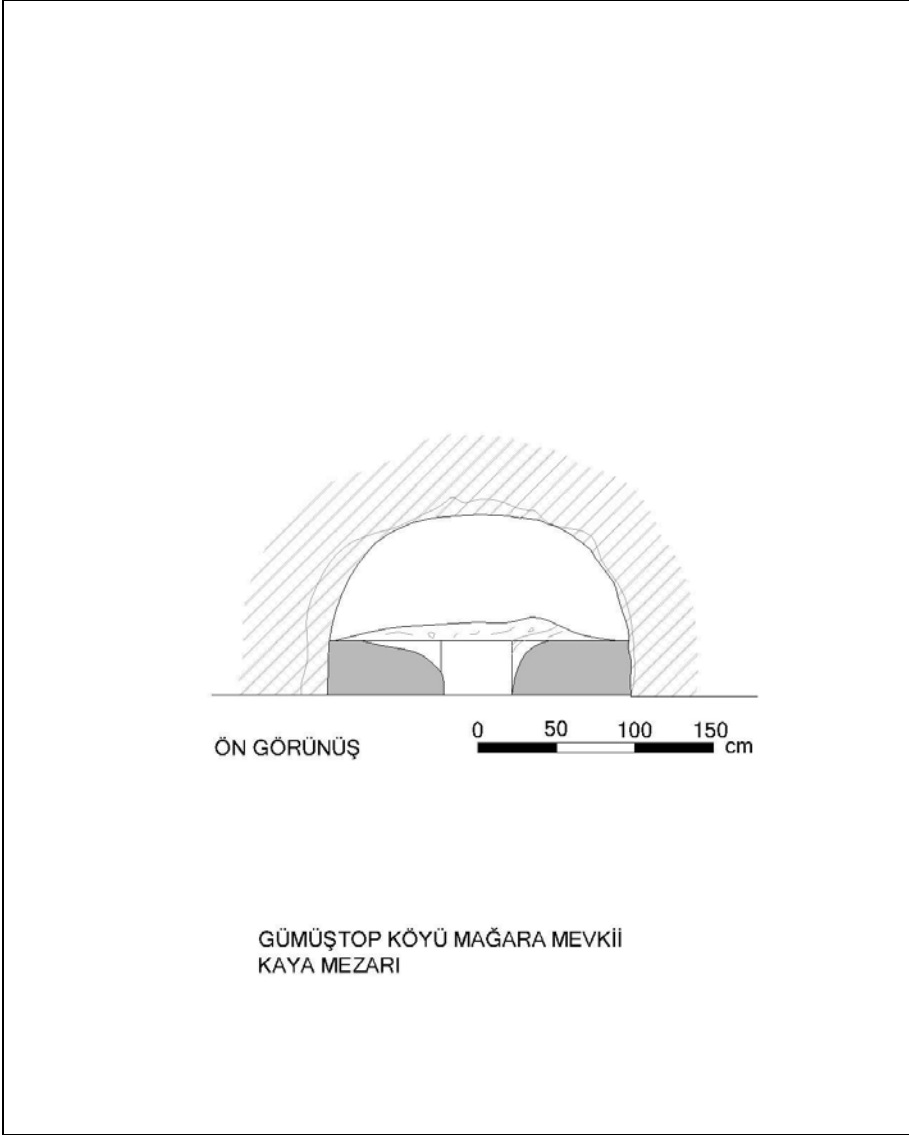
Yapılan bu araştırmalar neticesinde, ilçe merkezinde, Şenyurt Kasabası ile Kuşoturağı, Uluöz, Taşlıhöyük, Tatlıcak, Arzupınar, Gümüştop, Çaylı ve Kayaören köylerinde birer tane olmak üzere toplam 10 höyüğe gidilerek araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 4 tanesi tarafımızdan tespit edilmiş olup, bunlar; Taşlıhöyük-Dedoğ Tepesi, Tatlıcak-Kümbet, Kayaören-Katmerkaya ve Şenyurt-Yüzerliktepe höyükleridir. Bu höyüklerde tespit ettiğimiz seramik buluntularına dayanarak, Turhal'ın erken tarihinin Erken Tunç Çağı'na kadar uzandığını söyleyebiliriz. Ayrıca, bu dönemki veriler ışığında Kazova'da yoğun bir höyükleşmenin olmadığı da ifade edilebilir.

Tatlıcak ve Kuşoturağı köylerinde birer tane olmak üzere 2 yamaç yerleşmesinde araştırmalar gerçekleştirilmiş olup, bunlardan Kuşoturağı-Yarıkkaya Yamaç Yerleşmesi tarafımızdan tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Kızkayası ve Necip köylerinde, 2 kale yerleşmesi yine tarafımızdan tespit edilen yerleşim yerleri arasındadır.

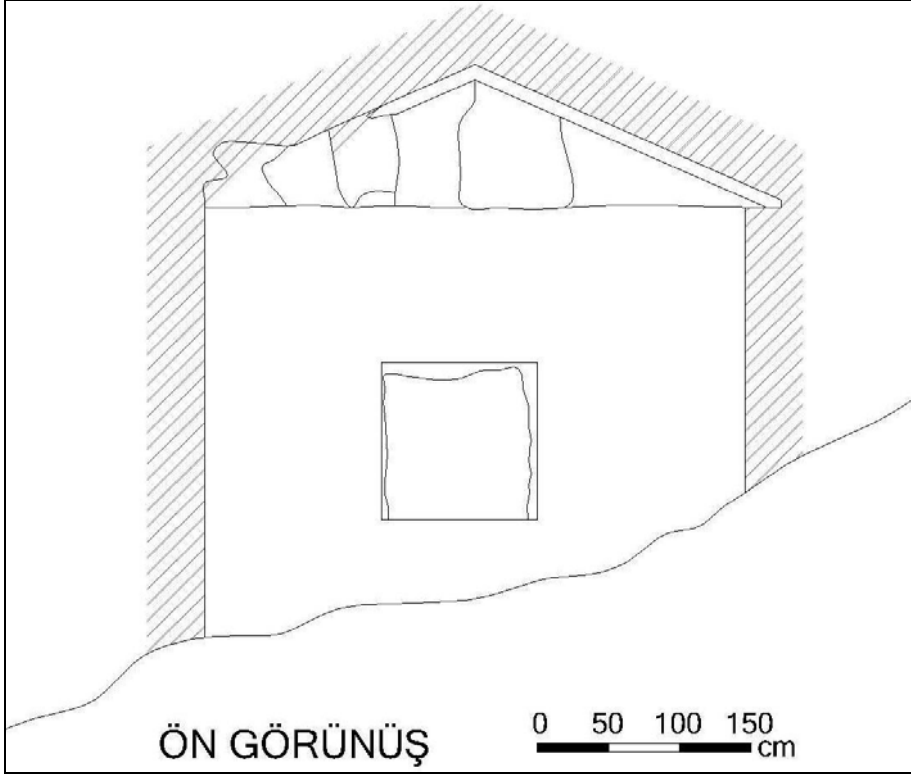
Şenyurt Kasabası ile Kat, Dökmetepe, Akbuğday, Çarıksız ve Bahçebaşı köylerinde birer tane, Necip köyünde 3 tane olmak üzere toplam 9 tümülüste araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Akbuğday-Muhacirtepe ile Çarıksız-Boncuktepe tespit ettiğimiz tümülüslerdir. Bu tümülüslerin önemli bir kısmının ova seviyesinde bulunması dikkat çekicidir. Bunların yanı sıra, Şenyurt Kasabası'nda ve Gümüştop köylerinde bulunan 2 kaya mezarında da araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu

576.....

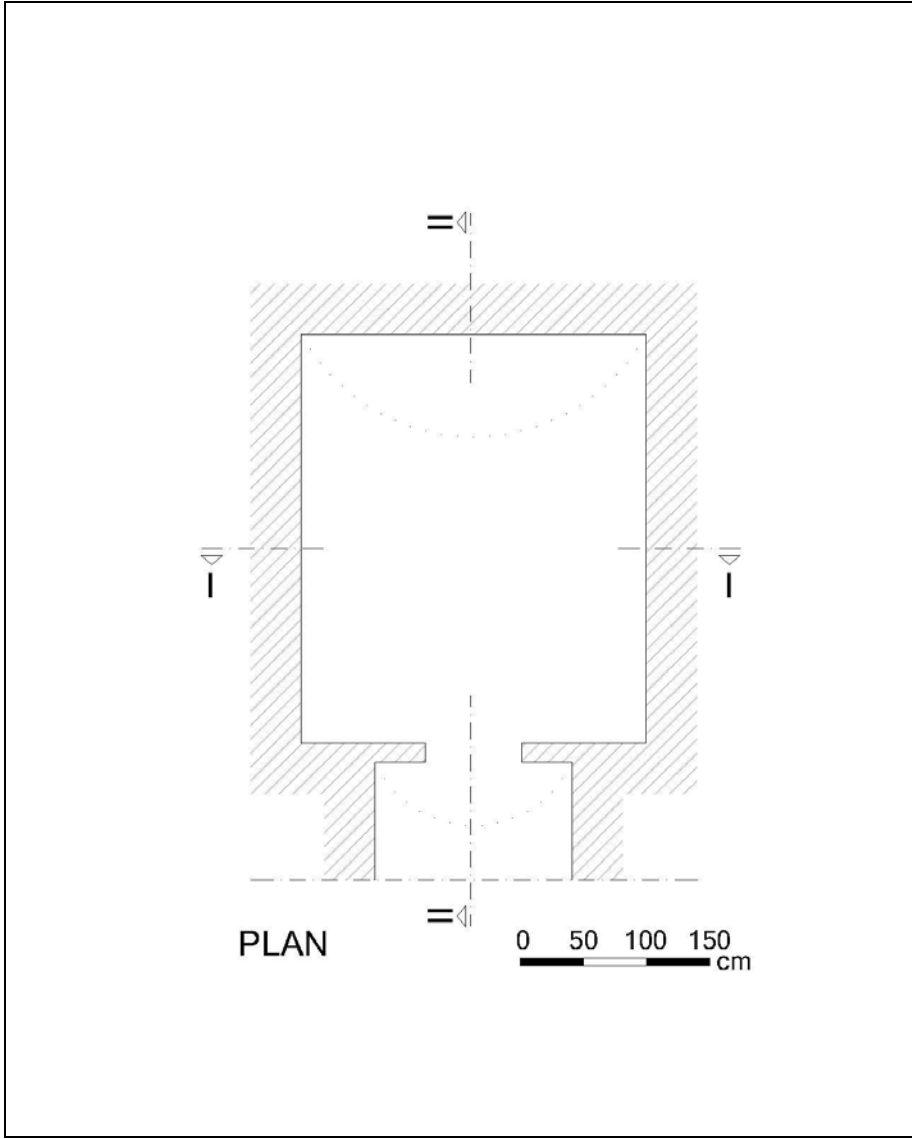
araştırmalar sırasında, şenyurt Kasabası'nda bulunan Sivri Kaya olarak adlandırılan bağımsız kaya bloğundaki kaya mezarının hemen arkasında kayaların düzeltilmesiyle oluşturulmuş kaya mezarıyla ilişkili olduğunu düşündüğümüz küçük bir kutsal alan tarafımızdan bulunmuştur.

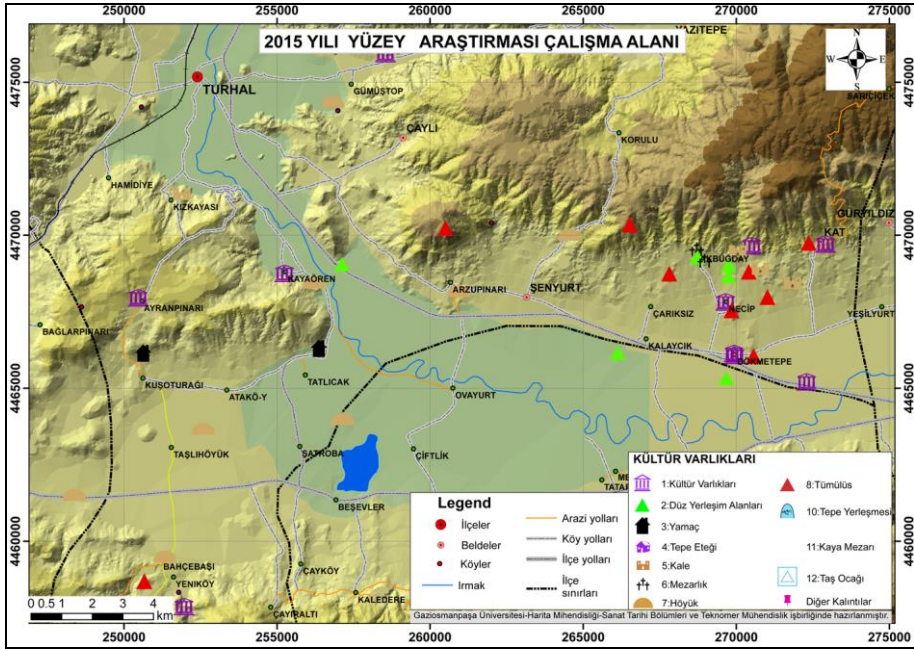
Çizim 1: Mağara Mevkii Kaya Mezarı

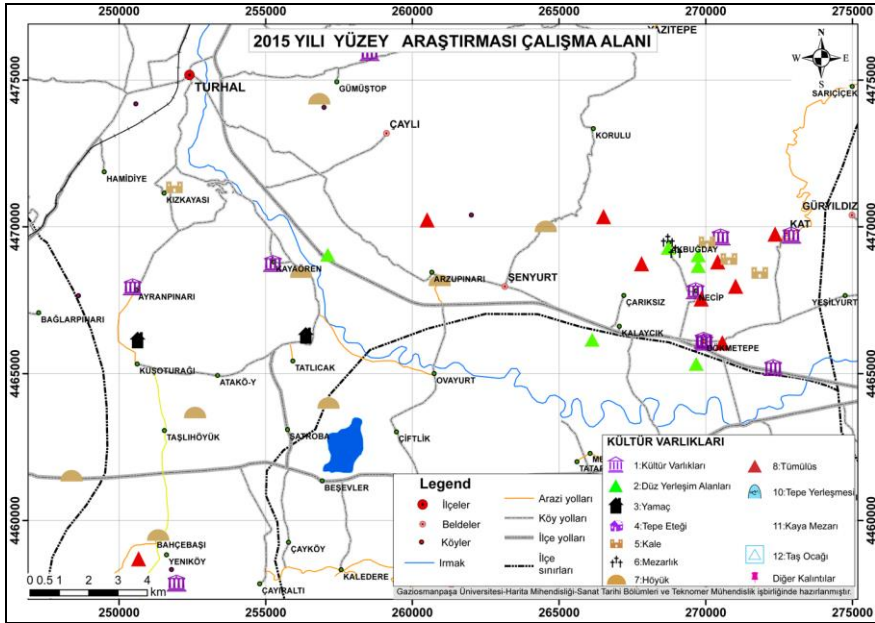
Çizim 2 :Sivri Kaya-Kaya Mezarı

Çizim 3: Boncuk Tepe Tümülü

Harita 1: Yüzey Araştırması Çalışma Alanı

Harita 2: Kültür Varlıkları

Resim 1: Mozaikli Alan

Resim 2 :Mağara Mevkii Kaya Mezarı

Resim 3 :Sivri Kaya-Kaya Mezarı

Resim 4: Sivri Kaya Kutsal Alanı

Resim 5: Dökmetepe Tümülüü

Resim 6 :Boncuk Tepe Tümülüü

Resim 6a: Boncuk Tepe Tümülüsü

Resim 7 : Vaftiz Teknesi

Resim 8: Dedoğ Höyüğü

Resim 8a :Seramik Buluntuları

UŞAK İL VE İLÇELERİ'NDEKİ TÜRK DÖNEMİ

2015 YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL

**Yrd.Doç.Dr. Türkan ACAR

***Yrd.Doç.Dr. Elif GÜRSOY

2015 çalışmaları, 02.07.2015-13.07.2015 tarihleri arasında, Ulubey ve Eşme ilçe merkezleri ve bağlı köylerde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma boyunca izlenen yöntem, saptanan her eserin fotoğrafını çekmek, gerekli olanların ölçülerini alarak krokilerini çizmek ve tümünün GPS değerlerini almak şeklinde olmuştur. Özellikle mezar taşlarının fotoğrafları, bilgisayar ortamında okumaya altlık oluşturacak şekilde ayrıntılı çekilmiştir.

2015 yılı çalışmalarına, öncelikle 2014 yılı çalışmasından kalan eksikliklerin giderilmesiyle başlanmıştır. Uşak İli, Merkez İlçesi, Selvioğlu Köyü sınırlarında 130 ada 5 parselde özel mülkiyete kayıtlı taşınmazda 16.04.2011 tarih ve 970 karar no ile 2863 sayılı yasanın 7. maddesi kapsamında Mezar Çeşmesi Taşınmaz Kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. 130 ada 5 parselde tescilli olarak görünen Mezar Çeşmesi'nin aslında Selvioğlu Köyü, Dolay mahallesinin yaklaşık 1.7 km doğusunda ve Selvioğlu Köy Mezarlığının yaklaşık 50 m. batısında yer alan çeşme olduğu yani farklı (129 ada 13 parselde yakın) bir parselde olduğu düşünülmektedir. 130 ada, 5 parsel üzerinde olmadığı düşünülen Mezar Çeşmenin Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu uzmanlarınca hem 130 ada 5 parselin hem de belirlenen çeşme alanının yerinde incelenerek maddi hata var ise bu

*Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi UŞAK, sedat.bayrakal@usak.edu.tr.

**Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi UŞAK, turkan.acar@usak.edu.tr.

***Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi UŞAK, elif.gursoy@usak.edu.tr.

1 Çalışmalara, Uşak Müzesi uzmanlarından Sayın Macit Aşır, Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü 2. sınıf öğrencilerinden Hakan DEMİRTAŞ, Mervan YAVUZ, Muhammed ŞİK ve Tevfik SUNAL katılmışlardır. Burada adları geçen ekip üyelerine, son derece özverili çalışmalarından ve katkılarından ötürü ayrı ayrı teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamız boyunca her zaman destek, bilgi ve katkı sağlayan Uşak Müzesi Müdürü Sayın Sabiha PAZARCI'ya teşekkür etmek büyük bir borçtur.

hatanın düzeltilmesi gerekmektedir. 2014 yılı çalışmalarında Ulubey ilçesine bağlı 16 köy tamamlanmış, 11 köy ile ilçe merkezi ise 2015 yılına bırakılmıştı. Bu dönemde söz konusu 11 köyün tamamı ile ilçe merkezi taranarak kayıt altına alınmıştır. Eşme İlçesi'nde ise sadece 14 köye gidilebilmiş ve bu köylerdeki su yapıları çalışılmıştır.

Ulubey İlçesi

Hem yeni, hem de eski mezarlığın birleştirildiği Ulubey Mezarlığı'ndan Osmanlıca kitabeye sahip 11 mezar çalışmaya dahil edilmiştir. XIX. yüzyıldan eskiye giden mezar taşına rastlanılmamıştır. Sıra numarasıyla tanıtılan mezar taşlarının şu şekildedir:

1 numaralı mezarın ayak şahidesi üçgen şekillidir. Yatay dört sarımlı fesli başlığa sahip 1280/1863-64 tarihli diğer şahide, Kırsaklıoğlu Hacı Mustafa'ya aittir.

Fes başlıklı ve 1282/1865-66 tarihli 2 numaralı şahide, Dilaver oğlu Molla Hasan adını taşımaktadır.

3 numaralı mezarın sadece baş taşı saptanmıştır. Üçgen tepeliğin alınlığında, vazodan çıkan yapraklar bulunmaktadır. Kitabeye göre, Hacı Bekir oğlu Hacı Mustafa kerimesi Ayşe, 1289/1872-73 tarihinde vefat etmiştir (Fotoğraf: 1).

4 numaralı ve fesli örnek, Hacı İsmail'e aittir ve Rebiülevvel 1293/Mart-Nisan 1876 tarihini taşımaktadır.

Yatay sarıklı, soldan püsküllü fes başlıklı şahide, 5 numaraya kayıtlanmıştır. 1245/1829-30 tarihli şahide, Sarıdevecioğlu Hacı Hüseyin'e aittir (Fotoğraf: 2).

6 numaralı şahide, yine yatay sarıklı fesli başlığa sahiptir. Kitabede, 1264/1847-48 tarihinde vefat eden Sarı Hüseyin oğlu Mustafa'nın adı bildirilmektedir. Ayak şahidesi saptanamamıştır. 7 numaralı baş şahidesi, özensiz işçilik ve yazıya sahiptir. 1272/1855-56 tarihlidir.

Üçgen tepelikli 8 numaralı taşın alınlığında, ortadaki büyük, yanlardaki ise küçük, üç kubbe tasviri yer almaktadır. Kitabede, 1285/1868-69 tarihinde vefat eden Kara Ayşe oğlu Hüseyin'in zevcesi Alime'nin adı yazılıdır.

9 numaralı mezarın hem baş, hem de ayak şahidesi saptanmıştır. İki şahide de üçgen tepeliklidir. Baş şahidesinde, Batı Anadolu'ya has bir özellik olarak görülen cami tasvirinin sade bir örneği bulunmaktadır. Burada yatanın, 1284/1867-68 tarihinde vefat eden, Karamollaoğlu Hacı Halil ehli Ayşe olduğu öğrenilmektedir.

Üçgen tepelikli alınlığa, yaprak kabartması yerleştirilmiş 10 numaralı baş şahidesinin kitabesine göre, Hacı Mehmed kızı Ayşe, 1286/1869-70 tarihinde vefat etmiştir.

Ulubey Mezarlığı'ndan aldığımız son örnek 11 numaraya kayıtlanmıştır. 1288/1871-72 tarihinde vefat eden İstanbullu Hacı Mustafa Ağa'nın zevcesi Fatıma adı geçmektedir.

Ulubey merkez ilçede ayrıca 2 çeşme (Pazar Çeşmesi, Bekir/Dilaver Çeşmesi) ve 1 çeşme kitabesi (Gölbaşı Çeşmesi kitabesi) tespit edilmiştir.

Ulubey İlçesi'ne Bağlı Köyler:

Aksaz: 11.07.2015 tarihinde yapılan yüzey araştırmasında herhangi bir maddi kültür varlığı saptanamamıştır.

Avgan: 09.07.2015 tarihli yüzey araştırmasında, Avgan Mezarlığı'ndaki dokuz mezar üzerinde araştırma-inceleme yapılmıştır. Söz konusu taşların, 1287/1870-71 ile Osmanlıca rakamlarla yazılmış 1927 yılları arasına ait olduğu saptanmıştır.

Avgan'a bağlı *Emekse Mahallesi*'ndeki mezarlıkta 26 mezar üzerinde çalışıldı. Bu yönüyle, Ulubey köylerindeki en çok mezar taşı barındıran mezarlık olduğu ortaya çıkmıştır. Burada ayrıntıya girmeden 26 mezarda yatanların adları ile vefat tarihleri şu şekilde sıralanabilir:

1- Ağaç ve ot topluluğu bulunmasından ötürü okunamadı.

2- Ali oğlu Hüseyin: 1334.

- 3- Kabaşoğlu Veli mahdumu Mehmed :1335.
- 4- Monla Veli oğlu Mustafa kerimesi Fadime: 1328.
- 5- Mustafa bin Hüseyin Veli: 1300.
- 6- Ahmed: 1296.
- 7- Kara Halil oğlu Hüseyin: 1337.
- 8- Hacı Mehmed zevcesi Döndü: 1930.
- 9- Abdil oğlu Veli: 1330.
- 10- Kırbıyık oğlu Ali kerimesi Aişe: 1342.
- 11- Kırbıyık oğlu Ali: 1340.
- 12- Molla Ali oğlu Mustafa mahdumu Mehmed: 13??.
- 13- Kırbıyık oğlu İbrahim kerimesi Aişe: 1339.
- 14- Molla Ali oğlu Hacı Ali Ağa: 1328 (Fotoğraf: 3-4).
- 15- Çalılıoğlu Ahmed mahdumu Ali: 1341.
- 16- Caroğlu Mahmud kerimesi Emine: [tarih kısmı kırık].
- 17- Hoca oğlu [toprak altında]: 131[5]?
- 18- Kırbıyık oğlu Çavuş: 1322.
- 19- Yakub? oğlu Hacı Hasan: 1254.
- 20- Ahmed bin Mehmed Ali: 1240?
- 21- Elif bint-i Fatıma: [silik].
- 22- Hacı Halil bin? Mehmed: 1300.
- 23- Çalılı? kızı Halime :1296.
- 24- Kara Halil oğlu Mehmed: [tarih kısmı kırık].
- 25- Çalılıoğlu Mehmed: 1338.
- 26-[silik] oğlu zevcesi Saliha?: [tarih kısmı kırık].

Avgan merkezde ayrıca su mimarisi örneklerinden Avgan Acı Kuyu Çeşmesi tespit edilmiştir.

Büyükkayalı: İlçe merkezinin 11 km. kadar güneyindeki köy mezarlığındaki 10.07.2015 tarihli araştırmada üç mezar taşı üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. 1 numaraya kayıtlanan mezarın ayak şahidesinin formu farklıdır. Genel hatlarıyla insan gövdesine benzetilebilecek taşın gövdesindeki kazıma çizgilerle bu izlenim daha da belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Diğer şahidenin başlığı kırık ve kayıptır. 1290/1873-74 tarihli kitabede, mezar sahibinin Hasan oğlu Mehmed olduğu bildirilmektedir.

2 numaralı mezarın ayak şahidesi üçgen tepelikli ve bezemesizdir. Baş şahidesinin üçgen tepeliğinin kenarları dilimlenmiştir. Kitabede, Molla Yakub oğlu Ahmed zevcesi Halime'nin adı ve vefat tarihi olarak da 1324/1906-7 tarihi geçer (Fotoğraf: 6).

3 numaralı sonuncu taşın formu bozuk tepelikli ayak şahidesi vardır. Başlıklı diğer şahidenin sülüs kitabesinden, Hacı Mehmed'in 1275/1858-59 yılında vefat ettiği öğrenilmektedir

Gümüşkol: 2014 yılı çalışmalarında incelenen köyde, köy girişinde 1 çeşme tespit edilmişti (Vali Erogan Çeşmesi). 2015 yılı çalışmalarında biri köyün çıkışında diğeri köye 3-4 km. mesafe 2 çeşme daha tespit edilmiştir.

Hanyeri: Köy mezarlığından seçtiğimiz tek örnekte, çerçevesi tekniğe oluşturulmuş mezara rastlandı. Ayak şahidesi üçgen tepelikliken; baş şahidesi, alt kesimi kıvrımlarla, üst kesimi üçgenle sınırlanmış ve yüzeyi bitkisel kökenli bezemelerle doldurulmuş bir taştır. Sekiz satırlık kitabesinde Molla Hasan oğlu Hacı Ali kerimesi Fatıma'ya aittir. Vefat tarihi ilk satırda rumi 1339 şeklinde verilirken, son satırda hicri 17 Rebiülahir 1341/7 Aralık 1922 olarak kaydedilmiştir (Fotoğraf: 7).

Hasköy: 10.07.2015 tarihinde yapılan yüzey araştırmasında, Eski Mezarlık'ta bulunan mezar taşları arasından bir örnek seçilmiştir. Kitabesinin düzenlenişi itibarıyla, hayli farklı olan baş şahidesinin yuvarlak kemerli tepeliği vardır. Alınlıkta, "Mâ-şâ-Allah" yazısının etrafını, dairesel formda yazı kuşağı çevirmektedir. Sağ altta, "sene 1931" yazısını takiben "Kırkyarenlioğlu Kazım oğlu

Mustafa kerimesi, Tokluoğlu Mehmed Ağa zevcesi Hanım” adı yazılıdır. Kitabenin geri kalan kesiminde, Allah’tan istek (Beni kıl mağfiret ya Rabb-i Yezdan...), ziyaretçilerden istek (Gelüb kabrime ziyaret iden ihvan...) gibi satırlar yer almaktadır.

Hasköy Asar yolu üzerinde H.1289/M.1872-73 tarihli Daldırıcı Çeşmesi ve Hasköy Mezarlığı’nın çevre duvarında yer alan Mezarlık Çeşmesi tespit edilmiştir. Ayrıca Ulubey-Hasköy eski yolu, Hasköy Deresi üzerinde yer alan 3 kemer gözlü kagir bir köprü incelenmiştir.

İnay: 2014 yılı çalışmalarında incelenen köye tekrar gidilmiş ve Söğütlü Mevkii’nde Karahallı Çeşmesi ve Söğütlü Çeşme incelenmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır.

İshaklar: Köy mezarlığında, yeni mezarlar arasında, mevcut haliyle güçlüklerle okunan iki mezar saptanmıştır. 1 numaralı mezar 1272/1855-56; 2 numaralıysa 127[3]?/1856-57 tarihini taşımaktadır.

Ulubey merkeze 25 km. mesafedeki İshaklar Köyü’nün çıkışındaki çeşme nişi, formu onarımlarla bozulmuş yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Ana nişte biri işlevini sürdüren iki salma lüle bulunmaktadır.

Kıran: Köy mezarlığından alınan iki örnekten biri üçgen tepelikli ayak şahidesine, sarıklı fes başlıklı baş şahidesine sahiptir. Nefis sülüs kitabede özetle, Kaltakçı (eyer anlamında) Aşireti’nden Hacı Yusuf oğlu Halil İbrahim adı ve 1285/1868-69 tarihi okunmaktadır.

2 numaralı mezar son derece ilginç ve farklı bilgiler sunmaktadır. Üç dilimli ayak şahidesinde bıçak, silah ve tüfek tasviri bulunmaktadır. Bıçak ve silahın içi boşken, tüfeğin gövdesinde, yazım hatalarıyla verilen “Ahmed Refik Bey Yürük silahı” yazmaktadır. Baş şahidesinde, Hacı Araboğlu İbrahim mahdumu Ahmed Refik Bey’in 1348/1929-30 tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir (Fotoğraf: 8-9).

Kıran Köy’de tespit edilen çeşmenin ana nişini örten yuvarlak kemer onarımlar sonrasında bozulmuştur. Ana nişte biri işlevsiz iki salma lüle bulunmaktadır. Lülenin üst kısmında 4 satırdan oluşan kitabe panosu yer almaktadır.

Kesme taş, kabayonu taşı ve mermer ile inşa edilen çeşme, taş bir saçak ile son bulmaktadır.

Köseler: 2014 yılı çalışmalarında köy girişinde 1 çeşme tespit edilmişti. 2015 yılı çalışmalarında Ulubey merkeze 8 km. mesafedeki Köseler Köyü Eski Çeşme Mevkii'nde Eski Çeşme diye isimlendirilen bir başka çeşme daha tespit edilmiştir.

Kurudere: 11.07.2015 tarihli yüzey araştırmasında, köy mezarlığındaki kırık, üç parçadan oluşan mezar taşı üzerinde çalışılmıştır. Mezarın sahibi, 1286/1869-70 tarihinde vefat eden Ömer Ağa'dır.

Küçük kayalı: Aynı tarihte düzenlenen yüzey araştırmasında, köy mezarlığından 4 mezar taşı bilgileri toplanmıştır. 1 numaralı taş 1276/1859-60 tarihinde vefat eden Ahmed oğlu Mehmed bin Hüseyin'e aittir. 2 numaralı taşın yazısı sağlıklı okunamadığından verilmemiştir. 3 numaralı şahide, Hacı Ahmed oğlu Bekir Ağa zevcesi Fatıma'ya aittir ve 1342/1923-24 tarihlidir. 4 numaraya kayıtlı son taş, 1297/1880 yılında vefat eden Hacı Ahmed oğlu Hacı Mehmed'e aittir.

Küçük kayalı'da biri köyün içinde (Köy Çeşmesi), biri Öreniçi Mevkii'nde (Büyük Çeşme), biri Çataltepe Mevkii (Kuru Çeşme), biri Kurudere Mevkii (Memetçe Çeşmesi) ve biri de Kurudere Yolu üzerinde (Sülüklü Çeşme) olmak üzere 5 çeşme tespit edilmiştir.

Külçen: Köy girişinde sağlı sollu küçük birer mezarlık bulunmaktadır. Sağ mezarlıkta, üzerinde çalışılan tek şahide 1287/1870-71 yılında vefat eden Karaoğlan oğlu İbrahim Kesen'inkidir.

Yine köy girişinde, solda da bir mezarlık saptandı. İki örnek üzerinde çalışılmıştır. 1 numaraya kayıtlanan taş, 1288/1871-72 tarihi ve Ahmed oğlu Muhammed adını taşır. Osman'a ait 2 numaralı baş şahidesi ise 1325/1907-8 tarihlidir.

Külçen yolu üzerinde bugün işlevine devam etmeyen 2 değirmen tespit edildi.

Sülümenli: Meşhur Blaundus Antik kenti kalıntılarının da olduğu köy mezarlığında, Sanat tarihi ve tarih bilimleri açısından değer taşıyan iki mezar

üzerinde araştırma-inceleme yapıldı. Her ikisi de bezemeleri açısından öne çıkan belirgin farklılıklar içermektedir. 1 numaraya kayıtlanan mezarın sadece baş şahidesi saptanmıştır. Yazı ve tarih içermeyen eni dar, boyu uzun şahidenin üst kesiminde, mask şeklinde insan başı kabartması dikkati çekmektedir (Fotoğraf: 11). Başlığı belli olmayan portrede, gözler, burun, ağız, yanak ve çene belirgindir. Çenenin altından itibaren düz ince bir kabartma, son derece stilize ve temsili gövdeye işaret ediyor olmalıdır (Fotoğraf: 10).

2 numaralı mezarın ayak şahidesi kırıktır. Üçgen tepelikli baş şahidesinde, ortadaki alemli büyük kubbesi, iki yandaki küçük kubbelerle tasvir edilmiş üç kubbeli cami motifi bulunmaktadır. Bilindiği üzere, cami motifli mezar taşları özellikle Batı Anadolu'da yaygındır. Bu yönüyle hiçbir çalışmada, bilinmediği için işaret edilmeyen bir husus, Uşak yöresinde de cami ve kent tasvirli mezar taşlarının bulunduğu.

Söz konusu taş, Kara Muhammed Bey ehli Elif'e aittir ve 1279/1862-63 tarihlidir.

Köyde yer alan Sülümenli Çeşmesi'nin ana nişi dikdörtgen formludur. Ana nişi iki yandan sınırlandıran mermer plasterler ile yalağı sınırlandıran sekileri devşirmedir. Ana nişte bir salma lüle ve kare formlu taslık nişi vardır. Kitabesi olmayan çeşme işlevini sürdürmektedir.

Çalışmamızda ayrıca Ulubey-Emekse Köyü arasında yer alan Kanyon Köprüsü incelenmiştir.

Eşme İlçesi'ne Bağlı Köyler: *Ahmetler:* Köy meydanında yer alan parkın çevre duvarına gömülmüş bir kitabe bulunmuştur. 1218 tarihli kitabe, bugün ayakta olmayan bir yapıya ait olmalıdır.

Akçaköy: Büyükköy Deresi'nin yanında Sarı Osman Çeşmesi ve tek kemer gözlü kâgir bir köprü, köyün içinde de Tuzlu Çeşme ve Köy Çeşmesi tespit edilmiştir.

Araplar: Araplar Çeşmesi adlı yapı incelenmiştir. İşlevine devam eden çeşmenin gps değerleri ve rölövesi alınmıştır.

Armutlu: Köy çıkışında bir çeşme (Köy Çeşmesi) tespit edilmiştir. İşlevine devam eden çeşme ana nişi formu bozulmuş yuvarlak bir kemer ile örtülüdür. Cephe üzerinde sıva ve boya tabakaları bulunmaktadır.

Dereköy: Köy yolu üzerinde bir çeşme (Ayın Çeşmesi) tespit edilmiştir. İşlevine devam eden çeşme taş bir saçak ile örtülüdür. Üzeri sıvalıdır (Fotoğraf: 11).

Çalıkhasan: Biri köyün içinde yer alan dere yatağında olmaz üzere iki çeşme tespit edilmiştir.

Çaykışla: 2 çeşme (Köy Çeşmesi, Sarı Çeşme) ve bugün işlevine devam etmeyen bir değirmen tespit edilmiştir. Köy Çeşmesi ve Sarı Çeşme işlevine devam etmektedir. Değirmenin örtüsü yıkılmıştır ve işlevine devam etmemektedir.

Güllü: Köy merkezinde üç çeşme (Yukarı Çeşme, Aşağı Çeşme, Yeni Çeşme) tespit edilmiştir.

Güney: Güney yolu üzerinde bir çeşme tespit edilmiştir (Fotoğraf: 12).

Karacaömerli: Güzelköy Mahallesi'nde 3 çeşme tespit edilmiştir. 2'si köy meydanında 1'i köyün girişindedir. Köyün içinde de 3 çeşme (Oruçoğlu Çeşmesi, Ağaların Çeşmesi, Dizginli Fadime'nin Çeşmesi, Aşiretoğlu (Mahmutoğlu) Çeşmesi) bulunmaktadır.

Katrancılar: Altın madenin girişi yakınlarında 1 çeşme tespit edilmiştir. İşlevine devam eden çeşmede herhangi bir bezeme unsuru ya da kitabe mevcut değildir.

Kayalı: Köye 3 km. kadar mesafede yer alan Kayraklı Mevkii'nde bir çeşme (Kayraklı Çeşme) tespit edilmiştir. Çeşmenin üst kısmı tuğla örgülüdür ve bir sıra kirpi saçak ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf: 13).

Kayapınar: Kayapınar Çeşmesi tespit edilmiştir kitabesinin üzeri ve taş doku üzerinde boya ve yazılar bulunmaktadır.

Keklikli: Mıstanlı Mahallesi'nde 1 çeşme (Koca Çeşme) tespit edilmiştir. Çeşmenin büyük bölümü yıkılmıştır. Sadece ana nişi iki yandan sınırlandıran sövenin kaidesi ile yalağı bulunmaktadır.

Takmak: Köy yolu üzerinde bir çeşme (Takmak Çeşmesi) tespit edilmiştir. Çeşmenin üst kısmı yıkılmıştır ve kitabesi de yerinden sökülüştür. Hemen taslık nişinin üzerinde duran mermer kitabe levhasının gerekli önlemler alınmazsa kaybolma olasılığı yüksektir (Fotoğraf: 14).

Yeniköy: Köyde bir çeşme tespit edilmiştir. 1817-18 tarihli inşa kitabesi bulunan çeşme yarı gövdesine kadar toprakla dolmuştur. Yalak ya da sekiler bu moloz dolgu altında kalmış olmalıdır (Fotoğraf. 15).

Resim Listesi

Fotoğraf 1: Ulubey Mezarlığı 3 Numaralı Şahide

Fotoğraf 2: Ulubey Mezarlığı 5 Numaralı Şahide

Fotoğraf 3-4: Avgan, Emekse Mah. 14 Numaralı Baş Şahidesi Ve Ayak Şahidesi

Fotoğraf 3-4: Avgan, Emekse Mah. 14 Numaralı Baş Şahidesi Ve Ayak Şahidesi

Fotoğraf 5: Avgan, Acı Kuyu Çeşmesi

Fotoğraf 6: Büyükkayalı, 2 numaralı Şahide

Fotoğraf 7: Hanyeri Köyü, 1 numaralı şahide

Fotoğraf 8-9: Kıran Köyü, 2 Numaralı Baş Şahidesi Ve Ayak Şahidesi

Fotoğraf 8-9: Kıran Köyü, 2 Numaralı Baş Şahidesi Ve Ayak Şahidesi

Fotoğraf 10: Sülümenli Köyü 1 Numaralı Şahide

Fotoğraf 11: Dereköy, Ayın Çeşmesi

Fotoğraf 12: Güney, Köy Çeşmesi

Fotoğraf 13: Kayalı, Kayraklı Çeşme

Fotoğraf 14: Takmak eşmesi

Fotoğraf 15: Yeniköy Çeşmesi

KUZEY BATI ANADOLU VE TRAKYA’DA ERKEN KÜLTİSTİK KAYA (KAYA-OYMA VE MEGALİTİK) ANITLAR VE KÜLT ALANLARI PROJESİ EDİRNE VE KIRKLARELİ İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI KAYA SUNAĞI VE BAĞINTILI KÜLT ALANLARI ÇALIŞMALARI

1Engin Beksaç
**Şule Nurengin Beksaç

2004 yılında başlayan Trakya çalışmaları boyunca değişik tipte birçok anıt tespit etmek mümkün olmuştur. Bunlar arasında dolmenler, tümülüsler, kaleler ve yerleşim alanları ile birlikte özellikle Trakya’nın özgün ortamının ayrılmaz parçaları olan birçok kült anıtı da tespit ve teşhis edilmiştir. Bu anıtlar arasında özellikle kaya anıtları önemli bir yer işgal etmektedir. Yapılan çalışmalar esnasında bu anıtların farklı tiplerine rastlanmıştır ve her birinin özellikleri ve işlevleri değerlendirilerek ele alınmıştır.

Edirne ve Kırklareli illeri kapsamında yürütülen çalışmalarda Trak Dönemi’nde kalma kült anıtlarına ağırlık verilerek bunların peyzaj, sembolik coğrafya ve kültürel işlevleri yanında arkeo-astronomik işlevlerinin de değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Trak Dönemi’nin sonrasında kullanılan anıtların da Trak Dönemi ile ilişkili durumu ve

1 Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Sanat Tarihi Bölümü Başkanı, Edebiyat Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Balkan Kampüsü, 22030 Edirne (ebeksac@gmail.com)

**)Öğr. Gör. Şule Nurengin BEKSAÇ, Sanat Tarihi Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Balkan Kampüsü,22030 Edirne

Edirne ve Kırklareli çalışmaları esnasında bir çok kişinin desteği olmuştur. Bunlar arasında Edirne Müzesi Müdürü Hasan KARAKAYA’nın ayrı bir yeri vardır. Çalışmalarımız esnasında Edirne Müzesi personelinin de desteği daima büyük olmuştur. Bunlar dışında Edirne İl Kültür Ve Turizm Müdürleri İrfan ÖZCAN ve Ahmet HACIOĞLU, Kırklareli İl Kültür Ve Turizm Müdürü Necmi ASAN ile Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü personeline de müteşekkirimiz. Bu nedenle tümüne teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.

yeni işlevleri de dikkate alınarak daha geç dönemlerdeki anıtlara da ilgi gösterilmiştir.

Şu ana kadar yapılan çalışmalar esnasında en erken verileri ortaya koyan kaya anıtı İpsala İlçesi sınırlarında kalmasına rağmen, aslında Enez İlçesi sınırları dâhilinde kalan kaya anıtları ve Trak yerleşmeleriyle çok yakın bir ilişkisi olduğu fark edilen Koyuntepe Köyü'nün yanı başında bulunan Ortataştepe (veya Horatepe) olmuştur. Aslında son derece az bir insan düzenlemesi gösteren bu kaya anıtı üzerinde bulunan keramik buluntularının bolluğu dikkat çekicidir. Bu keramik buluntuları arasında Geç Kalkolitik süreçten başlayarak Roma Dönemi sonlarına kadar giden buluntulara rastlanmıştır. (Resim :1)

Bu keramik buluntularının büyük bir bölümü Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı buluntuları olarak dikkat çekmektedir. Tepenin kayaç zirvesinde 2000li yılların başında bulunarak, Jandarma Teşkilatı tarafından Edirne Müzesi'ne teslim edilmiş olan küçük bir Bronz Helios-Apollon heykelciği tepenin, zaten coğrafi oluşumu ve kutsal peysajından da anlaşılan Güneş Kültü ile olan yakın ilişkisine önemli bir destekleyici kanıt teşkil etmektedir.

Son zamanlarda yaptığımız literatür çalışmalarından bu kaya anıtının Antik Çağ Kayıtlarındaki adının Reskhyntis (veya Reskhyntia) olarak bahse konu yapıldığı da anlaşılmış bulunmaktadır.

Ortataştepe benzeri bir başka kaya anıtı olan Beğendik Kaletepe anıtı ise, üzerindeki arkeolojik buluntular netlikle görülmesine rağmen verilen izinler nedeniyle, bölgeyi işletmekte olan taş ocağı tarafından yok edilmiş bulunmaktadır. Tüm tahribata rağmen bu alanın da Güneş Kültü ile yakın ilişkisi netlikle belli olmakta ve yüzeyden Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı keramik parçaları toplanmaktadır. Yüzeyden özellikle bir Buckel keramik parçası toplanmış olması da dikkat çekicidir.

Enez Merkez'in hemen kuzey kesiminde yer alan Çataltepe sunağı ve kutsal mağarası Trakya'nın en ilginç kaya anıtlarından olup, daha çok Kuzey Batı

Anadolu'da rastlana benzeri anıtlar ile yakın bir benzerlik sergilemektedir. Kayalık bir burnun üzerinde yer alan altar düzenlemesi ve hemen altındaki kutsal mağara çevresindeki peysaj ile tam bir uyum içinde olup, Trak Kutsal Coğrafya'sı için ilginç ip uçları veren kompleks bir anıt olarak dikkat çekmektedir.

Bu anıtın Antik Kaynaklar'da Zerinthis ve Zerinthisia olarak bahsi geçen kutsal mahal ve anıt ile ilişkili olması akla uygun gelmektedir.

Enez yakınlarında yer alan bir başka Trak Dönemi kutsal kaya anıtı da Hisarlı Köyü'nün batısına gelen bölgedeki bir Oppidium kalınması ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oppidiumun Antik Çağ kaynaklarında adı geçen ve Traklar'ın Apshinti Kabilesi ile ilişkili Apshintis yerleşmesi olması kuvvetle muhtemeldir. Kutsal anıt günümüzde tepede yer alan orman gözetleme kulesinin hemen önünde ve güney doğu yönünde yer almaktadır.

Yamaca doğru çıkıntı yapan kaya üzerinde yer alan bir ateş çukuru ile teşhis edilen bu kaya anıtı güney doğu yönüne bakmaktadır. Bu da birçok Trak anıtından tanınan bir özelliktir.

Bu anıtlara yakın durumda bulunan Enez İlçesi, Yazır ve Çeribaşı Köyleri çevresinde yer alan ve halk tarafından Fırınkaya olarak adlandırılan kaya oyma anıtlar özellikle bu bölgeye has bir anıt tipi olarak teşhis edilmekte ve Türkiye Trakyası'nda sadece Kırklareli 'nin Pınarhisar İlçesi'ndeki Ambarkaya da- çok yakın olmasa da - bir benzerine rastladığımız bir kaya anıtı tipi olarak dikkat çekmektedir.

Yazır ve Çeribaşı köyleri çevresinde bazı örneklerine rastlanan bu anıt tipinin hiç şüphesiz en ilgin temsilcisi Çeribaşı Köyü yakınlarında bulunan Tavşantepe Fırınkayasası 'dır. Bu fırın kaya üzerinde fark edilen Labris kabartması Türkiye Trakyası için tek örnektir. Bu fırınkaya arkasında yer alan ve güney doğu yönüne göre tanzim edilmiş bir kaya oyma altar ile birlikte bu alanın önemli bir kült merkezi olduğunu kanıtlamaktadır.

Bazı örnekleri tamamen tahrip edilmiş olan Fırınkayalar arasında özellikle Yazır Köyü merasında bulunan Sarpdere Fırınkayası ve Bağlık Fırınkayası da çok ilginç anıtlar olarak dikkat çekmektedir.

Yazır ve Çeribaşı Köyleri çevresinde tahrip edilmiş durumda başka kaya anıtları da bulunmaktadır. Fakat tahrip edilmiş bu anıtların durumunu tayin etmek artık zordur.

Aslında fırınkayaların bu bölgede bir bütün teşkil ettiği anlaşılmakta olup, benzerlerine Bulgaristan ve Yunanistan'ın Rodop Dağları Bölgesi'nde de rastlanmaktadır. İlginç bir anıt tipidir.

Edirne 'nin Keşan İlçesi sınırları dâhilinde Mecidiye yakınlarında Kalekoy'da bulunan Kale içinde de bir Trak Kaya anıtının izleri açıkça görülmektedir. Altar düzenlemeleri yanında mağarası da açıkça seçilen bu kutsal alan, daha sonraki dönemlerde yapılmış bulunan bir kalenin kalıntıları altında kaldığı için zorlukla teşhis edilebilmektedir. (Resim: 2)

Bu anıtın hemen deniz kenarında bulunması ve özellikle deniz ile ilişkili konumu Trak Dünyası açısından farklı ve az rastlanır bir durum arz etmektedir.

Trak Kült anıtları arasında denize yakın veya deniz ile iç içe geçmiş kült anıtlarını sayısı çok fazla değildir.

Edirne'nin Lalapaşa İlçesi sınırları içinde kalan Muhyittinbabatepesi günümüzde askeri bir tesis alanı içinde kalmış ve bu tesis tarafından tahrip edilmiş de olsa, eski bir kutsal kaya anıtına ev sahipliği yapmış olduğu açıkça gözlemlenmektedir.

Bu alan 16.yüzyıldan sonra önemli bir Kalenderi Bektaşî dergahı olarak da kullanılmış olup, günümüzde de Bu dergâhın kurucusu olan Muhyittinbaba 'nın kabrini ihtiva eden bir kutsal mekana dönüşmüş bulunmaktadır.

Lalapaşa sınırları içinde kalan Doğanköy'ün hemen yanı başında bulunan Çöke de önemli bir kutsal kaya anıtı olarak karşımıza çıkmakta ve önemli bir Güneş Kültü merkezi olarak dikkat çekmektedir. Çöke çevresindeki kutsal coğrafya ve ilginç peysaj oluşumu ile göz dolduran bir anıt olarak belirlenmektedir.

Lalapaşa İlçesi sınırları dâhilinde kalan Yünlüce Köyü yakınlarında bulunan Kapankaya da ilginç bir kaya anıtı olarak dikkat çekmektedir.

Lalapaşa sınırları içinde kalan Sinanköy'ün hemen yanı başında bulunan arkeolojik alan ilk bakışta bir Orta Çağ yerleşmesi olarak dikkat çekmekteyse de aslında bu Orta Çağ yerleşmesi altında Trak Dönemi'ne ait bir kutsal alan ve değişik kaya anıtlarının bulunduğu gözden kaçmamaktadır.

Bu kutsal alan içindeki Trak Dönemi kaya anıtlarının farklı kesimlerde yer alan ve farklı kültistik işlevlere haiz düzenlemeler olduğu da görülmektedir.

Lalapaşa İlçesi sınırları dâhilinde kalan Hamzabeyli Köyü yakınlarında bulunan Fincankaya ve Lalapaşa Merkez'in yanıbaşında bulunan İğrekayalığı içinde bulunan İğrek Altarı, benzerlerine Bulgaristan'ın doğu kesimlerinde rastlanan kaya oyma Güneş Kursları'nın ilginç örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lalapaşa İlçesi sınırları dâhilinde ayrıca Ömeroba Köyü yakınlarında bulunan Karaburun Kalesi içinde ve Küçükdöllük Köyü yakınlarında Kurtboğazi mevkii'ndeki kale kalıntısının yanında birer küçük kaya altlarına da rastlanmış bulunmaktadır.

Edirne Merkez İlçe'nin sınırları kapsamında kalan Yolüstü Köyü yakınlarındaki Kovankayalar ve hemen yakınlarda bulunan Suakacağı Köyü'nün çevresinde yer alan Berberodası, Sinekli Mağara ve Deliklitaş geniş bir kaya oyma kült kompleksi'nin parçaları olarak teşhis edilmektedir. Bu kompleks içinde yer alan Sinekli Mağara'nın Trak Dönemi sonrasında ilginç bir Hristiyan ve çok kuvvetli bir ihtimal dahilinde de bir Bogomil ibadet mekanı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bu geniş kült alanının hemen arkasında yer alan ve Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı keramik buluntuları veren bir yerleşim alanının varlığı da bu bölgenin önemini arttırmaktadır.

Edirne İli kapsamında kalan bir diğer kaya anıtı da, Süloğlu İlçesi'nin Kerametlin Köyü merasında bulunan Masakaya'dır. Defineciler tarafından devrilerek orjinal görüntüsü bozulmuş olan bu anıtın da diğer benzerleri gibi Güneş Kültü ile yakın bağları seçilmekte olup, ilginç bir kültistik oluşuma haiz olduğu hemen anlaşılmaktadır.

Süloğlu İlçesi dâhilinde kalan Yağcılı Köyü'nün kuzeyinde bulunan Kaynaklar mevkii'nde yer alan bir başka kült alanının muhtemelen bir Trak yöneticisi ile yakından ilişkili bir idari merkez olarak işlev gördüğü de fark edilmekteyse de, bu alanın bir kaya anıtı olmaktan çok kaynak kültürleriyle ilişkili bir konumu olduğu gözlenmektedir.

Kırklareli İl sınırları dâhilinde yer alan küçüklü büyüklü kültistik kaya anıtları arasında bazı örnekler özellikle ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasında gerçekten dikkat çekici ve önemli kült anıtları bulunmaktadır.

Pınarhisar İlçe merkezinin hemen arkasında bulunan kayalık yükselti içinde yer alan Ambarkaya, yakın çevrede bulunan Pekmezdere Kült Mağarası ve bu mağaranın doğusunda yer alan ve Kireç Fabrikasının ardındaki kayalık alan üstünde bulunan kaya oyma düzenlemeler ile bir bütün oluşturmaktadır. Özellikle mağara çevresinde çok erken süreçlere giden arkeolojik verilere rastlanmış olması çok dikkat çekicidir.

Pekmezdere benzeri kült mağaraları ve kaya oyma mezar odacıklarına Pınarhisar çevresinde çok sık rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı bu gün çok tahrip edilmiş olup, işlevleri hakkında fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Bu tip anıtlara özellikle Pınarhisar İlçesi'nin Kaynarca Beldesi yakınlarında rastlanmaktadır.

Kırklareli İl sınırları içinde bulunan ilginç ve önemli bir diğer kaya anıtı da Üsküp yakınlarında bulunan Deliktaş'tır. İlginc bir kültistik oluşum sergileyen bu anıt bir altar, bir kült odası ve bir kaya oyma mezar odası ile birlikte kaya üzerindeki ilginç cup-marks oluşumlu kaya oyma deliklerden meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu anıtın çevresindeki alanda da bazı başka kaya oyma kültistik düzenlemelere rastlanmaktadır.

Kırklareli İl sınırları dâhilinde kalan Vize İlçesi özellikle kaya oyma kült anıtları açısından önem taşıyan bir ilçedir. Bu anıtlar arasında gerçekten önemi büyük olan, Trakya'nın en görkemli kaya anıtlarından bazıları bulunmaktadır.

Soğucak Köyü yakınlarındaki Fatmakayalar Mevkii'nde bulunan Gemikaya, Trakya'da bulunan önemli anıtların en önde gelen örneklerinden biridir. Doğu taraftan bakışla uzaktan bir gemiyi andıran bu kaya anıtı farklı birimlerden oluşan bir bütü oluşturan muhteşem bir Trak ibadet mekanı olark göz doldurmaktadır. Değişik katları, değişik kültistik birimleriyle dikkat çeken Gemikaya, Trak ibadetleriyle iç içe geçmiş bir bütünün parçası olduğunu hemen ortaya koymaktadır. (Resim: 3)

Vize Merkez'in hemen ardında yer alan kayalıkların üzerinde bulunan Karakocaktepe, tipik bir Trak dönemi oppidası olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. (Resim: 4)

Özellikle Sapia Kralları ile ilişkili bir Kale kent olan Karakocaktepe'nin güney doğusunda bulunan alanın bir kült alanı olduğu hemen fark edilmektedir. Mecidiye benzeri bir düzenlemeye sahip olan Karakocaktepe'nin tipik bir Trak idare merkezi olduğu hemen fark edilmektedir.

Bu düzenleme şekliyle Karakocaktepe idari birimler, askeri birimler ile birlikte kaya oyma bir kült alanı olarak işlev görmüştür.

Bu geniş alanın güney doğusunda yer alan kutsal kaya anıtları düzenlemesinin de bir çok benzeri Trak anıtı gibi güney doğu yönüyle ilişkili olduğu gözden kaçmamaktadır.

Vize İlçesi Küçükyayla Köyü, Çeşmeler Mevkii'nde kaya oyma mezar çukurları ile ilişkili bir kaya oyma kült alanı karşımıza çıkmaktadır. Çok geniş bir alana yayılan bu nekropol alanı daha çok bu çevrelerde görülen tipteki kaya oyma çukurlardan oluşmuş nekropol alanlarının genel özelliklerini taşımaktadır. Her ne kadar çeşmeler de köşeli oyuklar şeklinde teşekkül etmişse de Vize dâhilinde bir çok yerde bu tip oyukların küp şeklinde zemine oyulduğu görülmektedir. Bu nedenle de bu alanlara Küpler adı verilmektedir. Bu tip anıtların en ilginç örneklerine Kömürköy yakınlarında ve Aksicim Köyü yakınlarında rastlanmaktadır.

Bu tip zemine oyulmuş oluşumlara Kırklareli'nin Kofçaz İlçesi Kula köyü yakınlarında da rastlanmakta olup, İstanbul İli Silivri İlçesi Büyüksinekli Köyü yakınlarında da benzerleri olduğu öğrenilmiş bulunmaktadır.²

Vize İlçesi'ne bağlı Kıyıköy'de de ilginç kaya anıtlarından biri yer almaktadır. Bu anıt da Edirne'nin Keşan İlçesi'ne bağlı Mecidiye 'de olduğu gibi deniz kenarında yer almakta olup, deniz ile iç içe geçmiş bir kült oluşumu göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Ana Tanrıça ile birlikte Deniz ve Su Kültleri ile ilişkili bir işleve sahiptir.³

Dikdörtgen bir teşkilata sahip olan ve Karadeniz'in hemen kıyısında bulunan bu kutsal alanın daha çok Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında bulunan benzer anıtlar ile yakın ilişkisi olduğu fark edilmektedir^{2,3}.

Vize İlçesi dahilinde bulunan, fakat günümüzde çok ağır tahribatlara uğraması nedeniyle işlev ve özellikleri çok net olarak anlaşılamayan bir başka kaya

² Aydıngün, Ş.-H. 2013,s.71

³ Nurengin Beksaç, Ş. basımda.

anıtı Aksicim Köyü yakınlarında bulunan ve Ada olarak bilinen mahalde yer almaktadır.

Kırklareli İli kapsamında kalan en ilginç kaya anıtlarından bir diğeri de Demirköy İlçe merkezi yakınlarında Tahirağa Mevkii olarak bilinen mahalde bulunan kayalık alan içinde yer almaktadır. Merkezini yarısı doğal kayalardan yarısı da insan eliyle oluşturulmuş kaya uygulamalarından meydana gelmiş bir dolmenin oluşturduğu bu alanda da ilginç bir kültistik oluşum olduğu anlaşılmaktadır. Trak kült alanlarının bütün özelliklerini gösteren bu alan farklı oluşumuyla daha çok Bulgaristan'daki Beğliktaş Kült alanını hatırlatmaktadır.

Çok geniş bir çalışma alanı olan kaya oyma ve kaya kült alanları Trak Dünyası'nın en önemli anıtları arasında yer almakta olup, Trak dini, dünya görüşü, yaşam biçimi,, vs. gibi konuları aydınlatabilmemiz açısından büyük öneme haizdir. Bu geniş konu için bir ön tanıtım amacı güden bu makaleye konu olan anıtların interdisipliner anlamda geniş açılımlı çalışmaları devam etmekte olup, bu anıtlar çok daha geniş boyutlu ve geniş hacimli makale ve kitaplar aracılığıyla yayına aktarılacaktır.

Ön bir genelleme yapmak açısından Trak kült alanları ve kaya anıtlarının her ne kadar denizden uzak gibi dursalar da su kültürleriyle iç içe olduğu. Bir tür omphalos teşkil ederek evrenin düzenini temsil ettikleri. Yaşanan ve yaşam ötesi âlem kadar, varan olanla var olmayan arasında bir bağ oluşturdukları. Sembolik olduğu kadar okültik ve gizlemlili bir güç merkezi oldukları. Sosyal ve politik olduğu kadar dini ve kültürel bir merkez teşkil ederek, astronomik ve astrolojik bir bütünleşme noktası oldukları gözden kaçmamaktadır.

Bu kutsal alanların Ana Tanrıça ve Güneş Kültleri ile yakın bağları bulunduğu ve maddi ve manevi anlamda da çok geniş bir bütünün en önemli parçası oldukları netlikle gözlenebilmektedir.

KAYNAKÇA:

Aydingün, Ş.-H. ' Erken Demirçağı'nda ' İstanbul Boğazı' Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Anadolu'ya Geçişine Ait İlk Bulgular ', *Arkeoloji Ve Sanat*, 142, 2013, s.65-78,

Beksaç, E .‘Voices of Mysia. The Three Rock-Cut Sanctuaries Of Bigadic In Province Of Balıkesir ‘, *Thracia*, XV, Sofia, 2003, s. 149-161,

Lalapaşa İlçesi'nin Erken Kültürel Olgusu Ve Tarihsel Mirası ', *Yöre*, 69, 2005, s. 8-22,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları, Edirne Kırklareli 2004, 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya, 2005, Ankara, 2006, s.283-293,

Kırklareli İli Vize İlçesi İç Kesimi Ve Pınarhisar İlçesi Erenler Köyündeki Kaya Oyma Anıtlar Ve Kült Alanları ', *Yıldız dağları Ve Yakın Çevresi Tarihi Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu*,22–23 Mayıs 2006,İstanbul, 2006, s. 31–40,

Traklar Ve Doğu Trakya ', *Yöre*, 74, 2006, s. 3-28, ' Vize'nin Trak Kimliği ', *Yöre*, 80, 2006, s. 17-19,

Edirne Merkez İlçe Lalapaşa Ve Süloğlu'ndan Bazı Örnekler Işığında Edirne'nin Erken Kültür Mirasında Kaya Oyma Ve Kayaç Oluşumlu Yapılar ', *Mekânın Ruhu*, Edirne, 2007, s.23–34,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları, Edirne Kırklareli 2005, 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Çanakkale, 2006, Ankara, 2007, s. 183–201,

Trakların Güçlü Sesi Ve Kutsanmışın Nefesi: Trak Döneminde Vize'nin Kutsal Ve Politik Kimliği, *II. Uluslar arası Vize Sempozyumu*, Vize, 2007, s. 9–25,

Doğu Trakya'da Traklar ', *Aktüel Arkeoloji*, 3, 2007, s. 25-41, ' Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2006, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Kocaeli , 2007, Ankara, 2008, Cilt 3, s. 71–85,

' Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült

Alanları Edirne Kırklareli 2007, 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2008, Ankara, 2009, Cilt 1, s. 181-190,

Sinanköy Kalesi Ve Yerleşim Alanı ', *Yöre*, 113, 2009, s. 6-21, ' Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2008, 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Denizli, 2009, Ankara 2010, Cilt I, s.187-202,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2008, 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul, 2010, Ankara, 2011, Cilt 2, s.131-143,

Trakların Anıları. Trakyanın Anıtları I' *Yöre* 118, 2010, s.3-18, ' Trakların Anıları. Trakyanın Anıtları II', *Yöre*, 119/120, 2010s. 59-76,

Keşan Ve Çevresinin Trakya'nın Erken Tarihindeki Yeri ', *Hersekzade Ahmet Paşa Sempozyumu Bildirileri*, Keşan, 2012, s.23-34,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2009, 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Malatya, 2012, Cilt 3, S. 1-13,

Trakya'nın Gizemine Işık Tutan Üç Anıt ', *Aktüel Arkeoloji*, 26, 2012, s.86-90,

Trak Tinselliği'nin İz Düşümleri ', *Lüleburgaz Life*, 2, 2012, s. 28-29, ' Madralar'ın Edremit Körfezi İle İlişkili Kesimlerinin Arkeolojisi ', *Madra Dağları Ulusal Çalıştayı*. Edremit, 2013, s.213-222,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2010 ', 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2012, 30-1, 2013, s. 43-50,

Bir Başka Enez. Bir Başka Öykü. Traklar'ın Enezi ', *Yöre*, 161, 2014, s. 76-97,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2012 ', 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2014, 32-1, 2015, s. 253-283,

Kocaeli Ve Çevresinin Arkeolojisi ', *I. Uluslararası Gazi Akçakoca Sempozyumu Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 2015, Cilt 1, s. 51-71,

Bithynia 'dan Yükselen Saklı İzler : Kocaeli Ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Anıtı', *II. Uluslararası Karamürsel Alp Ve Kocaeli Tarihi*

Sempozyumu, Kocaeli, 2016, Cilt I, s. 35-41,

Kuzey Batı Anadolu Ve Trakya'da Kaya Oyma Ve Megalitik Anıtlar Ve Kült Alanları Edirne Kırklareli 2013 ', 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2015, Ankara, 2016, s.437-447,

'Kutsal Kayaların Gölgesinde: Trak Dünya Görüşünde Kaya Anıtları. Yaşam , Ölüm, Sağlık ', *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*, Edirne, 2015, (Basımda)

Kutsalın İz Düşümleri : Vize VE Çevresinde Kaya Sunakları Ve Kutsal Alanlar ', *IV. Uluslararası Vize Sempozyumu*, Vize (Basımda), Beksaç, E., Hatipler, M., Nurengin Beksaç, Ş.

'The Dolmens Of The Eastern Thrace '. *Proceedings Of I. International Symposium Of Megalithic Monuments And Cult Practices*, Bloevgrad, 2012, s. 24-39 ,

Bithynia, Traklar Ve Diğer Balkanlı Halklar: Trakolojik Bakış Açısından Genel Bir Kimlik Çalışması ', *III. Uluslararası Gazi Süleyman Paşa Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, (Basımda)

Beksaç, E. – Nurengin Beksaç, Ş. ' Binlerce Yılın Ardından Trakya ' Meriç'in İki Yakası, İstanbul, 2008, s. 58–62, (46- 50 Yunanca) Beksaç, E., Hatipler, M., Nurengin

The Foggy Phantoms Near The Sea ', *Thracia, XVIII*, Sofia, 2009, s. 391-415,

El Mar, El Rio Y El Santuario', *Izkustvo I Ideologia*, Sofia, 2012, s. 472- 487, ' Keşan ' Yöre, 150, 2012 (Tüm Sayı)

Çağların Kavşağında Edremit Körfezi Ve Edremit ', *II Uluslararası Kazdağları Ve Edremit Sempozyumu*, İzmir, 2013, s. 22-30,

Kocaeli Ve Çevresinin Erken Tarihi Ve Arkeolojisine Kısa Bir Bakış ', *I. Uluslararası Gazi Akçakoca Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, İzmit, 2015, s. 41-59,

Bithynia'dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli Ve Çevresinde Bulunan Bir Kaç Kült Anıtı ', *II. Uluslararası Karamürsel Alp Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, İzmit, 2016, S. 3-10;

Nurengin Beksaç, Ş Kıyıköy (Salmydessos) Kıyı Sunağı ' IV: *Uluslararası Vize Sempozyumu, Vize* , (Basımda)

Resim 1: Ortataştepe (Reskhyntis), Koyuntepe, İpsala, Edirne.

Resim 2: Kale Koy Sunağı, Mecideye, Keşan, Edirne.

Resim 3: Gemikaya, Soğucak, Vize, Kırklareli.

Resim 4: Karakocaktepe, Vize, Kırklareli.

URLA YARIMADASI GÜNEY KESİMİ 2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

**Tayfun CAYMAZ
Mehmet EMEÇ*

Araştırma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 09.07.2015 tarih ve 133494 sayılı izniyle 10-23 Ağustos 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar Proje Başkanı Yrd. Doç. Dr. Tayfun Caymaz ve Fotoğrafçı Mehmet Emeç tarafından yürütülmüştür. Bakanlık temsilcisi olarak Çeşme Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Gökhan Akkul görev yapmıştır. Araştırmaya Nevşehir Üniversitesi tarafından BAP çerçevesinde (Proje No: 15S27) mali destek sağlanmaktadır.

I.AMAÇ,KAPSAM VE YÖNTEM

Urla Yarımadası, Batı Anadolu kıyılarının hemen hemen ortasından Ege Denizi'ne uzanır (Harita: 1). Urla şehri, konumu itibarıyla bu yarımada'nın merkezini teşkil eder. Araştırma Projemiz, Urla Yarımadası'nın güney kesimini ve özellikle Urla ilçesini kapsamaktadır.

Projenin amacı, araştırma sahası dahilindeki prehistorik ve protohistorik yerleşimlerin konum, model ve ağını saptamak, buna bağlı olarak birbirini izleyen dönemlerdeki değişim ve gelişmeleri belirlemektir. Bu çerçevede bir yandan yeni yerleşimlerin tespit edilmesi, diğer yandan bilinen yerleşimlerin yeniden araştırılması hedeflenmektedir. Araştırma kapsamında, her bir yerleşim ve yakın çevresinin, coğrafik konum, ekonomik imkânlar, su kaynakları ve ulaşım koşulları bakımından incelenmesi esas alınmaktadır. Her bir araştırma döneminde araştırma

* Yrd. Doç. Dr. Tayfun CAYMAZ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Nevşehir-TÜRKİYE, e-mail: tayfuncaymaz@nevsehir.edu.tr . Mehmet EMEÇ, 150. Sok. No: 13 Çeşmealtı Urla-İzmir-TÜRKİYE, e-mail: emecmehmet@gmail.com .

¹Buluntuların çizim ve düzenlemesinde değerli katkı sağlayan Arkeolog Mehmet YURTSEVER ve Arkeolog Şahin Men-teş'e teşekkür ederiz.

² Araştırma için gerekli izni veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile maddi destek sağlayan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne teşekkürü borç biliriz.

alanının belirli kesimlerinde yoğunlaşmanın, amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde daha uygun bir yöntem olacağı düşünülmüştür. Böylece dönemler bazında yerleşim düzen ve sistemlerinin dar bölgelerde tanımlanabileceği, bunların yarımada düzeyinde genelleştirmeler yapmaya imkân vereceği öngörülmektedir.

II.ARAŞTIRMALAR

2015 yılı çalışmaları Gülbahçe bölgesi ve bunun güneyindeki Çakallar Mevkii'nde yoğunlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra komşu Kuşçular, Yağcılar, Barbaros, Birgi, Zeytinler ve eski Söğüt köy sahalarında ön araştırma konumunda çalışmalar yapılmıştır (Harita: 2). Bu yazıda sadece Gülbahçe ve Çakallar araştırma sonuçlarına yer verilecektir³.

II.1.Gülbahçe Bölgesi

Bugün mahalle statüsü verilen Gülbahçe Köyü, Urla'ya 15 km mesafede, aynı isimli körfezin güneybatı köşesinde yer almaktadır (Harita: 3). Körfezdeki ufak Yılan Adası, Gülbahçe sınırları içindedir. Güneydeki yüksek kesimin sularını toplayan Tatar Deresi, köy sahasında körfeze ulaşmaktadır. Gülbahçe köyü ufak kıyı ovasında 29.8 rakımlı tepede yer almaktadır. Alüvyal nitelikli kıyı ovası⁴ çeşitli tarıma uygundur. Gülbahçe, arkeolojik kalıntı ve buluntular bakımından da zengindir. Bu bölgede ve yakın çevresinde çeşitli dönemlere ait çok sayıda arkeolojik birim yer almaktadır.

III.1.1.Değirmenaltı ve Bazilika

Değirmenaltı, köyün doğusunda sahilde yer alan höyük tipi yerleşim yeridir⁵ (Harita: 3; Resim:1). Üzerinde bir değirmen kalıntısı bulunan höyük, yaklaşık 60 m çapında ve deniz-den 4-5 m yüksekliktedir (Resim: 2). Höyüğün

³ Çalışmalarımızda yakın ilgi ve desteğini gördüğümüz Gülbahçe Muhtarı Sayın Alâattin Bulut'a ve şahsında Gülbahçe sakinlerine teşekkürlerimizi sunarız.

⁴ Mater 1982: 33, 57

⁵ 382012K-263908D

esasen daha geniş olduğu, zaman içinde tarım faaliyetleri ile yüksek kesimine doğru daraldığı anlaşılmaktadır. Tatar Deresi, yerleşimin he-men güneyinde denize kavuşmaktadır (Resim: 4). Bu kesim “Tatar Azmağı” olarak adlandırılmaktadır. Höyükte ilk araştırmalar, Hayat Erkanal başkanlığında Liman Tepe Kazısı çerçevesinde yapılmıştır⁶. Höyük yüzeyinde ve civarında Geç Roma-Erken Bizans dönemine ait kera-mik ve çatı kiremiti parçaları büyük bir yoğunluk göstermektedir. Gözlenen ikinci grup kera-mik Erken Tunç Çağı’na aittir. Bu keramik höyüğün kuzey eteğinde nispeten daha fazla görülmektedir. Diğer dönemlere ait belirgin bir buluntuya rastlanmamıştır. Bu veriler, höyüğün iki dönemli bir tabakalaşmaya sahip olduğunu yansıtmaktadır. Alttaki Erken Tunç Çağı kalıntı-larının yoğun bir Geç Roma-Erken Bizans kültür dolgusuyla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Erken Tunç Çağı keramiği taneli (iri kum ve taşçıklı) hamura sahiptir. Genelde kaplar iyi derecede pişirilmiştir. Yüzey renkleri daha çok koyu tonlardadır. Açık kapların büyük kısmı perdahlıdır. Bazıları yatay kulplu olmak üzere omurgalı çanaklar⁷ (Çizim 1: 1-2), içe dönük ağız kenarlı yuvarlak omuzlu çanaklar⁸ (Çizim 1: 3), boyunlu çömlekler (Çizim 1: 4-5), yüksek kaideli çanaklar⁹ (Çizim 1: 10) ve üç ayaklı kaplar (Çizim 1: 18) teşhis edilen formlardır. Diğer keramik buluntuları, dikey ve yatay kulp, memecikli çömlek ve basit dip parçalarıdır (Çizim 1: 6-9, 11-12).

Değirmenaltı Höyüğünün hemen kuzeyinde *Gülbahçe Bazilikası* adıyla bilinen kilise kalıntıları yer almaktadır¹⁰ (Harita: 3). Yaklaşık 1895-1900 arasında Köylüler tarafından kazılıp ortaya çıkarılan kalıntılar, G.Weber tarafından incelenerek bilim dünyasına duyurulmuştur¹¹. Tespit edildiği zamandan bu yana

⁶ Erkanal 2001: 313; Caymaz 2008: 8-9

⁷ Troya II döneminde omurgalı çanaklarda (A12) yuvarlak yatay kulplar yaygın olarak görülür (Blegen vd.1950: 226; Fig.413: 37). Bu tip çanaklar Thermi’de (Lamb 1936: Fig.26: 4; Pl.XI: 56) ve Emporio’da (Hood 1981: Fig.168: 1026, 1029, 1032-1035; Fig.169: 1038, 1041-1044, 1046-1047; Hood 1982: Fig.198: 1501-1504; Fig.199: 500) Troya I-II ile çağdaş tabakalarda yer almaktadır.

⁸ Troya’da bu tip çanaklar (A16) Troya I Orta evresinde ortaya çıkmış, geç evrede yaygınlaşmıştır (Blegen vd. 1950: 62). Bunlar, Troya II’nin tüm evrelerinde yaygın olarak yer almaktadır (age. 227). Bu çanaklar, Liman Tepe’de de Tro-ya I Orta-Troya II ile çağdaş katlarda yaygındır (Şahoğlu 2002: 139-146).

⁹ Troya I’de omurgalı çanakların bir kısmı yüksek kaidelidir (A13) (Blegen vd. 1950: 61). Bunlar Troya II’de ortadan kalkar. Thermi’de bu tip kaplar, Troya I-II sürecine ait A Sınıfı keramikte yer alır (Lamb 1936: Fig.26: 3).

¹⁰ 382015K-263905D

¹¹ Weber 1901

kilisenin taş ve sütunlarının taşınarak başka yapılarda kullanıldığı, gerek Weber¹², gerekse bugünkü bölge sakinleri tarafından bildirilmektedir. Kalıntılar için diğer bir tehdit, kaçak kazılar ve çevresindeki yapılaşma girişimleridir. Bazilika çevresinde Geç Roma-Erken Bizans dönemine ait çatı kiremidi ve keramik parçaları büyük yoğunluk göstermektedir. Alan dahilinde dağınık olarak Erken Tunç Çağı keramiği de gözlenmektedir. Değirmenaltı-Bazilika sahil kesiminde dalga faaliyetleri ile açığa çıkmış taş ve hora-san harcıyla yapılmış uzun temel kalıntıları görülmektedir (Resim: 3). Kalıntıların denizde de devam etmesi, ilgili dönemde kıyı çizgisinin daha ileride olduğunu ortaya koymaktadır. Mev-cut veriler, Geç Roma-Erken Bizans dönemi yerleşiminin geniş bir alanı kapsadığını göstermektedir. Değirmenaltı'nda bu döneme ait kalın dolgunun altındaki Erken Tunç tabakalarının, büyük ölçüde bugünkü deniz seviyesinin altında kaldığı anlaşılmaktadır.

II.1.2.İlca, Hamam Tepe ve Köyaltı

Tatar Deresi azmağının güney kıyısında ufak bir ılıca yapısı yer almaktadır¹³ (Harita 3; Resim: 4). Burası halk arasında *Hamam* adıyla da bilinmektedir. 17 derece sıcaklıktaki suyun çeşitli rahatsızlıklara iyi geldiği belirtilmektedir. İlca binasının yaslandığı Hamam Tepe, dik yamaçlı kayalık bir yapıya sahiptir. 20 rakımlı tepenin kuzey kesiminde dağınık olarak Erken Tunç Çağı keramik parçaları görülmektedir. Biri kazıma bezemeli olmak üzere dikey kulplar, bir yatay kulp ve bir ayak parçası, kayda değer buluntulardır (Çizim 1: 14-18). Parçalar çoğunlukla kaba taşıma kaplarına ait görünmektedir. Bunun-la birlikte kırmızı astarlı ufak kap parçalarına da rastlanmıştır. Hamam Tepe yoğun kayalık yüzeyi bakımından daimi yerleşime uygun görünmemektedir. Buradaki faaliyetlerin tamamen ya da kısmen termal kaynakla ilgili olması mümkündür. Bunun yanı sıra balıkçılık, hayvancılık ve gözetleme gibi maksatlar da öne sürülebilir. Keramikteki yakınlık, burada faaliyet gösteren unsurların Değirmenaltı yerleşimine ait olabileceğini göstermektedir. Tatar Deresi azmağının batısındaki ova kesimi Köyaltı olarak adlandırılmaktadır¹⁴ (Harita 3). Bu kesimde Geç Roma-Erken Bizans

¹² Weber 1901: 568

¹³ 381947K-263912D

¹⁴ 381930K-263910D

dönemine ait keramik ve çatı kiremidi parçaları yaygındır. Bu saha yoğun kaçak kazılara maruz kalmıştır. Bu kazılar sonucunda mozaik tabanların ortaya çıkarılarak tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Bu veriler, Köyaltı mevkiinde villâ tipi yapıların varlığını göstermektedir. Bu kesimdeki araştırmamızda prehistorik dönemlere ait buluntuya rastlanmamıştır.

II.1.3.Cinderesi Tepesi

Cinderesi Tepesi Gülbahçe'nin yaklaşık 2 km kuzeyinde, kıyıdan 300 m içeridedir¹⁵ (Harita 3; Resim: 5). 80 rakımlı tepe, körfeze ve karasal bağlantılara hakim konumdadır. Kara-burun yolu tepenin önünden geçmektedir. Tepenin kuzeyinden dolaşan Cinderesi, sadece yağışlı mevsimlerde su taşımaktadır. Bu dere Cinpınarı ve Cinlipınar adlarıyla da bilinmektedir. Arazi andezit, yer yer konglomera kayalıktır. Zaman içinde ana kütleden koparak dağılan kayalar arazi yüzünü çok arızalı hale getirmiştir. Tepenin denize bakan yamacında üç kademeli bir savunma sistemine ait kalıntılar yer almaktadır. Çok köşeli kayalarla harçsız olarak yapılmış duvar, yaklaşık 50 m uzunlukta ve yer-yer 2 m yükseklikte korunmuştur. Bu duvarlarla, eğim itibarıyla tepeye yaklaşıma izin veren arazinin tahkim edildiği anlaşılmaktadır. Tepenin diğer kesimleri dik kayalık olup, tahkimata ihtiyaç duyulmamıştır. Savunma duvarları civarında Erken Tunç Çağı keramiği dikkate değer miktardadır (Çizim 1: 19-23). Bunun yanı sıra Orta Tunç Çağı keramiği de görülmektedir. Diğer yandan özellikle zirve kesiminde Helenistik ve Roma dönemlerine ait keramik yaygındır. Bu itibarla Cinderesi Tepesi'nin anılan dönemlerde askeri amaçlarla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Erken Tunç Çağı keramiğinde, deliksiz tutamaklı açık bir çanağa ait parça kayda değerdir¹⁶ (Çizim 1: 19). Benzerlik kurulabilecek çanak parçaları Alaçatı yakınındaki Gökayası Tepesi'nde de ele geçmiştir¹⁷. Gerek Mersin Körfezi'ne gerekse karasal istikametlere hakim konumdaki Gökayası, Erken ve Orta Tunç dönemlerinde

¹⁵ 382112K-263814D

¹⁶ Bu formla paralellik kurulabilecek örnekler Troya II (Blegen vd. 1950: Fig.413: 25-27; Fig.414: 1-3) ve Emporio III-II (Hood 1982: Fig.195: 1368; Fig.197: 1427, 1435-1436, 1444; Fig.198: 1507-1508) keramiğinde görülmektedir.

¹⁷ Caymaz 2008: Çiz.XIII: 1-2

kullanılmış kale tipi bir birimdir¹⁸. Burada da zirvenin güneybatı kesiminde kayalarla yapılmış duvar kalıntıları yer almaktadır¹⁹.

II.1.4.Yılan Adası

Yılan Adası, Gülbahçe Körfezi'nin iç kısmında, Gülbahçe köyü kıyılarına kuş uçuşu 1.7 km mesafede yer alır (Harita 2-3; Resim: 7). Kıyı uzunluğu yaklaşık 1700 m, yüzölçümü 121.755 m²'dir²⁰. Su derinliği adanın güneyinde 3-4, doğu ve kuzeydoğusunda 5-6 m.dir. Kuzeybatıda 11 m.yi bulan bir kesim vardır. Körfezin güney kesimi sığ olup, derinlik kuzeye doğru kademeli olarak artmakta, ancak 30 m.nin altında kalmaktadır²¹. Adanın en yüksek noktası 22 m.dir. Doğru ve kuzeydoğu kesiminde arazi yüksek, kıyılar dik. Batı ve güney kesim-ler nispeten az eğimli olup, ufak düzlükler içermektedir. Burada kıyılar, teknelerin yanaşma-sına ve barınmasına uygun konumdadır. Ada yüzeyi kalker kayalıktır²². Yerleşime uygun kesimler adanın güney ve batı kesimlerinde yer almaktadır. Güneybatı uçta İzmir İl Özel İdare-si Tatil Sitesi'ne ait terk edilmiş ve harabe haline gelmiş yapılar bulunmaktadır. Gülbahçe'de Rum nüfusun yaşadığı dönemde adada zeytin ve bağ tarımı yapıldığı, ekim, bakım ve hasat zamanlarında adaya gelinip-gidildiği bilinmektedir²³. Bir kuyu ve sarnıç bu dönemi yansıtan kalıntılardır. Diğer bir kalıntı kıyından 30 m kadar içeride yer alan *Agios Theodoros* şapelidir²⁴. Dikdörtgen plânlı ve tonozlu bu kilise, kaçak kazıcılar tarafından yoğun tahribata uğratılmıştır. Zeminin derin çukurlarla delik-deşik edilmiş yapının çökmesi an meselesidir. Şapelin doğusunda, diğer bir tanımla adanın güneydoğu ucunda Roma ve Bizans dönemlerine ait keramik ve çatı kiremiti parçaları ile belirlenen ufak bir birim yer almaktadır. Şapel ile İl Özel İdaresi Kampı arasında yer alan Aktoprak Mevkiinde²⁵ (Harita 3) Erken Tunç Çağı'na ait keramik parçaları görülmektedir. Bunlar daha ziyade taşıma ve depolama kaplarına ait görünmektedir. Dışa çekik ağız kenarlı

¹⁸ Erkanal 2001: 313; Caymaz 2008: 13-14, 19-20

¹⁹ Caymaz 2008: 13

²⁰ *İzmir İl Özel İdaresi 2010-2014 Stratejik Plânı*, s.138

²¹ T.C. DKK, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi D. Bşk.lığı, *İzmir Körfezi*, 1:75.000 ölçekli harita, 1967, İstanbul.

²² Mater 1982: Şek.5

²³ Milioris 1970: 196

²⁴ 381949K-264042D

²⁵ 381950K-264036D

büyük çömlekler, biri kazıma bezemeli olmak üzere dikey kulplar, memecikli gövde parçası ve tripod parçası, ayırt edilen form ve unsurlardır (Çizim:1: 24-29). Benzer keramik parçaları adanın batı kesiminde de dağınık olarak gözlenmektedir. Bu keramik, gerek hamur ve yüzey özellikleri, gerekse formları bakımından Hamam Tepe’de gözlenen keramikle yakınlık içindedir. Adanın zirve kesiminde (22 m) yaklaşık 25 m çapında bir Tümülüs bulunmaktadır²⁶ (Harita: 3). Yığılma taş mezar kaçak kazıcıların hedefi halindedir. Mezar civarında ele geçen en erken buluntu, siyah firnisli bir yatay kulp parçasıdır.

II.2.Çakallar

Çakallar Mevkii, Kuşçular Köyü’nün 2 km batısında Kuşçular ve İçmeler ovalarını ayıran tepelik kesimin güneydoğu sırtlarında yer almaktadır²⁷ (Harita: 3). 40 rakımlı mevki, adını hemen önünden geçen Çakallar Deresi’nden almaktadır. Bu dere yağışlı havalarda Kuşçular ovasına inen suları toplayarak Gülbahçe Körfezi’ne akıtmaktadır. Kuşçular Ovası, Urla bölge-sinin başta gelen ovalarındandır. Bölge, güneyde dar bir boğazla Sığacık Körfezi’ne, kuzeyde yine bir boğazla Gülbahçe Körfezi’ne bağlanmaktadır. Başka bir deyişle yarımadaının her iki deniziyle de bağlantı imkânlarına sahiptir. Diğer yandan bu kesim Urla Yarımadası’nın en dar yeridir (Kuş uçuşu 12 km). Bunun yanı sıra bölge karasal irtibatlar bakımından da elverişli ko-numdadır. Ovanın Çakallar mevki önündeki kesimi Mandalan Ovası olarak bilinmektedir. 1990’larda hizmete giren otoyol, yerleşim yerinin üzerinden geçmiş, bunun sonucunda alanın kuzey kesimi ortadan kalkmıştır. Yol inşası sırasında yerleşimden kaldırılan toprağın bir kısmı 1.5 km batıda oluşturulan hafriyat döküm alanına nakledilmiştir.

Çakallar Mevkiinde buluntular, biri ağıl olarak kullanılan, diğeri zeytinlik olan yan yana iki kesimde yoğunluk göstermektedir (Resim: 8). Bunlardan doğudaki ağıl kesiminde Neolitik, batıdaki Zeytinlik kesiminde Kalkolitik buluntular hakimdir. Buna göre, Kalkolitik yerleşimciler Neolitik köy sahasının batısına yerleşmiş görünmektedir. Diğer yandan otoyol kenarına yakın kesimlerde Erken

²⁶ 391955K-263950D

²⁷ 381745K-264352D

Tunç Çağı başlarına verilebilecek keramik buluntulara rastlanmıştır. Bu tip keramik parçaları döküm alanında da görülmektedir. Çakallar'ın Geç Roma-Erken Bizans döneminde de yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu döneme ait buluntular batı kesimin güneyinde yer almaktadır. Çakallar'da buluntuların gözleendiği alan, 1 hektar civarındadır. Otoyol tarafından tahrip edilen kuzey kesim hakkında tahmin yürütmek zordur. Ancak özellikle doğu kesimde buluntuların otoyol yönünde yoğunlaşması, Neolitik yerleşimin bu yönde merkezileştiğini göstermektedir. Nitekim döküm alanında daha çok Neolitik malzeme gözlenmektedir. Diğer yandan Erken Tunç Çağı yerleşiminin de otoyol kesiminde yer aldığı anlaşılmaktadır. Batı kesimde zeytinliğin güneyinde yer alan ev ve bahçeler sahası araştırılamamıştır. Kalkolitik yerleşimin bu yönde az da olsa devam ettiğini hesap edilebilir. Gerek bu kesim, gerekse otoyol kesimi göz önüne alındığında Çakallar Mevkii yerleşim sahasının 2 hektar civarında bir alanı kapsadığını öne sürülebilir.

Doğu kesimde gözlenen keramik, gerek hamur ve yüzey özellikleri, gerekse formları bakımından Geç Neolitik karakterindedir. Bu keramikte yüzeyler çoğunlukla kırmızı tonlarda astarlı ve perdahlıdır. Kaplar genelde iyi derecede pişirilmiştir. Dik ağız kenarlı derin çanaklar²⁸ (Çizim 2: 1-4), dışa dönük ağız kenarlı derin çanaklar²⁹ (Çizim 2: 5-6), açık sığ çanaklar³⁰ (Çizim 2: 7), kısa boyunlu çömlekler³¹ (Çizim 2: 8-9), pervaz ağızlı büyük çömlekler³² (Çizim 2: 10), dışa dönük ağızlı büyük çömlekler (Çizim 2: 11) başlıca formları oluşturmaktadır. Kaplar-da dikey tünel kulplar yaygındır (Çizim 2: 12-14). Diplerin büyük kısmı hafif yüksek dik ya da dışa çıkıntılı profilli, yuvarlak ya da oval formudur (Çizim 2:

²⁸ Bu tip kaplar İzmir bölgesinde Ege Gübre III (Sağlamtemir-Ozan 2012: Fig.2; Ozan 2012: Lev.10), Ulucak IV (Çilingiroğlu vd. 2005: Fig.21: 12; Fig.2: 8-10; Fig.26: 17) ve Manisa bölgesinde Moralı (French 1965: Fig.3: 9-11) yerleşimlerinden bilinmektedir.

²⁹ Ege Gübre III (Sağlamtemir-Ozan 2012: Fig.2; Ozan 2012: Lev.9; Lev.15; Lev.18), Moralı (French 1965: Fig. 5: 5-9); Ulucak IV (Çilingiroğlu Ç. 2009: Fig.6: 7) ve Yeşilova III-1 (Derin-Caymaz 2014: Res.5: 2) yerleşimlerinde benzer kaplar yer almaktadır.

³⁰ Yeşilova III 1 (Derin-Caymaz 2013: Çiz.1: 1; 2014: Çiz.5: 6) ve Ege Gübre III (Ozan 2012: Lev.1: 5-6; Lev.47: 2-3; Lev: 63) tabakalarında benzer kaplar yer almaktadır.

³¹ Paralel örnekler Ege Gübre III (Sağlamtemir-Ozan 2012: Fig.2; Ozan 2012: Lev.33-34; Moralı (French 1965: Fig.3: 17), Ulucak IV (Çilingiroğlu Ç. 2009: Pl.1: 1-2; Fig.12: 4, 7-8; Fig.19: 2, 4; Fig.22: 4-7) ve Yeşilova III 1 (Derin-Zafer 2013: Çiz.1: 4) yerleşimlerinde de saptanmıştır.

³² Manisa bölgesinde Alibeyli ve Moralı (French 1965: Fig.3: 1; Fig.4: 7-13), İzmir bölgesinde Arapetepe (Caymaz 2006: Çiz.2: 2-5), Ege Gübre III (Sağlamtemir-Ozan 2012: Fig.2; Ozan 2012: Lev.29-30; Lev: 40-43), Yeşilova III 1 (Derin-Caymaz 2014: Res.5:1) ve Ulucak IV (Çilingiroğlu vd. 2005: Fig.21: 13; Fig.23: 5; Fig.26: 23; Fig.27: 4-5; Fig.32: 3) yerleşimlerde bu tip kaplar yer almaktadır.

16-19). Tırnakla yapılmış baskı bezeme taşıyan bir gövde parçası da bilinmektedir³³ (Çizim 2: 15). Keramik dışında biri siyah obsidyenden, diğeri beyaz çakmaktaşıdan mermi biçimli çekirdekler³⁴ tespit edilmiştir (Çizim 2: 21-22). Diğeri bir buluntu andezitten el taşı parçasıdır (Çizim 2: 20).

Çakallar Mevkiinin batı kesiminde yüzey oldukça yoğun Kalkolitik keramik içermektedir. Bu keramik, iri kum ve taşçıklı hamura sahiptir. Yüzey renklerinde gri ve kahve tonlar yaygındır. Açık kaplar çoğunlukla perdahlı, kapalı kaplar daha ziyade sade yüzeylidir. Kapların büyük kısmı iyi derecede pişirilmiştir. Açık kaplarda en yaygın ve tipik form, açık çanaklardır (Çizim 3: 1-7). Bunların çoğu dışbükey, bazıları hafif s, bazıları da hafif içe kalınlaştırılmış kenarlıdır. Bir kısım çanakta deliksiz oval tutamaklar görülmektedir³⁵ (Çizim 3: 1-2). Bir par-çanın iç yüzünde perdah bezeme yer almaktadır³⁶ (Çizim 2: 3). Hayvan başı (?) şeklinde tuta-mağı olan bir kap (Çizim 3: 8) ile dibin hemen üst kısmına kavuşan dikey kulplu bir kap (Çizim 2: 9), maşrapa formuna yakındır. Çeşitli boylarda çömlek parçaları dikkat çekici ölçüde fazladır. Bu durumu yoğun tarımsal faaliyetlerle ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim Çakal-lar'ı da kapsayan Kuşçular Ovası, bugün de başta gelen tarımsal üretim sahalarından biridir. Boyunlu çömleklerin oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bunların bir kısmında ağız kenarı altında yumru biçimli tutamaklar³⁷ (Çizim 3: 10-11 yer alırken, bir kısmı dikey kulpludur (Çizim 3: 13-14). Boyunsuz ya da kısa boyunlu çömlekler daha az yer tutmaktadır

³³ Baskı bezemeli kaplar Ege Gübre III yerleşiminde oldukça yaygındır (Sağlamtemir-Ozan 2012: Fig.6; Ozan 2012: Lev.68-71). Bu tip bezeme Ulucak IV yerleşiminin her safhasında görülmektedir (Çilingiroğlu vd. 2005: Fig.21: 27-30; Fig.23: 12-13; Fig.25: 18-21; Fig.26:34-36; Fig.27:17-18; : Fig.32:15-18; Çilingiroğlu Ç. 2009: Fig.5: 10-17; Fig.16: 15-16; Fig.21: 1-6; Fig.29: 1; Fig.30: 6-7). Yeşilova III 1 (Derin vd. 2009: Fig.13: 79-81) ve Arap Tepe (Caymaz 2006; Fig.4: 3) bu bezemenin görüldüğü diğer yerleşimlerdir.

³⁴ Bu tip çekirdekler Yeşilova'da da ele geçmiştir (Derin vd. 2009; Fig.23: 41, 44).

³⁵ Beşik-Sivritepe'de benzer tutamaklı bir çanak mevcuttur (Seeher 1985: Abb.17: LL83-24/19). Burada yarı delik tutamaklı bir çanak da ele geçmiştir (age. Abb.17: LL83-24/13). Yarı delik tutamaklara sahip çanaklar Gülpınar'da karakteristik formlardan biridir (Seeher 1987: Abb.2: 2-4; Takaoğlu 2006: Fig.9: 8).

³⁶ Beşik-Sivritepe (Seeher 1985: Abb.15: PP83-10/2, LL83-34/11, LL83-56, LL83-65-2) ve Gülpınar'da (Takaoğlu 2006: Fig.10: 24-27) benzer örnekler yer almaktadır.

³⁷ Ağız kenarında yumru biçimli tutamakları olan çömlekler İzmir bölgesinde Ulucak III ve Ege Gübre II yerleşimleri-nin karakteristik kap gruplarından (Caymaz 2013: Çiz.2: 1-5; Çiz.4: 1-3; Çiz.7: 1-3; Çiz.9: 10-11).

(Çiz.3: 12). Dikey kulplar yaygın olup, bunların bir bölümü mahmuzludur³⁸ (Çizim 3: 15-17). Deliksiz oval tutamakların, çanakların yanı sıra çömleklerde de kullanıldığı görülmektedir³⁹ (Çizim 3: 18-19). Dipler çoğunlukla basit, daha az oranda hafif yüksek profillidir (Çizim 3: 20-23). Yontma taş alet parçaları daha çok çakmaktaşındandır (Çizim 3: 26). Bunlarda sarı renkli olanlar daha çok yer tutmaktadır. Obsidyen bir dilgicik parçası da görülmüştür (Çizim 3: 27). Tespit edilen diğer buluntular, siyah ve yeşilimsi gri taş baltacık parçalarıdır (Çiz.3: 24-25).

Erken Tunç Çağı'na ait keramik parçaları daha çok koyu renklerde perdahlıdır⁴⁰. Araştırmamızda oldukça az sayıda profilli parçaya rastlanmıştır. Bu dönem buluntularının daha ayrıntılı araştırılmasına ihtiyaç vardır.

III.SONUÇ

2015 Yılı çalışmalarda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Küçük bir iç denizi andıran aynı adlı körfezin iç kesimindeki Gülbahçe, verimli kıyı ovası, termal su kaynağı, iyi nitelikli içme suyu ve liman özellikleri bakımından yerleşim için oldukça elverişlidir. Burasının Erken Tunç Çağı'nda yaygın yerleşim ve faaliyetlere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Keramik karşılaştırmaları, Troya I ortalarından Troya II'ye uzanan bir süreci işaret etmektedir. Sahildeki Değirmenaltı Höyüğü, bu dönemin ana yerleşimi olmalıdır. Bu dönem tabakaları, Geç Roma-Erken Bizans devrine ait kalın kültür dolgusuyla örtülmüş görünmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda höyüğün bir kısmı su altında kalmıştır. Bu paralelde ETÇ tabakalarının da büyük ölçüde deniz seviyesinin altında kaldığı anlaşılmaktadır. Hamam Tepe'deki faaliyet, öncelikle termal kaynakla ilgili görülebilir. Bunun yanı sıra hayvancılık, balıkçılık ve gözetleme gibi maksatlar da göz önüne alınabilir. Küçük Yılan ada-sındaki konak yerinde gözlenen keramik, kara kesimiyle tam bir paralellik taşımaktadır. Taşı-ma

³⁸ Mahmuzlu kulplar Ulucak III (Caymaz 2013: Çiz.2: 23; Çiz.4: 26-29; Çiz.7: 22-24); Ege Gübre II (age. Çiz.9: 21-25), Beşik-Sivritepe (Seeher 1985: Abb.18: LL83-40/5) ve Gülpınar'da (Seeher 1987: Abb.6: 6-7; Takaoğlu 2006: Fig.6: 13-14) görülmektedir.

³⁹ Ege Gübre'de benzerlik kurulabilecek bir örnek vardır (Caymaz 2013: Çiz.9: 6).

⁴⁰ Bu keramik için bkz. Caymaz 2008: 11, Çiz.VII

kapları, buradaki faaliyetin tarımsal olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra balıkçılık faaliyetlerini de öngörmek gerekir. Adayla ilgili tespitler, Gülbahçe Erken Tunç toplumunun denizciliği bildiğini ortaya koymaktadır. Değirmenaltı mevkiinde bu döneme ait bir limanın varlığı makul bir tahmin olacaktır. Günümüz limanı Değirmenaltı'nın hemen güneyindedir. Höyüğün kıyısında su altında devam eden kalın ve uzun duvarların, Geç Roma-Erken Bizans limanına ait olması mümkündür. Diğer yandan burada Osmanlı dönemi sonlarına ait iskele ve rıhtım tesisleri bulunduğu da dikkate alındığında, bu kesimin uygun liman özelliklerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Erken Tunç Çağı'nda bir diğer faaliyet alanı Cindersi Tepesi'dir. Gerek körfeze, gerek kara bağlantılarına derinlemesine hakim konumdaki bu tepede savunma duvarı civarında gözlenen keramik, Değirmenaltı ve diğer ünitelerle koştuluk içindedir. Bu keramik, Alaçatı-Gölkayası ve Germiyan-Kaletepe askeri birimlerinin keramiğiyle de paralellik göstermektedir. Buna göre Cindersi, Erken Tunç Çağı'nda Urla Yarımadası'nı batıdan doğuya kontrol altına alan savunma sisteminin bir halkası konumundadır. Mevcut veriler Erken Tunç Çağı'nda Gülbahçe'de olasılıkla limanı ve savunma sistemi olan, ekonomik ünitelere sahip bir yerleşim sis-temi olduğunu ortaya koymaktadır. Gülbahçe'nin, Geç Roma-Erken Bizans döneminde ikinci parlak çağını yaşadığı anlaşılmaktadır. Köyaltı mevkiinde mozaik tabanlı villâlar ve büyük bazilika, bu dönemi yansıtan başlıca kalıntılardır. Güven Bakır, Bizans devrinde Klazomenai' nin Gülbahçe'de devam ettiğini öne sürmüştür⁴¹.

2. Gülbahçe'ye komşu bölgedeki Çakallar, Geç Neolitik dönemi yansıtan veriler sağ-lamaktadır. Bu mevkide gözlenen keramik, Ulucak IV, Ege Gübre III ve Yeşilova III 1 keramiğiyle tam bir paralellik içindedir. Çakallar, verimli bir ovanın kenarında yer almaktadır. İzmir bölgesi yerleşimlerinde elde edilen kazı sonuçları, bu dönemde tarımsal faaliyetlerin önemli ölçüde arttığını, yerleşimlerin büyüdüğünü ve materyal kültürün zenginleştiğini ortaya koy-maktadır.

⁴¹ Bakır 1996: 25

3. Çakallar Mevkiinde yer alan Kalkolitik keramik, İzmir bölgesinde daha önce bilin-meyen bir safhayı ortaya koymaktadır. Bu keramik, Beşik-Sivritepe ve Gülpınar ile paralel un-surlar içermektedir. Diğer yandan Ulucak III ve Ege Gübre II'den bilinen bazı formların izleri-ni de yansıtmaktadır. C14 sonuçları İzmir bölgesinde Neolitik köylerin MÖ 6.bin başlarında terk edildiğini göstermektedir. Var olan verilere göre, bölgede ilk Kalkolitik toplulukların MÖ 6.bin ortalarında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ulucak ve Ege Gübre, Karanovo III paralelinde keramikle belirlenen bu topluluklara ait yerleşimlerdir. Çakallar'ın bu sürecin sonrasında iskân edildiği anlaşılmaktadır. Her üçünün de eski Neolitik köy yerleri olması kayda değerdir. Çakallar Kalkolitik toplumunun da öncelleri (selefleri) gibi bereketli bir ovanın kenarında tarım ağırlıklı bir yaşam sürdürdükleri ifade edilebilir. Yüzey malzemesinde taşıma ve depolama kaplarının çokluğu bu görüşü öne sürmeye imkân vermektedir.

KAYNAKÇA

- BAKIR, Güven, 1996, "Klazomenai", Ferhan Erim (Ed.), *Kısa Urla Tarihi*, Urla, 17-33.
- BLEGEN, Carl W. – John L.CASKEY – Marion RAWSON – Jerome SPERLING, 1950, Troy.
- General Introduction The First and Second Settlements*, Princeton.
- CAYMAZ, Tayfun, 2006, "Aliağa-Helvacıköy Bölgesinde Bir Neolitik Yerleşim: Arap Tepe", *Arkeoloji Dergisi*, (2006/2), 1-12.
- 2008, "Urla Yarımadası Prehistorik Yerleşimleri", *Arkeoloji Dergisi*, XI (2008/1), 1-41.
- 2013, "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü", *Arkeoloji Dergisi*, XVIII, 39-112.
- ÇİLİNGİROĞLU, Altan-Zafer DERİN-Eşref ABAY-Haluk SAĞLAMTİMUR-İlhan KAYAN,
- 2004, *Ulucak Höyük. Excavations Conducted Between 1995 and 2002*, Louvin.
- ÇİLİNGİROĞLU, Çiler, 2009, *Central-West Anatolia at the End of 7th and Beginning of 6th*
- 634.....

Millenium BCE in the Light of Pottery from Ulucak (İzmir). Universitat Tübingen.
Unpublished Dr.Ph.

DERİN, Zafer-Filiz AY-Tayfun CAYMAZ, 2009, "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi
Yeşilova

Höyüğü 2005-2006 Yılı Çalışmaları", *Arkeoloji Dergisi*, XIII (2009/1), 1-58.

DERİN, Zafer-Tayfun CAYMAZ, 2013, "İzmir-Yeşilova Höyüğü 2011 Yılı
Çalışmaları", *KST*

34-1, 119-142.

2014, "İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı Yeşilova Höyüğü 2012 Yılı
Çalışmaları", *KST*, 35-1, 419-433.

ERKANAL, Hayat, 2001, "Liman Tepe Tarihöncesi Ege Kültürlerine Yeni Bir
Işık", *Cogito*,

28, 304-316

FRENCH, David, 1965, *Early Pottery Sites from Western Anatolia*, Bulletin No 5 of
the Insti-

tute of Archaeology of University of London. London.

HOOD, Sinclair, 1981, *Excavations in Chios 1938-1955*, Vol.I., Oxford.

1982, *Excavations in Chios 1938-1955*, Vol.II., Oxford.

LAMB, Winifred, 1936, *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.

MATER, Barış, 1982, *Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanılışı
Arasındaki İlişkiler*, İstanbul

MİLİORİS, Nikos E., 1970, "Ta Ellinika Khoris tis Periokhis ton Vourlon M.Asias",
Mikrasia tika Khronika, Vol.14, 177-225.

SEEHER, Jürgen, 1985, "Vorläufiger Bericht über die Keramik des Beşik-
Sivritepe", Şunda: Manfred Korfmann, "Beşiktepe über die Ergebnisse der Grabung
von 1983. Grabung am Beşik-Yassitepe und Beşik-Sivritepe, AA, Heft 2, 172-
182. 1987,

"Prahistorische Funde aus Gülpınar/Chryse", AA, Heft 4, 533-556.

ŞAHOĞLU, Vasıf, 2002, *Liman Tepe Erken Tunç Çağı Seramiğinin Ege
Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

WEBER, G., 1901, "Basilika und Baptisterium in Gül-bagtsché (bei Vurla)",
Bizantinische Zeitschrift, Band 10, 568-573.

KATALOG

Çizim 1: Değirmenaltı (1-13), Hamam Tepe (14-18), Cindersi Tepesi (19-23) ve Aktoprak (24-30) Erken Tunç Çağı Keramik örnekleri

1. Çanak. Çap 17 cm. Soluk kahve perdahlı. Kod: DA 15-A01
2. Çanak. Çap 18 cm. Soluk kahve hafif perdahlı. Kod: DA 15-A02
3. Çanak. Çap 22 cm. Gri perdahlı. Kod: DA 15-A03
4. Çanak. 17 cm. Soluk kahve yüzeyli. İçte dokuma izleri. Kod: DA 15-A05
5. Çanak. Çap 18 cm. Soluk kahve yüzeyli. Kod: DA 15-A04
6. Kulp. Pembe yüzeyli. Kod: DA 15-A08
7. Kulp. Çok soluk kahve yüzeyli. Kod: DA 15-A11
8. Kulp. Gri hafif perdahlı. Kod: DA 15-A10
9. Tutamak. Çok soluk kahve yüzeyli. Kod: DA 15-A09
10. Dip. Çap 10 cm. Gri perdahlı. Kod: DA 15-A06
11. Dip Çap 6 cm. Pembe yüzeyli. KN: DA 15-A13
12. Dip. Çap 7 cm. Kaba. Çok soluk kahve yüzeyli. İç hafifçe düzeltilmiş. Kod: DA 15-A14
13. Ayak. Kaba. Pembe yüzeyli. Kod: DA 15-A07
14. Kulp. Kaba. Pembe yüzeyli. Kod: HT 15-A03
15. Kulp. Kaba. Kırmızımsı kahve yüzeyli. Kod: HT 15-A04
16. Kulp. Kaba. Açık kırmızımsı kahve yüzeyli. Kazıma bezemeli. Kod: HT 15A01
17. Kulp. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kod: HT 15-A02
18. Ayak. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kod: HT 15-A06.
19. Çanak. Çap 18 cm. Çok soluk kahve yüzeyli. Kod: CT 15-A01
20. Kulp. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kötü pişmiş. Kod: CT 15-A02.
21. Kulp. Kaba. Açık kırmızı yüzeyli. Kod: CT 15-A03
22. Kulp. Soluk kahve yüzeyli. Kod: CT 15-A04
23. Kulp. Kaba. Açık kırmızı yüzeyli. Kod: CT 15-A05
24. Çömlek. Çap 35 cm. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kod: YA 15-A02
25. Çömlek. Çap 22 cm. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. İç düzeltilmiş. Kod: YA 15A01
26. Kulp. Kaba. Çok soluk kahve yüzeyli. Kötü pişmiş. Kazıma bezemeli. Kod: YA 15-A04
27. Kulp. Pembe yüzeyli. Kod: YA 15-A06
- 636.....

28. Kulp. Çok kaba. Açık kırmızı yüzeyli. Kod: YA 15-A07
29. Tutamak. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kod: YA 15-A05
30. Ayak. Kaba. Kırmızımsı kahve yüzeyli. Kod: YA 15-A08

Çizim 2: Çakallar Geç Neolitik Keramik örnekleri

1. Çanak. Çap 13 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A06
2. Çanak. Çap 15 cm. Açık kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A07
3. Çanak. Çap 15 cm. Pembe yüzeyli. Aşınmış. Kod: ÇK 15-A10
4. Çanak. Çap 10 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A19
5. Çanak. Çap 13 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. KN: ÇK 15-A03
6. Çanak. Çap 15 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A04
7. Çanak. Çap 14 cm. Dış kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A22.
8. Çömlek. Çap 10 cm. Dış kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A20
9. Çömlek. Çap 8 cm. Dış kırmızı astarlı. Kod: ÇK 15-A21
10. Çömlek. Çap 40 cm. Kırmızı astarlı. (Caymaz 2008: Çiz.II: 4).
11. Çömlek. Çap 36 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. (Caymaz 2008: Çiz.II: 5)
12. Tutamak. Pembemsi kahve astarlı. Kod: ÇK 15-01
13. Tutamak. Kırmızı astarlı. Kod: ÇK 15-A23
14. Tutamak. Kırmızı astarlı. Kod: ÇK 15-A24
15. Gövde parçası. Kırmızımsı kahve yüzeyli. Tırnak baskı bezemeli. (Caymaz 2008: Çiz.II: 9)
16. Dip. Çap 7-10 cm (oval). A.kırmızı hamur ve yüzeyli. Kod: ÇK 15-A11
17. Dip. Çap 10 cm. Kırmızı astarlı. Kod: ÇK 15-A26
18. Dip. Çap 7 cm. Sarımsı kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A15
19. Dip. Çap 9.5 cm. Sarımsı kırmızı astarlı-perdahlı. Kod: ÇK 15-A12
20. El taşı. Andezit (?). Kırık ve eksik. Kod: ÇK 15-A28
- 21.Çekirdek. Mat beyaz renkli çakmaktaşıdan.. Kod: ÇK 15-A30
- 22.Çekirdek. Siyah obsidyenden.. Kod: ÇK 15-A29

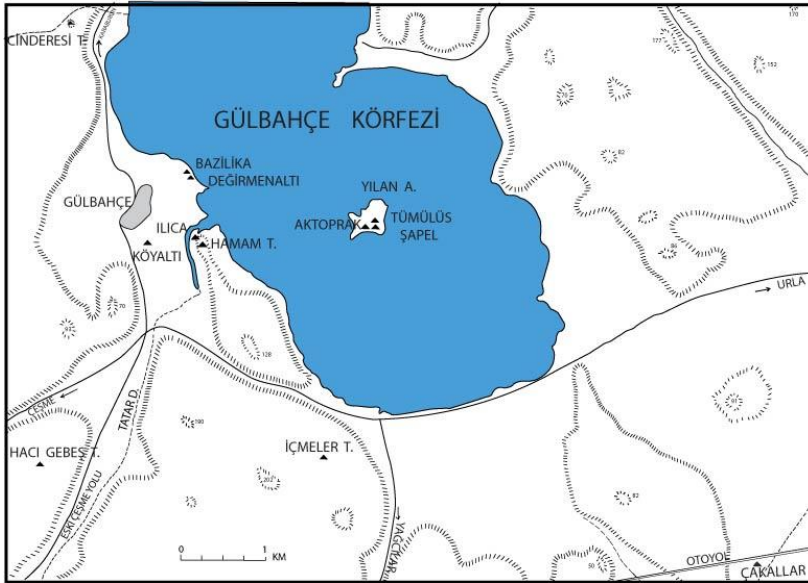
Çizim 3: Çakallar Erken Kalkolitik Keramik Örnekleri

1. Çanak. Çap 23 cm. Açık sarımsı kahve yüzeyli. Dış perdahlı, iç sade. Kod: ÇK 15-B02
2. Çanak. Çap 25 cm. İç gri perdahlı, dış sade. Kod: ÇK 15-B03.

3. Çanak. Çap 28 cm. Kahvemsî sarî astarlı. İçe perdah bezeme. Kod: ÇK 15-B11
4. Çanak. Çap 28 cm. Sarımsî kahve perdahlı. Yer-yer gri. Kod: ÇK 15-B01
5. Çanak. Çap 16 cm. Gri perdahlı. Kod: ÇK 15-B13
6. Çanak. Çap 17 cm. Kahve hamur ve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B..
7. Çanak. Çap 18 cm. Gri perdahlı. Kod: ÇK 15-B07
8. Fincan/Maşrapa. Çap ? cm. Pembe sade yüzeyli. Kod: ÇK 15-B38
9. Dip. Çap 9 cm. Kaba. Pembe yüzeyli. İç düzeltilmiş.. Kod: ÇK 15-B41.
10. Çömlek. Çap 22 cm..Pembe yüzeyli. Kod: ÇK 15-B17
11. Çömlek. Çap 14 cm. Kaba. Dış pembemsî, iç gri kahve. Kod: ÇK 15-B
12. Çömlek. Çap 16 cm. Soluk kahve perdahlı. Kod: ÇK 15-B22
13. Çömlek. Çap 9 cm. Çok soluk kahve, yer-yer gri.kahve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B18
14. Kulp. Pembe yüzeyli. Dış hafif perdahlı. Kod: ÇK 15-B26
15. Kulp. Kaba. Soluk kahve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B34
16. Kulp. Kaba. Pembe yüzeyli. Kod: ÇK 15-B33
17. Kulp. Soluk kahve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B35
18. Tutamak. Soluk kahve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B37
19. Tutamak. Dış sarımsî kahve parlak perdahlı. Kod: ÇK 15-B36
20. Dip. Çap 7 cm. Gri perdahlı. Kod: ÇK 15-B44
21. Dip Çap 6 cm. Dış soluk kahve, iç sarımsî kahve perdahlı. Kod: ÇK 15-B42
22. Dip Çap 9 cm. Morumsu kahve yüzeyli. Kod: ÇK 15-B45
23. Dip Çap 10 cm. Pembe yüzeyli. Kod: ÇK 15-B43
24. Baltacık/keski. Siyah renkli taştan. Kırık ve eksik. Kod: ÇK 15-B48
25. Baltacık/keski. Yeşilimsî gri taştan. Kırık ve eksik. Kod: ÇK 15-B49
26. Dilgicik. Siyah obsidyenden. Kod: ÇK 15-B46
26. Dilgicik. Sarı çakmaktaşıdan. Kod: ÇK 15-B47

Harita 1: Urla Yarımadası 2015 yılı araştırma alanları

Harita 2: Gülbahçe Bölgesi

Resim 1: Değirmenaltı ve Hamam Tepe'nin kuzeybatıdan görünümü

Resim 2: Değirmenaltı Höyüğü

Resim 3: Değirmenaltı sahilinde su altında devam eden kalıntılar. Sol üstte Yılan Adası.

Resim 4: Tatar Azmağı, Ilıca ve Hamam Tepe

Resim 5: Cindersi Tepesi

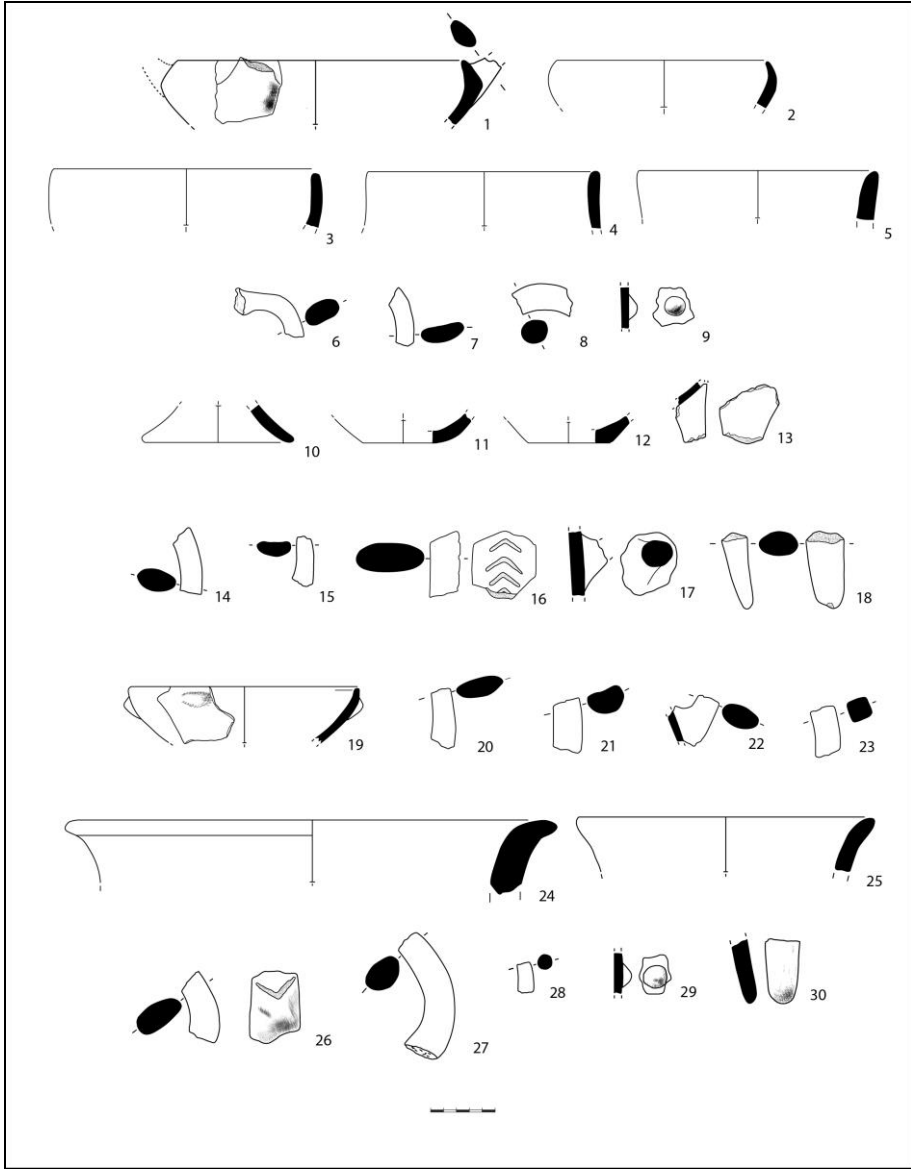
Resim 6: Cindersi Tepesi'nde savunma duvarı kalıntıları

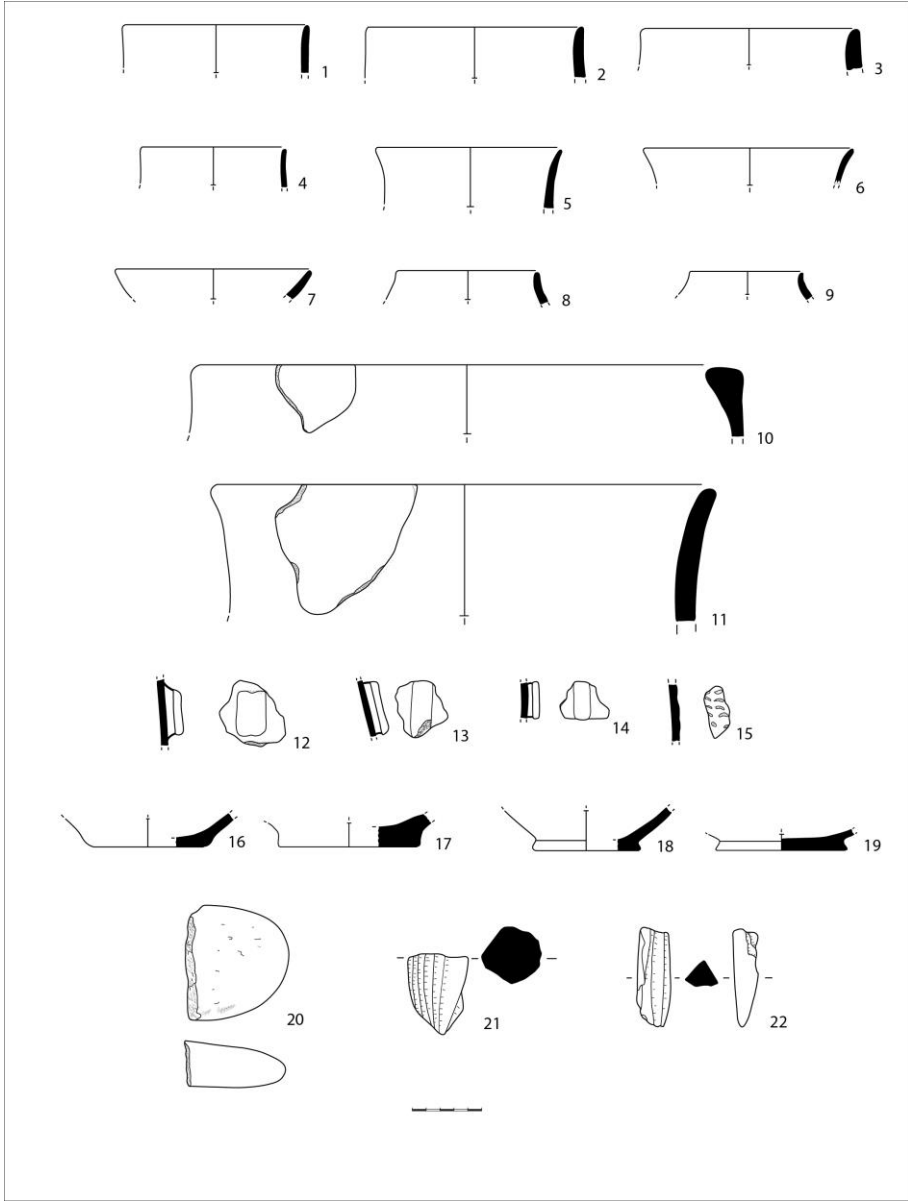
Resim 7: Yılan Adası

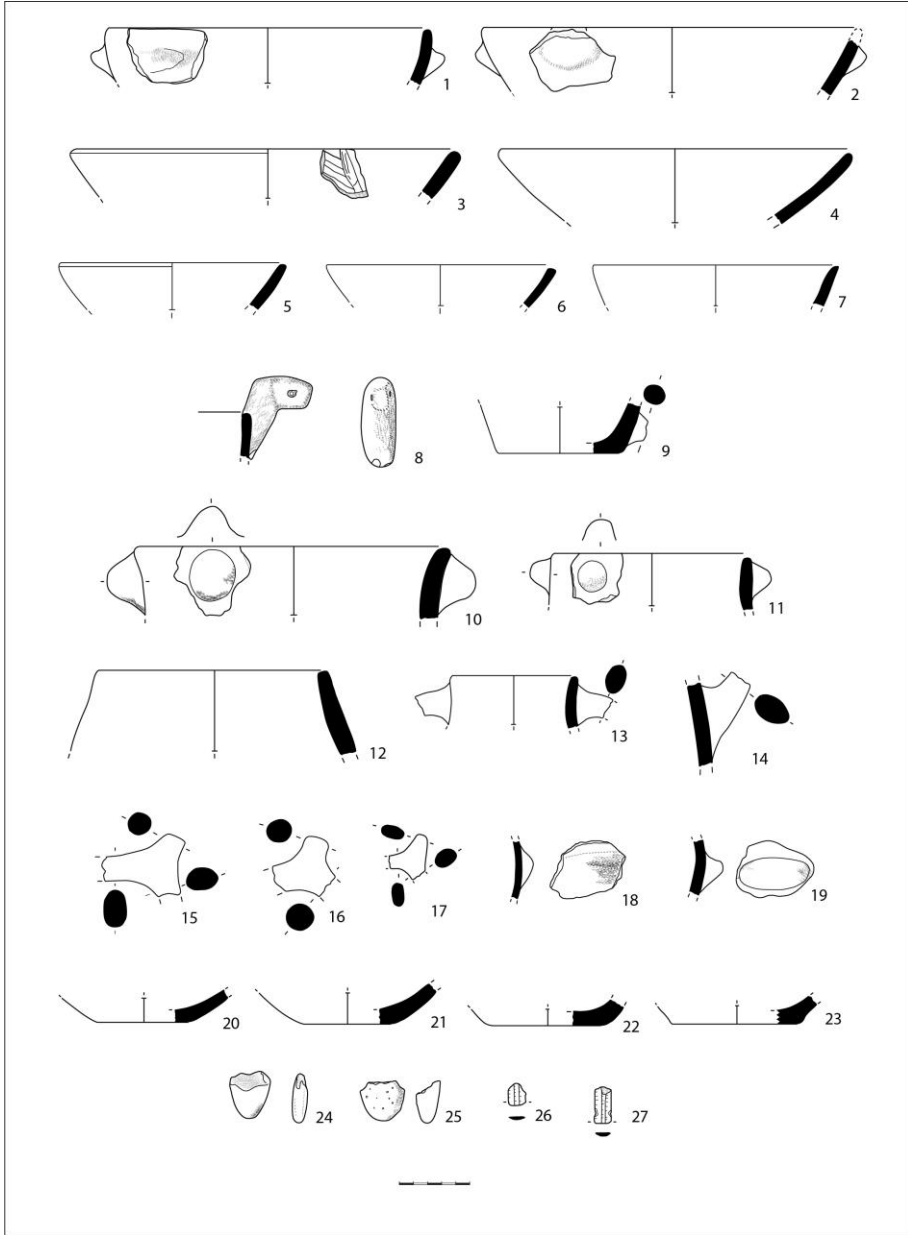
Resim 8: Çakallar Mevkii

Çizim 1: Değirmenaltı (1-13), Hamam Tepe (14-18), Cinderesi Tepesi (19-23) ve Yılan Adası (24-30) Erken Tunç Çağı keramik buluntuları

Çizim 2: Çakallar Geç Neolitik Çağ keramik ve diğer buluntuları

Çizim 3: Çakallar Erken Kalkolitik Çağ keramik ve diğer buluntuları

LARİSA (BURUNCUK) 2015

*Turgut SANER

İzmir-Menemen'e bağlı Buruncuk Mahallesi yakınlarındaki, Larisa olarak bilinen antik Aiolis kentinde gerçekleşen mimari belgelemelerin 2015 yılı programı 7.-19. Ağustos tarihleri arasında yoğun biçimde uygulanmıştır. Çalışmaya Manisa Müzesi'nden Tülay Kocaman temsilci olarak katılmış, olumlu yaklaşımıyla programın seyrini desteklemiştir. Ekip üyeleri özverili biçimde arazi çalışmalarını başarıyla tamamlamışlar, Sema-Proje (Ankara) ekibi de üç boyutlu tarama için hazırlanan programı uygulamıştır. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne izin için, İstanbul Teknik Üniversitesi'ne proje maddi desteği için, her zaman olduğu gibi, bu vesile ile de tekrar teşekkür ederiz.

Mimari tespit çalışmaları ve gözlemler esas olarak Eski Buruncuk Köyü mezarlığında; Larisa Batı'da; ayrıca Larisa Doğu ile Larisa Batı arasında kalan alanda gerçekleştirilmiştir.

Eski Buruncuk Köyü Mezarlığı metruk eski köy yerleşmesinin batısında, İzmir-Çanakkale karayolunun çok yakınında yer almaktadır (Çizim: 1'de Eski Buruncuk'un güneybatı eteklerinde). Mezarlık alanı öncelikle mezar taşları arasında antik devşirme malzeme olup olmadığını gözlemlemek amacıyla, muhtar Emin Akdeniz'in eşliğinde ziyaret edilmiştir. Henüz sistematik bir tanımlamaya gidilmemiştir. İlk gözlemler sonucunda, antik işçilik ürünü olarak bir adet fascia'lı mermer bir öğeden söz edilebilir (Resim: 1). İki uzun yüzde bulunan fascialar öğenin küçük bir arşitrav veya kapı silmesi olduğuna işaret etmektedir. Parçanın korunan uzunluğu 75 cm. kadardır. Tuf taşından bir başka öge ise iki katlı volütlerle tasarlanmıştır (Resim: 2). Alt kısmına, bir yuvaya oturtmak üzere bir çıkıntı

* Prof Dr. Turgut Saner, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 34437 Taksim İstanbul/TÜRKİYE
1 Çalışmalar Prof. Dr. Turgut SANER'in başkanlığında yürütülmüş, Ertunç DENKTAŞ ölçüm ve çizim koordinasyonunu üstlenmiştir. Kaan SAĞ (yüzey araştırması başkan yardımcısı), Gizem MATER, Ilgın KÜLEKÇİ, Figen ÖZTÜRK, Duygu ÇALIŞKAN, Mustafa SAYAN ve Emrah KAPULU, İTÜ araştırma görevlisi ve öğrencileri olarak büyük bir angajmanla çalışmışlardır. Sema-Proje'nin çalışmasını Zeynel Şimşek ile Çağlar YALÇIN yönetmiştir.

işlenmiştir. Bu ilginç parçanın yüksekliği 42 cm.'dir; rastlantı sonucu, çok benzer kompozisyonda bir parça, kabaca Buruncuk-Foça arasında yer alan Kozbeyli köyünün meydanında da tespit edilmiştir (Resim: 3). Diğerlerine göre farklı özellik taşıyan bu elemanların dışında eski Buruncuk mezarlığında çok sayıda geç Osmanlı dönemi mezar taşının bulunduğu saptanmıştır. Örnekler hem başlık biçimlenmesi hem de motifler açısından çeşitlilik göstermektedir. Osmanlı merkezlerinde 18. yüzyılla (özellikle Lale Devri'yle) birlikte sıklıkla karşılaşılan yelpaze motifi, 19. yüzyılın bitkisel bezemeleri ile Ege Bölgesi'nin birçok yerleşmesinde rastlanan mimari içerikli düzenlemeler Buruncuk mezarlığında da uygulanmıştır (Resim: 4-5-6-2).

Antik yerleşme alanındaki çalışmalar Larisa Batı'da ve Larisa Doğu ile Larisa Batı arasındaki alanda gerçekleşmiştir. "Larisa Doğu" ve "Larisa Batı" tanımlamaları, bu alanların birer merkezi yerleşim yeri olarak öne çıkmalarına dayanmaktadır; yakın çevreleri, bu yerleşmelerin her birinin merkezi konumuna bağımlı olarak gelişmiştir. Larisa yerleşim sisteminin üçüncü bir parçası da, Gediz Ovası seviyesinde, üzerinde anıtsal bir yapının kalıntılarını taşıyan "Koca Tepe"dir. Larisa Doğu ve Larisa Batı yerleşmelerinin bulunduğu Buruncuk sırtı, son araştırmaların gösterdiği gibi, aynı zamanda antik tarım teraslarına ve çeşitli yapılara ait izleri de barındırmaktadır. Bu tespitler Doğu ve Batı merkezlerinin, çevreleriyle birlikte bir bütünü, yani "daha geniş Larisa yerleşmesi"ni oluşturduğunu göstermektedir (Çizim :1).

2010'da başlayan Larisa yerleşim ve mimari araştırmaları üç ölçeğe odaklıdır: "İnşaat özellikleri ve yapılar", "yerleşim alanlarının kurgu ve gelişimleri", "daha üst ölçekteki yerleşim karakteristiği". Çalışmalar boyunca, Larisa Batı'da, antik taş ocağı etkinlikleri, temsili yapılar, surlar, şehir alanındaki izler ile nekropolün önemli bir bölümü belgelenmiştir. Arazide kazı sonrasında bırakılan yapı öğeleri ile eski Buruncuk köyünde tespit edilen çok sayıda parça ele alınmıştır. Larisa Doğu'da kale ile konut kalıntıları, Koca Tepe'de tespit edilen anıtsal yapı

2 Mezar taşlarının bir envanter çalışmasıyla eksiksiz tespiti mutlaka çok yararlı olacaktır. Raporumuz üzerine Genel Müdürlük, İzmir Müzesi'ni böyle bir çalışmaya yönlendirmiş bulunmaktadır. Larisa ekibi de doğal olarak bu çalışmanın içinde yer alıp her türlü desteği sağlayacağını vaad etmiştir.

kalıntısı ayrıntılı biçimde belgelenmiştir. 2015'te de, Doğu ve Batı yerleşmelerini bağlayan alanda, yani kalıntı alanını kesen demiryolu ile Larisa Doğu arasındaki bölgede çalışmalar başlatılmıştır.

Larisa Batı olarak tanımlanan kısım, mutlak bir yöneticinin ikamet ve temsil alanı ile güneyindeki şehir yerleşmesinden oluşmaktadır (Çizim: 2). Burada 2015 yılı programı içinde; seçilen yapı kalıntılarında uygulanan lazerle taramalar, nekropol alanlarındaki belgelenmeler ve dış surun belgelenmesi ön plandadır.

2014 yılında Larisa Doğu'daki kaleyi ve Larisa Batı'da akropolde bulunan Eski Saray ile tapınak kalıntılarını belgeleyen Sema-Proje ekibi 2015'te de tarama çalışmalarını üstlenmiştir. Ekibin taraması için seçilen yapılarda, kalıntının yüksekçe bir durumda korunmuş olması başlıca kriter olarak alınmıştır. Bu seçime göre taranan yapı kalıntıları şunlardır:

- 1)Akropolü çevreleyen geç arkaik surların kuzeye bakan, Kule I ve Kule VI arasındaki yüksek kısımları;
- 2)Akropolün İÖ 4. yüzyılda genişletilmesi sırasında inşa edilen güneydeki uzun ve yüksek sur parçası;
- 3)İÖ 4. yüzyılda inşa edilen avlulu “Yeni Saray”;
- 4)Megaron'un kuzey duvarına bitişik konumlanmış olan İÖ 5. yüzyıla tarihli, 20. yüzyıl Larisa yayınında (Larisa am Hermos) “Hallenbau” olarak adlandırılan avlulu yapı;
- 5)Eski Buruncuk köyünü kuzey ve doğudan sınırlayan sırtta dizili dört adet yeldeğirmeni kalıntısı.

Sonuncu taramanın öncelikli nedeni, bu değirmenlerin, daha önce nekropolün bir parçası olarak burada inşa edilen ve Larisa yönetiminde söz sahibi olmuş tiran veya aristokrat aile üyelerine ait büyük tümülüsleri temel olarak kullanmış olabilecekleri yönündeki hipotetik görüşümüz ve bunun ayrıntılı belgeleme yoluyla denetlenebilme olasılığıdır. Nitekim dört değirmenin de bugün kısmen görülebilen altyapıları bu şekilde belirginlik kazanmış, varsayım düzeyindeki bu düşüncüyü bir miktar somutlaştırmıştır (Resim: 7).

Sayılan tüm yapılara uygulanan lazerle taramanın sonuçları, daha önceki çalışmada da olduğu gibi, ancak belli bir işlenme sürecinin sonunda elde edilebilecektir.

Nekropol çalışmaları: Larisa'nın 20. yüzyıl çalışmalarıyla da bilinen ve kısmen tanıtılan nekropolü yerleşmenin kuzey ve kuzeydoğusunda uzanmaktadır. Bu geniş nekropol 20. yüzyıl yayınında da belirtildiği gibi 100 civarında mezara sahiptir ve bunların yaklaşık 40 adedi 2012 ve 2014 çalışmaları sırasında hassas biçimde belgelenebilmiştir.

2015'te kuzey nekropol alanının batı kısmına ağırlık verilerek çalışılmış, nekropolün akropole geniş bir yay çizerek ulaşan taş döşeli antik yola kadar uzandığı tespit edilmiş ve buradaki mezar yapıları belgelenmiştir. Aynı nekropolün orta kesimlerinde de daha önceki çalışmalarda tespit edilemeyen yeni mezar yapısı kalıntıları bulunarak belgelenmiş, yine daha önceki çalışmaların bazı eksikleri tamamlanmıştır. Bu çalışmaların sonunda, kuzey nekropol alanının orta ve batı kısımlarının ölçümü ile belgelenmesinin sona erdiği söylenebilir. 2015 yılı içinde söz konusu nekropol alanının planına 30'a yakın birim eklenmiş, belgelenen mezar birimi sayısı burada yaklaşık 70'e ulaşmıştır (Çizim: 3).

Varlığı 2014'te tespit edilen doğu nekropolünde de olabildiğince fazla mezar biriminin belgelenerek kavranması hedeflenmiştir. Bu nekropol alanı, yukarıda sözü edilen yel değirmeni kalıntılarının bulunduğu sırtın doğusunda yer almaktadır. Özellikle 4 numaralı değirmenin doğusunda, yakın çevresinde, kısmen de güneyinde yaygınlık göstermektedir. Kuzey nekropol alanında olduğu gibi burada da çoğunluk tümülüs tipi mezarlardır; aralarda dörtgen planlı mezar setleri de bulunmaktadır. Sayı oldukça fazladır; tespit edilen ve krokisi tamamlanan mezar birimlerinin tümü işlenememiştir. Burada 2015 çalışması içinde toplam yaklaşık 20 adet birim belgelenmiştir. Bu çalışmayla, 20. yüzyıldaki İsveç-Alman araştırmalarının içermediği yeni bir alanın elle tutulur hale gelmesi önemli kazançlar arasındadır.

Nekropolü dolduran dairesel mezarların bazıları, dış kenarları duvar halkasını izleyecek şekilde işlenmiş bloklarla, bazıları ise kabaca elden geçirilmiş iri taşlarla inşa edilmiştir (Çizim: 4-6). Bir veya iki adet gömü yeri tespit

edilebilmektedir. Çevre duvarları iki cidarlıdır, genellikle sadece ilk sıra korunabilmiştir. 20. yüzyıl yayınında 1930'lu yıllarda bile nekropolün zor tanınır olduğu bilgisi vardır. Dolayısıyla bugüne ulaşan nispeten zayıf parçaları bulmak, tanımlamak ve belgelemek epey güç olmaktadır. Ancak sonuçta zengin bir nekropol dokusu büyük oranda elde edilebilmektedir.

Dış sur hattı: Bu hat batıda, akropolün ve şehrin İÖ 4. yüzyıldaki genişlemesi sırasında inşa edilen Kule F'ye bağlanmaktadır. Eski Buruncuk köyünün yerleştiği çanağı sınırlayan sırtta, değirmen kalıntılarına yakın konumlanmakta ve 4 numaralı değirmenin de ötesine geçerek geniş bir yay çizmiş olmaktadır. Hattın yaklaşık 284 m.'lik kısmında, taş planı niteliğinde belgeleme çalışması yapılmıştır. 20. yüzyıl yayınında (Larisa am Hermos) bu sur İÖ 4. yüzyıla tarihlenmekte ve arazide halen görülen çokgen bloklar temele ait olarak yorumlanmaktadır. Ancak taş planı hassasiyetinde ayrıntılı bir belgeleme o tarihte gerçekleştirilememiştir. Duvarın kalınlığı ortalama 2.70 m., bazı parçalarda yaklaşık 3.00 m.'dir (Çizim: 3)³.

Güneydoğu taş ocağında tespitler: Antik Larisa'nın taş ocağı kullanımına ilişkin izleri İTÜ SBE Sanat Tarihi Programı doktora öğrencisi Gizem Mater tarafından, tezi çerçevesinde ele alınmaktadır. Çok sayıda blok ayırma izi daha önceki yıllarda tespit edilmiştir. 2015 programı içinde de özellikle güneydoğu ocak alanında gözlemler sürmüştür. Kaya yüzeyinde bir miktar derinleşerek birbirine dik konumda açılan kanal biçimindeki uzun iki hat olasılıkla daha sonra küçük koparma yuvalarıyla değerlendirilecek ve bloklar kayadan bu yuvalara yerleştirilecek kamalara vurularak ayrılacaktı (Çizim: 7).

Larisa Doğu ve Larisa Batı arasında kalan alan: Larisa'nın yerleşim düzeni, antik Sardene, yani Dumanlı Dağ'dan güneybatıya doğru uzanan bir burun üzerinde gelişmiştir. Larisa Doğu ile Larisa Batı bu burnun, dağ yönünden düşünüldüğünde

3 Hattın buradaki çizimde tamamlanarak gösterilen bazı açılı hareketleri henüz nihai restitüsyonu ifade etmemektedir.

başlangıcını ve ucunu tutmaktadır. Aradaki alan 20. yüzyıl araştırmacıları tarafından ziyaret edilmiş, “önemsiz bir nekropolün bulunduğu yer” olarak tanımlanmıştır. Doğu ve Batı yerleşmelerinin birbirine aidiyetine aynı araştırmacılar da dikkat çekmişlerdir. Ancak söz konusu alan bugüne dek bizim araştırmalarımızın dışında kalmıştı. Bunun bir nedeni, diğer bölümlerde yoğun çalışmalar sürdürüyor olmamız, diğer ve belki topografik-fiziksel açıdan daha önemli nedeni ise tren yolunun iki alanı birbirinden koparması ve tren yolu ile Larisa Doğu arasında, ulaşılabilirlik açısından adeta bir ‘çıkamaz alanın’ kalmış olmasıdır.

Bu eksiklikten hareketle sözü edilen alanın incelenmesi 2015 programına alınmıştı. Alana gerçekleştirilen ilk ziyarette karşılaşılan tanımlı kalıntının, anıtsal boyutlarda avlulu bir antik yapı olduğu anlaşıldı ve 2015 programı içinde üç gün boyunca vakit verilerek hassas biçimde ölçüldü. Anıtsal boyuttaki yapı, bir avludan ve bunu saran mekanlardan oluşmaktadır. Kenar ölçüleri 19 x 27/28 m.’dir (Çizim: 8).

Yapının konumlandığı yerin doğusunda geniş bir düzlük yaratılmış, düz alan geniş bir kavis yapacak şekilde iri bloklarla çevrilmiştir. Avlulu yapının, antik kentlerin surdışı bölgelerinde işlev gören çiftlik-tarımsal üretim-depolama yapıları grubuna ait olabileceğini düşünmek şimdilik uygun olabilir. Bu yapı Koca Tepe mevkiinde bulunan ve 2013 yılında belgelenen avlulu anıtsal yapıyı akla getirmektedir. İşlev açısından benzer oldukları düşünülebilir. Ancak Koca Tepe yapısı 1.70-1.80 m. ölçülerinde duvar kalınlıklarına sahipken yeni tespit edilen yapının dış duvarları 1.10-1.25 m. kadardır.

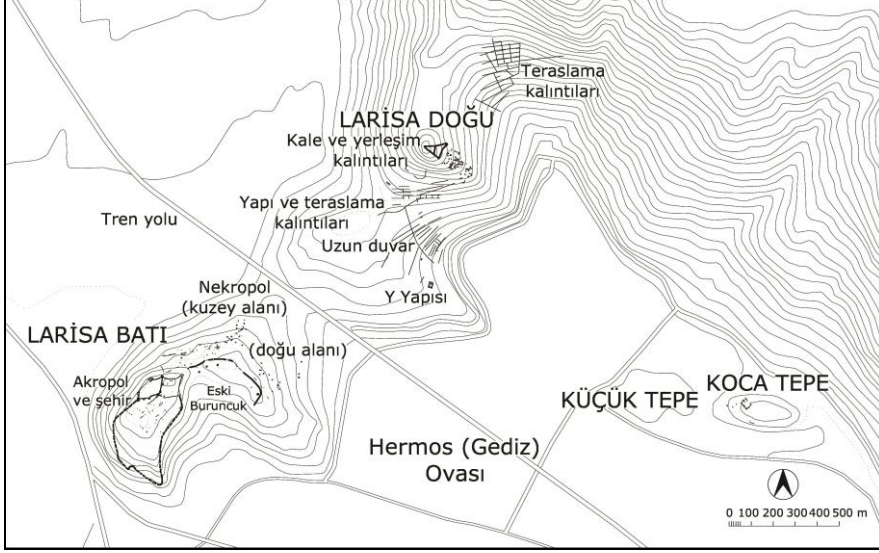
Tespit edilen bu yapının kuzeydoğusunda, ortalama kalınlığı 1.20-1.30 m. olan uzun bir duvar saptanmıştır. Bu duvar yamaca dik konumda, Larisa Doğu’daki kale yönünde tutarlı biçimde 270 m. kadar devam etmektedir. Yamaç boyunca devam ettikten sonra batıya doğru bir dönüş yapmaktadır. Duvar hattının dönüş yaptığı bu yerin yakınlarında kenar ölçüleri kabaca 10 x 15 m. olan düzgün dikdörtgen bir yapı tespit edilmiştir.

Aynı alanda ayrıca iki adet tümölüs kalıntısı görölmüştür. Hassas belgelemesi gerçekleştirilen büyük yapı ile sözü edilen diğer kalıntıların yanı sıra bu ara bölgede çok sayıda set ve mekan duvarları gözlemlenmiştir.

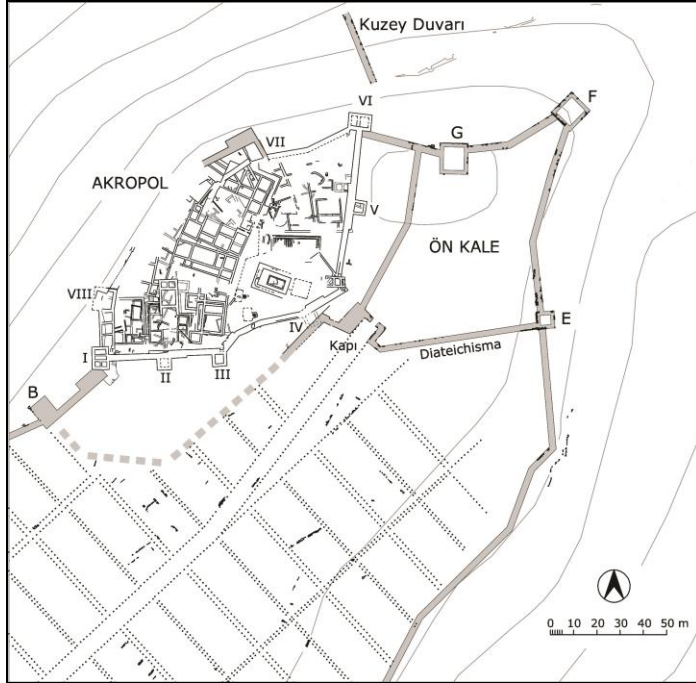
Sonuç: Bütün kalıntı alanları birarada düşünöldüğünde, Larisa Batı düzgün tasarlanmış şehirsel özellikleri ve nekropolüyle kendini göstermektedir; yerleşimler arasındaki hiyerarşide daha üst düzeydedir. Larisa Doğu ise ana yerleşmeyi destekler konumdadır. Ovayı, çevredeki yol ağını ve eteklerindeki yerleşmeyi denetleyen kalesi, batı yerleşmesinde oturan mutlak yöneticinin iddiasını gösterir niteliktedir. Koca Tepe yapısı da bu iki merkeze katkıda bulunmaktadır. 2015’te tespit edilen “Y Yapısı” ve yakın çevresindeki, yapılara ve tarım setlerine ait kalıntılar Larisa’nın şimdiye kadar bilinenden çok daha yaygın bir yerleşim sistemine sahip olduğunu, tanınmlı coğrafi konumunu en iyi şekilde değerdendirdiğini göstermektedir. Altı yıllık çalışmaların geldiği aşamada birçok yerleşim ilişkisi ve yapı kalıntısı kavranır hale gelebilmiştir. “Mutlak yönetim”, “temsili mimari” ve “savunma” ön plana çıkan konulardır. Buna 2015 çalışmalarının bir sonucu olarak tarımsal üretim izleri ve yapıları bağlamında “kendine yeterli bir yerleşim içeriği” de eklenmektedir⁴.

⁴ 2010 yılından bu yana süren verimli Larisa araştırmalarının sonuçları, çok sayıda sempozyum bildirisi, konferans ve makalenin yanında, uzman araştırmacıların katkılarıyla bir yayın dizisi ile de paylaşılmaya başlanmıştır: *Larisa Buruncuk Mimari Araştırmaları – Architectural Survey* 1, T. Saner (ed.), Ege Yayınları, İstanbul 2016.

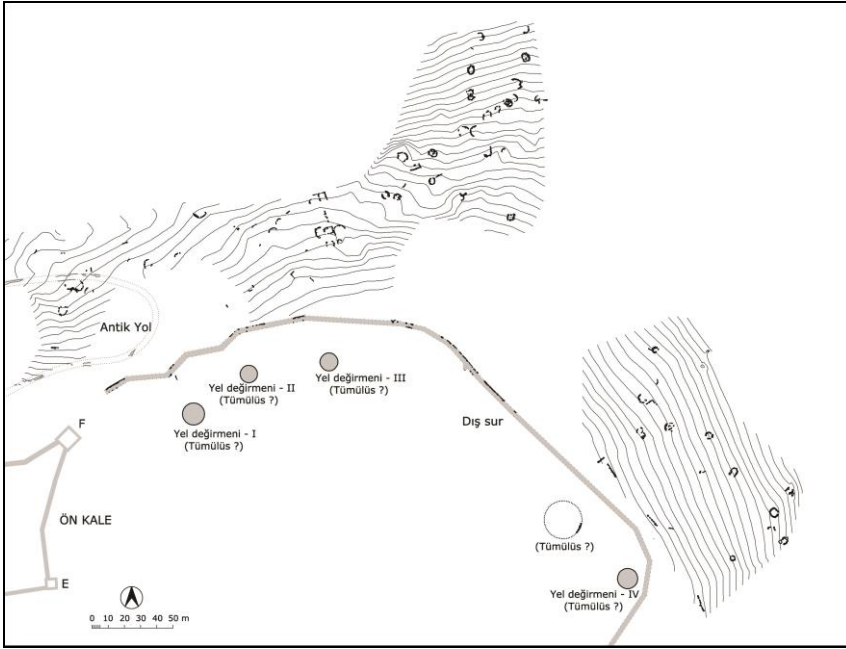
Şekil Listesi

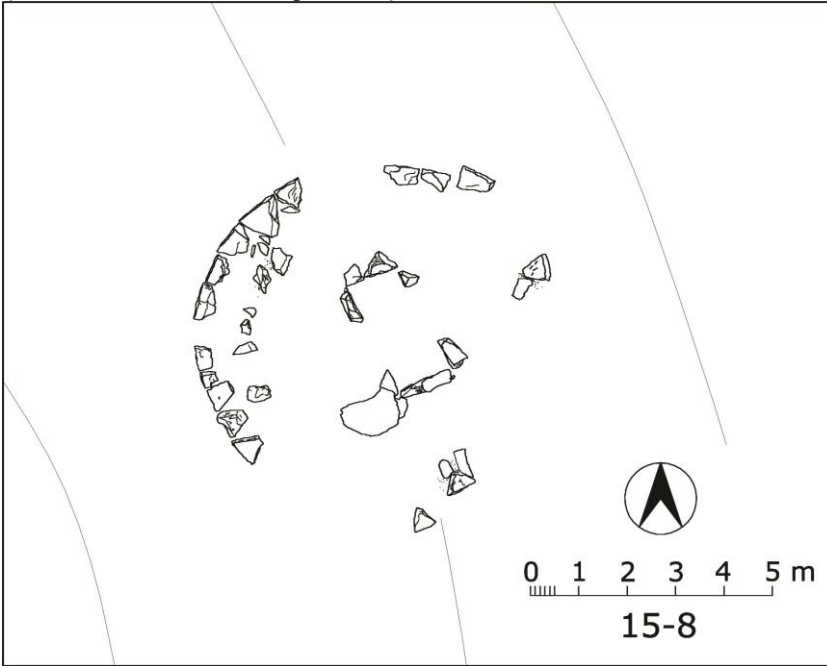
Çizim 1 :Yakın çevresiyle birlikte Larisa yerleşmesi

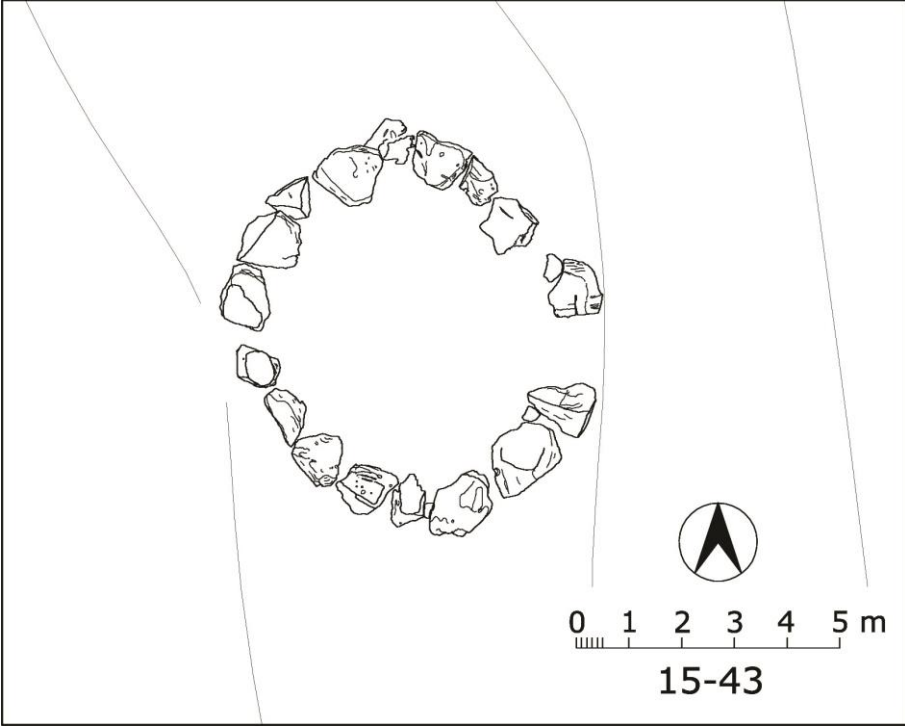
Çizim 2: Larisa Batı, yönetim ve şehir alanı

Çizim 3: Larisa Batı, nekropol ve dış sur

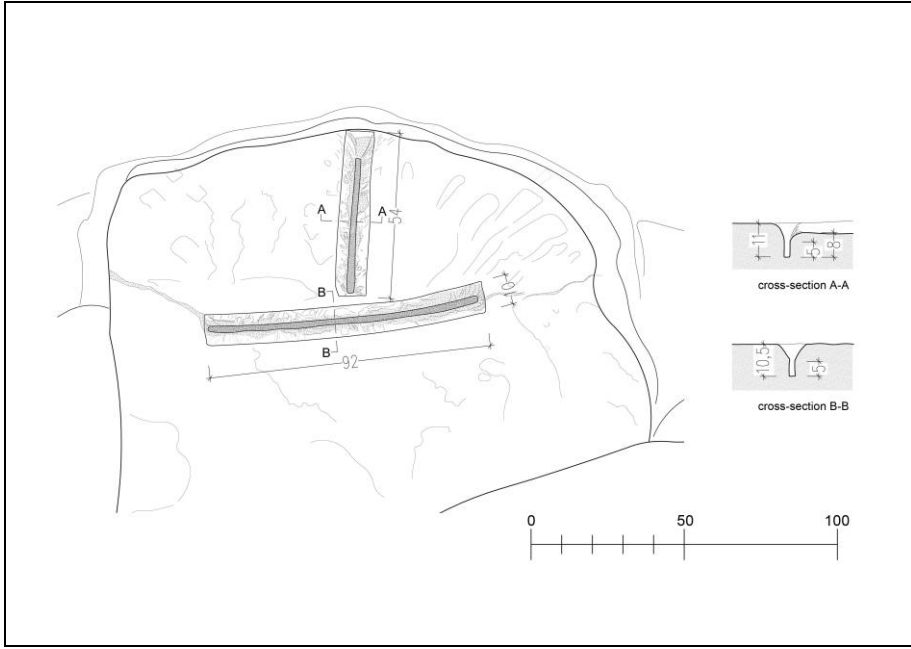
Çizim 4: Doğu nekropol alanından tümülüs örneği

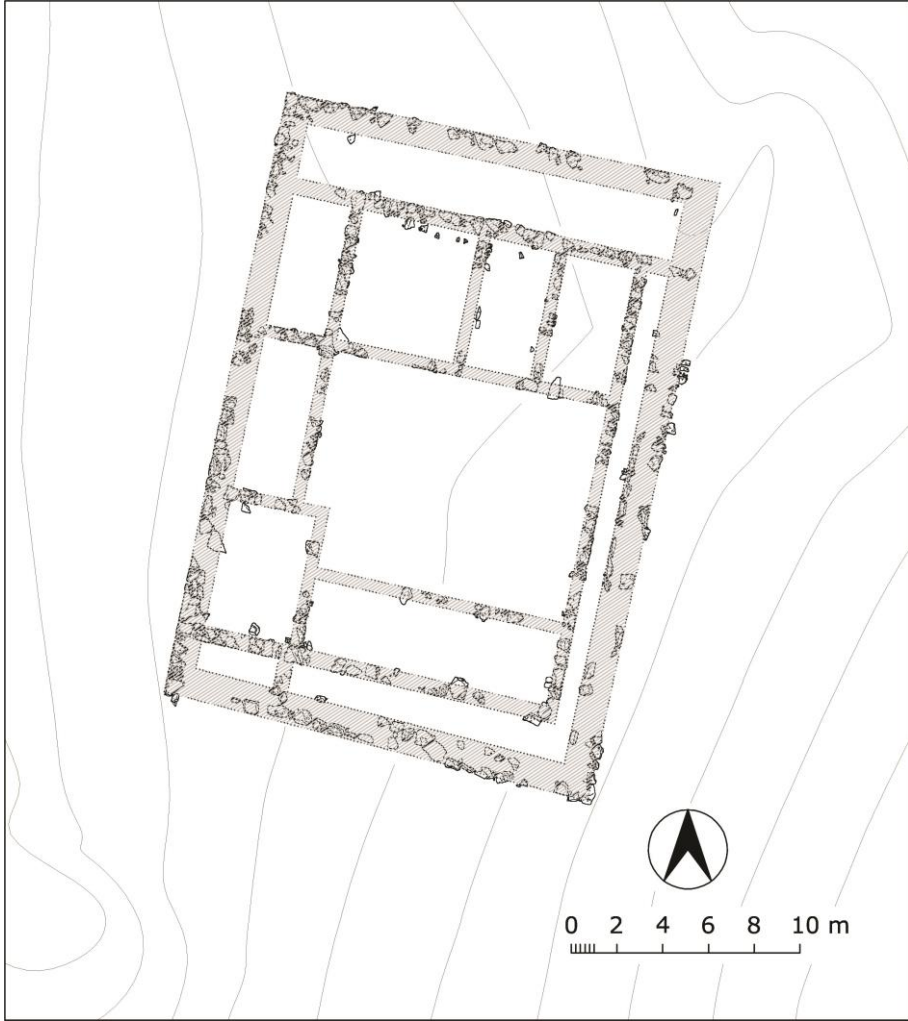
Çizim 5: Doğu nekropol alanından tümülüs örneği

Çizim 6: Kuzey nekropol alanından mezar grupları

Çizim 7 : Larisa Batı, güneydoğu taş ocağında kesme işlemi hazırlığı

Çizim 8: Y Yapısı

Resim 1 : Buruncuk mezarlığı, fascialı yapı ögesi

Resim 2: Buruncuk mezarlığı, volütlü öge

Resim 3: Kozbeyli meydanında volütlü öge

Resim 4: Buruncuk mezarlığı, başlıklı mezar taşı

Resim 5: Buruncuk mezarlığı, yelpaze motifli mezar taşı

Resim 6: Buruncuk mezarlığı, mimari betimli mezar taşı

Resim 7: 4 numaralı yeldeğirmeni (veya tümölüs)

ISPARTA ARKEOLOJİK SURVEYİ 2015

ÇALIŞMALARI

ıBilge HÜRMÜZLÜ
Uygar HECEBİL
Meltem AYAŞAN
Çağatay ÇELİK

2009 yılından itibaren Gönen İlçesi ve çevresinde yoğunlaşan yüzey araştırmaları özellikle Kuzeybatı Pisidia Bölgesi yerleşim anlayışı içerisinde Konane Antik Kenti'nin mahiyetini anlamaya yönelik olarak sürdürülmektedir. Bu sebeple 2015 yılı çalışmalarımızın odağı Gönen İlçesi sınırları içerisinde yer alan Kale Tepe Hellenistik yerleşiminin 2.5 Km güneyinde konumlanan küçük ölçekli kırsal yerleşimlerde gerçekleştirilen yoğun yüzey araştırması olmuştur (Harita: 1)². Bu alanlarda daha önceki yıllarda gerçekleştirilen genel yüzey araştırmaları ön bulgular elde edilmesini sağlamıştır³. Gönen İlçesi sınırları içerisinde yürütülen çalışmalarda ilçenin 2.9 km kuzeybatısında konumlanan ve yaklaşık olarak 0.4 hektar büyüklüğünde bir buluntu yayılımı gösteren alanda yüzey görünürlüğünün oldukça düşük olmasına karşın çatı kiremidi parçaları; Demir Çağ, Helenistik ve Roma Dönemi'ne ait seramik parçaları ele geçmiştir.

¹ Doç. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Doğu Yerleşkesi 32260 Çünür/Isparta, E-posta: bilgehurmuzlu@gmail.com, Uygar HECEBİL, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Doğu Yerleşkesi 32260 Çünür/Isparta, E-posta: uygarhecebil@gmail.com, Meltem AYAŞAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Doğu Yerleşkesi 32260 Çünür/Isparta, E-posta: meltemayasan@gmail.com, Çağatay ÇELİK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Doğu Yerleşkesi 32260 Çünür/Isparta, E-posta: cagataycelik89@gmail.com.

² Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 2008 yılından buyana devam eden yüzey araştırması çalışmaları 2015 yılında 20 Temmuz - 31 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Genel Müdürlüğümüze sağladıkları izin ve destekten dolayı; ayrıca çalışmalarımızda destekleriyle bize kolaylık sağlayan Bakanlık Temsilcimiz Sayın Halil OĞUZ'a kendim ve ekibim adına teşekkür ederim. Yüzey araştırması projemiz bu yıl da Süleyman Demirel Üniversitesi, Koç Üniversitesi Sunan & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Adı geçen kurumlar ile Gönen İlçe Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığı'na da teşekkürlerimi sunarım.

³ Bu çalışmalar sırasında TÜBİTAK 111K376 no.lu proje desteğinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Bölgedeki politik yapılanma ve yerleşme anlayışına yönelik önemli katkılar sağlayan Kale Tepe yerleşmesi dışında, daha alçak tepe ve ovalar üzerinde küçük ölçekli, muhtemelen tarım ve hayvancılık faaliyetleri yürüten Hellenistik ve Roma Dönemi yerleşmelerine rastlanmıştır. Yaklaşık 1500 m. mesafelerde karşılaşılan bu yerleşmeler, yaklaşık 100-200 metre çapında bir genişliğe sahiptir.

Küçük ölçekli bu yerleşmeler Kale Tepe yerleşmesinden büyüklük ve konumlandırma bakımından ayrılmaktadır. Konane (Conana) antik kenti sınırları içerisinde bulunan kırsal nitelikli bu yerleşmelerin; hayvancılık ve tarım faaliyetleri ile uğraşan halk tarafından iskân edilmiş, herhangi bir saldırı ya da tehdit durumunda sur ile tahkim edilmiş daha büyük ölçekli bir yerleşme olan Kale Tepe'ye sınımlanabilecek yakınlıkta olması; üretimin yanı sıra güvenliğin de yerleşmelerin konumlanmasındaki önemini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca yamaçların su kaynakları ile beslenen düz arazilere açılıyor olması, savunma sistemine yakın bu yerleşimlerin lokalizasyonunun stratejik olarak önemini açıklamaktadır (Resim :1).

2015 yılında yürütülen yoğun yüzey araştırması sonucunda bu alanlardan Hellenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu Dönemlerine ait seramik buluntular elde edilmiştir (Resim: 2). Hellenistik Döneme ait buluntuların yaklaşık 3 hektarlık bir yayılım alanına sahip ve Kale Tepe yerleşmesiyle çağdaş oldukları anlaşılmaktadır⁴. Buluntular arasında Kale Tepe yerleşmesinde de rastlanan bantlı seramikler, Batı Yamacı grubuna ait örnekler ve daldırma firnisli kâse örnekleri yer almaktadır. Özellikle daldırma firnisli seramikler yoğun olarak ele geçmiştir (Resim: 3; Çizim 1)⁶. Hellenistik Döneme ait olan kahverengi firnisli kalıp yapımı kâse gövde parçası dikkati çekmektedir (Resim: 4). Üzerinde üzüm salkımı şeklinde bitkisel motiflerin işlendiği kâse benzer örnekleriyle karşılaştırıldığında Orta Helenistik Dönem'e

⁴ Konane Kale Tepe yerleşmesinin kronolojik olarak değerlendirilmesine ilişkin olarak bkz. Hürmüzlü 2013; Hecebil 2016.

⁵ Hürmüzlü 2013: 151-153.

⁶ Benzer buluntular Atina Agorası'nda M.Ö. Geç 4. yüzyıl ile 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir, Sparkes – Talcott 1970: 292. Knossos örneklerinde ekhnus kâse kaidelerinde görülen bu firnis uygulaması M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına dek karşımıza çıkmaktadır, Coldstream – Eiring – Forster 2001: 98-101, Pl. n, o.

tarihlendirilmektedir⁷. Son olarak Kale Tepe yerleşmesinde olduğu gibi küçük ölçekli yerleşmelerde de sarkık kanca kesitli ağız profiline sahip kâse örnekleri sıklıkla görülmektedir (Çizim 2)⁸. Dışa çekik ağızlı kâseleri andıran bu kâselerin siyah firnisli, tek kulplu ve kulpsuz örnekleri Klazomenai’de M.Ö. 5 yüzyılın içlerinden M.Ö. 4. ortalarına tarihlendirilmektedir⁹. Daldırma firnisli aynı tip kâselerin Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemlerinde de kullanımının devam ettiği görülmektedir¹⁰. Kale Tepe daldırma firnisli kâse örneği M.Ö. 3.-2. yüzyıllara tarihlendirilmelidir.

Alanda yapılan yüzey araştırması sırasında ayrıca Envanterlik Eser olarak Isparta Müzesine teslim edilen bir ok ucu da ele geçmiştir (Resim: 5). Yaklaşık 5 cm. uzunluğundaki bu demir ok ucunun benzeri Isparta Müzesi tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen Zindan Mağarası kurtarma kazısında Erken Hellenistik ve Roma Dönemi seramikleri içeren dolguda ele geçmiştir.

Kale Tepe Yerleşmesinin yer aldığı yükseltinin güney yamaçlarını ve yamacın bittiği alanlarda yer alan küçük ölçekli kırsal yerleşmelerin su yatağına yakınlığı “besin ve kaynaklara erişim” anlayışının kırsal yerleşimler için geçerliliğini ispatlar niteliktedir¹¹. Antik Dönem ekonomisinin temel taşı olan tarımsal faaliyetler için gerekli olan verimli düz araziler ve su kaynaklarının bir arada bulunduğu bu alanda, kuzey-güney yönünde uzanan akarsu yataklarına rastlanmaktadır. Arazinin geneline göre oldukça yoğun miktarda depolama amaçlı kullanılan pithos parçaları ile çatı kiremidi parçaları ve çeşitli kap formlarına ait parçalar ele geçmiştir. Hellenistik Dönem’den, Osmanlı Dönemi’ne kadar dönemsel olarak sürekliliğe sahip olduğu, ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Depolama kapları ve çatı kiremidinin yoğun olarak ele geçmesi tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmiş olduğuna işaret etmektedir.

⁷ Goldman 1950: 158, 222. Antik Yunan dünyasında “Hemitomos” olarak adlandırılan ve günümüzün şarap kadehlerinin yerini tutan genellikle yarım küre formunda ve kaidesiz olan bu kapların ilk kez M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren Atina’da üretilmeye başlandığı bilinmektedir, bkz. İssi – Kara – Okyar – Sivas – Sivas 2009: 259-260.

⁸ Hürmüzlü 2013: 153, Resim 9.

⁹ Zeren 2004: 30.

¹⁰ Bar On – Barag – Shiloh 1986: 32, PW(53)230, PW(57) 231.

¹¹ Sütgibi 2008: 62-63.

Güvenlik unsurunun yerleşmelerin konumlandırılmasında dikkate alındığını destekleyen diğer bir unsur da yapılan viewshed analizidir¹². Bu analiz yöntemi kullanılarak yapılan haritalandırmada söz konusu yerleşimlerin, Kale Tepe sur sisteminde bulunan kulelerin görüş alanı içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Harita: 3).

Son olarak, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi yerleşmelerinin, konumları itibarıyla önemli bir geçiş noktası üzerinde yer aldığını vurgulamak gerekir. Konum ve savunma sistemi bakımından benzerlik gösterecek de bu yerleşmelerin farklılık gösteren özellikleri, Hellenistik Dönemde bölgede farklı yerleşim modellerinin olduğunu ortaya koymaktadır¹³. Bu modellerin anlaşılabilmesi amacıyla geçen yıllarda Apollonia, Seleukeia Sidera ve Güneykent Kaleyeri yerleşmelerinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir¹⁴. 2015 yılı çalışmalarında Konane Kale Tepe yerleşmesinin kuş uçuşu mesafede yaklaşık olarak 5 km. kuzeyinde yer alan Erenler Tepe’de genel yüzey araştırması yürütülmüştür (Harita: 2, Resim: 6). Bu tepe üzerinde yer alan yerleşme yaklaşık 8.3 hektarlık alanda yayılım göstermektedir. Tepe’nin zirvesi düzlenerek yerleşim için uygun hale getirilirken, kuzey ve doğusunda kalan yamaçlarda teraslanarak iskân görmüştür. Erenler Tepe yükseltisinin en üst kısmında yer alan yerleşme 1745 metre yüksekliğe sahiptir. Yerleşimde ele geçen buluntular Erken Demir Çağından Hellenistik Döneme kadar çeşitlilik göstermektedir (Resim :7).

Kaynakça

Bar On, M. – D. Barag – Y. Shiloh

1986

The Late Hellenistic and Early Roman Pottery of Nabatean Oboda, Jerusalem.

Coldstream, J. N. – L. J., Eiring – G., Forster

¹² Hecebil 2016 (baskıda).

¹³ Hürmüzlü 2015.

¹⁴ Hecebil 2016 (baskıda).

- 2001 *Knossos Pottery Handbook: Greek and Roman*,
London.
- Goldman, H.
1950 *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton, New Jersey.
- Hecebil, U.
2016 *Konane Kale Tepe Yerleşmesi Hellenistik Dönem Savunma Sistemi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Hecebil, U.
2016 “Konane Kale Tepe Yerleşmesi Hellenistik Dönem” Savunma Sistemi, *CollAn XV* (baskıda).
- Hürmüzlü, B.
2013 “Konane Antik Kenti Hellenistik Dönem Yerleşmesi”, B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (eds.), *Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı I*, 142-154.
- Hürmüzlü, B.
2015 “Pisidia Bölgesi’nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları”, *CollAn 14*, 166-185.
- İssi, A. – A. Kara – F. Okyar – T. Sivas – H. Sivas
2009 “Eskişehir- Şarhöyük (Dorylaion) Hellenistik Döneme ait Bazı Megara Kâselerinin Karakterizasyonu”, *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10, Vol. 1, 259-266.

Sparkes, B. A. – L. Talcott

1970

Black and Plain Pottery of the 6th, 5th, and 4th Centuries B.C., Athenian Agora, XII, Princeton, New Jersey.

Sütgibi, S.

2008

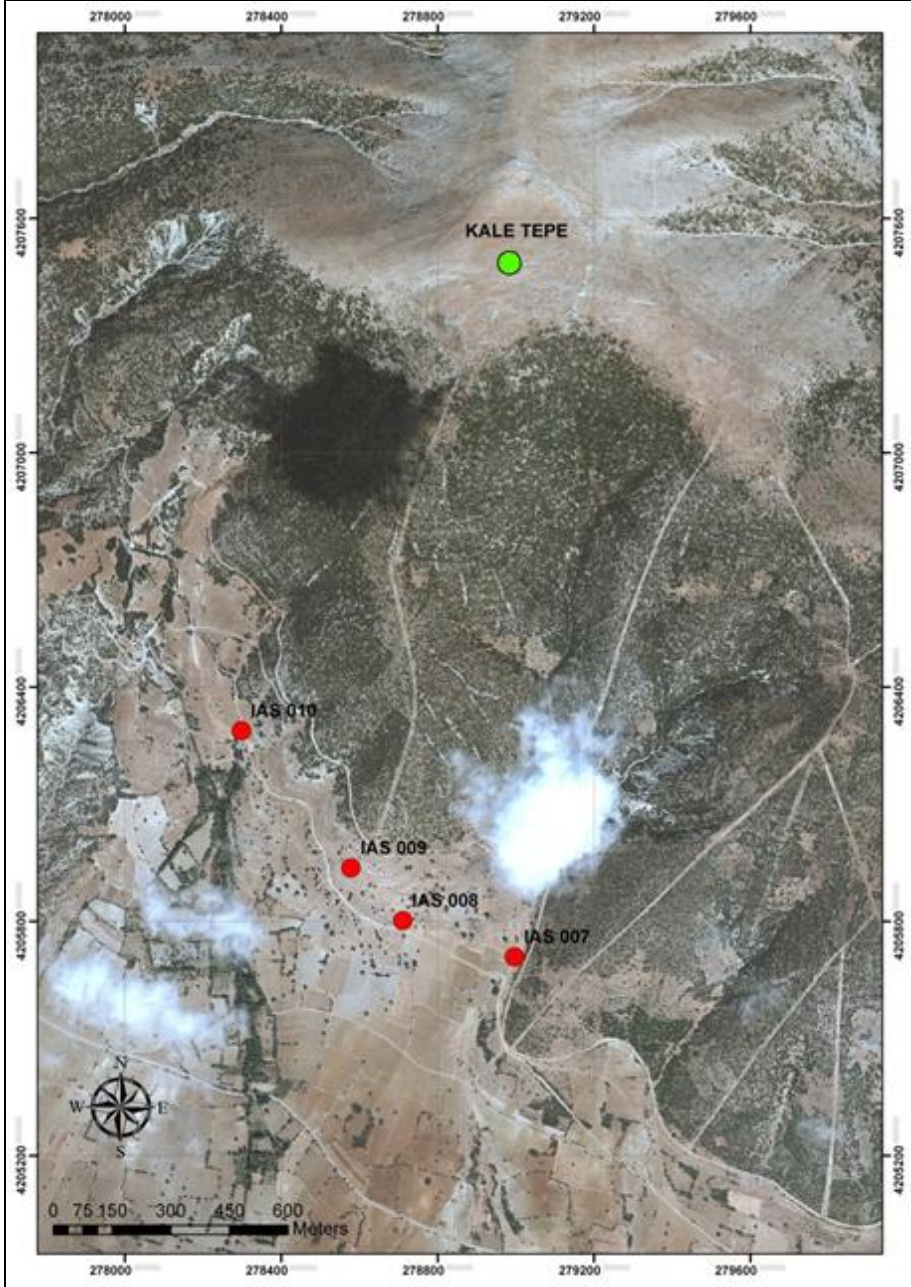
“Türkiye’de Yerleşim Ekolojisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 17/1-2, 61-71.

Zeren, S. M.

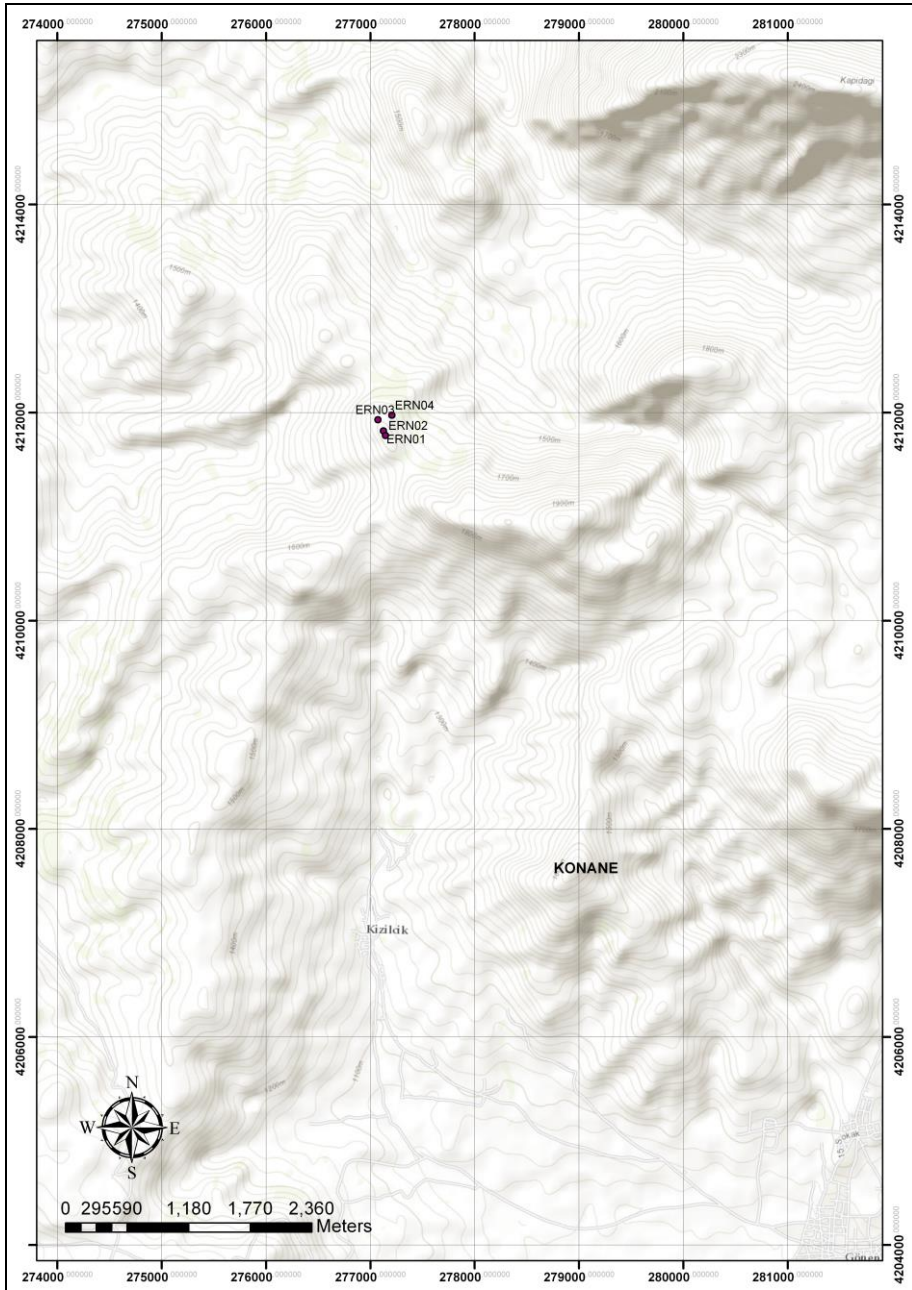
2000

Klazomenai M.Ö. 4. yüzyıl Yerel Üretim Kâseleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

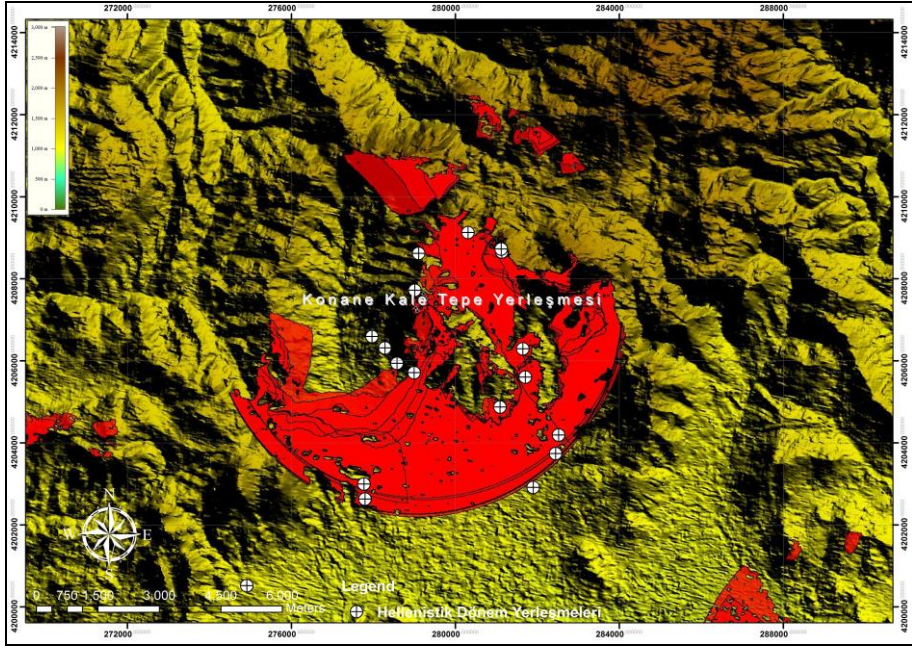
Resim Listesi

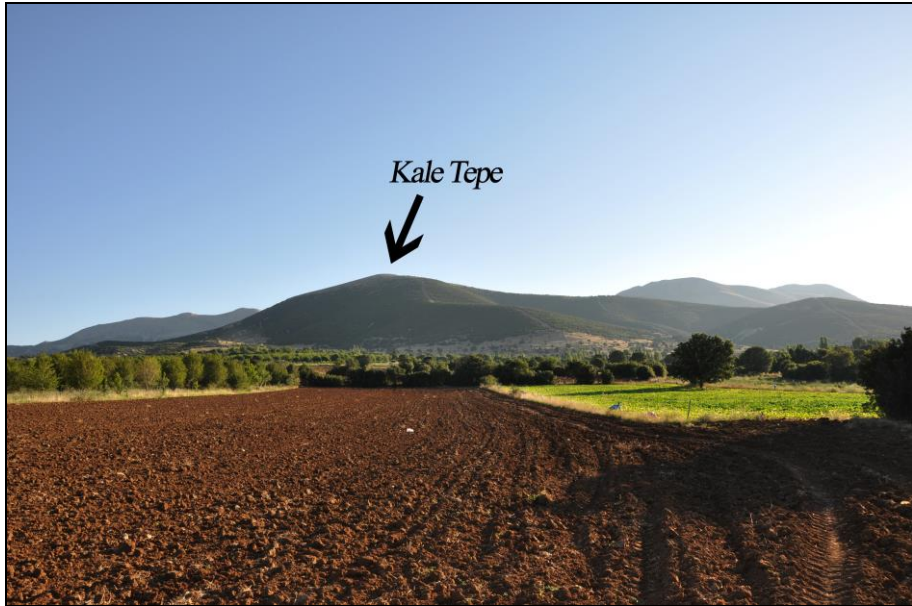
Harita 1: Roma Dönemi Kırsal Yerleşim Yerleri (IAS Arşivi, Çelik, Ç.).

Harita 2: Erenler Tepe (IAS Arşivi, Çelik, Ç.).

Harita 3: Viewsheed Analizi, Gözetleme Kulelerinin Hakimiyet Alanları (Hecebil 2016: Harita 13).

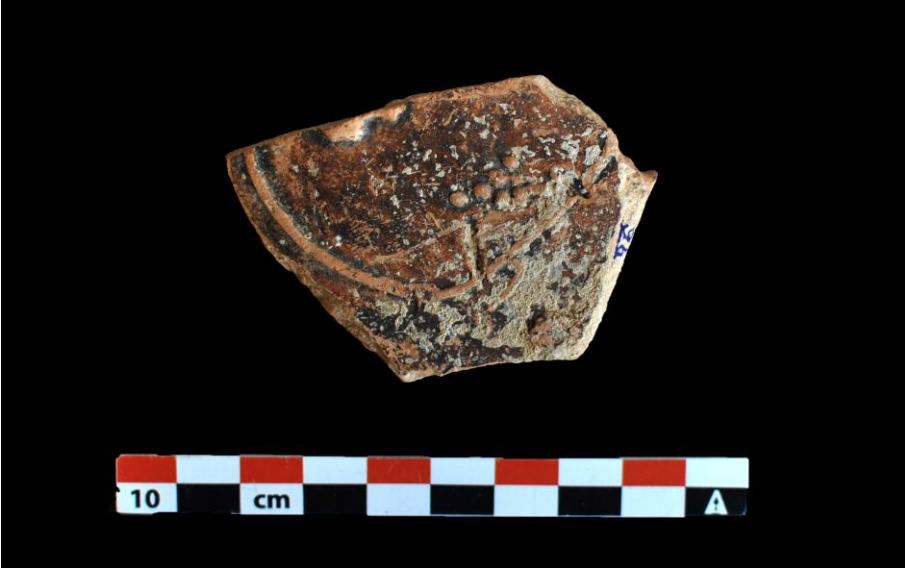
Resim 1: Kale Tepe Genel Görünüm (IAS Arşivi).

Resim 2: IAS 010 15/24 (IAS Arşivi).

Resim 3: IAS010-15-24-18 (IAS Arşivi).

Resim 4: S007-15-11-1-96 (IAS Arşivi).

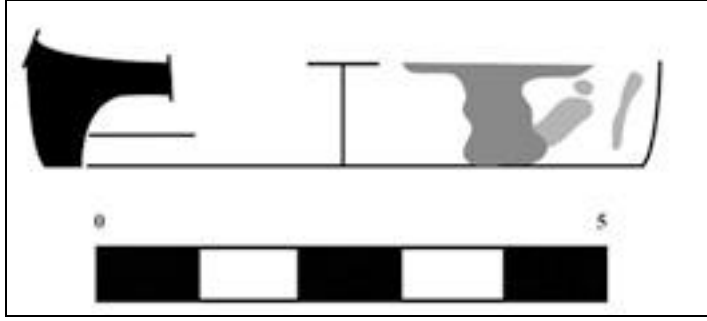
Resim 5: Ok ucu, IAS008-15-18 (Isparta Müzesi, IAS Arşivi).

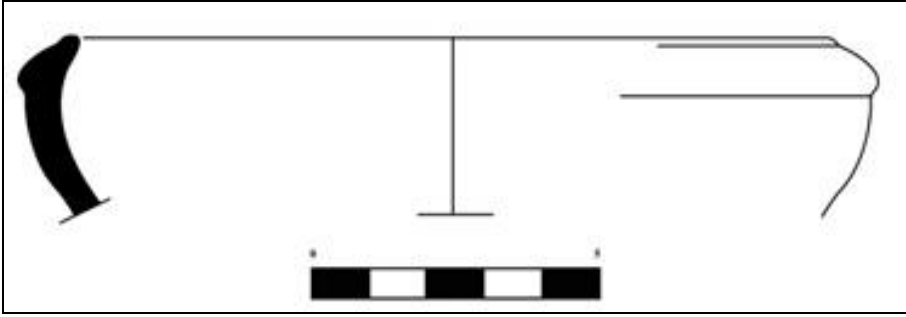
Resim 6: Erenler Tepe Arazi Genel Görünüm (IAS Arşivi)

Resim 7: Erenler Tepe, Seramik Parçaları (IAS Arşivi)

Çizim 1: IAS010-15-24-18 (IAS Arşivi, Ayaşan, M.)

Çizim 2: IAS010-15-24-19 (IAS Arşivi, Ayaşan, M.)